This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

STANFORD UNIVERSITY LIBRARY
1969

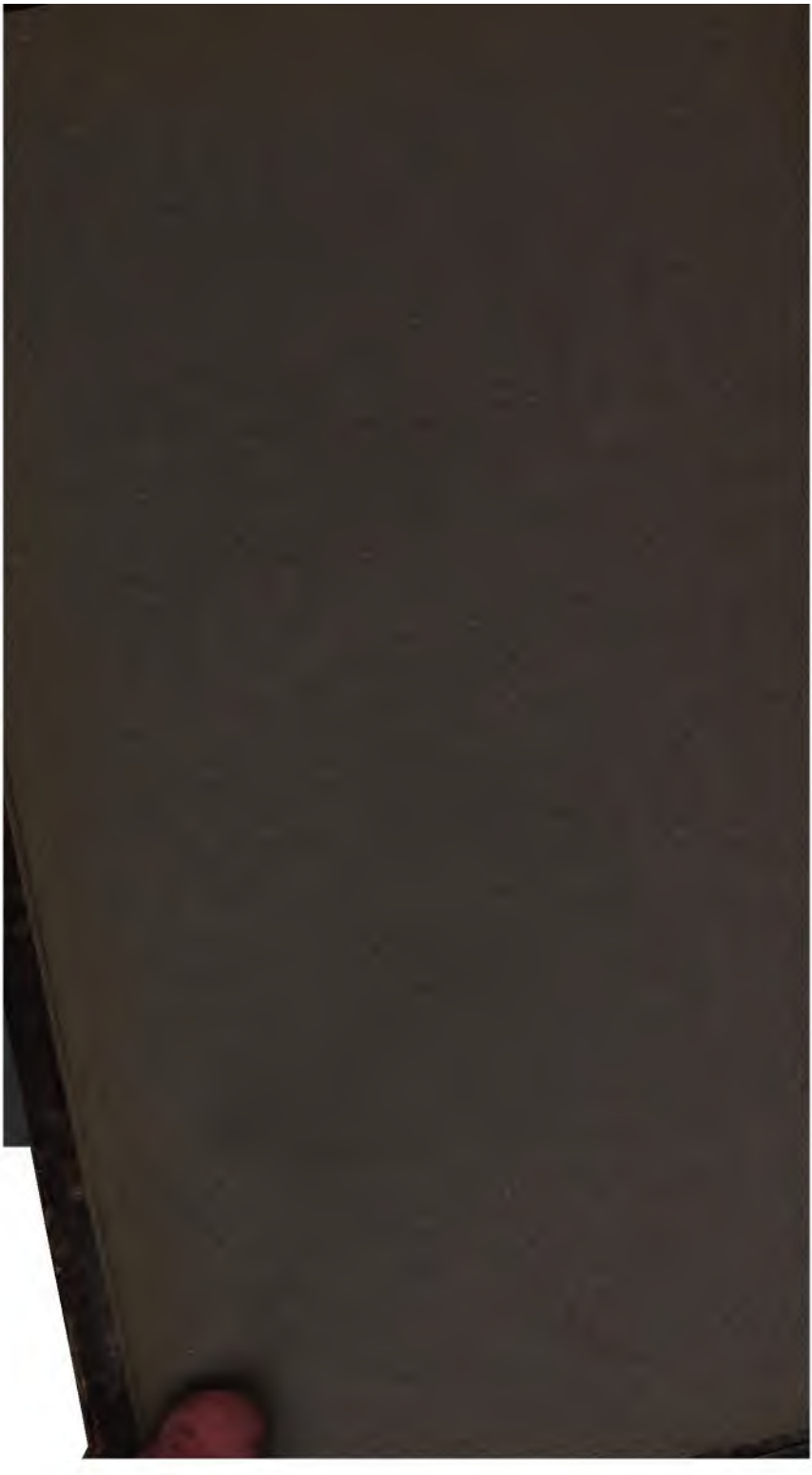

POLITICKÁ

BIBLIOTÉKA ČESKÁ.

VYDÁVÁ

ČESKÝ KLUB.

Díl I.

Naše znovuzrození.

Část pátá.

V PRAZE.
Nakladatel J. OTTO knihkupec.
1883.

Naše znovuzrození.

Přehled národního života českého

za posledního půlstoletí.

Sestavil

Jakub Malý,
mimořádný člen královské české společnosti nauk.

ČÁST PÁTÁ.

Nová doba ústavní až do zavedení dualismu.

V PRAZE.
Nakladatel J. OTTO knihkupec.
1883.

DB 214
M34
v.5-6

Knihtiskárna: J. Otto v Praze.

Část pátá.

Nová doba ústavní až do zavedení dualismu.

Od října 1860 až do vyrovnání s Uherskem r. 1867.

Úvod.

Vydáním říjnového diplomu byl princip absolutní odsouzen a prohlášen návrat ke zřízení ústavnímu, a sice na témže základě, na jaký se byl stavěl již cís. patent ze dne 15. března 1848, dle kterého měla ústava říšská býti ujednána s poslanci sněmů jednotlivých zemí s rozmnoženým zastupitelstvem stavu městského. Uchýlení se od přirozeného tohoto historického vývoje, jaké se stalo nejprve Pillersdorfovou oktrojovanou ústavou od 25. dubna 1848 a potom ještě dále postupovalo ve směru centralistickém, zavinilo veškerý nezdar svobodomyslného hnutí roku 1848, až přivedlo říši Rakouskou v ty smutné konce, kde nyní se nacházela. Že konečně koruna dospěla k uznání škodlivosti toho principu a na jinou cestu se dala, z toho musilo se uzavírati, že také na cestě té setrvá, což všecky národy říše, kteří dosavadním systemem vlády skrácenými se cítili ve svých právech, naplnilo plesáním a oprávněnou nadějí v lepší budoucnost.

A přece byly tyto naděje klamné, potvrzujíce nanovo starou zkušenost, kterak v Rakousku všecko vždy jen polovičně se děje, když ústava únorová, která měla v život uvésti zásady v diplomu prohlášené, tak podstatně od nich odstoupila, že stanovila pravý opak toho, co sliboval diplom.

V Čechách byl diplom říjnový uvítán v prvním zápalu s radostí všeobecnou, a duševní pružnost národa Českého tou dobou nanovo se osvědčila: dosavadní ochablost a zmalátně-

lost myslí ustoupila jako jedinou ranou elektrickou novému svěžímu ruchu, a v národě rozproudila se opět bujará činnost, jevící se ve všech oborech veřejného i soukromého života.

Jakmile však národ Český s nově obživlými snahami svými vstoupil na půdu praktickou, tu ihned vrazil na nový tuhý odpor týchž živlů, kteří odjakživa mu byli nepřátelští, nyní pak únorovkou povoláni byli k nepřirozené nadvládě v státu. Tu bylo národu těžce zkoušenému snášeti celou řadu nových protivenství, aby se důkladně přesvědčil o tom, kterak osud jeho vždy stejný jest pod každou vládou, ať absolutní nebo konstituční. Ale neslýchanému příkoří, jaké trpěl, rovnala se neúmorná jeho statečnost a vytrvalost, při tom všem pak, zkušeností minulých let poučen, nikdy nevykračoval z mezí zákonem vyměřených, ač neostýchal se v spravedlivé obraně své až na samý jich kraj se odvážiti.

Když pak národ pro zachování důstojnosti své musil se vzdáti spolupůsobení v zastupitelstvu říše, kde poslanci jeho vydáni byli násilnickému terorismu a nejsurovějším urážkám, tu neodolatelný pud činnosti vyhledal sobě dějiště jiné — pohříchu pole domácích svárů.

Zatím trpný odpor faktora tak důležitého, jako jest národ Český, podstatně přispěl ku poznání, že únorová ústava není spůsobilá k uspokojení národů rakouských, což mělo za následek pokus o její zastavení, tak zvanou „politikou volné ruky“, avšak když nástupce Schmerlingův, Belcredi, přílišnou váhavostí svou zameškal příznivou dobu ku přetvoření Rakouska ve smyslu autonomistickém, následující na to neblahá „válka bratrů s bratřími“ měla za následek opětnou změnu ve vnitřní politice. Do rady koruny povolán cizozemec pravých poměrů říše neznalý, jehož moudrost vrcholila v „tlačení Slovanů ke zdi“, a místo uspokojení všech národností uspokojena národnost pouze jedna, ta, která nejbouřlivěji se hlásila o své právo. Zavedením dualismu odčiněn jest Vilagoš, a revoluce uherská, někdy s velikým úsilím na bojišti potlačená, slavila nekrvavé, ale úplné vítězství. Státní veslo se octlo v rukou mužů někdy pro velezradu odsouzených. Ze

všech národů rakouských dotknul se tento nový převrat nejcitelněji Čechů, proti kterým hlavně byl namířen, a národ náš zakusil nového sklamání, trpčího nade všecka předešlá. Avšak i ti jeho protivníci, jichž panství nad ním bylo tím rozhodnuto, jenom nevrle snášeli podřízenost svou živlu, jejž neméně v srdci svém nenáviděli.

Toto jest povšechný obraz doby, k jejímuž vylíčení přistupujeme, i jestiť ona nad předešlé bohatá na události a proměny, které jednak v samém lůně národa se zběhly, jednak naň zvenčí působily. Z té příčiny nelze v těsných mezech nám vyměřených vyčerpati veškerý dějinný material toho sedmiletí, pročež budeme musit přestati na přehledném stručném nákresu těch prudkých bojův a usilovných snah národa našeho, které, ač na pohled bez praktického výsledku, nicméně k politické dospělosti a národnímu utužení jeho přispěly v takové míře, že po uplynutí jeho, jakkoli hmotně přemožen, stál tu v síle a jarosti posud nebývalé, která užaslým jeho vítězům bezděčně vštěpovala úctu.

I.

Říjnový diplom. Nedostatek organu národního. Čas. Změna v ministerstvu. Forgach místodržitelem v Čechách. Päumann. Nový ruch národní. Schmerling a jeho okružník. Program český. Národní Listy.

Vydání říjnového diplomu vyvolalo po vlastech českých plesání a jásot, naděje národa znova obživly a pnuly se výše, konečná spása zdála se přicházeti s dobou nově inaugurovanou. A přece nebyl vysoce velebený říjnový diplom nic jiného, než nový útok na státní právo koruny České.

V článku II. diplomu vyčítá se kompetence budoucí říšské rady, v článku III. pak čteme doslovně takto: „Všecky ostatní předměty zákonodárství, které v předcházejících punktech nejsou obsaženy, vyřídí se ústavně na sněmu a se sněmem, jehož se týče, a sice: v královstvích a zemích k Uherské koruně příslušných ve smyslu jich dosavadních ústav, *v ostatních královstvích a zemích* ve smyslu a podle jich zemských řádů... Poněvadž však, vyjímajíc země Uherské koruny, i takové předměty zákonodárství, které výhradně veškeré říšské radě nepřísluší, po dlouhá léta v *Našich ostatních zemích* stejně se vyřizovaly a rozhodovaly, tož sobě vyhražujeme takovéto předměty vyřizovati s ústavním spolupůsobením říšské rady a s přivoláním říšských radů těchto zemí.“

Tím zřejmě vysloven dualismus, říše de facto rozdělena v „korunu Uherskou“ a „ostatní země“ (v kterýž cis-

lajtanský pytel hozena i koruna Česká), a tyto odkázány na zemské řády, které teprve měly býti vydány, t. j. oktrojovány. Uhrám tedy učiněno za právo, „ostatní země“ očekávati měly, co se jim udělí z milosti.

Takové oktrojování příčilo se samé zásadě, prohlášené v říjnovém diplomu, jehož článek I. zní doslovně takto: „Právo zákony dávati, je měniti a rušiti, bude od Nás a Našich následníků vykonáváno jen se společným působením zákonně shromážděných zemských sněmův atd.“ Postavíme-li se na stanovisko státoprávní, tuť shledáváme, že spojení se jednotlivých zemí a národů v jeden celek říše Rakouské spočívá více méně na smluvách státních, které od jedné strany nemohou býti platně rušeny. Že absolutismus, jak dalece k tomu síly měl, smluv těchto nedbal a jim na příkoř vůli svou násilně provozoval, jest vůbec známo; nikdo však nebude tvrdit, že by z takového počínání vlády bylo jí vzrostlo nějaké právo. Jakmile tedy panovník prohlásil, že upouští od systemu absolutního, tím samým opět nastoupily v platnost státní smlouvy systemem tím dosavad rušené, a důsledně slušelo jednotlivé země zpět uvésti v onen právní stav, v jakém se na základě dotčených smluv nalézaly před zavedením absolutismu. Teprve po takové jich restituci in integrum se mělo přistoupiti od vlády k vyjednávání se zeměmi a národy o nové zřízení Rakouska co státu celkového, a není pochybnosti, že by jednotliví údové jeho byli měli dosti obětovnosti, aby ve prospěch celku tolik z autonomie jim přináležející dobrovolně vznesli na vládu ústřední, co potřebí k vyřizování společných záležitostí a vyvinutí náležité moci na venek.

Nelze věřiti, že by političtí vůdcové národa Českého nebyli stav věci uvažovali s téhož stanoviska, že by nebyli viděli, kam vlastně diplom říjnový směřuje. Jádrem jeho bylo prohlášení dualismu; co se v něm dále mluvilo o právech a svobodách rozličných království a zemí, o jich historickém vědomí právním, čemuž má vyhověno býti, co praveno v manifestu císařském, diplom říjnový provázejícím,

o vyrovnání upomínek, právních náhledův a nároků zemí a národů se skutečnými potřebami monarchie, to vše byly prázdné floskule a mazání medu kolem úst. Tím mohl se dát mýliti jen ten, kdo neznal ze zkušenosti vládu rakouskou, ale nemohli se klamati mužové, jimž tolikráte bylo činiti s řídicími státníky rakouskými a kteří musili znáti cenu jich slibův. Ale div divoucí! všude jen kladena váha na sliby, že bude slušně vyhověno historickým právům a zvláštním potřebám jednotlivých zemí; skutků však, jimiž fakticky uváděn v život osudný dualismus, jako obnovení kancléřství uherského a sedmihradského a j. v., nevšímáno si.

Neštěstí bylo, že jsme té doby neměli samostatného organu, který by byl zastával státoprávní postavení Čech. Jak známo, zůstaly roku 1860 snahy Riegrovy o koncesi na samostatné noviny marny, za to však obdržel takovou koncesi dr. Krása, který založil „Čas“. Ale žurnal tento postavil se hned s počátku na stanovisko výhradně národní, nejsa přístupným oposici státoprávní.*)

Z nedostatku organu českého vzal tehdáž Rieger, jako již dříve byl činil, opět útočiště k organům německým, a jmenovitě v „Reichenberger Zeitung“ uveřejnil důkladný článek „Historické právo a český sněm“, dále podával v „Prager Morgenpost“ své náhledy o tom, jak by se provésti měla samospráva zemská vzhledem k národní rovnoprávnosti, ve

*) Když pan Ferda Náprstek získati mne chtěl za spolupracovníka „Času“, byl jsem k tomu ochoten, přijme-li „Čas“ následující od dra. Braunera schválené vyjádření: „Vydáním cís. diplomu v dnešním čísle otištěného nastupuje Rakousko novou, bohdá šťastnější dráhu. Zásady v něm vyslovené slibují času přiměřenější vývoj všech částí říše, tedy i národa našeho a vůbec koruny České. Ustanovení, jimiž cís. diplom provázen jest, týkají se hlavně jen postavení koruny Uherské k celitému Rakousku, podán tedy jenom začátek nového zřízení státního. Smíme očekávati, že též ostatním částem říše stejně za právo se stane. Cís. rozhodnutí stalo se po seznání žádostí a potřeb rozličných zemí prostředkem svolané rozmnožené říšské rady. Nová organisace říše nevyhnutelně s sebou nese možnost, projevovati tyto žádosti a potřeby co nejúplněji, v to skládáme svou naději.“ Redakce „Času“ nepopřála tomuto zajisté velmi krotkému vyjádření místa ve svém listu.

článcích „Praktické zřízení zemské samosprávy, dvorské kanceláře jakožto zemského ministerstva“ a jiných.

Ostatně radost z vydání diplomu říjnového netýkala se tak obsahu jeho, jako spíše jen té okolnosti, že přece jednou učiněn byl rozhodný krok na cestě tak dlouho slibovaných státních oprav. Hlavní vada diplomu byla jeho polovičatost, obvyklý to ráz všech krokův a opatření vlády rakouské od časů drahných, že i ve přísloví vešla. Byl patrně vydán pod vlivem strany, která byla tvořila většinu v rozmnožené říšské radě, ale princip, který v něm vysloven, jen částečně uveden v život. Císařský diplom podobal se více jenom rámci, jenž teprve má vyplněn býti přiměřeným obsahem. Musilo se tedy očekávat, jakého spůsobu budou v brzce slíbené zemské řády, i hleděno jim vstříc se všeobecnou napjatostí.

Zároveň s vydáním diplomu stala se změna ministerstva, z něhož již před rokem byl vystoupil Bach, dosavadní jeho duše, a v čelo nového kabinetu povolán co státní ministr hrabě Agenor Gołuchowski. Při té příležitosti zbaveny jsou i Čechy svého dosavadního místodržitele Mecseryho, kterému se též dostalo místa v kabinetu co ministru policejnímu. První úlohou nového státního ministra bylo vydání nových řádů zemských, ale hrabě Gołuchowski nebyl pochopil svůj čas. První zemské řády, jež vydal pro starorakouské provincie, obnovovaly v celku jenom někdejší zřízení stavovské s postulatními sněmy; pravého, moderního konstitucionalismu nebylo v nich. Proti nim ozvalo se veřejné mínění a organy jeho ve všech zemích tak jednohlasně, že nelze bylo koruně nevšímati si všeobecného odporu, což mělo za následek propuštění Gołuchowského, které se stalo již 25. listopadu.

Na místo Mecseryho jmenován jest místodržitelem v Čechách hrabě Antonín Forgach, byv před tím jenom několik měsíců náměstkem na Moravě, a hned proklamací svou, v níž sliboval vyhověti snahám obou národností v mezech zákonních, jakož i úplnou známostí jazyka českého dovedl si získati důvěru lidu českého, kterou i v plné míře ospravedlnil.

Zatím veřejné poměry v Čechách přes všecku změnu vládního systemu zůstávaly tak neutěšené jako před tím. Organy předešlé vlády, ponechány v působnosti své i od nového kabinetu, neuznávaly toho potřebu, aby své jednání řídily podle nových zásad shůry prohlašovaných, nýbrž počínaly sobě i dále podle způsobu dosavad obvyklého. Jmenovitě byl to policejní ředitel Pražský, pověstný Päumann, odpovědný nepřítel národnosti české, jíž dával do zahynutí jejího jenom dobu šesti let, který neustával co nejpříkřeji stavěti se proti nejnevinnějším projevům národního ducha, což při novém mocném ruchu, jaký následkem změněné politické situace nastal ve všech vrstvách národa Českého, vésti musilo k nevyhnutelným srážkám. Taková udála se jmenovitě v sylvestrovské noci, když na Karlově náměstí rozveselená česká společnost z hostince se vracející a české písně zpívající napadena jest od policejní hlídky beze vší příčiny a jeden mladík povážlivě zraněn. Věc ta učinila nemalý hluk a vyšetřována jest soudně. Za policejního představeného, který by nestranně, třeba sebe přísněji, zastával úřad svůj, bdíti nad mírem a pořádkem města, nebylo by se mohlo takové pohoršení státi; ovšem pak nebylo nic neobyčejného za Päumanna, jenž obzvláště zkřesáno měl na české studenty, kdykoli mladistvá jejich krev poněkud hlučněji po ulicích Pražských se ozývala. Jiný skutek libovlády Päumannovy byl pokus jeho o vyloučení V. Vávry a Sladkovského, jakožto někdejších politických odsouzenců, z redakce „Času“, kteréž ovšem od vyšší instance nebylo stvrzeno. Těmi a podobnými skutky bureaukratické zuřivosti stalo se postavení Päumannovo naproti vždy mocněji vzrůstajícímu hnutí národnímu naprosto neuhajitelným, a v únoru 1861 stalo se přesazení jeho do Krakova. Hlavní zásluha o konečné odstranění člověka toho, který po celý čas úřadování svého v Praze byl pravou metlou obyvatelstva jejího, přičítána ne bez důvodu novému místodržiteli, jehož popularnost tím vysoce vystoupila. Vůbec projevoval hrabě Forgach nejenom výborný takt v úřadování svém, nýbrž i zvláštní šetrnost k národnosti

české, již osvědčil jmenovitě osobním se účastněním smutečního průvodu při pohřbu Hankově dne 15. ledna. A národ uměl oceniti vzácnou tuto šetrnost.

Naděje změnou vládního systemu vzbuzené působily na národ Český, tak dlouho k trpení a mlčení odsouzený, jako nějakou elektrickou jiskrou, která najednou v něm znova vzkřísila dřímající sílu a k novému životu ji probudila, k životu tím čilejšímu, čím déle v něm násilně dušen byl. Stalo se tu něco podobného jako roku 1848 v březnových dnech, kde takořka přes noc uchvácen byl celý národ bezděčným zápalem pro svá potlačená práva. Ale mezi tehdejší a nynější dobou byl veliký rozdíl ten, že tenkráte přišlo vše jako překvapením, a nepřipravený lid v závratném opojení sem tam se potácel bez vytknutého pevného směru, kdežto nyní procitnul jako z dlouhého polosnění, v němž doznané zatím zkušenosti a uvědomění cíle byly pouze tlumeny, nikoli však udušeny — jsa jedné svorné mysli a jedné vůle. Kdežto roku 1848 ruch politický vycházel hlavně z citu a proto podroben byl mnohému poblouzení, vycházelo nynější hnutí z jasného pochopení situace; národ byl v uplynulých dvanácti letech, plných nejtrpčího zklamání, dospěl ku poznání jak toho čeho mu potřebí, tak i prostředků k cíli vedoucích. To brzy patrně se jevilo v jeho praktickém sobě počínání, když činnost svou veřejnou znova počal tam, kde na konci roku 1851 byla zastavena, a to ve všech oborech konstitučního života, do něhož nyní opět bylo mu vstoupiti. Prozatím arciť nebyly ještě veřejné poměry, ač valně polepšené, v té míře příznivy novému ruchu, jak sobě toho přáli národní horlivci, neboť mnoholetá absolutistická úřední praxe byla příliš zakořenělá a bez určitých nařízení, kterých nebylo, neuměla sobě sama pomoci; proto s netrpělivostí očekávány jsou nové organické zákony, s jichž vydáním vláda příliš dlouho otálela.

Na místo propuštěného Gołuchowského povolán jest za státního ministra rytíř Antonín Schmerling, jehož jméno mělo dobrý zvuk od roku 1851 pro tehdejší vystoupení jeho ze zpátečnického kabinetu Bachova. V něj strana liberalní sklá-

dala veliké naděje, a také národ náš přinášel mu vstříc jakous takous důvěru. Několik dní po svém nastoupení vydal nový státní ministr okružní list k náměstkům v korunních zemích, jímž vyslovoval zásady, které ho v úřadování jeho povedou, a spolu sliboval, že v nejkratší době vydány budou patenty, jimiž do života vstoupí ústavy politické, císařským manifestem slíbené. Významné bylo místo v okružníku tom, kde státní ministr zásadě ústavní (účastnění se národa v zákonodárství) přisuzoval nejstarší právo historické. Takové vyjádření opravňovalo arciť k dobrým nadějím, ale naproti tomu nescházelo v okružním listu vyjádření jiných, jež naděje tyto uváděla na míru velmi skrovnou.

O národní rovnoprávnosti četla se tam sice potěšitelná slova, „že úmyslům vlády nic není vzdálenějšího nežli snaha, aby jakýkoli národní živel sám sobě byl odcizen“; ale na jiném místě pravil státní ministr, mluvě o vědeckém pěstování mateřských jazyků, že „vláda, pokud jí možno prospěšně účinkovati, neopomine ničeho, seč jest stejná péče o všecky; že však vždy a při všem bude na zřeteli míti nejvyšší účely vědy“. Zde patrně vyčuhovalo čertovo kopýtko. Nedalo se tomu jinak rozuměti, nežli že interes vědeckého vzdělávání mateřského jazyka má podřízen býti interesu vědy a ustupovati tomuto, kdykoli se toho potřeba uzná. Rozhodovati o pravých interesech vědy není úlohou státu, v té věci nepotřebuje věda intervence jeho, ona pomůže si sama neodolatelnou mocí, která v ní spočívá, jen když jí popřáno volného závodiště. Ale ovšem známo jest, kterak jistý národ tak rád vědu nazývá výhradně svou, i bylo na snadě obávání, aby národ tento nebyl stotožňován s vědou samou a ve jménu jejím neosoboval si přednosti nad jinými a nevyžadoval zvláštních výsad, jichž následkem by národní rovnoprávnost zůstala pouze na papíře. Nebylať by taková logika nic nového.

Ještě pak v rozličném jiném ohledu neuspokojoval oběžník oprávněná očekávání národa. O budoucím zákonním upravení tiskových záležitostí dála se v něm jen všeobecná

zmínka ta, že „učiněno opatření, aby veliké předstižné řízení odpadlo“. Jakého spůsobu opatření to bylo, nepověděno, a přece bylo velmi žádoucno, aby to ve známost bylo uvedeno, neboť trvala v té věci dosavad absolutistická praxe, což při vyslovené změně vládního systému bylo křiklavou anomalií. Pravda, že v konstitučním Rakousku nemohla vláda zákony dávati bez přičinění se k tomu zastupitelstva národa, ale mohla dobře vydati prozatímní řád tiskový, jakož toho již dříve příklady byly. To však tenkráte se nestalo, a dotčená povrchní zmínka o podobném takovém opatření patrně byla jenom frase prohozená k zaslepení krátkozrakých. Že pak v listině, která sloužila za ministerský program, činila se o této hlavní záruce politické svobody v konstitučním státu jenom zmínka tak neurčitá, že neměla žádné praktické ceny, to nebylo žádným dobrým znamením, a ve spojení s dalším obsahem okružníku musilo vzbuzovati mnohou pochybnost o upřímnosti a dobré vůli nové vlády.

Vyslovená v okružníku zásada zastoupení interesů ve sněmích nebyla nic jiného nežli starý system stavovský s jakýmsi rozšířením, a takové zastoupení národa nikoli nevyhovovalo zvýšeným požadavkům času.

Dále vysvítalo z okružního listu, že prozatím nestane se žádná změna v osobách předešlému systemu sloužívších. Tento nový příklad nerozhodnosti vlády rakouské, která nanejvýše odhodlává se k nějakému slabému rozběhu, ale nemá dosti ráznosti, aby setrvala na dráze nastoupené, dovršil všeobecné zklamání. Ponechání v činnosti dosavadního úředního aparatu značilo tolik, jako další trvání dosavadní libovůle úřednické.

Konečně bylo v okružníku nápadné ještě jedno místo. Kde totiž ministr mluvil o potřebě, důrazně hájiti pořádek proti živlům rušícím vnitřní mír, pravil mezi jiným: „Nepřátelé svobody a vlasti jsou též oni, kdož jména svobody zneužívají, aby jí zavedli na zcestí a k nebezpečnému přepínání míry.“ Kdo měl rozhodovati, co jest zcestí a nebezpečné přepínání míry? Snad ne přece vláda jakožto strana!

Proti tomu byly jedinou obranou porotní soudy, o těch pak státní ministr v celém programu svém ani slovem se nezmiňoval.

Programem tím objevila se vyhlášená svobodomyslnost Schmerlingova v prapodivném světle.

Zatím i národ Český nelenil uveřejniti heslo své, jež obsaženo bylo v brošurce „Úvahy Čecha o novém zřízení Rakouska“, jejíž dedikaci byl přijal „otec národa“ Palacký, čímž nabyla jaksi povahy oficiosní. Heslo toto znělo: „Rovnoprávnost a samospráva na základě historickém.“

Podán tu zevrubný výklad zásad, kterými národ Český říditi se musí ve své činnosti politické. Především objasněn význam slova historický: „Rozumíme výrazem historický to, co jest skutečného — jakožto výsledek předcházejícího vývoje — naproti pouhé theorii, vycházející jedině z domyslu. Stavěti na základě historickém znamená tedy tolik, jako pokračovati v přirozeném vývoji, totiž používati k nové organisaci poměrů daných.“ Odtud přecházeje na právo historické, toho strašáka moderních liberalův, praví spisovatel: „Kdo by názvem právo historické rozuměti chtěl právo takové, jehož platnost budoucí zakládala by se jedině a výhradně na platnosti jeho minulé, nenacházejíc v nynějších poměrech žádného odůvodnění, s tím úplně se srovnáváme, jestli že se proti dalšímu trvání takového práva všemožně zasazuje... Stává se, že práva nepochybná, spočívající na základě dosavad platném, potřebám přiměřená a u vědomí národů hluboce utkvělá, neodolatelnou mocí okolností vycházejí na jistý čas z užívání. K nim pak ti, kteří se nešetřením jich skráceni vidí, hlásí se jako k svým právům historickým, v kterémž případě název ten má význam zcela jiný než o jakém jsme před tím mluvili. Jest však jistá strana, která úskočně tato práva historická míchá s předešlými, poněvadž by je ráda zároveň s těmito do starého haraburdí hodila. Nedůvodnost takové praktiky bude na jevě, jakmile ukážeme, že práva, která míníme, jenom nevlastně slují historická, spočívajíce na určitých smlou-

vách, k jichžto zrušení nevyhnutelně potřebí svolení obou stran. Práva, která míníme, jsou státní práva zemí rakouských, jmenovitě práva koruny Uherské a koruny České, a smlouvy, na kterých se zakládají, jsou tytéž smlouvy, na kterých se zakládá státní svazek a jednota říše Rakouské. Práva koruny Uherské došla slavného uznání diplomem císařským, koruna Česká takového uznání svých práv očekává."

Dle těchto historických práv pokládal spisovatel za přiměřené rozdělení Rakouska na patero autonomních státních skupin, totiž: 1. Uhry s částmi připojenými (partes adnexae) a Sedmihradskem; 2. Čechy se svými korunními zeměmi Moravou a Slezskem; 3. země vlastně rakouské se Štýrskem, Tyrolskem a někdejším královstvím Ilyrským; 4. Halič s Krakovskem a Bukovinou, a 5. Benátsko. V každé takové skupině byl by sněm korunní, vysýlající své důvěrníky do říšské rady; sněmy zemské, jež by posly svými obsílaly sněm korunní, a konečně sjezdy krajské (na spůsob italských kongregací), kde by hlas měli velicí statkáři, velicí průmyslníci, zastupitelé obchodních a rolnických komor, zastupitelé obcí atd. Obor působnosti obcí, sjezdů krajských, sněmů zemských a korunních, pak říšské rady musil by, jak samo sebou se rozumí, čím výše by se postupovalo, tím širší a rozsáhlejší býti.

Mezi interesy, které dle programu vládního mají dojíti zastoupení svého na sněmích, pokládá spisovatel také národnost, pro kterou vyžaduje zastoupení zvláštní, což odůvodňuje dosavadním nedostatečným všímáním sobě tohoto předůležitého živlu v státu. Ostatně nehoruje nikterak pro zastoupení interesův, ano má „za to, že řádné zastoupení národa, v přiměřenosti k počtu obyvatelstva, prostředkem svobodné volby na základě odváděných daní, zahrnovalo by v sobě spolu zastoupení veškerých interesův, a že tím spůsobem jedině dostaly by se náležité kapacity na svá místa." To byl hlavní obsah brošury, jež toliko ve všeobecných obrysech naznačovala smýšlení národa, nepouštějíc se do podrobného formulování jeho požadavků.

*

Mezi tím byl Rieger zřídil spolek vlastenců, který chtěl podniknouti vydávání druhých novin českých; když pak nemohl na své jméno dosáhnouti k tomu povolení, vyzval dra. Julia Grégra, který zadal o koncesi na politický denník český pod názvem „Národní Listy“ a také ji obdržel. Takovým spůsobem konečně domohl se národ Český opět vlastního organu, který počátkem roku 1861 do života vstoupil.

Program „Národních Listů“ vyšel z péra Riegrova, který s počátku po některý čas horlivě účastnil se nového listu, jenž přinášel důkladné úvodní články, objasňující postavení, jaké národ Český ve změněné politické situaci zaujímal naproti vládě, a obsahující zevrubné vyčtení oprávněných žádostí a tužeb jeho.

Některá z nich formuloval, ač více jen všeobecně, již program nového listu, z nichž podáváme nejhlavnější tato:

„Z ohledu poměrů státních a ústavních žádáme důsledného provedení nejvyššího diplomu od 20. října 1860. Máme za to, že trvání ústředních ministerií zahraničných věcí, financí, války, obchodu je nutnou potřebou pro udržení jednoty a síly spojeného státu Rakouského, ješto pak autonomie čili svézákonnost ve všech vnitřních věcech zaručena jest sněmům zemským. Přejeme si, aby diplom císaře — krále našeho — stal se co nejdříve skutkem, i aby zákonodárná moc sněmův byla opatřena odpovědnými ústroji vykonavacími.“

„Privilegií politických mezi občany nechceme... Stejná břemena a stejná práva — to i naše heslo, aneb jiným slovem: politická práva buďtež přiměřena břemenům občanův, a tudy i zastupitelstvo země rozděleno dle daní a počtu obyvatelstva se slušným ohledem na inteligenci.“

„Samosprávě rozumíme tak, aby všickni dle zákonův přirozených vyvinutí údové státního tělesa mohli samostatně pohybovati se v mezích potřeby a přirozenosti své... Rodina, obec, župa neb kraj, země a historická koruna naše měj tedy svůj obor samosprávy. — Na základě této zásady žádáme reformy vnitřní správy zemské, její zjednodušení a zlaci-

nění. Na místo všudybylé úřadovlády vstoupiž nyní v míře rozumné samočinnost občanův.“

„I Židé jsou spoluobčané naši; my, jsouce důslední zastavatelé svobody občanské, chceme též úplné občanské rovnoprávnosti Židů. Přejeme si však též, aby jsouce spoluobčany našimi též sami vystoupili z výlučného postavení svého a přestali se považovati za cizince mezi námi, aby splynuli s národem, v jehož lůně žijí, aby jeho snahy kulturní, jeho názory mravní a společenské přijali za své a zastupovali jich stejně s námi.“

„Vzhledem literatury a vší činnosti duševní žádáme všem stejné svobody; chceme svobodu tisku celou a pravou, neporušenou ordonancemi, liḅovolnými koncesemi a policejním dobrým zdáním — svobodu tisku chráněnou a obmezenou jedině zákonem, při níž odpovídá muž před soudem a před porotou spoluobčanů sobě rovných za slovo své.“

„Vzhledem k národnosti, kteráž jest na ten čas nejmocnějším činitelem v životě státním, žádáme národnosti své ve všem veřejném životě oné cti a šetrnosti, kteráž jí přísluší co národnosti historické, co národnosti většiny ve vlasti naší. Naše zásada je zásada rovnoprávnosti národní, kterouž jsme r. 1848 vyslovili první a posud neodvratně zastávali až do konečného jejího vítězství. Avšak holým, jalovým uznáním principu se nespokojíme, my žádáme důsledného provedení jeho ve všem životě veřejném, ve školách a úřadech bez rozdílu... Při tom přejeme si, aby školy naše vůbec byly tak zřízeny, aby každý vzdělanec u nás znal druhý jazyk zemský, neboť toho žádá udržení svornosti a vzájemné účinné podpory obyvatelův krásné vlasti naší, a srozumění se naše netoliko materialní, t. j. mluvou, ale i mravní, t. j. soucitem a společným vlastenectvím. Přechody dosavadních poměrů budou obtížné. Přejeme si upřímně, aby se vykonaly bez urážky jedné i druhé národnosti zemské; k tomu třeba, abychom byli vedeni duchem lásky a smiřlivosti.“

Zajímavo jest čísti jména mužů, jež program „Národních Listů“ jmenoval co budoucí spolupracovníky jejich, jsouť to: Fr. Palacký, dr. Brauner, dr. Čupr, Hanka, dr. Kodym, Jan Krejčí, Jakub Malý, dr. J. Palacký, dr. Pinkas, prof. dr. J. Purkyně, Fr. Řezáč, dr. Rieger, K. Štorch, dr. Rudolf kníže Thurn a Taxis, dr. Trojan, J. Wenzig a V. Zelený. Co stálí spolupracovníci jmenováni: Vojtěch Bělák, Vítězslav Hálek, Jiljí Jahn, dr. Jeřábek, Fr. Jeřábek, dr. V. Svatek, Zvonař a Hattala.

Nově obživlá žurnalistika česká musila však částečně projíti novou školou, nežli nabyla potřebné střízlivosti. Všeobecné zanícení národa bylo neodolatelně zachvátilo také nezkušené nováčky v redakci „Národních Listů“, že v božské naivnosti své šmahem chtěli všecko přes koleno lámat, bez ohledu na možnost neb nemožnost věci. Již v prvním čísle žádali, „a to hned, pokud vlastního svého divadla míti nebudeme, polovici večerů v stavovském divadle k představením českým,“ a rovněž tak kategoricky nastupovali na okamžité odstranění z úřadu známého germanisatora školního rady Mareše. Rozumí se, že takové nerozvážlivé vystupování nezůstalo bez ohlasu se strany žurnalistiky německé, vždy hotové sápati se jizlivě na národ náš, a zuřivost jmenovitě Vídeňských listů proti Čechům neznala míry.

II.

Národní živel ve veřejnosti. Spolky. Sbírky na „dceru národa“. Čestná občanství politickým vůdcům. Horlivost v zakládání škol. Demonstrativní hájení zaručených práv. Neutěšené poměry tiskové.

Nově probuzený ruch národní jevil činnost svou ve všech oborech veřejného i společenského života, a to nejen manifestacemi vážnými v otázkách praktických a důležitých, nýbrž okázale i pouhými formalnostmi, které ovšem nezřídka měly ráz strojenosti a dělanosti. To jmenovitě platí o nově vymyšleném národním kroji českém, tak zvané čamaře, která

brzy stala se vůbec oblíbeným mužským oděvem všech uvědomělých národovcův a také do salonu si přístup zjednala. Opakoval se v tom ohledu poněkud rok 1848, jen že v míře mnohem střízlivější.

Život společenský vzal na se obratem jinou tvářnost, národní živel, zbaven nehodných pout, zjednával sobě průchod ve všech třídách a vrstvách obecenstva, český hovor, odloživ dosavadní ostýchavost svou, opět k plnému právu svému se hlásil, a jak v domácnosti tak rovněž i u veřejnosti zase přirozené nadvlády dosáhl, kdežto panovavší až do té doby němčina jemu stejnou měrou ustupovala, až konečně obmezenu se viděla skoro výhradně na kruhy své vlastní národnosti. Tím nabylo společné obcování rázu důvěrnějšího, pospolitý život pohyblivosti a čilosti, ušlechtilejší veřejné zábavy a produkce nebyly více pořádány výlučně pro kruhy zpanštilé, všude opět vesele zaznívaly oblíbené národní písně — národ Český byl sám sobě vrácen. Tu používáno každé příležitosti ke hlučným schůzím, buď že oslavován nějaký historicky památný den, buď nějaký spolek neb ústav zasvěcován, zasloužilému muži pomník stavěn anebo výtečník nějaký ke hrobu doprovázen, jakož bylo jmenovitě při Hankovi a Šafaříkovi, z nichž onen pochován na posvátném Vyšehradě, tento pod velebným Žižkovem.

Nejpůsobnější byla nově obživlá činnost spolkovní, jevící se dílem zakládáním spolků nových, dílem reorganisováním již trvajících a probouzením jich z ochablé dřímoty, ve kterou byly za poslední mrtvé doby upadly. Mezi tyto náleželo jmenovité České Museum a c. k. Vlastensko-hospodářská společnost. Společnost musejní odbývala na začátku března po mnohých letech opět valné shromáždění členů svých, v kterézto zvolen za předsedu hrabě Jindřich Clam Martinic, za místopředsedu kníže Karel Švarcenberk a do výboru opět Palacký, svého času nekalou agitací z něho vyštvaný. Volby tyto potkaly se u národa s úplným souhlasem. Nový pak výbor hned v první své schůzi přikročil k obsazení místa bibliotekáře po Hankovi uprázdněného, které dostalo se Vrťát-

kovi. Poněvadž pak musejní knihovna velikolepým odkazem někdejšího ministra hraběte Františka Kolovrata Libšteinského znamenitě byla rozmnožena, utvořeno při ní místo druhého bibliotekáře, kteréž uděleno zasloužilému dlouholetému kustodu dru. Rudovi.

Druhý spolek, jenž potřeboval důkladné obnovy, byla svrchu zmíněná „Společnost hospodářská“, uvázlá již dávno v bahně pohodlného bureaukratického šlendrianu, na niž odevšad ozývaly se oprávněné stížnosti. Ta měla valnou hromadu svou dne 28. května, v níž konstatována potřeba nových stanov, ačkoliv teprve před rokem byly změněné stanovy od vlády potvrzeny. Když jednáno o stížnostech na společnost vedených, nově zvolený starosta její kníže Karel Švarcenberk, jenž byl jediný v celém shromáždění, který užíval jazyka českého, prohlásil je za úplně spravedlivé, ostře vytýkaje spolku jmenovitě nešetření rovnoprávnosti jazykové. Pod novým rázným starostou uveden pak i tento spolek na dráhu přiměřených oprav. Zároveň se spolkem ústředním k nové činnosti obživly venkovské jednoty hospodářské, taktéž doposavad jen chabě živořící, a nové jsou zakládány.

Ale nejdůležitější byla horlivost, jaká se jevila po celé zemi v zakládání záložen a jiných podobných ústavů svépomocných k zvelebení obecného blahobytu v národě. Působil již dříve v tom směru zvláště Bělákův Posel z Prahy po více let, a čím dále tím více šířilo se v lidu přesvědčení, že v otázce úvěrní nejspolehlivější jest vlastní pomoc, která nejbezpečněji může vybaviti malého živnostníka z drápů lichvářských, ze závislosti na kapitálu cizím, této největší překážce národa našeho na dráze pokroku hmotného. Podobný ruch v Německu byl dobrým příkladem, dávajícím podnět k úvahám o tak vážné věci, které ujal se i Kodym ve zvláštním spísku Spolky na vzájemné pomáhání (1860, otisk z Hospodářských Novin). I takovým pak vlastencům, kteří více pěstovali idealní snahy národa nežli hmotné jeho zájmy, nemohla tajna zůstati pravda, kterak jenom národ zámožný dospěti může k plné svobodě politické, kdežto národ chudý

odsouzen jest neodvratně ku porobě a služebnosti jiným. Až dosavad nemohlo toto pokročilé smýšlení národa vstoupiti na půdu praktickou pro rozhodnou nepřízeň vlády,*) která všelikému spolčování kladla v cestu nepřemožitelné překážky; ale jakmile v tom ohledu nastala větší volnost, tož ihned všude jak o závod zřizovaly se ústavy peněžní, jichž účelem nebyl zisk, nýbrž vzájemná pomoc. Ruch ten nabýval co den větších rozměrů nejenom v Čechách, nýbrž i na sesterské Moravě se probudilost národní jevila zakládáním četných záložen, jichž působení osvědčilo se brzy velmi blahodárným a které nad očekávání zdárně prospívaly. Tou dobou založena mezi jinými také záložna Smíchovská, která na ten čas zaujímá čestné místo v první řadě českých ústavů toho druhu.

Také řemeslnická společenstva reorganisována jsou v duchu pokročilé doby, při čemž obzvláštní důraz kladen na živel národní. Spolky zábavné, při nichž vedle pospolného obcování hleděno i k jiným účelům ducha ušlechťujícím, povstávaly všude, kde jiskra vlastenecké horlivosti ujala se jen v jediné bystřejší hlavě, která pak stala se vůdcem spoluobčanů svých v působení národním, a nebylo téměř obce poněkud onačejší, která by neměla svou „besedu“, kde lepší třídy obyvatelstva po vykonaných pracích povolání svého nacházely zotavení a spolu vzdělávající zábavu v přátelském hovoru, čtení časopisů, příležitých poučných přednáškách a hudebních i jiných produkcích. Tyto „besedy“ staly se za příkladem Pražské Besedy měšťanské středištěm vzdělané společnosti, kamž zaváděni jsou vzácnější hosté do místa zavítavší, kde uvažovány a rozbírány společné zájmy, záležitosti obecní, potřeby veřejné, prospěch země a národa, politická situace; staly se ohniskem, z něhož vycházely podněty a návrhy k osvědčením, projevům i podnikům vlasteneckým, mocné agitace politické pro celé okolí někdy dosti daleké.

*) Jedinou asi výjimkou byla Emanuelem Zdekaurem nadaná záložna Pražské Jednoty řemeslnické, o které podali jsme zprávu na svém místě, a ta po dlouhý čas jen živořila pod přísnou kontrolou úřední, z níž dovedla se vyprostiti teprve roku 1867.

Avšak nejenom ve vlasti české, i v cizině, kdekoli dosti malý hlouček uvědomělých Čechů se shledal, zakládány jsou „besedy“ co společenské středisté krajanů tam žijících, kteří v nich scházeli se, aby mateřským hovorem okřáli od klopot a svízelů povolání svého, čtením domácích novin a jiných časopisů dovídali se zpráv o drahé vlasti, bavíce se hudbou a zpěvem národním přenášeli se v duchu do milé otčiny. Tam přijímali co vítané hosti rodáky z daleké vlasti příchozí, jsouce jim radou i skutkem nápomocni v jich potřebách. Takové spolky zakládány jmenovitě v Mnichově, v Štutgartě, v Drážďanech, v Berlíně, v Hamburce, v Paříži, v Curichu a ve mnohých jiných městech, účastníce se dle možnosti práce národní sbírkami na vlastenecké účely i jiným způsobem, zůstávajíce ve spojení s drahým domovem a vcházejíce též mezi sebou ve vzájemné styky, z čehož vyvinuly se svým časem sjezdy českých spolků v cizozemsku, ano založen i společný organ. Spolky tyto mocně působily na oživení a povznešení národního ducha Čechů, jimž osudem vykázán obor působnosti mimo vlast, které tak zachován valný počet krajanů, kteří by jinak bez obrany duševně byli utonuli uprostřed cizího živlu. A kolik Čechů, octnuvších se v cizině bez známosti poměrův a bez spolehlivého rádce, nalezlo v takových spolcích krajanů svých žádoucího poučení a ochotné podpory! Věru, tato část organisace národní vydává skvělé svědectví o způsobilosti národa našeho ku provedení vzneseného úkolu svého, naplněn-li a ovládán duchem svornosti.

Obzvláště pak byly to dva spolky, pod vlivem nově obživlého ruchu národního založené, které v půdě výborně připravené zdárně se ujavše zapustily hluboko své kořeny a mohutně se časem rozvětvily. Ještě roku 1861 do života vstoupil v Praze působením Lukese a Hellera zpěvácký spolek Hlahol, mající za účel pěstování mužského zpěvu zábavného i klasického, jakož i napomáhati ke zdaru a rozkvětu domácí hudby, tohoto národního umění českého. Rovněž ušlechtilý jako blahonosný záměr svůj označil Hlahol velevýznamným heslem: „Zpěvem k srdci, srdcem k vlasti“. Ne-

obyčejné účastenství, s jakým spolek se potkával u obecenstva, byl neomylným důkazem, že zaražením jeho přišlo se vstříc nejmilejší zálibě národní. Produkce a slavnosti, jaké pořádal Hlahol (jmenovitě Svatojanská slavnost r. 1862) shromažďovaly tisíce milovníků zpěvu domácích i přespolních, a hlasové nadšených pěvců Pražských zaznívali daleko po vlasti, budíce všudy radostnou ozvěnu. Za příkladem Prahy povstávaly podobné zpěvácké spolky téměř ve všech větších obcích českého venkova.

Druhý spolek byl tělocvičný, Sokol, jméno to, které od těch dob vysoce proslulo po celém Slovanstvu. Všude, kdekoli nějaký národ k činnému životu politickému se probouzel, vystupovala v něm zároveň snaha, i tělesné síly své tužiti a vyvíjeti, aby v čas potřeby snahám svým mohl dodati hmotného důrazu. Vůbec známo, jakou důležitost měl v Německu k boji za svobodu se připravujícímu ruch turnéřský; ale neméně také známo, jak věrolomně vlády německé po dosaženém vítězství spolky turnéřské stíhaly a pronásledovaly. Jest věcí přirozenou, že žádná zpátečnická vláda nepřeje vývoji tělocviku, pročež také u nás dřívější takové snahy po roce 1848 neměly velikého zdaru. Nyní byly okolnosti příznivější, a v únoru 1862 vstoupil působením dra. Tyrše v Praze do života tělocvičný spolek Sokol, který pod svým starostou, nezapomenutelným Fügnerem, v době poměrně velmi krátké dospěl k vysokému rozkvětu. Založení Sokola uvítáno bylo v národě s nadšeným jásotem, a účastenství v něm bylo hned na začátku tak hojné, jako při žádném jiném spolku, on stal se hejčkaným miláčkem obecenstva, a veřejné produkce Sokola byly hlučně navštěvovány. Fügner vystavěl pro spolek velikolepou budovu, jakou sotva která jiná tělocvičná jednota v Evropě honositi se může, a která po smrti Fügnerově vešla v majetek Sokola. Za příkladem Prahy zakládány jsou spolky sokolské též na venkově českém i moravském, ano i v jiných slovanských zemích: v Krajině, v Charvátsku, v Polsku, dokonce pak v Bulharsku staly se spolky tyto mocným činitelem hnutí národního.

Nebylo vůbec žádného zájmu národního, žádného účelu vlasteneckého nebo společenského, slovem, žádného oboru veřejné činnosti, aby nedal podnětu k založení spolku, a počet těchto vzrůstal měrou přímo úžasnou.

Při tom jevilo se smýšlení lidu českého spůsobem zároveň velikolepým i okázalým, jakým prokazoval vděčnost a úctu svou zasloužilým vynikajícím vlastencům zemřelým i živým. Po celé vlasti zaváděny jsou sbírky pro pozůstalého sirotka po mučeníku Havlíčkovi, „dceru národa" Zdeňku, ano uspořádána k účelu tomu loterie se skvělým výsledkem. Ještě zřetelněji demonstroval národ projevováním důvěry věhlasným vůdcům svým. Dne 11. března 1861 udělilo město Nepomuk Palackému čestné měšťanství, kteréžto příklad nalezl po celých Čechách i na Moravě hojného následování. Veškeré téměř městské obce české a veliké množství obcí venkovských, v celku asi 1600, udělily Palackému a Riegrovi, kteří se byli postavili v čelo nového ruchu národního, čestné občanské právo, vyslovujíce jim v přípisech svých co neunavným bojovníkům za svobodu a práva národa nezvratnou důvěru.

Jedna z nejpalčivějších otázek, týkajících se národních zájmů našich, byla otázka školní. Národ Český dospěl ku přesvědčení, že řádné vychování jest jediným základem nejenom duševního vzdělání, nýbrž i hmotného blahobytu lidu, a jestliže již před rokem 1848 bylo všeobecným heslem osvícených vlastenců volání o *školy*, nyní toto volání vycházelo jednohlasně z úst všech uvědomělých národovců. Pravda, že od roku 1848 byl se v oboru školství stal valný pokrok v Čechách, ale ten proti dřívější zanedbanosti tohoto semeniště budoucího řádného občanstva byl daleko nedostatečný. Ostatně nastoupením politické reakce zastaven byl i prvotní rozběh k lepšímu také v oboru tom, a školství české nacházelo se při počátku nové doby ústavní v stavu tak nehotovém, že na žádnou stranu nevyhovovalo, neřku-li spravedlivým, ba ani jen poněkud slušným požadavkům. Nedostatečnost tato jevila se ve dvojím směru, v národním i věcném. Nebylo zajisté ani

národnímu živlu učiněno úplně za právo, aniž také počet a zřízení ústavů pro vyšší a odborné vzdělání nacházely se v přiměřeném poměru k pokroku časovému, který ve všech oborech lidského vědění a lidské práce dál se v progresi nikdy netušené. Jakmile tedy nastala jen poněkud větší volnost veřejné činnosti, musila obecná pozornost obrácena býti k tomuto křiklavému nepoměru a jeviti se snaha o jeho napravení.

Toto nemohlo se očekávati od vlády beztoho málo k tomu ochotné, když nebylo dosavad organu, jenž by oprávněn byl upozorniti ji na její povinnost v tom ohledu; a byť i takového bylo bývalo, byla by věc protahována na dlouhé lokte, a nelze bylo nadíti se brzkého výsledku, o němž nad to bylo více než pochybno, zdali by byl uspokojující. Nezbývalo tedy nic jiného, nežli vzíti věc do zvláštních rukou, a tu na novo se ukázalo, jakých obětí schopen jest národ Český, zanítí-li se pro ideu, která má býti podporou jeho ušlechtujících snah. I nastalo pravé závodění obcí českých v zakládání vyučovacích ústavů, v jakých by mládež docházeti mohla vzdělání vyššího, než jakého mohou poskytovati pouhé školy obecní. Nebylo městečka onačejšího, které by se nebylo všemožně zasazovalo o nějakou měšťanskou neb jakkoliv jinak nazvanou střední školu jakožto přípravnu pro vyšší studie anebo pro život praktický, nelekajíc se nákladu sebe značnějšího, jakého vymáhaly zařízení, často celá nová stavba školy, opatření drahých prostředků vyučovacích a přiměřená odměna sil učitelských. Projevována ve směru tom horlivost, jíž nemožno upříti vysoké úcty, a nejedna obec napínala ve chvalitebném závodu tom síly své až právě nadpříliš, čímž pro dlouhá léta uvalila těžké břemeno na finanční poměry své. Nemožno tu vypočítávati všecky jednotlivé ústavy, které takovým spůsobem tou dobou vstoupily v život a z nichž veliká část doposavad zdárně prospívá; pouze o jednom se zmíníme, který výtečně zařízen a štědře nadán stal se vzorem četně zakládaným jiným podobným ústavům. Jest to realní škola Písecká, zřízená sice od města v celé zemi nejbohatšího, kterážto však okol-

nost nemůže umenšiti zásluhu osvíceného a vlastenecky statečného jeho zastupitelstva, které povzneslo se k oběti tak znamenité i pro Písek.

Kam nedosahovala vlastní pomoc, tam demonstrováno alespoň protesty a peticemi, třeba se napřed vědělo, že zůstanou marné. Dáváno tím okázale na jevo pravé smýšlení národa, jenž sobě vědom jest práv i snášených křivd, nehodlaje propásti žádné příležitosti k dovolávání se spravedlnosti. Takové protesty zasílány od venkovských živnostníků českých obchodním komorám, jmenovitě Pražské a Liberecké, když volbami do sněmu osvědčily své nepřátelství k národnosti české. Počátek učinila Kutná Hora přípisem obchodní komoře Pražské, opatřeným dvaadvaceti podpisy živnostníků, kteří — vytýkajíce jí, že nedbajíc prospěchu menších obchodníků a řemeslníků, jenom fabriky a veliké závody podporuje; že libovolně nakládajíc s penězi, pocházejícími z příspěvků jí odváděných, pořádných účtů z nich nakládá; že protizákonně vykonala volby do sněmu — odříkají se „všeho budoucího připlácení na udržování obchodní komory“.*) Za příkladem tím se všech stran přicházely podobné protesty.

Ještě rozhodnější demonstrací byla z Roudnice vyšlá petice za rovnoprávnost národní ve formě „Veřejné prosby k Jeho Exc. panu místodržiteli království Českého“.**) Bez všelikého okolkování praví petice hned na počátku s přímostí uznání hodnou: „Co den nabýváme více přesvědčení, že národnost naše jest pastorkem. Když milost Jeho cís. král. apošt. Veličenstva vydati ráčila diplom od 20. října na důkaz důvěry a lásky k národům, kojili jsme se nadějí, že se obrátí věci, že po dlouhém utrpení vzejde nám jitřenka lepší budoucnosti. Naděje naše tak pevná a mocná posud se nevyplnila. Rovnoprávnost posud provedena není, a my ztrácíme důvěru, že se provede.“ Po vytčení pak jednotlivých případů, jimiž císařským slovem zaručená rovnoprávnost se ruší, opakuje petice: „S hlubokou bolestí v srdci

*) „Národní Listy“, 1861, č. 25.
**) „Národní Listy“, 1861, č. 173.

musíme to Vaší Excelenci vysloviti, že důvěra naše co den chřadne a že denně více poznáváme, že nejsme doma domovem, že nepožíváme v Rakousku práva, jaké nám přísluší.“ Konečně přednáší určité žádosti: „by se na hlavních školách, na realkách a na gymnasiích provedly zákony, které jsou posud jen na papíře; ... aby příští úřadníci vzdělávali se na universitě tak, by česky úřadovati mohli; ... by recepisy a jiné potřeby na c. k. poštách byly také česky tištěny a českým stranám české se vydávaly“. Dále žádáno na místodržiteli, aby nařídil, „že každý úřadník politický, soudní, finanční, poštovní atd. v krajinách českých, ať vysoký ať nízký, co možná v nejkratší lhůtě českého jazyka i co do slova i co do písma mocen býti má; ... by se mohlo také česky telegrafovati; ... by veřejní úřadové užívali na nápisech a štítech české řeči; ... by na místních tabulích nestavěla se čeština do pozadí a česká jména míst by se nepřekrucovala a nespotvořovala“. Petice ta opatřena byla 329 podpisy a vyzývala veřejně k podobnému kroku i jiné spoluobčany, kteréžto vyzvání nalezlo po celé zemi ohlasu takového, že ze všech konců přihlašovaly se k petici celé obce a okresy.

Jak málo vláda spěchala plniti učiněné sliby, toho nejpatrnějším důkazem byly neutěšené poměry veřejného tisku. Schmerling v okružníku svém sice jen velmi povrchně o jich upravení se zmínil, ale ve zmínce té výslovně vyřknuto bylo pominutí všelikého předstižného řízení. Tomu však běžná praxe vždy ještě odporovala, jakož vůbec očekávané uvolnění tisku zůstávalo pium desiderium. Konfiskace, libovolné pokutování, výstrahy, odpírání koncese na vydávání politických listů bylo na denním pořádku jako před tím. Naproti tomu měly německé listy neobmezenou volnost urážeti českou národnost nejsurovějším způsobem.

Při takovýchto neustálených poměrech byla politická situace tím trapnější, čím déle váhala vláda s vydáním organických zákonů pro budoucí konstituční zřízení mocnářství, a nedočkavost národa počala sobě již ulevovati hlasitým reptáním.

III.

Patenty únorové. Říšská rada a sněmy zemské. Volební řád pro sněm český. Volby do zastupitelstva Pražského a do zemského sněmu.

Konečně vyšly dávno očekávané organické zákony, pověstné to únorové patenty (datované 26. února 1861). Byly to: 1. patent o říšské radě, 2. patent o státní radě, a 3. zemské řády jednotlivým korunním zemím mimouherským oktrojované, kdežto pro korunu Uherskou zůstalo v platnosti starodávní zřízení. Souhrn všech těchto základních zákonů prohlášen za ústavu říše.

1. Říšská rada skládala se ze dvou sněmoven, panské a poslanecké. Členy sněmovny panské byli rodem všickni arcikníže; úřadem svým všickni arcibiskupové a všickni biskupové, kteří mají hodnost knížecí; jmenováním císařským co dědiční členové hlavy rodin vládnoucích velikým jměním pozemským, pak co doživotní členové jiní vynikající mužové pro svou osobu do ní povolaní. Poslanecká sněmovna měla míti členů 343, z nichž na země koruny České připadalo 82 (z Čech 54, z Moravy 22, ze Slezska 6). Poslanci do říšské rady voleni jsou od zemských sněmů.

Předsedy obou sněmoven jmenuje císař. Říšská rada svolána bude každý rok.

Říšská rada jest dvojí: širší a užší. Širší říšská rada, v níž zasedají zástupcové všech království a zemí říše, rozhoduje v záležitostech zákonodárných, které společné jsou všem královstvím a zemím, jako: vojenství, finance, mincovnictví, cla, obchod a komunikace; do kompetence užší říšské rady, která se skládá z poslanců pouze mimouherských království a zemí, padají záležitosti jenom těmto společné, totiž mimo svrchu jmenované všecky ostatní, pokud nejsou vyhraženy sněmům zemským.

K platnému uzavření širší i užší rady je v každé sněmovně potřebí absolutní většiny hlasů členů přítomných. Návrhy změn tohoto základního zákona musí míti v obou sněmovnách většinu alespoň dvou třetin hlasů.

2. Státní rada skládá se z předsedy a více státních radů, jež jmenuje císař. Státní rada má úkol, aby podporovala poradou císaře a jeho ministerstvo co do důmyslu, vědomostí a zkušeností svých členů k docílení určitých, zralých a souhlasných zásad. Zejména budou státní radě přikázány k rokování zákony, které se mají předložiti zastupitelstvům říše aneb jednotlivých zemí, aneb které vycházejíce z iniciativy těchto předkládají se k nejvyššímu stvrzení, rovněž důležitá normativní nařízení v záležitostech správních.

3. Zemské řády pro země mimouherské obsahovaly „práva a svobody věrných stavů těchto království a zemí dle poměrů a potřeb nynějška vyvinuté, přetvořené a se zájmy veškeré říše v souhlas uvedené", jimž udělena „moc základního práva státního".*)

Hlavní ustanovení zemského řádu pro království České byla následující:

Sněm skládá se ze 241 členů, a sice zasedají na něm:

a) arcibiskup Pražský a biskupové Litoměřický, Kralohradecký a Budějovický;
b) rektor magnificus university Pražské; pak
c) 236 volených poslanců, totiž 70 poslanců velikých statkářů, 87 poslanců měst a míst průmyslných, pak obchodních a živnostnických komor, konečně 79 poslanců ostatních obcí království Českého.

Císař jmenuje co jeho předsedu sněmu zemského maršálka a jeho zástupce.

Výkonným organem sněmu jest zemský výbor, jenž skládá se z osmi členů a téhož počtu náhradníků jejich, z nichž volí po dvou kurie velkostatkářů, kurie měst a kurie obcí venkovských, ostatní dva přísedící a náhradníky jejich celý sněm ze svého středu.

Perioda sněmu trvá 6 let; sněm svolává se každý rok.

Kompetence sněmu vztahuje se na volby do říšské rady, na zákonodárství v záležitostech zemských, na správu zem-

*) Tyto zemské řády měly za základ někdejší zemské ústavy Bachovy. Viz část třetí našeho díla, str 108. a sl.

ského jmění, na spoluúčinkování v záležitostech berničních a na systemisování úředníků a služebníků zemských.

K platnému uzavírání potřebí přítomnosti více než polovice členů a naprosté většiny hlasů těchto.

Volební řád do sněmu stanoví hlavně toto:

Voličové z kurie velkých statkářů rozdělují se na dva sbory, z nichž jeden činí držitelé statků fideikomisních, druhý všickni ostatní k volbě oprávnění velkostatkáři. Volební právo uděluje držiteli svému velkostatek, z něhož se platí nejméně 250 zl. přímých daní císařských bez přirážek. Sbor držitelů statků fideikomisních volí 16, sbor ostatních velkostatkářů 54 poslanců. Pro oba sbory jest veškeré království České jediným volebním okresem.

Z měst volí Praha 10 poslanců, Liberec 3, *Plzeň*, Budějovice, Cheb, Kutná Hora, Česká Lípa, Rumburk, Písek, Karlín a *Smíchov* po jednom. Komory obchodnické a živnostnické v Praze a v Liberci volí každá po čtyrech poslancích, komora Chebská tři, komory Plzeňská a Budějovická každá po dvou. Ostatní počet poslanců té kurie rozděluje se na volební okresy, z nichž každý zahrnuje v sobě více měst. Voličové té kurie volí své poslance přímo.

Volby v okresech venkovských obcí dějí se nepřímo; voličové totiž volí volitele a tito teprv poslance. —

To byly ony pověstné patenty únorové, které měly zásady říjnového diplomu v život uvésti, ale naopak ducha jeho zapírajíce ve všech částech svých tak uměle byly sestaveny, aby všude zjednaly převahu a panství živlu německému na úkor a ponížení ostatních národností. Národ Český dle ministerského okružníku Schmerlingova i dle všeho, co od vydání říjnového diplomu se dálo, nekojil se velikými nadějemi, pročež ho také „únorovka“ nepřekvapila, již přijal s tichou resignací; ale teprv po jejím vstoupení v život ukázalo se, v jaké míře obzvláště volební řád do sněmu tak chytře jest nastrojen, aby převahující většina obyvatelstva zemského, která jest národnosti české, octla se v zastupitelstvu zemském

v menšině naproti živlu německému, počtem mnohem skrovnějšímu.

Jmenovitě volební okresy městských i venkovských obcí tak byly sestaveny, že v německých přicházel jeden poslanec na mnohem méně voličů nežli v českých, a sice čítaly německé obce venkovské průměrem o 10.000, městské o 2000 obyvatelů méně nežli české. Obzvláště křiklavý byl tento nepoměr v Praze, která rozdělena byla na pět volebních okresů dle tak zvaných čtvrtí, z nichž každá volila dva poslance, tak dobře mrtvá Malá strana a pusté Hradčany s obyvatelstvem úředníckým a židovský Josefov, jako kvetoucí průmyslem a obchodem Nové a Staré město, jejichž jádrem jest měšťanstvo české. Jiná nespravedlivost k národnosti české bylo volební právo obchodních komor, kdežto vyšší průmysl a obchod nacházely se hlavně v rukou německých, namnoze židovských. Tu předstírán princip zastoupení interesů, ale tím dávána nenáležitá přednost zájmům obchodu a průmyslu nad zájmy rolnickými, ačkoliv Čechy při vší průmyslové pokročilosti své nepřestávaly býti velikou převahou zemí rolnickou. Nemenší nesrovnalost shledávala se při kurii velkostatkářské, kde ledajaký kobylkář, jehož pozemek byl o málo větší nežli některý veliký statek selský, měl stejné voličské právo jako nejbohatší kavalír, jehož panství rozsáhlostí svou rovnala se mnohému svrchovanému knížectví anebo je i přesahovala. Nanejvýše nepřirozené bylo pak to zařízení, že volby velkostatkářské konati se měly hromadně, totiž že hlasovati se mělo o celý seznam kandidatů, při čemž většina jediného hlasu rozhodovala nejenom nad volbou poslanců té kurie, nýbrž při tak velikém jich počtu i nad samou většinou sněmovní. V obcích městských a venkovských nejméně daní platící voličové do obce (v Praze celá třetí třída) vyloučeni od volebního práva do sněmu, což namířeno proti živlu demokratickému. Tyž smysl měly také nepřímé volby v obcích venkovských. Jak patrně viděti, bylo vše namířeno k tomu, aby sněm dostal fysiognomii pokud možná specificky německošosáckou.

*

Podobně sestaveny byly zemské řády pro Moravu a pro Slezsko, s jediným rozdílem v počtu sněmovníků, který byl v poměru k počtu obyvatelstva zemského přiměřeně menší (na Moravě 100).

Hned po vyhlášení únorových patentů vypsány jsou volby do sněmu, zároveň pak i volby obecní dle dosti svobodomyslného ministerského nařízení o nich, které byl vydal ještě Goluchowski dne 26. listopadu 1860. Důležité tu byly v první řadě volby Pražské, které, jako volby do sněmu, měly se odbývati již v měsíci březnu, o něco dříve než tyto.

Volební agitací nastal nový, nad míru čilý a pohnutý život veřejný, a v Praze opakovalo se totéž jako v první době po březnových dnech roku 1848, že oba národní živlové ve svornosti k sobě se přibližovali, slibujíce si býti věrnými spojenci proti všelikým snahám zpátečnickým, nechť si vycházejí odkudkoliv. Tak sestoupil se pro volby obecní výbor svobodomyslných Čechův a Němců s heslem: „Pokrok k lepšímu“, jenž vydal v tom smyslu provolání k voličům, v kterém zásady své vyslovoval takto:

„Život národní rozvíjej se v obci, ve vlasti a ve státu dle zákona svobodně, aniž potkávej se s překážkami a výtržnostmi z libovůle odkudkoli pošlými, aniž mýlen buď privilegiemi a mocnostmi pouze strojenými. Slušíť uznati veřejnou oprávněnost všech živlův ve státu i v obci platnost majících. Jak náboženské vyznání, tak ani národnost nezakládej nižádného rozdílu v požívání práv politických i obecních, každý národ hradí se právem bytu Bohem samým jemu propůjčeného. Není však činiti o pasivní toliko uznání zásady národní rovnoprávnosti, již u nás nepopírá nikdo, ale ještě více o poctivé její konečné provedení, aby napraveno bylo dle možnosti, co dosavadním systemem zameškáno a zaviněno jest.“ Od budoucích zástupců obce pak žádáno, „aby mužové, jižto povoláni jsou spravovati ji moudře uvnitř a vně zastupovati důstojně, netoliko dostáli tomuto úkolu svému, ale aby uměli, aspoň s větší částky, také rozuměti a vyhověti vyšším otázkám politickým“. Se strany

německé podepsali to provolání pánové: Clemens Bachofen von Echt, Maximilian Dormitzer, Josef Lippmann, Gustav Pilz, Vincenc Schmitzer a Eduard Seutter von Lötzen.

Obecní volby Pražské odbývány jsou dne 11. března, a vítězství strany Pokroku bylo úplné přes všecku přímo horečnou agitaci protivné strany, která neštítila se ani prostředků nepočestných, dajíc padělati růžové volební formuláře strany Pokroku, jež vyplňovala jmény jinými na oklamání méně uvědomělých voličů. Německé panství nad obcí Pražskou přestalo, správa její dostala se do rukou veliké většiny obyvatelstva, které přirozeně náležela a jíž vyrváno bylo machinacemi nekalými. Zvoleni jsou všickni kandidati od strany Pokroku navržení, mezi nimiž i živel německý nalezal přiměřeného zastoupení, purkmistrem pak stal se František Pštros mladší, mladý měšťan Pražský, vysoce vzdělaný nejenom všeobecně, nýbrž i v oboru hospodářství národního, pro kterouž výtečnou způsobilost jeho zvolila jej Pražská obchodní a živnostnická komora roku 1852 za místopředsedu a roku 1857 za předsedu svého. Pštros byl po staletech opět první primator Pražský stavu řemeslnického (koželuh), a sotva by se byl nalezl jiný muž české národnosti pro to místo, který by též Němcům v té míře byl vhod býval jako on. Za náměstka jeho zvolen dr. Václav Bělský, advokát Pražský všeobecně vážený, muž v každém ohledu mírný a rozvážlivý.

Téhož měsíce nastávaly volby do sněmu českého, a agitace pro ně byla neméně čilá, ovšem pak mnohem rozsáhlejší, neboť zahrnovala celou zem. Co volební výbor pro stranu národní sestoupil se triumvirat Palacký, Rieger a Brauner, kteřížto tři předáci od té doby jakožto uznaní vůdcové národa Českého stáli v čele každého politického projevu jeho. V provolání svém k voličům okresů městských a venkovských, vyloživše jim důležitost občanské povinnosti, k jejímuž vykonání jsou povoláni, dávali jim o tom, koho voliti mají, následující poučení:

„Volte přede vším muže poctivé, kteří přesvědčení své za žádnou cenu neprodají;

„volte muže statečné, kteří mínění své bez ohledu na milost a nemilost panskou zastávati budou;

„volte muže milující upřímně vlast a národ svůj, muže, kteří tuto lásku v dobách největších skutkem osvědčili, a kteří hotovi jsou zasaditi se upřímně a odhodlaně o plné provedení rovnoprávnosti obyvatelstva slovanského i německého ve vlasti naší;

„volte muže znající historii, tuto nejlepší učitelku mysli vlastenecké a moudrosti a opatrnosti politické, muže, kteří znajíce slávu a práva národu našeho za lepší jeho minulosti jemu opět čestné místo mezi národy zjednati mohou, a právo, svrchovanost, celitost Svatováclavské koruny naší ve spolku říše Rakouské hájiti budou;

„volte muže svobodomyslné, kteří se odříkají rovněž tak institucí zastaralých, potřebě a duchu naší doby odporných, jakož i theorií výstředních, neplodných a nepraktických. Živlové, kteříž jsou v životě skutečném činní a platní, mají i v životě státním dojíti zastoupení přiměřeného — neb každá ústava, kteráž by živly takové utlačovala, bude pramenem nesvornosti a odporů, aniž bude míti trvání.

„Volte muže vzdělané, pokud možná znalé v právech a věcech politických, zkušené poměrů domácích i potřeb lidu našeho; muže, kteří vědí, že pravá svoboda nemůže míti místa, kdekoli se všecka samostatná činnost občanstva a obcí považuje za nebezpečný zjev ducha revolučního a se dusí všemohoucí úřadovládou, kde obětovný duch občanský nenalézá pole pro působení své — kde se všecko dekretuje s hůry, všecko řídí a obmezuje složitým ústrojím, kteréž vyssává nejlepší síly národa duševní i hmotné.

„Konečně volte muže neodvislé a samostatné postavením i jměním svým. Kdokoliv úřad poslance pokládá jen za stupeň k vyššímu důstojenství, kdo se hledí přimíliti úřadům, kdo hledá titul nějaký neb jiné vyznamenání, toho nevolte.“

Sestavování kandidatní listiny bylo dílo velmi obtížné a nesnadné, obzvlášté považíme-li, že se to dálo ponejprv,

bez zkušeností předcházejících, které by byly podati mohly vodítka v lokalních poměrech tolika míst volebnímu výboru docela neznámých. Bez dorozumění s vynikajícími národovci ve volebních okresech věc naprosto nedala se provésti, k rozsáhlé korrespondenci bylo potřebí zvláštní kanceláře, a nekonečné osobní porady s venkovskými důvěrníky do Prahy přicházejícími zabíraly vůdcům národa všecken čas. Při nemalých těchto nesnázích dařila se věc nad očekávání, navržení kandidati přijati jsou od voličů s plnou důvěrou, a když počaly volby, hlásáno v novinách ze všech českých okresů radostné: „Naši vyhráli!“ Národ volil s jednomyslností podivuhodnou, kázeň české strany byla opravdu vzorná. Přes všecku zuřivou agitaci protivníků, jíž namnoze i státní úřednictvo se účastnilo, zvítězili všudy národní kandidati (i v samé Praze krom jediného Josefova), plesání bylo všeobecné a v budoucí sněm kladeny naděje dalekosáhlé.

O jedné volbě třeba se nám zvláště zmíniti, za příčinou osobnosti zvoleného poslance, o volbě pro Staré město Pražské. Tam kandidoval mezi jinými profesor dr. Leopold Hasner, bývalý redaktor německých úředních novin Pražských, požívající pro mírné smýšlení své stejné úcty obou národních stran. Ten v kandidatní řeči své doslovně vyjádřil se: „Jen když svorné kráčeti budou oba národové na dráze svobody, vykvěte tomuto království Českému budoucnost, která jest důstojna slavné jeho minulosti. Na tuto minulost pohlížím s pýchou a hrdostí vlasteneckou, a protož nechci, aby Čechy utonuly jako prášek v jednotvárném, vše zhlazujícím státě. Chci, aby zachováno bylo ono organické spojení, utvořivší se během časů, a proto chci, aby i byla uznána historicko-politická osobnost Čech.“ Slova ta byla dosti zřetelná i určitá, ještě však určitější byl slib páně profesorův, jejž před volbou učinil předním mužům strany národní, že na sněmě přidá se k této. Hasner byl zvolen — jak později dostál slovu svému, jest vůbec známo.

Pro Malou stranu navržen byl od výboru volebního místodržitel hrabě Forgach, i byl to skvělý důkaz neobyčejné dů-

věry, jaké požíval v národu Českém, že nejenom zde, nýbrž ještě ve dvou venkovských okresech zvolen byl. Forgach přijal volbu pro Prahu.

V okresu venkovských obcí Nimbursko-Benátském musila se volba díti ještě jednou, poněvadž první volba úředně byla zrušena za tou příčinou, že zvolený tam poslanec, nedávno amnestovaný Vincenc Vávra, nebyl dosavad rehabilitován a tedy práv politických nepožíval. Při druhé volbě zvolen byl dr. Podlipský, jenž slíbil, kdyby mezi tím Vávra navrácen byl k plnému požívání práv občanských, že v jeho prospěch mandatu svého se vzdá.

Čilý ruch, jejž vyvolaly v národě Českém volby do sněmu, podal nový důkaz o politické dospělosti našeho lidu, který všude s radostnou ochotou vykonával nejdůležitější právo a nejčestnější povinnost občanskou. Tato rozčilenost myslí pak neutuchla po vykonaných volbách, udržována jsouc napořád uvažováním rozličných příhod, jaké se byly udály při volbách, překážek kladených voličům českým a všelijakého příkoří, jaké snášeti bylo zde onde kandidatům představujícím se voličům, jakož i úvodními články novinářskými, jež rozbíraly politickou situaci a poučovaly obecenstvo o významu a státním postavení koruny České, o nezadatelných právech národních, o rovnoprávnosti, o federaci a jak ještě jinak nazývala se politická hesla, jež té doby národní strana napisovala na korouhve své. Celý národ Český politisoval.

IV.

Zasedání českého sněmu. Záležitost Vávrova. Císař slíbil dát se korunovati na království České. Volby do říšské rady, ohražení českých poslanců. Sněm odročen.

Konečně dne 6. dubna zahájen slavným spůsobem sněm český, tak toužebně očekávaný. Nejvyšším maršálkem zemským co předsedou sněmu jmenován od císaře tajný rada Albert hrabě Nostic a náměstkem jeho dr. Vaňka, dosavadní purkmistr Pražský, jež oba místodržitel hrabě Forgach sněmu

představil. První schůze sněmu vyplněna hlavně formaliemi. Se strany české podali Rieger, Palacký a Brauner ohražení proti oktrojovanému jednacímu řádu, jakož i proti řádu volebnímu, jenž odporuje zásadě rovnoprávnosti. V druhé schůzi, ve které jednáno o jazykové rovnoprávnosti, utrpěla národní strana v nepatrné formalné záležitosti svou první porážku, zůstavši v menšině.

Rozumí se samo sebou, že poslancové čeští užívali na sněmě mateřského jazyka svého, ač nevyhýbali se němčině, kde toho vyžadovala potřeba, aby též poslancové německé národnosti, kteří nebyli mocni jazyka českého, zevrubně seznámeni byli s předmětem rokování. Taktéž naleháno na vedení protokolů v obou zemských jazycích. Na toto praktické provozování rovnoprávnosti s nelibostí pohlíželi sněmovníci němečtí, aniž toho tajili, prohlašujíce to za zbytečné plýtvání časem.

Čím dále tím více ukazovalo se, že postavení českých poslanců na sněmě jest mnohem nesnadnější nežli se dříve myslilo dle příznivého výsledku voleb, neboť následkem chytře nastrojeného volebního řádu držela v kurii okresů městských a venkovských strana německá úplně váhu straně národní, tak že rozhodování spočívalo v rukou kurie velkostatkářů, v níž většina šlechty pod vedením knížete Karla Auersperka, dříve horlivého hajitele, nyní zarputilého protivníka státního práva koruny České, hlasovala s Němci.

V prvních schůzích sněmu vedeny mnohé zbytečné řeči o věcech nepodstatných, v třetí schůzi pak při verifikování voleb dána příležitost sněmovníkům osvědčiti míru své svobodomyslnosti, když jednalo se o volbu v okresu Nimbursko-Benátském, kde nejprv zvolen za poslance Vávra a po úředním odmítnutí jeho dr. Podlipský. Vřele ujal se Vávry biskup Jirsík, Rieger pak dokazoval neplatnost odsouzení jeho vojenským soudem, an zatknut byl bezprávně před prohlášením obleženosti. Oba navrhovali, aby požádán byl císař za vydání úplné amnestie. Návrh ten podporován jest od Čechů a

Němců bez rozdílu, a také sněm vyslovil se pro něj, uznav neplatnost volby Vávrovy.

Když po vykonané verifikaci voleb sněm ve čtvrtém shromáždění svém se konstituoval, podali členové někdejší stavovské korporace ohražení toho smyslu, že sice uvolili se na základě zákona od 26. února účastniti se sněmu, nicméně že cítí svatou povinnost osvědčiti se, že tím nezadali aniž zadati chtějí neb mohou ničeho „právům a svobodám království Českého a jeho dalšímu nezrušitelnému trvání, stvrzenému a zaručenému obnoveným řádem zemským, majestatem krále Ferdinanda II. od 29. máje 1627, korunovacími přísahami králů Českých až do Ferdinanda V., pragmatickou sankcí, nejvyšším patentem od 1. srpna 1804, konečně nejvyšším diplomem k pragmatické sankci se odvolávajícím", kteréžto ohražení přečteno v znění českém i německém, a přiloženo k aktům sněmovním.

V pátém shromáždění sněmu přede vším usnešeno podati císaři adresu lojalnosti, načež kardinál arcibiskup Pražský povstav učinil návrh, aby Jeho Veličenstvo císař pán požádán byl zvláštní deputací ze sněmu, by se dal slavně korunovati v Praze na krále Českého. Návrh ten s jásotem jest přijat a zvolena dvanáctičlená deputace, v jejímžto čele byli kardinál kníže Švarcenberk, nejvyšší maršálek zemský hrabě Albert Nostic a náměstek jeho dr. Vaňka.

V šesté schůzi sněmu přišel na denní pořádek Riegrův návrh o neodpovědnosti a nedotknutelnosti poslanců, znějící takto: „1. Členové sněmu zemského nejsou odpovědni za slova jež mluví, ani za skutky jež vykonávají v řečené vlastnosti své, leč samému sněmu. 2. Členové sněmu zemského nemohou, pokud sezení sněmu trvají, bez zvláštního ustanovení sněmu ani pro přestupek zákona od soudu stíháni, ani ve vyšetřování vzati býti, aniž pro takový aneb pro dluhy uvězněni býti, vyjma dostižení při samém skutku." Rieger skvělou řečí odůvodnil návrh svůj, který odkázán jest zvláštní komisi.

Stejnou dobou zahájen jest v Brně také moravský sněm, na němž rovněž podáno dvoje ohražení, jedno knížetem Salmem ve jménu bývalých stavů, znějící v týž smysl jako to, jež podali na českém sněmě bývalí stavové čeští; druhé jménem poslanců národnosti české od dr. Pražáka, které protestovalo proti volebnímu řádu, nesouhlasícímu s říjnovým diplomem, při čemž obzvláštní váha kladena na souvislost markrabství Moravského s královstvím Českým a knížectvím Slezským. Žádáno, aby obojí ohražení přiloženo bylo ku protokolům sněmovním. Proti tomu vyvstav zuřivec dr. Giskra, známý z roku 1848 co odpovědný nepřítel Slovanstva, učinil návrh, aby žádost ta beze všech ohledů na starohistorické stanovisko a zežloutlé pergameny zamítnuta byla. Návrh jeho jest většinou sněmu přijat a ohražení ku protokolům sněmovním nepřiložena. Tak i na Moravě skutečná většina obyvatelstva země octla se na sněmě v strojené menšině.

V sedmém shromáždění sněmu českého podána zpráva o vyřízení deputace vypravené k císaři s prosbou, aby se dal na království české korunovati. Na přednešenou tu žádost odpověděl císař nejprve jazykem německým: „Těší mne, že tuto deputaci zemského sněmu českého u sebe spatřuji, a že mohu pánům vyslovit svou pevnou důvěru, že uznávají úmysl, kterýž mne při vydání diplomu od 20. října a ústavy od 26. února vedl, a že se jím v činnosti své budu říditi, úmysl totiž ten: aby oprávněná a na jistých základech založená svoboda a samospráva zemí koruny mé přivedeny byly ve srovnalost s těmi podmínkami, kterých k jednotě říšské tak potřebí jest. Sněm zemský, učiniv takové jednomyslné usnešení, jakož mi jeho jménem oznamujete, přišel tím nejvřelejší žádosti mé vstříc.“ Potom doložil v jazyku českém: „Dám se korunovati v Praze za krále Českého a jsem přesvědčen, že tímto svatým obřadem bude upevněn nový, nezrušitelný svazek důvěry a věrnosti mezi trůnem mým a mým Českým královstvím.“ Císařská odpověď tato upokojovala v nemalé míře mysli po celý ten čas rozechvěné, zaplašujíc pochybnosti vzniklé z dosavadních činů vlády a naplňujíc národ novými

nadějemi v lepší budoucnost, o kterých nikdo nemohl se nadíti, že opět budou klamnými.

Nastaly teď volby do zemského výboru, výkonného to organu sněmu, které při nynějším složení tohoto staly se novou porážkou národních poslanců, porážkou tím citelnější, poněvadž se týkala otázky praktické a ne toliko formalní. Z osmi zvolených členů výboru zemského byli jenom dva Čechové, Rieger a Brauner, vyšlí z volby kurie venkovských obcí, v níž národní strana měla většinu. V ostatních kuriích a v plném sněmě náležela většina straně protivné. Připočteme-li k těm dvěma ještě hraběte Františka Thuna mladšího, jenž zvolen byl od kurie velkostatkářské, tedy měla strana státoprávní ve výboru tři hlasy, strana centralistů pak pět — křiklavý to nepoměr, porovnáme-li jej se skutečnou silou, jakou měly obě tyto strany v obyvatelstvu země.

V nejbližší schůzi sněmu jednohlasně přijat návrh Riegrův o imunitě poslanců sněmovních.

Hned na to vytasil se Brauner s návrhem veledůležitým na zavedení okresních obcí s vlastním zastupitelstvem, které mělo býti prostředním článkem v organismu zemském mezi zastupitelstvem obecním a sněmem. Návrh ten všeobecně schvalovaný přikázán novému výboru zemskému, ale vyřízen býti nemohl ještě v tomto zasedání sněmu, jehož trvání vyměřeno bylo jenom na krátko, neboť po vykonaných volbách do říšské rady měl býti odročen.

Volby tyto byly nejpalčivější otázkou denní, kterou zaměstnával se celý národ. V zásadě samé nebylo žádného rozdílu ve smýšlení, tolik pochopoval každý uvědomělý Čech, že tu běží o samostatnost koruny České, o samosprávu diplomem říjnovým zaručenou, o veškerou budoucnost vlasti, nad jejímiž nejvyššími zájmy neměli více rozhodovati domorodci, nýbrž cizinci. Všeobecný hlas národa vyslovoval se proti obeslání; nemluvil tu pouze hrdý cit národa sebevědomého, nechtějícího skláněti šíji svou pod cizí jařmo, nýbrž neblahé oprávněné tušení, že za takových okolností, jaké utvořily v říši Rakouské patenty únorové, v nebezpečenství

by uvedena byla nejsvětější práva národa, ohrožen nejenom hmotný blahobyt jeho, nýbrž i sama jeho bytnost obesláním rady říšské, v níž by jeho poslancové naproti poslancům ostatních částí mocnářství byli v bezmocné menšině. V takovém smýšlení utvrzováni byli hajitelé státního práva českého odepřením Uhrů obeslati říšskou radu, pocházejícím z týchž příčin, a poněvadž ukazovala se možnost, že i Poláci haličtí budou se zpírati proti jejímu obeslání, nebylo neoprávněno očekávání, že celý ten aparat centralistické representace říše v samých počátcích svých bude zmařen, když tam scházeti budou zástupcové nejpřednějších a nejdůležitějších zemí. Pak bylo fiasko únorových patentů hotové, a nastoupiti musil obrat.

Takového smýšlení byl i valný počet sněmovních poslanců českých, v jichž čele nalézal se vůdce národa Palacký, muž vzácného politického bystrozraku a vůle nezlomné, pravá to tvrdá lebka česká ve chvalném slova smyslu. Avšak byla i jiná strana mezi poslanci, která zavrhujíc politiku pouhého citu měla za to, že třeba počítati s danými poměry, a z mnohých důvodů, jichž váha nesměla se podceňovati, byla pro obeslání říšské rady s náležitým vyhražením práv koruny České. Spor o to vedený byl tuhý a prudký, a nezřídka z mezí kruhů klubovních a společenských zasahoval i v samu domácnost, do lůna rodin, jestliže rozličnì jich členové byli rozdílného mínění v této životní otázce národní. Tak jmenovitě s Palackým neshodoval se Rieger, který, jakkoli v principu ani o vlas neuchyloval se od stanoviska plného a přísného práva státního a národního, nicméně v praxi vždy náchylen byl ku prostředkování mezi krajnostmi, k smiřování protiv a ku koncesím ve věcech za vedlejší považovaných, což bohužel nebylo vždy ve prospěch věci.

Brzy chopilo se otázky té i širší obecenstvo, když důvody od přátel obeslání říšské rady uváděné nacházely místa v myslech opatrnějších a rozvážlivějších, a jmenovitě ukazováno na to, jak záhubné, ano nenapravitelné následky by z toho povstati musily, kdyby koruna Česká i národ Český

nebyli zastoupeni na radě říšské. Tu národ Český rozdělen jest na dva tábory, jeden nesmírně větší těch, kteří neustupně stáli na přísném stanovisku státoprávním, nechtíce slyšet o žádném vyjednávání; a druhý, na počet mnohem slabší těch, kteří v přirozeném českém dobráctví svém neměli za nemožné, že by včasnou(?) povolností v tomto případu dalo se docíliti žádoucího dorozumění. „Obeslat — neobeslat, volit — nevolit“ zněla strannická hesla, ozývající se v celém národě; ve veřejných schůzích i přátelských besedách, při společenských zábavách, na ulici a vůbec kdekoli setkali se dva uvědomělí národovci samostatného smýšlení, uvažovány horlivě důvody pro et contra.

Bouřlivé bylo jednání v klubu poslaneckém, obě strany stály urputně na svém mínění, až i solidarnost klubu byla tím ohrožena. Byloť se skutečně obávati roztržení národní strany, když někteří poslanci čeští odhodláni byli i přes uzavření většiny do říšské rady jíti. Rozhodnut jest spor ten osobním zakročením kardinála arcibiskupa Švarcenberka, který objeviv se v klubu poslaneckém horlivě přimlouval se za vykonání voleb. Tu teprv strana Palackého upustivši od dalšího odporu svolila k tomu, aby se přece ještě zkusilo, zdali právo koruny České dá se k uznání přivésti na shromáždění říšském, avšak jen pod ohražením, že poslanci čeští na říšské radě v ničem nezadávají právo na samostatnost koruny České, a že zase vystoupí, kdyby se na tuto sáhati mělo.

Tak bohužel proti radě osvědčeného vůdce národa, jehož autorita v otázkách politických až dosavad byla nepopírána, učiněn nešťastný krok, že opuštěna pevná půda státního práva dosud platného, a tím přes všecky výhrady a protesty nynější i pozdější v šanc dána samostatnost koruny České. Neblahé následky chyby té brzy se ukázaly, Palacký pak, i kdyby se neskvěl v záři prvního dějepisce českého, již tím jediným skutkem vysokého věhlasu byl by se na věky proslavil, že odporoval kroku pro vlast a národ tak osudnému.

V desátém shromáždění sněmu byly volby do říšské rady na denním pořádku. Rieger učinil tu ještě jeden pokus o na-

pravení křivdy, jaká se národu Českému dála nespravedlivým volebním řádem pro sněm, který se příčí zásadám v diplomu říjnovém vysloveným, podav návrh, aby požádán byl císař za změnu volebního řádu, volby do říšské rady pak aby odročeny byly až do rozhodnutí císařského v té věci. Jak předvídati bylo, propadl návrh ten a volby jsou vykonány. Jich účastnili se i poslanci čeští, avšak zároveň zadali protest proti všelikému zkracování práv koruny České. Odvolávajíce se v něm na diplom říjnový, kterým práva její uznána jsou, trpce sobě stěžovali na to, že v ústavě od 26. února 1861 nejsou zachovány zásady „neodvolatelného“ diplomu onoho. Žalujíce dále na nespravedlivý volební řád, „kterým československá většina obyvatelstva... postavena jest na sněmě umělým spůsobem v menšinu“, vyznávali přímo, kterak byl úmysl jejich neúčastniti se naprosto voleb do říšské rady, avšak „ušetřiti chtějíce nesnází, kterými by trpěti mohlo zdárné znovuzřízení Rakouska, že upustili na ten čas od onoho úmyslu“. Na konec protestu pak pravili doslovně: „Ohražujeme se napřed proti vší ujmě práva, která by z toho mohla pojíti našemu království, protož sněmu českému, pokud se na nynější ústavě a na nynějším volebním řádu zakládá, a tedy také členům říšské rady od něho zvoleným v žádné případnosti nepřiznáváme práva, aby směl co rušiti neb křiviti v právních poměrech země České, spočívajících jak na starších výsadách a řádech zemských, tak na slavném novustvrzení a rozšíření jich naším nejmilostivějším panovníkem. Vyhražujeme sobě také dle toho zříditi další své chování dle práva a zákona.“ *)

Před volbou stal se ještě pokus o kompromis mezi stranou českou a německou pod předsednictvím kardinála Švarcenberka, který všemožně se vynasnažoval docíliti nějaké dohodnutí, ale marně. Němci, spolehajíce se na svou většinu, chtěli povoliti Čechům toliko 15 poslanců na místě 21, kteří jim náleželi dle samého nespravedlivého volebního řádu.

*) Národní Listy, 1861, č. 107.

K tomu arcit nemohla naše strana přistoupiti, pročež schůze bez výsledku se rozešla. Vidouce takovou neustupnost a zpupnost strany německé přijali poslanci čeští, kteří až do poslední chvíle se rozpakovali, mají-li vůbec do říšské rady volit, pomoc velkostatkářů, národním zájmům méně nepříznivých, a smluvili se s ní o kandidaty společné, pro něž pak dle úmluvy hlasovali.

Takovým spůsobem zvoleno jest následujících 21 poslanců strany národní do říšské rady: Brauner, Čupr, Dvořák, Grünwald, Hauschild, Havelka, Jirsík, Klaudy, Krása, Milner, Palacký, Prachenský, Řezáč, Rieger, Suida, Staněk, Šebek, Tomek, Zátka, Zelený, Zikmund. V třináctém sezení sněmu oznámen jest výsledek voleb těch, a zároveň čten seznam členů panské sněmovny, od císaře z království Českého jmenovaných, dílem dědičných dílem doživotních, mezi kterýmižto posledními nacházel se také Palacký, což přijato bylo s všeobecným uznáním. Na jeho místo musila se tedy konati nová volba do poslanecké sněmovny říšské rady, z které vyšel Macháček. Po vyřízení pak ještě některých běžních věcí jest sněm český odročen.

Tak národ Český vstoupil do nové fase politického života svého, octnuv se po mnoholetém útisku zuřivé reakce opět tam, kde byl r. 1848 po vykonaných volbách do říšského sněmu. Situace byla podobná: po marném pokuse, obhájiti nezadatelných práv svých na půdě domácí, posílal národ zástupce své do vzdálené Vídně, aby na půdě německé, dýšíce vzduch německý, ve shromáždění převahou německém dokazovali platnost toho, co stanovily smlouvy, na jichžto základě zbudována byla říše Rakouská. Ovšem byly okolnosti, za kterých se to dálo, podstatně jiné: tehdáž po krátké bezuzdné rozpoutavosti svobody vězel národ ve svírací kazajce obleženosti, nyní po dlouhém sevření v poutech obnoveného absolutismu dopřána mu opět volnost pohybu. Tehdejší jeho pokus, domoci se důstojného postavení v řadě rakouských národů, o kteréž byla naděje dohodnouti se s ostatními národnostmi, zmařen byl samou vládou; nyní tato zdánlivě přála obnove-

němu takovému pokusu, ale zase národnosti stavěly se příkře proti sobě — jaký měl tenkráte býti výsledek jeho?

Mužové chladné rozvahy, poučeni starými i novými zkušenostmi, netušili dobrý konec, avšak při tom nemohli neuznávati, že těžko bylo vyhnouti se obeslání říšské rady. Příklad Uhrů byl sice svůdný, avšak toliko pro horkokrevné sanguiniky, kteří neuvažovali rozdílnost poměrů. V Uhřích všecka síla národa spočívala ve šlechtě, bohaté a hrdé, v Čechách naproti tomu tvořil jádro národu lid, dlouhým zanedbáním zubožený a věkovou porobou podřízenosti uvyklý, jehož se příliš krátká doba svobody vždy jenom povrchně byla dotknula. V tom právě spočívá neštěstí národu našeho, že vyšší třídy jeho po úpadku domácí šlechty byly mu odcizeny. Žalostný stav ten jest výsledkem věků, k odčinění jeho nestačí věk jeden. V Uhřích jednosvorně shodovaly se v pasivní politice všecky strany; království České, i kdyby národní strana nebyla obeslala říšskou radu, nebylo by proto zůstalo nezastoupeno, neboť by tam byli šli Němci a velkostatkáři. Následky pak pasivní politiky Čechů byly by se dostavily dříve, ale důkaz o nesmiřlivosti centralistů německých na říšské radě nebyl by býval podán. Chtít činiti poslance české odpovědnými za neblahé následky obeslání říšské rady, byla by na všechen spůsob přenáhlenost; zástupcové národa jednali v tom ohledu dle nejlepšího přesvědčení svého v úmyslu čistě vlasteneckém.

V.

Čechové na říšské radě. President Hein. Návrh na odročení říšské rady. Giskra proti koruně České. Pravice zastává se historického práva Uhrů. Rieger pro porotu. Konec prvního zasedání říšské rady.

Ku konci dubna vydali se poslanci čeští s těžkým srdcem na osudnou cestu do Vídně, kde 29. dubna zahájena jest říšská rada. Z Uher a z Benátek nedostavil se nikdo, také do panské sněmovny nebyli z těch zemí žádní členové povo-

láni. Předsedou panské sněmovny jmenován od císaře kníže Karel Auersperk, před rokem 1848 vůdce stavovské oposice na českém sněmě, nyní na témže sněmě hlava protinárodní šlechty. Předsedou sněmovny poslanecké jmenován dr. Hein, známý z roku 1849 člen ústavního výboru tehdejšího říšského sněmu, místopředsedy Mazzuchelli a dr. Hasner. Když v poslanecké sněmovně čtena přísaha poslanců německy, k upozornění Riegrovu, že někteří členové sněmovny nejsou mocni jazyka německého, čtena potom také v ostatních jazycích říše, a jeden poslanec skládal přísahu rumunsky a jiný rusínsky. Hned s počátku nastal o to spor, má-li říšská rada bez Uhrů a Vlachů býti považována za užší nebo širší, vedený náruživě ve veřejných listech; kdežto federalisté pokládali ji pouze za užší, která nemá práva rozhodovati v záležitostech celé říše se týkajících, než toliko zemí neuherských, němečtí centralisté ji mermomocí vyhlašovali za širší, vztahujíce kompetenci její na celé mocnářství, tedy ovšem také na země uherské a italské i v nepřítomnosti zástupců těchto.

Čeští poslanci na říšské radě tvořili, jako někdy na říšském sněmě, s jinými stejně smýšlejícími federalistickou pravici, k umírnění však odporu proti sobě nazvala se strana ta proticentralistickou neb autonomistickou. Program její vyšel z péra Riegrova, i praveno tam doslovně, že centralisace, jež „nedá nikde vzejíti svobodě, v Rakousku zvláště při rozmanitosti národů co do kmene, jazyka, dějin, právních náhledů, vzdělání i zaměstnání jest příšerou, která umrtvuje všechen přirozeně pučící život, jest ničení všeho vlastního bytu, pravá nemožnost..... Během desíti let přivedla Rakousko, někdy tak mocné a zámožné.... k finanční i politické zkáze, oloupila nás ze vší svobody, vyčerpala sílu naši berničnou i náš úvěrek.... Chceme sjednocené a silné Rakousko, ale nespatřujeme jednoty ve francouzské jednotvárnosti, nespatřujeme síly v násilnictví.... V zaručení přirozeného práva všech národností a historického práva i státoprávního poměru rozličných zemí, v šetření nejsvětějších upomínek a zděděných právních náhledů jejich, v nej-

větším jak možná sebou vládnutí každého občana, v přirozeném vyvinutí všech stávajících činitelů, v činnosti jich samozvolené, která vždy nejhojněji zplozuje práci duševní i hmotnou, spatřujeme sílu i povznešení Rakouska.... Císařský diplom od 20. října 1860 zavrhl soustavu centralisace a vytknul základní rysy nové budovy státní šetřením historických základů. Diplom tento dán jest od Jeho Veličenstva co neodvolatelný základní zákon mocnářství, a přijat jest vděčně ode všech národů říše.... Nejvyšší patent od 26. února 1861 má výslovně za účel jen uvedení diplomu v řád a spůsob výkonný. Že však úkol tento nevykonal šťastně, ano že z této právní půdy v podstatných věcech se vyšinul, nelze neviděti.... Blaho Rakouska žádá toho nezbytně, aby tento patent v těch věcech byl opraven, kdež se podstatně oddálil od zásad diplomu, svého výslovného základu.... Chceme Rakousko, jehož země a národy všecky budou rovnoprávné, všechny v stejném poměru k vládě ústřední, všechny stejně spravedlivě zastoupeny. Rakousko nebudiž napotom státem ani výhradně německým, ani výhradně uherským neb slovanským, nýbrž právě rakouským, budiž státem s rovným právním základem sjednocených národů. Toto rovné oprávnění měj plnou svou platnost ve veškerém životě státním, ve vládě, v zastoupení i ve správě".

Tušení těch, kteří se byli zpírali proti obeslání říšské rady, že na ní nelze bude Čechům domoci se spravedlnosti pro sebe, mělo se vyplniti měrou nejplnější. Mezi zuřivými centralisty zaujímal jedno z předních míst Moravan dr. Giskra, známý z roku 1848 co člen Frankfurtského parlamentu, kde náležel ke straně velkoněmecké, která usilovala o podřízení Rakouska budoucí říši Německé, úhlavní nepřítel Slovanů vůbec a koruny České zvláště. Centralisté v každém návrhu, jenž vycházel od pravice, větřili ihned nenáviděný jí federalismus, a tak již na samém začátku přišlo k tuhým srážkám.

Dr. Pražák, vůdce národních poslanců moravských, učinil návrh velmi praktický, aby v každém odboru sněmovním

byly zastoupeny hlavní země říše. Každý nestranný musil spatřovati v tom jediné účel ten, aby členové jednotlivých komisí sněmovních mohli seznamovati se s poměry veškerých částí mocnářství, a tím se při rokování o záležitostech sobě přikázaných říditi; ne tak centralisté, kteří v krátkozrakosti své chtěli všecku správu říše míti spořádánu dle jediné šablony a v nejmenší úchylce od této zásady viděli strašidlo protivné jim autonomie. Ti zuřivě opřeli se návrhu Pražákovu, jehož mezi jinými výmluvně hájil Rieger první svou řečí na říšské radě. Zastávaje se ho z důvodů prospěšnosti poukazoval na to, že totéž bylo pravidlem na někdejším říšském sněmě, a odvolávaje se na slova císařova v trůnní řeči, že všickni národové a všecky země mají býti stejně zastoupeni, odsuzoval přímo jednotvárnost správy, jakou centralisté chtějí zaváděti, i nazýval ji neštěstím Rakouska. Návrh Pražákův přijat jest většinou hlasů.

Druhá, mnohem tužší srážka mezi oběma stranami říšské rady nastala při debatě o adresu, kterou měla dána býti odpověď na trůnní řeč. Zpravodajem výboru, z něhož vyšel návrh adresy jalového znění beze všeho podstatného jádra, byl dr. Giskra, vedle něhož nejhorlivěji přimlouval se za jeho přijetí Kuranda; proti adrese mluvili hlavně Jindřich hrabě Clam-Martinic a Rieger, kterýžto poslední ne bez obtíže vymohl sobě slovo na strannickém presidentu Heinovi. Když jednalo se o jednotlivých odstavcích adresy, všecky změny a dodatky od členů pravice navrhované zamítnuty jsou většinou centralistickou. Nejdůležitější z návrhů těch učinil hrabě Martinic, aby do adresy přijato bylo toto místo: „Následujíce velkomyslného příkladu Vašeho Veličenstva, přislibujeme slavně, že i my ve smyslu zásad v diplomu od 20. října 1860 vyslovených a v únorových patentech pronešených uznáváme spojení zemí a království s mocnářstvím, a státoprávní zaručené účastenství jejich ve veřejných záležitostech celé říše, za nedotknutelný základ všeobecné ústavy říšské.“ Při rokování o něm mluvil Rieger s nadšením ve smyslu samosprávy, když pak na konec vyslovil své obávání, že říšská rada své

úloze nedostojí, volán jest od předsedy k pořádku. Adresa přijata jest bez proměny dle znění od komise navrženého.

To byla první rozhodná porážka federalistů na říšské radě, a již nemohlo býti žádné pochybnosti o tom, jaký bude další osud jejich. Zuřivost centralistů, patrná strannost předsedy, který jenom nevrle připouštěl k slovu řečníky pravice a neustále řeči jejich přerušoval voláním ku pořádku, kdežto řečníci levice bez důtky směli vychrlovati všecku svou jizlivost naproti odpůrcům svým a zahrnovati je nejsprostšími urážkami, konečně libovolné prohlašování říšské rady hned za užší hned za širší, jak to kdy vládě bylo vhod, to vše utvrzovalo v pravici přesvědčení o důvodnosti Riegrovy obavy, že říšská rada ve svém nynějším složení nedovede vyhověti potřebám říše a jejích národů. Pročež odhodlala se strana federalistická ku kroku rozhodnému, a v sezení dne 8. června podal Rieger jejím jménem návrh na odročení říšské rady a na bezodkladné svolání zemských sněmů ve formě petice k císaři, opatřené 56 podpisy. Odůvodněna byla ta žádost nedostatkem kompetence říšské rady, kterou samo ministerstvo nepovažuje za úplnou, a poukázáním na nutné potřeby zemí, jimž by tím spůsobem bylo vyhověno. Petice podepsána byla ode všech poslanců českých, vyjma dra. Krásu, který tou dobou ve mnohých věcech začal hlasovati s levicí.*)

Návrh tento popudil Němce a centralisty k největšímu vzteku proti pravici, jmenovitě pak proti Riegrovi, na nějž hněv protivníků jeho vychrlil se spůsobem neslýchaným. V organech centralistických dály se nejhanebnější útoky na osobní jeho čest, všickni pak Čechové šmahem vyhlašováni za reakcionáře, za spojence šlechty a kněžstva. Tu dne 19. června Rieger v říšské radě k obraně národa svého se vzchopiv objasnil počínání levice, která si návrhy, náležejícími takořka k abecedě ústavního života, lacinou slávu dobývá; ukazoval k dějinám národa Českého, který povždy stál v čele pokroku světového a za svobodu krev svou proléval,

*) Začež odměněn byl od vlády udělením advokacie.

až i klesl; vykládal, jak prakticky on rozumí svobodě; když však na konec opovážil se pochybovati o spravedlivosti Němců k jiným národnostem, roznícený předseda, již dříve opětně přerušiv řeč jeho, odňal mu slovo. Na to zvolal Rieger povýšeným hlasem: „Sláva svobodě řeči, jaká se v rakouském parlamentě vykonává!“ a když jej president volal ku pořádku, volal on presidenta k spravedlnosti. Účinek řeči Riegrovy byl ohromný, ale zatvrzelou levicí nehnul. Že návrh na odročení říšské rady centralistickou většinou zavržen byl, rozumí se samo sebou.

Urputnost centralistů naproti požadavkům strany autonomistické čím dále tím více rostla, ano došla tak daleko, že přesahovala i meze slušné šetrnosti, když při řečech poslanců z pravice, kdykoli se ujímali samosprávy zemské, okázale ze sněmovny ven vycházeli.*) V takových okolnostech bylo potřebí na straně poslanců českých nemalého zapírání sama sebe, aby tak hrubé urážky trpělivě snášeli vůči patrnému neprospěchu Vídeňského sněmování, i musíť jim pokládáno býti za nemalou vlasteneckou zásluhu, že vedeni domnělými vyššími ohledy (které ovšem osvědčily se býti marnými) nedali při sobě průchodu spravedlivé nevoli a neučinili již tenkráte konec nedůstojné komedii, která se s nimi odehrávala.

Strannické počínání presidenta Heina, který všecku přísnost svou obracel proti pravici, ale levičákům i největší bezuzdnost řeči promíjel, dodávalo těmto tím větší chuti k nejsprostějším urážkám Čechů, jakých jmenovitě dopouštěli se němečtí zuřivci Mühlfeld a Giskra. Onen naprosto upíral

*) Nejlepší ilustraci takového chování levice jmenovitě k Slovanům podalo sezení poslanecké sněmovny dne 14. května 1862, když Slovinec Černe přednášel stížnosti svého národa. „Sotva se jal Černe mluviti o křivdách, které se činí národu Slovinskému, počali poslanci němečtí tropiti hřmot, aby ho nebylo slyšeti — ti se smáli, jiní hovořili hlasitě, jiní chodili sem tam po sněmovně. jiní vycházeli hlučně ven a přicházeli zase zpátky, jiní okřikovali poslance, aby již přestal, zkrátka byla to znamenitá ilustrace té lásky, kterou levice německá chová k národům slovanským. President pak utvrdil slávu své spravedlnosti, dodav ku konci několik posměšných slov.“ („Nár. Listy“, 1862, č. 117.)

i existenci království Českého, tento pak vyjádřil se, že mu do krále Českého není více nežli do krále Jerusalemského, že koruna Česká jest pouhý klam, kterým se lid šálí a po puzuje, což provázeno bylo potupnými posuňky na levici. Když při těchto v parlamentu neslýchaných urážkách poslanci naši napomínali předsedu, aby volal Giskru k pořádku, on krátce odsekl, že prý k tomu nemá příčiny.

Kterak se naproti tomu president Hein choval ku pravici, o tom k všeobecnému pohoršení křiklavý důkaz podalo sezení poslanecké sněmovny dne 26. července. Na denním pořádku byl vládní návrh na zrušení lenního svazku. Rieger upíral v té věci užší říšské radě kompetenci, která vzhledem manství koruny České náleží jedině českému zemskému neb generálnímu sněmu. Při tom ostře vytýkal ministrům, že opomíjejíce zaměstnávati říšskou radu potřebnými opravami státního zřízení tak málo důležité věci jí předkládají, připodobniv jednání takové k jednání hospodáře, který by v době nastalých pilných prací přidržoval čeládku svou ke draní peří, práci to jen v zimě při nedostatku důležitějších obvyklé. Trefné toto přirovnání stalo se pak běžným pořekadlem o neprospěšných pracích říšské rady.

Po Riegerovi uchopil se slova Brauner, mluvě jak obyčejně chladně a vážně, ale president mu čtyřikráte skočil do řeči, napomínaje ho, aby zůstal při věci. Brauner tvrdil, že jest při věci a mluvil dále. Když však jal se odrážeti potupné útržky Giskrovy na důstojnost koruny České i útoky jiných na svatá práva její, Hein surově se naň osupiv odňal mu slovo. Brauner nedaje se mýliti odvolával se k spravedlivosti sněmovny, a když president urputně mu kázal, aby si sedl, zvolal Brauner v oprávněném rozhorlení: „Odvolávám se ke všem národům rakouským z tohoto tyranství.“ — „Sedněte si a mlčte!“ křičel Hein. Celá pravice, Čechové i Poláci rozhněvaní vstávali, a Rieger zvolal: „Já i přátelé moji přistupujeme k tomuto ohražení.“ Rozlícený Hein křičí zuřivě: „Volám Vás k pořádku!“ načež mu Rieger suše odpoví: „Tomu jsem od Vás zvyklý,“ a již kráčí ze sněmovny

ven a za ním všickni Čechové a Poláci. Rozhorlenost všech dostoupila takové výše, že toho dne již nikdo z nich do sněmovny se nevrátil. Samo obecenstvo, velikou většinou německé a Čechům nepříznivé, nemohlo zatajiti nevole své nad urážlivým sobě počínáním Heinovým, a když Poláci a Čechové odcházeli, volali četní hlasové na galerii: „Bravo!“

Rieger již tehdáž dolehal usilovně na to, aby Poláci a Čechové nevrátili se více do sněmu, leč by se jim dostalo čestného dostiučinění za takové urážky, jmenovitě se strany presidenta. Avšak důvody oportunity přiměly většinu pravice, zvláště Poláky, k setrvání na říšské radě bez dostatečné satisfakce, a za jejím příkladem zůstali také čeští poslanci tehdáž ještě ve Vídni.

Do nejbližší schůze sice dostavili se opět Čechové i Poláci, avšak s tím výslovným vyjádřením, pronešeným od Smolky a Klaudyho, že to bylo naposledy, co trpělivě snesli tyranisování strannického předsedy.

Při hlasování o zrušení lenního svazku odtrhl se od pravice také Čupr a hlasoval s levicí, v kterémžto odštěpení od ostatních českých poslanců setrval po celý rok až do konce července 1862, kdežto nemilými zkušenostmi poučen, že od Schmerlinga i strany jeho nelze očekávati žádné spravedlivosti pro národ Český, zase vrátil se k oposici.

Zatím naproti nestydatým nájezdům, jaké Giskra bez pokárání metati směl na korunu Českou, nemohli naši nikterak spokojiti se odmítnutím jich se své strany, i podalo tedy dvacet českých poslanců z pravice, s nejvyšším maršálkem hrabětem Nosticem v čele, dne 31. července interpelaci k veškerému ministerstvu, v kteréž pravili, kterak v sezení 27. poslanecké sněmovny „vyslovil se jistý poslanec z Moravy tak, že slovy jeho koruna Česká, jakož i královská důstojnost zlehčena byla. Očekávali jsme vším právem od ministerstva, že sobě za svatou povinnost učiní, odmítnouti ony... napomenutím k pořádku nezamezené urážky koruny České, již Jeho Veličenstvo svatosvatě přislíbil na hlavu sobě posaditi, taktéž urážky královské důstojnosti Jeho Veličenstva

ležící v neslušném porovnání s titulem krále Jerusalemského.“ Poněvadž však spravedlivé očekávání toto se nesplnilo, tedy „v tomto zvláštním případu, kde zmíněné urážky nejen citu milionův lidí nemile se dotýkají, nýbrž i koruny České a krále našeho důstojnost zlehčují, máme se za oprávněné žádati od ministerstva vyjádření se o věci této aneb alespoň odmítnutí domnění, že by srozuměno bylo s dotčenou výpovědí, a protož jsme nuceni tázati se, zdali mlčení ministrův znamením bylo, že se shodují a že schvalují urážky Giskrovy“.*)

Na tuto interpelaci Schmerling ve schůzi poslanecké sněmovny dne 12. srpna dal jménem celého ministerstva odpověď kroucenou vytáčkou, jejímž jádrem bylo, že mlčení ministerstva při onom urážlivém výroku zmíněného poslance nemůže považováno býti ani za schválení ani za neschválení jeho.

Odpověď tato byla neméně urážlivá nežli sama rouhavá slova Giskrova, doplnění svého pak docházela současnou zprávou všech Vídeňských listů, že korunování císařovo na království České odloženo jest na dobu neurčitou. Již nebylo žádné pochybnosti více o stanovisku ministerstva v státoprávní otázce české a postavení jeho k celé pravici.

Netrvalo dlouho a poslancům českým dána byla příležitost, osvědčiti důslednost a spravedlivost svou používáním týchž zásad, na které sami se stavěli, také k obraně práva cizího. Bylo to při debatě o adrese, která měla býti podána císaři za příčinou rozpuštění uherského sněmu, jenž zpěčoval se přijmouti únorovku, kde Čechové na říšské radě opřeli se proti Schmerlingově nauce o propadlých právech, obracované na Uhry, jakoby tito následkem porážky revoluce byli přišli o starodávnou svou ústavu a mohli právem nuceni býti přijmouti ústavu jinou, jaká se jim z milosti podávala. V panské sněmovně, když Palacký jal se řečniti ve prospěch Uhrů, nedáno mu domluviti; za to v sněmovně poslanecké tím důrazněji hrabě Clam-Martinic a Rieger popí-

*) „Národní Listy“, 1861, č. 214.

rali vládě právo vnucovati Uhrům novou ústavu proti jejich vůli. Rieger pak na konec řeči své důmyslně dokazoval vůbec nemožnost únorové ústavy, v níž pošinuti jsou činitelé státního života a která tím samým ani není schopna opravy ze sebe samé, poněvadž žádná změna, vycházející ze sboru takového jako jest říšská rada, není pravým výrazem přirozených poměrů státních.

Takové zachování se Čechů zasluhovalo tím většího uznání, poněvadž tím ujímali se vlastně přirozených svých národních nepřátel Maďarů, kteří také tehdáž službu tu vděčně oceňovali, ale vděk svůj později prakticky jí neprokázali. Naproti tomu Němci vášnivě zamítali důvody, uváděné od Riegra na obranu historického práva uherského; když však po letech dovolával se týchž důvodů Kaiserfeld na podporu dualismu, jednohlasně mu přisvědčovali. Takovou povždy se osvědčovala důslednost našich protivníků, ať již z toho neb z onoho tábora.

Když nastalo rokování o státním rozpočtu, poslanci čeští zachovali se k němu odmítavě, a Rieger jakožto hlavní řečník pravice v sezení dne 18. prosince dokazoval na samém základě únorových patentů neoprávněnost užší říšské rady, rokovati o rozpočtu pro celou říši. Ani na tom pak nepřestávaje odhalil bezohledně i pravou příčinu schodku státního — neochotnost vlády učiniti národům po právu. Tato řeč Riegrova byla jedna z nejskvělejších, které mluveny byly v tomto prvním zasedání říšské rady. Německé žurnály Vídeňské podaly ji hrubě zmrzačenu, vynechavše nejpádnější její místa. A jakož i dříve poslanci čeští neúčastnili se debaty o zrušení svazku lenního, pravice napotom neúčastnila se ani volby finančního výboru, který měl rozpočet od vlády předložený skoumati, ani rokování o tomto, ohradivši se protestem od Riegra sepsaným.

Po celý ten čas byl národ Český, jeho práva a snahy předmětem nejjizlivějších útoků a nejsprostších posměšků,*)

*) Mezi jiným v ilustrovaných satirických listech Vídeňských koruna česká vyobrazována v podobě — rendlíku.

jeho zastupitelé vydáni nejhanebnějším pomluvám, napadáni přímo uličnicky a vyhlašováni za nejhorší reakcionáře, za spojence klerikalů a feudalů, což po nich slepě opakovala blbá nižší i vyšší luza Vídeňská, tak že málem se podobalo, jakoby vrátiti se měly doby roku 1848, kde před revolucí říjnovou zorganisována byla zuřivá štvanice proti Čechům, osobní bezpečnost jejich v nemalé míře ohrožující.

Jací zpátečníci byli poslanci čeští, ukázalo se nejlépe v sezení poslanecké sněmovny dne 21. února 1862 při rokování o tiskovém zákoně, kdež Rieger co nejvřeleji se ujímal soudu porotního, dokázav neodolatelnými důvody, kterak bez poroty ani nedá se mysliti pravá ústavnost a jak důležitým politickým ústavem jest porota. Byla to jediná řeč Riegrova, kteréž i Vídeňské žurnály přiznávaly cenu, ušlechtilost myšlének a státnickou hloubku; avšak přes to všecko i ta byla bez prospěchu, neboť Němci svobodomyslností se chvástající neostýchali se vysloviti ústy Brinzovými, že jsou proti porotě, poněvadž Rieger a strana jeho ji zastávají.

Vedle Riegra byl to před jinými jmenovitě hrabě Clam-Martinic, na němžto si levice všelijak zlomyslně schlazovala choutku svou, což jej konečně k tomu dohnalo, že, neobdržev od sněmovny dovolené za příčinou ochuravění svého žádané, i jinak ještě malicherným spůsobem jsa drážděn, dne 23. září 1862 mandat svůj pro říšskou radu složil.

Za tak mnohá příkoří byl statečným poslancům českým náhradou projevovaný úplný souhlas národa opět a opět zasílanými adresami důvěry jejich voličů, při čemž výslovně jsou vyjímáni zpronevěřilci Krása a Čupr.

První zasedání říšské rady skončilo se dne 16. prosince 1862 bez valného užitku pro říši. Nejtrapnější zkušenost odnášeli z ní Čechové, seznavše zavilou urputnost svých protivníků, která se nerozpakovala i lepší přesvědčení obětovati své nenávisti, ano bez zardění k tomu se přiznávala. Tu zjevně se ukázalo, jak oprávněn byl odpor Palackého i jiných s ním stejně smýšlejících národovců proti obeslání říšské rady, od níž nebylo Čechům ničeho pro sebe doufati.

Ale zároveň ukázalo se, že únorovka nikterak není spůsobilá, státi se spojidlem rakouských národů v mocnou jednotu státní, že pokus Schmerlingův se nezdařil, a že patenty únorové neudrží se na dlouho proti neodolatelné moci historických poměrů.

Od neprospěšné činnosti v zastupitelstvu říšském vraceli se poslanci čeští s těžkým srdcem domů, aby se znova pokusili o to, zdali na vlastní půdě, v zastupitelstvu zemském bude jim možná s lepším zdarem domáhati se spravedlnosti pro svůj národ.

VI.

Snahy encyklopedické. Kober. Slovník naučný a jeho význam. Práce a nesnáze redakce. Rozkolnictví národní. Útoky na slovník a obrana jeho. Smrt Kobrova, pruská okupace a dočasné zastavení slovníka.

Potřebí nyní přihlednouti k domácím poměrům národním a veřejným, jak se v poslední době vytvářely a vyvíjely. Obrátíme-li zřetel k vyšším duševním snahám národa Českého, tu především vyžaduje pozornost naši stav jeho písemnictví jakožto onoho činitele, jenž nejvíce se byl přičinil k jeho novému obživení.

Kterak se literatura česká v druhé polovici let padesátých probrala z lethargie, ve kterou byla upadla za doby kruté reakce politické následkem všeobecné únavy, o tom podali jsme zprávu v oddělení minulém; tuto dlužno nám poněkud místněji zabývati se s dílem veledůležitým, dlouho připravovaným, kterým literatura česká v pravém slova smyslu vstoupila do jiného stadia. Ku provedení velikolepého toho díla, charakteristickému pro literarní náš vývoj, již od půlstoletí směřovaly usilovné snahy předních literarních korifeů našich, ale pro nepříznivé okolnosti přikročeno mohlo býti k němu teprv po uplynutí celého lidského věku od vzniknutí první myšlénky té. Dílo toto jest Slovník naučný, nyní již přes devět let ukončený, pravá to chlouba národa našeho, který v té spůsobě jak jest ke cti by sloužil i každému ji-

němu národu. Vhodně praví o něm Durdík:*) „Slovník naučný náleží k oněm několika veledílům, které jako úhelné kameny literatury novočeské pevný základ dávaly a dávají budově její: Jungmannův Slovník, Šafaříkovy Starožitnosti, Palackého Dějiny.“

Myšlénkou na českou encyklopedii zabývali se již první literarní křísitelé národnosti naší na začátku tohoto století; jmenovitě o Procházkovi podává Jungmann v tom ohledu určité svědectví.**) Později Jungmann sám ještě jsa v Litoměřicích smlouval se s přáteli svými o jakousi Encyklopedii nauk, přišed pak do Prahy pomýšlel skutečně na vydávání díla takového, jehožto „spolupracovníky měli býti žáci jeho Marek pro filosofii, Kramář pro zeměpis, kollega jeho Litoměřický Kouble pro nauky přírodní, Jan Jodl pro dějepis, on pak sám měl vésti správu celého díla“.***) Ale tehdejší literarní síly daleko ještě nestačily na dílo takové, pročež také uvázlo v samém počátku. Jediným plodem těchto snah byla Markova „Umnice“. Znova uchopil se té myšlénky roku 1829 Palacký, ale i tenkráte uznáváno, že podnik takový přesahuje soukromé síly, pročež měl uskutečnění dojíti pomocí celého národa. Tím spůsobem dán podnět k založení Matice české. Ústav ten, který pro vývoj literatury naší tak důležitým se stal, byl okolnostmi přinucen hned s počátku zabočiti v jiný směr, nikdy však správcové jeho nezapomínali na prvotní jeho účel, jak o tom svědčí některé rozběhy k němu, jako „Ukázky českého slovníka encyklopedického“ v Musejníku na rok 1833 a „Malá Encyklopedie nauk“. Avšak též k všeobecné encyklopedii činila Matice přípravy, svěřic již roku 1845 sbírání článků k ní dr. Čejkovi, ale brzy ustala v podniku síly její přesahujícím, a rukopisy, s části již zaplacené, jsou spisovatelům vráceny.

Roku 1850 opět ujal se Palacký myšlénky té, ale neblahé okolnosti učinily i tentokráte konec těmto snahám,

*) „Osvěta“ 1874, č. 4., str. 270.
**) Václava Zeleného „Život Josefa Jungmanna“ str. 104.
***) Tamt. str. 170 a 200.

jakož o tom již krátce podotkli jsme na jiném místě. Zašlo se sice již dosti daleko v té věci a konány mnohé přípravy: dr. Gabler z uložení Sboru matičního bedlivě byl sestavil seznam článků slovníka v pořádku abecedním od *A* až do *Ž*, sestavena redakce pod předsednictvím samého Palackého, kupovány potřebné knihy, ano sbírány již i vypracované články, kterých sešlo se asi 700 od *A* až do *Al*, a na to vše vydána již značná částka peněz. Ale po dlouhém a všestranném uvažování věci stalo se konečně ve schůzi Sboru matičního dne 3. července 1852 usnešení, že Matice „na ten čas hlavně také z příčin materialních encyklopedický slovník vydávati nemůže". Podnik byl tedy na neurčito odložen, ale rukopisní práce pro slovník zůstaly jměním matičním a pomocné knihy pro redakci koupené dostaly se knihovně musejní.

Nebyly to tak ohledy politické, jako spíše důvody rozšafné opatrnosti, které v poslední chvíli přiměly většinu členů Sboru matičního k odložení věci, jejíž důležitost a potřebu oni v nemenší míře uznávali nežli Palacký a Erben, kteří hlavně přimlouvali se za podnik. Mimo to, že doba kruté reakce vůbec nepřízniva byla všem snahám národním, což velice ochlazovalo horlivost jednotlivců, naskytovala se otázka ve vší opravdivosti povážlivá, zdali skutečně nachází se v národě Českém dostatek sil ku provedení tak velikého úkolu způsobilých. Tato pochybnost se hlavně týkala exaktních věd, v jichž pěstování u nás byl sice učiněn již šťastný počátek, avšak daleko ještě nedostával se potřebný počet samostatných děl, obsahující značnější sumu resultatů původních domácích výskumů, aby tresť jejich vystačila na zásobení veškerým materialem celé encyklopedie. V takovém případu nebylo by dílo bývalo národním, jakým přece mělo býti, nýbrž jenom ledabylou kombinací, postrádajíc nejhlavnější vnady své — původnosti.

Také bylo se obávati, že ani těch nemnoho učenců odborných, kteří by byli způsobilí k takové práci, nebude míti k tomu dosti prázdné chvíle, aby se tak vydatně jak bylo

potřebí věnovalo projektovanému slovníku, neboť při rozmnožené potřebě českého školství všecky téměř vědecké síly hledaly bezpečného zaopatření v povolání učitelském. Ale konečně rozhodnou byla ta okolnost, na kterou Sbor matiční také největší váhu kladl, že peněžité prostředky Matice nikterak by nebyly postačily na podniknutí tak obsáhlého a nákladného díla, s nímž v tom ohledu nikterak se nemohly porovnávati dosavadní literarní podniky její, s kterými byla dosti velikých nesnází zakusila. Neprovedení pak díla jednou začatého bylo by pro Matici bývalo ranou osudnou.

Čeho si netroufal provésti sbor k tomu před jinými povolaný a vládnoucí nejenom značnými hmotnými prostředky, nýbrž i všeobecné důvěry v národě požívající, jehož nejedni hlasové k vydatnější činnosti jej pobádali, na to se odvážil jednotlivec na vlastní síly odkázaný, ale plný podnikavosti a v hrdé sebedůvěře žádných těžkostí se nelekající. Byl to mladý muž, jeden ze skrovného počtu oněch vyvolených, jimž dáno klestiti samým sobě cestu vlastním přičiněním v okolnostech, jež bystrým zrakem svým seznají býti příznivými, třeba jiným takovými se nezdály. Ignác Kober, vyučený zámečník, který však vedle řemesla svého co samouk si byl osvojil značné literní vzdělání, puzen neodolatelným pudem nastoupil jinou dráhu povolání, směru ducha svého přiměřenější, stav se nejprv kolportérem, brzy pak sám nakladatelem knih. V postranním koutku české vlasti, v staroslavném někdy Táboře se usadiv, jal se vydávati Album německých románů, kteryžto podnik dobrým výborem věcí, hlavně pak přízní doby politické stagnace a Bachovského poněmčování mimo všecko nadání se dařil a znamenitého rozšíření došel. Nový ruch, nastalý v české literatuře během druhé polovice let padesátých, neušel bedlivé pozornosti Kobrově, který nedaje minouti té příležitosti potáhl i českou literaturu v kruh nakladatelské své spekulace. Usadiv se r. 1857 v Praze co řádný knihkupec vyvíjel neobyčejnou činnost na tomto poli, a v krátce stal se z německého nakladatele český. Pouštěje se do podniků dosti nákladných uměl

je i šťastně voliti a také nejspůsobilejší síly pro ně získati, což spojeno s obchodní jeho zručností a správností zabezpečovalo zdar jeho snahám, závod jeho vůčihledě se zvelebovalo, důvěra obecenstva k němu vzrůstala, a za nedlouho stál Kober v první řadě českých nakladatelů.

To byl ten muž, jenž neméně kupeckým duchem veden jakož i ctižádostí puzen nerozmýšlel se dlouho, nýbrž odhodlaně se chopil nového podniku, který již ukazoval se býti nezbytnou potřebou literatury české, měla-li tato konečně právem hlásiti se o příslušné místo mezi literaturami evropskými. Kober, smluviv se o tu věc s Riegrem, zakoupil od Matice všeliký pro encyklopedii shromážděný material, a obadva přistoupili s bujarou chutí k dílu, jehož veliké obtíže počaly teprv měrou před tím netušenou na jevo vycházeti, když provádění jeho bylo již v plném proudu. Slovník naučný má pro nás tak ohromnou důležitost, on měl tak mocný a rozsáhlý vliv na širší rozvoj naší literatury, že stojí takořka na rozhraní mezi předposlední a poslední její nejnovější dobou, pročež vším právem zasluhuje, aby mu jakožto nad jiné významnému členu v dějinách našeho znovuzrození věnována byla zvláštní pozornost. To státi se může nejvhodněji na tomto místě, jakkoliv dokončení jeho připadá teprv o deset let později, pročež doufáme, že nebude laskavému čtenáři proti mysli, stopovati s námi stručné vylíčení prací, nesnází a postupu toho díla až do jeho konečného provedení — obraz to stejně poučný jako ve mnohém ohledu zajímavý.

Především Kober se značným nákladem zjednal pro redakci hojnou knihovnu děl k účelu tomu sloužících ve všech skoro jazycích evropských, Rieger zase shromažďoval okolo sebe vybrané spolupracovníky, redakci pak prozatím obstarával sám pouze pomocí sekretáře pro manipulační práce. Sekretářem byl mladý právník Gustav Schmaus, nyní JUDr. a proslulý advokát v Německém Brodě. Bylo sice s počátku pomýšleno na to, aby každý hlavní odbor vědecký měl redaktora zvláštního, který by se o něj staral a články do něho

náležející opatřoval, kdežto by hlavnímu redaktoru jen vrchní dohled připadal. Ale brzy ukázalo se, že taková příliš složitá organisace jest nepraktická a že by byla na překážku žádoucímu rychlému postupu díla, pročež upuštěno od redakce mnohočlenné, a všecky práce redakční obstarával Rieger sám. Získav celou řadu na slovo vzatých specialistů vědeckých rozdával jim úkoly na základě katalogu článků od dra. Gablera sestaveného, při čemž naznačoval objem, jehož jednotlivé články neměly překračovati, došlé pak příspěvky prohlížel a pro tisk upravoval. Když byla pohromadě dostatečná zásoba rukopisů pro první písmena, počalo roku 1859 vydávání „Slovníka naučného“. Účastenství jak spisovatelstva tak i obecenstva bylo v této první době překvapující.

Zatím Rieger sám nikterak nedostačoval k obstarávání všech prací redakčních, z nichž jmenovitě korektury mnoho času i práce vyžadovaly; také v zásobě rukopisů objevovaly se časté mezery, když jednak články zamluvené a přislíbené buď docela nepřicházely, anebo aspoň ne v pravý čas, jednak i postupem běžných dějů a vědeckého skoumání vždy nové látky přibývalo, která musila býti na rychlo spracována. Bylo tedy nevyhnutelno přijmouti do redakce za stálý plat odborníky, kteří by takové potřebě vyhověti uměli a vedle toho podřízené běžné práce vykonávali. Riegrovi zbývalo s prohlížením a pořádáním rukopisů vždy ještě tolik práce, že by jí sotva byl dovedl zmoci, i kdyby se výhradně jen Slovníku byl věnovati mohl, při čemž by se byl nesměl ani na dost málo dní vzdáliti z Prahy, poněvadž práce ty musily odbývány býti neodkladně a nepřetržitě. Konečně v možném případu onemocnění jeho bylo by se vydávání Slovníka musilo naprosto zastaviti. Na všechen spůsob tedy potřeboval Rieger pomocníka v redakci, který by se s ním dělil o prohlížení a pořádání rukopisů a v čas potřeby jej úplně zastal. I vyzval k tomu úkolu spisovatele tohoto díla, který ochotně se uvázal v čestnou tu úlohu. Od těch dob my oba dva pro lepší bezpečnost všecky rukopisy prohlíželi, korektury čtli a v záležitosti Slovníka společně se radili; kdykoli pak jeden

z nás vzdálil se z Prahy, druhý v Praze zůstalý odbýval sám všecky práce redakční.

Prvotní program „Slovníka naučného“, na začátku jeho vydávání uveřejněný, rozvrhoval jej na šest dílů, každý o 10—12 sešitech čtyrarchových; ale postupem díla nabyto brzy přesvědčení, že napořád se množící material nedá se směstnati v původně ustanovený počet sešitů, a již první díl Slovníka na místě 10—12 sešitů měl jich 16. A tím byla ukončena teprv písmena *A* a *B*, nikoliv nejhojnější z české abecedy.

Když po vyjití říjnového diplomu roku 1860 nastala Riegrovi činnost politická, pro kterýž případ si byl ve smlouvě s nakladatelem Kobrem vymínil, aby směl ustanoviti místoredaktora, který by samostatně vedl celou redakci, ovšem dorozumívaje se s ním ve věcech důležitějších, jmenoval jím dosavadního spoluredaktora svého, který však, přijav na sebe tuto povinnost, nezavázal se na celé dílo, než toliko na neurčito. Z té příčiny psával se jen spoluredaktorem toho kterého dílu, nebo též ředitelem redakce. Ještě obšírný článek „Čechy“ sestaven byl s větší části řízením Riegrovým, když pak tento, byv od sněmu povolán do výboru zemského a do říšské rady, redakcí naprosto zanášeti se nemohl, připadla tato samostatně místoredaktoru, který však po celý čas své činnosti, kdykoliv toho potřeba žádala, nepřestal dle úmluvy dorozumívati se s Riegrem a jeho dobré rady užívati.

Zatím původní program Slovníka, založený hlavně na seznamu článků od dra. Gablera zhotoveném, daleko již nestačil potřebám napořád se množícím; historický a vědecký material pokrokem času vždy více vzrůstal, a také domácí literatura následkem volnějšího rozvoje národního i svobodnějšího tisku obohacována jest v každém oboru duševní činnosti, objevovali se noví její pěstovatelé, k Slovníku samému přihlašovali se vždy četnější spolupracovníci, i knihovna redakční rozhojňovala se liberalností nakladatelovou, tím vším hromadilo se tolik látky, že k jejímu spořádání a vzdělání naprosto nestačily síly až dosud v redakci zaměstnané. S druhé

strany nemohlo zůstati při dosavadním zdlouhavém vycházení sešitův, které nikoliv nedálo se pravidelně, jak v ohlášení slíbeno, ve čtyrnedělních lhůtách, ano často značně se opozdovalo pro nedostatečnost sil redakčních. Takový liknavý spůsob vydávání nejenom působil nelibost při odběratelstvu, které nevidělo konce díla, nýbrž byl i nakladateli ke hmotné škodě, neboť an plat za redakci stále šel, příjem z prodaných sešitů byl nejistý, a peníze na dílo vynakládané se do roka neobracely tak často, jak bylo potřebí, aby se podniknutí slušně vyplácelo. Bylo tedy nevyhnutelno, aby Slovník naučný vycházel v kratších a určitých lhůtách, a k docílení toho bylo jediným prostředkem rozmnožení sil v redakci pracujících.

Přikročeno tedy k nové organisaci redakce. Členů redakce, nepočítaje ředitele jejího, přijato šest, z nichž jeden co sekretář měl na starosti veškeru manipulaci a rozsáhlou korespondenci, jiný zase byl k ruce řediteli co pomocník při prohlížení a upravování rukopisů; ostatní spracovávali drobnější material z bohatých pomůcek knihovny, a jmenovitě sestavovali články zeměpisné, statistické a historické. Mimo to každý z nich přikázaný sobě měl jistý odbor vědecký, v kterémž důkladně se znal, pro ten případ, kdyby článek některý, v odbor ten spadající a mimo redakci objednaný, od dotyčného spolupracovníka nebyl zaslán v čas, aby jej sám mohl napsati. Že pak to nebyly všední síly vědecké, které se Slovníka naučného účastnily co řádní členové jeho redakce, toho na důkaz buďtež uvedena některá jména z velikého počtu mladých učenců, vystřídavších se v téže redakci. Jsouť to jmenovitě pánové: dr. Vojtěch Šafařík, profesor na universitě Pražské, dr. J. Gebauer, taktéž profesor na téže universitě, Jiljí Jahn, ředitel realky v Pardubicích, Josef Perwolf, profesor na universitě Varšavské, dr. Josef Emler, archivář města Prahy a universitní profesor, Martin Kolář, profesor na realném gymnasiu v Táboře.*) Nějaký čas pra-

*) Více jiných vyjmenováno v Doslovu, připojeném k Slovníku naučnému po jeho dokončení.

coval v redakci také účetní rada Karel Storch. Členové redakce měli ustanovené jisté hodiny každodenní frekvence. S takovým zařízením a takovými silami obezřele vedenými mohli nakladatel a redakce směle oznámiti, že jednotlivé sešity Slovníka budou pravidelně vycházeti po sobě ve 14denních lhůtách, a skutečně od té doby vycházelo každý rok 24 sešitů až do polovice roku 1866, v němž neblahé události časové a smrt nakladatele Kobra způsobily v tom proměnu, o čemž na svém místě bude pověděno. Tuto pravidelnost u vycházení podporovala podstatně i jiná okolnost. Až dosavad se byl tiskl Slovník v tiskárně arcibiskupské, než brzy sobě zařídil Kober tiskárnu vlastní, což mělo pro redakci nemalou výhodu, že mohla býti v jednom domě s tiskárnou a časté posilky přes ulici se uspořily.

Mezi tím práce v redakci neustále přibývalo, material se co den množil, noví spolupracovníci se přihlašovali, nové prameny se otvíraly, jednotlivé obory se rozšiřovaly, ano i nových přibývalo, až nahrnující se látka převyšovala téměř síly redakce. Tato při nejlepší snaze nemohla ji opanovati, nýbrž sama byla od ní opanována. O tom, že by se prvotní program Slovníka naučného co do jeho rozsáhlosti mohl dodržeti, nebylo již dávno ani řeči, redakce musila neodolatelně plovati s proudem.

Od počátku zachováván byl ten obyčej, že každému spolupracovníku, kterému redakce udělila nějakou úlohu, vyměřen byl spolu objem, jehož článek přesahovati neměl. S tím však byly nemalé obtíže. Povstávaly z toho četné reklamace spolupracovníků, kteří si stěžovali na takové obmezování jakožto věci samé škodlivé, a redakce nemohla jinak nežli spolupracovníkům po vůli býti a jim větší svobodu co do šíření se o svých předmětech pustiti. Mnozí však spolupracovníci, ani neohlásivše redakci, že se nemohou spravovati jejím výměrem, zasílali příspěvky své v takové obšírnosti, že si redakce často ani rady nevěděla co s nimi počíti. Kde se uznávala za kompetentní, tam konala povinnost svou a zkracovala dle nejlepšího uznání svého tím spůsobem, aby tím

článku neublížila. Ale ve mnohých případech redakce naprosto nebyla kompetentní, jmenovitě byl-li spolupracovník vynikající specialista aneb v oboru svém vůbec uznaná autorita, na nějž nedosahovala její kritika. Zamítnouti takový článek jen proto, že byl delší nežli si přála, redakce nemohla, zkrátiti jej neměla jednak ani práva, když si to spisovatel výslovně zakázal, jednak nebyla k tomu dostatečna; nezbývalo tedy nic jiného, nežli vytisknouti článek v tom objemu jak byl napsán. Slovník byl obohacen důkladným článkem a spisovatel zachován při ochotě k dalšímu přispívání. Často byl článek takový též pozdě zaslán, a rychle pokračující tisk vyžadoval jej neodkladně v pořádku abecedním, tak že redakci ani nezbývalo dostatečného času k jeho přepracování neb zkrácení.

V takových okolnostech těžko se bylo ubrániti jakési nesouměrnosti mezi sebou jednotlivých článků, když některé partie díla pracovány byly v širším, jiné v užším rozměru. Někdy však byla redakce i všelijakými zákulisními ohledy vázána, že jí nebylo možná zamítnouti články nad potřebu a souměrnost delší. Také to se leckdys přiházelo, že redakce s dobrým vědomím přijala nějaký článek, který dle programu jejího i v jeho pozdějším rozšíření nenáležel vlastně do Slovníka, ale buď pro nedostatek odborných organů nikde jinde nemohl nalézti příslušného místa, anebo jinde vytištěn byl by se načisto ztratil a dobrý material jeho žádné platnosti v literatuře nedošel.

Tím vším hlavně vinny byly zvláštní naše literarní poměry, vždy ještě příliš obmezené na takový podnik, jakým byla všeobecná encyklopedie, která u nás nelákala účastníky skvělým honorářem, nýbrž naopak vyžadovala od nich mnohé oběti. Ze stísněných poměrů těch plynuly všecky nesnáze, s jakými zápasiti bylo redakci, která vedle blahého vědomí, že plnila co nejsvědomitěji těžkou povinnost svou, nacházela povzbuzující odměny v četných hlasech pochvalných, jaké ve vlasti i v cizině se ozývaly, ve spravedlivém uznání nesnadnosti úlohy vytrvalou snahu její plnou měrou oceňujíce. Sami

rozhodní nepřátelé národních našich snah nemohli upříti Slovníku naučnému věcnou cenu.

Německý zahraničný časopis „Magazin für die Literatur des Auslands“, Čechům nepříznivý, pravil o něm: „Der Slovník naučný ist in Betracht des allgemein Wissenschaftlichen und Thatsächlichen eben so vollständig wie alle andern ähnlichen Sammlungen bei andern Völkern, es ist ihm aber keine zu vergleichen, wo es sich um Geographie, Geschichte, Ethnographie und Literatur der slawischen Völker handelt.“ Článek „Jihoslované“ přeložen do chorvátštiny a zaveden co učebná kniha do středních škol v Chorvátsku. Matice slovenská v Lublaně, chtíc o vlasti své důkladné dílo vydati, sestavila články Naučného slovníka jednající o dějinách, literatuře a vlasti Slovenců a vydala je svým nákladem co dílo samostatné. Článek „Čechy“ vydán v překladu německém, jakož vůbec mnohé články Slovníka buď celé neb s části přeloženy byly do všech jazyků slovanských a mnohých neslovanských. A polský „Dziennik literacki“ vyjádřil se svým časem v ohledu na článek „Polsko“ v Slovníku naučném takto: „Vydavatelé Slovníka naučného věnovali dějinám a literatuře naší několik obšírných pojednání tak pečlivě vypracovaných, že by mohla tvořiti celek o sobě... Vskutku jest nám diviti se a následovati té svědomité pracovitosti, s jakou Čechové zabývají se svými pobratimci Slovany, a s politováním i studem se musíme vyznati, že na žádný způsob nedovedli bychom se jim odměniti stejně důkladným přehledem dějin i věcí českých za ten přehled dějin a věcí polských, jakého podává svým čtenářům Slovník naučný.“

Nelze tuto zcela pomlčeti o nemilých bojích, jaké bylo Slovníku naučnému podnikati v nucené sebeobraně jednak proti osobním odpůrcům všeho, co nevycházelo z vlastních jejich kruhů — zjev to, který se u nás bohužel tak často opakuje —, jednak proti nemístnému zelotismu příliš rigorosních theologů. Věc ta dotýkala se velmi nepříjemně redakce, která sobě vědoma byla nejlepšího úmyslu i nejbedlivější píle; ale byly to přece jen chmury přeletavé, které sice na-

chvíli dovedou zakaliti oblohu, ale nikoliv trvale ji zatemniti. Tak i spory tyto pominuly bez podstatného ublížení Slovníku naučnému, který jimi neutrpěl nižádné újmy na skutečné ceně své.

V těchto pracích a bojích (tantae molis erat!) dospěl Slovník naučný k dokončení šestého dílu svého písmenem *Q*, když úmrtí nakladatele Kobra a následující téhož roku nepřátelská okupace Čech spůsobily dočasnou zastávku v jeho pokračování, po které vstoupil do jiné fase, o čemž vypravováno bude v příští části našeho díla.

VII.

Kolovratova knihovna. Nebeský zbaven redakce Musejníka. Vyšší dívčí škola česká v Praze. Rehabilitace. Neutěšené veřejné poměry. Národní manifestace. Výtržnosti buršácké. Bouře v židovském městě.

Vedle velikolepého díla Slovníka naučného dobou tou vůbec všecky vyšší snahy národa Českého zdárně prospívaly. Jmenovitě záležitost divadelní začala se rokem 1861 zvolna ku předu hýbati, o kterémž jejím postupu podána bude bližší zpráva na jiném místě. V tom čase dostalo se Museu českému znamenitého obohacení velikou knihovnou 40.000 svazků, již někdejší ministr hrabě František Kolovrat jemu v poslední vůli své odkázal. Tím velikomyslný tento vlastenec, jeden z prvních zakladatelů a podporovatelů národního toho ústavu, dovršil míru své štědrosti, kterou mu po celý život nepřestal prokazovati.

Po delší dobu již nejdůležitější vědecký časopis český, Musejník, valně se opozdoval neomluvitelnou liknavostí redaktora Nebeského. Výtečný tento učenec, vládnoucí skvělým nadáním a bohatými všestrannými vědomostmi, nevynikal sice nikdy obzvláštní pohyblivostí ducha, ale v poslední době obvyklé jeho flegma zvrhlo se bylo v úplnou zmalátnělost. Považlivá delší nemoc, jíž roku 1858 byl sklíčen, měla při něm za následek patrnou duševní ochablost, která mu naprosto nedovolovala, vésti o jakoukoli věc bedlivější a ze-

vrubnou péči. Pročež, jestliže již dříve hrubě o to nedbal, aby měl Musejník vyřknutý, určitý směr, nyní čím dále tím méně si ho všímal, zanechávaje vycházení jeho takořka pouhé náhodě. Nevrlosti obecenstva na takovou nedbalost, dosti dlouho tajené, dán konečně průchod výslovnou žádostí v „Národních Listech“ *) uveřejněnou, „aby se stala ku prospěchu ústavu matičního brzká změna v osobě redaktorově“. Jest významné, že teprv toho kroku bylo potřebí, aby Nebeský vzdal se „pro churavost“ svých úřadů při Museu, totiž redakce časopisu, sekretářství a kasírství, ze kterých však po nedlouhém čase opět v sekretářství se uvázal.

Téhož roku dostalo se Praze a tím celému národu Českému ústavu již dávno bolestně pohřešovaného, totiž vyšší dívčí školy české. Až dosavad nebylo pro vyšší vzdělání českých dívek postaráno žádným veřejným ústavem, a přece byla to věc pro národ náš nad jiné důležitější, neboť jednalo se o rozumové i mravní ušlechtění budoucích matek nového pokolení. Doposud postaráno bylo o vzdělání českých dívek pouze nižších tříd školami trivialními; kteří rodičové chtěli své dcery do té míry míti vyučené a vycvičené, jak toho vyžadovala vzdělanost lepších kruhů měšťanských, musili se postarat o jich domácí vychování, které v takové obsáhlosti převyšovalo hmotné prostředky veliké části té třídy. Školní rada Wenzig předložil tedy městské radě Pražské návrh na zřízení vyšší dívčí školy české o sedmi třídách ve dvojím oddělení, nižším i vyšším, ve které by se měšťanským dcerkám dostalo nejen potřebného vyučování vědomostem stavu a povolání jejich přiměřeným, nýbrž i tělesného vzdělávání, zejména tělocvikem, tancem a zpěvem. Návrh Wenzigův i spolu předložený plán celého zřízení školy té jest dne 30. října jednohlasně přijat od městské rady a později také od sboru obecních starších, a tím uzavřeno založení ústavu po tu dobu přeutěšeně kvetoucího a blahodějně působícího. Zřízení vyšší dívčí školy české v Praze bylo důležitým kro-

*) R. 1861, č. 161.

kem na dráze zvelebování národního vzdělání, neboť nejenom sama vychovává pro život značný počet českých dívek, nýbrž stala se i vzorem a semeništěm pro podobné jiné ústavy.

Mezi tím již v květnu dostalo se žádoucí rehabilitace Vávrovi, jenž na to i formalně uvázal se v redakci „Času“, kterou až dosavad skutečně byl vedl. Později rehabilitován i Sladkovský, a také Emanuelu Arnoldovi v Bělaku internovanému navrácena svoboda.

Při policii Pražské po odstranění Päumannově nastala sice za nástupce jeho Ullmanna praxe mírnější, ale přece nescházelo příležitosti, kde považovala za svou povinnost zamezovati hlučnější manifestace obecenstva ve směru národním. Tak stalo se jmenovitě o pohřbu Šafaříkově, odbývaném dne 29. června s velikou okázalostí, k jehož oslavě sjelo se do Prahy také množství poslanců z říšské rady, vynikajících to členů slovanské pravice. Mezi nimi byli Moravané Pražák (nynější ministr) a Helcelet, Polák Morgenstern a Slovinec Toman. Ti všickni sešli se večer po pohřbu v Měšťanské besedě, kde milým hostům k vůli improvisována malá slavnost, která se stala nad míru živou. Přátelský hovor střídal se tu s písněmi ve všech nářečích slovanských, které vesele zaznívaly na ulici. To přilákalo před Besedu davy lidstva, jež provolávaly slávu slovanským hostům, z nichž někteří promluvili několik srdečných slov k lidu. Ten, jakkoliv od organů policejních napomínán, nikterak neměl se k rozchodu, ano spíše přibývalo ho na ulici, hluk zmáhal se a bouřlivé volání slávy střídalo se s odzpěvováním vlasteneckých písní. Když nechtěl býti konec hlučnému tomu výjevu a již bylo se obávati nějaké srážky s policií, tu vystoupil Rieger na balkon a požádal shromážděný lid, aby se v tichosti rozešel. Obecenstvo ještě jednou provolalo slávu všem, a za několik minut bylo prostranství před Besedou prázdné. Nicméně byli při tom od policie zatknuti tři studenti, kteří však hned ráno druhého dne prostřednictvím purkmistra Pštrosa zase na svobodu propuštěni jsou. I při odjezdu hostů nazpět do Vídně vidělo se policii k zamezení

nových nemilých demonstrací se strany obecenstva sáhnouti k mimořádnému opatření rozmnožením stráže bezpečnosti na komisariatě dolejšího Nového města o deset mužů, kterážto opatrnost však ukázala se býti zbytečnou; neboť ačkoli na baštách i na samém nádraží shromáždilo se valné množství lidu, kteří odjíždějícím Slovanům s Bohem dávajíce slávu jim provolávali, neudálo se při tom ani nejmenšího porušení pořádku.

Mnohem smutnější veřejné poměry však panovaly na sesterské Moravě, kde místodržitelství zvláštním cirkulářem vyzývalo všecky okresní představené, aby stíhali „slovanské emisaře", chodící po venkově a štvoucí „proti návrhům německých radů říšských, zejména proti dru. Giskrovi", jemuž prý přisáhali pomstu (!). Místodržitelství co nejpřísněji zapovídalo „všelikou agitaci v tomto smyslu",*) ovšem pak agitaci ve smyslu opačném dovolovalo ano i podporovalo. Zakazujíc obecním starostům odbírati a rozšiřovati „Národní Listy" vnucovalo jim „Moravské Noviny", psané v duchu protičeském, které jim posílány zdarma. Též zapovídalo obcím udělovati čestné občanství národním vůdcům. Prohlášené jazykové rovnoprávnosti navzdor vydávány jsou od úřadů na česká zadání výnosy německé, a kdo takové přijmouti se zpěčoval, tomu přibíjeny na dvéře. Ve městech úředničtí voličové pomáhali nepatrným menšinám německých obyvatelů k většině v obecním zastupitelstvu na úkor jádru obyvatelstva českého, které tím v přirozených i občanských právech svých bezohledně jest skracováno. Jmenovitě obracela se zuřivost takových strojených většin v zastupitelstvech městských proti školám českým, jež všemožně usilovala zgermanisovati. Tak nad míru žalostný byl stav národnosti české na Moravě, která nenacházela nikde přiměřeného zastání, ano proti níž obracela se i sama vláda, které v první řadě náležela povinnost, chrániti ji při jejích právech.

Nechuť vlády, vyhovovati spravedlivým požadavkům národa Českého, nejevila se však pouze na Moravě, kde arcit

*) „Národní Listy" č. 245.

nejpříkřeji vystupovala, nýbrž ovšem i v Čechách samých, kde nestranný místodržitel Forgach nemohl arciť ze své moci prováděti věci, které přesahovaly jeho úřední kompetenci, když nevycházel k tomu podnět od ministerstva, nepřejícího národní rovnoprávnosti, o kterou hlavně se jednalo.

Oprávněným na to stížnostem Čechů výraz dán jest „Osvědčením“, opatřeným 480 podpisy z okresů Mělnického, Bělského, Boleslavského a Benátského, které neobracujíc se k žádné osobě úřední ani k žádnému organu — poněvadž by to nic nespomáhalo — pozvedalo hlasu svého před tváří celého národu, aby projevilo jeho „smýšlení a spravedlivé žádosti za odstranění mnohonásobných křivd na něm páchaných“. Osvědčení to jest zvláště pozoruhodno rozhodným tónem svým, netajíc toho, kterak národ po dosavadních trpkých zkušenostech neočekává spravedlnosti již od nikoho jiného nežli „jen od sebe“, dokládajíc: „sami-li si k ní nepomůžeme, nedostane se nám nikdy v podíl“. Vyčítajíc pak s bolestným citem všecky křivdy, jichž národ Český pod vládou rakouskou jak za Metternicha tak i nyní zakoušel a zakouší, volá s vnitřní hořkostí: „Proto, co u jiných národův obecně za největší ctnost se má, co staré národy hrdinstvím a udatností naplňovalo, co předky naše k velikým činům vedlo, to nám za zločin se pokládalo.“ Ukazujíc na to, kterak ani v úřadech ani ve školách nic se neděje k uskutečnění zákonem vyřknuté národní rovnoprávnosti, jmenovitě co těchto posledních se týče, praví „Osvědčení“ bez obalu: „Při takovémto stavu škol musí nás největší nedůvěrou naplňovati podržování mužů v úřadech, kteří horlivostí svou neobyčejnou za starého systemu stali se v nejvyšší míře nepopularními a ku kterým národ s úctou pohlížeti nemůže; zprávy pak, které zvlášť z moravských gymnasií nás docházejí, musí v každém zbuditi největší ošklivost. Věci takové by ani v Turecku bez trestu nezůstaly.“ Neméně rázně končí „Osvědčení“ slovy: „Učinivše osvědčení své na vylíčení křivd, které jsme snášeli a které snášíme, nemůžeme skončiti jinak než vyslovením největší

své důvěry k mužům našim, kteří ve spolku s druhými bratry jinoslovanskými v říšské radě a mimo ni hájí práva potlačených národův a federativní system, na němž jedině Rakousko spočívati může. Jen když budou národy a země státi rovnoprávně vedle sebe a nikoliv nad sebou, jen tehdá možno nám svornosti a tím lepší budoucnosti se dočkati. My v tuto lepší budoucnost doufáme, neb člověčenstvo kráčí ku předu a národy v dějinách světových nalézají svého oprávnění.“ Ostré toto „Osvědčení“ tlumočilo věrně city veliké většiny národa Českého.

Jiným loktem nežli Čechům odměřovala vláda Němcům. Kdežto český student při všech svých krocích, jež činil buď u veřejnosti anebo ve svých vzdělavatelných spolcích, střežen byl co nejbedlivěji od policie, aby ani o vlas nepřestoupil meze, osobní svobodě jeho s péčí blahoobmyslnou vyměřené, dopouštělo se studentům německým beze vší překážky zakládati v Praze zlopověstné „buršenšafty“, pijácké to znemravňující spolky, přinešené k nám z Němec, kde, dávno již ztrativše prvotní svůj národní a svobodomyslný význam, jaký měly za doby vlasteneckého povstání národa Německého proti cizímu utlačovateli, udržovaly se ještě na některých menších vysokých školách (v Gotinkách, v Jeně, v Heidelberku a j.) co roty nevázané mládeže universitní na postrach počestnému měšťáctvu, které chtíc nechtíc musilo dávat si líbiti všeliké týrání a nejsurovější výtržnosti od rozpustilců, od kterých namnoze brali výživu svou. Na větších universitách a v hlavních městech německých „buršenšafty“ nikde nebyly trpěny, ale Praha uznána za příhodné místo, aby tam ochlastaní buršové přinášeli vyšší kulturu. Dějepis přísně souditi bude vládu, která dopustila zahnízditi se na staroslavném učení Pražském barbarské této nepleše na zkázu mládeže. Jaké ovoce nesla, to bohužel podnes každou chvíli můžeme spatřovati na vlastní oči.

Jestliže však Praha brzy na to skoro každým dnem stávala se jevištěm prapodivných výkvětů německé vzdělanosti, nezůstaly jí pohříchu uspořeny také hrubé výstřednosti domácí

luzy ve spůsobě srocení proti Židům. Kdykoliv se obyvatelstva Pražského, ať již z jakýchkoli příčin, zmocnilo nějaké živější rozčilení myslí, vždy z příčin pochopitelných bývali to Židé, proti kterým obracela se v první řadě obecná rozhořčenost, a orgánům veřejné bezpečnosti nastávala pak nesnadná úloha, krotiti rozpoutané vášně lidu. Tak stalo se i 31. července, že v Praze roznesla se zpráva, kterak jakýsi křesťan, jenž v Židovském městě při nějaké koupi s prodavači se nepohodl, od Židů tělesně jest ztýrán, ano dle pověsti vše zveličující usmrcen. Tu davy lidu se shlukše udeřily odpoledne na Židovské město, kde jaly se okna i dvéře vytloukati a všelijaké jiné rozpustilosti tropiti. Policejní stráž nebyla s to, aby vzteku rozdrážděné luzy přítrž učinila, i musilo zavoláno býti vojsko k obnovení pořádku, které všecky ulice do Židovského města vedoucí zavřelo a proti výtržníkům ostřím zbraně zakročiti přinuceno bylo. Hluk trval pozdě do noci, až dostavivší se silný liják ulice rychleji a úplněji od lidu vyprázdnil, nežli to policejní stráž a vojsko učiniti dovedli. Druhého dne večer opakoval se shluk lidu v Židovském městě, avšak již v menší míře. Tu a tam ještě vytloukána byla okna, ale silné policejní a vojenské hlídky zamezily rychle další výtržnosti. Na rozích přilepené plakáty oznamovaly výsledek úředního vyšetření příčiny té bouře, že jistý podomek byl ve rvačce se Židy poraněn, ale jen lehce, a že vinníci budou přísně potrestáni. Zároveň v novinách důrazně napomínán jest lid, aby se zdržel všech výstředností pouličních, které by od nepřátel národa Českého snadno vykořistěny mohly býti proti němu na zkázu mladé svobody. Vášeň lidu jest tím ukrocena, další výtržnosti žádné se neudály; ale bouří tou židovskou ukázalo se, do jaké míry následkem tak mnohého zakouřeného příkoří vystoupila popudlivost lidu, a jak malého podnětu bylo potřebí, aby podrážděna byla k násilnému výbuchu.

VIII.

Forgach odvolán. Kellersperg. Příkoří Čechům činěná. Nešetření jazykové rovnoprávnosti. Obmezování hospodářských spolků. Místodržitelské cirkuláře. Oslavení 26. února.

Ještě roku 1861 povolán jest hrabě Forgach do Vídně za dvorského kancléře uherského k nemalému zármutku Čechů, jichž lásku a přízeň byl sobě v nemalé míře získal svou spravedlivostí. Od posledního nejvyššího purkrabího hraběte Chotka nepožíval žádný zeměsprávce Čech tak všeobecné a nelíčené oblíbenosti u lidu jako Forgach.

Po jeho odchodu připadla správa země místopředsedovi náměstnictví svobodnému pánu Arnoštu Kellerspergovi. I tomu dle pravdy sluší dáti svědectví, že, jakkoli Němec a rozhodný centralista, nicméně snažil se všemožně býti spravedlivým k oběma národnostem zemským, což také vděčně jest uznáváno. Jmenovitě bylo místodržitelství Pražské téměř jediným zeměpanským úřadem v Čechách, kde jazykové rovnoprávnosti dáván úplný průchod, kdežto odevšad jinud docházely oprávněné a trpké stížnosti na nešetření práva jazyka českého jak v úřadě tak i ve škole. Německé úřední výnosy na česká zadání, německé rozsudky v právních příčh česky vedených byly pravidlem, dle něhož se řídil i vrchní soud zemský v Praze, který se neostýchal vydávati nálezy německé i ve příčh, jichž celé líčení ano i odvolání bylo české, kteréžto své jednání jako na výsměch a na potupu platného zákona odůvodňoval naproti osobám lepších tříd tím, že jakožto lidé vzdělaní jazyku německému rozuměti musejí. Stejné příkoří dálo se češtině ve školách, jmenovitě na gymnasiích za české prohlášených vyučovalo se ve vyšším oddělení všem předmětům německy, vysvědčení pak namnoze vydávána žákům německá.

Tyto zjevné křivdy, páchané na národnosti české proti výslovnému znění zákona, přiměly poslance na říšské radě Zeleného k tomu, že o věci té opětně interpeloval ministerstvo, kterážto interpelace, ač ode všech poslanců českých podepsána, potkala se s úplným nezdarem. Jak lichým způso-

bem se ministerstvo vykrucovalo, toho zajímavý příklad podán v sezení poslanecké sněmovny říšské rady dne 12. června 1862. Tvrzení Zeleného, že při znamenitějších úřadech v Čechách nacházejí se lidé, kteří jazyku českému nerozumějí, velice pohoršilo pány ministry, z nichž jmenovitě Lasser, Pratobevera a Plener rozhorleně obořili se na Zeleného, vypočítávajíce, kterak mezi 237 vyššími úředníky v Čechách jest 226 rozených v Čechách, a mezi 19 presidenty od vrchního zemského soudu až ke všem presidentům soudů krajských toliko jediný Němec. Když pak otázal se dr. Rieger, mnoho-li jich umí česky slovem i pérem, neměl pan ministr Pratobevera jiné odpovědi než: „Zapíráte-li syny vlasti své, pak nemohu na vaši otázku odpověděti.“

Nejenom však jazykové rovnoprávnosti nedopřávala vláda Schmerlingova národu Českému, ona příkře stavěla se proti všem snahám a podnikům, ať byly spůsobu jakéhokoliv, které vycházely z jeho lůna; ona zakazovala i trestně stíhala nejnevinnější veřejné projevy uvědomělosti národní; ona muže proslulé, známé co horlivce národní, stavěla pod přísný dohled policejní, sledující každý krok jejich co osob státu nebezpečných; naproti tomu pak zaujímajíc postavení strannické podporovala okázale snahy a záměry národu Českému nepřátelské, ano ona neostýchala se vlastní záměry své stavěti zjevně nad jasně vyřknuté záměry panovníkovy, a při tom všem osobám k oposici se přiznávajícím, které vznešeným postavením svým unikaly jejímu stíhání, vyhrožovati nemilostí císařskou.

Tak v příčině voleb do obchodních komor propůjčovali se političtí úřadové k nedůstojným agitacím ve prospěch strany německé, jejíž kandidatní seznamy rozesílali zvláštními oběžníky obecním představeným s vřelým doporučováním, podporujíce ji i mimo to všelijakým spůsobem, straně pak české všelijaké překážky v cestu kladouce.

Obzvláštním trnem v oku byly vládě četně vznikající venkovské spolky hospodářské, o nichž předpokládala, že slouží k nedovoleným politickým a národním agitacím, pročež

uznávala za potřebné obmezovati všemožně činnost jejich. Vyšelť zákaz od místodržitelství, dle kterého nesměly se schůze okresních odborů hospodářských odbývati mimo sídlo okresního úřadu, a schůze takové dovolovány jen čtyry do roka; hospodářských odborů směly se účastniti jen osoby, které buď trvale v okresu bydlely anebo v něm pozemky měly; konečně zapovězeno odborům zakládání společných ústavů.

Obmezování takové, nemající žádného základu v stanovách spolků, kterých se týkalo, musilo se jim státi osudným, neboť přímo ničilo všelikou prospěšnější jejich činnost, čím účel jejich naprosto stával se ilusorním. Nesměly-li se odbývati schůze mimo sídlo úřadu okresního, tož rolníkům od něho vzdálenějším namnoze odnímala se možnost účastniti se jich. Obmezování schůzí pouze na čtyry do roka bylo nad to v zjevném odporu s jednacím řádem odborů, který ustanovoval nejméně čtyry schůze do roka. Kdyby se odborových schůzí směli účastniti jen mužové stále v okresu bydlící anebo majitelé pozemků, tím by se prakticky a vědecky vzdělaní a zkušení, všeobecné důvěry požívající mužové od účinkování ke zdaru a zvelebování hospodářství vylučovali; práva členů krajských jednot by se skracovala a přístup rolníků z jiných okresů, kde odborů takových nebylo, by se zamezoval.*) Konečně kdyby odborům bráněno bylo zakládání společných ústavů, musily by byly zrušeny býti na mnohých místech knihovny odborové prospěšně působící, ano musilo by bylo sejíti ze založení hospodářských škol, od některých odborů (na př. Velvarského) zamýšlených.

Dle toho nade všecku pochybnost patrno jest, že následek obmezování takového musil býti nevyhnutelný úpadek těchto spolků, pročež ony „proti takovému překážení v činnosti odborův a nepříznivému vykládání stvrzených stanov důrazně se ohražovaly, s rozhorlením odmítajíce od sebe křivé osočování, jakoby se ve schůzích těch kdy bylo jednalo o vě-

*) V ten smysl vyjadřovala se žádost výboru hospodářského odboru Velvarského ku krajské jednotě Pražské, aby tato proti takovému obmezování „všemi možnými prostředky na patřičném místě se ohradila“.

cech do nich nenáležejících, při čemž dovolávaly se svědectví politických komisařů ve schůzích těch přítomných, kteří nikdy neměli příčinu činiti nějaké připomenutí neb námítky proti jich jednání.“ Ano kníže Karel Švarcenberk co předseda hospodářské jednoty kraje Pražského podal místopředsedovi náměstnictví svobodnému pánu Kellerspergovi jménem jejím rázný, obšírný a důkladný protest proti úředním ordonancím působení jednot hospodářských obmezujícím, vyšlý z obratného péra hraběte Jindřicha Clam Martinice a Rudolfa knížete Taxise.

Tato záležitost hospodářských spolků stala se i předmětem zvláštní interpelace na říšské radě, čtené od dra. Milnera v sezení dne 7. května. Praveno v ní doslovně: „Krajské hospodářské jednoty v Čechách spůsobily za krátký čas trvání svého mnoho dobrého; jimi probuzena jest v rolnickém stavu této země taková snaha po zlepšení jeho hmotných poměrů zjednáním sobě větších vědomostí, zavedením nových zkušených prostředků k zvelebení polního hospodářství, jaké nikdy před tím nebylo. Musilo by se velice litovati, kdyby měl tento dobročinný vliv jejich býti ztenčen úzkoprsým obmezováním volného jich ruchu od úřadů. Takové ztenčení dalo by se tím méně ospravedlniti, čím větší jest břemeno daní, které tlačí hospodáře; neboť aby břemeno toto snesl, usnadňuje se mu jen zvelebením hospodářství jeho co možná největším; prostředky, kterými by si zjednal potřebné k tomu vědomosti, nesmějí se mu tedy ztenčovati; musí se mu raději činiti přístupnými vším možným spůsobem.“ Interpelanti tázali se, zdali vysoké státní ministerstvo jest nakloněno, „zrušiti zase dotčená úřední nařízení, kterými se volné působení hospodářských jednot v Čechách utlačuje pod míru, kterou dopouští i zákon spolkový od roku 1852, vydaný pod předešlou vládou!“

Na tuto interpelaci odpověděl státní ministr, že obmezení činnosti hospodářských spolků stalo se proto, „poněvadž se při jich shromážděních o všem jiném spíše nežli o hospodářských otázkách jednalo a jich v skutku k politickým agi-

tacím užívalo.“ Odpověď tato vyvolala novou interpelaci poslance Macháčka i soudruhů toho znění, „jelikož mnozí z podepsaných z vlastní zkušenosti jsou přesvědčeni, že udání pana státního ministra jest v odporu se skutečností, tedy že vidí se pohnuti, učiniti k panu státnímu ministru dotaz, které jsou ty skutky a úřední jich důkazy, jež tvoří základ jeho osvědčení“. Tato druhá interpelace učiněna byla dne 18. června; když pak pan státní ministr otálel až příliš dlouho s odpovědí na ni, hospodářská jednota kraje Pražského v srpnu veřejným listem k němu odmítla od sebe i od veškerých jí podřízených okresních odborů nařknutí jím pronešené. K ohražení tomu, podepsanému od knížete Karla Švarcenberka co předsedy, hraběte Jindřicha Clam Martinice co místopředsedy a hraběte Otakara Černína co jednatele, přiloženy byly protokoly všech odbývaných schůzí.

Minul ještě delší čas, a pan státní ministr vždy ještě neměl se k tomu, aby odpověděl na interpelaci Macháčkovu, až mu ji v září připomenul poslanec Staněk. Na jeho dotaz odpověděl Schmerling „jen prozatím, že prý na to zapomněl, jelikož tato sněmovna se zabývá důležitějšími záležitostmi, a že hospodářské spolky ani na blaho říše ani na blaho království Českého nemají toho nejmenšího vlivu“. Tak pohrdlivě dovolil si státní ministr rakouský mluviti o věci, která pro celé království České, jednu z nejúrodnějších zemí říše Rakouské, měla největší důležitost, týkajíc se hlavního pramene výživy obyvatelstva jeho. Že odpověď taková musila hluboce uraziti nejenom české poslance, nýbrž i celý národ Český, rozumí se samo sebou; bylať to příliš zřetelná ilustrace té přízně, jaké Čechy i veškeré jich snažlivé obyvatelstvo požívali u ministerstva.

Teprv 2. října vidělo se panu státnímu ministru dáti konečnou odpověď na interpelaci Staňkovu, v níž pravil, že nechce obviňovati všecky jednoty hospodářské v Čechách, avšak tolik prý jisto, že při schůzích v Králové Hradci, v Příbrami, ve Velvarech, Rožmitále a Mělníce silně a výhradně

politika se pěstovala. Tato místa stala se u příležitosti rozličných slavností a besed shromaždištěm redaktorů rozmanitých strannických listů, kteřížto, třeba že s hospodářstvím praničeho dělati nemají, přece první slovo měli. Tak prý se v Králové Hradci neostýchali Němcům cizinců přezdívati, a v Příbrami připomínáno sedlákům bez obalu, že nejsou zde jen proto, aby daně platili. Mimo to uspořádány jsou při hostinách a besedách sbírky pro všeliké účely a spůsobem nad míru tendenčním, slovem, všude objevovaly se více méně nebezpečné protivládní agitace. V těchto authentických událostech zakládalo prý se také oprávnění pana ministra k výroku jeho, a tím že je též interpelace náležitě zodpovídána.

V této své odpovědi činil tedy Schmerling odpovědny hospodářské spolky ne za to, co se ve schůzích jejich mluvilo a jednalo, nýbrž za přípitky a promluvy při hostinách za tou příležitostí třeba od cizích osob pronášené, a za sbírky k chvalitebným účelům zaváděné, neboť jiné by všudy přítomná a přeochotná policie byla zajisté ihned zamezila. O této odpovědi Schmerlingově sám jeden německý list Vídeňský se pronesl, že velice uškodila státnické pověsti jeho i v očích nejoddanějších jeho přátel.

Tím odbyta byla tato věc, která tolik hluku byla spůsobila, dotyčné obmezování činnosti hospodářských spolků zůstalo v plné platnosti, a následek toho bylo ponenáhlé ochabování jich, až v tomto tak důležitém odvětví národní ekonomie nastala zase úplná stagnace — účel vlády byl v plné míře dosažen. Tak vypadala péče této vlády o hmotné zájmy občanů.

Za to tím větší péči osvědčovalo místodržitelství Pražské o rozšiřování správného (ve vládním smyslu) a lojalního smýšlení v národu, ku kterémuž konci vydalo zvláštní cirkulář představeným okresním, v němž ukládalo jim povinnost zjednati odběratele úředním Pražským novinám, byť je i zadarmo dávati mělo, jen aby se lidu dostalo pravého poučení o právech a povinnostech občanův a škodlivý vliv oposičních

listů se paralysoval. Ale lid nechtěl takového poučení ani zadarmo.*)

Vůbec pracovalo místodržitelství Pražské velmi mnoho kurendami, ano vydávalo i tajné oběžníky, a právě z těch bylo vidět, jak ku podivu špatně zpraveno bylo o domácím hnutí národním, když na př. v jednom z nich ve vší opravdovosti představeným okresních úřadův oznamovalo, kterak „národní česká agitace v Praze žádných peněz více nemá, a za tou příčinou vyzvala veškeré spolky na venkově, aby zaslaly k účelu onomu jmění své, které mají v hotovosti," dokládajíc: „nařizuje se vám, pane okresní představený, abyste věc vyšetřil spůsobem co možná nejméně nápadným, a zprávu o ní podal." **) Jiným cirkulářem zapovídány projevy soucitu osobám vládě nemilým, opět jiné čelily proti národním slavnostem, jimiž národ náš v trapném svém postavení tužil se k vytrvalosti. Tu musily Pražské Noviny zevrubně vypočítávati, kolik zlatých se při každé marně vyházelo a kolik času se prozahálelo, a jakou škodu tím vzalo národní jmění.

Jak liché strachy lomcovaly místodržitelstvím Pražským, ukazovalo se někdy spůsobem nanejvýše komickým. Důkazem toho jest následující kurenda:

„Veškerým c. k. pánům krajským a okresním představeným.

Dle zprávy v Hlasu č. 242. přibyl výtečný Angličan Sir Roderich Murchison dne 1. t. m. do Prahy. Jelikož tento učenec, jak Hlas dále sdílí, ve společnosti doktora Friče po Čechách cestuje, tento však by co činný rozšiřovatel českých výlučných snah (Sonderbestrebungen) toto cestování spíše k českonárodním nežli vědeckým účelům použiti mohl, tedy upozorňuji c. k. pana krajského a okresního

*) Na Moravě měli centralisté za organ svůj Moravské Noviny, které všelijakým balamucením obecného lidu, používajíce tradicionalní nedůvěry jeho k Čechům, snažily se rozdvojiti národ náš odtržením od něho Moravanů. Avšak i tento nanejvýše perfidní list marně střílel motovidlem.

**) Národní Listy, č. 211.

představeného následkem výnosu J. Exc. policejního ministra od 11. t. m.... na tyto dva cestující zároveň s nařízením, aby je bez nápadnosti bedlivě pozorovali a vše, co povšimnutí hodné jest o jich cestě a obcování s jinými, mně co nejrychleji oznámili.

Od presidia c. k. českého místodržitelství.

V Praze, dne 14. září 1862.

Kellersperg."

Z toho viděti, že cirkulář ten nevyšel z vlastní iniciativy zeměsprávce, který vůbec znám a ctěn byl co úředník rozšafný a obratný, pročež bychom mu zajisté křivdili, kdybychom na jeho vrub sčítati chtěli všecko, co za jeho správy z místodržitelství vycházelo; bylyť i to beze vší pochybnosti rozkazy tehdejšího nejapného ministra policie Mecseryho.

Nemohlo býti jinak, nežli že příkrost, s jakou se ministerstvo chovalo k národní opposici a k živlu slovanskému vůbec, vyvolalo ochotnou ozvěnu v těch vrstvách lidí, kteří klanějí se a pochlebují každé vládě, neznajíce při tom ani slušnosti ani míry, obzvláště mají-li v sobě náležitou porci germanské zuřivosti. Z přečetných příkladů zde uvádíme jenom sprosté štvaní vojenského důstojnictva a ústavověrné šlechty na knížete Karla Švarcenberka, padlého prý u císaře v nemilost; pak směšnou scenu při jisté promoci, když profesor Rochleder jakožto promotor odepřel novým doktorům obyčejné přitom políbení, poněvadž byli v národním kroji.

Že v takových poměrech výroční památka Schmerlingových patentů, připadající na 26. února, která měla dle přání vlády všude okázale býti slavena, nepotkávala se v národě Českém s takovou náladou, která by jej byla činila zvláště ochotným k účastnění se oslavení toho, snadno sobě pomysliti. Smýšlení tomu dáván bez ostychu výraz ve veřejných listech. Místodržitelství všemožně se vynasnažovalo, aby slavnost vypadala co nejskvěleji, komandujíc k ní zvláštními rozkazy všecky úřady sobě podřízené. Jinak zachovala se vrchnost duchovní, od níž nevyšlo žádného nařízení církevní slav-

nosti. Z rozkazu místodržitelského slouženy sice v Praze slavné mše v Týně a na Malé straně u sv. Mikuláše, ale krom úřednictva komandovaného s tak malým účastenstvím obecenstva, že tím Praha téhož dne ani v nejmenším nezměnila své každodenní tvářnosti. Stejně odmítavě jako Praha zachoval se i český venkov. Ano i na Moravě, která v národní probudilosti vždy daleko zůstávala za Čechy a kde bureaukracie byla takměř všemohoucí, vypadlo slavení únorovky velmi bledě. Tak jmenovitě v Brně, tomto sídle zuřivého němectví, kde na den 26. února nařízena byla iluminace, byl všeho všudy — jeden dům osvětlen, totiž německá čítárna. Ani však ve městech ryze německých nebylo nadšení pro únorové patenty tak veliké, aby občanstvo jevilo nějakou zvláštní horlivost k jich oslavě, která všude měla ráz čistě úřednický, kdežto lid sám velmi netečně k ní se choval. Návštěva služeb božích, které všude jen k rozkazu politických úřadů se konaly, nebyla nikde hojnější než obyčejně.

V táboře vládním bylo veliké pohoršení z takového fiaska nařízené slavnosti, jíž státní ministr, otec ústavy únorové, neváhal dáti výraz káravým reskriptem k biskupům českým, na nějž však dostalo se mu důstojné odpovědi od biskupa Budějovického. Pravilť v ní biskup Jirsík, že dle uznání jeho „pravdy náboženské a bohoslužba zůstati mají daleké všech proměn politických“; že nařízením bohoslužebné slavnosti nechtěl duchovní správce uvésti „snad v odpor k osadám jejich“; že zůstávaje v této příčině přísně v mezích své moci biskupské není povinen skládati z toho účty leč toliko Bohu a svědomí svému. K čemuž doslovně dokládal: „Abychom vzývali Boha za požehnání na svrchovanou hlavu Jeho c. k. ap. Veličenstva i na zdar Jeho nejvyšších úmyslův i podniků, k tomu netřeba mně a mému kněžstvu ani obzvláštní příčiny ani zevnitřní pobídky; činiti to každého dne u věrné oddanosti považujeme nejen za svou povinnost, alebrž i srdce naše potřebu toho cítí.“ S touto odpovědí biskupa svého vyjádřilo více vikariatů Budějovické diécese souhlas svůj zvláštními adresami k svému vrchnímu pastýři.

Únorová ústava zavdala i podnět k dosti tuhé srážce mezi jejím původcem a nejvyšším maršálkem království Českého hrabětem Albertem Nosticem. Pan státní ministr totiž žádal nejvyššího maršálka za vysvětlení jeho jednání, že odepřel podepsati děkovací adresu za udělení ústavy únorové, již zemský výbor byl uzavřel zaslati císaři pánu. Takto vyzván neváhal hrabě Nostic dáti státnímu ministru rozhodnou odpověď v ten smysl, že nikterak nemůže se odhodlati, aby chování své v záležitosti té vysvětloval aneb docela slovo k svému ospravedlnění ztrácel; že však následkem projevené pochybnosti o lojalnosti jeho nemůže déle podržeti důstojnost svou co nejvyšší maršálek zemský a předseda sněmu. Nemůžeť prý odhodlati se k tomu, aby náhledy své buď bezvýminečně závislými učinil od kruhů vládních, aneb aby připustil, by jako nějaký vládní úředník v jednotlivých případech k zodpovídání potahován byl. Při tom oznamoval panu ministru, že zároveň zasílá svou resignaci se žádostí, aby Jeho Veličenstvu doručena byla. Rázná odpověď tato měla za následek omluvné psaní státního ministra, v němž celá věc vykládána za nedorozumění, se snažnou žádostí, aby pan hrabě vzal nazpět svou resignaci, což tento, obdržev tím úplnou satisfakci, také učinil.

Naproti nucenému oslavování únorovky bylo křiklavou protivou zakazování od politických úřadů slavnosti, k výročnímu dni vydání „neodvolatelného“ říjnového diplomu zde onde od obyvatelstva samého chystaných. Vždyť přec diplom ten, vyšlý od samého mocnáře, byl vlastním a pravým základem ústavního zřízení Rakouska, a Schmerlingovy únorové patenty pouhým pokusem o praktické provedení zásad v onom vyslovených.

IX.

Tiskový soud Národních Listů a Pozoru. Výtržnosti vojenské.

Nejvydatnější zbraň, které užívalo ministerstvo naproti opposici, byly však tiskové soudy a bezohledné pronásledování federalistického, jmenovitě českého časopisectva. Nastala

pravá persekuce novin a novinářů, kteří odsuzováni jednak k vězení, jednak k peněžitým pokutám. Z četných tiskových procesů té doby vynikají nade všecky ostatní dva, totiž sensační proces Národních Listů a proces Pozoru, jichž obou redaktoři odsouzeni jsou i k vězení i ke ztrátě značné sumy z kauce.

Proces Národních Listů proti jich vydavateli a redaktoru dr. Juliu Grégrovi odbýval se po devět dní, počav dne 4. a skončiv dne 18. června 1862. Před početím přelíčení žádal obžalovaný za předvolání četných svědků vývodných, mezi nimiž jmenováni jsou i následující osoby: Jeho Exc. Antonín rytíř Schmerling, c. k. státní ministr; Jeho Exc. dr. Alexander Bach, c. k. vyslanec v Římě, někdejší předseda ministerstva; Jeho Exc. Josef rytíř Lasser, c. k. ministr správní; Jeho Exc. Karel svob. pán Mecsery, c. k. ministr policie, bývalý místodržitel v Čechách; doktor veškerých práv svob. pán Josef Alexander Helfert ve Vídni; dr. František Smolka, advokát ve Lvově, někdejší předseda říšského sněmu; doktor veškerých práv Václav Vaňka, advokát v Praze a náměstek nejvyššího maršálka zemského, bývalý purkmistr Pražský, a vrchní policejní komisař Dedera v Praze. Předvolání všech tuto jmenovaných svědků soud zamítl.

Žalován byl dr. Grégr pro zločin rušení veřejného pořádku (§. 65. a trest. zák.), pro přečin pobuřování proti orgánům vlády (§. 300. tr. z.) a proti bezpečnosti cti (§. 491. tr. z.), spáchané sedmi rozličnými články. Žalobníkem byl pro politická provinění státní zástupce, pro urážku na cti pověstný školní rada Maresch. Tento nenastupoval na potrestání dra. Grégra, nýbrž žádal pouze, aby jeho čest byla proti němu obhájena, pročež také později od dalšího řízení pro přečin uražení na cti upuštěno bylo. Přelíčení bylo velmi obšírné, i vyslýcháni četní svědkové a znalci. Dr. Grégr sám hájil se mužně a statečně, právní pak obhájce jeho dr. Klaudy vynakládal všecku svou právnickou znalost a obratnost, aby přesvědčil soud o nevinnosti svého přítele a klienta. Nad míru zajímavé přelíčení toto shromažďovalo v soudní síni davy vzdělaného obecenstva.

Mezi postupem soudu odehrála se bez vědomí obžalovaného mezi obhájcem Klaudym a státním ministrem Schmerlingem, ač jenom za kulisami, zajímavá episoda, která vším právem zasluhuje, aby nepropadla zapomenutí. Dr. Klaudy totiž, vida že průběh procesu schyluje se v neprospěch jeho klienta, obrátil se v té příčině písemně k státnímu ministru, jemuž připomenul jistou rozmluvu, kterou s ním měl ve Vídni na říšské radě. Bylo to v době, když Klaudy chystal se předložiti sněmovně poslanecké návrh tiskového zákona, že v kanceláři presidenta Heina státní ministr pravil k němu: „Což pak máte s tím návrhem tak napospěch, bojíte se o vaše české noviny? Nemáte proč; pište si proti mně co chcete, za to ani vlásku se vám nezkřiví.“ Na to dr. Klaudy odpověděl: „Tak ráčí mysliti Vaše Excelence, ale úřadové v zemích to jinak vykládají a stíhají podle starého zákona.“ Ale Jeho Excelence hleděl Klaudyho upokojit řka: „To jsou přílišné strachy.“ Tato slova Schmerlingova uváděl mu nyní Klaudy na paměť i vyslovil při tom žádost: „Osměluji se vznášeti na Vaši Excelenci snažnou prosbu, aby se procesy ty zastavily, anebo, kdyby toho bylo potřebí, útočiště se vzalo k císařské milosti, o čemž prosím, abyste mně Vaše Excelence oznámení zaslal.“ Pan státní ministr odpověděl Klaudymu zkrátka, že mu nelze procesů tiskových českými soudy zavedených nijakým spůsobem se ujmouti.*)

Dne 18. června prohlášen rozsudek. Kdyby ve při té byla měla rozhodovati porota, nebyl by příznivý její výsledek ani dost málo býval pochybným, ale dle Bachovského zákona o tisku z roku 1852, který vždy ještě trval v platnosti a porotu vylučoval, rozhodoval soud zemský, a ten, jak dle okolností tehdejších a dle proudu ve vládních kruzích panujícího ani jinak očekávati nebylo, nalezl dra. Grégra vinným zločinem rušení veřejného pokoje a přečinu pobuřování. Uvažuje však okolnosti polehčující, že obžalovaný vedl dosavad život bezúhonný a že z jeho zločinu žádná škoda nepošla, vyměřiv

*) Národní Listy, č. 129. a 139.

mu trest pod nejmenší zákonní míru odsoudil jej ke čtyřměsíčnímu žaláři a k peněžité pokutě 1300 zl. z novinářské jeho kauce. Odsouzení toto mělo za následek i ztrátu hodnosti doktorské a spůsobilosti k dalšímu vedení redakce. V příčině soukromé žaloby Mareschovy další řízení zastaveno. Z rozsudku toho se dr. Grégr odvolal.

Tiskový proces Národních Listů potkal se s účastenstvím v celém národě dosud skoro nevídaným. Za samého přelíčení byly síně soudní přeplněny; lidé nejen z Prahy, nýbrž i venkované a to z končin dosti vzdálených přicházeli, aby s pozorností sledovali celý běh věci. V Praze jak v domácnostech tak i na veřejných místech byl proces ten výhradním předmětem rozmluvy, listy podávající o něm zprávy šly v pravém slova smyslu na dračku, jsouce i na ulici čítány. Též na venkově sledováno přelíčení s největší pozorností. Vždyť nejednalo se o mínění jednotníka, nýbrž o smýšlení a směr celého národa, který jednomyslně nacházel se v opposici s vládní soustavou německo-centralistickou a se zákony z doby absolutismu, a jehož svobodomyslný federalistický program souzen býti měl v osobě redaktora Národních Listů.

Když pak byl rozsudek oznámen, tu teprv se objevilo v celé rozsáhlosti účastenství všeobecné. Přicházelyť k dru. Grégrovi četné deputace, aby mu vyjevily svou soustrast s osudem jeho a ubezpečily jej, že jeho zásady jsou též zásadami jejich. Dámy přinášely mu věnce, dívky z Prahy i z venkova mu osvědčovaly svůj soucit. Tři města a 21 obcí udělilo mu čestné občanské právo, 90 měst a městysů, 260 obcí venkovských vyjevilo mu adresami svou soustrast.*) Adresy ty byly opatřeny 8911 podpisy, nepočítaje těch, které byly od obecních představených jménem celé obce zaslány. Místodržitelství nařizovalo po všech okresních úřadech vyšetřování zasilatelů adres, až dr. Grégr sám, zameziti chtěje takové stíhání adresantů, zakázal sobě zasílání dalších adres.

*) Taková adresa zaslána byla též od Čechů amerických jménem tamějších Slovanských Lip. (Nár. L. č. 218.)

Ale přes to všecko opět a opět ohlašovaly noviny každým dnem celé řady adres nových. Avšak nejen ve slovech se jevilo účastenství. Z několika stran nabízeno dr. Grégrovi, že za něj složí pokutu z kauce sbírkami, ano jistý měšťan přišel a podával celou sumu, žádaje, aby ji dr. Grégr přijal. Že se nestalo podle jejich žádosti, rozumí se samo sebou.

Na všecka tato osvědčení národa odpověděla vláda způsobem velmi významným. C. k. vrchní soud zemský zvýšil redaktoru Národních Listů trest žaláře ze čtyr na deset měsíců, pokutu pak z kauce z 1300 na *3000 zl.* Celý tento soud Národních Listů vyšel tiskem o sobě co kniha 365 stran silná, k níž přiloženy veškeré ústavní listiny rakouské.

Před nastoupením trestu svého loučil se Grégr v Národních Listech dojemně se čtenářstvem jejich. Tvrdě že konal jenom povinnost svou vyzýval národ k vytrvalosti, k čemuž doložil: „Jen tehdáž, když každý z nás hotov bude obětovati ochotně vše co mu nejdražšího, jen tehdáž domůžeme se jistého a trvalého vítězství.“ Významné a poučné bylo jeho dovolávání se sympatií slovanských: „V době nejtrudnější, kdy nával na nás bude nejkrutější, nechť sobě připomene národ náš, že nestojí v Evropě bez přátel a spojencův přirozených, třeba na čas stejnou tísní sevřených; nechť si připomene, že jest živou ratolestí velikého kmene Slovanského více než polovinu Evropy pokrývajícího; myšlénka na vzájemnost slovanskou budiž největší útěchou v dobách útisků, budiž vezdy ochranným štítem proti útokům sebe zhoubnějším.“

V dalším vycházení Národních Listů nestala se odsouzením redaktora jejich žádná přestávka; v redakci jejich uvázal se bratr jeho dr. lékařství Eduard Grégr. Též koncese na živnost knihtiskařskou byla Juliu Grégrovi odňata, ale bratr jeho dosáhl její převedení na sebe.

V pondělí dne 27. října o čtvrté hodině odpolední nastoupil Julius Grégr svůj trest desítiměsíčního žaláře. Ačkoliv hodina, kdy se do vězení odebere, známa nebyla, sešly se nicméně značné zástupy lidstva v Růžové ulici před re-

dakci Národních Listů. Sotva že zde mohl podati ještě ruky nejbližším přátelům. Odtud jej doprovázeli četní jeho ctitelé v několika vozích. Při vstoupení do vozu pozdravilo jej obecenstvo hlučným „Sláva!“ a mnozí pospíchali za vozy cestou k žaláři. Novoměstská radnice, kde lidé již od rána čekali, byla z Vodičkové ulice i z Karlova náměstí téměř obklíčena velikým zástupem, jenž v krátké době vzrostl na několik tisíc hlav. Do žaláře chvátající redaktor byl hřímavým a nadšeným „Sláva!“ pozdraven, a v mnohém oku třpytila se slza vroucí soustrasti. Přes všecko bránění stráží a vrátného valil se za ním dav lidu až k samým dveřím, neustále „Sláva! — S Bohem! — Na shledanou!“ provolávaje a vřelým spůsobem svou soustrast jemu na jevo dávaje. Hluboce dojat, avšak odhodlaně vkročil Grégr do žaláře. V okamžiku pádně dvéře za ním se zavřely. Obecenstvo provolalo mu ještě jednou s nadšením „Sláva!“, pak v největším pořádku se rozešlo.

S nemenším účastenstvím v národě potkal se tiskový soud klerikalního denníku Pozor pro zločin rušení veřejného pokoje, spáchaný tupením únorové ústavy a panující vlády. Předmět procesu byl týž jako při Národních Listech, ale osoba obžalovaného redaktora, kanovníka Václava Štulce, působila na obecenstvo zvýšený dojem. Byl obžalován pro zločin muž, požívající všeobecné úcty v národě pro neúhonnost svou, pro horlivou a čistou lásku vlasteneckou, pro úrodné působení své na poli literatury. Stáltě před soudem muž z lidu, který co kněz vzácnými zásluhami dosáhl značného důstojenství církevního co kanovník staroslavné kapitoly Vyšehradské. Vážně a odhodlaně, nikoli vinou stísněn, leč co muž svědomí čistého a vědom sobě, že hájí zásady pravé, zasedl na lavici obžalovaných.

Přelíčení počalo 22. září, rozsudek vynesen 24. září. Státní zástupce navrhoval trest těžkého jednoročního žaláře a ztrátu 1000 zl. z kauce. Obžalovaný i obhájce jeho dr. Frič dovedli přesvědčujícími důvody nakloniti soudce ke své straně, a kanovník Štulc nálezem soudním zproštěn jest viny. Z toho rozsudku odvolal se státní zástupce, a v druhé stolici uznán

jest Štulc od vrchního zemského soudu za vinného zločinem, pro který žalován byl, a odsouzen ke dvouměsíčnímu žaláři a k peněžité pokutě 1000 zl. Konečný rozsudek v té při, jejíž celé líčení dálo se v jazyku českém, dodán kanovníku Štulcovi německý.

Tyto veřejné poměry v Čechách i na Moravě panující ještě neutěšenějšími činěny jsou hrubými výtržnostmi vojenskými tu a tam páchanými, které upomínaly na doby po udušení uherské revoluce a vítězném ukončení války italské pod Radeckým, když spupní hrdinové bez trestu sobě dovolovati směli urážet a týrat pokojné občany. Jest to nemálo charakteristické, že takové nezbednosti vojska hlavně jen tenkráte se opakovaly, kdykoli národ Český byl stíhán vládní persekucí, což i pozdějšími ještě událostmi se stvrdilo, jakož bude na svém místě připomenuto. Budiž zde uvedeno jenom několik nejkřiklavějších případů.

V lednu stalo se město Písek jevištěm politování hodného výstupu, když jistý důstojník tamější posádky, která doposavad velmi přátelsky se byla s měšťanstvem snášela, jakousi náhlou zuřivostí napaden, počal na ledě se klouzající mládež bez příčiny poličkovati a do ní, jakož i na potkání do jiných lidí tasenou šavlí sekati. Tím pobouřeno bylo ihned celé město vzhůru, a když nebylo možná od velitele posádky obdržeti náležitou satisfakci, podána jest žaloba na výtržníka u generalního komanda v Praze, ano vyslána i do Vídně schvalní deputace, již vedl říšský poslanec Havelka, rada při krajském soudu v Písku. Deputace měla slyšení u ministra války, u státního ministra i také u ministra Lassera, a byla všude co nejvlídněji přijata s ujišťováním, že se měšťanům Písecký dostane náležitého dostiučinění. Po nějakém čase jest výtržný důstojník z Písku jinam přeložen; zdali však to byl jediný jeho trest, není nám povědomo. S civilistou zajisté nebylo by se v takovém případu zacházelo tak šetrně. Měšťanstvo zatím spokojilo se obdrženou satisfakcí, a dobré srozumění jeho s vojskem, nemilou tou příhodou valně porušené, zase jest obnoveno.

Ne tak hladce skončila se mnohem horší výtržnost vojenská, jenž udála se dne 4. září v Pardubicích. Toho dne odbývala se tam desetiletá památka úmrtí českého básníka Turinského, c. k. sudího a rodáka Pardubického. Večer byl v divadle koncert, navštívený vybraným obecenstvem, jemuž přítomna byla i celá městská rada s purkmistrem v čele. Po koncertě asi o půl desáté hodině odebrala se městská rada s množstvím jiného lidu, provázeni městskou hudbou, v největším pořádku k radnici, kde Turinský se byl narodil, a tam se zastavivše zapěli „Kde domov můj“, načež purkmistr na rozchodnou provolal „Sláva!“ zvěčnělému. V tom přikvapila patrola asi šesti mužů dragonského pluku Windischgrätzova v Pardubicích ležícího, a oznamovala městské radě, že pan plukovník hrabě Bellegarde zakazuje zpívati a poroučí, aby se ihned rozešli. Ale měšťané si nedali brániti, pravíce že nikdo jim nemůže zakazovat zpívat, a zpěvácký sbor spustil „Hej Slované“. Tu patrola sebrala městskou radu i s purkmistrem a odvedla je k podkrajskému Grabensteinerovi, který je však ihned propustil. Propuštění vrátili se k shromážděnému lidu, jejž napomínali, aby se pokojně rozešel, načež sami odebrali se se zpěváckým spolkem a čelnějšími hostmi do měšťanské čítárny. Mezi tím sedalo vojsko na koně, a nyní nastala pravá honba na tiché, neozbrojené občany. Ve dvou tlupách prohánělі se dragoni po náměstí, bijíce každého na potkání obnaženými šavlemi. Tím spůsobem zbito bylo množství zcela nevinných osob obojího pohlaví, ano některé i ostřím zbraně posekány. Štvanice tato trvala až do půl noci, a pan plukovník hrabě Bellegarde díval se na to z okna; pana podkrajského však nebylo nikde viděti.

Se stížností na takové hrubé porušení míru odebrala se bez prodlení deputace měšťanstva s purkmistrem v čele do Prahy k místodržitelství. Poněvadž té doby náměstek místodržitelův, svobodný pán Kellersperg, nebyl v Praze přítomen, přijal deputaci na jeho místě dvorský rada hrabě Lažanský, který vyslechnuv ji pravil, že ta záležitost bude důkladně dle práva v uvážení vzata, a propustil ji se sliby co nejvíce příznivými.

Ale očekávání spravedlivého vyřízení té věci bylo nenadálým spůsobem zklamáno. K vyšetření jejímu vyslán byl do Pardubic Čáslavský krajský Voith, jenž protokol vyšetřování musil odevzdati trestnímu soudu, aby tento seznal, zdali by se proti občanům Poděbradským nedal provésti proces pro rušení veřejného pokoje. Zatím dán byl podkrajský Grabensteiner za to, že tak netečně pohlížel na tu vojenskou řež, do pense, ale plukovníku hraběti Bellegardovi dostalo se povýšení. Purkmistr Pardubický i mnoho jiných osob žalováno skutečně pro shluknutí, ale po krátkém čase proces proti nim zavedený jest zastaven.

Beztrestnost dragonských výtržností v Pardubicích zvýšila ještě nezbednost té soldatesky, která později (12. října) v Počernicích o posvícení v hospodě beze vší příčiny vraždy se dopustila a ještě jiné hrubé násilí páchala.*) Při vyšetřování věci té vyšlo na jevo, že jeden dragon po spáchaném skutku vyjádřil se v tato slova: „Co se nám může za tohle stát? My jsme udělali v Pardubicích jinší malér, a ještě za to dostaneme medaliony.“ Nebylyť pak tyto výstupy nekázně vojenské ojedinělé, podobné výtržnosti byly se již dříve dály na jiných místech, jmenovitě v Kolíně a v Čáslavi. Zatím stačí případy od nás uvedené k částečnému objasnění spůsobu, v jakém duchu vedena jest za vlády Schmerlingovy zeměspráva ve vlastech českých po novém zavedení ústavního zřízení.

Nepřízeň vlády k národu Českému nepřestávala však pouze na působení úředním, ona vlivem svým zasahovala kde mohla i do oboru samosprávy obecní, čímž i vysvětluje se protinárodní reakce, jaká tou dobou v tak mnoha místech nastala, která doposavad osvědčovala byla chvalitebnou horlivost pro zájmy národní. Z četných příkladů budiž zde uveden toliko Písek, kde reakce taková tak dlouho brojila proti tamější nově založené a zdárně prospívající obecní realce, až vypudila z ní slovutného ředitele jejího Krejčího, jemuž ústav ten hlavně povinnován byl za skvělý svůj rozkvět.

*) „Národní Listy“ č. 243.

Mnoho bylo by ještě mluviti o zjevném i tajném potlačování ducha národního, o překážkách kladených všelikým vlasteneckým podnikům českým, kdežto podobné německé těšily se v plné míře z přízně i podpory úřední; o piklech strojených proti ústavům českým, o tendenčním pronásledování vynikajících národovců, o tisícerém malicherném škádlení a zbytečném týrání a podezřívání národních spolků, aby se občanům znechutilo účastnění se v nich; avšak máme za to, že z obrázku námi jen v povšechných obrysech naznačeného dosti zřejmě vysvitá, kterak používáno bylo všech prostředků, zákonních i nezákonních, na konečnou záhubu národnosti české. Jestliže přece odolala všelikému tomu úsilí nepřátel svých, bylo to patrným důkazem její neumořitelné životní síly, a skutek, že vítězně přečkala tuto tvrdou zkoušku, podával bezpečnou záruku trvání a rozkvětu jejího i pro budoucnost.

X.

Úspěchy národních snah a horlivost vlastenecká. — Dar venkovských obcí k účelům národním. — Příspěvek Maďarů na Národní divadlo. — Jméno jeho Václav. — Sbor pro vystavění Národního divadla. — Svatobor. — Umělecká Beseda. — Národní slavnosti.

Při vší nepřízni vlády nemohl zastaven býti přirozený pokrok časový, jemuž diplomem říjnovým upravena byla dráha jak v ohledu politickém tak i v ohledu národním. Nebylit zajisté všickni úřadové posedlí duchem zuřivého nepřátelství k životu českému, přirozená láska k mateřštině i k národu svému u jedněch, cit spravedlnosti a poznání pravých prospěchů říše i země u jiných nedopouštěly jim oddávati se lokajské úslužnosti ku představeným proti přesvědčení svému, a vědomí, že jednají podle práva i v duchu intencí panovníkových, bylo jim záštitou proti zlobě a mstivosti s hůry od nášlapníků ministerstva. Kde rozhodoval vliv takových poctivců v úřadech postavených, kteří se nesnížili za slepý nástroj plemenné nenávisti a bureaukratické zuřivosti proti původní národnosti v zemi, tam, ač nešlo-li o vykonání pří-

ných vyšších rozkazů, měla v plné míře průchod rovnoprávnost jazyková ke spokojenosti lidu, jiným úřadům ovšem ku pohoršení. Ačkoli příkladů takových bylo jen pořídku, an bohužel většina podřízených úřadů hověla pohodlné netečnosti, sama žádné iniciativy ani na tu ani na onu stranu se nechápajíc, nicméně působily mocně na utužení vědomí národního, podávajíce zřejmý důkaz, že domněle přepjaté ideály vlasteneckých horlivců nejsou žádnými přízraky blouznivé fantasie, nýbrž při náležité dobré vůli prakticky snadno uskutečnitelné.

Podobně se věci měly v oboru školním, kde přes všecku neochotu úřadů dál se očividný pokrok v ohledu národním. Na četných učilištích, kde v letech padesátých na místě nedávno teprv zavedené češtiny znova byla zaváděna vyučovací řeč německá, docházel jazyk domácí opět pomalu práva svého, a německé ústavy ve městech ryze českých proměňovány jsou, namnoze působením učitelstva samého, zase v české, alespoň částečně. Potřeba češtiny uznávána také ochotně od německého obyvatelstva země — které tehdáž nebylo ještě zuřivou strannickou agitací předstíraným nebezpečenstvím pro jeho národnost uměle pobuřováno a proti českým krajanům svým popuzováno —, o čemž dostatečných důkazů podávají četné projevy obyvatelstva krajů německých ve prospěch vyučování mládeže jejich druhému jazyku zemskému. Z mnohých takových případů zaznamenáváme tu pouze jeden nad jiné pozoru hodnější, že v Karlových Varech, městě to čistě německém, kde se nacházel výtečný soukromý vyučovací ústav pro dívky, veliká část paní, jichž dcery ústav ten navštěvovaly, žádala ředitelku jeho, aby na něm vyučováno bylo také jazyku českému, kteréžto žádosti tato ochotně vyhověla. A tyto německé matky zajisté náležely ke třídě inteligentní, která dle toho příkladu nebyla naplněna nižádným předsudkem české národnosti nepříznivým, ovšem pak v plné míře uznávala důležitost i nevyhnutelnou potřebu známosti také druhého zemského jazyka. Můžeme tedy plným právem tvrditi, že přes všecko protivné působení Marešův i jiných odpůrců

českého školství toto v celku vzato bylo na dobré cestě čilého pokroku, ze které je vytisknouti nebylo již nižádným spůsobem možná.

Tyto patrné úspěchy národní rovnoprávnosti v úřadech i ve školách měly však hlavní důležitost jenom v porovnání s předešlým desetiletím, ve kterém vláda Bachova se stejným úsilím bránila každému volnějšímu ruchu osobní svobody i každému svobodnějšímu vývoji kterékoliv národnosti neněmecké; sám v sobě však považován, jak z předešlého vylíčení našeho patrno, nebyl stav národnosti české ani v úřadě ani ve školství takový, jaký by byl býti musil, měl-li vyhovovati jednak nezvratným zásadám ústavního zřízení státního, jednak skutečným potřebám národa. K tomu aby konečně došlo, o to se postarati bylo úlohou národa samého, který v daných okolnostech musil rozvíjeti všecku energii svou u přemáhání tolikerých překážek, jaké této úloze jeho v cestu se stavěly.

Mezi tím čilý ruch národní, jaký byl nastal po vydání říjnového diplomu, trval napořád bez ochabení; ano spíše překážkami jemu v cestu kladenými ještě k větší ráznosti jest podněcován; jmenovitě docházel jazyk český u veřejnosti vždy větší platnosti. V Praze množily se české nápisy na vývěsních tabulkách živnostníků den co den, ale s části byly gramaticky i pravopisně tak chybné, že to bylo vším právem novinami vytýkáno.

S probouzejícím se v širších kruzích vědomím národním probouzela se i horlivost vlastenecká, přispívati dle sil svých k účelům národním, a obětavost jednotlivců v ohledu tom jevila se hojnými příspěvky k vlasteneckým sbírkám všeho druhu, jako na stavbu Národního divadla (v jehož prospěch zaváděny znova sbírky krejcarové, které již před deseti lety byly se osvědčily co vydatné), na Zdeňku Havlíčkovu, v jejížto prospěch, jak jsme viděli, uspořádána byla loterie (výhry její byly vesměs dary zpanilomyslných vlastenců a vlastenek), na pomníky vynikajícím národovcům, na prospěšné ústavy a podniky národní.

Zvláštního podotknutí zasluhuje deputace obcí venkovských z okresů Pardubického a Holického, která, vedena bratřími Janem a Františkem Skrejšovským a bývalým poslancem na říšském sněmě Václavem Pulpanem, přijela dne 26. ledna do Prahy odevzdat dr. Riegrovi sebranou částku 800 zl. v metalikách „k národním účelům“ bez bližšího jich naznačení, prosíce toliko, aby dar ten „dle svého uznání k dobru vlasti obrátil“. Příkladem tím povzbuzeni jsou k následování jeho i jiné obce, jmenovitě Chrčice Labská, Lhota Uhlířská a Krakovany okresu Chlumeckého, které k témuž účelu zaslaly Janu Skrejšovskému 30 zl., později pak ještě „kontribuenti“ z Konic a z Vinařic okresu Přeloučského, kteří pod touž adresou k témuž účelu zaslali 15 zl. Riegrovi bezprostředně zasláno od „občanů z Lisovic“ 25 zl. Zajisté to dojemný příklad vlastenecké obětavosti.

Neméně tklivý dojem učinil na každého uvědomělého Čecha z Pešti došlý příspěvek 131 zl. 60 kr. na stavbu Národního divadla, výsledek to sbírky, již učinili mezi sebou členové tamějšího maďarského divadla. Tento řídký příklad bratrské sympatie se strany národa jinak Slovanstvu nehrubě příznivého potkal se s tím radostnějším ohlasem v prsou každého našince, an ze seznamu dárců k dopisu přiloženého bylo seznati, že z celého personalu dotčeného divadla ani jediný ze sbírky se nevyloučil, byť i jednotlivé podřízené osobnosti dle možnosti toliko krejcary k ní byly přispěly. Seznam ten, obsahující též jména rozličných občanů k divadelnímu personalu nenáležejících, i s dopisem dar provázejícím uveřejněn jest novinami.

Zde jest místo zmíniti se o jisté okolnosti, která, jakkoliv nebyla v nižádné souvislosti s poměry a snahami českými, přiváděna byla ve styk s nimi úvahami cizí žurnalistiky, jejíž jeden hlas uvedly ve známost obecenstvu českému Národní Listy*) pod záhlavím „Jméno jeho Václav“, pod kterýmžto nadpisem přinášel „Dziennik Polski“ v čísle 163

*) V čísle 169.

zvláštní článek, jejž Národní Listy otiskly. Velikému knížeti Ruskému Konstantinovi, bratru císařovu, tehdáž náměstku v království Polském, narodil se byl syn, jemuž na křtu dáno jméno Václav, nenalezající se v pravoslavném kalendáři. Události té přičítal dotčený článek význam politické demonstrace, jakoby tím projevovány byly od vlády ruské zvláštní sympatie západním Slovanům, jmenovitě Čechům, u nichž toto jméno svatého dědice a patrona zemského z příčin historických požívá vysoké, posvátné úcty.

Zdali výklad polského listu srovnával se s pravdou, nechceme tuto rozbírati; nemožná věc to nebyla při poněkud napjatém poměru, jaký tehdáž panoval mezi dvory Vídeňským a Petrohradským. Avšak i kdyby tomu skutečně tak bylo bývalo, nemohla věc ta považována býti za nic jiného, nežli nanejvýše za pouhé diplomatické škádlení, a z takového nemohl nikdo střízlivý čerpati nějakých blouznivých politických nadějí. Přes to všecko nezůstaly vývody Dziennika Polského beze všeho účinku na čtenářstvo české, s kterým, když Julius Grégr před nastoupením trestu svého v Národních Listech se loučil, dovolával se byl na konec vzájemnosti slovanské. Což divu tedy, že národ Český domnělé sympatie Ruského velkoknížete, v Dzienniku Polském líčené, považoval alespoň za mravní podporu v těžkém boji svém proti živlu německému, nalezajícímu tak mocného spojence ve vládě, a tím ve vytrvalosti své se tužil.*)

Ohlédneme-li se po činnosti spolkové roku 1862, tu v první řadě jímá pozornost naši Sbor pro vystavění Národního divadla. Během toho roku jak Sbor tak i jeho výbor odbývaly několik schůzí, jimiž celá záležitost značně ku předu pokročila. Hned na začátku roku konstatován stav jmění Sboru, kteréž páčeno na 120.000 zl. Profesor Jan Jungmann, proti jehož úřadování co sekretáře Sboru ozývali se z obecenstva četní nespokojení hlasové, vzdal se místa svého. Sbor

*) Tento velkokníže Václav zemřel, jak známo, v mladém věku 17 let. A podivno, v témž mladistvém věku zemřel také nejmladší syn císaře Maximiliana II., arcikníže Václav, jediný to člen panujícího domu Habsburského, jenž nosil české jméno.

zvolil za členy své jistý počet vynikajících osob ze šlechty, z nichž většina ochotně volbu přijala; ti pak, kteří členství nepřijali, vesměs osvědčení národovci, omluvili se dílem pokročilým věkem, dílem jinými platnými příčinami, zůstanouce i pro budoucnost příznivci toho vlasteneckého podniku. Při volbě nového výboru a předsedy zvoleni jsou z nově za členy přijatých šlechticů za předsedu kníže Karel Švarcenberk a za jednatele hrabě Jan Harrach.

Nový výbor všemožně zasazoval se o změnu ve znění některých článků stanov sborových, pocházejících z minulé doby Bachovské a působnost Sboru velice obmezujících, ale jednání o to s místodržitelstvím nedospělo k žádnému konci. V příčině stavby samé oznámil zemský výbor divadelnímu výboru, že zamýšlí příštímu sněmu zemskému učiniti návrh, aby na vystavění českého národního divadla věnoval 300.000 zl.; poněvadž však může ještě více let uplynouti, nežli by divadlo to postaveno bylo, že jest potřebí, aby zřízeno bylo menší divadlo prozatímní, které jednak bylo by potřebnou školou budoucím hercům českým na velikém divadle, jednak i k tomu sloužilo, aby obecenstvo Pražské zvykalo si navštěvovati české hry. K tomu konci žádal výbor zemský, aby mu ze zakoupeného již staveniště postoupena byla zadní částka k vystavění tam divadla prozatímního. Výbor divadelní k žádosti té ochotně svolil pod výminkou, že prozatímní divadlo zřízeno bude v takovém způsobě, aby svým časem sloužiti mohlo za část budoucího definitivního divadla. V příčině pak stavby tohoto vyzval výbor divadelní všecky vynikající stavitele české k vypracování a zaslání plánů.

Též ostatní čeští spolkové — pokud jim v tom úředně nebylo překáženo, jak jsme viděli při hospodářských jednotách — vyvíjeli v roce tom chvalnou a vydatnou činnost řádným působením k účelům sobě vytknutým. Přibyliť pak k dosud stávajícím dva spolkové noví, nad jiné důležitější, kteří od samé chvíle svého do života vstoupení až po nynější dobu měli na vývoj národního ducha českého ve všech oborech vyšších duševních snah vliv přímo neocenitelný. Byly to Svatobor a Umělecká Beseda.

Svatoboru není původcem nikdo jiný, nežli slavný otec národa, nesmrtelný náš historiograf František Palacký, jenž ve spravedlivém uvážení, „že to byli především spisovatelé, kteří nedali uhasnouti poslední jiskře života mezi námi“ ... že, „jestliže literatura národu každému jest pokladem drahocenným, že pro nás nad to má váhu i cenu dvojnásobnou, ana netoliko skladem jest všech ušlechtilejších našich myšlének, ale i hlavní studnicí života národního vůbec“, usnesl se s jinými ještě muži stejného smýšlení o zřízení zvláštní společnosti ku podporování spisovatelů českých. Když dosaženo bylo povolení vlády a stanovy spolku schváleny, vyšlo dne 9. dubna „Ohlášení Svatoboru“, jak spolek nazván, na němž podepsáni byli: dr. František Palacký, Dr. František Brauner, František Pštross (purkmistr Pražský), dr. J. Ev. Purkyně, dr. Fr. Lad. Rieger a dr. Václav Bělský. Ohlášení vyzývalo k hojnému přistupování, a zároveň uveřejněny statuty spolku. Za účel jeho prohlášeno „podporování spisovatelů českých pomůckami peněžnými a oslavení památky jejich“. Za stálé sídlo Svatoboru prohlášena Praha. O prospěch spisovatelů českých chtěl Svatobor snažiti se trojím spůsobem: *a)* podporováním mladých spisovatelů činných (hlavně stipendiemi na cesty ve směru vědeckém aneb literarním před se brané, pomůckami ke skoumáním vymáhajícím náklad značnější a těm podobnými); *b)* podporováním spisovatelů potřebných a nuzných i rodin jejich; *c)* poctěním a oslavením zemřelých buď pomníky a náhrobky, aneb vydáním jejich životopisův, podobizen a spisův. Členové spolku dělili se na čtvero tříd: *a)* zakladatele, kteří složí buď nejméně 500 zl. jednou navždy, anebo 200 zl. jednou navždy, zaváže se zároveň k ročnímu příspěvku nejméně 20 zl.; *b)* členy skutečné, jimiž mohou býti jen spisovatelé čeští, kteří se zaváží k vyměřenému ročnímu příspěvku; *c)* členy přispívající, kteří nejsouce spisovatelé zaváží se ročně přispívati 10 zl.; konečně *d)* členy čestné, kteří nejsouce národností Čechové pro své zásluhy o spisovatelstvo české aneb o spolek valnou hromadou tohoto za takové bu-

dou zvoleni. První, jenž přihlásili se co zakladatelé Svatobora, byli: dr. František Palacký, dr. Fr. L. Rieger, dr. V. Bělský, dr. Jan Palacký a knihkupec I. L. Kober.

První valné shromáždění Svatobora odbýváno dne 17. května v zasedací síni Staroměstské radnice, i přikročeno přede vším k volbě výboru a předsedy. Předsedou zvolen aklamací otec spolku historiograf Palacký, místopředsedou Rieger, jednatelem profesor Zelený. První usnešení o nakládání s jměním spolkovým stanovilo, aby vklady zakladatelů a dary ukládány byly na kapital, vše ostatní pak, jmenovitě roční příspěvky členů a úroky z kapitalu, aby vynakládalo se k účelům spolkovým. Dr. Rieger věnoval peníze, které před nějakým časem složeny byly do jeho rukou od rolníků z okolí Pardubického, pokladně Svatobora. Jmění spolku obnášelo již asi 15.000 zl., roční příjem přes 1800 zl. Zejména během posledních dvou dní bylo ke spolku přistoupilo mnoho zakládajících členů, a také darů až dosavade došlých byla značná částka. Byl to začátek mnohoslibný, který opravňoval ku pěkným nadějím, ale tyto byly nad míru zdárným zkvétáním spolku ještě překonány.

Nejvyšším rozhodnutím císařským ze dne 5. září 1862 povoleno bylo založení spolku pod názvem Umělecká Beseda, jenž dle návrhu stanov k úřednímu potvrzení předložených vytknul sobě za účel, pěstovati krásná umění vůbec. Cíle toho mělo býti dosaženo ušlechtilou zábavou i vzájemným sebe vzděláváním údův. Zvláště měly k tomu napomáhati: *a)* spolková čítárna časopisů zvláště uměleckých, knihovna a sbírka uměleckých děl; *b)* čítání děl uměleckých aneb uměleckou formou vynikajících; *c)* deklamování; *d)* provozování skladeb hudebních instrumentalních i vokalních; *e)* výstava děl uměleckých; *f)* podporování domácích umělcův a především údů spolkových příhodnými prostředky. Údové měli býti trojí: umělci, přátelé umění a údové čestní.

Umělec stával se údem ročním příspěvkem 5 zl. Umělci měli tvořiti tři odbory čili sekce: *a)* odbor výtvarných umění,

b) odbor hudební a *c)* odbor pěkné literatury. Každý odbor měl svůj vlastní výbor a svého starostu.

Přátelé umění přistupovali buď co zakladatelé, složíce k fondu spolkovému nejméně 100 zl.; anebo co údové činní s ročním příspěvkem 10, anebo co údové přispívající s ročním příspěvkem 5 zl.

Za údy čestné mohli voleni býti ve valném shromáždění jen umělcové anebo přátelé umění bydlící mimo Prahu, která prohlášena za sídlo spolku.

Z toho viděti, že slovo umění bráno tu ve smyslu širším, zahrnujíc v sobě též umění slovesná. Skutečně v život vstoupila Umělecká Beseda až po stvrzení stanov svých, což stalo se teprv 19. února 1863.

Zpráva naše o spolkovém životě českém byla by neúplna, kdybychom se nezmínili též o chvalném působení Jednoty Svatovítské, jejímž účelem bylo dostavění Svatovítského chrámu na hradě Pražském. Spolek ten, k němuž, jak známo, dal podnět slovutný vlastenec kanovník Václav Pešina z Čechorodu, a jenž měl v čele svém co předsedu zpanilomyslného přítele umění hraběte Františka Thuna mladšího, nebyl sice výhradně český, ale účel jeho čistě vlastenecký vším právem toho zasluhoval, aby národní strana v něm co nejhojněji byla zastoupena, jakož také skutečně nejeden vynikající národovec měl horlivý podíl v jeho pracích, do pokladny pak jeho plynuly štědré příspěvky českých dárců. Hlavní úspěch, jehož Jednota Svatovítská během roku toho docílila, bylo získání značného počtu jednatelů na venkově, větším dílem duchovních českých.

Národní nadšení, násilným potlačováním jen ještě více podněcováno, chápalo se každé příležitosti, aby dalo výraz překypujícím citům svým, a odtud vzala původ celá řada okázalých slavností. Zahajování činnosti nových spolků, svěcení praporů jejich, oslavování památky mužů o vlast zasloužilých, pořádání rozličných výstav, společné zábavy a výlety, návštěvy míst historicky neb jinak památných, sjezdy spolkové byly vítané příležitosti k shromažďování se četného

lidstva, při čemž dály se skvělé průvody, držány vzletné řeči a při pospolitých hostinách tužilo se smýšlení vlastenecké a jeden druhého posilňoval k vytrvalosti v horlivém snažení o věc národní.

Nad jiné skvěle vydařily se jmenovitě: svěcení praporu Sokola (1. června) a Hlaholu (v červenci), slavnost Tylova v Kutné Hoře (v dubnu) a Havlíčkova v Borové (v srpnu). Ale ze všech nejhlučnější a nejokázalejší byla Svatojanská pouť, o které ze všech vlastí československých sešly se do Prahy davy nikoliv jenom nábožných ctitelů patrona českého, nýbrž uvědomělých národovců k velikolepé demonstraci, že to nikoliv není toliko hlouček fanatických blouznivců, který proti zájmům evropské civilisace v urputné zaslepenosti usiluje o povznešení živlu polobarbarského, jak hlásáno do světa, nýbrž že tu mohutný, bujarý, cílů svých dobře povědomý národ hlásí se k svým přirozeným a historickým právům, hotov hájiti jich s vynaložením všech sil i statků svých proti každému, kdo by drzou rukou na ně sáhal — za příkladem slavných předků, kteří v podobné příčině dovedli vítězně odolati polovici Evropy proti nim spolčené. Nikterak nepřepínáme pravíce, že takovýmto smýšlením a duchem naplněno bylo jednosvorně bezčetné shromáždění Svatojanských hostů v Praze, kde všecko spojovalo se, aby udrženi byli ve své horující vlastenecké náladě. Sezvalit se k tomu dni (16. května) do Prahy všickni zpěváčtí spolkové z Čech i z Moravy, jichž údů sešlo se přes 700 pod četnými praporci; též mnozí jiní vlastenečtí spolkové zastoupeni byli hojnými deputacemi, mezi ostatními příchozími pak veliká převaha byla třídy lepší, proti níž skoro ztrácel se hlouček obecných poutníků ze řemesla.

V těch dnech poskytovala Praha obraz nad míru pestrého života, jenž s malebnými kroji vzdálenějších venkovanů, fantastickými, částečně skvostnými obleky rozličných spolků, s moderní opětně v modu vešlou čamarou bujné mládeže i usedlého vlasteneckého měšťanstva dodával jí neobvyklého jindy rázu výhradně národního. Církevní a náboženská

stránka Svatojanské pouti toho roku zcela ustoupila do pozadí; návštěvu hrobu českého patrona na hradě Pražském daleko zastiňovaly návštěvy Českého Musea, jehož sbírky v těch dnech byly všeobecně přístupnými, a hospodářské výstavy v zahradě Zdekauerově (Kanálce): v onom zajímaly obecenstvo hlavně historické památnosti, na této přirozené bohactví a zmáhající se veliký pokrok ve všech oborech zemědělství a rolnického průmyslu — obraz ctihodné a slavné dávnověkosti i mnohoslibné přítomnosti čackého národa. Odbývaná zároveň první valná schůze Svatobora a valná schůze Vlastensko-hospodářské společnosti vydávaly svědectví o potěšitelném národním ruchu jak ve vyšším duševním tak i ve hmotném směru. Tah loterie pro Zdeňku Havlíčkovu nejenom vlastní zajímavostí, nýbrž i spojenou s ním produkcí zpěváckých spolků přivábil tisíce a tisíce lidí do Novoměstského divadla, které ani nepostačovalo pro tak neobyčejně četné obecenstvo. Neméně hlučně navštívena byla i druhá zábava zpěváckých spolků na Žofíně dne 18. května, již předcházela společná hostina v místnostech Pražského Sokola, čítající k 800 účastníků, pravého to květu i jádra národa, s vlasteneckými přípitky a nezbytnými při takových příležitostech telegrafickými pozdravy z ciziny. Tak skončila se pověstná slavnost Svatojanská, z níž cizí hosté vraceli se k domovům svým s myslí povznešenou a která jim po čas života jejich zůstala nezapomenutelnou. Národní Listy vším právem mohly o ní povědĕti: „My se osvědčili velikolepě a důstojně. My jsme osvědčili, že národ jest naše tělo, a národ osvědčil, že Praha jest jeho srdce. My jsme se osvědčili příkladným chováním důstojně co národ zralý pro svobodu, co národ, jenž ukázati umí důstojnost svou... My jsme se osvědčili, že nejsme národem ‚dělaným', nýbrž národem, jenž zná svoje práva, národem, jenž se dovede jich zastat více než pouhým slovem. My jsme se seznámili, my jsme poznali, že kam český jazyk zasáhá, vládne jedna mysl, jeden duch, že vládne jednosvornost jedné myšlénky: my jsme poznali, že ‚marné jejich proti nám jsou vzteky'."

XI.

Literatura. Protisnahy německé. Zájmy hmotné. Nekrology.

Po celý ten čas činnost literarní neochabla sice co do četnosti plodů svých, ovšem pak co do ceny jejich zůstávala značně pozadu za dobu právě minulou. To jmenovitě platí o poetickém jejím odvětví, předním to representantu každého písemnictví. Básnictví české bralo se i dále směrem od nás již naznačeným, avšak s prospěchem tak málo uspokojujícím, že samy Národní Listy ve feuilletonu 1. čísla na rok 1862 obracejí se k básníkům českým s následujícím novoročním přáním:

„Našim novým básníkům konečně přejeme více pravé poesie. Neboť tolik špíny, jako za posledních týdnův, se ještě nerozlilo po české literatuře, nám zajisté ne ke cti. Myslí-li, že každá louže jest Aganippou a Parnass že se dá ztéci každým blátem a každou sprostotou, pak musíme promluviti ovšem slovo rozhodné. O tom však v příštích úvahách. Myslí-li ti pánové, jak se podobá, že se rovnají Heineovi svými vyzáblými produkty, při nichž se nerozhřáli ani oni a krasochuti se ošklivostí žaludek zdvihá, pak musíme jim říci, že se rovnají Heineovi asi tak, jako sněhový panák Belvederskému Apollovi.“

Ze slibovaných „příštích úvah“ podává brzy na to následující posouzení čtvrtého ročníku almanachu Máje*) charakteristickou ilustraci tehdejšího stavu beletristiky české. Hned s počátku praví referent, že letošní Máj „zůstal ponekud co do vnitřní ceny za předešlými předchůdci svými. Není to jaksi ten pravý jarní vzduch, jenž z něho nás ovívá; jako bysme něco chladného, podzimního v něm viděli“. Nejméně milosti nacházejí u posuzovatele novelistické příspěvky s jedinou výjimkou Karoliny Světlé, jejíchž Několik archů z rodinné kroniky dochází zaslouženého ocenění. O mladších novelistech vynáší referent soud úhrnný naprosto

*) Národní Listy, č. 13 a 14.

zdrcující: „Líčí lidi, jež neviděli, jak nikdy nežili, poměry, jež nejsou, charaktery, jež mlhovitostí a setřelostí převyšují vše; předvádějí situace nejtrivialnější a nejotřepanější, píší stylem, že se až děsíme jeho kostrbatosti, nekorektnosti a chudoby myšlénkové. A přece se tato ničemná kaše v leckterém plátku otiskne, aby zmaltretirovala čtenářstvo až na krev. Právě za našich dnů špatné povídky strašlivě se množí, co zatím dobrých nacházíme po sporu, jako ok na špitálské polívce.“ Na to přecházeje k jednotlivým povídkám v Máji praví o Pflegrově novele U Plzně roku 1648: „Musíme bez obalu vyznat, že jsme byli v ní úplně zklamáni ve svém očekávání... V celé tak zvané historické novele není ani jediného tahu, jediné sceny, jediné osobnosti, která by již nastokrát zde nebyla bývala. Celá novela není nic jiného, nežli řídká, nudná slívka z mnohokráte již potřebovaných listů čajových.“ Neméně přísně odsuzuje Jahnův Obrázek z lesa krátkými slovy: „opravdivá loupežnická historie, že ani nebožtíci Spiess, Cramer a Vulpius lepší nenapsali.“ Ani Hálek neušel tenkráte přísnému pokárání pro vesnickou povídku Mariška, o jejímž unáhleném konci praví posuzovatel: „Toto zakončení ujímá povídce její cenu poetickou, na kterou by jinak v tak hojné míře nárok činiti mohla.“ Příznivěji zní soud o veršovaném obsahu Máje, ačkoliv prý obsahuje vedle dobrých básní „i ledacos, co stojí pod čárou obyčejného, a lépe by se bylo vynechalo“. Významná jest výtka činěná Heydukovi, jenž podal neméně nežli 33 písní pod společným názvem Ženám českým, při kteréžto „široké rozpředenosti předmětu nemůže býti každá píseň zcela zdařilá“. Vůbec praví referent o básníku tomto: „Heyduk opouští příliš často pravou lyriku, aby na kantorskou kathedru aneb dokonce na kazatelnu se postavil. Leckdes v skutku pozorujeme, že by z něho mohl býti dobrý kazatel; avšak poesie, pravá poesie nenabude tím nejen ničeho, nýbrž utrpí i zkrácení.“ K tomu v jakémsi prorockém tušení přidává výstrahu: „Jen aby nebyl, jak se nám zdá, na cestě státi se mnohorýmařem!“ — Rozhodného odsouzení dosa-

vadního zcestí, na které nejnovější poesie česká byla zabloudila, dostává se tu v pochvale Rudolfa Meyera pro jeho báseň V poledne. Praví o něm referent doslovně: „Ten, který prve falešnému bolu světovému tak silně holdoval a se svým domnělým neštěstím tak rád koketoval, opustil k naší radosti nepravou cestu, sáhl do živého, a již teď se objevilo v té umělecké, jasné a pevné komposici zlaté požehnání onoho obratu.“

Ukázka tato úplně stačí ku poznání neutěšeného stavu, v jakém tou dobou se bylo básnictví české octnulo. Příčinou toho úpadku jeho byla přede vším ta okolnost, že téměř všecky lepší literární síly obrátily se k politice, která za poslední doby převládala v obecenstvu nade všecky ostatní zájmy, následkem čehož oč básnictví ochuzeno bylo, tím získala žurnalistika.

Z vážnějších a vědeckých spisů, v jichž vydávání pokračováno, jmenovati sluší co nejdůležitější Palackého Dějiny a Mikovcovy Starožitnosti a památky země České. Nové podniky byly: Kobrova Bibliotéka historická, v níž co první dílo vycházely Macaulayovy Dějiny anglické u výtečném překladu Zeleného; pak Zapova Českomoravská kronika, která v krátké době stala se oblíbenou knihou českého čtenářstva; konečně Bibliotéka klasiků pod redakcí Kvíčalovou nákladem tiskárny Grégrovské, která měla vyplniti citelnou mezeru v literatuře naší.

Nejvydatnější činnost literarní soustředila se v časopisectví, v němž nacházely zastoupení svého nejrozličnější zájmy národu, jak duševní tak hmotné. Od roku 1849 nehonosila se literatura česká takovou hojností časopisů, jichž počet ovšem přes tu chvíli se měnil, an mnohé zanikaly, ale za to vždy opět nové povstávaly; celkem se mohlo počítati 50 časopisů českých v Čechách, na Moravě a v Slezsku, jichž podáme tuto stručný přehled, pomíjejíce při tom objevy příliš efemerní. České Museum vydávalo známé své tři časopisy: Musejník, Živu a Památky; bohosloví katolickému sloužily za organy: Blahověst, Časopis katolického ducho-

venstva, Cyrill a Method a Hlas Jednoty katolické, evangelickému: Hlasy ze Siona a Hus; paedagogické časopisy byly: Škola a Život, Školník a Pěstoun moravský; hospodářské: Hospodářské Noviny a Pokrok hospodářský; řemeslnické organy: Listy živnostenské, Zlaté dno a Lada (s příměskem beletristickým); hudebnictví zastoupeno bylo Daliborem a Slavojem; ostatní přísně odborné časopisy byly Časopis lékařů českých a Právník; obsah beletristický a smíšený měly: Osvěta, Hvězda, Lumír, Obrazy života a Rodinná kronika; výhradně humor a satyru pěstovaly Brejle a Humoristické Listy; z listů lokalních sluší jmenovati Poutníka od Otavy a Zvěst od Nežárky.

Nejdůležitější část žurnalistiky byly listy politické, jmenovitě denníky. Z těch nejvíce byly rozšířeny Národní Listy, hlavní to opoziční organ strany národní, v němž účastnily se přední politické kapacity; vedle nich téhož programu držely se Hlas, založený od předešlých redaktorů Času, když tento list Krásův stal se zjevně ministerským; pak Štulcův Pozor, pěstující vedle vysoké politiky zájmy církevní, a prostonárodní Pražský Posel. Vláda měla svůj organ v Pražských Novinách. Národního programu držely se ještě Obecné listy, vycházející jednou, a Moravan, vycházející dvakrát za týden; taktéž dvakrát za týden vycházely Moravské Noviny, list centralistický; jednou za týden Boleslavan a Opavský týdenník, list národní; jednou za 14 dní Pravda.

Záhy ukazovala se potřeba také listu německého, jenž by snahy národní strany české věrně tlumočil jednak sousedům i vlastním krajanům našim německým, až dosavad od nepřátelské nám žurnalistiky německé proti nám zlomyslně štvaným, jednak i mnohým upřímným národovcům, kteří následkem výhradně německého vychování svého za starého systemu neměli v češtině ani ve slově ani v písmě takové zběhlosti, aby listů českých s prospěchem užívati mohli. Opět a opět ozývali se důtkliví hlasové o potřebě objektivně a smířlivě psaného listu německého, jímž by se valně přispělo

ke srozumění a zachování dobré vůle mezi obyvatelstvem zemským obojí národnosti. Pilnost věci všestranně jest uznávána, a nejednou proskakovaly pověsti, že se skutečně jedná o zaražení novin německých co organu strany národní; ale vždy byly to pověsti liché. Konečně věc dospěla, a 14. září 1862 vyšlo první číslo časopisu Politik, jehož vydavatel a redaktor byl Jan Skrejšovský, muž skvělého nadání, který v krátce zaujal jedno z předních míst mezi vynikajícími obhájci práv a zájmu národa Českého. Noviny jeho staly se obratností, řízností a bezohledností svou listem nepřátelům našim velice nepohodlným, nám pak konaly neocenitelné služby nejenom objasňováním oprávněných, nikomu neubližujících našich snah, nýbrž i odhalováním nejtajnějších proti nám osnovaných plánů a piklů našich protivníků.

Mezi tím, co vláda všelikým snahám a projevům, vycházejícím z lůna české národní strany, všemožné překážky v cestu kladla, těšila se německá strana z obzvláštní její ochrany a protekce, tak že, i když nevyhnutelně přinucenu se viděla zakročiti proti křiklavým jejím výtržnostem, činila to takovým způsobem, aby nebylo na pohled patrno, proti komu výhradně se čelí. Tak slavná policie Pražská zapovídala studentům vůbec nosení zbraně (tak zvaných šlegrů), a nikoliv pouze členům německých buršenšaftů (trpěných proti platnému dosavad zákonu z roku 1849, zapovídajícímu všecky studentské spolky), ačkoliv dobře jí bylo známo, že žádný jiný student zbraně nenosí. České studentstvo netěšilo se takové šetrnosti se strany policie.

Kdežto žádosti o povolení spolků českých musily drahný čas čekati na úřední vyřízení své, byly v tom ohledu spolky německé mnohem šťastnější, čehož na příklad uvádíme Jednotu pro dějepis Němců v Čechách, k níž došlo povolení ve třech nedělích po zadání o ně. Nadějný ten spolek, jehož duší byl známý Bavorák profesor Konstantin Höfler, vstoupil do života v měsíci červenci.

A tak i při všech jiných příležitostech měřeno Čechům a Němcům pověstným dvojím loktem.

Po celý ten čas, co národ Český vedl tak tuhý boj o práva svá, ano o samu svou existenci, nezanedbával nikoliv zájmy své hmotné, jež pěstoval s uvědomělostí dávající chvalné svědectví o jeho časové pokročilosti. V tom ohledu pozoru hoden jest článek v Národních Listech,*) nadepsaný Slovo českým občanům o tom, jak by se zámožnosti naší pomáhati mohlo, v němž theoreticky vysloveno, co lid český, zdravým rozumem a pravým pudem veden, skutečně prakticky provozoval. „Zámožnost národní," praví pisatel článku toho, „jest jedním z nejmocnějších činitelů ve všelikém životě národním, z kteréž příčiny musíme se všelikými prostředky vynasnažovati, abychom jí pomáhali. Avšak pravá národní zámožnost nezáleží v tom, aby bylo hojnost bohactví vůbec, ale v tom, aby bylo bohactví toto co možná nejsouměrněji rozděleno." K tomuto souměrnému rozdělení národního jmění vidí jedinou bezpečnou cestu ve spolčování. Co jednotlivé účely spolčování vyčítá pak hlavně: scelování půdy, zřizování dělnických a odborných škol, zvelebování živností rolnických a řemeslnických, podnikání větších průmyslových závodů, konečně zakládání záložen, ústavů to rolníku i řemeslníku stejně prospěšných.

V činnosti té, o které jsme se již svrchu místněji zmínili, pokračováno statečně, a s jakým výsledkem tato činnost co do rozmnožení obecného blahobytu se potkávala, o tom sloužiti může za příklad bilance záložen českých za měsíc červen 1862, ve kterém do nich vloženo o 23.752 zl. 13 kr. více nežli z nich vybráno.

Hlavně to byl stav rolnický, který od vyvazení pozemků bystrým rozumem pochopiv úlohu svou všemi prostředky, jimiž vládl, obzvláště pak vydatným prováděním zásady spolčovací, povznášel se k zámožnosti nebývalé. Do té doby jmenovitě padá založení největšího počtu fabričních závodů rolnicko-průmyslových od obcí i spolků, a český sedlák, povýšený z někdejšího robotníka na svobodného statkáře, stal se v pra-

*) Číslo 108 a 109.

vém slova smyslu zemanem. Považíme-li pak, že právě stav selský to byl, jenž po tolik neblahých věků zachoval v sobě jádro národnosti české, tož i tato sama takovým jeho povznešením nabyti musila zvýšené síly a podpory.

Snahám o zájmy hmotné sloužily mimo jiné i četné výstavy všeho druhu, jako výstavy hospodářské v Praze i na venkově, výstava Průmyslového musea na Střeleckém ostrově a jiné; o čilém smyslu pro zájmy ty svědčilo rozsáhlé účastenství, jaké věnováno tehdejší světové výstavě v Londýně, obeslané od četných obcí, ústavů a spolků, a mimo to navštívené od hojného počtu jednotlivých soukromníků.

Pro povznešení obchodu českého veledůležité bylo otevření České západní dráhy dne 14. července 1862, čímž rozšířena jest síť železniční i na západní část naší vlasti, která dosavad postrádala dobrodiní železničního spojení s cizinou.

I v tomto roce oplakávati bylo národu našemu ztrátu nejednoho výtečníka jeho. Dne 21. ledna rozloučila se s tímto světem přední spisovatelka česká Božena Němcová. Pokládajíce význam její v literatuře za vůbec známý konstatujeme pouze, že šlechetná tato žena stala se obětí systemu vládního. Od roku 1853, co manžel její, vrchní komisař při finanční stráži, z politických příčin propuštěn byl ze služby se skrovným toliko výslužným, dostavil se v její rodině, až do té doby velmi spořádané, nedostatek, a Němcová sama upadla do těžké nemoci, která byla začátkem pozdější stálé její churavosti. Časté noční bdění a namáhavá péče o výživu rodiny zničily úplně chatrné její zdraví, až milosrdná smrt učinila konec jejím útrapám. Němcová pochována na Vyšehradě, kde známý americkánský klub dám postavil jí důstojný pomník. V paměti národa Českého žíti bude věčně co jedna z nejzdárnějších jeho dcer.

Dne 7. února zemřel v Roterdamě, kde od roku 1860 žil co kapelník při tamější opeře, oblíbený hudební skladatel český František Škroup, komponista prvních moderních zpěvoher českých a mnohých znárodnělých písní, z nichž jediná

Kde domov můj stačila by učiniti jméno jeho nesmrtelným v národě Českém.

V nejlepším věku 48 let zemřel dne 6. března ve Vídni jeden z nejšlechetnějších národovců českých, František Šebek, proslulý stavitel, poslanec na sněmě českém i na říšské radě, který znamenitého svého jmění užíval s veliké části k účelům obecně prospěšným. Ve svém domě vydržoval na své útraty stavitelskou školu, řemeslnictvo české ve Vídni nalézalo v něm otcovského podporovatele, Bolzanovi a Schneidrovi postavil na Volšanském hřbitově krásný pomník, rodišti svému Vlašimi i jiným městům českým učinil mnohá dobrodiní, a v závětu svém odkázal značné sumy rozličným národním ústavům, a jmenovitě při české realce v Praze založil dvě fundace. Pohřeb jeho, při kterém vedl průvod Budějovický biskup Jirsík, dál se s okázalostí i v samé Vídni zřídka vídanou, a osoby z nejvyšších kruhů se ho účastnily.

V pravém květu mužské síly odebral se v Praze dne 22. září na věčnost stejně výtečný co archaeolog i básník Ferdinand Mikovec, vynikající postavou v Praze vůbec známý, který, ukojiv mladické rozpálení své pro svobodu krátkým dobrodružením mezi povstalými Srby ve Vojvodině, vystřízlivělý se navrátil do Prahy, a zřeknuv se všeho dalšího idealistického blouznění oddal se výhradně činnosti literarní, na kterémžto poli prokázal národu svému nejplatnější služby.

Na samém sklonku roku, dne 25. prosince, skončil svůj vědě a literatuře posvěcený život dr. Josef Čejka, lékař, znatel hudby, výtečný překladatel a elegantní stylista, který jmenovitě v oboru vědeckém získal si trvalou zásluhu sestavením lékařské a hudební terminologie.

K našincům na všechen způsob musíme přičísti také proslulého válečníka, polního zbrojmistra Františka hraběte Šlika, který za povstání uherského tak podstatně byl přispěl k vítězství císařských zbraní. Zemřelť ve Vídni dne 17. března, želen upřímně ve vysokých i nízkých kruzích. Málokterý vojevůdce byl v té míře oblíben u svých vojáků

jako Šlik, jeho pak statečná, přímá povaha získala mu vážnost všeobecnou. Šlik hlásil se s chloubou k národnosti české, čehož dal rázný důkaz, když proti naříknutí Augšpurské Allgemeine Zeitung (1855), že jest Němec, ohradil se v soukromém psaní doslovně takto: „Kdybych byl Němec, byl bych jím v tomto okamžení velmi nerad. Nejsem jím však, a také nechci, aby mne za to měli... Nejsem Němec, jsem Čech a chci Čechem býti.“

XII.

Zasedání zemského sněmu. Návrh o změně volebního řádu a petice za amnestii pro odsouzené redaktory zamítnuty. Přehled prospěšné činnosti sněmu.

Všeobecná pozornost obrácena byla k nastávajícímu zasedání domácího sněmu, na nějž poutaly se mnohé naděje. Po dlouhé řadě let zasedal sice sněm království Českého opět před dvěma lety, ale tehdáž nejednalo se na něm o žádnou plodnou činnost; sněmové zemští nebyli tenkráte leč volebními komisemi do říšské rady, k jiné činnosti nedospěli. Naděje tyto byly tím větší, očekávání tím netrpělivější, čím neplodnějším ukázalo se býti pro zem zasedání říšské rady, která tolik důležitých otázek, týkajících se našich politických i hospodářských poměrů, zůstavila nevyřízených, o nichž nyní sněm zemský měl platně rozhodovati. Kdo však nepředpojatým okem sledoval běh událostí od roku 1859, nekojil se žádnými růžovými nadějemi, neboť nabyl v těchto prvních letech obnovené ústavnosti rakouské tolik trapných zkušeností, tolikerých bolestných zklamání, že dospěl k nezvratnému přesvědčení, kterak bude potřebí velikých, tuhých a vytrvalých bojů, nežli se dojde tam, kam r. 1859 domníval se národ dospěti za kratičký čas. Nicméně bylo by pochybeno bývalo, oddávati se proto pesimismu a zříkati se všelikého doufání v zlepšení veřejných poměrů. Jakkoliv národ náš, tvořící přes dvě třetiny obyvatelstva zemského, známými prostředky uveden byl v menšinu na sněmě, tož přece

nemohl tento popírati zásadně vyřknutou rovnoprávnost jeho, i bylo hlavní úlohou poslanců národních, aby rázným a neohroženým vystupováním svým hleděli přivésti tuto zásadu ku praktické platnosti. A mimo to čekaly vyřízení svého četné záležitosti správní a hospodářské, které nedotýkajíce se otázky národní vztahovaly se k dobru a blahobytu země vůbec a měly tím samým stejnou důležitost jak pro Čechy tak i pro Němce, pročež nadíti se bylo v tom ohledu shody pro obě strany prospěšné. Dalšího výsledku, odčinění nespravedlivosti na národu Českém vládnoucím politickým systemem spáchané, nelze bylo očekávati; avšak ani od takového pokusu, jakkoliv dle všeho předvídání marného, nesmělo se upustiti; neboť vyžadovala to již důstojnost národa, aby slavným protestem ohradil práva svá proti násilnému jich rušení.

Sněm zahájen jest 8. ledna, a odbyv celkem 50 schůzí zavřen jest 18. dubna. Prvnímu sezení jeho přítomen byl také finanční ministr Plener jakožto poslanec za město Cheb. Poměr hlasů v tomto sezení byl 94 českých proti 100 německým; scházeloť do plného počtu ještě 47 poslanců. Největší část poslanců českých byla v čamarách. První tato schůze sněmu vyplněna byla formaliemi.

V druhém sezení sněmu dne 12. ledna stěžováno se strany české na nezákonné agitace státního úřednictva při volbách do sněmu ve prospěch kandidatů vládních. Náměstek místodržitelův svobodný pán Kellersperg slíbil věc tu vyšetřiti a pro budoucnost nedovoleným takovým rejdům přítrž učiniti. Po té odevzdal nejvyššímu maršálku vládní předlohy o řádu obecním, o volebním řádu, o vyloučení velkostatků ze svazku obecního, konečně o obcích okresních.

V třetím sezení sněmu dne 14. ledna mimo vyřízení rozličných formalií nejdůležitější bylo čtení návrhu Palackého, podepsaného 68 poslanci, aby se zvolila komise, která by zkoušela, srovnává-li se nynější volební řád pro

království České se zásadami císařského diplomu a spravedlnosti.

Ve čtvrtém sezení dne 19. ledna dostal se na denní pořádek návrh Klaudyho, aby každý poslanec, který obdrží nějakou státní službu anebo ve službě státní postoupí, mandat svůj poslanecký složil a nové volbě se podrobil. Návrh ten přijat jest většinou 187 hlasů proti 24.

Následujících na to několik nejbližších schůzí sněmovních postrádalo všeobecnější zajímavosti, které teprv u zvýšené míře nabylo sezení deváté, odbývané dne 29. ledna, ve kterémž Palacký odůvodňoval návrh svůj o změně volebního řádu do sněmu. Řeč jeho byla jedna z jeho nejlepších a pravým vzorem přesvědčující parlamentarní výmluvnosti. Dokázav ze zásady práva a spravedlnosti i ze znění říjnového diplomu, že zastoupení Českého národa na sněmě zemském jest nedostatečné, dokázal to i uváděním statistických čísel co do počtu hlav i co do sumy daní českého a německého obyvatelstva; ku konci pak ukazoval i na jiné ještě nesrovnalosti dosavadního řádu volebního, které se netýkaly národnosti. Návrh, jejž Palacký činil na základě těchto vývodů svých, znél takto: „Vysoký sněm račiž uzavříti: Má se zvoliti ze sněmu komise devíti údů, jížto se klade za úkol, aby zkoušela volební řád v tom směru, zdali srovnává se rozdělení zastupitelstva v sněmě zemském a na říšské radě netoliko s obecnými zásadami spravedlnosti vůbec, ale zvláště se zásadami ustanovenými od Jeho Veličenstva dodatky k nejvyššímu diplomu od 20. října 1860, a pokud tomu tak není, aby navrhla proměny, které by sloužily k tomu, aby uvedly zastoupení na sněmě českém v souhlas se zásadami dotčenými.“ Návrh jest přijat, a komise zvolena.

Návrh Palackého podporován byl s mnohých stran peticemi ve smyslu jeho k sněmu zadávanými, z nichž před jinými zasluhuje pozornost petice hlavního města Prahy, které v porovnání s jinými městy vidělo se v zastoupení svém skráceno. Praha totiž s obyvatelstvem 145.000 volila do sněmu deset poslanců, kdežto Liberec s 19.000 obyvateli volil tři

poslance, i také jiná města více poslanců, nežli by na ně připadalo u srovnání s Prahou. Druhá nepřístojnost volebního řádu pro Prahu bylo nepřiměřené rozdělení její na volební okresy podle dosavadních tak zvaných čtvrtí: Starého města, Nového města, Malé strany, Hradčan a Josefova (Židovského města), z nichž tak nestejně velikých každý volil dva poslance. Jak křiklavá byla tato nesrovnalost, vysvítá z toho, že na Hradčanech přicházel jeden poslanec na 2800 duší s 54 voliči a na sumu daní 4850 zl., kdežto na Novém městě přicházel jeden poslanec teprv na 32.415 duší s 885 voliči a na sumu daní 131.579 zl. Na základě vážných těchto dat vznášel sbor obecních starších Pražských žádost na sněm, „aby hlavnímu městu země České povolen byl větší počet poslanců do sněmu zemského nežli potud, totiž takový, jaký městu našemu náleží, hledíc k počtu obyvatelstva jeho i k zájmům hmotným i duševním, těmi poslanci zastoupeným; i aby ten počet poslanců rozvržen byl na volební okresy městské v té míře, jak veliké ty okresy jsou a jak velikou sumu daní zastupují; a konečně aby obec městská jakožto držitelka statku Libeňského, deskami zemskými se spravujícího, dosáhla práva voličského mezi velkostatkáři".

Co se této třetí žádosti týče, bylo jednou z patrných vad volebního řádu do sněmu zemského nedostatečné zastoupení v něm velkostatků, když vyloučeny byly z voličského práva všecky statky náležející městům, následkem čehož kurie velkostatkářská čítala asi o 40 voličů méně, nežli by byla obsahovati musila bez tohoto vyloučení. Příkladu Prahou daného následovala četná jiná města, která byla v držení statků v zemských deskách zapsaných a přes 200 jiter velikých, podávajíce sněmu žádosti, aby připuštěna byla za voliče v kurii velkostatkářské.

Dalších několik sezení sněmu zabývalo se rokováním o jednacím řádu pro sněm, a teprv ve dvanácté schůzi sněmu dne 6. února vyskytl se opět návrh důležitý, jejž učinil Klaudy v tomto znění: „Slavný sněm račiž uzavříti: Sněm království Českého uznávaje toho nutnou potřebu, aby se opravil zákon

i řád trestní spůsobem přimeren[illegible] ústavním, jakož i aby se [illegible] Jeho cís. král. apošt. Veličen[illegible] ministerstvu, aby bez prodlen[illegible] k tomu cíli potřebných k [illegible] vzhledem kompetence [illegible] dvoru jakož i volby a [illegible] zásady, které jsou vyslo[illegible] 1860." Návrh ten pod[illegible] slanců. Podobny návrh [illegible] se uchylující, podal [illegible]

Ve čtrnáctém sezen[illegible] rodní strana na stařičk[illegible] návrh její, by sněm [illegible] amnestii pro odsouzené [illegible] svou řečí, ve které [illegible] stavení mezi politickým [illegible] citu sněmovníků. N[illegible]

V patnácté [illegible] vyřízení jednacího [illegible] Klaudyho a Herbst[illegible] nou opravu trestní[illegible] netýkaly se v zás[illegible] pozorovati, kterak [illegible] spojili se v jednu [illegible] počtu konservativců a [illegible] taktéž odkázány jsou komisi [illegible]

Podobná shoda [illegible] i při uvažování otázek čisté národ[illegible] jmenovitě o českém hypotečním banku, které vyplnilo celou řadu následujících schůzí sněmu, z nichž k jedné (devatenácté dne 28. února) dostavil se také státní ministr Schmerling ve své vlastnosti jakožto poslanec.

Ve čtyřiadvacátém sezení dne 4. března dostaly se na denní pořádek ekonomické záležitosti školní, které zaměst-

návaly sněm ještě v několika dalších schůzích vedle jiných otázek národohospodářských.

V sezení šestadvacátém dne 7. března čteny petice Pražské jednoty hospodářské za upravení poměrů hospodářských spolků v Čechách, a žádost hospodářské jednoty Písecké za zrušení místodržitelského rozkazu, obmezujícího činnost spolků hospodářských. Výbor petiční navrhoval jednohlasně: 1. aby sněm vyslovil přání své, aby žádosti Pražské a Písecké hospodářské jednoty příznivě a co nejdříve byly vyřízeny; 2. aby vláda byla sněmem vyzvána, by záležitost hospodářských spolků v Čechách cestou zákonní vyřízena a potřebné k tomu předlohy cestou ústavní předloženy byly. Po dosti ostré debatě, jíž účastnil se i zeměsprávce Kellersperg, jest první návrh výboru petičního zamítnut, ale druhý přijat. Tak veledůležitá otázka tato, která byla i v říšské radě předmětem neprospěšné interpelace, naprosto v písku se rozplynula.

Den 10. března, v kterýž odbývalo se dvacáté sedmé sezení sněmu, byl rozhodný pro návrh Palackého o změně volebního řádu. Komise, jíž byl odkázán, sestavena byla většinou z odpůrců národní strany, a tato většina navrhla sněmovně zamítnutí jeho z důvodů hlavně formalních, nemohouc upříti mu co do věci samé oprávněnost alespoň částečnou. Marně přimlouvali se za návrh menšiny komise na přijetí jeho přední řečníci národní strany, Rieger, Sladkovský, Trojan, Roth, řečníci strany protivné, Herbst, Hasner, Brinz, neuváděli nic podstatného, důvody jejich byly hledané, doktrinářské, strannické; ale za to proti Sladkovskému pravícímu, že zamítnutí návrhu Palackého bude příčinou stálé nenávisti a trvajícího sváru mezi oběma národnostmi, provolali takovou bouři, že podobné málokdy přiházejí se v parlamentech. Při hlasování propadl návrh Palackého 78 hlasy proti 130. Sezení trvalo od 10 hodin ráno až do 8 hodin večer skoro bez přetržení. Jakkoli při takovém sestavení sněmu nikdo nemohl v pochybnosti býti strany osudu návrhu toho, nicméně konečné rozhodnutí zůstavilo hluboký osten v prsou každého upřímného vlastence.

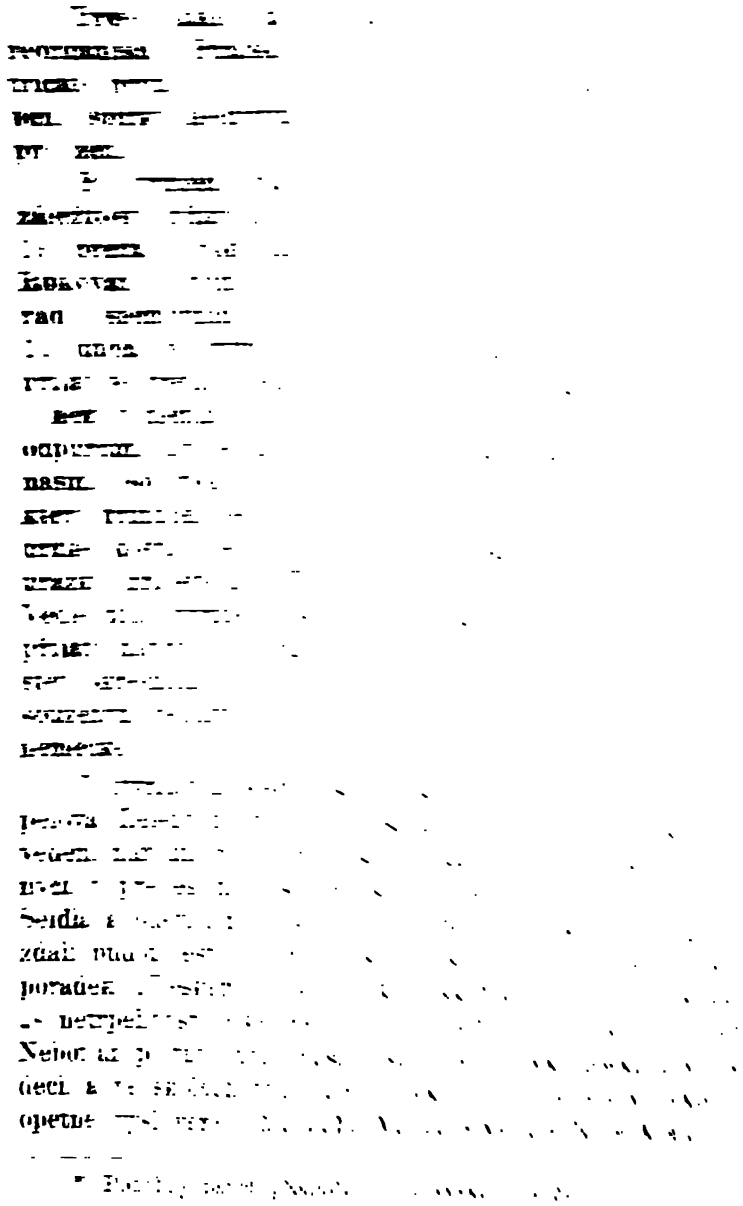

šeho," uváděje na důkaz tvrzení svého vůbec známá data. Odpovědi dostalo se mu od nejvyššího maršálka odkládavé. Po vyřízení ještě některých běžných a hospodářských věcí zavřen jest sněm dne 18. dubna.

Přátelská hostina na rozloučenou shromáždila v sále u Černého koně přes 70 poslanců českých. První a poslední přípitek zněly: „Na stálou nezvratnou svornost!" ostatní platily vůdcům národním, Palackému, Riegrovi a Braunerovi, vzájemnosti mezi Čechy, Moravany a Slováky, biskupu Jirsíkovi co representantu vlasteneckého duchovenstva, jemuž náleží tak veliká zásluha o probuzení národa, stavu rolnickému, národní rovnoprávnosti atd.

Uvážíme-li myslí nepředpojatou činnost sněmu zemského za tříměsíčního zasedání jeho, tedy — přes to všecko, že hlavní spravedlivé stížnosti národa Českého vyhověno nebylo, a že v nejednom případu roztržka národní nad slušnost příkře na povrch vystupovala — musíme vyznati, že jeho práce byla nerovně plodnější a vydatnější nežli činnost říšské rady, jejíž první zasedání bylo trvalo plných dvacet měsíců. Vyřízenoť na sněmě mnoho záležitostí správních a ekonomických, týkajících se celé země a prospívajících veškerému obyvatelstvu jejímu bez rozdílu národnosti. Vypracován a přijat byl zákon o řádu obecním, o zastupitelstvu okresním, řád stavební, zákon o zrušení kontribučenských sýpek, o hypotečním banku zemském, úplná reorganisace techniky; zamítnuta přítomnost vládních důvěrníků při schůzích sněmovních komisí; upraven spůsob vybírání školního platu pro nižší učitelstvo; upraven a schválen obšírný rozpočet zemský; vyřízeno mnoho žádostí obcí za přirážky k daním, za prodej obecních pozemků atd.; povoleny peníze na stavbu silnic v okresích bídou a hladem sklíčených; povoleno zakoupení vzácné sbírky Hollárových rytin a neocenitelné knihovny Šafaříkovy, poskytnut značný příspěvek na průmyslovou školu Pražskou a j. Krom toho vypracovány v komisích zákony o konkurenci na silnice, na školy, na kostely, které se mohly hned předložiti příštímu zasedání. Dále přijaty některé jiné

návrhy, jako návrh vládní o zavedení slunečního roku (od 1. ledna do 31. prosince) v úřadech místo nynějšího vojenského (od prvního listopadu do posledního října); pak návrh dra. Klaudyho, aby se každý poslanec, který obdrží nějaký úřad vládní anebo v úřadě pokročí, nové volbě podrobil. Jiné návrhy byly sice ve sněmě odůvodněny, nemohly však býti pro krátkost času vyřízeny a odevzdány jsou zemskému výboru, aby vypracovav o nich důkladné předlohy v příštím zasedání je předložil. Mezi takové náležel zejména návrh na zavedení porotních soudů.

Ze zákonů sněmem přijatých obzvláštní důležitost měly organický statut pro techniku a zákon o zavedení okresních zastupitelstev. Nově zorganisovaná technika totiž měla býti prvním ústavem vyučovacím, na kterém by provedena byla rovnoprávnost národní alespoň v míře takové, jaká by na ten čas postačila potřebám národa, neboť mělo se na něm devět hlavních předmětů: mathematika, popisné měřictví, zeměměřictví, stavitelství pozemní, stavitelství vodní a silniční, strojnictví a lučba přednášeti také jazykem českým od řádných profesorů. Zavedením zase okresních zastupitelstev měly utvořeny býti jakési obce vyššího řádu, které by byly dobrou propravou, v níž by lid zvykal životu veřejnému a cvičil se v samosprávě, k čemuž postačoval obor činnosti, jenž měl jim býti vykázán. Bylať škola taková úplně spůsobilá, aby z ní vycházeli jmenovitě zkušení a uvědomělí zastupitelé stavu rolnického na sněmě.

Z tohoto vypočtení prací sněmovních nade všecku pochybnost vysvítá, že stal se jimi znamenitý pokrok u vývoji ústavního zřízení v Čechách, jakož i neméně patrnými se staly veliké výhody zemské autonomie u srovnání s principem centralisace.

XIII.

Belcredi zeměsprávcem. Čeští poslanci nejdou na říšskou radu. Rieger contra Hasner. Poměry tiskové. Rovnoprávnost. Satisfakce Pardubickým.

Brzy po uzavření zemského sněmu vystřídán jest baron Kellersperg ve správě země hrabětem Richardem Belcredim,

dosavadním zeměsprávcem ve Slezsku, který jmenován na jeho místo náměstkem místodržitele nastoupil úřad svůj dne 1. června. K němu s důvěrou pohlížel národ Český, neboť předcházela ho nejchvalnější pověst co muže ke všem stranám spravedlivého, i bylo vůbec o něm známo, že co rodilý Moravan úplně jest mocen jazyka českého.

Zatím nastávalo druhé zasedání říšské rady, které dne 18. června zahájil trůnní řečí jménem císařovým bratr jeho arcikníže Karel Ludvík, a ku kterému tenkráte dostavili se i poslanci sedmihradští. Za to nezastoupen zůstal v tomto zasedání říšské rady národ Český, jehož poslancové po dosavadních zkušenostech nemohli se odhodlati, aby hráli ve Vidni nečestnou úlohu pouhých figurantů, vydaných nejsprostějším urážkám vzdělané i nevzdělané luzy německé. Dle únorové ústavy zastoupeno bylo království České na říšské radě celkem 54 poslanci, z nichž připadalo na národ náš pouze 20. Z těch tři, dr. Čupr, dr. Krása a podkrajský Vokoun zpronevěřili se národnímu programu, hlasujíce se stranou protivnou, začež vyslovili jim voličové jejich nedůvěru svou, tak že tito tři nikterak nemohli považováni býti za pravé zástupce národní. Z ostatních 17 ještě před zahájením říšské rady složili mandaty své Havelka, Žák, Grünwald, Tomek a Dvořák, 11 pak jiných zaslalo do Vídně k rukám presidia sněmovny poslanecké obšírný spis, v němž oznamovali, že na říšskou radu nepřijdou, uvádějíce důvody kroku toho. Odvolávali se přede vším na prohlášení, kteréž učinili všickni poslancové čeští na sněmě zemském před první volbou do říšské rady dne 18. dubna 1861, že volbu tu vykonají toliko „s ohražením proti všem právním následkům, kteréž vzniknouti by mohly na újmu státoprávně odůvodněným a nově nejvyšším diplomem zaručeným právům země z rady říšské, se zásadami základních zákonů od 20. října v odporu se nalézající“; dále na protesty, podané v říšské radě samé proti překročování její kompetence a na své nehlasování v takových případech; konečně poukazovali na to, kterak takovým způsobem i sama únorová ústava, s diplomem říjnovým se

neshodující, se porušuje. Z těch příčin pokládali za svou povinnost, aby ohlásili poslanecké sněmovně, že nechtějí aniž smějí míti další účastenství v rokování a uzavírání jejím, „pokud nám nebude dána úplná jistota, že přísně šetřiti bude slavné shromáždění ve všem a všude mezí naznačených veškerou ústavou". Vyjádření toto vyšlo z péra Riegrova, podepsáni na něm byli následující poslanci: Rieger, Brauner, Klaudy, Zátka, Macháček, Zelený, Millner, Prachenský, Řezáč, Zikmund a Staněk. Že s tímto projevem svých zástupců úplně srozuměni jsou voličové jejich, dokázali četnými adresami důvěry jim zaslanými. Ze všech poslanců národa Českého zůstal na říšské radě jediný biskup Jirsík, pak čtyři poslanci z Moravy, kteří, postaveni doma v okolnostech příznivějších,*) z příčin domnělé prospěšnosti ještě tam setrvali.

V sezení poslanecké sněmovny říšské rady dne 24. června čteno jest oznámení českých poslanců. Za to se jim od nového předsedy sněmovny dr. Hasnera, povolaného k úřadu tomu na místo Heina, jenž byl mezi tím jmenován ministrem spravedlnosti, dostalo důtky za pokárání říšské rady ve spise jejich, jeden z vůdců německé strany centralistické, dr. Berger, nazval je rytíři smutné postavy, pověstný Giskra sloh protestu jejich cepovým, ve všech pak organech německé strany sypaly se na hlavy poslanců našich i na celý národ Český neslýchaná hana a nejsprostější nadávky, jež slušné péro se opakovati ostýchá.**) Uličnické spílání Čechům rozléhalo se ve Vídni na všech veřejných i soukromých místech, v hospodách i v divadlech, v salonech i butikách, vydávající svědectví o stupni vzdělanosti, k jakému dospělo německé obyvatelstvo hlavního města říše.

Sněmovna poslanecká neuznala ospravedlnění českých poslanců, proč se prací říšské rady účastniti dále nemíní, za dostatečné, i položila jim lhůtu čtrnácti dní k navrácení

*) Protivy stran na sněmě moravském nebyly při vší převaze německé tak ostré jako na českém.

**) Tak o vlasti naší doslovně praveno, že se to v ní hýbe jako ve všivém těle a pod. v.

se, což když neučinili, prohlášeni jsou v sezení dne 14. července za vystoupilé. Moravané a Poláci zdrželi se v té záležitosti hlasování.

Mezi tím odehrála se velmi zajímavá episoda, jejímžto smutným hrdinou byl poslanec Starého města Pražského profesor rytíř Hasner, tehdy předseda poslanecké sněmovny a zároveň předseda nově zřízené rady vyučovací. Na svém místě vypravovali jsme o zvolení toho pána za poslance do sněmu zemského na základě určitého slibu jeho, že bude státi při straně národní. Nemohlo jinak býti, nežli že po takovém jeho se zachování ku poslancům českým vytýkáno mu odpadlictví a věrolomnost. Z toho povstala polemika mezi ním a českou stranou národní, jmenovitě Riegrem. Hasner popíral, že by takový určitý slib byl učinil, odvolávaje se na to, že byl také od německé strany navržen. Naproti tomu připomenuto mu, jak se věc pravdivě udála: „Byliť od volicího sboru vysláni k němu den před tím, než byl navržen . . . dr. Rieger a purkmistr Pštros, a ti oba stejným způsobem volicímu sboru podali zprávu, kterak u profesora Hasnera vyřídili. A na základě takového ujištění byl profesor Hasner od české strany co její kandidat pro královské hlavní město Prahu navržen." Na to teprv navržen byl také od strany německé.*) Proti tomu Hasner uváděl doslovně odpověď, jakou dal Riegrovi a Pštrosovi k němu vyslaným, která prý zněla takto: „Mé stanovisko jest, že i já nechci, aby má užší vlast Čechy ponížena byla na departement jakýsi francouzský, národní snahy ku povznešení mých českých krajanů ctím vysoce a budu jim zajisté vždy práv: ale jsem v první řadě Rakušan, ani Čech ani Němec, a kdybyste někdy měli nastoupiti dráhu, která by dle mého mínění uvádéla v nebezpečenství jednotu a sílu Rakouska, nalezli byste ve mně místo přítele rozhodného odpůrce." Na to vystoupil v Politice proti Hasnerovi Rieger, upíraje, že by onen v rozmluvě s ním a Pštrosem byl pronesl

*) Národní Listy, č. 149.

slova poslední. „Ale tolik je jisto," dokládal Rieger, „že pan rytíř Hasner odpovídaje na naše otázky úplné dal nám politické vyznání, kteréž i mne i celý volební výbor, jemuž Pštros a já hned na to, tudíž za svěží paměti, souhlasně a doslovně jsme je sdělili, přimělo, navrhnouti jej za našeho kandidata." Poněvadž purkmistr Pštros byl již mrtev, tedy stáli v tom sporu osobně proti sobě pouze Hasner a Rieger, z nichž jeden patrně mluvil nepravdu. Kdo by to byl, o tom nižádný soudce nemohl rozhodnouti — byla to věc čestná mezi oběma odpůrci.

Ale v průběhu polemiky stala se panu dr. Hasnerovi nemilá nehoda, že opustila ho paměť, když v horlivosti své obrany troufal si tvrditi: „Tisíce v Čechách pamatují se ještě na onu dobu, když jsem roku 1848 co redaktor Prager Zeitungu skoro denně polemisoval s táborem federalistů. Více než sto článků, tenkráte mnou samým psaných, dosvědčuje nezvratně lživost tvrzení, že jsem zastával směr federační; ani jediný nedává k tomu nejmenší příčiny." Na neštěstí pro něj měli jiní lidé lepší paměť, nežli pan předseda poslanecké sněmovny, i uváděli*) celou řadu článků, jež r. 1848 Hasner co redaktor vládních novin Prager Zeitung v tom listu byl s vlastním jich podpisem uveřejnil, a v nichž nejenom nepolemisoval s táborem federalistů, nýbrž naopak proti „umrtvující centralisaci" federativního zřízení Rakouska tak odhodlaně, jasně a nezvratně se zastával, jako kterýkoliv žurnál federalistický. Na důkaz toho budtež uvedeny zde jenom některé příklady. O centralisaci a federaci vyslovoval se tehdejší redaktor vládních novin takto: „Prvnější (centralisté) chtějí z Rakouska uhnísti těsto s jedinou švestkou co uměle neutralním středem; federalisté chtějí z něho míti zdravé, kulaté jablko, jež přirozeně chová v sobě více jader. Prvnější chtějí Rakousko přetvořiti v pensylvanský komůrkový system, v němž jeden vězeň neslyší druhého, pročež mu také nemůže rozumět; poslednější chtějí

*) Národní Listy, č. 167.

učiniti z Rakouska volnou hovornu, v níž poznal by druh druha, aby si vespolek porozuměli a se spřátelili. My stojíme při federalistech.“ V témže článku praví dále, že „monarchie co celek je ztracena, když zavede se na místě absolutního system centralistický, třeba dosti svobodomyslný“, že „politická svoboda v Rakousku znamená tolik co svoboda národní, a že musí vyznačena býti tou měrou autonomie provincialní, jaké snad v žádném jiném státu evropském není potřebí... Kdo nechce Rakousko ve zkázu dohnati, musí hlasovati pro federaci“. V jiném článku vyznává Hasner: „My máme jen jediné na zřeteli — hájiti celistvost rakouského federativního státu a jeho svobodu.“ Naproti takovým důkazům nepomáhaly Hasnerovi žádné vytáčky — nebyloť déle žádné pochybnosti, jak veřejnost má soudit o jeho pravdomluvnosti.

To arciť mu nikterak neškodilo v jeho další karieře.

Že s nově zavedenou ústavností v Rakousku nesrovnávaly se namnoze platné dosavad zákony z doby absolutismu Bachovského, bylo všeobecně uznáváno, a stížnosti na to byly na denním pořádku. V první řadě to byl zákon tiskový z roku 1852, na který spravedlivě naříkáno. Nedostatečnost jeho sama vláda uznávala, pročež postarala se o to, že na říšské radě ujednán byl nový zákon tiskový. Ale říšská rada, ve své většině vládní, neměla při zdělání toho zákona na zřeteli konstituční ochranu tisku, ovšem pak ochranu centralistické konstituce proti tisku federalistickému. Jestiť v paměti čtenáři našemu, jak a proč od německé majority zamítnut byl návrh naší strany na zavedení soudů porotních, celý pak nový zákon tiskový, jenž 10. března 1863 vstoupil v platnost, byl ve mnohém ohledu ještě příkřejší nežli absolutistický z roku 1852. Nepatrná ulehčení v něm poskytnutá (zrušení koncese a snížení kauce novinářské) nepadala na váhu naproti zvůli udělené orgánům policejním i jiným novým zařízením při dohledu na tisk a při soudech tiskových. Vším právem úvaha o tomto novém tiskovém zákoně, již podaly Národní Listy, obrala si za heslo: „Z bláta do louže!“

Tu nastaly nové krušné doby žurnalistice federalistické, jejíž četných procesů ani nelze vypočísti. Jmenovitě staly se obětí soudního stíhání: Národní Listy, Hlas, Obecné Listy, Moravan, Moravská Orlice, Boleslavan, Brejle, Šotek, Humoristické Listy, nový federalistický organ německý Politik; dr. Eduard Grégr, jenž byl po bratru svém uvázal se v redakci Národních Listů, pronásledován až do sněmu, bratr jeho Julius vyslýchán v žaláři pro nově při něm shledaný přečin a odsouzen k dalšímu několikanedělnímu vězení a k nové peněžité pokutě. Mezi odsouzenci pro tiskové přečiny nacházel se také kníže Rudolf Taxis, hrající si poněkud ostentativně na demokrata, jenž při tom zbaven i svých hodností ve spolcích hospodářských, ano i samého členství.

S jakou bezohledností si při tom soudové počínali, nejlépe vysvítá z toho, jak zacházeno s jednotlivými obžalovanými. Knihkupec Kober, ač po těžké nemoci, podroben vícehodinnému výslechu, obžalován jsa pro článek, obsažený v posledním čísle již dodělávajících Obecných Listů. Kober časopis ten v poslední době sám redigoval a právě v ten čas již považlivě stonal, což lékař jeho pod přísahou dosvědčil; ale to vše nezdálo se slavnému soudu býti žádnou polehčující okolností, a muž ten, chovající v sobě již patrný zárodek nevyléčitelné choroby, odsouzen jest pro zločin rušení veřejného pokoje k tříměsíčnímu žaláři a ke ztrátě 300 zl. z kauce. Rozsudek ten zmírněn pak od vyšších instancí v ten způsob, že Kober uznán vinným pouze přestupkem a vězení mu proměněno v pokutu 50 zl. Při ztrátě 300 zl. z kauce a náhradě soudních útrat ovšem zůstalo. Krutější osud stihl redaktora Hlasu V. Vávru, který, odsouzen ke čtyrměsíčnímu těžkému žaláři, odseděti musil svůj trest v poutech a v oděvu trestnickém.

Tato pak horlivá činnost tiskových soudů nepřestávala na živých obětech, nýbrž vracela se i zpět ku plodům spisovatelů již zemřelých. Tak jmenovitě Pražský zemský co tiskový soud stihl zápovědí Havlíčkovy spisy „Epištoly Kutnohorské“ a „Duch Národních Novin“, vyšlé roku 1851 v Kutné

Hoře, vytýkaje prvnímu z nich zločin rušení veřejného pokoje, přečin pobuřování k nepřátelství proti společnostem náboženským a jednotlivým třídám občanstva, a přečin uražení katolické církve; druhému zločin uražení majestatu, zločin uražení císařského domu, pak přečin pobuřování k nepřátelství proti národnostem a jednotlivým třídám občanstva. Na kolik let byl by dle toho živý Havlíček musil býti odsouzen!

S tímto tendenčním pronásledováním opoziční žurnalistiky spojeno bylo neméně tendenční okázalé nešetření jazykové rovnoprávnosti, když odsouzeným ve příčh naskrze česky projednaných doručovány pravidelně rozsudky německé. Když pak redaktoři, odvolávajíce se na zaručenou slovem císařským rovnoprávnost národní, německé spisy úřední přijímati se zdráhali, přibíjeny jsou jim na dvéře,*) na stížnosti pak jejich u vyšších soudních stolic dáváno jim za odpověď, že ovšem jsouce mocni jazyka německého jsou také povinni německé spisy úřední přijímati. Tím zjevně a bez ostychu nad zákon stavěna libovolnost úřednická.

Tak nedálo se však jediným redaktorům, nýbrž byla to běžná praxe všech soudů od nejnižšího až do nejvyššího, kteryžto poslední prohlašoval, že „žádného zákonu nestává, který by rozhodnutí otázky, v jaké řeči soudní výnosy oněm stranám, jež obou zemských jazyků mocny jsou, doručiti se mají, jedině jejich žádosti ponechával".**) Marné bylo proti tomu uvádění patentu císařského od 7. srpna 1850, jehož §. 27. nařizuje: „Bylo-li přelíčení vedeno v jiném nežli v německém jazyku, má soud nejvyšší rozhodnutí své u věci té i s příčinami vydati v tom jazyku, ve kterém přelíčení v první instanci se odbývalo"; marné připomínání, kterak za doby absolutismu Bachovského sám jinou praxí se řídil, vydávaje rozsudky české, na nichž podepsán byl nynější státní ministr rytíř Schmerling***) — národ Český za nové doby konstituční

*) Národní Listy, č. 220.
**) Národní Listy, č. 236.
***) Národní Listy, č. 272.

zůstával zbaven toho, čeho mu ani překonaný absolutismus byl neupíral.

A jako při úřadech, nelépe vypadalo to s ubohou rovnoprávností také ve školství, jakož o tom již dříve na svém místě pověděno; uvádění dalších podrobných dokladů bylo by zbytečné. Zajímavý jest v tom ohledu referat dra. Braunera, jejž jako člen zemského výboru podal o přikázaném jemu návrhu Wenzigově, učiněném na sněmě zemském, ku provedení rovného práva obou jazyků ve školách. V referatu tom ukazuje Brauner, kterak v letech 1848, 1849 a 1850 položeny byly dobré základy k zjednání jazyku českému ve školství rovného práva s německým, tak že „kdyby se tou cestou důsledně bylo kráčelo . . . . a veškerých při tom zkušeností bylo užilo, dojista by opravy školství v království Českém během 14 let tak byly dospěly, že by rovnoprávnost obou zemských jazyků ve školách skutečnou pravdou již byla. Avšak ta cesta brzy se opustila, a čeho se na ní dosáhlo, to se obmezováním a odvoláváním zaráželo, ano opačnou praktikou téměř se zničilo“. Toho na důkaz uváděl Brauner celou řadu fakt, kterak vláda pozdějšími nařízeními dřívější rušila a tím, jakož i strannickým nadržováním školství německému na újmu českého věci tak daleko přivedla, že i na středních školách, výslovně za české prohlášených, nanejvýše jen polovice předmětů jazykem českým se přednáší.

V jaké míře uznávala se potřeba českých přednášek i na universitě Pražské, to dosvědčují petice českých studentů o zavedení takových na filosofické, a žádost spolku českých lékařů o zavedení jich na lékařské fakultě, ku kteréžto poslední žádosti přistupovali též četní lékaři, kteří nebyli členy spolku, a to jak Čechové tak Němci. Ovšem zůstávaly všecky tyto žádosti pouhá pia desideria.

Ne poslední důkaz přízně, jakou vláda dokazovala národu našemu, bylo konečné vyřízení známé Pardubické záležitosti, ve kteréž příčině, kdežto jednalo se o hrubou výtržnost vojenskou, nikoli výtržníci, nýbrž pokojní měšťané pohnáni jsou před soud. Krajský soud Kutnohorský prohlásil

všecky obžalované za nevinny, ale státní zastupitelstvo, jak obyčejně v takovém případu, z nálezu toho se odvolalo, načež vrchní soud zemský uznal všecky obžalované za vinny přečinem shluknutí a odsoudil každého k vězení na čtyry dny. Nejvyšší dvůr pak, jehož odsouzení se dovolávali, potvrdil nález vrchního soudu zemského, kterýžto rozsudek svůj odůvodnil tím, že se zpíváním písní při národní demonstraci vzbuzuje u lidu nepřátelské smýšlení proti vládě.*) Taková byla satisfakce, jaké se domohli Pardubičtí.

XIV.

Život společenský a spolkový. Sbírky k národním účelům. Literatura. Svatobor. Pomník Resselův. Slavnost Velehradská. Zpěvácká slavnost v Brně. Svěcení chrámu Karlínského. Nekrology: Dejm, Pštros, Skuherský. Změna v osobě nejvyššího maršálka zemského. Obecní volby. Třetí most v Praze.

Přes všeliká protivenství ruch národní neochaboval, ano překážkami jemu v cestu kladenými jenom více se tužil. V životě společenském opanoval úplně, což jevilo se všude zařizováním besed, zábav a plesů rázu národního, s nimiž spojovány byly obyčejně ještě rozličné účely vlastenecké. Korunou takových zábav byla tak zvaná veliká beseda národní, odbývaná každoročně o masopustě v Praze na Žofíně. Tenkráte vydařila se obzvláště skvěle, bylyť v ní zastoupeny všecky stavy, a čamara měla patrnou převahu. Vedle předních šlechticů českých dostavil se i zeměsprávce baron Kellersberg. Sbírka, zavedená při té příležitosti na Průmyslové museum, Vojtou Náprstkem zamýšlené, vynesla značnou sumu přes půl třetího sta zlatých.

Myšlénku k museu takovému pojal byl Náprstek r. 1862 na světové výstavě Londýnské dle vzoru musea Keningtonského, i měloť obsahovati vše, co by z oboru umění a věd praktických sloužiti mohlo ku prospěšnému poučení a vzdě-

*) Národní Listy, č. 241.

lání obzvláště tříd pracovních. K tomu konci zavedl sbírky po celé vlasti, při kteréž příležitosti na novo se osvědčila obětavost národa pro vše, co sloužilo buď specialním účelům vlasteneckým anebo vůbec k ušlechtění a pokroku člověčenstva. Týž záměr sledoval Náprstek přednáškami svými, jichž celou řadu měl na Střeleckém ostrově. Přednášky ty shromažďovaly četné posluchačstvo, jmenovitě dámy, neboť jedna z praktických snah Náprstkových měla na zřeteli povznešení druhého pohlaví vedle péče o domácnost také ku pěstování zájmů vyšších, duševních. Na ukázku pak zamýšleného musea pořádal na témž ostrově průmyslné výstavy, jimiž názorně vysvětloval širšímu obecenstvu své idee.

Byltě národ náš již dosti dospělý, aby pochopoval v plné míře důležitost hmotných zájmů, jichžto zvelebení domáhal se statečným pokrokem v oboru jak průmyslu tak i hospodářství polního, v nichž nepřestával vyvíjeti snažlivou činnost, jmenovitě spolkovní. Spolky hospodářské při vší obmezenosti své působily vždy ještě dle možnosti alespoň v tom obvodu, na nějž byly odkázány, rokováním ve schůzích o životních otázkách stavu rolnického, jako jsou scelování pozemků, ušlechtění dobytčích plemen, hospodářské školy, vzorná hospodářství a j.; odbýváním přednášek a tak zvaných polních kázání, obzvláště pak pořádáním oblíbených výstav: ano dosavadní počet spolků těch rozmnožován i zakládáním nových. Nejvydatnější ovšem bylo působení Vlastensko-hospodářské společnosti, poněvadž jednak obor její byl nejširší, pojímaje celou zem, jednak předseda její kníže Karel Švarcenberk byl v horlivosti své neunavný. Ruch podnikatelský mezi rolnictvem českým podněcován jest při tom neustále.

Též řemeslnictvo české nedávalo se zahanbiti ve snaze ku předu, a v Praze vstoupila v život Řemeslnická jednota, která především počala se ujímati záležitosti značně pokleslé řemeslnické záložny a řemeslných i průmyslových škol, v kteréžto poslední příčině bylo jí dorozumívati se s Průmyslovou jednotou. V této byla se zatím národní strana zmohla tak silně, že dosáhši většiny zvolila výbory

ze svého středu, od kteréž doby působení jednoty rozhodně bralo se směrem tím, v jehož duchu byla původně založena, pěstujíc výhradně zájmy průmyslu menšího k sesílení jeho v tuhém zápasu s dusící jej konkurencí veledílen.

Zde sluší zmíniti se také o založení Typografie, spolku to Pražských pomocníků knihtiskařských, který s počátku měl účel pouze dobročinný, ale časem rozšířiv úkol svůj i na vzdělávání členů svých a hájení zájmů jejich působí blahodějně do této doby.

Jakož pak za hlavní pomůcku k rozmnožení hmotného blahobytu v národu uznávány jsou dobré věcné školy, jevila se neustále chvalitebná píle obcí o zakládání takových, a v tuto dobu padá jmenovitě založení vyšší realné školy v Pardubicích, která napotom tak vysoce proslula. Tuto též třeba se zmíniti o otevření vyšší dívčí školy v Praze, které dálo se dne 3. října slavným spůsobem.

Počet spolků vlasteneckých rozmnožen jest Uměleckou besedou, o níž podali jsme zprávu již svrchu, a která dne 9. března odbývala svou první valnou hromadu. Přistupování k ní bylo tak hojné, že do té doby čítala již v celku 141 členů. Ve schůzi té vykonány volby představenstva i výborů, za předsedu zvolen Wenzig, za místopředsedu archivář Erben. Bez odkladu počala ihned činnost spolku ve všech odborech jeho, dne 13. května pak otevřela Beseda místnosti své i širšímu obecenstvu, jehož sešla se vybraná společnost pánů i dám k ušlechtilé zábavě.

Jak v národu zmáhal se smysl o zachování domácích památek, o tom svědčilo zřizování na venkově českém spolků pro sbírání a ukládání starožitností, jakými byly jmenovitě Čáslavská Včela a Musejní společnost pro kraj Jičínský, kterážto poslední mimo to vztahovala působnost svou i na pěstování praktických otázek z oboru hospodářství a průmyslu. Oba tyto spolky těšily se z hojného účastenství obecenstva.

Na takový prospěch národních snah přihlížela vláda okem nepříznivým, a kromě přímých překážek, jaké jim

všude v cestu kladla, hleděla je všelijak přidušovati také spůsobem nepřímým, což jmenovitě objevilo se při Sboru pro vystavění národního divadla, kde oba vysocí šlechticové, zvolení v něm roku minulého k vynikajícím hodnostem, kníže Karel Švarcenberk za předsedu a hrabě Jan Harrach za jednatele, úřadů těchto k vyššímu pokynutí se vzdali. Tato slabost jednotlivců neumenšila ostatně horlivost národu v přinášení obětí na oltář vlasti, a sbírky na národní divadlo dařily se jako dříve.

Byloť se věru čemu diviti, kterak národ tak málo četný jako náš dovedl vyhověti všem těm peněžitým požadavkům, s kterými se k němu přistupovalo. Z četných sbírek k účelům vlasteneckým buďtež zde uvedeny ještě některé.

Matice česká, jejíchžto zakladatelů počet se byl od roku 1848 velice rozmnožil, byla právě tímto rozmnožením v nemalou nesnáz uvedena, majíc spisy svým nákladem vydávané tisknouti ve stejném množství exemplářů, co bylo členů, kteří měli právo býti jimi poděleni zdarma. Dokud musila jistou část ročního příjmu svého dle stanov ukládati na kapitál, bylo jí to nemožno; takového pak ukládání mohla dle stanov zproštěna býti teprv tenkráte, až by kapitál její dosáhl výše 100.000 zl.; teprv potom směla veškerý příjem svůj vynakládati na vydávání knih. K té sumě však scházela ještě značná část, kterou ani štědré dary několika vlasteneckých šlechticů neuhradily, tak že 15. října 1862 vydala Matice vyzvání k zakladatelům, kteří svůj vklad již doplatili, aby dalšími menšími dávkami k doplnění jistiny matiční na 100.000 zl. přispěli. Rozumí se, že vyzvání takového neuposlechli pouze zakladatelé Matice, nýbrž že k účelu tomu přispívali dle možnosti své i jiní obětaví vlastenci, ano že k tomu při vhodných příležitostech i zvláštní sbírky konány. Takovýchto příspěvků sešlo se do konce roku 1863 celkem 4574 zl. 49 kr., tak že ke 100.000 scházelo již jenom asi 13.000 zl. Mezi těmi příspěvky nade všecky vynikl dar musejního skriptora Josefa Alexandra Dundra, jenž 500 zl. v úpisech státní půjčky věnoval, zajisté s ohledem na po-

měry dárcovy největší oběť, která se kdy Matici dostala. Bylo jen slušno, že Dundr jmenován za to činným údem Musea.

Jiný vlastenecký účel, ku kterému v národě sbírány příspěvky, bylo dostavění chrámu Svatovítského. V té příčině vyvíjela Jednota Svatovítská činnost všeho uznání hodnou, a obecenstvo s nemenší ochotností jí přicházelo vstříc. Byla to věc, která bez ohledu na jednu neb druhou národnost týkala se cti celé země, a Němci jak Češi skládali své příspěvky. Prozatím arciť mohly se konati jenom práce týkající se neodkladných správek důstojného vnitřního vyzdobení chrámu na místě dosavadního copařského, a tu vyskytovali se rozličtí šlechetní dobrodincové, kteří sami na se brali náklad za jednotlivé partie, jmenovitě za vymalování oken rozličných kaplí. Jistina, kterou jednota ku konci roku 1863 vládla, obnášela 21.405 zl. 60 kr.

I na stavbu jiného ještě chrámu dály se sbírky po vlastech českých, totiž na nový chrám Karlínský, a těch ujala se s neobyčejnou horlivostí spanilomyslná choť dr. Riegra, paní stejně vynikající pravou nábožností jako vřelým vlastenectvím. Příspěvky na chrám Karlínský činily značnou rubriku v obětech národu českého. K tomu přicházely ještě mnohé sbírky dobročinné: na pohořelé, na rodinu dra. Tkalce, do vězení odsouzeného redaktora federalistického časopisu Ost und West, i na jiné nouzí sklíčené národovce, na pomníky zasloužilým spisovatelům atd., při nichž při všech odvoláváno se na vlasteneckou obětavost národu.

Literarní činnost byla v poslední době nehrubě produktivní, čehož i to jest důkazem, že vypsání rozličných cen na díla i beletristického i vážného obsahu, mezi nimi též známé Náprstkovy, zůstalo bez patrného účinku a musilo býti obnoveno. Z politických časopisů zanikly následkem nedostatečného účastenství brzy na začátku roku 1863 vládní „Čas“, ku konci roku klerikalní „Pozor“; za to vznikl nový politický denník „Národ“, o čemž níže bude zmíněno místněji. Beletristický „Lumír“, po smrti Mikovcově mdle živořící,

dostal se do čilejších rukou Hálkových; odborové časopisectvo rozmnoženo „Veleslavínem“ pro zájmy knihtiskařské. „Národní Listy“ rozšířeny jsou kritickou přílohou, jejíž první číslo vyšlo dne 5. listopadu.

Štědrým mecenášem písemnictví domácího osvědčil se býti Svatobor, kteryžto spolek hned v prvním roce trvání svého vyvíjel znamenitou činnost ve všech směrech svého programu, povoliv dvěma nadějným mladým spisovatelům vydatné podpory na cesty: Kolářovi do Ruska 500 a Nerudovi do Němec a Francie 400 zl.; udělív dvěma nemocným spisovatelům po 300, jinému 150 a vdově po zasloužilém spisovateli 50 zl. podpory; konečně postaviv na hřbitově Vyšehradském pomník Hankovi, jenž dne 28. září, v den svatého Václava, slavně byl odhalen. (Jinak ctěna památka objevitele Kralodvorského rukopisu tím, že nově vystavěné divadlo v Králové Dvoře nazváno divadlem Hankovým.)

Pomník jiného vynikajícího Čecha odhalen byl téhož roku ve Vídni dne 19. ledna způsobem velmi slavným, totiž pomník našeho krajana Josefa Ressla, rodiče Chrudimského, proslulého vynálezce parního šroubu. Odhalení pomníku, postaveného před polytechnickým ústavem, dálo se u přítomnosti ministrů a jiných nejvyšších úředníků státních, ku kteréž slavnosti také město Chrudim vyslalo zvláštní deputaci. Ale panující ve Vídeňských kruzích nenávist všeho českého ani zde nezapřela se malicherným vyhlášením oslavence v nápisu na pomníku za Rakušana (patria Austriaco), štítíc se vyznati, že byl rodem Čech.

Ani toho roku nescházelo četných slavností vlasteneckých, odbývaných z rozličných podnětů (oslavení památky zasloužilých mužů, zevšednělé již poněkud svěcení praporů spolkových, otevření školy a pod.), o kterých tuto nelze se šířiti. Ale nade všecky takové místní slavnosti vynikala velikolepá pout Velehradská na tisíciletou památku příchodu do Moravy slovanských apoštolů Cyrila a Metoděje a obrácení na víru křesťanskou národu českého. K slavnosti té sešlo se nesmírné množství lidu nejenom z Moravy, ze Slezska a z Čech, nýbrž

i ze vzdálenějších zemí slovanských na osvědčení vřelých sympatií svých k soukmenovcům. Při tom všem ale měla slavnost Velehradská, jakož ani jinak býti nemohlo, přece jen ráz církevní, an pořadatelé její bedlivě vzdalovali se všeho, co by jí mohlo dávati tvářnost národní neb politické demonstrace. To arciť neuspokojovalo horlivější národovce, kteří v ní byli očekávali nějaké druhé vydání lonské svatojanské pouti do Prahy, pročež jako k doplnění jejímu pořádali na den 25. srpna velikou pěveckou slavnost v Brně, která okázalým spůsobem hlásati měla národní jednotu Čechů a Moravanů. K slavnosti té dostavilo se veliké množství hostů z Čech, mezi nimi přední vůdcové v národě, Palacký a Rieger, jež srdečně vítaly davy statných venkovanů moravských v malebném národním kroji. Obecní zastupitelstvo hlavního města Moravy a valná část Němců Brněnských, slovanskému živlu nepřátelská, chovaly se ke hlučné demonstraci té s netajeným odporem, ale většina moravských krajanů hlásila se zjevně k bratrskému spolku s Čechy, a národnost česká slavila v Brně vítězství nepopíratelné. Slavnost vydařila se nad očekávání skvěle, a z bližších i vzdálenějších krajů jinoslovanských, zejména ze Záhřebu a z Moskvy, docházely po telegrafu přátelské pozdravy. Zajisté velikolepá slavnost Brněnská v srdci mnohého dosud neuvědomělého Moravana probudila skrytý cit slovanský, a podstatně přispěla k mravnímu sesílení národního živlu na Moravě.

Stejný osud měla se slavností Velehradskou i jiná církevní slavnost, totiž vysvěcení nového chrámu Karlínského dne 18. října, o kterou i církevní i světská vrchnost postaraly se, aby zůstala slavností pouze místní, prosta jsouc všelikého příměšku, kterým by se jí dostati mohlo nátěru národního. Odpadlo tedy účastnictví spolků výhradně národních, a připuštěni jen spolkové místní, živnostenská společenstva Karlínská, Jednota katolická, Spolek katolických tovaryšů a školní mládež Karlínská; parádu činili ozbrojení měšťanští sborové Pražští. Obecenstva účastnila se slavnosti veliká síla jak z Prahy tak z nejbližšího okolí. Docela však s této vý-

hradně církevní slavnosti nemohl býti setřen ráz národní: nejenom že ozdoby domů a slavnostních bran měly vesměs barvy zemské, že hudební kapely hrály písně české, i kardinál arcibiskup Pražský, jenž vykonával velebný obřad svěcení chrámu, v jazyku českém mluvil k shromážděnému lidu, i neváhal vysloviti v řeči své, že „den ten, důležitý pro obec Karlínskou, jest též radosti plným a velepamátným pro celou naši milou vlast".

Nenahraditelnou ztrátu utrpěl národ Český smrtí hraběte Vojtěcha Dejma, jednoho z nejupřímnějších vlastenců mezi šlechtou jeho, jenž 11. února 1863 zemřel v Marianských Lázních. Dejm, nadšen vřelou láskou k vlasti a národu svému, byl až do roku 1848 posvátný tento cit pěstoval ve skrytosti srdce svého, a teprve v pohnutém roce tom pustil se do víru veřejné činnosti. Přistoupiv k demokratickopolitickému programu národnímu stal se nakladatelem na Havlíčkovy „Národní Noviny", majitelem pověstného sboru „Svornosti" a místopředsedou Národního Výboru. Co takový octnul se po událostech svatodušních ve vězení, z kterého však za krátko jest propuštěn. Roku 1849 zvolen od okresu Novobydžovského do říšského sněmu Kroměřížského, po jehož rozpuštění uchýliv se do soukromého života neúčastnil se více žádných veřejných projevů. Že však do poslední chvíle zůstal věrným synem své vlasti, osvědčil závětem svým, kterýmž odkázal 1000 zl. Svatoboru. Když na oslavu 26. února dostavil se k pontifikalní mši ve chrámě sv. Mikuláše na Malé Straně Pražský svět úřednický, odbýváno v kostele františkánském u Marie Sněžné slavné requiem za hraběte Dejma, jemuž přítomni byli všickni národní poslanci v Praze na sněmě shromáždění.

Neméně bolestně dotkla se národu, obzvláště pak hlavního města království, smrt výtečného purkmistra Pražského Františka Pštrosa, který dne 15. června s tímto světem se rozloučil, stav se v doslovním smyslu obětí své úřední horlivosti. Mužové tak vynikajících vlastností, jaké zdobily Pštrosa, jsou vzácností v každém národě. Pštros bez akade-

mického vzdělání vlastním přičiněním osvojil sobě důkladnou známost všech poměrů a zájmů národohospodářských i politických, což spojeno s nepředpojatou spravedlivostí ke všem stranám získalo mu neobmezenou důvěru ve všech kruzích obyvatelstva, tak že zvolení jeho za starostu hlavního města dálo se takořka jednomyslně. A vskutku nebylo možná voliti lépe. Zásluhy, jakých si Pštros za dvouletého úřadování svého v čele samosprávné obce Pražské vydobyl, nemožno zde zevrubně vypočítávati; bylyť nejednou v plné míře oceněny a trvají dosavad v živé paměti vděčných Pražanů. Stačíť, povíme-li, že vytknul si za hlavní úlohu, vyprostiti občana z poručnictví bureaukratického, učiniti jej samosprávným pánem ve své domácnosti a povýšiti jej na stupeň důstojnosti, s něhož během dob byl svržen v podnoží a v podružství. On učinil občanstvo rozhodným v obci a vykázal bureaukracii místo, kteréž jí přísluší, učiniv z ní obecní úředníky a vymaniv občanstvo z poddanství jejího. Vpraviv se brzy do všech záležitostí obecních působil vydatně ve všech odvětvích obecní správy. Za něho jmenovitě zavedena jest čeština co jazyk vyučovací do škol městských, pro dítky německé pak zřízeny zvláštní školy; založena jest vyšší dívčí škola, upraveno náměstí Karlovo, zjednodušeno zřízení hospodářské tak, že daně obecní mohly býti zmírněny; podniknuta stavba obecní plynárny, nepočítaje množství jiných oprav a nových zařízení k zvelebení a okrášlení města. K tomu přistoupila ještě činnost politická, když Pštros důvěrou voličů Novoměstských povolán jest do sněmu zemského, kde působil obzvláště vydatně v oboru národohospodářském, ale v otázkách politických vždy se stranou národní hlasoval. Neunavnou, namáhavou činností takovou podkopal Pštros zdraví svoje, již od přirozenosti slabé, až po mnohém se přemáhání ulehl na lože, z něhož více nepovstal. Nad předčasnou smrtí jeho truchlil hluboce celý národ. Pštros byl muž neobyčejných darů ducha, k tomu povahy pevné, neodvislé, který nevázav se na autoritu nižádnou usiloval neustupně o to, co uznával za pravé a dobré; veskrz pak byl

proniknut neoblomnou poctivostí a mužnou přímostí. Ctižádosti byl úplně prázden, což nejednou dokázal skutkem, odmítnuv poctu jemu nabízenou. Pštros byl měšťanem v nejšlechetnějším smyslu toho slova; jím býti pokládal sobě za největší chloubu. Zachovávaje prvotní prostotu mravů občanských byl při vší přímosti své v obcování vlídný a uhlazený, ochoten pomoci každému, kdo k němu v potřebách svých se obracel, pokud k tomu dostačovaly jeho síly. Pohřeb Pštrosův se konal s nevídanou slávou, a smuteční služby boží odbývány za něj po celé zemi.

Důstojným nástupcem nezapomenutelného Pštrosa stal se volbou starších obecních dasavadní jeho náměstek dr. Václav Bělský, jenž 21. července nastolen vstoupil ve šlépěje svého předchůdce. I jím rozmnožena byla řada proslulých v dějinách primatorů Pražských.

Jiná ztráta stihla těžce zkoušený národ Český úmrtím Rudolfa Skuherského, profesora na zemském polytechnickém ústavě a poslance na sněmě zemském († 9. října), stejně výtečného učence jako horlivého národovce, jenž odňat byl vlasti příliš záhy v kvetoucím věku dospělého mužství.

Poděkováním se hraběte Alberta Nostice z úřadu nejvyššího maršálka zemského ztratil sněm český vzorného předsedu, který nad stranami stoje vykonával nesnadnou úlohu svou se spravedlností nejvyššího uznání hodnou. Omlouval sice resignaci svou pokročilým věkem a péčemi rodinnými, ale známá jeho neshoda se státním ministrem jakož i jiné okolnosti ukazovaly na to, že pravá příčina kroku toho byla hluboká rozmrzelost jednak nad nešetrným, zásadám ústavnosti odporujícím jednáním vlády naproti samosprávnému sněmu, jednak nad vášnivou rozhořčeností proti sobě sněmovních stran, mezi nimiž měl býti neutralním prostředníkem, nepřicházeje tím vděk ani Čechům ani Němcům. Takové postavení musilo se muži nezávislému, jako byl Nostic, jenž sobě byl vědom nejčistších úmyslů, státi na konec nesnesitelným, a poděkování jeho z předsednictví sněmu a zemského výboru bylo jen přirozeným následkem neutěše-

ných veřejných poměrů. Na místo Nosticovo jmenován jest nejvyšším maršálkem království Českého hrabě Karel Rothkirch-Panthen, bývalý zemský president v Bukovině, jenž roku 1861 od kurie velkostatkářů do sněmu českého zvolen a od tohoto na říšskou radu poslán, zasedav tam krátkou dobu na tak zvané lavici hraběcí, mandatu svého se vzdal. Z toho bylo souditi na muže mírného a nestranného, jakým se také později osvědčil.

Dne 23. listopadu odbývány jsou v Praze doplňovací volby vystouplé třetiny zastupitelstva obecního, při nichž vítězství strany pokroku bylo ještě rozhodnější nežli dříve. Při té příležitosti nelze mlčením pominouti několik okázalých příkladů horlivého plnění občanské povinnosti se strany voličů churavých, kteří nicméně těžko se doplazili na místo volební, aby odevzdali svůj hlas kandidatu pokroku. Jeden měšťan, mlynář Matěj Vávra, otec uvězněného redaktora Vávry, byl tak těžce stonav, že musil se dát dovézti k volbě v drožce, když pak slabost jeho mu nedovolovala ji opustiti, musila komise volební sama k němu sejíti, aby přijala jeho hlas ve prospěch strany pokroku.

Nový purkmistr Pražský dr. Bělský ve chvalitebné péči o hmotné zájmy obecní hned po svém nastoupení v úřad zabýval se myšlénkou o zbudování v Praze třetího mostu, jehož potřeba již dávno co nezbytnou se ukazovala, i postaral se o to, že pro podniknutí toto sestoupil se výbor interesentů, jenž radil se o přípravních krocích k jeho provedení. Jednaloť se o uskutečnění myšlénky již před půl stoletím pojaté, o spojení Prahy s Letnou přes Vltavu, a obecné mínění jednosvorně se prohlašovalo pro ni.

XV.

Povstání polské. Rozkol Mladočechů. Nový list „Národ“.

Přicházíme nyní k věci, která podala záminku, nikoli podnět, k onomu politování hodnému rozporu ve straně národní, jenž, až do té doby vždy ještě tajen, vyšlehl najednou

v živý plamen, který měl původce jeho ukázati světu ve skvělém světle svobodomyslnosti, odpůrce pak jejich pokáleti činem zpátečnictví. Jest to nešťastné povstání polské r. 1863, které vybízí nás k zevrubnějším úvahám.

Že národ, násilně, třeba ne bez vlastní viny, o politickou existenci svou připravený neukládá se pokojně v hrob bez křečovitého sebou škubání, nýbrž že životní jeho síla zvýšenou mocí snaží se přetrhnouti pouta, jimiž jest sevřen; že zoufalý jeho zápas vyvolává z jeho lůna bohatýry, kteří hrdinskými skutky nadšené lásky k vlasti a rodu svému naplňují žasnoucí svět obdivem, jest zjev docela přirozený a opakoval by se opět, kdyby v dějinách člověčenstva udál se podruhé případ tak neslýchaného bezpráví, jakému v oběť padlo nešťastné Polsko. Divadlo tak vznešené naplniti musí vysokou úctou a vřelým soucitem každé srdce přístupné hnutí čistě lidskému — vždyť nad osudem ubíjeného Polska prolévali slzy sami ti, kteří se dělili o jeho tělo - pročež také neštěstí Polska a rekovný zápas jeho synů proti neodolatelné přesile potkaly se s upřímnými sympatiemi v celém vzdělaném světě.

Rozumí se samo sebou, že tato soustrast musila se jeviti u zvýšené míře při národu příbuzném, jehož vlastní osud byl tak podoben k osudu Polska, a tím úplně vysvětluje se vřelé účastenství, jaké národ Český věnoval roku 1831 bratřím Polákům, povstalým k boji za neodvislost vlasti.*) Právní otázka nebyla pochybná, ovšem pak byl pochybný zdar revoluce. Nebylať ona podniknuta bez oprávněné naděje zdaru, jehož příklad měla před sebou ve šťastně provedené revoluci belgické. Měliť Poláci, když proti Rusku se pozdvihli, v rukou svých všecken aparat řádně zorganisované vlády, měliť výborně zřízené národní vojsko, národ roznícen byl zápalem vlasteneckým, veřejné mínění Evropy bylo rozhodně při jejich straně, politické poměry mezinárodní nebyly jim nepříznivy, Rusko bylo překvapeno, ohromeno, nepřipraveno. Náležitá

*) Viz díla našeho Část I., str. 26 a 27.

ráznost z polské strany, která snadno na samém počátku mohla dodělati se, ne-li rozhodných, aspoň vždy značných úspěchů, byla by situaci ještě více v její prospěch změnila, a první vydatnější porážka Rusů mohla vyvolati evropskou intervenci, jíž by Rusko v takových okolnostech nebylo mohlo zamítnouti. Ale Poláci vlastní neschopností svou zavinili zmar revoluce, mohouce kořistiti z výhody iniciativy a neprodleným vtržením do někdejších provincií polských šířiti tam insurekci, očekávali nečinně, až Rusko seberouc se a soustředíc svou brannou moc samo na ně udeří; mohouce zrušením nevolnictví získati pro povstání stav selský a vystoupiti tak co národ v sobě sjednocený, zavrhli návrh ten na sněmě učiněný, čímž odcizili vlasti nejčetnější třídu lidu; majíce po vítězství u Ostrolenky stíhati poraženého nepřítele ustupovali před ním i dali se od něho hnáti až k Varšavě; majíce svornými silami postupovati svářili se po starém zvyku mezi sebou, ba ani výčitkou zrady nezůstali ušetřeni jednotliví jich vůdcové.

Tak zmařen jest poslední mužný pokus národa Polského, vydobyti si znova samostatnost, a národ Český, jako dříve byl tuhý zápas jejich provázel nejlepším přáním svým, tak nyní ubohým, vlast svou opouštějícím bratřím ochotně podával ruky pomocné na cestu do trpkého vyhnanství.

Mohlo to býti spasitelným naučením vlastencům polským, že cestou brannou není pro národ jejich nižádné spásy, a že jediný prostředek k opětnému povznešení jeho jest tichá kulturní práce, jíž by v celku svém povýšen byl na onen stupeň rozumového a mravního vzdělání, na kterém sama sebou připadla by mu také i hmotná moc. Že takové chladné uvažování nemohlo místa míti při lidech, jichž rozechvěná mysl ještě naplněna byla nejvřelejším zápalem pro svobodu vlasti, jest na bíledni; ale litovati jest, že polská emigrace ani v druhém pokolení ještě nevzdala se pošetilé naděje, s mečem v ruce vysvoboditi nešťastný národ svůj. Dokonce pak co nejpřísněji zatratiti se musí učení oněch přepjatců, že potřebí čas od času spůsobovati v zemích polských po-

vstání, byť i patrně beznadějné, jen aby tradice samostatného Polska nevyhynula v národě a obnovované mučenictví vlastenců nepřestalo poskytovati mládeži nového podnětu k činnosti revoluční.*) Tito političtí sofisté nepovážili, že nevyhnutelný následek takového jich ustavičného štvaní a svévolného rušení míru musí býti vždy větší úpadek blahobytu národa a konečně úplné jeho zchudnutí, jemuž v zápětí kráčí samo neodvratné vyhynutí.**) Nejvyšší ctností zajisté jest nasazení statků i hrdel v oběť vlasti, a skutky takové zjednávají konatelům svým slávu nesmrtelnosti; ale bezúčelné maření obojího jest netoliko pošetilost a nesmysl, ono jest zločin. Takovéto zbrklé smýšlení učinilo z hrdinských patriotův a nešťastných emigrantův polských sprosté spiklence a potulné dobrodruhy, jichž podvratná činnost směřovala bez ustání k spůsobování revolučních výbuchů hned zde, hned onde, vyvolavši jmenovitě roku 1846 povstání krakovské, roku 1848 povstání poznaňské a roku 1863 všeobecné zbouření v království Polském.

Toto poslední vypuklo právě v době, když vláda ruská po dlouhém čase začala se příznivě nakloňovati k Polákům a mimo jiné koncese jim učiněné též universitu Varšavskou obnovila, i bylo to podniknutí tím lehkomyslnější, an nestávalo ani nejmenších podmínek možného zdaru jeho. Povstání postrádalo v zemi veliké strategické opory, tajná „vláda národní“, nemajíc prostředků pravidelných, opatřovala si je hlavně vydíráním, branná moc čítala sice dostatek bojechtivého, statečného mužstva, ale to bylo necvičené, a scházelo mu zkušených vůdců a — děl. Rozdíl mezi revolucí nynější a revolucí roku 1831 byl příliš veliký, ale strůjcové povstání byli nicméně naplněni nejlepšími nadějemi.

Nikdo nepředpojatý netušil dobrého konce tak nerozvážlivému počínání, samy Národní Listy vyjádřily se: „My ze své strany nyní neschvalujeme povstání, neboť, ač pře-

*) Tak doslovně vyjádřil se k spisovateli tohoto díla na slovo vzatý historik polský Jędrzej Moraczewski.

**) Nejpatrnějším příkladem toho jest Poznaňsko.

svědčeni jsme o udatnosti a obětovnosti Polákův, přece máme za to, že nyní povstání nemůže vésti k cíli, jehož si přejí, že nezvítězí odváživše se na něco, k čemu se jim nedostává potřebných sil.*) Ale proto nebylo nikoho v národě Českém, kdo by nebyl hnut upřímnou soustrastí s nešťastnými bratřími, a výjevy z roku 1831 opakovaly se znova, že bojovníci polští, kteří se buď co uprchlíci neb zajatci octnuli na půdě české, docházeli všemožné pomoci od útrpných kmenovců, a jmenovitě dály se všude hojné sbírky na raněné a internované Poláky. Nejvřelejší však sympatie věnovala povstalcům polským mládež česká pro ideu svobody zanícená, a mnohý takový enthusiast vykrvácel v řadách jejich za věc již napřed ztracenou.

Našim radikalistům z let 1848 a 1849, kteří po tak dlouhou dobu neměli příležitost hlásiti se opět k svým politickým zásadám, přišla věc ta velice vhod, aby se zase jednou před světem blýskati mohli. Postavivše se rozhodně na stranu Poláků proti Rusům podávali v organech svých tendenční zprávy z bojiště, namnoze vymyšlené, a vůbec snažili se všemožně získati veřejné mínění ve prospěch Poláků. Jim ochotně přizvukovalo mladé pokolení, honící se blouznivě po nemožných idealech, jakož i horkokrevnější vlastenci, jimž obyčejný běh světa byl příliš loudavý. Naproti tomu rozvážlivější a zkušenější vlastenci, vidouce věci v pravém světle, nedávali se klamati vylhanými vítězstvími Poláků, litovali upřímně toho svedeného lidu a odsuzovali přísně nesvědomité strůjce beznadějného boje. I v tom opakoval se rok 1831, že za stejnou příčinou povstání polského utvořily se v táboře českém dva tábory, z nichž jeden je zastával a schvaloval, druhý co skutek lehkomyslný odsuzoval, ovšem s tím rozdílem, že tenkráte, za vlády přísné censury, nevycházel ten spor na veřejnost, kdežto nyní vedl k ostré polemice v žurnálech obou stran.

V polemice té tak daleko jest zacházeno, že do ní vtahován i sprostý klep, jakož dopustil se toho Boleslavan,

*) Národní Listy, č. 21.

organ demokratického knížete Rudolfa Taxise, neostýchaje se veřejně kárati Palackého pro slova, pronešená prý v soukromé rozmluvě s jistým poslancem sněmu českého, že vidí spásu Slovanstva jen v ruském caru, a že vítězství Poláků, v kteréž ostatně nevěří, bylo by naším největším neštěstím. Proti tomu nepravému udání pokládal Palacký za nutné ozvati se, i učinil to spůsobem takovým, který jak pro jeho osobní smýšlení tak i pro celý ten spor jest velice charakteristický, pročež zde odpověď jeho v stručnosti co do tresti a jádra jejího uvádíme. „Nikdy netanulo mi ani na mysli," praví uznaný vůdce národa Českého, „že bych spásu Slovanstva viděti měl v ruském caru. Já ji spatřoval odjakživa jen v Slovanstvu samém, v jeho vlohách a právech přirozených, ale jen pro zvláštní historické okolnosti ještě nedošlých úplného vyvinutí a tudíž ani platnosti ... Já necítím se nikterak povolána, psáti nějakou apologii carství, o kterémž vím, že v posledních stoletích stalo se jakýmsi amalgamem vládních zásad mongolských i německých: ale za to mám, že panovník, vrátivší ještě nedávno, navzdor nesnázím a překážkám nesčíslným, více než dvaceti milionům poddaných svých práva lidská jim někdy bezprávně odňatá — že pravím panovník takový není utlačovatelem, ale že naopak jest osvoboditelem národa svého. ... Pravda jest, že já pokládám nynější povstání polské za veliké neštěstí netoliko pro nás, ale zvláště také pro Poláky. Mám za to, že v tom souhlasí se mnou všickni rozvážliví lidé, nejen mezi námi, ale i v Polště samém ... Ovšem na této pravdě nezávislá jest v každém šlechetném srdci soustrast, ba i úcta ke všem těm, kteří zachváceni jsouce kteroukoli nutností do boje osudného z citu jakkoli zavedeného, avšak upřímně vlasteneckého nasazují v něm síly, jmění i životy své ... Ví to celý svět (ač já polské udatnosti a statečnosti v boji nikoli popírati nechci), že větší díl rozhlášených po Evropě vítězství polských této doby existuje toliko v novinách a má příčiny i účely pouze diplomatické. I dejme tomu, že dle přání Boleslavana i všech jeho stoupenců v Evropa celá pohrne se Polákům ku pomoci

*

a že oni tudíž emancipují se konečně ode vlády ruské: budou-li pak potom skutečně samostatni? Já mním, že budou pak míti as tolik pánův, kolik měli dříve pomocníkův, ač ne-li více. Doba, v níž by mohli tvořiti a udržeti se státové druhé neb třetí třídy v úplné nezávislosti a samostatnosti, za zmáhající se co rok více centralisace světové, jest aspoň v Evropě na věky ta tam.“ Na konci obraceje se přímo k Boleslavanu a jeho straně dokládá: „I ona (ta strana) měla by se tuším naučiti aspoň větší důslednosti v politických zásadách svých; a když jí v Čechách tak náramně oškliví se vše, co jen opodál aristokratismem zapáchati se zdá, měla by aspoň ptáti se a považiti, směřuje-li povstání polské jen pouze ke svobodě, a ne také ku panování, ku př. ve praruském Kijevě, mají-li chlopi (sedláci) polští tak hojné příčiny, lnouti vděčně ku pánům svým, aneb raději ke vládě? a jsou-li pokoutné ony vraždy, ježto tajná národní vláda ve Varšavě tak hojně nařizuje a chválí, asi jen o mák šlechetnější, nežli scény à la Trepov a Zablocký (v únoru 1861), kteréž vláda ruská sama potupila a potrestala?“ *)

Tento spor v žurnalistice české, který čím dále tím ostřejším se stával, nezůstal nepovšimnut i v Rusku, kde horlivost až vášnivá, s jakou jedna část novinářstva českého se ujímala Poláků naproti Rusům, vzbuzovala u těchto, zvyklých až dosavad spatřovati v Češích nejupřímnější přátele své, jakousi kyselost, která docházela výrazu i v publicistice, stěžujíc sobě na to, kterak prý ze všech národů evropských právě Čechové nejjizlivěji píší proti Rusům. V té příčině na slovo vzatý ruský učenec a slavista Hilferding uznal za vhodné umístiti v ruském časopise Deň otevřený list k Riegrovi, mající býti takořka veřejnou apelací literarního obecenstva ruského k obecenstvu a národu Českému v polské záležitosti, kterou objasňoval se stanoviska ruského, žádaje, aby list jeho byl uveřejněn také v časopisech českých. Této žádosti Hilferdingově bylo vyhověno a list jeho v Národních Listech otištěn, zároveň pak uchopil se Rieger té příležitosti, aby také

*) Národní Listy, č 132.

své mínění o polsko-ruské otázce projevil, což učinil v témže smyslu jako Palacký, jenom že obšírněji pojednal o nejchoulostivější stránce otázky, které se Palacký jen povrchně byl dotknul. Rieger vidí ve sporu tom „úkaz žalostný, boj mezi bratry, z něhož plnou a upřímnou radost mohou míti jen nepřátelé celého rodu... Nejistý," praví, „ba více než pochybný (a v tom se shodují se mnou přemnozí, zvláště povážlivější Poláci) je úspěch celého povstání, kteréž vlastními silami vítěziti nemohouc jen na to se spolehá, aby probudilo účastenství diplomacie evropské. A jak často již oklamali se Poláci nadějemi v diplomacii!... Mám za to, že v tomto smýšlení se mnou souhlasí veliká většina národa Českého a zejména vzdělanstva jeho... Pokud znám Čechy, myslím, že v celku mají neméně sympatií k Rusům než k Polákům... Že v tu chvíli po čas boje ruskopolského netoliko sympatie pro Poláky mezi Čechy v hojnější míře se jeví, ale že tu i tam mnohé příkré slovo o národu nebo aspoň o vojsku ruském se pronáší, toho příčinu náleží hledati v přirozeném citu každého člověka šlechetnějšího, který jej bezděky nakládání k tomu, aby ve sporu, jenžto se vede před jeho očima, pomáhal slabšímu, ani se hrubě neptaje, zdali je práv či křiv... K tomu je tu boj o svobodu, a kdokoli přiznává se k naší národnosti, miluje i svobodu; neboť my Čechové právě poznali jsme zkušeností staletou, že nesvoboda vždy byla též národnosti naší záhubnou... V těchto čistě lidských poměrech sluší hledati především netoliko sympatie mnohých Čechův pro polské povstání, ale i okamžitý odpor některých mezi nimi proti Rusům... Žádný z nás, a v tom se shodujeme s Marií Teresií, nemůže uznati rozdělení Polska za skutek oprávněný, a tudíž žádný nemůže titul práva, kterým Rusko drží zemi Polskou, uznati za dobrý... Přirozený cit práva žádá, aby se vrátilo, co komu bylo vzato násilím — avšak spravedlivost a rozum dokládá — pokud to bylo v skutku jeho a pokud to držel sám dobrým právem. A tu přicházím právě k otázce, co vlastně někdy bylo právem mezi Rusy a Poláky — k právu historickému."

Toto historické právo týká se oněch zemí staré říše Polské, jichž obyvatelstvo nenáleží ku kmenu polskému, a dosavad žádný Polák nepředstavuje si obnovenou samostatnost vlasti své jinak, nežli s obnovením hranic někdejšího Polska, jaké mělo před prvním rozdělením, tak aby v nich zahrnuty byly nejenom Halič a Poznaňsko, pak Litva a Žmuď s obyvatelstvem litevským, nýbrž i všecky krajiny maloruské, Ukrajina, Volyň a Podolí od moře Baltického až k Černému. Tyto všecky země tvořily by arciť říši asi 25 milionů obyvatelů, kdežto, kdyby nové Polsko zřízeno mělo býti pouze ve vlastních národních mezech svých, mohlo by čítati nanejvýše jen asi 10 milionů. Zmíněné země nepolské připadly Polsku zároveň s Litvou, která je byla odtrhla od Ruska v době největšího jeho ponížení, když úpělo pode jhem tatarským, pročež také nazvány jsou od samých Poláků „krajem zabraným“. Litevská i ruská šlechta těchto zemí dosti rychle se popolštila, částečně i obyvatelstvo měst, ale lid sám zůstal litevský a maloruský. Byl to tentýž poměr, jaký se po katastrofě Bělohorské byl utvořil u nás a na Moravě mezi národností českou a německou. Právo Polska k těm zemím zakládalo se na pouhém výboji, a pominulo týmž spůsobem, když Rusko, od něhož byly odtrženy, zase je odňalo Polsku. Od té chvíle spor o „kraje zabrané“ přestal býti otázkou politickou a přenesen jest na půdu národnosti. Kdyby se Polákům jednalo jenom o znovuzřízení neodvislého státu v mezích jejich národnosti, v tom případě sami nestranní Rusové vyznávají, že by odstoupení zemí polských bylo pro národ Ruský pravým štěstím, ale na vydání zemí ruských nesměla by vláda ruská ani za nejskvělejší náhradu na jiných stranách pomysliti, aby nepotkala se s nejtužším odporem samého národa.

V takovém světle objasňoval Rieger otázku polsko-ruskou, na konec pak, ukázav na možnost povstání maloruských sedláků proti polským pánům svým (které by ostatně nebylo prvním příkladem toho spůsobu v dějinách) pronesl vřelé své dobré přání v tato slova: „Zželelo by se mi v tom co člověku

i Slovanu těch proudů krve bratrské, seslabení dvou kmenů slovanských, záhuby tolika výtvorů průmyslu i umění lidského, zpustošení krásné rozsáhlé země a z toho jdoucí stávky všeho postupu vzdělanosti národní na dlouhý čas... Volil bych, aby vznešený mocnář, kterýž vykonal v našich dnech velebný tento skutek, jeden z největších v dějinách lidskosti, mocnář, o jehož šlechetných úmyslech a lidském srdci sami Poláci nepochybují, našel i k vyrovnání tohoto neblahého sporu rusko-polského cestu spravedlivou a nekrvútnou, jakouž by si zajisté i považliví i spravedliví Poláci přáli... Nad takovým mírným polské otázky rozřešením zaplesal by zajisté každý upřímný Slovan, každý Čech.“ *)

Naproti tak závažným důvodům mužů v politice osvědčených, s nimiž souhlasili všickni nepředpojatí a střízlivější národovci, bojovala strana „svobodomyslná“, jak se ráda nazývala, všeobecnými liberalními frasemi, vyhlašujíc odpůrce své za zpátečníky. V polemice té byly to zejména dva venkovské listy, Boleslavan a Pravda (oba vycházející v Mladé Boleslavi), které se vyznamenávaly zvláštní zuřivostí, dorážejíce surovými útoky na Palackého a Riegra. Národní Listy proti svému počátečnímu vyjádření o beznadějnosti povstání polského také brzy obrátily, co nejvřeleji Poláků se ujímajíce, z mezí kázané slušnosti však v polemice své dosavad nevystupovaly. Nicméně sám Julius Grégr z vězení vyšlý za dobré uznal pokárati je za to, že mlčky trpěly tupení národních vůdců od plátků těch, prohlásiv, „že slušelo se jim, aby alespoň ohledně formy obořily se na oba zmíněné listy a daly jim naučení, že o mužích, majících tak velikých zásluh o národ náš a všeobecně uznaných doma i za hranicemi za přední representanty národa, sluší v domácích listech šetrněji mluviti, nemá-li být zlehčován v mužích svých národ celý“.**)

Nebyla to však pouze otázka polská, která spůsobovala neblahý rozkol v táboře českém, nýbrž jednalo se vůbec

*) Národní Listy, č. 137.
**) Národní Listy, č. 294.

o větší neb menší míru svobody politické, a tu rozcházeli se mladší vlastenci v zásadě od Palackého a Riegra, obzvláště od tohoto posledního, a není pochybnosti, že na obou stranách bylo přesvědčení poctivé. Jmenovitě byly to Riegrovy vztahy k šlechtě české, které dávaly pohoršení straně čistě demokratické. Měltě Rieger za to, že nevyhnutelně potřebí jest doceliti národ Český vyššími a mocnějšími třídami, které se mu byly odcizily nátiskem věků minulých, aby mohl nerozdrobenou mocí všech sil a všech stavů svých domáhati se příslušného sobě práva a politické platnosti. Z té příčiny nepřestal pokládati šlechtu českou za nezbytného spolučinitele politického života našeho národa, všemožně o to se snaže, aby ji získal pro stranu národní. Naproti tomu radikalisté, jichž organem se byly ponenáhlu staly Národní Listy, dle dosavadní netečnosti šlechty české k národní věci ničeho nedoufali od ní, ano spíše jako živel svobodě nepříznivý ji odstrkovali. Zaujímalt Rieger vůbec mezi národními poslanci českými stanovisko více konservativní nežli většina jich, a nejednou také proti této většině na sněmě hlasoval, jakož jmenovitě učinil v otázce o vyloučení neb nevyloučení velkostatků ze svazku místních obcí, řečniv i hlasovav pro návrh hraběte Clam Martinice, aby velkostatkářům dostalo se postavení výlučného; pak v příčině zrušení školného, proti čemuž rozhodně se prohlásil; konečně v otázce o dosavadním zákonu honebním, jehož Rieger se zastával, kdežto strana pokročilá prohlašovala jej za odporující poměrům konstitučním.

To byly asi hlavní rozdíly mezi politickým smýšlením Palackého a Riegra s jedné a radikalisty Národních Listů s druhé strany, i nebyly zajisté tak veliké a vážné, aby ospravedlňovaly rozkol v lůně národní strany, která na sněmě zůstávala vždy sjednocena, držíc se svorně programu federalistického. To samy Národní Listy uznávaly, vyjádřivše se při odmítání pověsti v listech německých roztrušované, jakoby se v českém táboře tvořila jakási strana Mladočechů, v tato slova: „Posud známe u nás jen jednu stranu, a to jest strana federativní, národní, a k té náleží celý

národ, staří i mladí. Program strany té jest vůbec znám a každý se ho může v našich listech federalistických dočísti. Jiný program posud od žádné strany české nebyl vytknut, a dokud se to nestane, nemůže býti také řeči o jakési nové straně. Též pochybujeme velice, že by někdo měl odvahy a nepředloženosti tolik, aby v nynějších těžkých a hrozivých dobách tvořením nových stran naši sílu, totiž svornost, podkopávati chtěl.“ *) Když však k různému smýšlení politickému přistoupily ještě interesy osobní, jmenovitě ctižádost, a následkem toho přiměšovala se ke sporu vášnivost, která brzy vrch obdržela nad chladnou rozvahou, tu stala se roztržka nenapravitelnou, a Palacký a Rieger, vlastní zakladatelé Národních Listů, nemohouce více považovati je za organ svůj, pomýšleli na založení jiného politického denníku, jenž by smýšlení jejich věrně a s přesvědčením tlumočil. Vždyť Národní Listy netajily se s tím, „že šetřily rad a přání oněch mužův často i proti vlastnímu přesvědčení svému“, ba pokládaly sobě za zásluhu naproti nim, „že beze změny ano i beze vší úvahy“ uveřejnily svrchu uvedený list Palackého a odpověď Riegrovu Hilferdingovi. Takový nepřirozený poměr déle trvati nemohl.

Dne 15. prosince 1863 vyšlo první číslo Národu, kterýžto nový list Palacký a Rieger prohlásili za svůj organ, odůvodňujíce vydávání jeho těmito slovy: „V době, kdežto začínají i uprostřed nás ozývati se hlasové, kterak prý nám prospěšné a blahodárné jest, abychom se rozpadli na různé strany, v době takové vidí se nám býti povinností, abychom proti rozdrobujícím a ničícím snahám tím pevněji vztyčili korouhev celého národa.“ Jak dalece oprávněna byla výčitka, činěná jim od jejich odpůrců, že jsou přívrženci feudalů, vysvítá z následujícího místa programu Národa: „Šlechta spojiž se s národem svým, a stejnými snahami o blaho vlasti,

*) A přece nacházeli se lidé v samém tom táboře, k němuž i Národní Listy se přiznávaly, kteří ve prospěch svobody přáli sobě povstávání hodně mnohých stran. Jmenovitě pronášel tuto moudrost Boleslavan.

stejnými obětmi nabude více lásky a úcty, ba i více moci, než úzkoprsým se odlučováním ode všech ostatních tříd národních. My nepřestaneme napomínati ji, by konala povinnosti své k národu, a kdekoli bude se vzdalovati jeho aneb dokonce proti němu brojiti, vystoupíme vždycky bez rozpaku proti ní ostře a zjevně, však vždy dle pravdy a práva.“ O poměru k ostatním Slovanům vyjadřoval se program: „Jsou-li všichni Slované bratry našimi, zachováváme jim všem také stejnou náklonnost — přejíce všem stejně svobodného bytu a vyvinutí v mezích práva, nezastávajíce násilí ani starého ani nového, anobrž odsuzujíce každý přechmat, ať se vyskytne na kterékoli straně a pod pláštíkem jakýmkoli. Míchati se do sporův, jichž nám musí býti žel, nemíníme, aniž rozjitřovati krutých krom toho různic úsudky příkrými.“

To vše úplně shodovalo se s programem Národních Listů na počátku jich vycházení uveřejněným, významný však a k okolnostem se hodící byl následující passus v programu nového žurnálu: „Listu našemu nemá dávati směr spekulace nižádná, nebudeť on ani vládě lichotiti, ani u mocných jakýchkoli přízně hledati, aniž miliskovati s feudalismem a podobnými faktory, avšak nebude se také honiti po popularnosti zvučnými frasemi nebo probouzením klamných fantasií a vášní neplodných, ne-li nebezpečných.“

Ku programu Národu přihlašovali se mimo jeho zakladatele Palackého a Riegra zejména tito na slovo vzatí a osvědčení výtečníci národní strany české: Brauner, Kodym, Prachenský, Řezáč, Wenzig, Zelený, kteří všickni, vyjma jediného Prachenského, byli svého času podepsáni také na programu Národních Listů.

Ani nyní však nechtěly Národní Listy věřiti v opravdivost rozkolu, pravilyť na konci roku v přehledu politické činnosti národa našeho doslovně: „Národ náš zajisté pokročil. Přibyloť uvědomění politického a národního; mužně národ náš kráčí po dráze, která čím dál tím více odvádí jej od propasti, nad kterou se již vznášel ještě před nedávnem... Za krátký čas jakés takés svobody znamenitě vzrostl kruh

bojovníkův za svatá práva koruny České, a vždy utěšeněji objevují se u lidu našeho vlastnosti potřebné národu, pakli snahy jeho mají dospěti k nějakému cíli... Že rok 1863 uvrhl mezi nás sílně nesvornosti, že rozerval zástup bojovníkův našich, jakž z některých stran se stěžuje a jak odpůrcové naši hlásají s radostí špatně ukrytou, tuto prozatím naprosto zamítáme. Chvála Bohu svornost neprchla od nás, a jako roku 1863 a před tím, tak bohdá i nastávajícího roku co jeden tém neroztržitelný bojovati budeme pod společným praporem: Svoboda a Národnost!"

Přes to všecko za nedlouho se Národní Listy octly v čele opposice proti uznaným vůdcům národa, a od těch dob neblahá tato roztržka nezacelila se více. Nemůžeť býti naším účelem, sledovati všecky nepěkné výjevy náruživého tohoto boje osobního, ovšem pak nejžalostněji musíme toho litovati, že národ Český po tolika trpkých zkušenostech, právě v době zoufalého zápasu s živlem jemu od věků nepřátelským, mohl se tak daleko dát uchvátiti, že opět v starou svou nectnost upadnuv dal vzniknouti v lůně svém záhubné nesvornosti a tím sám do rukou pracoval svým vrahům.

XVI.

Veřejné poměry v Čechách a na Moravě. Sněm zemský. Knihovna Šafaříkova. Obecní řád. Okresní zastupitelstva. Doplňovací volby do říšské rady. Záležitost praktického provedení rovnoprávnosti.

I roku 1864 bral se politický a vůbec veřejný život národa našeho týmže nezvratným směrem, ve kterém se byl octnul po vydání únorových patentů a jehož hlavní známky byly: s jedné strany horoucí zápal pro národnost a svobodu, s druhé strany zjevná nepřízeň vlády a slepá zuřivost německých urputníků, odvěkého to Čechům nepřátelského živlu, jenž měl ve vládě mocnou oporu. Diplomem říjnovým k nejsmělejším nadějím oprávněn byl národ Český centralistickou ústavou Schmerlingovou trpce vyveden z klamu, ale tí mne-

klesl na mysli, nýbrž se vší energií, kterou byl za mrtvých předešlých let v sobě nashromáždil, pustil se nanovo v nadšený boj za svatá práva svá, odporem, jenž se mu v cestu stavěl, tím více ještě v horlivosti své podněcován. Ty všecky zjevy nerovného zápasu práva s mocí, jaké sledovali jsme po tři poslední léta, opakovaly se dále i nyní: napínání všech sil, bezpříkladná obětovnost, neúmorná vytrvalost, a proti tomu nešetření zákona, rušení positivních slibů, vášnivé pronásledování, necitná bezohlednost, surová vyzývavost. Zde: svěží dech svobody, pilná práce na poli národohospodářském, čilý ruch spolkový, zdárný pokrok ve všech oborech duševní činnosti, veselý život veřejný o hlučných národních i místních slavnostech, štědré sbírky k účelům vlasteneckým, stížnosti na rušení rovnoprávnosti a skracování konstitučních práv občanů, neohrožené hájení jich slovem i tiskem, protesty proti zjevnému násilnictví, žádosti za české přednášky na universitě; tam: libovolnost úřadů, protizákonní agitace státních zřízenců, vydávání německých výnosů na česká zadání a přibíjení jich na dvéře, vtírání němčiny do českých škol, zákazy schůzí a slavností, urážení národního citu, tiskové soudy, při nichž čeští redaktoři odsuzováni, němečtí za nevinné uznáváni, dle pověstného dvojího lokte, trestání veřejných projevů co demonstrací proti vládě čelících, vůbec kladení všemožných překážek volnému rozvoji národnímu, čenichání revolučních piklů, pátrání po domnělých tajných spolcích, prohledávání domů, vyšetřování zaváděné s občany známými pro národní smýšlení své, i všeliké jiné ušlechtilé výkvěty lžiústavnosti; k tomu surová plemenná nenávist, jevící se v ustavičných národních štvanicích, a nade všecko to vnitřní roztržka národní strany, potahující v obvod svůj veškeré veřejné interesy a záležitosti — to jest neutěšený povšechný obraz veřejných poměrů, jaké i tohoto roku panovaly v Čechách i na sesterské Moravě. Musili bychom jen známé věci opakovati a čtenáře jednotvárností nuditi, chtějíce se šířiti o jednotlivostech jeho; postačíť úplně, uvedeme-li jenom některé, nad jiné vynikající jeho zjevy.

Přede vším jest nám obrátiti pozornost svou na zasedání sněmu zemského, jenž 2. března byl zahájen. Nový zeměsprávce hrabě Belcredi představil poslancům nově jmenovaného nejvyššího zemského maršálka hraběte Rothkirch Panthena a náměstka jeho Pražského purkmistra dr. Bělského na místě odstouplých Alberta hraběte Nostice a dr. Vaňky. Po malé šarvátce, k níž příčinu zavdal zemský výbor překročením kompetence své, věnovav 10.000 zl. z jmění zemského ku podpoře raněných vojínů rakouských v Šlesviku, vyplnily formalní věci první sezení sněmu.

V druhém sezení dne 4. března předložen návrh zemského výboru, aby knihovna Šafaříkova, usnešením sněmu zemi zachovaná, uložena byla v Českém Museu se zvláštní signaturou co jmění zemské, kteryžto návrh jednohlasně jest od sněmu schválen. Naproti tomu oznámeno, že zákony týkající se obecního řádu a okresních zastupitelstev, vypracované v lonském zasedání sněmu, nedošly potvrzení císařského. Bolestně zajisté dotklo se každého, že dva nejdůležitější zákony, na něž veškerá země s největší toužebností čekala a jimžto věnoval sněm tolik času a pilné práce, zůstanou ještě Bůh ví jak dlouho jen vroucím přáním. Bylyť v nich vládě na závadu všecky paragrafy, kterými mělo zjednáno býti obcím a okresům poněkud samostatnějšího života a obmezen umrtvující přílišný a zbytečný vliv politických úřadův. Co nejdříve měly opět podány býti sněmu dotyčné vládní předlohy obecního řádu a zákona o zastupitelstvu okresním k novému rokování.

Tak se stalo, a sněm — donucen nalehavou potřebou těchto zákonů, a vida kterak vláda neústupně trvá na změnách, jaké navrhovala, hrozíc, nestane-li se jí po vůli, že usnešení sněmovní nepředloží císaři ku potvrzení — přijal konečně oba zákony dle obnovených návrhů vlády. Bylyť sice v takovém spůsobu jenom slabým stínem samosprávy, ale země nemohla jich déle postrádati bez patrné škody své, a jedině tato úvaha přiměla sněm ku povolnosti, ač teprv po dosti prudké debatě, ve které i část Němců přidala se k Čechům

a statně jim pomáhala v marném tom boji. Oba zákony došly průběhem roku toho konečně stvrzení císařského, načež volby do zastupitelstev okresních vypsány jsou na měsíc leden příštího roku.

Při upravování poměrů obecních nezanedbala šlechta vítané příležitosti, pokusiti se o zjednání velkostatkům jakéhosi výlučného postavení, a v té příčině, jakkoliv se jindy v otázkách politických a národních na dva tábory dělila, srazila se v jeden pevný šik, aby společným úsilím hájila separatní zájmy svého stavu. Ale naproti šlechtě spojili se svobodomyslní živlové české i německé národnosti, a obě strany dosti prudce na sebe narazily, při čemž hlavní boj sveden mezi hrabětem Clam Martinicem a dr. Braunerem. Liberalní většina sněmu rozhodla proti velkopanským choutkám šlechty. Jediné, co tato v letošním zasedání sněmovním z někdejších výsad svých uhájila, bylo právo propinační, jehož zrušení navrhoval Čupr. Návrh ten, pro nějž hlasovali všickni poslanci čeští, byl většinou sněmu odročen.

V příčině hospodářských škol, tak velice potřebných zemi, ve které zemědělství převahu má nade všecky ostatní živnosti, k jichžto zřízení předložen byl sněmu návrh zemským výborem vypracovaný, zamítnuta jest žádost českých poslanců, aby nižším školám rolnickým, jakých lidu nejvíce potřebí, dostalo se podpory zemské. Byliť proti tomu veškerá šlechta i všickni poslanci němečtí. Usnešeno, aby na útraty zemské zřízena byla toliko jediná rolnická škola v Rabíně s vyučovacím jazykem českým, ale dvě vyšší školy hospodářské, jedna česká a druhá německá.

Podobnou, ano ještě mnohem větší neochotnost k spravedlivým žádostem Čechů osvědčila vládní a německá strana při rokování o rovnoprávnosti jazykové na středních školách. Tu především připadl zeměsprávci hraběti Belcredimu nevděčný úkol, dokazovati sněmu ve jménu vlády, že není kompetentní k rozhodování o té věci. S tím však ani všickni Němci nesouhlasili, ano Herbst rozhodně mu v tom odporoval. Z řečníků naší strany vynikli hlavně Brauner a Rieger. Onen

přímo dokazoval, kterak na uskutečnění jazykové rovnoprávnosti závisí konečná žádoucí přízeň a bratrství obou národních kmenů v Čechách, připomínaje, že, ač právo jazyka českého již často bylo výslovně uznáno, přece posud nikdy úplné jemu se dosti nestalo. Rieger zase dotýkal se ostře ministerstva, pravě, že kdyby bylo slovanské ministerstvo ve Vídni, nebylo by mu teskno o provedení jazykové rovnoprávnosti v Čechách; ale pokud prý ve Vídni ministerstvo výhradně německé nám vyměřuje spravedlnost, bude v srdci svém vždy míti pochybnost o jeho poctivosti. V zásadě nemohla strana německá ničeho namítati proti tolikráte zaručené, ale dosud neprovedené rovnoprávnosti, pročež vzala útočiště své k dalšímu protahování této tak palčivé záležitosti, která odkázáním jí zvláštní komisi odročena jest na dobu neurčitou.

V 19. sezení sněmu dodán nejvyššímu maršálku zemskému přípis poslance Skrejšovského, jenž oznamoval sněmu, kterak soud, zaslav mu výrok odsuzující jej ve při tiskové, ruší zákon o nedotknutelnosti poslanců. Záležitost ta odkázána příslušné komisi, která v nejbližším sezení navrhla, aby sněm přes oznámení Skrejšovského přešel k dennímu pořádku. Tak stalo se také nepatrnou většinou hlasů (86 proti 83). Při tom svobodomyslní mezi Němci hlasovali s českými poslanci, ale skoro všecka tak zvaná historická šlechta i několik zastupitelů českých volebních okresů hlasovali s Němci a se šlechtou ústaváckou. Následkem usnešení toho složil Skrejšovský svůj mandat.

Velmi nemilá episoda udála se dne 26. dubna v 25. sezení sněmu, když k návrhu nejvyššího maršálka zemského vyloučen byl ze sněmu poslanec dr. Uher, zastupující města Ústí nad Orlicí, Českou Třebovou a Lanškroun, kde od volebního výboru českého byl kandidován a také zvolen. Dr. Uher, muž bohatého nadání a výtečný právník, oddav se životu nepořádnému klesal vždy hloub a hloub, až octnul se nejníže na stupnici společenské mezi proletáři a sprostými ožralci. Neukázav se ještě toho roku v žádném sezení sněmovním

nejenom že neomluvil stálou nepřítomnost svou, nýbrž ani neodpověděl na vybídnutí nejvyššího maršálka, aby se dostavil, tak že nic jiného nezbývalo, nežli prohlásiti jej za vystouplého, což stalo se jednohlasně, a vypsati novou volbu na jeho místo. Jakkoli před třemi lety, když dály se volby do sněmu českého, nikdo nemohl tušiti, že by muž tak všestranně vzdělaný a všeobecné vážnosti požívající mohl se kdy tou měrou zapomenouti, bylo to nicméně důtklivou a nikterak zbytečnou výstrahou českému volebnímu výboru, aby s největší opatrností si počínal při jmenování kandidatů pro volební okresy, nesáhaje z nižádných ohledů k osobám, jichž spůsobilost jak inteligentní tak mravní nebyla nade všecku pochybnost dokázána, a to tím méně, an o muže takové mezi známými vlastenci českými nižádné nouze nebylo.

V celé řadě následujících sezení vyřídil sněm více pilných záležitostí, týkajících se zejména fondů a založen kontribučenských, hypotečního banku, školního patronatu, milionové půjčky obce Pražské k vystavění městské plynárny a třetího mostu, nákladu na kostely, pak vědeckého prozkoumání Čech.

V 36. schůzi sněmovní dne 12. května přišel na denní pořádek návrh vlády, aby sněm zvolil do říšské rady dvaadvacet nových poslancův, jedenáct na místo těch, kteří od předsedy Hasnera zbaveni byli svých mandatů, a jedenáct na místo jiných, kteří mezi tím byli buď zemřeli anebo dobrovolně mandaty své složili. Po krátké, ale bouřlivé debatě, při které Rieger se vyjádřil, že zbavení mandatů oněch jedenácti poslanců stalo se od Hasnera bezprávně, přikročeno jest k volbě, jíž čeští poslanci z kurie měst a venkovských obcí se neúčastnili, za to však hrabata Clam Martinic a Lev Thun se svou stranou tenkráte volili, ale s protestem. Proti platnosti volby té národní poslanci čeští ohradili se z důvodů jak věcních tak formalních.

Komise, které byla odkázána záležitost rovnoprávnosti na středních školách, konečně ve 42. sezení sněmovním dne 24. května předložila své návrhy. Jednalo se hlavně o to, má-li dle návrhu poslance Wenziga na gymnasiích a realkách

s vyučovacím jazykem německým také čeština býti obligatním předmětem vyučování. O tom, že na gymnasiích a realkách českých mají žáci býti povinni učiti se němčině co druhému jazyku zemskému, byla komise jednosvorně srozuměna, ale o reciprocitě na ústavech německých rozcházela se ve dví: jenom menšina uznávala potřebu její jak na gymnasiích tak na realkách, kdežto většina ji navrhovala toliko pro gymnasia. Německá strana na sněmě pak byla vůbec proti povinnému se učení češtině na školách německých, nechtějíc žádným spůsobem na školách svých přiznati jazyku našemu téhož práva, jakého se dostávalo jazyku jejich na školách českých. Návrh většiny komise zavržen byl od obou národních stran, i stál tedy návrh menšiny proti samostatnému návrhu Herbstovu, aby ani na gymnasiích ani na realkách německých nebyla čeština obligatním předmětem vyučování.

Poslancové čeští kladli největší váhu na potřebné dorozumění se obou národností v Čechách k docílení vzájemné přízně a žádoucího bratrství; poslancové němečtí ohražovali se důvody svobody a vlastní dostatečností. Poslancové čeští osvědčovali se, že chtějí žíti v míru a přátelství s německými krajany svými na základě stejných práv a stejných povinností; poslancové němečtí dávali na srozuměnou, že Němci v Čechách mohou se míti dobře i bez Čechův. Se strany české jevila se nejvroucnější náklonnost a srdečná ochota k upřímnému přátelskému svazku s německými krajany; se strany německé odpovídáno jí nedůvěrou, pánovitostí, ano i pohrdou. Při hlasování obdržel návrh menšiny komise většinu 101 hlasu proti 94, a přijato za zákon, aby na všech středních školách, jak českých tak německých, byl druhý jazyk zemský povinným předmětem vyučování. Tak konečně po dlouhých a těžkých bojích dán zásadě rovnoprávnosti průchod i ve školách.

S rozhodným odporem se strany vlády potkala se otázka českého telegrafování, když v té příčině dr. Trojan interpeloval hraběte Belcrediho, který jménem ministerstva odpo-

věděl, že, kdežto již dříve zamítnuta byla žádost za telegrafování v jazyku maďarském, nemůže také býti připuštěno telegrafování v jazyku českém, poněvadž by jinak rovněž povoleno býti musilo žádostem za telegrafování v jazyku polském, slovinském, rumunském a t. d., a vláda nenalezla by prý úřadníkův, kteří by těchto řečí byli mocni. Nejlepší ilustrací těchto důvodů proti českému telegrafování byly příklady v interpelaci uváděné, kterak američtí Čechové telegrafují sobě po celé Unii v mateřské řeči své, a kterak i všude jinde v Evropě: v Londýně, v Paříži, v Bruselu, v Drážďanech atd. bez odmluvy přijímají se telegramy české.

V poslední době trvání svého učinil sněm ještě usnešení, které by bylo vydávalo nepopíratelný důkaz o jeho svobodomyslnosti, kdyby hned na to sám nebyl křiklavým způsobem porušil zásadu, ze které usnešení ono bylo vyšlo. Téměř jednohlasně totiž změnil §. 18. volebního řádu do sněmu českého — jenž zbavoval práva volenu býti všecky ty, kteří pro jakýkoli přestupek politický byli odsouzeni, ano i ty, kteří obviněni z nějakého zločinu neb přečinu propuštěni byli z obžaloby pro nedostatek důkazů — v ten způsob, že jenom ten občan nemá býti volen na sněm, a jenom ten poslanec může zbaven býti mandatu, který seznán byl za vinna zločinem neb přečinem spáchaným ze zištnosti neb proti veřejné mravopočestnosti.*) Avšak ještě v témž sezení uznala většina sněmu za neplatnou opětnou volbu Skrejšovského, vykonanou mezi tím v jeho volebním okresu — vzácný to příklad německé důslednosti.

Sezením 47. jest sněm český uzavřen. V této poslední jeho schůzi odpověděl ještě zeměsprávce na interpelaci poslance Seidla a soudruhů, týkající se povinnosti vrchního soudu zemského, vydávati českým stranám také české rozsudky, v ten smysl, že vrchní zemský soud nemůže takové povinnosti své, které mu zvláštní rozkaz ministerský ukládá, posud vyhověti, protože se mu nedostává potřebných

*) Ostatně toto sněmovní usnešení nedošlo císařského stvrzení.

k tomu prostředků. Těmito slovy nemohlo se nic jiného rozuměti, nežli že u vrchního zemského soudu nedostává se úředníků jazyka českého mocných. — Tak sám nejvyšší úředník zemský musil dosvědčiti, jak to vypadá s rovnoprávností jazykovou při soudech, a jak malá jest ochotnost vlády, učiniti národu Českému po právu.

Jakkoli to, co na tomto zasedání sněmu vyřízeno, daleko nevyhovovalo spravedlivým požadavkům národa našeho, nicméně porovnávala-li se činnost jeho s činností říšské rady, musil každý vyznati, že práce jeho byla nerovně plodnější nežli práce ústředního parlamentu říšského. Nejdůležitější byly obecní řád, zákon o zastupitelstvu okresním a rozhodnutí o rovnoprávnosti na středních školách. Oběma prvními, jakkoli v nich učiněny býti musily vládě veliké ústupky, položen jest pevný základ k vývoji samosprávného života v místní i v okresní obci; posledním dána čáka, že časem vyrovnána bude propast, dělící až posud obě národnosti ve vlasti naší, a ražena cesta k žádoucímu smíru mezi nimi. Též ostatní zákony na sněmě ujednané, týkající se otázek hmotného blahobytu a záležitostí národohospodářských, měly podstatnou důležitost pro zem. Ovšem že zbývaly nevyřízeny ještě rozličné věci jak politické tak hospodářské, ty musily zůstaveny býti příštímu zasedání sněmu.

XVII.

Belcredi místodržitelem. Schmerling a Pražský sbor granátníků měšťanských. Povstání polské udušeno. Zasedání říšské rady.

Tou dobou jmenován jest hrabě Belcredi skutečným náměstkem v království Českém, a hrabě Ant. Lažanský místopředsedou náměstnictví. Toto definitivní ustanovení Belcrediho za zeměsprávce nelíčenou radostí naplňovalo stranu českou, jejíž důvěru si byl v krátké době úřadování svého dovedl v plné míře získati spravedlivostí a rozšafností v celém jednání svém nejenom co vladař zemský, nýbrž i co poslanec na sněmě, do něhož byl zvolen v kurii velkostatkářské, v kteréžto vlast-

důvěřujíce se v pomoc z ciziny, trpce se zklamali, a když se věc nezdařila, objevily se nesvornost a sváry. Ale jako přes všecky vady a pochybení vřele naříkáme nad úpadkem předků svých, tak i nyní přes všecky chyby upřímně cítíme krvavý osud Polákův a přejeme jim brzkého ran zahojení, jakož i aby pro všecku budoucnost vystříhali se chyb zhoubných, aby tím jistěji a bezpečněji dodělali se šťastnější budoucnosti, domohli se toho, co se náleží národu každému... Vidouce Polsku poraženu a spoutánu neproléváme nad ní slzí jen krokodilích, ale chováme v srdci svém nejupřímnější soucit bratrský, a doufáme, že spravedlivá, svatá věc ani v popeli a prachu ani v krvi nezahyne."

Koncem povstání polského nebyl však také konec rozkolu Mladočechů, k němuž ono bylo jen zámínku podalo, a nikoliv příčinu, která vězela mnohem hlouběji; ano polemika obou stran stávala se čím dále tím vášnivější, až i přímo jizlivou.

Dne 12. listopadu zahájeno jest třetí zasedání říšské rady, na kterou se vládě bylo podařilo přivábiti také zástupce Sedmihradska, z čehož bylo v táboře centralistickém nemalé plesání. Císař pozdravil ji v trůnní řeči jakožto širší.

Předseda Hasner v zahajovací řeči své v sněmovně poslanců neostýchal se, „tak zvaná historická práva" zemí, v samém diplomě říjnovém od císaře zřejmě uznávaná, prohlašovati za staré haraburdí a nynější ústavu za jedinou půdu, na které možné jest vyrovnání dosavadních státoprávních sporů v říši. Řečí tou pan rytíř Hasner v lojalní horlivosti své zašel až příliš daleko, samému ministerstvu nevděk, které neváhalo uveřejniti v úředním Prager Zeitungu dementi toho znění, kterak řeč pana předsedy Hasnera přes všecku svou učenost a důmyslnost ve mnohých kruzích způsobila dojem nepříznivý, poněvadž pro tu okolnost, že předseda sněmovny poslanců měl tak obšírnou řeč politickou, povstalo domnění, že slova jeho mají býti považována za nějaký program vlády. „Domnění takové jest však úplně mylné; neboť řeč ta nebyla výrazem vlády, nýbrž manife-

stací úsudkův zcela soukromých.“ Bylať vláda nevyhnutelně donucena k tomu kroku, chtěla-li zameziti nemilé výklady té okolnosti, že řeč předsedy sněmovny poslanců nesrovnávala se ve všem s trůnní řečí císařovou. Ostatně panu rytíři Hasnerovi nepřekážela tato zjevná porážka v dalším úřadování co předsedy sněmovny.

Zatím však nikdo netajil sobě nehotovost vnitřních politických poměrů říše, a hlavně byly to dvě věci, na které touženo a které staly se předmětem důtklivých úvah i samých ústaváků, totiž nedostatek zákona o ministerské odpovědnosti, a neúplnost říšské rady, na které vždy ještě scházeli poslancové nejdůležitějších zemí říše. O první záležitosti interpelován dal státní ministr odpověď tak vyhýbavou, že z ní patrně vysvítala neochotnost vlády, vyhověti prvnímu požadavku soustavy konstituční; v záležitosti druhé pak ozývaly se vždy nalehavěji hlasy volající o vyrovnání s Uherskem. Brzy však oznámili též národní poslanci moravští říšské radě své vystoupení z ní, kteryžto krok odůvodnili v obšírném „Ospravedlnění“ hlavně tím, že nynější říšskou radu, dokud v ní nebudou zastoupeny všecky země říše, nemohou považovati za úplnou. „Kdyby slavný dům poslanců,“ končil spis Moravanů, „měl uzavříti, abychom se do 14 dní buďto dostavili, anebo že považováno bude o nás, jakobychom byli vystoupili, oznamujeme, že podrobujíce se tomuto uzavření domu svého poslanectví v říšské radě se vzdáváme.“

Neschopnost Schmerlingova ku provedení úlohy, jakou si byl vytknul, zříditi mohutné Rakousko na základě tuhé centralisace, uznávána byla v kruzích vždy širších, i jevila se zřejmě jmenovitě při debatě o adrese co odpovědi na trůnní řeč císařovu. Ostře odsuzoval Kaiserfeld státního ministra i politiku jeho, vytýkaje mu, že za jeho vlády k upevnění konstituční jednoty říše, k založení systemu nové době Rakouska přiměřeného téměř praničeho se nestalo, doloživ, kterak „dosud, ač již v třetí periodě naší činnosti parlamentární se nalezáme, žádných výsledků v tom ohledu jsme se nedočkali.“ Příčinu toho shledával řečník dvojí: předně

v ústavě samé, která prý jest nejasná, plna odporů, nedostatečná a dosud v úplnosti neprovedena; pak v nepravé cestě, kterou vláda kráčela ku provedení ústavy, což obojí velmi důmyslně rozbíral a dokazoval, vytýkaje Schmerlingovi, kterak tři léta promarnil hrou s intrikami v domnění, že malými prostředky rozluští otázky, které jedině velkodušným pochopením úlohy rozluštěny býti mohou. Přešed na otázku uherskou spatřoval v neurovnanosti její největší příčinu vnitřní i zevnitřní slabosti Rakouska, pročež přede vším dolehal na vyrovnání s Uherskem. Porážka Schmerlingova byla úplná, a sama vládní Presse vyznala: „Ke jménu Schmerling přilnula arcit krásná idea, a litujeme, že tato hvězda, která tak mnohoslibně vyšla, nyní kloní se k úpadku.“ Řeč Kaiserfeldova byla zničující kritikou celého systemu centralistického, a nejvýznamnější při tom bylo to, že vyšla z lůna té strany, která v něm až dosavad viděla jedinou spásu pro říši.

Jinou porážku utrpělo ministerstvo při rokování o stavu obležení, který prohlášen za doby povstání polského trval dosavad i po jeho udušení. Též v té příčině povstali proti ministerstvu dosavadní jeho nejvěrnější přívrženci, jako Giskra a bývalý ministr spravedlnosti Pratobevera, proti nimž státní ministr nad míru podrážděn marně se bránil vynakládáním vší sofistické výmluvnosti své, a ministerstvo musilo si dát líbiti výčitku Giskrovu, že heslo jeho jest: „Zvolna, ale rozhodně nazpět“.

Když došlo na finance, i sám Herbst, an odhaloval pravé příčiny finanční miserie Rakouska, trpkou kritikou odsuzoval jednání vlády. „Aby finance upraveny byly,“ pravil, „dány nám konstituční formy. Ale ne formy provedou ústavu a zlepší stav financí, nýbrž duch tyto formy oživující. Vláda, která se nezprostila ducha bureaukratického, která obyvatelstvo neustále poručníkuje a jemu nevěří, musí míti četné dohližitele, kteří škodí financím. Ta vláda, která se stydí veřejné kontroly, kontroluje sama vládními organy a úřady do nekonečna. Odtud se přihází, že z písaření nevyleze: je mnoho co psát, poněvadž je mnoho úředníků, a je mnoho úředníků,

poněvadž je mnoho co psát. Taková vláda musí míti také mnoho listů v žoldu. Povinností listů jest, vyslovovati veřejné mínění. Mysleme si ale vládu, která považuje každou kritiku hned co atentat na sebe, tož si taková zjedná poslušnou žurnalistiku a oddané organy, aby působiti mohla na veřejné mínění, což však stojí peníze. Máme mnoho úředníků a organů k působení na smýšlení obyvatelstva, kteří ničeho nevyřídí, k ničemu nejsou, než snad jenom k tomu, aby břemeno daní ještě více stížili. A tak se stává, že uprostřed míru nésti musíme břemena války. S ministerské lavice vytčeno bylo, že diplomatická vyjednávání mají největší účinek, když za nimi stojí bodáky. Myslím však, že nejlepší podporou vlády je dobrá politika, která má přede vším na zřeteli blaho vlastních národů.“ *)

Adresa konečně přijata byla v takovém znění, že každý odstavec její byl faktické votum nedůvěry ministerstvu. Již mezi debatou nejednou byly proskakovaly pověsti o krisi ministerské, takovou situací ovšem odůvodněné, i očekávala se všeobecně nějaká rozhodná změna ve vládě. Avšak ani kabinet neodstoupil aniž rozpuštěna byla říšská rada, jakož by důslednost konstituční soustavy byla vyžadovala, a ministerstvo i říšská rada pokračovaly spokojeně a vesele v další politické komedii. A jakž mohlo také jinak býti? vždyť jedna i druhá strana byly části téhož těla, a kdyby jedna část padla, bylo by rozrušeno celé tělo. I odstoupení ministerstva i rozpuštění říšské rady bylo by velice v pochybnost uvedlo další panství centralismu. Oposice centralistických poslanců proti centralistickému ministerstvu vykonala ostatně vždy úlohu svou — obecenstvo Vídeňské mělo z toho svou švandu.

XVIII.

Protivenství Čechům činěná. Působení vlasteneckých spolků. Jubileum Shakespearovo. Pěstování hmotných zájmů. Nekrology.

Po celý ten čas v plném květu byly tiskové soudy, zaváděné systematicky proti žurnalistům českým, kteří pravi-

*) Národní Listy, č. 232.

delně jsou odsuzováni a s odsouzenými nakládáno jako s nejsprostšími zločinci, ba ještě hůře. Tak při Strauchovi, uvězněném redaktoru Humoristických Listů, užito té zvláštní prozřetelnosti, jako při nějakém nad jiné nebezpečném lotru, že dvéře k celi jeho dvojím zámkem opatřeny, mříž u okna drátem propletena a on sám, kdykoli na vzduch jest puštěn, samým žalářníkem všude provázen, co nejbedlivěji střežen a přísně od ostatního světa isolován. Pokládán byl tuším za člena, ne-li dokonce za náčelníka jakéhosi tajného revolučního spolku (domnělé tajné národní vlády české, dle vzoru podobné vlády polské za potlačené právě revoluce), po kterých všude co nejpilněji jest slíděno. Členům rodin v těžkém žaláři úpících žurnalistů českých, kteří chtěli útočiště bráti k milosti císařské, zabraňována jest cesta k dobrotivému panovníku, jakož jmenovitě stalo se manželce odsouzeného Vilímka. A nejenom spisovatele stíhalo kruté pronásledování soudní pro přestupky tiskové, i osoby soukromé odsuzovány jsou bezohledně pro politické demonstrace. Za takovou proti vládě čelící prohlášeno také uvítání Julia Grégra ze žaláře propuštěného, pro kterouž odsouzeni jsou churavý knihkupec Kober k měsíčnímu a více dám ke kratšímu vězení. Procesy pro uražení majestatu z příčin často malicherných byly na denním pořádku.

Naproti tomu známý Čechožrout Legis Glückselig, odsouzený od vrchního soudu zemského pro přečin pobuřování proti národnostem, uznán jest od nejvyššího soudu za nevinného, při čemž veliká váha kladena na lojalní smýšlení obžalovaného. Taktéž za nevinné uznáni jsou němečtí žurnalisté Wiener, Wallerstein a Neustadt, žalovaní od Fügnera pro urážku na cti.

Petice za české přednášky na lékařské a filosofické fakultě university Pražské, onyno též od četných praktických lékařů obojí národnosti podporované, zamítnuty jsou hlavně z nedostatku peněžitých prostředků; toliko profesoru Popelovi dovoleny přednášky české pro kandidátky babictví, profesorům na filosofické fakultě pak zůstaveno na vůli, přednášeti o svých předmětech také po česku.

Tou dobou počal se i v německém obyvatelstvu země jeviti odpor netoliko proti kulturním a společenským snahám českých krajanů jejich, nýbrž i proti jich rovnoprávnosti. Toho dokladem jsou protesty Libereckých a Litoměřických Němců proti zavedení češtiny co povinného předmětu do středních škol, v nichžto stěžují sobě na „utiskování Němců“ — zrovna jako za našich dnů. Nepřátelské tyto projevy nevycházely od obyvatelstva německého z vlastního vnuknutí, nýbrž byly pouhým následkem zuřivých štvanic národních našich odpůrců.

Nemýlíme se asi v domnění svém, že právě tato záležitost rovnoprávnosti na školách byla příčinou náhlého propuštění věhlasného paedagoga Wenziga, od něhož pocházel dotyčný návrh na sněmě, z ředitelství české realky Pražské. Měltě Wenzig, slouživ plných 32 let, již právo na celé výslužné, ale jsa muž ještě při jaré síle a úředník v oboru svém osvědčený, mohl ještě celou řadu let konati státu platné služby co školní rada a ředitel vzorného ústavu, kdyby se byl uměl zavděčiti vládnoucím kruhům.

Jak nepříznivé bylo tou dobou národním našim snahám smýšlení rozhodujících kruhů, vysvítalo patrně i z toho, že kníže Karel Švarcenberk a hrabě Jan Harrach k vyššímu pokynutí vzdali se čestných úřadů při Sboru pro vystavění národního divadla, k nimž minulého roku byli povoláni a jež také ochotně byli přijali.

Při vší agitaci a všelikém úsilí živlů nám protivných neklesla národní věc, podporovaná obětovností nadšených vlastenců; naopak spíše ochabovaly síly nepřátel jejích, jakož toho důkazem bylo zaniknutí dvou hlavních organů jejich: vládních Pražských Novin a centralistického Morgenpostu, redigovaného moravským odřezancem Oheralem.

Obzvláště spolkový život rozvíjel se vždy bujaře ji, a před jinými byly to Svatobor a Umělecká Beseda, které co nejzdárněji prospívaly. Svatoboru dostalo se odkazem neznámého přítele literatury české 10.000 zl., úkaz to, jenž musil potěšiti každé vroucí srdce vlastenecké jakožto patrné

znamení, jak vydatné hmotné i duševní síly v lůně národa našeho spočívají. Z činnosti Umělecké Besedy vytknouti třeba jmenovitě obnovení starožitné kaple sv. Kříže v Poštovské ulici, které se dálo jejím spůsobením, čímž zachována jest v Praze jedna z nejvzácnějších památek domácího stavitelského umění. V jiném směru vynikla činnost Umělecké Besedy spořádáním pěkné slavnosti 300leté památky narozenin Shakespearových. Tento velikán básník anglický stal se byl v poslední době miláčkem českého obecenstva divadelního, a ještě dokavad dramatické umění české trvalo v podruží divadla německého, proslulo památnou saisonou Shakespearovskou. Když se později Matice Česká uvázala ve vydávání českého překladu Shakespearových dramat, seznámilo se s těmito i širší obecenstvo, a možná říci, že každý vzdělaný Čech stal se vřelým ctitelem genialního toho básníka. Což bylo tedy přirozenějšího, nežli že národ Český nemohl se vyloučiti z povznešené nálady, jaká byla opanovala všecky národy evropské k oslavení památky básníka, jehož díla nemají žádného individualního národního rázu, nýbrž ráz pouze lidský, kosmopolitický. Vždyť porozumění velduchu tomu nepronikalo v žádném jiném národě tak hluboko, jako právě v národě Českém, jehož prostřední, tedy rozhodující třídy mnohem přístupnější jsou mohutným dojmům pravé poesie, nežli tytéž namnoze otupělé třídy národů jiných. Z té příčiny nabyla také slavnost Shakespearova u Čechů rázu tak vroucně nadšeného, jako nikde jinde. Popisovati ji dopodrobna nemůže býti úkolem naším; dosti bude, naznačíme-li hlavní moment její.

Dne 23. dubna, v den narozenin Shakespearových, bylo Novoměstské divadlo ve všech prostorách svých přeplněno. Nejprv provozována Berliozova symfonie Romeo a Julie, pak následoval proslov od Ervina Spindlera, přednešený Kolárem mladším v osobě Prospera z Bouře. Na to předvedeno šest živých obrazů z dramat Shakespearových, po kterých objevil se průvod 230 osob z veškerých jeho kusů. Jak v živých obrazech vynikaly též jednotlivé zjevy výtečně provedenou charakteristikou. Ale korunou slavnosti musil nazván

býti výjev poslední; když odhaleno bylo Čapkovo kolosalní poprsí velikého básníka*) uprostřed ohromného skupení všech 230 postav Shakespearovských: tu jakoby elektrická jiskra byla prolétla obecenstvem, a pravý jásot povznesl se nad uchvacujícím pohledem. Bylo to vskutku okamžení velikolepé. Pak vystoupila slečna Malá co Perdita a s vroucím zápalem přednášela duchaplný doslov od Züngla.

Takovým oslavením světového básníka, provedeným v pravém duchu uměleckém a stejně důstojným jak oslavence tak oslavovatelů, vydobyl si národ náš čestné místo v první řadě národů kulturních co rovnoprávný její člen.

Z ostatních národních slavností toho roku pořádaných třeba vytknouti pěveckou slavnost svatojanskou v Praze, neméně hlučnou nežli byla svatojanská pouť roku 1862; slavnost na posvátném Řípu dne 29. května na památku příchodu našich praotců v tyto žirné vlasti; konečně slavnost Plzeňskou u příležitosti hospodářské a průmyslové výstavy tamější v měsíci září.

I tohoto roku truchlil genius vlasti nad ztrátou několika nejlepších synů jejích. Dne 22. června zemřel v Karlíně Josef Branislav Mencl, znamenitý kovolijec, který co samouk ze sprostého řemeslníka povznesl se na vysoký stupeň umělce v Starém i Novém světě proslulého, nyní pak ve květu mužské síly, teprv 48 let stár, odňat byl příliš záhy rozsáhlému působišti svému;**) dne 5. července dobojoval těžký zápas s klopotami životními Prokop Chocholoušek, do té doby nejnadanější novelista český, pravý to prototyp českého spisovatele, který z čisté lásky k věci národní vyvoliv si za povolání pěstování vlastenské literatury dobrovolně a ochotně, s obětováním sama sebe podniká všecky svízele s ním spojené; 16. července sešel stářím, maje přes 86 let věku svého, veteran spisovatelů českých profesor František Svoboda, neohrožený druhdy buditel národního

*) Poprsí to stálo pak dlouho v přízemní síňce Měšťanské besedy Pražské.

**) Viz Část třetí našeho spisu, str. 84 a sl.

vědomí v mládeži naší a otec proslulé básnířky Františky Pichlové, známé pod pseudonymem Marie Čacké; konečně rozloučil se s tímto světem mladý dosavad Varšavský profesor řeči a literatury české František Květ, maje teprv 40 let, vlastenec osvědčený, jenž co spisovatel v oboru filosofie a mluvozpytu získal si byl chvalnou pověst.

Vedle vyšších, idealních snah nezapomínáno však ve vlasti naší na potřeby vezdejšího života, a tu nacházíme v popředí obec hlavního města Prahy, která chystala se najednou k několika důležitým podnikům zároveň, jakými byly jmenovitě třetí a čtvrtý most přes Vltavu, obecní plynárna a obecní pojišťovna, ku kterémuž účelu se ucházela o půjčku milionovou. Chvalitebnou péči o doplnění racionalní sítě železniční v Čechách jevilo zastupitelstvo zemské vypracováním dotyčného plánu.

XIX.

Vzrůstající nesnáze vlády. Oposice samé říšské rady proti Schmerlingovi a jeho soustavě. Zavření říšské rady. Pád Schmerlingův. Belcredi státním ministrem.

Rok 1865 jest v novějších dějinách Rakouska velepamátný, neboť v něm učinila vnitřní jeho politika rozhodný obrat, opustivši cestu násilného centralismu a nastoupivši dráhu volného se dorozumění s národy. Bohužel, že na ní nesetrvala důsledně!

Ukazovalo se čím dále tím patrněji, že na základě únorových patentů nedá se provésti ústavní zřízení státu, když většina národů, v historických právech svých skrácena, účastenství své odpírá, nucené pak jeho provádění ukládá financím státním, beztoho nešťastnou politikou zahraniční nemálo sklíčeným, nesnesitelná břemena, pro která nelze pomysliti na žádoucí upravení hospodářství státního. Nejpalčivější byla v tom ohledu otázka uherská, a jakkoli dříve urputní centralisté na říšské radě v zpupnosti své hlásali do světa učení o propadlých historických právech národů, nyní, vidouce ne-

možnost zjednati mu platnost naproti Uhersku, jehož všecky národnosti jednosvorně zpouzely se uznati říšskou radu, uznávali potřebu přivésti ku konci spor ten ústavní, a za nedlouho stalo se vyrovnání s Uhry heslem celé strany německých centralistů, hlásaným nejenom ve všech neodvislých organech jejích, nýbrž i na samé říšské radě.

Po čtyrletém marném namáhání, zříditi Rakousko centralistické s nadvládou živlu německého, přičítána vina nezdaru toho ne tak pochybenému principu, jako spíše neschopnosti Schmerlingově, jejž sám někdejší nejvěrnější stoupenec jeho Giskra co nejpřísněji odsoudil slovy: „Nechť kdokoli se uchopí státního vesla, hůře jím vládnouti nebude než jak se nyní děje," a přesvědčení toto pomalu v celé straně centralistické opanovalo takovou měrou, že organy vlády trpce si stěžovaly na vzrůstající nedůvěru k ministerstvu. Jindy, když přívrženci státního ministra tvářili se nedočkavě, vytýkajíce mu zdlouhavost u provádění jeho programu, měl rytíř Schmerling osvědčený prostředek k umírnění jejich netrpělivosti, hroze svým odstoupením; ten však nyní již nevystačoval, a z toho, co dříve mohlo se považovati více jen za škádlivé hašteření se dobrých přátel, které se vždy dávalo ukojiti novými sliby, stal se za krátko spor opravdový, skutečná ostrá oposice parlamentarní, která se nedala více zažehnati žádnými jalovými frasemi. Naproti takové pak státní ministr nemluvil již o svém odstoupení, obávaje se, aby nebyl vzat za slovo, ale houževně se drže křesla svého prohlásiti dal svými organy, kterak „svědomití státníci uváží, na které straně jest lepší poznání pravého stavu a potřeb říše, a poznání tomuto přispůsobí chování své, t j. buď zůstanou v ministerstvě anebo požádají za své propuštění".

Jedna z hlavních výčitek, již němečtí centralisté činili někdejšímu svému ideálu Schmerlingovi, byl nedostatek svobodomyslnosti, jevící se v libovolném si počínání vlády. Dokud se věc ta dotýkala výhradně jenom národů neněmeckých, v oposici proti ústavě se nalezajících, bylo to dle mínění jejich docela v pořádku; když však i oni sami počali toho

nemile zakoušeti, tu ihned pozdvihli hlasu svého na obranu svobody, obrátíce se jmenovitě proti §. 13. ústavy únorové, jenž uděloval ministerstvu právo, v čas nezasedání říšské rady, kdyby toho vyžadovaly okolnosti, činiti potřebná opatření o své moci, jsouce povinni, v nejprv příštím zasedání říšské rady vyložiti příčiny takového jednání a oznámiti, jaký mělo účinek. Na základě paragrafu toho bylo se ministerstvo za čtyrletého trvání svého dopustilo dlouhé řady skutků s principem ústavnosti se nesrovnávajících, za které nemělo žádné odpovědnosti. Nyní však navrhl poslanec Berger změnu §. 13. v toto znění: „Když není svolána říšská rada, má vláda právo, aby jen nutná, v zákonech nepředvídaná a základním státním řádům se nepříčící nařízení vydala za odpovědnosti veškerého ministerstva a s prozatímní mocí zákonní. Každé takové zákonní nařízení pozbude platnosti, nedá-li mu své schválení rada říšská, která po vydání jeho nejdříve bude svolána.“ Dosah změny té byl patrný. Jakkoli státní ministr vysoce se zaříkal, že vláda ani zdaleka na to nepomýšlí, aby vykonáváním práva, jaké jí paragraf ten uděluje, skracovala právo říšského zastupitelstva, nicméně v sezení svém dne 16. června sněmovna poslanců velikou většinou vyslovila se pro návrh Bergerův.

Neméně nežli na Schmerlinga doráženo bylo v říšské radě na ministra finančního Plenera, kterému těžko bylo omlouvati úpadek státních financí, jehož on sám nezavinil, nýbrž převrácená politika vnitřní i zahraniční, za niž ovšem odpovědno bylo solidárně celé ministerstvo. I jemu vytýkána jest svrchovaná neschopnost, ano řečeno mu do očí, že jednání jeho podobá se jednání kupeckého mládence. Plener musil trpěti hlavně za jiné, v dosavadních okolnostech pak neuměl činiti nic jiného, nežli co činili předchůdcové jeho v úřadě: vytloukati klín klínem a žíti od dneška na zítřek. Dle obvyklé této praxe předstoupil před říšskou radu se žádostí za povolení nového úvěru v sumě 117 milionů zlatých, avšak potkal se s takovým odporem, že byl rád, když mu sněmovna dne 21. června povolila 13 milionů. Významné při

tom bylo, že, kdežto sněmovna za špatné hospodaření finanční odpovědným činila celé ministerstvo, Schmerling svého finančního kolegu docela opustil, nechav ho bojovat samotného, což bylo vykládáno v ten smysl, že míní obětovat Plenera, aby zachoval sám sebe.

Tou dobou již byly věci dospěly tak daleko, že nelze bylo vyhnouti se krisi, tím méně, an nebylo žádným tajemstvím, že v rozhodných kruzích nadobro zviklána jest důvěra v dosavadní spůsob vlády a vzniklo nezvratné přesvědčení o nutné potřebě změny systemu. Již od samého začátku roku počaly se rozšiřovati pověsti o nastávající změně v kabinetu, jmenovitě o propuštění Schmerlinga, a mezi státníky, kteří by mohli povoláni býti na jeho místo, vyskytovalo se opět a opět jméno hraběte Richarda Belcrediho, místodržitele českého. Těch pověstí vyplnila se konečně první část, když dne 26. června rytíř Schmerling žádal za propuštění z úřadu, kteréž také obdržel. Zároveň propuštěn jest i dvorský kancléř uherský hrabě Zichy, ochotný nohsleda Schmerlingův, a na jeho místo jmenován hrabě Jiří Majláth, arcikníže Reiner pak, dosavadní předseda ministerstva, zproštěn hodnosti té, která vznešena na ministra zahraničních záležitostí hraběte Mensdorffa. Další změny v kabinetě prozatím se nestaly, ale z dosavadních bylo patrno, že neběží pouze o změnu osob, nýbrž o změnu celého systemu.

Ve Vídni měl náhlý, ač dávno očekávaný pád Schmerlingův za následek nemalé rozechvění myslí, neboť dobře cítěno, jak velice ten pád — pád systemu, dotýká se interesů hlavního města říše. Mnohem chladněji byla ta zpráva přijata v Čechách, kde všeobecné bylo přesvědčení, že dosavadní spůsob vlády nedá se déle udržeti, a při krutém násilí shůry na národu páchaném, proti kterému všechen odpor se byl osvědčil marným, byla zavládla jakási vyčkávající resignace. Byl to uspokojující sice, ale klidný dojem konečné satisfakce, a jakkoli posud nevědělo se, co dále bude následovati, tolik aspoň s jistotou se vědělo, že na žádný spůsob nebude hůře. Vůbec obživla naděje v lepší budoucnost, mnozí pak, kteří

za dlouhého neprospěšného boje již malomyslněti a ochabovati počali, podníceni jsou k nové důvěře v sebe a k nové činnosti pro dobrou věc.

Po celý ten čas, nežli jmenováno bylo nové ministerstvo, pouštěna uzda všelikým domněnkám a pronášena přání ode všech stran, dle zvláštního jich stanoviska různá, která v tom jediném se shodovala, aby to, co s takovou netrpělivostí se očekávalo, sloužilo skutečně k blahu říše a všech jejích národů. Některé listy uveřejňovaly již program nezrozeného ještě nového ministerstva. Ústava únorová byla ode všech stran tak důkladně odsouzena, že nejvěrnější přívrženec Schmerlingův baron Tinti nerozpakoval se v samé říšské radě nazvati ji pouze prozatímní a mluviti o její budoucí opravě.

Zatím k rozkazu císařovu musili staří ministři dovésti zasedání říšské rady až k ukončení jeho dne 25. července, které se stalo náhlým rozhodnutím císařským. Rozchod poslanců dál se pod dojmem nejtrapnějším, podobaje se spíše kvapnému rozutíkání se, málo důstojnému říšského parlamentu. Zevnitřní výsledek říšské rady byl zcela roveň vnitřnímu jejímu bankrotu. Kvapné rozpuštění její odůvodněno v trůnní řeči, již dne 27. července před shromážděním obou sněmoven přečetl bratr císařův arcikníže Ludvík Viktor, neodkladnou potřebou rychlého svolání oprávněných zástupců národů východní části říše. Ku konci kladena váha na hlubokou a vroucí snahu, „aby společným jednáním o právech, povinnostech a zájmech všem zemím a královstvím společných všickni národové v nedalekě budoucnosti ovinuti byli pevnou páskou sjednocení“. Tento poslední odstavec trůnní řeči odzváněl umíráčkem užší radě říšské; neděla se sice o ní žádná výslovní zmínka, ale patrno bylo, že císař přeje si jiný společný svazek jednotlivých částí říše, než jakým byla říšská rada. Tím nadobro pochovány jsou naděje centralistů, které je do poslední chvíle zcela neopouštěly, že i po pádu Schmerlingově za jiného kabinetu své strany budou moci pokračovati v panování nad národy neněmeckými.

Konečně dne 29. července úřední Vídeňské noviny oznamovaly jména nových ministrů: na místo Schmerlinga jmenován státním ministrem hrabě Richard Belcredi, ministrem finančním hrabě Larisch-Mönich, ministrem spravedlnosti rytíř Komers; organisace kabinetu samého podrobena částečné změně. Z propuštěných jmenován Schmerling prvním předsedou nejvyššího soudního dvoru, Lasser a Kalchberg (dosavadní ministr obchodu) dáni do výslužby, při ostatních vyhradil si císař další jich služby. Významné při tom bylo, že všickni noví ministři jmenováni byli pouze „pro království a země k Uherské koruně nenáležející“, což srovnávalo se úplně s duchem i zněním říjnového diplomu, jímž dosti zřetelně vysloven byl dualismus.

Národ Český, jako byl klidně přijal největšího svého nepřítele Schmerlinga, tak chladně a střízlivě zachoval se při jmenování nových ministrů. Bylať toho nejedna příčina, pro kterou nemohl novému kabinetu přinášeti vstříc úplnou důvěru. Předně, co se týkalo hraběte Belcrediho, nespatřováno v osobě jeho nižádné záruky, že by programu národnímu napomáhati chtěl k plné platnosti. Dosavadní místodržitel český byl sice oblíben pro spravedlivost svou k oběma národnostem v zemi, také o něm bylo známo, že smýšlením svým se kloní k mírnějším autonomistům; že by však byl přívržencem státního práva českého anebo vůbec federalistou, o tom nebyl dosavad podal žádného důkazu. Proti sobě pak měl ten mocný předsudek, že byl úředníkem za vlády Schmerlingovy, třeba jakkoli poctivým. To, jakož i netajené jeho smýšlení aristokratické nedávalo veliké čáky, že by od jeho vlády nadíti se bylo nějakého většího výměru politické svobody nežli dosavad, a Národní Listy dávaly jenom výraz veřejnému mínění, vítajíce jeho povolání v čelo kabinetu mezi jiným následujícími slovy: „My chováme k jeho úřadování naděje, poněvadž jej známe co muže vzdělaného, který má toho státnického nadání a také té zkušenosti, aby potřebám Rakouska rozuměl; my máme k němu důvěru, poněvadž se u nás osvědčil býti lepším než jeho předchůdci, avšak my jej prozatím pod-

porujeme jen proto, že přišel po Schmerlingovi. Po pádu toho, jenž únorovku utvořil, bude nám každý vítaným, kdo v tomto ohledu změnu systemu slíbí. Důvěru naši rozhodnou bude si ovšem musit získati činem, změnou samou.“

Také jmenování Schmerlinga prvním předsedou nejvyššího soudního dvoru byla okolnost, která nemohla naplňovati národ důvěrou k novému kabinetu. Kdyby propuštěný ministr byl povolán býval do panské sněmovny anebo dosazen na některý vysoký dvorský neb jiný čestný úřad, nesouvisící s bureaukracií, která byla nejochotnější služkou padlého systemu, rád by mu i nejrozhodnější jeho protivník byl přál takového neškodného vyznamenání; ale že sám otec a tvůrce té neblahé soustavy povýšen byl na nejvyšší křeslo soudnictví rakouského, které za jeho vlády sníženo bylo na pouhou loutku jeho libovůle — to byla příliš podivná ilustrace vyhlašované změny principu.

XX.

Ministerské cirkuláře. Amnestie. Gastýn. Císařský manifest. Úloha ministerstva. Svolání sněmů. Bureaukracie. Oslava 20. října. Volby.

Nové ministerstvo nemeškalo spůsobem žádnou pochybnost nepřipouštějícím projeviti směr i zásady, jakými se míní říditi ve správě své. První skutek Belcrediho byl oběžník vydaný dne 30. července k zeměsprávcům, v němž pravil:

„Žádám představených jednotlivých zemí, by působili k tomu, aby jednání úřadův bylo nejen zákonům přiměřené, pevné a důstojné, nýbrž aby také svědčilo, že rozumějí úřadové svobodnému samostatnému rozvíjení sil. Považuji to za jednu z nejblahodárnějších snah našich dnů, aby se šířil znenáhla kruh veškerých záležitostí, které třeba odkázati v samosprávu těm, jichž prospěchu bezprostředně se týkají. Jest povinností úřadův, aby snahy tyto, pokud šetří mezí zákonův, se vší horlivostí podporovaly a šetrným chováním naproti sborům samosprávným všude dobrou vůli utvrzovaly. Při-

*

pomínám, že nežádám od úřadův ani liberalního ani neliberalního provádění zákonův, nýbrž uznávám jedině takové provádění zákonův za pravé, které se srovnává s ponětím, doslovným zněním a ustanovením zákona. Šetrného jednání jest nevyhnutelně potřebí. Žádám představených zemí, aby působení a schopnosti úředníkův vždy s tohoto stanoviska se spravedlivou přísností posuzovali. V bezprostředním ústním obcování s obyvatelstvem spočívá podstatná výminka, aby úředník neklesl v mrtvý formalismus; písemné jednání jest sice oprávněné, ale jen v mezích mnohem užších než dosud. Svědomité a spořivé nakládání s jměním státním jest první povinností úředníka. — Svobodného vyjadřování mínění tiskem, pochází-li z lásky ku pravdě, nechť si úředník váží co statku drahocenného: osobní nedůtklivost budiž odložena, jenom kde objektivní posouzení věci shledá něco trestuhodného, sluší se dovolávati moci soudní. — Pro země o několika národnostech musím co nejdůrazněji odporučiti přísnou nestrannost a stejně spravedlivé chování ke každé z nich. Jak úřad tak i jednotlivý úředník jednej s lidem v jeho řeči; spůsobilost v tom ohledu bude závažnou i rozhodující při posuzování jeho upotřebitelnosti. Žádám, abyste dle těchto všeobecných stanovisek zařídil své chování se k úřadům a vydal další potřebná nařízení.“

Prozatímní zeměsprávce Čech hrabě Antonín Lažanský, zachovav se podle žádosti té, vydal podobný okružní list ke všem politickým úřadům království Českého, v němž napomínal je, aby porozuměli potřebám lidu a ve všem počínání svém jevili šetrnost, obezřelost a dobrý takt.

Také nový ministr spravedlnosti rytíř Komers uznal za dobré, vydati všem vrchním soudům zemským předlitavským cirkulář, v kterém, připomínaje jim povinnost jejich přiváděti právo k platnosti, dokládal, kterak soudce jenom tenkráte nálezům svým zjedná všeobecnou důvěru, „když při vynášení jich, *dalek jsa všeho politického strannictví*, vždy na zřeteli míti bude zákon a *jediný* zákon. Soudní síně musí zůstati síní spravedlnosti a nesmí státi se kolbištěm

politických bojů. Při tom nesmí soudce nikdy zapomenouti, že ustanoven jest za služebníka státu jen ku prospěchu obyvatelstva, že strany očekávají od něho soudní nálezy, ale žádné milosti; musí tedy chovati se k nim důstojně, ale zároveň s oněmi ohledy, kterými povinen jest občan občanu... Jsa přinucen, aby trestního zákona užil proti těm, kteří jej porušili, nechť činí to s klidností vší vášně prostou, a nechť i s nutnou přísností spojuje onu lidskost, která i ve vinníku vidí ještě zbloudilého člověka."

Dne 1. srpna prohlášena císařská amnestie, kterou všem osobám, které pro nějaký tiskem spáchaný trestný čin odsouzeny byly, avšak trest buď ještě nenastoupily aneb ještě úplně nepřestály, přisouzený trest aneb zbytek jeho se promíjel, spolu pak nařizovala soudům okamžité zastavení všelikého vyšetřování pro podobné trestní činy zavedeného a ještě rozsudkem nevyřízeného. Vydání amnestie pro ty, kteří proti padlému systemu bojovali, rozumělo se jaksi samo sebou a bylo s jistotou očekáváno; tím nemilejší bylo všeobecné překvapení, že se vztahovala pouze na ty, kteří byli buď teprv ve vyšetřování, anebo tresty, k nimž odsouzeni byli, dosud nepřestáli, a ne také na ony, kteří tresty své již vytrpěli, a v ohledu na něž vyžadovala důslednost, aby prominuty jim byly právní následky jich odsouzení.

Však ani cirkulář Belcrediho neuspokojoval všeobecné očekávání, které připraveno bylo na určitý program politický; takového nebylo v něm, než pouze důtklivé ponaučení pro bureaukracii, kterého arciť bylo nutně potřebí, měla-li se zlomiti dosavadní libovolná úřadovláda. V takových okolnostech národní strana neopomíjela připomínati nové vládě státoprávní postavení koruny České a klásti váhu a důraz na program federalistický.

K této neurčitosti vnitřních poměrů říše družilo se i povážlivé mezinárodní postavení Rakouska, které nerozumnou německou politikou svou dalo se v posledních letech zaplésti do zbytečné války s Dánskem o Šlesvik-Holštýn, po jejímžto vítězném ukončení octlo se najednou ve příkrém sporu s do-

savadním spojencem svým Pruskem, které z vítězství toho zamýšlelo kořistiti pouze pro sebe. Ve sporu tom stalo se sice dne 14. srpna v Gastýně jakési prozatímní dorozumění obou stran, ale všecky nesnáze nebyly tím odklizeny, jakož mělo se brzy ukázati na škodu a nemalé ponížení Rakouska.

Tyto neurovnané veřejné poměry poskytovaly po delší čas politickým stranám hojnou látku k úvahám a horlivé polemice o nejprospěšnějším zřízení organismu státního, ve které odpůrci federalismu, když centralismus nadobro byl pochován, nahradili jej heslem novým, jež znělo dualismus. Kdežto dříve němečtí centralisté měli proti sobě všecky nenémecké národy rakouské, nyní Maďaři a Němci stáli co spojenci proti Slovanům. Jádrem celé otázky bylo státní právo koruny České, jemuž odporná strana upírala stejnou platnost s právem koruny Svatoštěpánské.

Tu národové rakouští překvapeni byli manifestem císařským, vydaným dne 20. září, jímž zastavena jest platnost únorových patentů a oznámeno svolání sněmů koruny Uherské, s nimiž má vláda dorozuměti se o jiný spůsob upravení společných záležitostí říše, výsledek pak jednání toho předložiti sněmům ostatních zemí.

Nyní pojednou byla celá situace objasněna. Kdežto z dosavadních projevů ministerstva bylo jen tolik patrno, že sobě vytklo za úlohu dokonalé provedení decentralisace, vznášel na ně císařský manifest druhý důležitý úkol, spůsobiti usrozumění se všech národů rakouských o svém postavení uvnitř říše. Manifest ten byl neméně radostně uvítán nežli svého času diplom říjnový, neboť jím konec učiněn byl jednostrannému oktrojování a otevřena volná dráha vzájemného se smlouvání. K tomu konci svolány jsou před samým vydáním manifestu všecky sněmy zemské, a sice předlitavské, t. j. mimouherské, ke dni 23. listopadu.

Jakkoli ze všech dosavadních kroků ministerstva patrně vysvítala nejlepší jeho vůle, odstraniti veškeré závady, které byly na překážku vnitřnímu zdaru říše, jmenovitě volnějším vývojem samosprávy, jedna výčitka vším právem činěna mu

byla: že příliš liknavě si počíná v zavádění potřebných změn v organismu správním. Mělo-li financím rakouským trvale pomoženo býti, byla jedna z předních podmínek toho vydatná redukce ohromné armády úřednické, pocházející z neblahé doby Bachovy, která bureaukratický aparat státní byla rozmnožila v míře před tím nevídané, aniž by při tom získala veřejná služba. Bureaukracie rakouská byla těleso nehybné, odporující každému volnějšímu hnutí a pracující mechanicky podle šablony, zděděné z doby absolutismu. Idealem jejím byla pohodlnost v úřadě a pánovitost k občanům; jsouc sama sobě účelem byla vykonavatelkou vládních záměrů jen tak dalece, pokud se to srovnávalo s její chutí; jinak dovedla nejlepší úmysly vlády mařiti tupým, neústupným vzdorem. Že takové úřednictvo nesrovnávalo se se zamýšleným rozšířením samosprávy, bylo na bílledni, a zavedením takové byla by se zbytečnou stala dobrá polovice té armády úřednické. Veliká část agendy politických úřadů mohla býti odkázána vstupujícím právě do života okresním zastupitelstvům, a tak uleveno vládě i lidu. Jestliže kde, tedy zde bylo potřebí rychlé a radikalní reformy.

Že Belcredi stav věci výborně znal, toho důkazem byl oběžník jeho k místodržitelům zemským a následující v patách za ním odstranění mnohých zlořádů a nešvar úřední praxe, jakož i zrušení mnohých zbytečných a občany v osobní svobodě jejich obmezujících formalit. Ale přes veliký odpor, jakého i nyní ještě doznával od podřízených sobě organů, nevěřících v dlouhé trvání nové éry,*) přes veliké naň dolehání se strany autonomistické nemohl se státní ministr odhodlati k nevyhnutelně potřebné změně osob, aby síly, neumějící se nižádným spůsobem vpraviti v ducha nové vlády, nahraženy byly jinými, pochopujícími časový směr a pravou úlohu svou. Na nejdůležitějších křeslech politických přednostů seděli dosavad vychovanci školy Bachovy, nepřístupní novým ideám pokroku, a starý bureaukratický mlejnek klepal

*) Jak známo, opakovalo se to i na začátku vlády Taaffeovy.

vesele dále v dosavadním taktu. Tato nerozhodnost státního ministra, obnoviti nespůsobilý stroj administrativní, měla se mu státi osudnou, neboť zarytá oposice bureaukracie, již opominul hned s počátku důkladně zlomiti,*) byla jednou z hlavních příčin nezdaru jeho snah. Nedostatek ráznosti, byť i pocházela ze sebe šlechetnější stránky ctihodné osobní povahy, jest největší chybou při reformujícím státníku; kde jedná se o věci veliké, tam nemají místa ohledy malicherné. Předchůdcové Belcrediho počínali si v tom docela jinak, u nich převládal strannický interes, prostý všeliké sentimentalnosti.

Blížil se památný den 20. října, a všude po vlastech českých dály se rozsáhlé přípravy k jeho důstojnému oslavení. Jmenovitě Praha chystala se k velikolepému osvětlení města. Taková demonstrace musila se velice nelíbiti jak hrstce Pražských přívrženců centralismu tak i samé bureaukracii, která tím nemile vyplašena byla z pohodlného klidu svého. Ano zeměsprávce hrabě Lažanský dal se odporným tímto proudem tak daleko strhnouti, že zvláštním cirkulářem k okresním úřadům a k městské radě Pražské zameziti se snažil tuto vlasteneckou slavnost, jíž národ Český projevoval vládě důvěru svou. Přátelskou radu svou (nikoliv úřední zákaz), aby se upustilo od zamýšlené iluminace, odůvodňoval v přípise k městské radě Pražské tím, kterak prý část obyvatelstva Pražského osvědčení takové v nynějším okamžení nepokládá za vhodné, pročež musí býti zůstaveno každému na vůli, chce-li se ho účastniti, a „žádné donucování díti se nesmí“. Odvolávaje se při tom k „obíhající pověsti, že se zmíněného osvětlení města použije k rušení pokoje a k demonstracím proti jednotlivým osobnostem, hrozil opatřením, jímž by se jakémukoliv pokusu o rušení pokoje neb demonstrace učinila přítrž spůsobem nejráznějším“.

Tak zachoval se nejvyšší úředník zemský té vlády, jíž svědčilo zamýšlené projevení lojalnosti, i kdož mohl ještě

*) Oposice tato jevila se i v samém směru organů úředních vládě nepříznivém, jmenovitě Prager Zeitungu.

pochybovati o tom, že právě hrabě Lažanský jest nejsilnějším sloupem oposiční bureaukracie? Vzdor tomu zůstal Lažanský i dále zeměsprávcem v Čechách, aby v čas nepřátelské okupace země osvědčiti mohl úplnou svou neschopnost k tomu úřadu.

Co se týče obávaných výtržností o iluminaci, ty obmezily se na jedno neb dvě vytlučená okna v neosvětleném domě nejvyššího maršálka zemského hraběte Rothkirch-Panthena, bedlivě hlídaném od celého zástupu strážců veřejné bezpečnosti, kdežto všude jinde, i kde by pro tlačenici hustých davů lidstva všeliká činnost policie byla marnou bývala, zachovalo Pražské obecenstvo vzorný pořádek. I všude jinde po Čechách odbyla se právě národní slavnost 20. října beze všech výtržností.

Nový důkaz spravedlivosti k národnosti české dal státní ministr jmenováním na uprázdněný stolec biskupství Litoměřického moravského Čecha Augustina Vahaly, arcidékana Kroměřížského, proti usilovnému nalehání Němců, aby k důstojnosti té povýšen byl Němec, poněvadž valná část diécese té má obyvatelstvo německé.

Nastávající zasedání sněmu zemského vyžadovalo některé doplňovací volby, mezi jinými také na místo dra. Krásy, který tou dobou složil svůj mandát. Skrejšovský, aby znova mohl kandidovati, vymohl si bez obtíže rehabilitaci.

XXI.

Poměry tiskové. Objektivní řízení. Ruch spolkový. Sbor pro vystavění národního divadla. Sjezd založen. Matice česká. Jiné spolky. Národní a jiné slavnosti. Pěstování snah kulturních i materialních. Jindřich Fügner †.

Pronásledování federalistického tisku nepřestalo i v tomto roku bujně kvésti, a byla by jich dlouhá řada, kdybychom vyjmenovati chtěli všecky odsouzené noviny a redaktory. Nejhůře toho zakusily Národní Listy, byvše na dva měsíce zastaveny (od 13. dubna až do 15. června), načež v jedno sply-

nuly s Hlasem, listem stejného směru, čímž konec vzalo škodlivé rozptýlení sil a bezúčelná konkurence. Aby se stíhání novin usnadnilo a při tom i zprostilo všelikého zdání tendenčního pronásledování osob, zavedeno jest ještě za vlády Schmerlingovy tak zvané objektivní řízení, vynález to Vídeňského státního zástupce Lienbachra, dle kterého směl soud zabaviti každý tiskopis bez vznešení žaloby na osobu za něj odpovědnou, jakmile by státní zástupce obsah jeho shledal zločinným, ano v případu takovém i zastaviti časopis na tři měsíce beze všeho vyslechnutí redaktora a bez ohledu na to, že pozdější soudní výrok mohl mínění státního zástupce prohlásiti za mylné. Objektivní toto řízení ve věcech tiskových jest doposud velmi pohodlnou zbraní vlády proti oposičnímu tisku, který nepřestává pozdvihovati hlasu svého proti němu, ale marně dovolává se spravedlnosti.

Přes všecko toto příkoří činěné národnímu vývoji v Čechách právě v této poslední době hospodaření Schmerlingova položen jest pevný základ k rozšířenější samosprávě zaváděním okresních zastupitelstev, která průběhem toho roku skoro všecka jsou zorganisována.*)

Velmi čilý byl toho roku ruch spolkový. Tu přede vším vytknouti třeba obnovenou činnost Sboru pro vystavění národního divadla, pak sjezd záložen českých. Co se prvního týče, ten byl za poslední doby následkem nemilých zkušeností a překážek jemu v cestu kladených bezděky ochabl v působnosti své, a když i ta záležitost vtažena v obor neblahé národní roztržky a vina toho přičítána osobě předsedy, tu Rieger i celý dosavadní výbor ochotně postoupili čestná místa svá novým silám. V měsíci lednu zvolen jest výbor nový, jehož duší stal se místopředseda jeho Sladkovský, a ten skutečně s horlivostí uznání hodnou chopil se znovu zanedbaného díla, tak že v brzku působením obzvláště čilé agitace jak osobní tak i žurnalistické obživly po vlasti téměř již v zapomenutí

*) Nedostatek samosprávných sborů těchto na Moravě, kde se jim centralisté a Němci až dosavad ubrániti dovedli, jest jedna z hlavních příčin opozdilosti této země v národním ohledu.

upadlé sbírky na národní divadlo, při nichž opětně se osvědčila vlastenecká obětavost našeho lidu. Nejenom peněžité příspěvky, nýbrž i material a jiné potřeby stavební věnovány jsou jak od obcí místních i okresních a jiných spolků, tak od jednotlivců, z nichž nejeden živnostník sliboval konati bezplatnou práci. Skvělý příklad dala ostatním obcím královská Praha příspěvkem 40.000 zl., a za ní následovala jiná města dle sil svých; dále pořádán bazar a pomýšleno do opravdy na zavedení loterie, a dle skvělých výsledků, dosažených za poměrně krátký čas, vyslovována naděje, že brzo bude moci přikročeno býti k stavbě samé.

Vděčně budiž při té příležitosti zpomenuto šlechetného maďarského virtuosa na housle Eduarda Remenyiho, který již rok před tím v Praze koncertovav slovem i skutkem byl projevoval vřelé sympatie národním snahám Čechů, nyní pak podruhé do Prahy zavítav činil odtud vycházky na venkov, dávaje po lepších městech koncerty, z jichž výnosu větší část věnoval fondu pro vystavění národního divadla.

Důležitou roli v hospodářském životě národa našeho hrály za posledních let záložny, osvědčivše se co pravé dobrodiní pro rolníky a menší průmyslníky a co nezbytný faktor společných podniků živnostenských. Všecky tyto kreditní ústavy měly v podstatě interesy společné, nanejvýše však vystoupila solidarnost jejich, když vláda chystala se podrobiti je poplatnosti. K rokování o těchto společných zájmech svolán jest do Prahy před svatým Václavem sjezd českomoravských záložen, který v příčině poplatnosti uzavřel podati vládě pamětní spis proti ní, dále zříditi v Praze ústřední záložnu čili úvěrní banku živnostnickou, konečně přijmouti za společný organ Šimáčkova Posla z Prahy.

Z ostatních spolků chvalitebnou činností vynikaly: Jičínský spolek musejní, odbývající častá shromáždění svých členů; Spolek českých lékařů, vydávající zvláštní svůj organ, „Časopis českých lékařů“; Čtenářský spolek akademický českých studentů Pražských, mající hlavně

směr vzdělavací a vědecký; spolek mladých obchodníků Merkur, sloužící zájmům oboru svého; Pražský Sokol, jehož masopustní „Šibřinky“ byly nejoblíbenějším ze všech podobných veřejných zábav; Hlahol, jehož produkce byly v pravém smyslu uměleckými pochoutkami; Umělecká beseda, střed mladšího světa uměleckého a literarního, kde i starší výtečníci účastnili se krasovědných rozborů a přednášek. A nejenom v Praze, i na českém venkově utěšeně kvetl život spolkový (též v místech s obyvatelstvem převahou německým zakládány spolky české, jako na př. v Liberci), ano i v cizině, kdekoliv žil dostatečný počet Čechů, sdružovali se krajané k účelům vzájemné pomoci a společenské zábavy. Takového druhu byly jmenovitě Slovanská beseda ve Vídni, v níž nejčetněji byli zastoupeni Čechové; Český zpěvácký spolek v Štýrském Hradci; Česká beseda v Paříži, české spolky v Drážďanech, v Berlíně a v jiných městech Německa.

Z vlasteneckých slavností obzvláště pozoruhodno bylo svěcení praporu zpěváckého spolku v Kroměříži dne 20. srpna, jednak pro národní význam svůj, ano účastnění se četných spolků z Čech dodávalo mu rázu sbratření Čechů a Moravanů; jednak pro obtíže, s jakými spojeno bylo dosažení úředního dovolení, které proti zákazu okresního úřadu musilo býti vymoženo teprv odvoláním se k vyšší instanci. Byl to nový příklad, jak málo ztrnulá bureaukracie až dosavad se dovedla vpraviti v ducha nové vlády. Neméně důležita byla pro Moravu jiná slavnost, anať se konala na počest slavného Moravana, totiž odhalení pomníku Amosa Komenského v Brandejse nad Orlicí dne 5. září, ku kteréž sešel se rovněž drahný počet účastníků z obou sesterských zemí, a to nejenom z třídy vzdělanější, nýbrž i lidu obecného, což bylo zřejmým důkazem zmáhající se vždy v širších kruzích netoliko národní uvědomělosti, ale i smyslu pro vyšší kulturní zájmy. Slavnosti té přítomen byl i Palacký, mezi pozdravujícími telegramy pak nalezal se i jeden od Rixdorfských Čechů u Berlína na znamení, že ani tito po více věků

lidských od původní vlasti své oddělení krajané dosavad nezapomněli na národní svazek svůj s Čechy a Moravany.

Dne 2. listopadu odhalen a vysvěcen pomník, postavený od Svatoboru prvnímu básníku českému, Františkovi Ladislavu Čelakovskému na hřbitově Volšanském. Byla to slavnost velice dojemná, při níž konal čestnou stráž Pražský Sokol. Slavnostní řeč plnou vzletu měl Vyšehradský kanovník Štulc, jenž pomník vysvětil, Hlahol zapěl velikolepý choral, a vlastenečtí spolkové i soukromí jednotlivci závodili v zasypávání hrobu nesmrtelného pěvce „Růže stolisté“ věnci a kvítím. Vzdor nepříznivé povětrnosti bylo účastenství obecenstva nad míru hojné. Tak, dosti pozdě sice, ale skvěle a vroucně vykonal národ Český povinnost svou k jednomu z nejvýtečnějších a nejšlechetnějších synů svých.

Pro zájmy literarní bylo velmi příznivou okolností, že sbor Matice české vypovězením přiměřené části jistin na hypoteky uložených a zakoupením za ni cenných papírů doplnil konečně kapital její na 100.000 zl., tak že již následujícím rokem počínaje všecky nové vklady zúplna mohly vynakládány býti na vydávání spisů, čímž možným učiněno značné zvýšení činnosti tohoto pro národ náš tak důležitého ústavu. Ostatně na ten čas interes literarní ustupoval do pozadí před čilejší akcí politickou, která u zvýšené míře zajímala veřejnou pozornost.

Divadlu českému od té doby, co se stalo samostatným, nevedlo se příliš skvěle, neboť jsouc teprva v začátcích musilo si dříve vychovati své stálé obecenstvo, ovšem jiného druhu nežli bývalo někdejší nedělní v divadle stavovském. Divadelní ředitel Liegert měl velmi těžké postavení, když i při subvenci 10.000 zl., od zemského výboru mu poskytované, prostředky jeho nevystačovaly k tomu, aby v plné míře vyhovoval požadavkům naň činěným. Konec všeho byl, že Liegert, nedosáhnuv žádaného zvýšení subvence, se značnou svou škodou ustoupil novému podnikateli Thomeovi. Kdo by však z toho souditi chtěl, že divadlo české, tento ústav umělecký, na němž sobě národ tak velice zakládal a k jehož

zvelebení tak veliké oběti podnikal, nebylo schopno samostatného života, velice byl by na omylu; byl to jen přirozený, ovšem nenáhlý postup jeho vývoje, který, ač volným, nicméně bezpečným krokem blížil se k vytknutému cíli. Taková domnělá zdlouhavost arciť nesnesitelna byla horkokrevným zanícencům pro dramatické umění české, kteří, neuvažujíce obtíží každého začátku, jež třeba překonati trpělivou vytrvalostí, v předpojatosti své nepozorovali skutečných pokroků, jaké činilo.

Honositi se zajisté jeviště české pěknou řadou domácích umělců, kteří by každému jinému divadlu byli k ozdobě sloužili, a počet těch nejnověji rozmnožen byl novou mladou silou, která měla vydařiti se nad jiné. Byla to slečna Malá, herečka neobyčejného nadání, která v šlechetném zápalu pro umění neunavnou péčí za nedlouho tak vysoko dospěla, že stala se miláčkem obecenstva, které v ní obdrželo náhradu za nedosti ocenitelnou Kolárovou (někdejší Manětínskou), jež churavostí přinucena byla na vždy opustiti jeviště české, které se jí, rozené Němkyni, během uměleckého působení jejího bylo stalo milým domovem. V její šlépěje důstojně nastoupila slečna Malá, zdědivši po své předchůdkyni též onu vřelou lásku k ústavu, na němž působila, která jí nedovolila odciziti se jemu ani k vůli skvělým návrhům, docházejícím jí z ciziny.

Po zralém uvážení všech poměrů musil nepředpojatý soudce uznati o divadle českém, že tento mladistvý národní chrám Thalie chová v sobě nejenom znamenitou životní sílu, nýbrž že nalézá se na nejlepší cestě k zdárnému rozvoji, jenž sliboval brzy dospěti k oné výši umělecké, na které bude moci směle se rovnati každému jinému podobnému ústavu.

Co se týče činnosti národa našeho na poli vědeckém, svědčí o ní v první řadě práce komitetu pro přírodnický výzkum Čech, konané skoro výhradně silami českými s pomocí subvence zemské, o nichž uveřejňovány čas od času obšírné zprávy. — Obec Pražská dala nový důkaz chvalné péče své o školství založením realního gymnasia na Malé Straně, jehož řízení svěřeno na slovo vzatému pedagogu

profesoru Václavovi Zelenému. — Vojta Náprstek i letos pokračoval v oblíbených přednáškách svých na Žofíně, k nimž vyvolil si tenkrát za předmět moderní filantropii, a hojné účastenství obecenstva svědčilo o čilém smyslu lidu našeho pro všecky otázky časové. Zde náleží též zmíniti se o výstavě Václava Friče, obchodníka ve sbírkách přírodnických na Vodičkové ulici, důležité obzvláště pro školy.

Za vyššími duševními snahami nezůstávala pozadu péče o zájmy hmotné; v říjnu otevřena jest a těžbě odevzdána nová železnice Kralupsko-Turnovská, 19. pak téhož měsíce s velikou slavností dálo se položení základního kamene k třetímu mostu Pražskému (nynějšímu železnému mostu Františka Josefa), jejž sám kardinál arcibiskup Pražský kníže Švarcenberk posvětil, a téhož dne vysvěcena nová obecní plynárna Pražská, kterýž obřad vykonal světící biskup Krejčí. Oběma těmato podniky vyhověno veřejné potřebě, která již po dlouhý čas čím dále tím naléhavěji se byla ozývala. Již pak vyskytoval se opět nový projekt stavební, totiž nové budovy Musea českého, jehož napořád vzrůstající sbírky nenacházely již v nynějším domě na Příkopech dostatečného místa. Potřeba nové stavby musejní všeobecně byla uznávána, a vyhledání nejpříhodnějšího místa jakož i opatření peněžitých prostředků k stavbě té staly se od té doby předmětem opakovaného veřejného uvažování.

Z vynikajících národovců, jež tímto rokem odňati jsou vlasti, nejžalostněji oplakáváni jsou Jindřich Fügner, starosta Sokola Pražského, jemuž byl nádherný spolkový dům vystavěl, a pak slovutný hudební skladatel Leopold Zvonař. Fügnerovi postaven na Volšanském hřbitově velikolepý pomník.

XXII.

Politická situace. Čtvrté zasedání sněmu. Höfler. Krádež Příbramského stříbra. Bouře proti Židům na venkově. Novinářské štvanice proti Čechům.

Mezi tím Rakousko neodvratně spěchalo vstříc osudné katastrofě, kterou by bylo mohlo zažehnati jen odhodlaným

zabočením v jinou dráhu, než jakou se doposavad byla ubírala jeho politika. Již nebylo déle možná zatajovati veřejně uznávanou pravdu, že finanční a národohospodářský úpadek Rakouska zaviněn jest převrácenou jeho politikou jak vnitřní tak zahraničnou, a právě všeobecné přesvědčení, že takovéto hospodářství nesmí déle trvati, nemá-li stát uvržen býti v konečnou záhubu, vedlo ke změně dosavadního systemu. Úloha nového ministerstva nemohla býti jiná, nežli na dobro se odříci starých, duchu času odporujících tradicí Rakouska a dáti celé politice jeho směr docela opačný.

Tak radikalní obrat byl arciť nesnadný, nicméně nové ministerstvo alespoň co do vnitřní správy říše jevilo nejlepší vůli; aby však obrat byl úplný, bylo nevyhnutelně potřebí změniti též politiku zahraničnou, neboť jenom shodou obou možné bylo žádoucí napravení kleslých financí říše. Ale obrat v politice zahraničné spojen byl s obtížemi ještě mnohem většími nežli změna v administraci, neboť jednak byla akce již příliš daleko zašla, jednak nedaly se jedním rázem přetrhnouti všecky svazky, jež dosavad poutaly dynastii k někdejší říši Německé. Musila tedy činnost ministerstva, nejsouc sama s sebou ve shodě, vždy pokulhávati, čímž částečně vysvětluje se nedostatek ráznosti jeho naproti odporu zuřivých centralistů a vzdorné bureaukracie. Národ Český, jak v Čechách tak i na Moravě, osvědčoval státnímu ministru opětovanými projevy důvěru svou, organy federalistické nepřestávaly nalehati na větší rozhodnost u provádění potřebných oprav a změn ve vnitřní správě; ale vláda, buď že neměla moci aneb se ostýchala sáhnouti k dostatečně vydatným prostředkům, nevčasnou shovívavostí jenom posilňovala oposici a sama postavení své si znesnadňovala. Taková byla politická situace Rakouska, když v listopadu sešly se zemské sněmy.

Na všech téměř sněmech ozývaly se protesty centralistů proti zastavení únorovky, dílem v podobě adres od sněmů přijatých, dílem co výrazy smýšlení menšiny jejich. Ve sněmě českém, kde tenkráte šlechta namnoze hlasovala se stranou

národní, dopomáhajíc jí k většině, učiněn od hraběte Alberta Nostice návrh, aby podána byla císaři poděkovací adresa co odpověď na manifest ze 20. září, proti čemuž s druhé strany vytasil se Herbst s návrhem na resoluci co protest proti manifestu. Návrh Nosticův přijat většinou, a taktéž i adresa sama, v kteréž ukazována důležitost korunování Jeho Veličenstva na království České.

Z vlastního jednání sněmovního budiž stručně uvedeno, že k návrhu vlády změněno rozdělení země z dosavadních 208 okresů na 80, čímž politická administrace jest zjednodušena a docílena značná úspora; že vyvazení pozemků dovršeno zrušením posledních naturalních dávek a emfiteutických závazků; že otázka dělení pozemků odkázána ku posouzení nově zavedeným okresním zastupitelstvům; že vyřízeny rozličné záležitosti hospodářské; že zdělán zákon honební rolnictvu příznivý; že povoleny podpory průmyslovým školám; že stalo se usnešení o stavbách nové techniky, nové porodnice, nového blazince, též o potřebné opravě hradu Karlštýna; konečně vypracovány a vládě předloženy jsou návrh k zavedení jazykové rovnoprávnosti také na universitě, když středním školám již pojištěna byla císařským potvrzením dotyčného zákona; pak návrh na změnu volebního řádu, jenž obsahoval i zavedení 20 nových virilních hlasů na sněm, jichž užívati měli velkostatkáři nejvíce daní platící. Z petic podaných sněmu nejdůležitější byla za zrušení obchodních komor, podaná od průmyslnictva Královéhradeckého.

Ze sněmu v zasedání tomto vystoupili mimo jiné kníže Karel Auersperk, bývalý státní ministr Schmerling, Hauschild a Krása složením mandatu; některým, jako Sadilovi, Bibusovi a Vokounovi projevena od českých voličů jejich nedůvěra; Eduard Grégr úředně zbaven jest mandatu následkem odsouzení svého v nové tiskové při.

Sezením 56. dne 23. května 1866 jest sněm zavřen. Nedá se zapříti, že toto čtvrté jeho zasedání bylo mnohem úrodnější nežli předešlá, obzvláště mohla s ním spokojena býti národní strana, jíž pomáhala k většině ona část šlechty, která

byla zvyklá jíti vždy s vládou a nyní přestala hlasovati s centralisty, když tito se octli v opposici s novým ministerstvem. Ale ještě větších úspěchů bylo se nadíti do budoucnosti, v kteréžto naději stvrzována byla národní strana jmenovitě obnoveným slibem císařovým, že se dá korunovati na království České, jejž dle pověsti o tom vůbec rozšířené byl učinil nejvyššímu maršálku, když v čele deputace sněmu odevzdával mu děkovací adresu jeho.

Ale těchto dalších úspěchů nemohlo dosaženo býti bez krutého boje, jakož o tom svědčil zuřivý odpor nepřátel našich i v tomto posledním zasedání proti všemu, co bylo ve prospěch národa Českého, jmenovitě německých profesorů proti rovnoprávnosti na universitě, od Riegra navrhované a nadšenou výmluvností hájené. Otázka universitní hýbala celou Prahou, a bouřlivá debata o ní vedená shromažďovala četné obecenstvo nejenom na galerii sněmovny, nýbrž i na Pětikostelním náměstí před sněmovnou, které po skončeném hlasování, jímž přijat byl návrh Riegrův, poctilo tohoto i většinu poslanců ze sněmu vycházejících hlučným voláním „Sláva!“ Tato tak nevinná demonstrace, při níž nestalo se ani nejmenší výtržnosti, měla následek za vlády Belcrediho neočekávaný. Zemský maršálek v centralistickém rozhorlení svém stěžoval si na to zeměsprávci, a hrabě Lažanský v známém svém nedostatku taktu svedl vinu na policii a referoval o tom v tom smyslu státnímu ministru, který neměškal rázně zakročiti proti „rušitelům veřejného pokoje“. Policejní ředitel Pražský Ullmann, úředník plnící své ne vždycky snadné povinnosti s takovou svědomitostí, že požíval úplné důvěry a přízně veškerého obyvatelstva hlavního města bez rozdílu stran, jest s úřadu sesazen, a „Österreichische Zeitung“, organ ministerstva, vychrlila ve sloupcích svých jizlivý článek proti Čechům, jako za dob nejneobmezenějšího panování Schmerlingova. To arciť nebyla cesta, utvrditi bez toho již nemálo zviklanou důvěru Čechů v pravé úmysly vlády.

Avšak národní spor neměl obmezen zůstati na sněmovnu a nejbližší okolí její, on měl převeden býti na jeviště až

dosavad neutralní, do síní výhradně vědě zasvěcených, a učiniti z nich bojiště rozsápaných vášní. Byl to známý profesor Höfler, úhlavní nepřítel národa Českého, dějepisec velmi pochybné autority, od Palackého opět a opět tepaný, z vlasti své Bavor pro zpátečnické rejdy propuštěný, jenž chtěje si zjednati lacinou slávu pustil do veřejnosti spis proti rovnoprávnosti na universitě, plný urážek národnosti české. Pamflet měl žádoucí účinek, německým buršům byla to vítaná příležitost k demonstraci, kterou chtěli jemu ke cti provésti při nejbližší jeho přednášce. Ale že němečtí posluchači jeho nebyli sami počtem k tomu dosti silni, sezvali si na pomoc i německé studenty z jiných fakult, též posluchače techniky ano i gymnasisty. Naproti tomu čeští studenti též dostavili se v plném počtu, a když Höfler do sálu vstoupiv přivítán jest od Němců hlučným „Hoch!“, zahřmělo s české strany ještě mnohem hřmotnější „Hus, Hus!“ *) I nastal hrozný hřmot a výstup nad míru bouřlivý, když každá strana překřičeti usilovala druhou, a Höfler přinucen jest opustiti sál.

Mnohem horší, ano skutečně povážlivé výtržnosti udály se brzy na to v některých krajinách západních Čech, a to z následující příčiny. Na udání jistého dělníka zadrženo bylo v Podmoklech na severních hranicích českých 115 liber ryzího Příbramského stříbra, které mělo vyvezeno býti do Sas. Stříbro to náleželo Pražskému Židu Taussigovi. Zavedeno ihned vyšetřování, jímž objevilo se, že v dolech Příbramských bylo kradeno stříbro nepřetržitě již přes dvacet let, a to v míře veliké. Škoda, jakou z toho měla státní pokladnice, páčena na tři miliony zlatých. Krádež ta nemohla se díti bez vědomí úředníkův a dozorců v dolech. Hlavní účastenství v tomto zlodějství mělo několik Židů, kteří kradené stříbro kupovali a za hranice vyváželi. Vyzrazení těch šmejdů popudilo proti Židům záští obecného lidu zvláště v některých krajinách chudších, a následky nedaly na sebe dlouho čekati.

*) Byl se Höfler v pamfletu svém opovržlivým způsobem prohlásil o Husovi.

*

V Hostomicích v okresu Hořovickém a v okolí toho města živila se četná chudina cvočkářstvím, řemeslem to v poslední době velice pokleslým, zaměstnávána jsouc od několika bohatých Židů Hostomických, jimž výrobky práce své prodávala. Ti najednou v únoru těm ubohým lidem utrhli na mzdě, a když tito, nechtějíce si dát líbiti srážku, nalehavěji domáhali se předešlých cen, opovážil se jeden Žid tělesně ztýrati cvočkářského učenníka, poslaného k němu od mistra svého pro peníze. To popudilo lid beztoho již rozhořčený, ke cvočkářům přidala se luza, a s heslem: „Stříbro, stříbro!“ vrhly se zuřivé davy na Židy, vytloukaly jejich domy a ničily majetek jejich. Bouře šířila se do okolí, a když četnictvo nestačilo k obnovení pořádku, zavoláno vojsko. Tu přišlo ke krvavým srážkám, jmenovitě v Hořovicích, v Praskolesích, v Cerhovicích, v Mýtě, i v Berouně a v Plzni přišlo k nepokojům, ano zbouření šířilo se i dále na jih; nejhůře pak bylo v Sušici, kde bouřka vypukla o výročním trhu a rozkacený lid i vojsku postavil se na odpor se zbraní v rukou. Tyto hrubé výtržnosti nezůstaly však obmezeny pouze na krajiny s obyvatelstvem českým, nýbrž všeobecná nouze mezi lidem panující vyvolala podobné nepořádky též v Žatecku, v Rokytnici a jinde. Při tom všude bylo pozorovati, kterak domácí obyvatelstvo štváno bylo od osob cizích, v krajině neznámých, z čehož dalo se souditi, že toto popuzování dálo se systematicky od strany, které na tom záleželo, aby v Čechách rušen byl veřejný mír, a tím nesnáze vlády, beztoho již veliké, ještě rozmnoženy byly. Na mnohých místech byla tekla krev, ano v Hořovicích želeti bylo i ztráty lidského života.

V takových okolnostech viděla se vláda přinucena, prohlásiti v krajích pobouřených náhlý soud. Ale zároveň i veřejná dobročinnost ujala se ubohých cvočkářů Hostomických a zaváděny v jich prospěch sbírky, též úřadové přičinili se prostředkováním svým k uklizení neshod mezi lidem pracovným a jeho zaměstnavateli. Tak pomalu upokojeny jsou rozjitřené mysli a výtržnosti samy sebou pominuly, aniž bylo

potřebí náhlému soudu zakročovati po celou dobu jeho platnosti až téměř do konce listopadu.

Všecky tyto výstupky z obvyklé koleje veřejného poklidu zavdaly znemravnělé žurnalistice německo-židovské vítanou zámínku, aby se zuřivě vrhly na nenáviděný národ Český a zasypali jej nejsurovějšími urážkami. Vymýšleny nejhanebnější pomluvy, a jmenovitě žurnalistika česká odpovědnou činěna za všecky štvanice národní a všecky nepokoje na venkově; a nebyly to pouhé listy centralistické, nýbrž i samy organy vládní, které přizvukovaly divokému tomu reji, jakož zmíněno již svrchu. Tu čeští poslancové měli za svou povinnost, pozdvihnouti hlasu svého proti takovému tupení celého národa, i učinili o věci té na sněmě interpelaci k zeměsprávci, na kterou se jim teprv po delším čase dostalo jenom nedostatečné a vyhýbavé odpovědi. Takové zachování se vlády patrně ukazovalo k tomu, kterak ona sama čím dále tím více podlehá vlivu bureaukracie, již byla opominula podrobiti sobě v čas rázným vystoupením, a národ Český i všickni praví přátelé Rakouska naplňováni jsou neblahým tušením.

XXIII.

Dvojitost rakouské politiky. Válka s Pruskem a s Italií. Smýšlení národa Českého. Nešťastný průběh války. Bitva u Králové Hradce. Prusové v Praze.

Činnost vlády, jaká se jevila ve dvojím směru vnitřní a zahraniční politiky, nebyla vhod žádné straně, ostře jsouc odsuzována od centralistů i federalistů. Centralisté stěžovali si, že vnitřní akce vlády se nesrovnává se zahraniční německou politikou její, kdežto federalisté naopak ji vytýkali, kterak tato jest v přímém odporu se směrem politiky vnitřní, mající na zřeteli uspokojení všech národů říše. Takový resultat, nejnešťastnější jakého se která vláda může dodělati, byl nevyhnutelným následkem tradicionalní kabinetní politiky, jakou se Rakousko až dosavad bez výminky bylo řídilo. Nyní dozrávalo její ovoce.

Uvnitř bylo prvním článkem programu vládního vyrovnání s Uherskem, jež chtělo ministerstvo uspokojiti před ostatními zeměmi, ale vyjednávání se sněmem uherským k tomu konci svolaným protahovalo se bez patrného prospěchu do nekonečna, neboť Maďaři, panující to živel v koruně Svatoštěpánské, vidouce velikou váhu, jaká se na ně klade, vystupovali s takovými požadavky a výminkami, k jichž přijetí vláda se nikterak nemohla odhodlati, nechtěla-li v nebezpečenství uvésti jednotu říše.

Ještě horší byly zahraniční zápletky, do kterých se Rakousko bylo vlastní svou vinou přivedlo, míchajíc se v záležitosti, do kterých říši nic nebylo, a dadouc se strhnouti k zbytečné válce po boku tak pochybného spojence, jakým bylo Prusko, odvěký jeho nepřítel. Následky toho nepřirozeného spolku nedaly na sebe dlouho čekati; sotva bylo malé Dansko spojenému úsilí dvou velikánů, Rakouska a Pruska, podlehlo a roku 1864 v míru Vídeňském ku postoupení Šlesviku a Holštýna přinuceno, stala se váleční kořist tato Eridiným jablkem mezi oběma dosavadními přáteli a spojenci. Čím dále tím jasněji se ukazovalo, že Prusko bylo válku tu podniklo ve vlastním prospěchu k rozšíření svého území, k čemuž krátkozraké Rakousko stalo se mu bezděčným pomocníkem.

Vykládání sporu, který po skončené válce nastal mezi Rakouskem a Pruskem, nemůže býti účelem našeho vypravování, neboť nesouvisí podstatně s předmětem tohoto spisu; mimo to pak můžeme směle předpokládati, že ty věci jsou čtenářstvu našemu ještě v dobré paměti. Diplomatické vyjednávání mezi oběma středoevropskými velmocmi vleklo se od smlouvy Gastýnské až téměř do polovice června 1866, a válka stávala se vždy nevyhnutelnější. Obě strany zbrojily co nejpilněji, vytýkajíce to sobě na vzájem co důkaz zlé vůle, a každá žádala na druhé, aby sama dříve počala s odzbrojováním, až posléze nedůstojná ta komedie vzala konec přetržením od Rakouska diplomatického spojení s Pruskem a odvoláním rakouského vyslance z Berlína.

Prusko zjednalo si za spojence Italii, čekající jenom na vhodnou příležitost, vyrvati Rakousku také ještě království Benátské, poslední to jeho državu vlaskou, pročež neváhala spolčiti se s Pruskem a napadením Rakouska na jihu přinutiti toto, aby svou moc válečnou rozdělilo. Byloť Rakousko dříve jednou hrdě zamítlo učiněný mu návrh, aby dobrovolně zřeklo se Benátska za přiměřenou náhradu peněžitou anebo na jiném území. Kdyby tak bylo v čas učinilo, bylo by odňalo Italii všelikou zámínku k nepřátelství, a mohlo pak obrátiti všecky síly své proti zrádnému Prusku, které snad beze spojence ani by se nebylo odvážilo k boji proti Rakousku dvakrát tak silnému. Že nemělo Rakousko z ohledů vždy jen malicherných dostatečné odvahy k tomu kroku, ta nerozhodnost se mu nyní citelně mstila.

Po celý čas od té doby, co již nebylo žádné pochybnosti o tom, že mezi oběma soupeři o panství v Německu musí rozhodnouti meč, národ Český jak v Čechách tak i na Moravě nepřestával osvědčovati králi oddanost svou vlasteneckými projevy, deputacemi, adresami věrnosti a ochotností k zřizování obrany zemské a sborů dobrovolnických, ale v této poslední příčině štítila se vláda z důvodů úzkoprsých všeliké samočinnosti národa v hájení vlasti, rozhodně zamítajíc všeliké návrhy v tom směru jí činěné. Praha nezůstávala pozadu v těchto projevech lojalnosti, vyslavši zvláštní deputaci do Vídně, aby císaři osobně vyslovila city věrnosti a oddanosti obyvatelstva hlavního města koruny České. Zároveň pak pro případ, jejž s jistotou předvídati bylo, že stanou se Čechy jevištěm nastávajícího krvavého boje, činila již napřed s nevšední obětavostí potřebná opatření pro zřízení nemocnic a ošetřování raněných vojínů, nečekajíc teprv na vyzvání zeměsprávce k témuž účelu.

Dne 17. června vydal císař František Josef provolání k svým národům, které prohlašovalo pověstnou „válku Němců s Němci“, a jehož nevýslovně trpký dojem na národ, volaný do boje za interesy jemu docela cizí, kterým ani porozuměti nedovedl, čtenářům našim doposavad v dobré paměti jest.

Jedna však okolnost při tom byla, která poněkud smiřovala Čechy s válkou tou, že nastávající boj byl boj proti odvěkému úhlavnímu nepříteli koruny České, kterou v nezapomenutých ještě neblahých dobách zrádně byl oloupil o nejdražší její skvost. Svitalať naděje spravedlivé odvety, neboť o tom nebylo žádné pochybnosti, že válka tato musí se státi osudnou jedné neb druhé straně, a veřejné smýšlení, v Prusku sklíčené, u nás pak plné sebedůvěry, dávalo Rakousku dobrou čáku k vítězství. V tom smyslu vyslovovaly se jednosvorně všecky organy národní, povzbuzujíce vlasteneckou horlivost Čechů k svrchovanému napětí všech sil proti nenáviděnému arcivrahu.

Ale sebe ohnivější vlastenecké nadšení, i kdyby se bylo ve skutky proměnilo, nebylo by napraviti mohlo, co napřed již pokazila svrchovaná neschopnost vojevůdců rakouských. Známy jsou chyby, jakých dopustila se strategie rakouská hned na začátku války, že nepoužila výhody první ofensivy překročením hranic a přenesením boje na půdu nepřátelskou, a že neobsadila horské průchody do Čech vedoucí, kterých snadno bylo hájiti. Neomluvitelná povolnost naproti králi Saskému, který chtěl ušetřiti zemi své svízele války, a trestu hodná nedbalost, která snad náležela ku pověstnému tajnému plánu Benedekovu, otevřely nepříteli volnou cestu do Čech, a samo sebou se rozumělo, jakož i Prušáci sami vyhlašovali, že cílem jeho bude Praha.

Proti nebezpečenství tomu bylo potřebí záhy pomýšleti na ochranu. Nejprv stařičký císař Ferdinand odjel do Inšpruku, pak česká koruna odvezena do Vídně, stříbrný hrob s rakví sv. Jana do Salcpurku, a též chrámový poklad Svatovítský v bezpečnost uchráněn; dále vyvezeno za hranice veškeré movité jmění zemské, spořitelny české i jiných ústavů. Za to spatřila Praha nevítané cizí hosti, krále Saského s rodinou jeho i s vojskem saským ku krátkému pobytu. V pokojném jindy městě nastal ruch největšího zděšení, bázlivější obyvatelé počali se stěhovati pryč, ani hrubě nevědouce kam se uchýliti, a když zprávy z bojiště oznamovaly postup ne-

přítele hloub do země, opustili Prahu i správní úřadové, místodržitelství i policie, konečně i vojsko s vojenskou stráží policejní, a hlavní město zůstaveno samo sobě.

V této trudné době ukázalo se zřejmě, seč jest samospráva inteligentních občanů, a Pražské obecní zastupitelstvo s výtečným purkmistrem dr. Bělským v čele získalo sobě svou statečností, rozšafností a obezřelostí, s jakou v tak pobouřeném čase dovedlo zachovati pokoj a pořádek ve městě, neocenitelnou zásluhu nejenom o Prahu samu, nýbrž o celou vlast, ano nehynoucí slávu u nejvzdálenějšího potomstva. Od té doby, co úřadové i vojsko Prahu opustili, až k nepřátelskému obsazení jejímu dne 8. července, plných osm dní, byla Praha v pravém slova smyslu republikou, ale po celou tu dobu neudála se ve městě nižádná veřejná výtržnost, nebyl ani na chvíli rušen pořádek. Po prvním poplachu utišily se pomalu mysli vystřízlivělých obyvatelů, a ukvapené zděšení ustoupilo chladné úvaze. Hned na první zprávu o neštěstí císařských zbraní městská rada, sesílena některými obecními staršími, prohlásila se za permanentní, a první skutek její činnosti byl, že volba nového purkmistra, která se právě v ty dni konati měla, odložena jest na neurčito a dr. Bělský požádán, aby v obtížném úřadě svém i na dále setrval, což on ochotně slíbil. Přední úlohou obecní správy bylo, pečovati o zachování veřejného pokoje a pořádku, a k tomu konci ustanoveno, aby na místě odešlé policejní stráže, pokud by nebyla zřízena nová obecní, uvázali se v službu její ozbrojení sborové měšťanští. Druhá nemalá starost byla o zaneprázdnění četného lidu dělnického jsoucího bez práce, k němuž družil se i značný počet chudších řemeslníků, následkem běhů válečných a spojeného s nimi váznutí obchodu i všelikých živností dosavadního výdělku zbavených. O ty postaráno s veliké části veřejnou prací upravováním stráně na Letné, s části též dobročinností soukromou. K tomu bylo nakvap zřizovati nemocnice pro raněné vojíny, a jakkoliv sestouplé k tomu účelu pomocné výbory a zaváděné sbírky jak peněžních tak i jiných darů, jako plátna, cupaniny, prádla, po-

travin atd. vydatně přispívaly k usnadnění úlohy té, přece hlavní břemeno její připadalo Pražské obci. Takové i mnohé jiné mimořádné výdaje požadovaly však i mimořádných prostředků, o jichžto zaopatření musila se městská rada starati. V tísni té nucena se viděla vzíti útočiště své k ochotnosti a obětavosti zámožnějších občanů, což neučinila marně, a jmenovitě peněžníci Pražští zavázali si obec k vřelým díkům zálohami jí poskytnutými. Není to zajisté žádnou planou frasí, řekneme-li, že v těchto strasti a svízelů plných dnech obecní zastupitelstvo a obyvatelstvo Pražské závodili spolu v plnění občanských povinností s horlivostí bezpříkladnou.

Dne 3. července udála se velepamátná bitva u Králové Hradce, jejímž pro císařské vojsko nešťastným výsledkem rozhodnut jest osud války přese všecka skvělá vítězství rakouských zbraní na jižním bojišti proti Italii. Do Prahy vešel nepřítel teprv dne 8. července v neděli, pročež také byl shluk na ulicích četnější. Lid choval se klidně, Prušáci slušně. Brzy objevilo se na rozích pověstné provolání k obyvatelům „slavného království Českého“, v němž pruské vrchní velitelstvo Pražanům oznamovalo, kterak Prušáci nikterak nepřišli co nepřátelé a dobyvatelé, nýbrž s úplnou úctou pro historická a národní práva jejich, nabízejíce šetrnost a přátelství všem obyvatelům bez rozdílu stavu, vyznání a národnosti. „Daleko jest od nás vzdálen úmysl,“ dokládalo licoměrně provolání, „spravedlivým vašim tužbám po samostatnosti a volném národním vývinu odporovati.“ Strany obav přílišného vydírání pravilo provolání: „Nechceme vám další břemena ukládati... vojenští velitelé nebudou od vás očekávati více než co nutně potřebují.“ Ale vlastní čertovo kopejtko vystrčeno na konci: „Jestli naše spravedlivá věc zvítězí, pak by snad také Čechům a Moravanům vyskytlo se opět okamžení, ve kterém by svůj budoucí osud volně rozhodnouti mohli.“ Ale lákáním takovým nikdo se nedal omámiti, a Pražané po celou dobu pobytu Prusů v městě svém zachovali k nim onu chladnou uzavřenost, jakou jim kázala důstojnost národní v takových okolnostech,

i nebylo jediného příkladu, že by lid obecný se byl kdy zapomněl a snížil k důvěrnějšímu obcování s nepřáteli vlasti nad běžnou potřebu.

Přes všeliké sliby úlisných Prušáků v provolání jejich byly rekvisice od nich činěné tak těžké a obsáhlé, že při nejlepší vůli obecní správy a nejvýše napiaté obětavosti obyvatelů nebylo vždy možná vyplniti všecky žádosti velitelstva pruského, tak že purkmistr přinucen byl domáhati se ve Vídni prostředkování rakouské vlády, která byla mezi tím s pruskou příměří uzavřela a o mír vyjednávala. Pruské vojsko zůstalo v Praze ještě po uzavření míru tamtéž (23. srpna) až do 18. září, po kterýž celý čas, vyjma některé pomíjející výtržnosti chudiny, nebyl pokoj v městě podstatně rušen. Z rozličných výjevů pestrého života, tou dobou v Praze panujícího, zaznamenáváme pouze okázalé oslavení císařských narozenin dne 18. srpna co skvělou demonstraci věrné oddanosti české svému těžce zkoušenému králi.

Hned druhý den po vyklizení se Prušáků vešlo do Prahy opět vojsko naše, s jásotem jsouc vítáno, a též úřadové policiční se vrátili, toliko někdejší vojenská policejní stráž ponechána ve Vídni; v Praze i nadále zůstala v činnosti policejní stráž od obce zřízená. Vzornému chování se Pražanů za nepřátelské okupace dostalo se zasloužilého nejvyššího uznání: ozbrojeným sborům měšťanským uděleno právo, za přebývání panovníkova v Praze konati čestnou stráž na hradě vedle vojska; purkmistr dr. Bělský vyznamenán řádem železné koruny třetí třídy; naproti tomu zeměsprávce hrabě Lažanský, jenž byl před Prusy opustil Prahu a s místodržitelským úřednictvem sem tam po jižních Čechách se toulal, jmenován tajným radou. Pražské občanstvo pak vyslovilo správě obecní zvláštním osvědčením na veřejných místech podpisovaným své vroucí díky za vzornou její péči o veřejnou bezpečnost a pořádek v minulé trudné době, prohlásíc, že „purkmistr a rada, jakož vůbec zastupitelstvo královského hlavního města Prahy učinili se velezasloužilými o obec".

Na všechen způsob mohla Praha se honositi, že dala světu skvělý důkaz o dospělosti národa Českého k samosprávě, která se mu od vlády tak zarputile odpírala.

XXIV.

Útrapy země následkem války. Návrat úřadů a vojska císařského. Nový místodržitel. Císař v Praze. Domnělý úklad o jeho život. Pomoc krajinám válkou zuboženým. Vnitřní politická situace. Jesuité v Praze. Páté zasedání sněmu. Tiskové poměry. Divadlo. Matice česká. Nekrology.

Škody, jichž průběhem války byly utrpěly země koruny České, nejvíce království České samo, dílem pustošením, dílem rekvisicemi nepřátelskými, byly ohromné, i vymáhaly rychlé pomoci, neměly-li krajiny jimi postižené přivedeny býti úplně na mizinu. Ještě za pruské okupace, ku konci měsíce července, vyslána byla od obce Pražské do Vídně k císaři deputace, jejímiž předními členy byli Brauner a Rieger, aby mu věrně vylíčila trpké utrpení hlavního města Čech i vůbec strastiplný stav celé země, a za úlevu a pomoc žádala. Císař velmi blahosklonně přijal deputaci, a vyslechnuv ji s vřelým účastenstvím dal jí odpověď nad míru milostivou, v níž doslovně pravil: „Předmětem mé nejhorlivější péče bude, aby trpce navštívené zemi v čas poskytnuta byla rychlá a vydatná pomoc. Nedbal jsem nikdy na podezřívání věrného obyvatelstva českého,“ naopak obdivuji se věrnému a sebezapírajícímu se chování věrného města Prahy a celé země České.“

Ke svízelům, které každá válka nevyhnutelně mívá v zápětí svém, přidružila se ještě cholera, toho roku opět Evropu navštívivší, jež obzvláště krutě zuřila v krajinách, kde bylo bojováno, přinesena tam jsouc od vojů pruských. Bylať skutečně v některých částech země bída převeliká, a jenom naděje, že po odchodu nepřítele vše zase v předešlé pravidelné koleje se vrátí, a slib císařské pomoci nedávaly zmáhati se zoufalosti v nešťastném jich obyvatelstvu. Jakmile odtáhli

Prusově, vrátili se také císařští úřadové, a s nimi přišel i nově jmenovaný místodržitel hrabě Rothkirch-Panthen, dosavadní nejvyšší maršálek zemský. Později také jmenován nový vojenský velitel zemský v osobě knížete Montenuova, syna po bývalé císařovně Francouzské arcikněžně Marii Louise, z morganatického manželství jejího s hrabětem Neippergem. K veliké radosti Pražanů vrátil se dne 13. října také stařičký císař Ferdinand a ubytoval se znova na královském hradě.

Aby se na vlastní oči přesvědčil o žalostném stavu zbědovaných zemí českých, vydal se panovník sám v měsíci říjnu na cestu po Moravě a po Čechách, kdež všude přijat byl od obyvatelstva slavnostně a okázale s upřímnými projevy věrnosti a oddanosti. Ale na Moravě protivníci všeho co českého jest, majíce tam při vládě v poněmčených městech vrch, všemožně se snažili setříti s těch projevů všecku tvářnost národní, ano zuření jejich tak daleko sáhalo, že na nádraží Brněnském působením purkmistra, pověstného hanobitele koruny České Giskry, odstraněn jest zavěšený tam znak království Českého. Císař sám s deputacemi venkovských obcí k němu vyslanými českým jazykem rozmlouval, vyptávaje se, jak vykonány byly jeho rozkazy strany udělení náhrad za škody válečné.

Z Moravy obrátil se císař do Čech, a tu jmenovitě v Praze po celých šest dní se zdržel. K uvítání jeho dály se byly rozsáhlé přípravy, tak že vypadlo nad míru slavně. Mezi jiným sešli se tam k uvítání krále také starostové nově do života vstouplých okresních zastupitelstev, jichžto jménem zvolený od nich řečník dr. Rieger, starosta okresu Chotěbořského, pozdravil mocnáře a přednesl mu společnou všech žádost, aby ráčil v milostivou ochranu svou vzíti další vývoj samosprávného ústavu toho. Takové ochrany bylo zastupitelstvům okresním velice potřebí proti politickým úřadům, kteří co urputní protivníci vší autonomie netoliko jim všemožné překážky do cesty kladli a zákonní činnost jejich obmezovali, nýbrž i bez ostychu zjevné příkoří jim činili. Císař dal jim

odpověď velmi přívětivou, v níž výslovně se vyjádřil, kterak uznává, „že pouze na upevněné půdě samosprávy rozkvěte pravá svoboda, která jest požadavkem doby naší“. Ale přes všecky sliby panovníkovy bureaukracie, s absolutismem nerozlučně srostlá, nepřestala pronásledovati protivné jí samosprávné okresy týráním všeho způsobu, ano po císařově odjezdu z Čech tím více jim se mstila.

V Praze zabýval se císař hlavně záležitostí náhrad válečných škod, ku kterémuž konci zřízeny jsou zvláštní komise vyšetřovací. Pohříchu však tyto komise počínaly si velmi liknavě, tak že drahně času trvalo, nežli všecky škody jsou na jisto postaveny, náhrady pak samy daleko nebyly přiměřeny škodám skutečným Vedle toho všímal si císař pozorně života národního i vyšších jeho snah, navštíviv četné ústavy, mezi nimi též Museum, pak výstavu plánů pro národní divadlo, i obmyslil štědře přední ústavy a spolky značnými peněžitými dary. Jmenovitě daroval Museu českému 10.000 zl., Král. české společnosti nauk 5000 zl., Sboru pro vystavění národního divadla 5000 zl., Jednotě Svatovítské 2000 zl., nezapomínal pak ani na třídy nouzi trpící, vykázav 20.000 zl. pro chudé Pražské a Karlínské, pak výboru ku podporování obyvatelů rudohorských 5000 zl. Obci Pražské odměnil se velikomyslný mocnář za věrnost tak skvěle osvědčenou rozkazem, aby zrušeny byly pevnostní hradby Novoměstské, a místo tím získané aby vešlo v majetek obce a mohlo ho býti použito k stavbě nových domů. Též neopominul císař za pobytu svého v Praze obraceti pozornost svou k zájmům a snahám hmotným, navštíviv rozličné závody průmyslové, mezi jiným i obecní plynárnu, pak stavbu třetího mostu Pražského. Ještě před odjezdem svým z Prahy vyznamenal panovník Nestora učenců českých Palackého za jeho „zásluhy o vědu a zvláště o dějepis český“ řádem železné koruny druhé třídy.

Nemilý dojem na veřejnost učinila zpráva o domnělém překaženém atentatu na život císařův, když dne 27. října vycházel z českého divadla, kdež přítomen byl slavnostnímu

představení Prodané nevěsty. Jakýsi potrhlý Angličan Potter tvrdil totiž, že zadržel ruku jistého muže v tom okamžení, když mířil pistolí na císaře. V zatčeném muži tom poznán krejčovský tovaryš Půst, člověk docela bezúhonný, na blízku pak zamýšleného útoku na život mocnářův nalezena později skutečně malá pistole. Ale z vyšetřování v té příčině zavedeného nevyšlo nic jistého, a záhadná ta věc nedošla nikdy vysvětlení. Potter, jejž lidé, kteří ho znali, prohlašovali za přepiatého podivína, jest na svobodu propuštěn a brzy na to Prahu opustil, ale ubohý Půst držán delší čas ve vazbě, dokázáno však mu nemohlo býti nic.

Z Prahy vydal se císař do východních a severovýchodních Čech zhlédnout jeviště války, a kudykoliv se ubíral, všudy zanechával stopy velikomyslné dobročinnosti své; odtud pak vrátil se 9. listopadu do Vídně.

Rychlejší pomoci, nežli pozdními náhradami od státu, dostalo se krajinám válkou zpustošeným jednak opatřením zemského výboru, jenž k návrhu Riegrovu vyzval veškeré výbory okresní ke sbírání pro ně obilí a peněz, jednak i soukromou dobročinností, když k témuž účelu sestupovaly se rozličné spolky, ano zařízen jest zvláštní bazar v jich prospěch. Ze sbírek po okresích zavedených odesláno v krátké době do krajů válkou nejvíce trpěvších 12.000 měr obilí k setí a k potravě, a na 60.000 zl. hotových peněz; také soukromé sbírky byly vydatné.

Po celý ten čas zůstávaly vnitřní státoprávní poměry Rakouska neurovnané, ministerstvo smíru, jak rádo se nazývati dávalo, nedovedlo zlomiti odpor centralistické bureaukracie, která netoliko všelikou akci jeho v tom směru mařila, nýbrž čím dále i na ně samo vždy většího vlivu nabývala. Tím valně posilňována jest strana německo-centralistická, která nanovo pozdvihnouc hlavu nepřestávala dokazovati, že pravá spása Rakouska záleží jenom v navrácení se k ústavě únorové. Naděje federalistů, že Rakousko po svém vyloučení z Německa, čemuž se musilo v míru Pražském podrobiti, vyhojeno bude z blouznivých fantasií o domnělém německém

úkolu svém, mimo všecko nadání nepotvrdilo se. Rakousko se opět ničeho nenaučilo ani z tak trpkých a bolestných zkušeností posledního roku. Hrabě Mensdorf, dosavadní ministr zahraničních záležitostí, jest sice propuštěn, ale na jeho místo povolán cizinec baron Beust, zvláštních vnitřních poměrů Rakouské říše neznalý, před tím ministr saský, úhlavní nepřítel Pruska, jenž právě byl největším podněcovatelem neblahé války „Němců s Němci“. Již dříve Němci rakouští, vidouce že provedení tuhého centralismu v celé říši potkává se s nepřemožitelným odporem Uherska, uskrovňovali se v požadavku svém tou měrou, že snahy své počali obmezovati již jenom na jednu polovici říše, na země mimouherské, dávajíce výraz idei dualismu, v kterémžto novém útvaru Rakouska připadnouti mělo v zemích koruny Svatoštěpánské panství Maďarům, v ostatních pak všech zemích bez rozdílu Němcům. Od vstoupení Beustova do kabinetu nacházela myšlénka ta čím dále tím větší obliby u dosavadních centralistů a vyslovována vždy rozhodněji.

O jedné události roku tohoto nelze zde pomlčeti, poněvadž zavdala podnět k nemalému pobouření celé liberalní strany v Čechách bez rozdílu národnosti. Bylo to usazení se v Praze jesuitů při kostele sv. Ignacia na Karlově náměstí, někdejším to nádherném chrámě téhož řádu až do jeho zrušení v minulém století. V celém skoro táboře českém, vyjma nečetnou jeho frakci ultramontanní, strhl se pokřik rozhorlenosti a nevole proti uvedení do hlavního města země řádu, jenž trval v tak neblahé paměti u národa Českého, i ukazováno na záhubné působení jeho v dějinách národů slovanských, jmenovitě Polského a Českého. Samo svobodomyslnější kněžstvo pozdvihovalo hlasu svého proti jesuitům, kterých však z nenadání zastal se jeden z předních starších vlastenců téhož ctihodného stavu, kanovník Vinařický, vydav zvláštní brošurku na obranu nenáviděného řádu. Z toho vznikla neutěšená polemika k nemalému zármutku všech upřímných národovců, kteří s netajenou žalostí patřili na obnovení nešťastných hádek náboženských, této hlavní příčiny hlubo-

kého úpadku vlasti. Záležitost ta dostala se i do nejbližšího zasedání sněmu zemského ve formě interpelace, již podepsalo 31 českých a 10 německých poslanců, která však neměla žádného praktického výsledku.

Dne 19. listopadu zahájeno páté zasedání českého sněmu, jehož tvářnost u srovnání s posledně minulým byla podstatně změněna.

Opět předsedal mu hrabě Albert Nostic, jmenovaný na místě povýšeného za místodržitele hraběte Rothkirch-Panthena podruhé nejvyšším maršálkem; v samém pak složení svém jevil nyní většinu federalistickou, když v kurii velkostatkářské byla vrch obdržela tak zvaná historická šlechta. Zasedání sněmu mohlo býti jen krátké, poněvadž první šestileté období jeho chýlilo se tímto rokem ku konci. Velmi tuhý byl boj o adresu, k níž podány dva návrhy, jeden od hraběte Jindřicha Clam-Martinice, druhý od Herbsta. Účastnili se v něm přední řečníci obou stran, ze strany národní Rieger, Clam-Martinic, Brauner, Klaudy, Sladkovský, kníže Jiří Lobkovic, kteří se skvělou výmluvností hájili nezadatelných práv koruny České; ze strany ústaváků Herbst, Klier, Hartig, Schmeykal, bojující doktrinářskými frasemi.

Většinou 126 hlasů proti 91 přijata jest adresa Clam-Martinicova, v níž sněm vyslovoval své přesvědčení, „že ústavního ustrojení říše dle práva dojíti lze jenom na cestě od Vašeho Veličenstva naznačené, svobodnými a upřímnými úmluvami, spočívajícími na neodvolatelném základě nejvyššího diplomu ze dne 20. října 1860 a vedenými v jeho duchu, za prostředkujícím působením koruny, a že přirozené povaze i potřebám Rakouska jen taková ústava vyhověti může, která nese v sobě pevné zaručení přede vším trvalosti a moci říše, ovšem ale také trvání a samosprávného řízení jejích království a zemí“, a sliboval, že chce vládě „na dráze státoprávních vyjednávání, naznačené nejvyšším manifestem z 20. září m. r., státi po boku k věrné pomoci“. Při tom neopominula adresa klásti váhu na opětovaný slib císařův, že se dá korunovati na království České.

Adresa podána byla Jeho Veličenstvu od sněmovní deputace do Vídně vyslané dne 15. prosince ve zvláštní audienci a přijata od císaře nad míru milostivě; odpověď však na ni zněla více jen všeobecně, o korunování nezmiňovala se ani slovem.

Pro krátce vyměřené letošní zasedání sněmu mohly na něm vyřízeny býti jenom některé podřízené záležitosti; důležitější, jako změna volebního řádu a upravení právních poměrů záložen, jichžto sněm vřele se ujímal, musily odloženy býti k zasedání nejprve příštímu. Poslední schůze byla dne 21. prosince, kterou sněm jest zavřen.

Sněm moravský, stejnou dobou zasedající, kde měli Němci nepřirozenou většinu, podal císaři adresu ve prospěch únorovky; návrh změny volebního řádu jest od něho zavržen.

Naproti tomu dostalo se národu našemu po dlouhém o to usilování té vymoženosti, že konečně povoleno telegrafovati také v jazyku českém.

Tiskové poměry se za vlády Belcrediho hrubě nepolepšily, udělená amnestie byla neúplná, ač i později ještě dostalo se některým českým žurnalistům, jako jmenovitě Eduardu Grégrovi, rehabilitace; procesy a odsuzování redaktorů květlo jako před tím. Obzvláště přísně stíhána jest pro velezrádný obsah brošurka Pláč koruny České, vyšlá za doby války v Berlíně, pro jejíž rozšiřování spisovatel Jan M. Černý zatčen jest a po 13 měsíců držán ve vazbě vyšetřovací. Národ, organ Palackého a Riegra, zanikl tímto rokem, dílem nedostatkem předplatitelů, dílem nedbalostí svého nakladatelstva; naproti tomu vypučel za éry Belcrediho nový kvítek žurnalistický, pověstný Pražský Denník, založený vedle Prager Abendblattu od ministerstva co vládní organ.

Mladý ústav českého divadla, dílem pro obtíže, s jakými každý začátek bývá spojen, dílem i vinou ředitelstva, octnul se tímto rokem v poměrech neblahých, kterézto nesnáze dovršeny jsou pruskou okupací Prahy. Když ředitel Thomé nucena se viděl divadlo zavříti, pokusila se o to společnost herců, aby o své ujmě dále je vedla, a výsledek podniku

toho byl dosti slušný. Konečně zjednal pomoc Rieger, jehož působením z vlasteneckých přátel divadla utvořilo se zvláštní družstvo, které od sv. Václava samo se ujalo finančního i artistického vedení národního toho ústavu, jenž od těch dob zůstal v rukou družstva v rozličných obměnách.

V únoru téhož roku stalo se rozhodnutí o Náprstkových dramatických cenách, z pěti truchloher obdržela Eliška Přemyslovna Václava Vlčka první akcesit 100 zl. Po vyřízení tom prohlásil se šlechetný mecenáš pan Ferdinand Náprstek, že nebude nadále ceny na konkurenční dramatické práce vypisovati spůsobem doposud obyčejným, nýbrž že celou cenu, obnášející nyní 742 zl., odevzdá Svatoboru k odměňování dramatických prací na divadle českém již provozovaných.

Oblíbeným spůsobem přispívání na stavbu velikého národního divadla stalo se okázalé svážení hojného stavebního materialu od četných dobromyslných dárců, většinou venkovských obcí.

Matici české po desetiletém procesu s dědici Schmidingerovými konečně soudně přiřknut jest odkaz jeho, čímž rozmnožil se její kapitál o 2000 zl.

Z kruhu statečných dělníků v oboru národní práce vyrván jest tímto rokem Gustav Skřivan, výtečný mathematik a profesor téhož předmětu na polytechnice Pražské, zemřelý 6. ledna v nejlepším věku 35 let; Jan Tomíček, zasloužilý starší spisovatel z doby předbřeznové, zemřelý náhle 28. dubna, 60 let stár; konečně nejčinnější knihkupec a nakladatel český Ignac Leopold Kober, zemřelý 26. května v Lázních Svatojanských po dlouhé trapné nemoci v 41. roce svého věku. Smrtí muže toho utrpěla literatura česká ztrátu nenahraditelnou.

*

XXV.

Mimořádná rada říšská a hned zase řádná únorová. Nová amnestie. Odstoupení Belcrediho. Dualismus. Sněmové český a moravský a jejich adresy. Oba rozpuštěny a nové sněmy vykonají volby do říšské rady. Protest strany národní. Rakousko rozštěpeno. Státnická neschopnost Belcrediho.

Jak známo, měl dle císařského manifestu od 20. srpna 1865 výsledek jednání vlády se sněmem uherským k docílení státoprávního narovnání s Uherskem předložen býti jednotlivým sněmům zemí neuherských k uvážení; dne 2. ledna 1867 však vyšel nový patent císařský, dle něhož měl tento výsledek býti předložen mimořádné jakési radě říšské, kterou měly obeslat ostatní sněmy a která svolávána ke dni 25. února. Jediným předmětem rokování jejího měla býti „porada o ústavní otázce“, t. j. o novém zřízení Rakouska na základě vyrovnání s Uherskem. Neprodleně vypsány jsou tedy nové volby do sněmů a tyto svolány ještě na první polovici měsíce února. Dne 8. ledna prohlášena nová, úplnější amnestie pro osoby odsouzené v tiskových příčh aneb takovými stíhané, která obsahovala také dokonalou jich rehabilitaci, tak že opět jim bylo možná učiněno účastniti se politické činnosti. Mezi těmito rehabilitovanými nalezal se jmenovitě také Julius Grégr. Volby do sněmů českého a moravského skvěle osvědčily výbornou kázeň, s jakou národ poslušen byl vůdců svých, a poněvadž také kurie velkostatkářské volily ve smyslu federalistickém, tedy měla národní strana většinu na obou sněmech pojištěnou.

Ale již opět začala se vláda v úmyslu svém kolísati, v ministerstvu patrně bojoval proti sobě dvojí proud: Beust proti Belcredimu. Onen viděl jedinou spásu říše v rychlém uspokojení Uherska, které v poslední válce bylo se již chystalo k novému povstání s pomocí Pruska, kde se byla utvořila zvláštní uherská legie pod Klapkou; v zemích pak mimouherských se chystal pokračovati v německé politice Schmerlingově a „Slovany tisknouti ke zdi“. Proto zamýšlel před

říšskou radu předstoupiti již s hotovým vyrovnáním uherským, které jí pouze oznámiti chtěl co fait accompli, kdežto Belcredi, vždy stoje na stanovisku volné dráhy, nalehal na to, aby jí jakožto stejně oprávněné předloženo bylo k uvážení a schválení. Beust, podporován mocným vlivem uherské aristokracie, zvítězil konečně v kruzích rozhodných, což mělo za následek odstoupení Belcrediho.

Program nové vlády, v jejíž čelo nyní postaven Beust, změněn nanovo, říšská rada, kterou měli jednotliví sněmové zemí uherských obeslati, neměla již dle patentu od 2. ledna býti mimořádná, nýbrž prohlášena za řádnou ve smyslu únorových patentů. Tím vysloven formalně dualismus a říši dán organismus nový, že rozpoltěna ve dví: na země koruny Uherské a na „ostatní země", pro něž vynalezeno nové jméno Cislajtanie čili Předlitavsko od nepatrné říčky Litavy, činící hranici mezi Dolejšími Rakousy a Uhrami. Cislajtanie měla též jako koruna Uherská tvořiti celek pro sebe, kde do jednoho pytle hozeny tak různé útvary státní, jako koruna Česká, Halič a rozličné země německorakouské. Každá z obou polovicí říše měla míti své zvláštní ministerstvo, a nad oběma státi mělo ministerstvo říšské, do jehož kompetence odkázány tak zvané společné záležitosti: finanční, vojenské a zahraniční.

Dne 18. února zahájen jest sněm království Českého, jehož trvání bylo jen krátké, neboť měl jedinou úlohu vykonání voleb do říšské rady, k čemuž byl od vlády vyzván. V odpověď na toto vyzvání podala i národní i německá strana svůj návrh adresy. Adresa německá radostně vítala „návrat na ústavní dráhu, zrušení zastavení ústavy, odstranění mimořádné a svolání ústavní rady říšské", kdežto adresa národní strany, zaujímající stanovisko státoprávní, považovala sice to shromáždění, jež obeslati měla, „přece jen za mimořádné, stojící kromě oboru ústavního práva", nicméně osvědčovala ochotnost sněmu, „účastniti se ve společné poradě shromáždění takového, které dá království Českému záruku, že bez přičinění jeho sněmu nic se nestane a státi nemůže, co by zjinačilo starodávné státoprávní postavení království Českého

a jeho poměry k trůnu i k říši. Adresní debata byla nad míru živá, přední řečníci strany národní, zejména Rieger, Brauner, Sladkovský, Clam-Martinic, hrabata Fridrich a Lev Thun, s nadšenou výmluvností hájili nezadatelných práv koruny České, proti nimž odporná strana s Herbstem v čele vedli do boje prázdné doktrinarské frase. Galerie sněmovní naplněna byla obecenstvem, sledujícím s napiatou pozorností průběh debaty, a celá Praha nacházela se v ty dni u všeobecném rozčilení. Policie, obávajíc se demonstrací protivládních, byla všecka na nohou, v kasárnách pak pohotově bylo vojsko k okamžitému potlačení veřejných výtržností. Adresa národní strany přijata jest na sněmě většinou 156 hlasů proti 76; podobnou adresu jako český sněm podal také sněm moravský. Vláda odpověděla na ně rozpuštěním obou sněmů a vypsáním nových voleb Zároveň zbaven jest hrabě Rothkirch-Panthen místodržitelského úřadu svého, a na jeho místo jmenován rozhodný ústavák Kellersperk.

Jediná důležitější věc, která vedle adresy na sněmě českém k řeči přišla, byla liknavost úřadů u vyplácení náhrad válečných zpustošeným krajinám. Vypočítáváno, že Dolním Rakousům, které nerovně méně válkou trpěly nežli Čechy, přisouzeno dvanáctkrát tolik náhrady jako Čechám, ani pak této skrovné části nedostávalo se na mizinu přišlým rolníkům českým, přes všecky sliby a vzdor opětovaným nařízením císařským. Učiněna o to interpretace k místodržiteli, který slíbil podati o tom zprávu vládě.

Takové odměny dostalo se Čechům za věrnost jejich tak okázale osvědčenou, kdežto spupní Maďaři za zpurnost svou dosáhli vyplnění všech svých přepiatých žádostí. Bylo to pro národ náš o jedno zklamání více, to pak bylo bolestnější nad všecky předešlé. Citům a smýšlení svému dával národ výraz četným, se všech stran přicházejícím osvědčováním souhlasu s adresou sněmovní.

Při nových volbách do sněmu podařilo se vládě jednak vlivem svým na tu část šlechty, která měla obyčej říditi se vždy pokynutím s hůry, dílem nesmírnou agitací, při které

užíváno i prostředků ne vždy zákonných, proniknouti se svými kandidaty v kurii velkostatkářské, čímž německá strana obdržela na sněmě většinu. Zemský výbor sice pro patrné nepravidelnosti, jaké se dály při volbách, učinil návrh, aby volby v kurii velkostatkářské prohlášeny byly za neplatné, ale když dovoleno v hlasování o tom účastniti se také velkostatkářům jakožto soudcům ve vlastní při, návrh ten arciť jest zavržen. Sněm s takovou většinou nezpouzel se vykonati volby do říšské rady, proti čemuž národní menšina podala slavný protest; ti pak poslancové čeští, kteří zvoleni jsou do říšské rady, do Vídně nešli. Podobně dálo se na sněmě moravském. Od té doby národ Český nebyl na říšské radě zastoupen po celých dvanáct let.

Dualismus, který de facto panoval v Rakousku od té doby, co za Marie Teresie zrušena byla dvorská kancelář česká, stal se nyní také de jure státním útvarem Rakouska, s porušením stejně vážných historických práv jiných částí říše. Toto „nové zřízení“ Rakouska přijato jest „z nutnosti“ od říšské rady, která se brzy na to shromáždila, a vedle trojího ministerstva (viz svrchu) zavedeno v Rakousku i troje ústřední zastupitelstvo: říšský sněm uherský pro země koruny Svatoštěpánské, říšská rada pro Cislajtanii a delegace obou těchto pro celé mocnářství.

Že velikou vinu toho rozdvojení říše nese nerozhodnost Belcrediho, přiznává sám spisovatel brošurky „Österreichisches“ (v Berlíně, 2. vyd. 1869),*) pravě: „Vielleicht auch hat Belcredi nicht rasch und entschlossen genug aufgeräumt unter dem Schutte, den das Februar-Regime aufgehäuft hatte; Transactionen versucht, wo sie nicht möglich waren; seinen Gegnern zu viel, seinen Freunden zu wenig Gehör geschenkt; diese in ihrer Action zurückgedrängt und gelähmt, und jene doch nicht gewonnen, ihnen nur Zeit gegönnt und Mittel geliefert, ihn zu stürzen.“

*) Za takového pokládá se jistý vynikající člen české historické šlechty, Belcredimu blízko stojící.

OBSAH.

Str.

Část pátá. Nová doba ústavní až do zavedení dualismu. Od října 1860 až do vyrovnání s Uherskem r. 1867.

Úvod.

I. Říjnový diplom. Nedostatek organu národního. Čas. Změna v ministerstvu. Forgach místodržitelem v Čechách. Päumann. Nový ruch národní. Schmerling a jeho okružník. Program český. Národní Listy 10

II. Národní živel ve veřejnosti. Spolky. Sbírky na „dceru národa“. Čestná občanství politickým vůdcům. Horlivost v zakládání škol. Demonstrativní hájení zaručených práv. Neutěšené poměry tiskové 22

III. Patenty únorové. Říšská rada a sněmy zemské. Volební řád pro sněm český. Volby do zastupitelstva Pražského a do zemského sněmu 32

IV. Zasedání českého sněmu. Záležitost Vávrova. Císař slíbil dát se korunovati na království České. Volby do říšské rady, ohražení českých poslanců. Sněm odročen 40

V. Čechové na říšské radě. President Hein. Návrh na odročení říšské rady. Giskra proti koruně České. Pravice zastává se historického práva Uhrů. Rieger pro porotu. Konec prvního zasedání říšské rady 49

VI. Snahy encyklopedické. Kober. Slovník naučný a jeho význam. Práce a nesnáze redakce. Rozkolnictví národní. Útoky na slovník a obrana jeho. Smrt Kobrova, pruská okupace a dočasné zastavení slovníka 60

VII. Kolovratova knihovna. Nebeský zbaven redakce Musejníka. Vyšší dívčí škola česká v Praze. Rehabilitace. Neutěšené veřejné poměry. Národní manifestace. Výtržnosti buršácké. Bouře v židovském městě 71

Str.

VIII. Forgach odvolán. Kellersperg. Příkoří Čechům činěná. Nešetření jazykové rovnoprávnosti. Obmezování hospodářských spolků. Místodržitelské cirkuláře. Oslavení 26. února . . 78

IX. Tiskový soud Národních Listů a Pozoru. Výtržnosti vojenské 87

X. Úspěchy národních snah a horlivost vlastenecká. Dar venkovských obcí k účelům národním. Příspěvek Maďarů na Národní divadlo. Jméno jeho Václav. Sbor pro vystavění Národního divadla. Svatobor. Umělecká Beseda. Národní slavnosti 96

XI. Literatura. Protisnahy německé. Zájmy hmotné. Nekrology 107

XII. Zasedání zemského sněmu. Návrh o změně volebního řádu a petice za amnestii pro odsouzené redaktory zamítnuty. Přehled prospěšné činnosti sněmu 115

XIII. Belcredi zeměsprávcem. Čeští poslanci nejdou na říšskou radu. Rieger contra Hasner. Poměry tiskové. Rovnoprávnost. Satisfakce Pardubickým 123

XIV. Život společenský a spolkový. Sbírky k národním účelům. Literatura. Svatobor. Pomník Resselův. Slavnost Velehradská. Zpěvácká slavnost v Brně. Svěcení chrámu Karlínského. Nekrology: Dejm, Pštros, Skuherský. Změna v osobě nejvyššího maršálka zemského. Obecní volby. Třetí most v Praze 132

XV. Povstání polské. Rozkol Mladočechů. Nový list „Národ“ . 142

XVI. Veřejné poměry v Čechách a na Moravě. Sněm zemský. Knihovna Šafaříkova. Obecní řád. Okresní zastupitelstva. Doplňovací volby do říšské rady. Záležitost praktického provedení rovnoprávnosti 155

XVII. Belcredi místodržitelem. Schmerling a Pražský sbor granátníků měšťanských. Povstání polské udušeno. Zasedání říšské rady 163

XVIII. Protivenství Čechům činěná. Působení vlasteneckých spolků. Jubileum Shakespearovo. Pěstování hmotných zájmů. Nekrology 168

XIX. Vzrůstající nesnáze vlády. Oposice samé říšské rady proti Schmerlingovi a jeho soustavě. Zavření říšské rady. Pád Schmerlingův. Belcredi státním ministrem 173

XX. Ministerské cirkuláře. Amnestie. Gastýn. Císařský manifest. Úloha ministerstva. Svolání sněmů. Bureaukracie. Oslava 20. října. Volby 179

XXI. Poměry tiskové. Objektivní řízení. Ruch spolkový. Sbor pro vystavění národního divadla. Sjezd založen. Matice česká. Jiné spolky. Národní a jiné slavnosti. Pěstování snah kulturních i materialních. Jindřich Fügner † 185

Str.

XXII. Politická situace Čtvrté zasedání sněmu. Höfler. Krádež Příbramského stříbra Bouře proti Židům na venkově. Novinářské štvanice proti Čechům 191

XXIII. Dvojitost rakouské politiky. Válka s Pruskem a s Italií. Smýšlení národa Českého. Nešťastný průběh války. Bitva u Králové Hradce. Prusové v Praze 197

XXIV. Útrapy země následkem války. Návrat úřadů a vojska císařského. Nový místodržitel. Císař v Praze. Domnělý úklad o jeho život. Pomoc krajinám válkou zubožel ým. Vnitřní politická situace Jesuité v Praze. Páté zasedání sněmu. Tiskové poměry. Divadlo. Matice česká. Nekrologi . . . 204

XXV. Mimořádná rada říšská a hned zase řádná únorová. Nová amnestie Odstoupení Belcrediho. Dualismus. Sněmové český a moravský a jejich adresy. Oba rozpuštěny a nové sněmy vykonají volby do říšské rady. Protest strany národní. Rakousko rozštěpeno. Státnická neschopnost Belcrediho . . 212

POLITICKÁ

BIBLIOTÉKA ČESKÁ.

VYDÁVÁ

ČESKÝ KLUB.

Díl I.

Naše znovuzrození.

Část šestá.

V PRAZE.
Nakladatel J. OTTO knihkupec.
1884.

Naše znovuzrození.

Přehled národního života českého

za posledního půlstoletí.

Sestavil

Jakub Malý,
mimořádný člen královské české společnosti nauk.

JN. LAD. ČERVINKA

ČÁST ŠESTÁ.

Od zavedení dualismu až do nastoupení ministerstva Taaffeova.

V PRAZE.
Nakladatel J. OTTO knihkupec.
1884.

Knihtiskárna J. Otty v Praze.

Část šestá.

Od zavedení dualismu až do nastoupení ministerstva Taaffeova.

Od roku 1867 až do 12. srpna 1879.

Úvod.

Doba, k jejímuž vylíčení přikračujeme, může vším právem nazvána býti křížovou cestou národa Českého, neboť mu v dlouhých dvanácti letech vypiti bylo až do dna kalich hořkého utrpení. V tom čase všecku nejjizlivější zlobu svou vychrlila naň pověstná zuřivost německá (furor teutonicus) pod záštitou vystřídavších se ministerstev Karla Auersperka, občanského Giskrova, Hasnerova, a po krátkém oddechu za Hohenwarta ministerstva Adolfa Auersperkova. Nebylo prostředku sebe násilnějšího, nezákonnějšího, nemravnějšího, jehož by nebylo použito bývalo ku pokoření, utlačení, ano zničení nenáviděných Čechů; vojenská hrůzovláda, systematické pronásledování všeho, co bylo v nejmenší souvislosti se živlem neb jménem českým, zjevné porušování zákonů naproti Čechům, úmyslné kladení překážek rozvoji hmotného blahobytu, konečně hnusný chabrus, to byly ty zbraně, jimiž bojováno bylo proti Čechům, kteří jediní měli vyloučeni býti z těch výhod, jež obnovená konstituční éra byla rakouským národům slibovala. Zdálo se ne jinak, než jakoby ani božské ani lidské zákony neměly platnosti míti naproti národu našemu, který v plném slova smyslu byl učiněn psancem, jehož divoké štvaní docházelo s hůry pochvaly a odměny.

Jestliže národ náš vynikal dříve hrdinskou statečností, zavdávaje pádné rány řítícím se naň nepřátelům, nyní bylo

mu cvičiti se ve mnohem těžší ctnosti němé vytrvalosti v utrpení; národ i v tom osvědčil onu tuhost svou, pro kterou se stal ode dávna pověstným. Jakkoli posledním zklamáním o trpkou zkušenost bohatší, nezoufal proto v nerovném zápasu svém, naopak bral z toho jen mocnější podnět ke vzdoru tím zarytějšímu, až konečně unavil slepý vztek vrahů bez prospěchu naň dorážejících. Byl to zápas surového násilí s odvěkým právem, v němž toto, postrádajíc moci hmotné k rozhodnému vítězství nevyhnutelné, nicméně mravní silou svou vynutilo na onom spravedlivějšího rozdělení slunce a větru na bojišti k novému zápasu se stejnou zbraní.

Nežli však až k tomu došlo, musili političtí oni fanatikové se svým státnickým uměním přivedeni býti ad absurdum; jejich úplná neschopnost k vládě musila se osvědčiti v takové míře, že naprosto bylo nemožno kráčeti dále dosavadní cestou; oni musili se s rozumem svým octnouti docela na mizině, nežli v rozhodujících kruzích opanovalo přesvědčení, že nevyhnutelně nutná jest změna systemu, má-li říše vyvedena býti z nebezpečných zmatků a zachována od zkázy jinak neodvratné. K tomu byla strana ústavácká z nedostatku jasně vytknutého a dopodrobna určitého programu sama v sobě rozštěpena, a žezlo vypadlo jí z bezmocných rukou. Panování jediné sobecké koterie nad celým státem vzalo konec, k účastnění se ve společné práci zákonodárné i výkonné povoláni jsou také ostatní živlové národní a političtí, kteří s části až dosud jeho se byli vzdalovali, čekajíce na nedaleké dohospodaření tak zvaných německých liberalů. Tu nastala éra všeobecného **smíru**, jejž provésti měl hrabě Taaffe. Tomu v únoru 1879 uloženo sestavení nového ministerstva, jehož předsedou jmenován jest 12. srpna téhož roku.

Úlohou naší jest vylíčiti trpný odpor národa Českého proti útokům samu existenci jeho ohrožujícím, při čemž ovšem nemůžeme o jednotlivostech tohoto boje na život a na smrt šířiti se ani v tak skrovné míře, jak jsme to činili dosavad, nýbrž přestati musíme na vytknutí pouze některých hlavnějších momentů. Z těch nejvážnější jsou **deklarace a funda-**

mentalní články, z nichž v první naznačeno právní stanovisko národní strany, v druhých obsaženy základ a výminky „českého narovnání“. V obojím zračí se i sebevědomá pevnost i ochotná smiřlivost a lojalní obětovnost naproti říši a dynastii, vynikající to ctnosti v národní povaze české. O postupu vnitřního státního vývoje stačí, podáme-li pouze to, co se podstatně týkalo tak zvané již nyní otázky české. Tolik o politickém obsahu našeho vypravování, který však tvoří toliko jednu jeho stránku.

Kronika našeho znovuzrození, má-li býti věrným obrazem kulturně historickým, nemůže sledovati pouze jeden směr, nýbrž musí zřetel svůj obraceti k vývoji celkovému, při kterém hlavně padá na váhy moment mravní. Jakož pak na každém obraze spatřujeme světla i stíny, tak i zde vidíme podobný zjev. V průběhu posledního půlstoletí národ Český zmohutněl nejenom hmotně, on i duševní činností svou ve všech oborech vyššího snažení ukázal se rovnorodým všem národům kulturním a přivedl ku platnosti plody svého ducha spůsobem takovým, že bychom v dějinách člověčenstva marně hledali druhý podobný příklad. Na intelektualní úspěch tento může národ náš býti vším právem hrdým; nyní však nastává otázka, jaký mravní pokrok učinil národ Český během dlouhé té doby. Tu, kdybychom věřiti měli chvalořečníkům časů minulých, musili bychom v nejednom ohledu s pochybováním krčiti ramenoma; my však chtějíce býti spravedlivými uznati musíme, že při okolnostech tak změněných a v tak úchvatném všeobecném postupu dávno již oprávnění svého pozbylo idylické vlastenčení, na které řidnoucí již pamětníci jeho dosavad s lítostným povzdechem zpomínají, a že národ vtržený do neodolatelného proudu života praktického musil se osvědčiti jinými, ráznějšími vlastnostmi, neměl-li v něm utonouti.

Že takové vlastnosti skutečně v sobě vyvinul a statně proudem tím plove, to důkazem jest čilé jeho životní síly; ale zároveň nemůže se nestranný pozorovatel ubrániti vtírajícímu se mu přesvědčení, kterak národ Český nikterak také nezmoudřel v té míře, v jaké se zevnitř rozprostranil

a uvnitř utvrdil. Dvě dědičné vady jsou to, které vždy bývaly jeho neštěstím a jichž dosavad nedovedl odložiti: přílišné dobráctví a nesvornost. Jakož pak s pýchou zaznamenáváme povznešení národa svého z nejhlubšího ponížení k důstojné výši, tak rovněž velí nám povinnost svědomitého dějepisce, nezamlčeti vady jeho, které by snadno, kdyby jich v čas nepoznal a nenapravil, zase s výše té ho strhnouti mohly. Obzvláště jest to politování hodná nesvornost, která národ Český již od drahného času rozdvojuje v protivné tábory, jež nedělí od sebe ani tak různost zásad neb směrů, ale hlavně, ano výhradně různost zájmů čistě osobních. O těchto neutěšených poměrech jest jeden úsudek mezi námi, ale ku polepšení jich bohužel přes to všecko neschyluje se dosavad. K četným varujícím hlasům budiž přidán i náš. Nemohouce věc tu pominouti mlčením vynasnažíme se zachovati všemožnou objektivnost, podávajíce pouze fakta nepopíratelná, z kterých nechť sobě laskavý čtenář utvoří úsudek sám. Jest věru svrchovaný čas, aby konečně společným úsilím zastaveno bylo další tropení různic mezi námi, které vždy vydařiti se musí jenom na zkázu dobré věci.

I.

1867. Zmařené naděje. Pouť Slovanů do Moskvy. Její účinek na národ Český.

Když o národu Českém bez něho rozhodnuto bylo, že se má státi příslušníkem jakési Cislajtanie, o kteréž nikdy před tím nebylo slýcháno, zmocnil se všech vřelejších srdcí vlasteneckých cit nesmírné trpkosti. Jakkoli dle starodávné zkušenosti nebyli Čechové zvyklí očekávati něco dobrého z Vídně, nicméně tento tak ohromný nevděk za tolik obětí a tolik oddanosti byl přímo do nebe volající, i nebylo by divu bývalo, kdyby národ byl zoufal nad svou budoucností.

Tu nenadále naskytla se příležitost, jejíž použití bylo způsobilé posilniti sklíčené srdce české balšámem útěchy, prýštícím se z vědomí, že není na světě opuštěno, nýbrž že tisíce sbratřených srdcí k němu lne s upřímným soucitem. Byla to pověstná ethnografická výstava v Moskvě, která toho roku se odbývala a k níž rozeslána byla pozvání do všech zemí a končin slovanských. Tu idea vzájemnosti slovanské, která za novější doby nejprve v národu Českém se byla zrodila, nabyla nového podnětu, a vědomí pokrevného svazku všech Slovanů mžikem proniklo nejširší kruhy v národu. Přede vším pak byl to národ Ruský, který mocným postavením svým co ryze slovanská velmoc poskytoval národním snahám českým vydatné mravní opory.

K uspořádání výstavy té byl se v Moskvě sestavil zvláštní výbor, jehož čestné předsednictví přijal na sebe veliký kníže Vladimír, syn císaře Alexandra. V Čechách bylo pozvání na výstavu, došlé tam v únoru, přijato s velikou ochotností, a poslány na ni obstarané K. J. Erbenem pěkné národní kroje lidu českého z okolí Domažlic a Plzně, jakož i fotografie vesničanů českých s potřebným popsáním. K návštěvě výstavy sebrali se ze všech slovanských zemí, jediné Polsko vyjímaje, čelnější národovci, a konali cestu pokud možná společně. Z Čech vydali se na pouť slovanskou mezi jinými dr. Brauner, Karel Jaromír Erben, bibliotekář Vrťátko, dr. Hamerník, dr. Julius Grégr, baron Villani, dr. Tomáš Černý a malíř Josef Manes. Ti vyjeli z Prahy a odjinud dne 15. května, majíce sjeti se příštího dne na ruském pomezí v Granici; na další cestě odtud měli se k nim připojiti historiograf Palacký a Rieger, přijíždějíce z Paříže, kde byli navštívili světovou výstavu. Ta cesta vykládána byla Čechům od protivníků jejich co velezrádná politická demonstrace. Nedá se upříti, že v nynějších okolnostech nebyla prosta významu politického, avšak oni ani v okolnostech sobě nejpříznivějších nebyli by se rozpakovali týmž spůsobem přiznati se k solidarnosti slovanských zájmů. Ostatně chovali se Čechové po celý čas pobytu svého v Rusku s nejpřísnější lojalností, ano máme příčinu domýšleti se, že pouť jejich do Ruska nebyla neprospěšna samému Rakousku.

Již v samé Granici bylo uvítání hostů se strany Rusů srdečné a slavné, čím dále pak do země zajížděli, stávalo se vždy hlučnějším. Všude přicházela hostům vstříc místní představenstva v průvodu velikého množství lidu, a podle obyčeje staroslovanského podávali jim chleba a soli. V nádraží Čenstochovském očekával hosty sám gubernator Piotrkovský v čele nejvyšších hodnostářů gubernie, a pozdravil je ve jménu vlády s největší poctou. Posádka vojenská rozestavena tam byla v parádě s hudebním sborem a vzdávala jim čest. Ve Varšavě, kde pobyt hostů byl jenom krátký, při hostině jim dávané hrabě Solověv, hlavní to působitel

v záležitosti vybavení nevolnictva ukázav na to, kterak mezi nejhorlivější pracovníky na poli slovanské vědy a probuzení slovanské vzájemnosti náležejí západní Slované čeští, připil na památku českých učenců Hanky a Šafaříka. Ve Vilně připojili se k poutníkům Palacký a Rieger, vrátivše se z Paříže přes Berlín.

Dne 20. května večer přijeli hosté do Petrohradu, kde v nádraží je uvítali tisícové lidstva, nadšeně volajíce: „Sláva! urá!“ Z vozů vystupující Slované byli objímáni a líbáni, ba takořka neseni, a každý přítomný Rus snažil se, aby alespoň některému hostu mohl podati a stisknouti bratrskou ruku. Na to vsedli hosté do připravených kočárů, hudba zahrála národní hymnu ruskou „Bože, cara chraň“, a při hlučném volání obecenstva jeli hosté do hostince, kde bylo vše pro ně přichystáno, a usedli k společné večeři, při které pronášeno mnoho nadšených přípitků.

V Petrohradě rozmnožil se počet hostů nově přibylými na 74. Střídavě navštěvovali chrámy a veřejné ústavy, jmenovitě knihovny a musea, všude jsouce co nejsrdečněji vítáni a prováděni, a na počest jim pořádány skvělé slavnosti a zábavy. Mezi těmito bylo slavnostní divadelní představení „Žizni za carja“, kde Palacký a Rieger od obecenstva jednohlasně pozdraveni byli hřímavým voláním „Sláva!“ I soukromé osoby z nejvyšších kruhů společenských závodily spolu v uctívání slovanských hostů v domácnosti své, a mužové v nejvyšších státních hodnostech postavení vyhledávali známost s předními výtečníky slovanskými. Palacký a Rieger pak neopominuli učiniti povinnou návštěvu u rakouského vyslance hraběte Revertery.

Mezi jinými návštěvami byli slovanští hosté také přítomni schůzi císařské akademie nauk, kde Palacký a Erben jakožto čestní členové akademie zaujali místa svá u stolu výboru.

Obzvláště slavné bylo pohostění slovanských poutníků ve dvorjanském sobraniu (šlechtickém klubu), kde byli přítomni celý dvůr i diplomacie. Na jedné straně síně hodovní

upraveno bylo povýšené místo pro zpěvácký sbor asi 200 osob, jejž řídil Čech Vojáček, galerie sálu pak naplněny byly dámami, patřícími s účastenstvím na slavnost u Rusů vzácnou. Ministr osvěty hrabě Tolstoj v delší řeči projevil hostům nejvřelejší sympatie jménem celého národa Ruského, začež navzájem Rieger pronesl přípitek „na zdar velikého národa Ruského".

Hlavní událost celé pouti byla dne 26. května audience slovanských hostů u císaře v Carském Selu. Tam zvláštní deputace Slovanů, sestávající z 23 čelnějších osob, mezi nimiž byli Čechové Palacký, Rieger, Brauner, Erben a Hameruík, přijata byla od císaře, obklopeného celou rodinou svou, co nejvlídněji. Rakouský vyslanec hrabě Revertera představoval občany rakouské. Jeho Veličenstvo promluvil ke každému několik slov, a zejména Čechům doložil, že zvláště milo mu jest viděti je mezi ostatními. Pak vešel do vedlejšího sálu, kde ostatní slovanští hosté byli shromážděni, a přivítal je co rodné bratry slovanské na slovanské půdě. Císařovna také hovořila s členy deputace, jmenovitě mluvila delší chvíli s Palackým, bavíc se s ním o české literatuře. V hovoru tom zmínila se též o Praze, která prý velice podobá se Moskvě. V Carském Selu jmenovitě Rieger důvěrně obcoval s ruskými státníky nejvyšších kruhů, ano i s členy rodiny carské, z jichžto smýšlení národu Českému příznivého on i všickni Čechové čerpali nemalou útěchu pro budoucnost. Ještě téhož dne vrátili se všickni zase do Petrohradu.

Nazejtří dne 27. května před odjezdem do Moskvy byl banket na rozloučenou. Při něm generál inženýrský Ivanický v přípitku pronešeném „duchovnímu sjednocení se všech kmenů slovanských" obrátil se k Čechům těmito slovy: „Vy Čechové máte muže učené, slavné, vy jste národ osvíceny, vy musíte zaujíti u nás místa, která zaujímali dosavad Němci. Vy rozumíte našim interesům slovanským; Němci dělali karikaturu ze slovanské Rusi."

Po cestě do Moskvy opětovalo se na všech stanicích čestné vítání hostů. Dne 28. května o 10. hodině večer přijeli

do Moskvy, kde již tisíce lidí očekávaly přijíždějící vlak s nekonečným voláním: „Sláva! urá!“ Moskevský starosta kníže Ščerbatov jménem města krátkými slovy všecky uvítav podal Palackému na stříbrné míse chléb a sůl.

Den 29. května věnován byl první návštěvě národopisné výstavy. Po obou stranách vchodu vlály červenobílomodré prapory, též předsíň byla ozdobena hojnými prapory slovanskými a dlouhou řadou znaků rozličných zemí slovanských. Hosty prováděl po výstavě profesor Nil Alexandrovič Popov, jenž v letech 1864 a 1865 dlel v Praze a tam česky se byl naučil. Na galerii hrál hudební sbor mezi jinými skladbami také národní písně české.

Skvělé uvítání připravila hostům také universita Moskevská, v jejíchžto síních shromáždili se dne 30. května zástupcové sedmnácti učených a uměleckých společností Moskevských. I tu pronášeny s obou stran nadšené řeči o bratrství a společných zájmech všech národů slovanských. Palackému pak zapěl zpěvácký sbor „Mnogaja ljeta“. V následujících dnech hosté dílem účastnili se ještě rozličných jiných schůzí, dílem prohlíželi památnosti Moskvy, jmenovitě staroslavný Kreml a okolí.

Nad míru skvělá i hlučná byla hostina pro 800 osob v parku Sokolniky zvaném blíž Moskvy. Tam měl Rieger pověstnou řeč svou, ve které přimlouval se za mír mezi Poláky a Rusy s objektivního stanoviska prospěchu všeslovanského, mluvě zároveň ku přirozenému citu i zdravému rozumu svých posluchačů. U většiny jich neminula se řeč jeho s hlubokým dojmem, ale u jedné části Rusů převládala obnovená nedávnými událostmi roztrpčenost proti Polákům, jíž kníže Čerkaský dal bez obalu výraz slovy příkrými sice, ale ne zcela neoprávněnými: „Každý z nás těšiti se bude, spatří-li Poláky mezi námi; ale nechť se vrátí Polák do naší rodiny ne jako vzdorující člen, nýbrž jako ztracený syn, kající se z hříchů svých.“

Dne 8. června po dojemném se rozloučení odjeli hosté z Moskvy nazpět do Petrohradu, kamž přijeli následujícího

dne. Několik dní věnovali ještě zevrubnější prohlídce památností města i okolí. Dne 12. června navštívili velikého knížete Konstantina Nikolajeviče, kdež představeni byli také Řeckému králi Jiřímu a zaslíbené jeho nevěstě Olze, dceři Konstantinově. Dne 13. zajeli sobě do Kronstadtu, aby ohledali tuto pevnost, jednu z nejznamenitějších na světě. Před odjezdem z Petrohradu o banketě na rozloučenou uspořádaném pronášeny ještě mnohé nadšené přípitky: od Riegra velikému národu Ruskému, od Villaniho ve verších slovanské svornosti, konečně od Palackého na dlouhé a šťastné panování cara osvoboditele Alexandra Nikolajeviče.

Poslední dni pobytu svého v Petrohradě zaměstnáni byli mnozí hosté slovanští zabalováním a odesíláním darovaných jim knih. Těch bylo takové množství, že jediný Janko Šafařík odeslal do Bělehradu pět beden knih. Před odjezdem svým pokládali poutníci za svou povinnost, aby se písemně a veřejně rozloučili a zároveň poděkovali za prokázané pohostinství, i skončili blahořečením: „Žehnejž Hospodin národu Ruskému, veškerému jeho počínání a slávě jeho!“

Pobyt slovanských hostů v Rusku zavdal podnět ke mnohým literarním i uměleckým dílům. Ve všech knihkupectvích bylo lze dostati „Bratěm Slavjanam“, sbírku básní Aksakova, Vjazemského, Berga, Tutčeva a Chomjakova; dále „Portrety bratěv Slavjan“, zhotovené od fotografa Panova. Také vyšel zvláštní „Pochod“, věnovaný slovanským hostům.

Dne 14. a 15. června opustili všickni poutníci slovanští Petrohrad, vracejíce se k svým domovům.

Tato pouť Slovanů do Rus nemálo pobouřila veškeré plémě německé, obzvláště pak proti Čechům uváděna od nepřátel jejich co patrný důkaz jich panslavistických snah po politickém spojení s Ruskem. Ale pro národ Český měla následky velmi dobročinné, a to jest příčinou, proč jsme se déle pozdrželi při jejím vypsání. Skvělé přijetí, kterého se v Rusku Čechům dostalo, vynikající úloha, jakou tam hráli před ostatními slovanskými hostmi, uznání historické a kulturní důležitosti národa Českého co předního vzděláním mezi

kmeny slovanskými, to vše v nemalé míře zvyšovalo sebevědomí a povznášelo národní hrdost každého Čecha, poskytujíc mu více než plnou náhradu za pohrdání a potupu, jakou doma byl zvyklý snášeti od roztahujících se Němců. Teprv na Rusi přesvědčil se Čech, že není tím povrhelem, na jaký jej snížiti usilují nadutí jeho protivníci; tam viděl sebe vážena, tam seznal, že ovšem něco platí ve světě, postaven jsa ve vysoké úctě u velikého, mocného národu.

S druhé strany viděl se národ Český zbavena trapné obavy o budoucnost svou positivními sliby, učiněnými jeho vůdcům od nejvýše rozhodujících vládních kruhů ruských, že nadále nebude dopuštěno Němcům přisvojiti si ani o píď více půdy slovanské. Měli totiž Čechové dobrou příčinu báti se další hrabivosti pruské. Jest vůbec známo, kterak vojáci pruští, opouštějíce Čechy po uzavřeném míru Pražském, jednohlasně se chvástali, že za nedlouho nás opět oblaží svou návštěvou, což bylo zajisté v souhlase s dalšími plány hohenzollernskými; známo jest, kterak při vyjednávání míru Pražského prostředkující diplomacii jen s velikou těží podařilo se odvrátiti Prusy od choutek na země koruny České; obavy tím vzbuzené byly zmíněnými sliby úplně zaplašeny, a národ Český mohl ukonejšiti se v bezpečnost alespoň před cizím nepřítelem. A skutečně nedlouho po navrácení se slovanských poutníků z Rus obíhala novinami zpráva o vyjednávání aliance mezi Ruskem a Pruskem. Při tom prý diplomacie ruská nalehala na to, aby Prusko určitě formulovalo nárcky své na další země německé. Jedna z podmínek ruských byla prý, aby Prusko vypustilo z programu svého země koruny České a obmezilo výbojnost svou na země čistě německé. Prusko podmínku tuto přijalo.

Ruskou poutí národ Český znamenitě okřál na duchu, zpružilť a posilnil se k dalšímu boji, který jej očekával. Ruské sympatie dostoupily tou dobou u něho výše nebývalé, ruské mluvnice odbylo se několikeré vydání jako na dračku, se všech stran ozývala se ruská hymna, i ty kolovrátky až k omrzení ji odkvíkávaly, tak že policie měla s ní práce plné ruce.

II.

Pronásledování tisku. Úplná amnestie. Navrácení do Čech koruny svatováclavské. Dualismus zaveden.

Zatím veřejné poměry v Čechách i na Moravě stávaly se každým dnem nesnesitelnějšími; svrchovaná bída hmotně svírala národ, zamezování každého volnějšího ruchu mravně jej dusilo. Válečních náhrad marně se domáháno i deputacemi k císaři, jenž vydával rozkazy, které se neplnily, a uštědřena-li konečně přece jako z milosti nějaká ta náhrada, valně pod sumu škod ztenčená,*) tož opozděná její výplata umenšovala o polovič hodnotu její. Přednostenstva obcí, které veřejně byly osvědčily svůj souhlas s protestem sněmu,**) dávána v obžalobu a zaváděno s nimi trestní vyšetřování. Tisk stíhán krutěji nežli jindy; tak zapovězena úředně brošurka čelící proti jesuitům, kteří, jak v předešlé části našeho spisu povědíno, právě opět se usazovati počali v Praze, poněvadž prý „k nenávisti a opovržení se řádem tím vzbuzuje a k nepřátelství proti nim podněcuje"; proti novinám započala nová štvanice s pokutováním a odsuzováním redaktorů, ano některé jsou i zastaveny, jako „Národní Listy" na tři měsíce, za něž v náhradu vycházely tou dobou „Národní Noviny", taktéž „Politik", místo níž vydávány „Correspondenz" a „Patriot", a jiné politické listy. Rovnoprávnost zůstávala na papíře. Vůbec zdálo se, jakoby zákony v státu platné na národ Český ani se nevztahovaly.

Dne 20. června vydal císař úplnou amnestii pro všecky osoby, které stíhány neb odsouzeny byly pro přestupky politické, spáchané od 13. března 1848 do 15. prosince 1866; odpuštěn jim veškeren trest, který ještě přestáti měly, jakož i všecky zákonní následky jeho; zároveň dovolen všem tako-

*) Tak na př. Pražským majitelům domů vyplaceno místo 77.000 zl., kteréž byli vydali na stravování vojáků pruských za okupace, celých — 17.922 zl. 12 kr.

**) Přicházelat osvědčení taková až z Ameriky od vystěhovalců českých.

vým osobám, které vzdálením se ze země unikly soudnímu stíhání pro dotčené přestupky, beztrestný návrat do Rakouska. Následkem té amnestie směli se navrátiti do vlasti jmenovitě emigranti Josef Frič a Karel Jonáš, rehabilitováni pak jsou Sabina a dr. Rudolf kníže Taxis, odsouzený za poslední doby pro politické agitace. —

V téže době, co státní právo české v plném slova smyslu nohama jest šlapáno, dostalo se mu nejslavnějšího uznání právního spůsobem, jakým posvátný symbol jeho, koruna Svatováclavská, navrácena jest do Prahy. Dnové 28. a 29. srpna 1867, v které se to dálo, stali se památnými v dějinách národu Českého. Jak známo, byla koruna tato roku 1866 na rychlo do Vídně odvezena, když Prusové na svém vítězném pochodu ku Praze se blížili. Takové přenešení korunních klenotů českých stalo se průběhem dějin tenkráte podruhé. Ponejprv odvezeny byly taktéž před Prušáky v předešlém století do Vídně, když pak sněm království Českého na jich navrácení opětně dolehal, tu roku 1791, touž dobou jako nyní, vezeny jsou z Vídně u veliké slávě nazpět do Čech.

Totéž opakovalo se letos, a navrácení národu odznaků samostatnosti království Českého vydařilo se na velikolepou národní slavnost jak v Čechách tak i na Moravě.

Dne 28. srpna 1867 odevzdány jsou korunní klenoty české, totiž koruna, říšské jablko a žezlo v císařské klenotnici ve Vídni zvláštní deputaci, vyslané tam za tou příčinou od zemského výboru českého, načež vloženy jsou do skvostné skříně, červeným aksamítem potažené a bohatě zlatými sponami pobité. Tato skříň vložena jest do skvostného vozu, jejž táhlo šest běloušů a do něhož přisedli dr. Sladkovský a rytíř Kopetz, poslové zemského výboru. Ostatní členové deputace zaujali místa v druhých povozech dvorských, a průvod hnul se k nádraží v následujícím pořádku: v čele škadrona dragonů, za těmi dvorní přípřežní na koni, pak dvorní fuhýr též na koni, posléze dvorní vůz s korunou, po jehož každé straně kráčeli tři dvorní lokajové ve svých pestrých

šatech s obnazenými hlavami, kolem těchto šlo dvanácte mužů tělesné stráže císařovy s halapartnami a tolikéž dvorních četníků. Potom následovaly ostatní dvorní povozy, a konec činilo opět oddělení dragonů. Tak ubíral se velebný ten průvod na severní nádraží. Zde shromážděni byli Čechové a Moravané ve Vídni žijící u velikém počtu, aby uvítali korunní klenoty české; hřímavé, nekonečné „Sláva!“ rozléhalo se prostranstvím, když průvod se přiblížil. Ve dvorním salonu nádražní budovy jsou klenoty složeny, a dva gardisté císařští zůstali při nich na stráži až do odjezdu vlaku. Když udeřila devátá hodina večerní, hnul se vlak a ujížděl rychlostí blesku po osudném poli Moravském. Noc byla temná a jen chvílemi vyjasňovalo se temno na okamžik — blýskalo se. Jakmile překročil vlak hranice moravské, objevovaly se na horách a návrších ohně, kterých bylo vždy hustěji, čím dále vlak ujížděl do Moravy. Na všech skoro stanicích dostalo se klenotům korunním hlučného, nadšeného uvítání, moždíře hřímaly a hudba hrála. V Brně bylo mimo všecko nadání uvítání velikolepé, majíc úplně ráz národní.

Byly tři hodiny s půlnoci, když vlak s korunou dojel na české pomezí. V Čechách opakovaly se tytéž výjevy co na Moravě. Na všech stanicích, i při jednotlivých dědinách byl vlak vítán zástupy lidu, spolky místními i vzdálenějšími, jásotem a hudbou, na blízku i u vzdáli plály radostné ohně, kamkoli zrak dohlédl. I nejmenší obce nezůstávaly pozadu za ostatními, všude ozývalo se zvonění, hudba, střelba; mnohá místa byla slavně osvětlena.

V Praze bylo uvítání velmi slavné. Již časně ráno shromáždili se v ulicích, kudy průvod bráti se měl, četní zástupové lidu. Ponenáhlu přijížděli hodnostáři a deputace na nádraží, jmenovitě purkmistr Pražský, členové sboru obecních starších, členové zemského výboru, skoro všickni čeští poslancové sněmovní, představení obcí sousedních, zástupcové četných okresů a měst, hodnostáři duchovní a mnoho šlechticů. Ráno po osmé hodině přibyl vlak s korunou do nádraží skvostně ozdobeného, a uvítán jest od přítomných

hřímavým a nekonečným provoláváním slávy. Klenoty jsou z vagonu do nádražního salonu snešeny a tam položeny pod skleněnou skříň na podložku z červeného aksamítu. Tam sepsán protokol o přijetí koruny a klenotů korunovačních u přítomnosti zemských poslanců, v nádraží pak tvořila špalír měšťanská pěchota. Po sepsání protokolu provolali poslanci třikráte slávu koruně České.

Po půlhodinném oddechnutí, mezi kterouž dobou hudba měšťanské pěchoty hrála „Kde domov můj“, neseny jsou klenoty v řečené skleněné skříni od dr. Sladkovského, dr. Tedesca, dr. Schrotta a rytíře Koptze síní nádražní velmi vkusně vyzdobenou do připraveného již povozu. Byl to týž povoz se všech stran zasklený, jehož arcibiskup Pražský pouze dvakrát do roka užívá: o boží hod velikonoční a v den sv. Jana Nepomuckého, když z residence své jede do chrámu svatovítského, aby tam vykonal slavné služby boží. Jakmile průvod se hnul, zahrála hudba císařskou hymnu, hřímavé „Sláva!“ zaznělo, a se Žižkova jakož i z ostrova Střeleckého houkaly výstřely. Kudykoliv průvod se ubíral, ozbrojené sbory měšťanské a vojsko špalírem rozestavené vzdávali vojenskou čest klenotům, bubny vířily, hudební sbory hrály hymnu, a císařské prapory skláněly se před královskou korunou českou.

Průvod bral se v tomto pořádku: v čele jela měšťanská jízda, za ní půl škradrony husarů, pak následoval vůz šestispřežný s korunními klenoty, nedaleko za ním vůz purkmistra Pražského, pak vozy s členy zemského výboru, zemskými poslanci, zastupiteli obecními. Ku konci opět následovalo půl škadrony husarů. Jednotlivé spolky a jednoty s prapory, které cestou u velikém počtu rozestaveny byly, připojily se k slavnému průvodu, tak že, když vůz s korunou po desáté hodině k chrámu sv. Mikuláše na Malé Straně přijel, konec průvodu nalezal se ještě ve Ferdinandské třídě. U chrámu sv. Mikuláše se průvod zastavil, koruna jest vnesena do kostela, načež arcibiskup Pražský sloužil slavnostní mši a zapěl „Te Deum“. Po mši vložena jest koruna opět do vozu, a průvod ubíral se na Hradčany ku královskému hradu. Zde

uloženy jsou klenoty korunní ve Svatovítském chrámě na náhrobku sv. Víta, kde zůstaly až do šesté hodiny odpolední, aby si je obecenstvo prohlédnouti mohlo; pak jsou přenešeny do Svatováclavského korunního archivu.

Nával lidu ke spatření korunních klenotů byl nesmírný, a vůbec bylo účastenství obyvatelstva Pražského všeobecné, po všech ulicích proudily davy nadšeného lidu. Ale při tom všem panoval všude vzorný pořádek, čehož nemalá zásluha náležela obezřelému si počínání obecní policie, vší chvály hodnému. O třetí hodině odpolední odbývala se na Střeleckém ostrově improvisovaná hostina, které se účastnili hlavně zemští poslanci a zástupcové okresů a venkovských měst, a při níž Rieger a Brauner pronesli krátké příležitostní řeči. Na Letné odbývána to odpoledne velikolepá národní slavnost, při níž hudební sbory hrály střídavě národní písně a ruskou hymnu. K večeru byl vypálen nádherný ohňostroj, jehož hlavní část tvořila skvělá koruna česká.

Tak slavil národ Český návrat Svatováclavské koruny důstojně v plném vědomí svého práva, a slavnost ta stala se zároveň imposantní politickou demonstrací, jejímuž významu nemohlo býti neporozuměno. Právě pak tato poslední okolnost byla k největšímu pohoršení bureaukracii, jež byla bezmocna proti ní, an v příčině té rozhodovaly vyšší státní ohledy, dotýkající se zájmů samé dynastie. Přes to všecko nenedostávalo se řídících úředníků politických, kteří měli tak málo taktu, že netajili nelibost svou, ano Pardubický okresní představený tak dalece se zapomněl, že dostavivším se deputacím nedovolil vejíti do nádraží k uvítání české koruny.

Dne 20. května zahájena ve Vídni říšská rada od Čechů neobeslaná, které předloženo hotové již vyrovnání s Uherskem, ujednané bezprostředně mezi korunou a říšským sněmem uherským, k nutnému přijetí. Práva koruny Uherské došla tím nejúplnějšího uznání; o koruně České nebylo ani zmínky. V příčině financí dohodly se obě polovice říše, Uhersko a Cislajtanie, v ten spůsob, aby po deset let Uhersko přispí-

valo na společné potřeby říše ročně 30%, na úroky státního dluhu nezměněnou sumou 29,188.000 zl. a na splácení kapitalu 1,150.000 zl.; po deseti letech měla se státi nová úmluva. Ústava, nyní pouze pro Cislajtanii platná, proměněna jest v některých kusech, jak toho vyžadovaly zjinačené státoprávní poměry říše, a tak povstal nový „základní zákon státní“ ze dne 21. prosince 1867, tak zvaná prosincovka. Jako dříve již pro Uhersko, tak i nyní pro Cislajtanii jmenováno zvláštní ministerstvo s knížetem Karlem Auersperkem v čele.

Mezitím dal se byl císař již dne 8. června korunovati v Budapešti na království Uherské, čímž dualismus došel svého spečetění.

III.

Všeobecná bída, stěhování do Ameriky. Prodej státních statků. Pražské hradby. Ta rovnoprávnost. Resignace purkmistra Pražského dr. Bělského. Literatura. Padesátileté jubileum Rukopisu Kralodvorského. Stavba národního divadla. Podlipský †.

Pro blahobyt lidu měla válka nejzáhubnější následky. Krajiny, které byly jevištěm jejím, byly zpustošeny a vyssáty do takové míry, že bez rychlé pomoci nejenom nevyhnutelný byl jich národohospodářský úpadek, nýbrž i skutečná nouze o výživu, hlad a všeobecná bída nastati musily. Soukromá pomoc, jakkoli poskytována byla v hojnosti s obdivuhodnou obětavostí obyvatelstva, kterého se útrapy války méně citelně byly dotkly, nebyla nikoliv postačitelná; tu mohl vydatně pomoci jen stát, byť ne úplnou, alespoň slušnou náhradou utrpěných škod. Jak to s tou náhradou vypadalo přes všecky sliby a rozkazy samého panovníka, který se na vlastní oči byl přesvědčil o nesmírné zpoustě válkou navštívených krajů, viděli jsme; ale na tom nebylo dosti, co nepobrali a nezkazili Prušáci, to vydírali na zbědovaném lidu výběrčí daní. Lidský cit zpírá se dáti víru té bezohlednosti, s jakou

vymáhány jsou daně v krajích největší bídou stížených.*) I kdyby ani povinnost státu, ani útrpnost s nevinně trpícím lidem nebyly kázaly slušnou šetrnost, měly rozhodovati alespoň ohledy národohospodářské, aby nebyla svévolně mařena poslední síla poplatníků.

Bylo-liž se čemu diviti, jestliže tak mnohý starostlivý hospodář, vida bez možné obrany hynouti majetek svůj a zoufaje o napravení nesnesitelných poměrů, s bolestným srdcem loučil se s drahou vlastí, aby poslední zbytek jmění svého odnesl v bezpečí přes moře do daleké ciziny, kde by si v pokročilém věku mozolnou prací založil nový, šťastnější domov? Nikdy před tím nenabyl v Čechách proud stěhujících se do Ameriky tak ohromných rozměrů, jako po válce pruské, což bylo znamením velice povážlivým pro vládu samu, každého pak upřímného Čecha naplňovalo děsnou obavou.

O velikých finančních nesnázích vlády, ale spolu o nemoudrém hospodářství státním svědčil nejlépe projektovaný další prodej státních statků, jmenovitě v Haliči a v Čechách, v kteréžto poslední zemi teprv před málo lety prodány byly mimo jiné i Pardubice, nyní pak mělo dojíti na Zbiroh a jiné statky, jmenovitě na ty, které se nalezaly pod správou horního éraru. Taková marnotratná finanční politika, která v okamžité nesnázi sáhala na vlastní kmen jmění státního, zbavujíc se tím budoucího pravidelného důchodu, byla nad to, alespoň co se Čech dotýče, protizákonní. Dle zřízení zemského totiž, na které dosavad všickni králové čeští při korunování svém byli přisáhali, nesmělo z jmění zemského nic odcizeno býti bez svolení sněmu, což bylo také vždy přísně zachováváno, až teprv za nové konstituční doby Rakouska i v tom počalo se nešetřiti historických práv koruny České, k nemalému

*) Drastickou ilustraci k těmto poměrům podává případ uveřejněný v „Národním Pokroku“ (1868, č. 112). Majitel mlýna blíž Olomouce, který za války byl utrpěl škodu 4000 zl., za které nedostal žádné náhrady, exekvován byl pro 460 zl. dlužných daní. Když je nemohl zaplatiti, měl jeho mlýn prodán býti veřejnou dražbou. Nešťastník, nechtěje se dočkati takové hanby, zastřelil se, zanechav po sobě 11 nezaopatřených dětí. Podobné případy bezohledné exekuce pro nezaplacené daně byli takořka na denním pořádku.

rozhořčení všech věrných synů vlasti, kteří s nemalým zármutkem na to patřili, kterak staroslavná koruna Česká za vlády ústavní klesá v úpadek vždy hlubší.

Další důkaz hrabivosti své a spolu hrubého nešetření intencí panovníkových dala vláda v příčině Pražských novoměstských hradeb. Jak známo, daroval hradby ty, určené ke sboření, císař při poslední návštěvě hlavního města českého Pražské obci; když však skutečné jich bourání nastalo, vindikoval si je vojenský érar, od něhož je obec Pražská teprv koupiti měla. —

Usilovné domáhání se jazykové rovnoprávnosti mohlo se roku 1867 vykázati konečným úspěchem snahy, která dosavad se byla jevila marnou, totiž připuštěním češtiny k telegrafování. Avšak jako při každé podobné vymoženosti, bylo tu namnoze zápasiti dílem s patrnou nechutí, dílem s neumělostí dotyčného úřednictva, kteréžto překážky ani do nynějška nejsou ještě úplně odstraněny. Naproti tomu zrušena jest dosavadní česká klinika na universitě Pražské, a tak netoliko že všecky žádosti jak studentů tak i praktických lékařů za české přednášky na medicinské fakultě Pražské neplatnými se prokázaly, nýbrž i to skrovné pole, které až do té doby na ní popřáno bylo jazyku českému, tímto zrušením valně zúženo jest.

Horlivost pro jazyk mateřský také se byla ujala ve sborech ozbrojených měšťanů Pražských, kdež jevila se ve snaze o zavedení českého velení. Toto bylo po roce 1848 zavedeno v některých setninách bývalé národní obrany, jmenovitě v pověstném sboru Svornosti, a po zrušení jejím stalo se oblíbenou myšlénkou národně uvědomělých členů ozbrojeného měšťanstva Pražského. Pomalu stalo se české velení spornou otázkou měšťanských sborů, jež dělila na dva nepřátelské tábory, povýšena jsouc takto k jakési zdánlivé důležitosti, které v skutečnosti neměla.

Obzvláště silně agitováno bylo pro české velení ve sboru granátnickém, který s povolením purkmistra Bělského jakožto plukovníka a vrchního velitele všech měšťanských sborů ve

valně hromadě jednohlasně přijal velení české. Tímto skutkem dopustil se purkmistr Pražský v očích „liberální“ vlády cislajtanské, jíž vůbec vše co bylo českého protivně čpělo, velikého provinění, a baron Henniger, náměstek místodržitelův, pospíšil si za nepřítomnosti tohoto, aby mu tuto nespokojenost vlády ve zvláštním přípise nejenom slovy nejostřejšími oznámil, nýbrž i ze své úřední moci purkmistrovi rozkázal, aby zavedl vyšetřování proti těm členům granátnického sboru, kteří o české velení nejhorlivěji se zasazovali, a výsledek toho vyšetřování jemu v určité krátké lhůtě oznámil.

Tak nemluvili s Pražským purkmistrem ani pruští velitelé na hradě Pražském, a zůstaveno bylo nemotornému bureaukratu, uraziti surovým spůsobem muže vysokých zásluh, jemuž sám panovník, když po pruské okupaci Prahu navštívil, vyjádřil díky své slovy nejlichotnějšími. Rozumí se, že dr. Bělský proti důtce jemu od náměstka místodržitelova udělené náležitě se ohradil, ale zároveň jest pochopitelno, že za takových poměrů, jsa beztoho již dávno rozmrzelý ustavičným škádlením a týráním s hůry, co muž o čest svou dbalý nemohl déle setrvati na místě, kde vydán byl tak svévolnému týrání se strany vlády. Dne 4. listopadu 1867 složil dr. Bělský úřad purkmistrovský a odebral se na cesty k svému zotavení. Tento krok jeho nezůstal bez nemilého dojmu na nejvyšším rozhodujícím místě. Definitivně vyřízena jest záležitost velení u měšťanských sborů Pražských rozhodnutím císařským, že má býti stejné s velením v císařské armádě zavedeným, totiž zůstati německé.

Že patrná nepřízeň vlády, všudy a ve všem živlu českému na jevo dávaná, vybízela k národním demonstracím, jest pochopitelno, ale těmto demonstracím, samým v sobě dosti nevinným, teprv vláda nepřiměřeně rozsáhlými policejními opatřeními proti nim nezasloužené důležitosti dodávala. Tak bylo se 8. listopadu, ve výroční den bitvy Bělohorské, sešlo několik mladíků a vlastenecky smýšlejících dám na Bílé Hoře k vykonání tiché ovace padlým tam hrdinům, jichž

některé číhající policie zatkla a po důkladném vyšetřování krátkým vězením potrestala. Naproti tomu směli němečtí buršáci tropit po městě všelikou neplechu i sebe větší uličnictví, drze urážeti a dráždíti pokojné občany; na ně neměla policie tak bedlivého oka.

Potěšitelným znamením valně se šířícího probuzení národního bylo počínání sobě Čechů v cizině dlících, kteří všude ve větších městech tvořili společenské středy pro sebe i odjinud příchozí krajany své, kde pěstováno smýšlení a podporovány zájmy národní ve spojení s ušlechtilou zábavou v jazyku mateřském. Jmenovitě sluší zde uvésti české besedy v Paříži a v Londýně, jichž pravou duší byli někteří političtí vystěhovalci čeští. Také američtí Čechové, kterých co den přibývalo, statně si počínali, zakládajíce sobě časopisy, jimž vláda rakouská zvláštní pozornost věnovala, a účastníce se horlivě všech vlasteneckých snah v původní vlasti.

Z Jinoslovanů Prahu navštěvujících byli nad jiné četní Rusové, u kterých se za posledních let vždy více šířila idea slovanská a jichž mnozí učenci delší čas tu meškali, konajíce pilná studia filologická a historická. Obzvláště od ethnografické výstavy Moskevské počet Rusů v Praze pobývajících se množil, tak že čím dále tím hlasitěji ozývala se potřeba nějaké kaple pravoslavné, jaké se nacházejí v jiných městech evropského západu pro přebývající tam Rusy. Myšlénky té uchopili se sami Rusové, zavádějíce sbírky k účelu tomu, který, jak známo, také svým časem vedl ku provedení té myšlénky. Snahy tyto, českému obyvatelstvu Prahy sympathické, dávaly nemalé pohoršení straně protivné, v jejížto fantasii vystupoval strašný bubák panslavismu.

Z kulturních snah národa Českého zaujímá první místo činnost literarní, tento hlavní faktor jeho probuzení k novému životu. I když činnost politická vstoupila do popředí, nenedostávalo se literatuře české hojnosti pilných pěstovatelů, i bylať ona jednak věrnou pomocnicí oné, jednak sledovala zvláštní své účely čistě umělecké neb vědecké. Ano s rostoucí probudilostí národní množila se literarní produkce tou měrou,

že brzy daleko přesahovala konsumci, když nové přírůstky národního táboru měly s veliké části vždy přece jen více smyslu pro zájmy hmotné, praktické, nežli pro idealní. Odtud ty časté stesky na obecnou netečnost ku plodům krásné literatury, která prý každým rokem více se zmáhá, tak že nakladatelé toliko s velikými obětmi vydávání plodův jejích podnikají a spisovatelé k další práci na tomto poli nikde podnětu nenalezají. Hlavní vina té ochablosti vším právem přičítána převládajícímu interesu politickému, s části však byla příčinou její chatrná namnoze cena spisů samých, jakož o tom již na jiném místě zmíněno; i byla všeobecně uznána potřeba, aby se co možná pracovalo k oživení smyslu pro literaturu. V první řadě cítila se k tomu povolána býti Umělecká beseda.

Jedna z nejnalehavějších potřeb literatury okazovala se býti nestranná kritika, které z příčin vůbec známých dosavad u nás nebylo. Tento nedostatek objektivní kritiky vykořisťovala v posledním čase zištná spekulace, rozhlašující křiklavou reklamou své zboží jarmareční na velikou škodu spisům opravdu dobrým, ano výtečným, s nimiž nechodilo se na trh s bubnem. Tomu pomoci odhodlal se Literarní odbor Umělecké besedy vydáváním kritického listu, za jehož nestrannost ručil by on sám, jehož sestavení všelikou stranost vylučovalo a který v jistém ohledu považován býti mohl za representanta veřejného mínění v oboru literatury. Zamýšlel tím utvořiti nestranný střed pro kritiku, i vyzval k tomu konci na slovo vzaté autority literarní k účastnění se v tom podniku. Vyzvání toto potkalo se s ohlasem velmi příznivým, a hned s počátku přihlásili se co spolupracovníci „Českého obzoru literarního“ četní mladší i staří spisovatelé, jichž jména schválně tuto klademe, poněvadž zdála se podávati dostatečné záruky za zdar podniku. Byli to: dr. Ambros, architekt Baum, archivář Brandl, dr. Bürgel, dr. Ladislav Čelakovský, Emler, prof. Josef Erben, řed. Karel Jaromír Erben, prof. Faltis, prof. Gebauer, Hálek, bibliot. Hanuš, K. V. Hof, dr. Jedlička, prof. Jehlička, dr. Kapper, prof. Kví-

čala, prof. Jan Lepař, prof. dr. Majer, Jakub Malý, mus. sekr. Nebeský, prof. dr. Pažout, dr. Pichl, prof. Pokorný, Pozděna, prof. dr. Randa, prof. Ryšavý, Sabina, Antonín Skřivan, Spindler, Karel Bol. Storch, prof. František Studnička, Vojtěch Šafařík, Špatný, prof. Tieftrunk, prof. Vocel, Vyhnis, prof. Zap, řed. Zelený, prof. Zoubek.

Trvání „Obzoru literarního“ bylo na několik let zabezpečeno, když přední nakladatelské firmy české zavázaly se střídati se ročně v nakládání naň; začátek byl dosti slibný, a nový časopis jal se svědomitě konati úlohu, již si byl vytknul, upozorňovati na dobré spisy a bojovati proti lhostejnosti pro literarní plody, která byla v poslední době opanovala u obecenstva. Pozoruhodny jsou stesky, pronášené v článku „Krásná literatura v životě národním“: „Majíce život politický myslíme, že tím všecky potřeby ducha ukájíme; žijíce na forum nestaráme se více o krb domácí... Mluviti u nás o krásné literatuře vyšlo z užívání; čísti její plody ponechává se tak jen jakoby několika snílkům co duším nepraktickým; odbírati knihy z pěkné literatury vyšlo již dokonce z módy, a to spůsobem tak úžasným, že spisovatel, básník počíná se štítiti nakladatele a nakladatel básníka... Jsou lidé, kteří, jsou-li odběratelé některého politického deníku, myslí, že tím odbyli všecky povinnosti k literatuře vůbec... Jsou rodiny měšťanské, přes jejichž práh nepřijde za celý rok kniha zábavná; ... jsou rodiny, které snad dosud jaktěživy nepřijaly českou knihu na svůj stolek, za to ale knihami cizími jej mají postlaný.“ Stesky tyto bohužel namnoze mají platnost ještě i v naší době, v každém ohledu tak pokročilé.

Ale naděje v „Obzor literarní“ kladené zklamány jsou, když přestal býti čím býti slibovaľ — nestranným. Záhy totiž zavládla jím ona koterie „epigonů“, jejíž neblahé působení vylíčili jsme ve čtvrté části tohoto spisu, objektivní kritika zvrhla se v kamarádské vychvalování, a následek toho byl, že firmy, které byly slíbily střídati se v nakládání naň, považovaly se nastoupením takového jeho směru za zproštěny

svého slibu, a „Obzor literarní“ zanikl z nedostatku nakladatele.

Šťastněji vydařil se jiný pokus o vzbuzování mezi lidem chuti ke čtení vydáváním dobrých a laciných knih. K tomu konci, hlavně zásluhou dra. Ed. Grégra, utvořil se zvláštní spolek, jehož účelem bylo šíření v lidu českém užitečných vědomostí, občanských ctností a vůbec osvěty. Poukázáno na to, kterak literatura politická, nejvíce denní, jež za doby nové ústavnosti Rakouska ostatní všecku literaturu téměř udusila, podává lidu vždy jenom duševní potravu jednotvárnou, a často jen na rychlo a povrchně připravenou, nad to pak články novinářské mívají účinek pouze okamžitý, jenž zaniká v mysli čtenářů tak rychle jak povstal. Lidu však potřebí k důkladnému vzdělání spisů, které neobmezujíce se toliko na jeden směr poskytují mu žádoucího poučení ze všech oborů lidského vědění, které nepůsobíce jako bleskem pouze na okamžik vydávají světlo stálé a trvalé. Připomínáno, kterak po udušení prvního vzplanutí svobody za doby absolutismu Bachova, když všeliká politická činnost v národu zastavena byla, tento s novou horlivostí vrhl se na literaturu, která tím obživla i zkvetla znova, svítíc národu dále na cestě duševního pokroku; taková doba politické stagnace že po zavedení dualismu nastala opět, a že se nadíti jest opětného povznešení a zvelebení literatury, bude-li k tomu jen užito přiměřených prostředků. Poněvadž však jsou časy zlé a lid zchudlý, peněz nemající, třeba vydávati knihy laciné.

Důvody tyto byly přesvědčující, a v krátké době přihlásilo se tolik členů ke spolku, že tento vyzvati mohl spisovatele české k podávání mu zdařilých spisů popularních. Předsedou spolku byl stařičký Purkyně, jednatelem a duší jeho Ed. Grégr. Jest to týž spolek, který přijav potom název Matice lidu hned na počátku blahodárné činnosti své potkal se s rozsáhlým účastenstvím obecenstva, a po tu dobu nepřestává zdárně působiti.

Obzvláště vynikajícího plodu nevydala tímto rokem literatura česká žádného, toliko Neruda uspořádal výbor svých

až dosud po časopisech roztroušených básní pod názvem „Knihy veršů“, kteréžto značné obliby došly u obecenstva plodů toho druhu milovného.

O Časopise musejním, jehož směr v posledních letech všelijak kolísal, nemoha se ustáliti, rozhodl Sbor matiční, aby budoucně přijímal pouze takové vědecké články, které obsahem i formou přístupny jsou každému vzdělanci, při čemž přede vším se má zřetel míti k věcem českým a vůbec slovanským; články přísně vědecké a příliš specialní měly se vydávati ve zvláštním Sborníku, jenž by obsahoval dvoje oddělení, jedno věnované přírodním vědám, druhé filologii, historii a archaeologii.

Ku konci roku 1867 objevil se Národním Listům nový soupeř v „Národním Pokroku“, jenž nahraditi měl zaniklý „Národ“ a jehož první číslo vyšlo dne 19. prosince, podávajíc vlastníkem svým Františkem Skrejšovským bezpečnější záruku trvání svého, nežli mohl kdy podati Národ.

Dne 28. září okázale slavena v Králové Dvoře padesátiletá památka nalezení Rukopisu Kralodvorského (dne 16. září 1817), onoho drahocenného pokladu, jenž vydávaje svědectví o vysokém stupni duševní ušlechtilosti našich dávných předků stal se základním kamenem k lepotvárnému chrámu básnictví novočeského. Nemůže býti úkolem naším, popisovati do podrobna všecky výjevy, jaké se obyčejně opakují při všech veřejných slavnostech; toliko klademe váhu na ten vysoce potěšující úkaz, kterak veškeré obyvatelstvo městské i okolní, které v nesčíslných davech se bylo dostavilo, proniknuto bylo vědomím o významu tohoto právě národního svátku, neklamný to důkaz o netušené všeobecné probudilosti a dospělosti národu.

Nebudiž tuto mlčením pominut spis jinojazyčny, mající za účel upozorniti ostatní Evropu na zapomenutý již téměř národ Český, na jeho velikolepé dějiny, jeho nové probuzení a politické i kulturní snahy. Byla to „La Bohême historique, pittoresque et litteraire“, již vydali v Paříži společně emigrant český Josef Frič a Francouz Louis Leger,

známý slavista, jenž byl před málo lety pobyl v Praze, konaje tam pilná linguistická i historická studia o Čechách. Album toto mělo přede vším Francii seznámiti s Čechy, a spořádání jeho úplně vyhovovalo účelu tomu, čímž vydavatelé jeho získali si podstatnou zásluhu o národ Český.

Činnost sboru pro vystavění národního divadla pokročila v tomto roce tak daleko, že výbor již ku konci března uzavříti mohl smlouvu o stavbu s profesorem Zítkem, který slíbil, nebudou-li tomu vaditi nepředvídané překážky, že nejdéle koncem července 1867 bude se moci se stavbou počíti. Smlouva schválena jest od Sboru ve valné jeho hromadě dne 28. dubna odbývané.

Také toho roku truchliti bylo národu Českému nad rovem jednoho z nejvěrnějších synů svých. Dne 20. září zemřel náhle v Praze dr. Josef Podlipský, výtečný, daleko široko proslulý lékař, horlivý a nad jiné obětavý národovec ještě z kruhu předbřeznových vlastenců, který již před rokem 1848 zkoušel pro zjevné slovanské smýšlení své mnohá protivenství politického stíhání, šlechetný lidumil, vroucí přítel mládeže, v životě soukromém pak charakter čistý a ryzý. V politice přiznával se rozhodně k demokratické straně mezi našinci, ale zdravý úsudek jeho zdržoval jej ode všeho nepraktického počínání výstředního. Roku 1848 byl redaktorem týdenníku „Slovanské Lípy“, jsa členem výboru spolku toho jména; roku 1861 zvolen jest za poslance do zemského sněmu v okresu Nymbursko-Benáteckém na místě Vincence Vávry, zbaveného tenkráte práv občanských následkem politického odsouzení. Na poli vědecké literatury činným byl vydatně co spoluredaktor „Časopisu českých lékařů“, kteryžto spolek vyvolil jej roku 1864 za svého místopředsedu; mimo to sestavoval „Domácího lékaře“, přílohu k „Živě“, a byl pilným spolupracovníkem „Slovníka Naučného“. Jím věda i národ utrpěli ztrátu stejně bolestnou.

IV.

1868. Zákony prosincové. Dr. Klaudy purkmistrem Pražským. Herbstův banket. Staro- a Mladočeši. Slavnost položení základního kamene k národnímu divadlu. Palackého sedmdesáté narozeniny. Padesátileté jubileum Českého Musea.

V základních zákonech, obsažených v tak zvané prosincovce (viz svrchu str. 23), bylo hlavně dvojí ustanovení, které se citelně týkalo národního našeho života, totiž §. 19. zákona o všeobecných právech občanů a §. 11. zákona o moci soudcovské. Onen první, proslulý napotom pro beztrestné ho rušení od samých státních úřadů, zní doslovně: „Všickni národové státu požívají rovných práv, a každému národu přísluší neporušitelné právo, chrániti a pěstovati svoji národnost a řeč. — Stát uznává rovnoprávnost všech v zemi užívaných jazyků ve škole, úřadě i veřejném životě. — V zemích od více národů obývaných nechť zařídí se vyučovací ústavy veřejné tím spůsobem, aby se každému dostalo potřebných prostředkův ke vzdělání se ve své řeči, aniž by nucen byl přiučiti se druhému zemskému jazyku.“ V druhém z dotčených paragrafů stanoveno: „Ve všech politických neb obsahem tiskopisu spáchaných zločinech a přestupcích rozhodují porotci o vině obžalovaného.“

V §. 19. vysloven sice theoreticky princip rovnoprávnosti národní, ale o praktické jeho provedení, pokud na státu záleželo, vláda nikterak se nestarala, což dávalo příležitost ku přerozličným jeho výkladům, málokdy ve prospěch těch, k jichž ochraně směřoval. Ovšem pak ono ustanovení jeho, kterým bezprávně zrušovalo se usnešení českého sněmu králem potvrzené, že na všech středních školách má druhý jazyk zemský býti obligatním předmětem vyučování, ochotně jest jhned prakticky prováděno beze všeho čekání na zvláštní instrukci. Zmíněné usnešení zemského sněmu směřovalo k utvrzení míru a svornosti mezi oběma národnostmi v zemi, jakož i k odklizení všelikých nepřístojností vznikajících z neznalosti druhého zemského jazyka, pročež uvítáno bylo s upřím-

nou radostí obzvláště od obyvatelstva českého, které sobě nic toužebněji nepřálo, nežli obnovení s německými krajany svými onoho dobrého srozumění a přátelského sousedství, jaké pohříchu za posledních let porušeno bylo zlomyslnými štváči. Nyní naděje ta byla zmařena, i jest dostatečně známo každému, co z toho zlého povstalo, až i sami Němci, již pozdě, o škodlivých následcích neznalosti češtiny oči otvírali.

Co se týče slíbeného zavedení porot pro přestupky tiskové, to bylo pouhé natírání medu kolem úst, neboť pokud poroty skutečně nebyly zavedeny, s čímž sobě vláda nikterak nepospíchala, zůstávaly pouze na papíře, a dosavadní aparat soudní na pronásledování tisku pracoval vesele dále.

Dne 7. ledna 1868 odbývána volba purkmistra Pražského na místo odstoupléhо Bělského, i zvolen jest dr. Karel Leopold Klaudy, známý horlivý a výmluvný hajitel státního práva koruny České, a za jeho náměstka opět Josef Huleš, který v téže vlastnosti byl od resignace Bělského zastával úřad purkmistrovský. Obě volby dosáhly potvrzení císařského.

Ku konci měsíce ledna stala se Praha jevištěm hrubých výtržností, vyvolaných svévolně od protivníků národnosti české. Měla se totiž profesoru Herbstovi, nově jmenovanému cislajtanskému ministru spravedlnosti, na rozloučení jeho s Prahou uspořádati velikolepá ovace od strany ústavověrné jakožto demonstrace proti straně národní, hlavní pak agitatoři v té věci byli němečtí studenti. Byla to patrná provokace, a není divu, že při tehdejší politické situaci taková vyzývavost neminula se s účinkem obzvláště na rozčilené mysli české mládeže, čímž stalo se, že již na universitě došlo k bouřlivým výstupům mezi studujícími obojí národnosti, když studenti čeští svým německým kolegům v poradách jejich bránili. Tu samo německé kasino uchopilo se agitace, při čemž kladena hlavní váha na to, aby se dokázala německost Prahy.

Takové počínání ještě více podněcovalo všeobecnou rozčilenost obyvatelstva, a veřejné mínění jednohlasně odsuzovalo toto úmyslné dráždění myslí. Když konečně dne 18. ledna

Herbst přijel do Prahy a roznesla se pověst, že na zítřek chystá se jemu ke cti průvod s pochodněmi, tu rozjitřenost lidu dostoupila své vrchole, a téhož večera přišlo k politování hodným výtržnostem před německým kasinem v Široké ulici, kdež voláno „Sláva!“ koruně České, dualismu pak, Beustovi a Herbstovi „Pereat!“ Odtud ubíralo se množství k Měšťanské besedě, zpívajíc „Hej Slované“, odtud pak k soše sv. Václava na Koňský trh, demonstrujíc všude hlučnými „Sláva“ a „Pereat“. Jen osobní intervencí nového purkmistra Klaudyho, který všemožně lid chlácholil, zabránila horším výstupkům a přiměla davy ku pokojnému se rozejití.

Ještě větší bouřkou hrozil den 21. ledna, když v německém kasině odbýván Herbstovi na počest slavnostní banket. Tenkráte spatřila Praha vzácné divadlo, že na ochranu soukromé hostiny nejenom na nohou byla celá posádka Pražská, sesílená i vojskem z okolí, jmenovitě jízdou z Brandejsa, nýbrž na náměstí Malostranské vytažena i děla, hrad královský uzamčen a brány městské všecky zavřeny. Tak pod záštitou bodáků hodovali vítězstvím svým opojení ústaváci, an vojsko vyprazdňovalo nejbližší ulice. Lid rozcházel se s hlukem, ale ke srážce s ozbrojenou mocí nepřišlo nikde; toliko ve vzdálenějších ulicích, kde vojska nebylo, prozpěvováno a provolávána Sláva koruně České. Při tom od policie zatknuto asi sedmnáct osob, s kterými zavedeno vyšetřování, jehož výsledek bylo odsouzení k lehkým trestům.

Nebylo dlouho bez toho, aby neobživl v táboře českém rozkol Staro- a Mladočechů, který tenkráte točil se o důležitou otázku, má-li se obeslati neb neobeslati zemský sněm, kterážto vznikla v klubu poslanců českých. Mladočeši a organ jejich Národní Listy byli pro obeslání, Staročeši a Národní Pokrok proti obeslání; o neobeslání říšské rady byly obě strany svorny. Sporná otázka netýkala se principu, nýbrž časové prospěšnosti, a pro jedno i druhé mínění uváděny závažné důvody. Spor mohl veden býti objektivně se vší vážností, jakou věc vyžadovala, ale to by bylo bývalo proti dosavadnímu obyčeji, dle kterého každá sebe nepatrnější

různost ve smýšlení potahována jest na pole osobnosti a podkládány jí úmysly nekalé.*) Tak i tenkráte se stalo, a polemika mezi Národními Listy s jedné a Národním Pokrokem i Politikou s druhé strany nabývala takové tvářnosti, která byla výrazem více jizlivé vášnivosti nežli poctivého přesvědčení.

Na vrub osobních těchto antipatií kladeno všeobecně i vyloučení Palackého a Riegra z programu připravované slavnosti položení základního kamene k národnímu divadlu, k jehož stavbě mělo se tímto rokem již přikročiti. Jak známo, sestával výbor Sboru pro vystavění národního divadla ze samých Mladočechů, a v programu slavnosti od něho vypracovaném připadal úkol prvního udeření kladivem na základní kámen ve jménu národu stařičkému Purkyňovi. Bylo potřebí teprv důrazně vyslovené žádosti českého studentstva, aby udeření ve jménu národu přiřknuto bylo Palackému, Purkyňovi pak udeření ve jménu vědy.

Slavnost tato, která trvala po tři dni (15., 16. a 17. května), byla z dosavadních národních slavností nejskvělejší a také nejvýznamnější. Pozvání k ní byla již dávno napřed rozeslána nejenom do družné Moravy, nýbrž i do všech vlastí jinoslovanských, odkud odevšad se dostavili účastníci; ale přede vším měla význam bližšího svazku mezi Čechami a Moravou, která vyslala k ní své nejstatečnější zástupce.

Již 15. května veškeré ulice Karlínské a Pražské od invalidovny až k Staroměstským mlýnům, kudy slavnostní průvod brátí se měl, skvěly se ve slavnostním rouchu. Čilý ruch panoval po ulicích Pražských: tribuny pro diváky se stavěly, staveniště národního divadla, na němžto rozsáhlá tribuna pro zpěváky a účastníky slavnosti zbudována byla, okrašlovalo se, po ulicích se hemžily tisíce a tisíce lidstva, nejvíce venkovanů, jež vlak za vlakem na obě nádraží Pražská

*) Tak vykládán Sladkovskému odpor jeho proti vystoupení ze sněmu v ten smysl, jakoby se nechtěl vzdáti svého postavení v zemském výboru, načež on, aby dokázal nezištnost svou, věnoval plat jemu náležející, dokud by ve výboru zemském setrval, na stavbu národního divadla.

z blízkých i dalekých krajin vlasti naší přivážel. Večer odbývána na Vltavě regata čili plavba lodí o závod při skvělém osvětlení a veselém zvuku národních nápěvů, střídavě od více hudebních sborů odehrávaných. Nesmírný jásot obecenstva, „Hej Slované“, „Kde domov můj“ a hlučné volání slávy České koruně rozléhalo se mocně po celém břehu.

Dne 16. května odbýván vlastní výkon slavnostní. Jasná, ani mráčkem nezkalená obloha klenula se nad Prahou. Za Poříckou branou u invalidovny již časně ráno shromažďovali se sborové, kteří měli se účastniti slavnostního průvodu, sestavujíce se na místech sobě vykázaných, což dálo se při neustálém zvuku hudby. Udeřením deváté hodiny hnul se na dané znamení za všeobecného jásotu tisíců shromážděného lidstva průvod ze svého stanoviska. Tvořily jej ve vzorném pořádku a vkusném roztřídění: sbory ozbrojených měšťanů, ozdobně vystrojená banderia venkovanů, mezi nimiž obzvláště vynikali stateční Hanáci v malebném národním kroji; pořádky řemeslnické pod praporci svými, některé majíce v čele vůdce na koních v obleku staročeském, mnohé nesouce na odiv starožitné vzácné památky cechovní; studentstvo české s historickým praporcem svým, jehož strážcové oděni byli v starodávné kroje z památných dob dějin českých — vše s hudebními sbory svými; dále čeští spolkové Pražští i venkovští s odznaky svými nesenými na žerdích; Typografická beseda s ověnčeným vozem, na kterém několik typografů po celou cestu při knihtiskařském lisu bylo zaměstnáno, a všude, kde průvod stanul, dvojí báseň mezi obecenstvo rozdávalo; Akademie malířská, Spolek vlastenských přátel umění, Jednota krasoumná pro Čechy, Konservatoř, Jednota svatovítská; konečně členové venkovských ochotnických divadel, počtem přes 500, všickni v černých oblecích. Ku průvodu přidružili se na cestě: obecní zastupitelstva Karlínské, Smíchovské, Vyšehradské a Pražské, pánové, kteří klepati měli na základní kámen, slovanští hosté, poslancové sněmu českého a moravského, deputace okresních a obecních zastupitelstev, Učené společnosti, besed měšťanských a čtenář-

ských, spolků hospodářských, průmyslových a jiných, též ozbrojených sborů venkovských. Od Pořícké brány až k staveništi národního divadla činili špalír ozbrojení měšťanští sborové Pražští, obecní strážníci a sokolové. Od osob věci znalých ceněn počet účastníků velikolepého toho průvodu na 16.000, kteréžto číslo nikoliv není přehnané, uvážíme-li, že pouze členů dělnického spolku Oulu, kteří kráčeli v průvodu, bylo na 3000. Ulice, jimiž průvod se bral, přeplněny byly jásajícím lidem, z oken okrášlených domů voláno hlučné „Sláva!“ a „Na zdar!“ ze všech oken a přeplněných tribun kývaly spanilomyslné dámy šátky a házely průvodu kytice v hojné míře.

Hlavní akt slavnosti dál se na staveništi. Nejprv podepsány listiny, které uloženy byly do základního kamene, k nimž přidány některé české v Praze i na venkově vycházející časopisy. Potom zapěli veškeří zpěváčtí spolkové slavnostní kantatu, načež vystoupiv dr. Sladkovský na řečniště jal se ve vzletné, přes hodinu trvající řeči líčiti význam slavnosti. Řeč jeho několikráte byla přerušena bouřlivou pochvalou.

Udeření na základní kámen vykonaly v následujícím pořádku: František Palacký jménem národu, dr. Šmejkal jménem zemského výboru, dr. Rieger jménem poslanců českých, dr. Pražák jménem poslanců moravských, dr. Klaudy jménem měst českých, J. Novák jménem měst moravských, rytíř z Eisensteinu jménem okresních zastupitelstev, V. Kratochvíl jménem obcí českých, Fr. Skopalík (v hanáckém kroji) jménem obcí moravských, profesor Purkyně co zástupce vědy, školní rada Wenzig co zástupce jednot uměleckých, hrabě Jindřich Clam Martinic jménem musejního sboru, hrabě Jan Harrach (v čamaře) jménem matičního sboru, Josef Jiří Kolár jménem dramatického umění, Bedřich Smetana jménem hudebního umění, Alois Oliva jménem průmyslu a obchodu, Josef Huleš jménem zpěváckých spolků českých, P. Rudiš jménem zpěváckých spolků moravských, Bedřich Stýblo jménem jednot tělocvičných, stařičký farář Arnold jménem měšťanských besed, dr. Chleborad jménem dělnictva, Tomáš

Novotný jménem založen, konečně Zítek, architekt divadla, Havel, stavitel divadla, a Ferdinand Urbánek, předseda Sboru pro vystavění národního divadla, jménem sboru toho. Po ukončení obřadu toho celé shromáždění při zpěvu národní hymny „Kde domov můj“ v témž vzorném pořádku vykázanými cestami se rozešlo.

Odpoledne pokračováno v národní slavnosti na rozsáhlé pláni na Letné, kde tisíce lidí bavily se vesele v největším pořádku, za soumraku pak ukončena skvělým ohňostrojem.

Dne 17. května provozován v Novoměstském divadle ve prospěch národního divadla velikolepý koncert sjednocených československých zpěváckých spolků, při němž účinkovalo ke 2000 zpěváků. Na Žofíně odbývána hostina, které účastnilo se půl páta sta osob, jichž veliká část byli hosté přespolní nejenom ze zemí koruny České, nýbrž ze všech končin slovanského světa. Pronášena tu celá řada nadšených přípitků.

Tak ukončena přepamátná tato slavnost, opravdový to svátek národní. Noviny, z nichž Národní Pokrok vyšel s růžovým okrajem, podávaly obšírný, nejzevrubnější její popis. Byla to nejslavnější svatojanská pouť, jakou Praha kdy viděla.

Byltě vůbec rok 1868 zvláštní náhodou neobyčejně bohat na slavnosti pro národ náš velevýznamné. Již dne 14. června slaveny sedmdesáté narozeniny dějepisce a politického vůdce národu Palackého po celé vlasti, obzvláště dojemným způsobem však v Praze. V předvečer slavného dne ubíral se průvod asi 4000 pochodní Kolovratskou třídou kolem Měšťanské besedy, kde ctihodný oslavenec na balkoně vedle dr. Riegra stoje přijímal povinný hold od vděčného národu. Památný den sám shromáždil užší kruh přátel ke společné hostině v Stromovce, k níž došlo na 400 telegrafických pozdravů, důkaz to neobyčejného účastenství v oslavení předního výtečníka našeho po celém světě slovanském. Ruští jeho ctitelé zaslali mu v drahocenné vazbě, bohatě malachitem ozdobené, album obsahující podobizny četných jeho známých v Rusku.*)

*) Obzvláště šlechetným vlasteneckým činem oslavil Svatobor jubileum zakladatele a předsedy svého, věnovav sumu 10.000 zl., v málo

Jiného skvostného daru z Ruska dostalo se starožitné kapli sv. Václava v hlavním chrámě Svatovítském v Praze, totiž lampy z ryzího zlata, kterou věnovala jí sama císařovna Ruská na památku pokřtění před několika lety syna velikého knížete Konstantina na jméno Václav.

Taktéž v červnu (dne 13.) oslavovala Praha padesáty výroční den založení Českého Musea, při čemž odhaleno bylo zhotovené k tomu cíli poprsí hraběte Kašpara Sternberka, který byl hlavní podnět dal k založení vlastenského toho ústavu. Slavnost měla ráz vznešený a co do přednášených řečí přísně rovnoprávný. Súčastnila se jí též valná část šlechty. Slavnostní řeč Palackého, kladoucí důraz na svornost obou národností v zemi, učinila hluboký dojem na shromáždění.

V.

Princ Napoleon v Praze. Nová organisace politických úřadů. Potřeba vyrovnání s Čechy. Císař v Praze. Vyrovnání zmařeno.

Tou dobou zavítal do Prahy známý princ Napoleon, bratranec císaře Francouzského, přicházeje z Vídně. Cesta jeho do Rakouska měla patrně účel politický. Poměry Francie a Pruska k sobě stávaly se čím dále tím napjatějšími, a v pozadí politického obzoru evropského vystupovalo již hrozivě strašidlo oné války, která za dvě léta měla konec učiniti druhému císařství Francouzskému. Což bylo v takových okolnostech přirozenějšího, nežli že Napoleon III. ohlížel se po mocném spojenci a obrátil především zřetel svůj na Rakousko, které nebylo ještě oželelo nedávné porážky své a jehož řídící státník Beust byl úhlavním nepřítelem Pruska.

K tomu konci směřovala již lonského roku schůze císařů Francouzského a Rakouského v Salcpurku, nyní pak měl princ Napoleon zevrubně seznati vnitřní poměry Rakouska

dnech mezi zámožnými národovci upsanou, na zvláštní „nadací Palackého“ k založení historické školy, která by jeho řízením pokračovala v duchu a díle jeho. Další hojné upisování k témuž účelu dálo se pak v celé zemi.

ku posouzení jeho pravé síly, a podati o tom věrnou zprávu svému císařskému strýci. Do Prahy přijel princ Napoleon na zapřenou právě ten večer a v tu dobu, když ubíral se pochodňový průvod na počest Palackého Kolovratskou třídou. Princ ubytoval se v hostinci u „Černého koně“, kdež důkladně se vyptal na význam slavnosti, jejímž byl svědkem. Princ pozdržel se v Praze dva dni, prohlížeje si znamenitosti její a přijímaje návštěvy úřední etiketní i soukromé.

Mezi jinými vynikajícími osobami navštívili jej také Palacký a Rieger, s nimiž bavil se delší čas; dále pozdravili jej z české národní strany deputace Akademického spolku a dr. Chleborad, předseda spolku dělnického, ve jménu českého dělnictva. Při odjezdu jeho z Prahy vyprovázel jej purkmistr dr. Klaudy, s kterým delší dobu obzvláště důvěrně se bavil. Že z těchto návštěv nepřátelé naši vytloukali politický kapital, podezřívajíce Čechy z úmyslů velezrádných, rozumí se samo sebou. —

Cislajtanský ministr nitra dr. Giskra, pověstný tupitel koruny České, zaváděl v Čechách nové rozdělení země na nynějších 89 okresních hejtmanství, při čemž odloučeno bylo soudnictví od politické správy. V každém z dosavadních 13 krajů měl jeden okresní hejtman míti dozor nad úřadováním ostatních s rozsáhlým plnomocenstvím na spůsob někdejších krajských hejtmanů. Každé pak okresní hejtmanství rozděleno bylo na více okresů soudních. Nová organisace tato nejenom spojena byla se značným nákladem, čímž financím státním beztoho sklíčeným vzrostla veliká břemena, nýbrž potkávala se i se značnými obtížemi, přechodní pak stav z jednoho zřízení do druhého byl původem mnohých nesnází a nepořádků, jichž obyvatelstvo a zvláště samosprávné organy jeho velmi nemile zakoušeli, an vláda při tom zjevně pracovala k všemožnému sesílení moci úřední na újmu okresní i obecní autonomie.

Poměr mezi vládou cislajtanskou a národem Českým stal se nanejvýše neutěšeným a napjatým. Národ náš, nespravedlivým odstrčením rozhořčen, choval se odmítavě k mini-

sterstvu sestavenému ze zuřivých jeho protivníků, a rozstrk ten nepřispíval k žádoucímu ustálení nového pořádku v neuherské polovici mocnářství, když mimo to zápasiti bylo vládě s tisícerými nesnázemi, nutnými to následky neblahého roztržení říše. Potřeba usmíření těchto protiv byla v nejvyšších kruzích živě cítěna, a neustále proskakovaly novinami pověsti o náklonnosti vlády k vyrovnání se s Čechy. Vedle těchto pověstí však nepřestávali zarytí nepřátelé naši zasypávati národ náš beztrestně v organech svých nejsurovějším tupením a drzým spůsobem jej dráždíti vyzývavými demonstracemi, k nimž policie vědomě oko zamhuřovala, i docílili toho, že lid český jen ještě více zatvrzoval se ve svém odporu a trpělivost jeho podrobována přetěžké zkoušce. V takové náladě myslí očekáván do Prahy příjezd císařův k slavnému zasvěcení třetího mostu, který zatím dohotoven obdržel jméno Františka Josefa a ulice k němu vedoucí jméno nejjasnější choti jeho Alžběty. Při tom bylo veřejným tajemstvím, že hlavní účel cesty Jeho Veličenstva jest politický — smíření národu Českého s vládou cislajtanskou. Jak věci se měly, byla k tomuto malá naděje.

Smýšlení své národ Český netajil, „Národní Pokrok“ vyslovil je bez ostychu: „Adresa sněmu našeho vyřízena byla prv než došla kabinetu královského, a petice naše byly vyřízeny ministerstvem, i vytýkáno nám dokonce, že se obracíme přímo ku králi. — Jsme ochlazeni; po těchto zkušenostech jest povinností naší — — mlčet, přesvědčeni jsouce, že důstojnost národní toho vyžaduje. Ministerstvo, které v listech svých nás nechává hanobit v okamžení, kde císař je nakloněn hledati prostředky k narovnání; ministerstvo, které v okamžení tomto více než padesát tiskových procesů uvalilo na žurnalistiku naši, a které odsuzuje české redaktory šmahem takořka bez vyšetřování; ministerstvo, které zapovídá naše tábory, jednoty a spolky, a neprojevuje ani vůle k spravedlivému provedení rovnoprávnosti; ministerstvo takové je s to zmařit každé podniknutí naše, ono nedovede vyhovět spravedlivě intencím císaře svého, ono

je s to z naší lojalnosti k legitimnímu králi soudit na naši spokojenost, a proto pomlčíme, nejsouce schopni hrát i falešnou hru. — Vyrovnáme se na základě historického práva koruny České, avšak s ministry jako Herbst a podobnými — nikdy.“

Tím vydáno bylo národu heslo — mlčení. Byl veliký rozdíl mezi návštěvou císařovou v Praze před dvěma lety a mezi návštěvou jeho letošní. Tenkráte, ještě pod živým dojmem záhubné války, na jejíž příčinu jemu cizí a nesympatickou v okamžení tom již nezpomínal, vítal národ s nadšeným jásotem panovníka svého co spolutrpitele těžkých strastí, pohlížeje k němu s důvěrou v šťastnější budoucnost, a panovník milostivě skláněl se k věrnému lidu, jemuž slovem i štědrým skutkem děkoval za oddanost v nejtrapnější době osvědčenou — krále i národ poutal k sobě tklivý svazek společného neštěstí. Bylo zříti otce uprostřed rodiny své, jíž dodával útěchy.

Jinak bylo letos. Dne 21. června časně ráno přijel císař do Prahy. Uvítán v nádraží povinnými poklonami jel prázdnými ulicemi na hrad. Téhož dne ještě o 11. hodině dopolední odbývána slavnost svěcení třetího mostu, kterýžto obřad vykonával tenkráte kanovník. V ulicích, kudy se císař, provázen arciknížetem Albrechtem a předsedou cislajtanského ministerstva Karlem knížetem Auersperkem, ubíral k místu slavnosti, stálo něco zevlujících diváků, kteří jej voláním „Hoch!“ a „Sláva!“ pozdravovali; ale špalíru při takových příležitostech obvyklého nebylo žádného, poněvadž spolkové, kteří jej tvořívají, s veliké části se nedostavili. Slavnost odbývána v přísných mezech předepsané etikety. Purkmistr uvítal císaře lojalním oslovením, načež císař četl odpověď v jazyku českém a německém. Po slavnosti vrátil se císař přes Letnou do hradu.

Stejnou dobou, když svěcen most, měla se odbývati na Žofíně schůze českého studentstva, ve kteréž mělo býti rokováno o provedení rovnoprávnosti na universitě Pražské; ale

policie v poslední chvíli zapověděla odbývání porady. Studentstvo opustíc ostrov ubíralo se Ferdinandskou třídou, provázeno velikým množstvím obecenstva. Tu v domě vedle spořitelny české zpozorován trikolor německý, vyzývavě vystrčený z bytu profesora na polytechnice Kicka, čímž lid takovou měrou jest rozdrážděn, že vraziv do domu způsobil schození velkoněmeckého praporu, jenž v tu chvíli na kusy jest roztrhán. Odtud odebral se dav na Staroměstské náměstí, kde jakožto ve výroční den poprav vůdců českého povstání roku 1621 vykonal dojemnou ovaci na počest odpraveným vlastencům, zazpívav velebnou píseň „Hospodine pomiluj ny“. Podobná ovace vykonána jest odpoledne na Bílé Hoře, kde sešel se zástup několika set lidu, zejména též mnoho dám. Lid, zazpívav několik vlasteneckých písní, položil přede dveřmi kostelíka Panny Marie Vítězné zelené ratolesti a věnec na památku padlých bojovníků za svobodu; potom zapěl i na počest statečným Moravanům, kteří v osudném boji u Hvězdy až do posledního muže vytrvali, známou píseň „Moravo“, načež pokojně se rozešel. Pro obojí ovaci zavedeno potom vyšetřování, a rozličné osoby, které se jich účastnily, trestány jsou vězením.

Ke dvorní hostině toho dne pozváni také političtí vůdcové národu Palacký, Rieger a hrabě Klam-Martinic, s nimiž císař po tabuli měl delší rozmluvu, načež nabyv přesvědčení, že by se s nimi při dobré vůli se strany vlády dorozumění docíliti dalo, povolal telegraficky Beusta do Prahy. Večer navštívil císař české divadlo, kde dáváno slavnostní představení s uvítáním jej etiketou předepsaným. Divadlo bylo přeplněno, ale ne tak obyčejnými jeho navštěvovateli, jako spíše cizími hosty. Následujícího dne přehlížel císař Pražskou posádku na Letné, kteréžto vojenské parády účastnili se také ozbrojení měšťanští sborové pod osobním velením svého plukovníka, purkmistra Klaudyho. Po přehlídce dával císař audience, pak konal návštěvy v rozličných ústavech a průmyslných závodech, mezi jinými navštívil také vyšší dívčí školu českou, kde se mu velice líbilo.

Téhož dne měli Palacký a Rieger dlouhou rozmluvu s říšským kancléřem Beustem, který byl zatím z Vídně přijel a v hostinci u „Saského dvora“ se ubytoval. Ale dorozumění se s ním bylo nemožné, když Beust neústupně trval na tom aby základem vyrovnání bylo bezvýminečné uznání se strany Čechů prosincové ústavy, kdežto vůdcové čeští nemohli proti jednomyslnému odporu celého národu opustiti půdu státního práva českého.

Dne 23. června opustil císař Prahu, nevalně spokojen s výsledkem návštěvy své, kteroužto rozmrzelost svou ani za pobytu v hlavním městě českém netajil.

Říšský kancléř ani přes noc nezůstal v Praze, vrátiv se bez pořízení do Vídně téhož dne, kterého byl přijel. Též on byl velmi nespokojen s výsledkem své cesty; vida pak, že nižádným spůsobem nemůže ohnouti odpor národu, umínil si jej mocí zlomiti.

VI.

Pouť do Kostnice. Pronásledování národu Českého; tábory. Zasedání sněmu, deklarace. Napomínání k svornosti.

Již od delšího času připravována pouť Čechů do Kostnice ke dni 6. července, výročnímu to dni upálení Husova, kteroužto záležitost obstarával zvláštní výbor. Od smrti Husovy byla to první taková oslava českého mučeníka osvěty. Účastníků pouti přihlásilo se ke třem stům, mezi nimiž nacházeli se vedle četných vlastenecky smýšlejících občanů zástupcové rozličných jednot a spolků, jako: Umělecké besedy, Živnostenské čtenářské jednoty Karlínské, Amerikánského klubu dám, Sokola, Hlaholu, dělnického spolku Oulu, Spolku mediků, studentstva Pražského, českých žurnalistů a mnohých jiných společenstev. Poutníci vyjeli z Prahy dne 4. července po západní dráze. V Čechách vítán byl vlak jej vezoucí na každé stanici od četného obecenstva a vlasteneckých spolků zpěvem a hlučným provoláváním slávy. Zahraniční Němci chovali se všude slušně, pohlížejíce zvědavě na kroje poutníků (obleky sokolské, čamary a studentské čapky).

a věnujíce zvláštní pozornost zvukům až dosavad jim neznámých českých zpěvů; místy vítali poutníky točením klobouků a voláním „Hoch!“

V neděli dne 5. července pozdě večer přijeli poutníci do Lindavy, bavorského města při jezeře Bodamském, kamž byly jim vstříc vyšly Curišská česká i ruská beseda s praporci svými. Tam přenocovali, a ráno dne 6. vsedli na parník schvalně pro ně objednaný, který je přepravil přes jezero do Kostnice. Tam uvítáni jsou co nejsrdečněji od Čechů a jiných Slovanů tam i v nejbližším Švýcarsku žijících, též od sboru měšťanské hudby, sestaveného větším dílem ze samých Čechů. Kostnické obyvatelstvo samo chovalo se k nim s počátku dosti chladně, neboť agitaci Vídeňských žurnálů Čechům nepřátelských bylo se podařilo vzbuditi u něho nedůvěru k účelům pouti té. Ale průběhem slavnosti přesvědčili se Kostničtí o pravé povaze a svobodomyslnosti svých hostů, následkem čehož nastalo mezi oběma stranami obcování velmi přátelské a důvěrné, které Čechům pobyt jejich v Kostnici činilo velice příjemným.

Hlavní moment slavnosti odbýván u pomníku Husova, ohromného to balvanu, postaveného teprv za naší paměti na místě upálení jeho, čehož největší zásluha náleží měšťanu Kostnickému Zogelmannovi. Tam řečněno po česku i po německu. Řeči německé učinily velmi příznivý dojem na obecenstvo. Po skončení této části slavnosti prodávány jsou na památku drobné kamínky z Husova pomníku po 20 centimech ve prospěch Kostnického nadání Husova.

Při společném obědě v sále, kde někdy zasedalo pověstné koncilium, prapory a věnci ozdobeném, kde mezi jiným pronesen od Čechů přípitek městu Kostnici, dal Kostnický měšťan Schützenberger výraz obratu veřejného mínění obyvatelstva ve prospěch Čechů, vzletnými slovy uznávaje snahy jejich o šíření osvěty a svobody, a zvolav nadšeně: „Kýž tyto krásné snahy zdárně a stejně zkvétají v stínech německého dubu i slovanské lípy!“ — Telegrafických pozdravů došlo k slavnosti Kostnické se všech stran velké množství.

Loučení se poutníků od Kostnických bylo mnohem vřelejší nežli jich uvítání. Pouť Čechů do Kostnice alespoň částečně přispěla k lepšímu seznámení se Němců s národními i politickými poměry českými.

Jestliže již dříve zakoušel národ Český v míře vrchovaté zuřivého záští vládnoucích nepřátel svých, po císařově odjezdu z Prahy vychrlovalo naň ministerstvo cislajtanské jizlivou zlost svou se vztekem přímo zběsilým, nemilosrdně a bezohledně stíhajíc vše co bylo české anebo jakýmkoli způsobem souviselo s nenáviděným jménem Čech. Tehdejší potírání oposice české na celé řadě nedá se již stopovati do podrobna v jednotlivostech svých, možná je naznačiti jen úhrnně. Nejhůře pronásledován tisk, redaktoři žurnálů českých jsou šmahem odsuzováni do vězení, noviny samy ke značným pokutám z kauce, ano na více měsíců zastavovány, tak že některý organ opoziční vícekrát do roka přinucen byl změniti jméno své („Národní Listy“ v „Národní Noviny“ a „Naše Listy“, „Politik“ v „Correspondenz“); odvolal-li se odsouzený redaktor k vyšší stolici, byl mu trest obyčejně ještě zostřen.

Okresní zastupitelstva, tento důležitý člen v organisaci zemské samosprávy, nemohla náležitě rozvinouti blahočinnou působnost svou, aniž vpraviti se dosti rychle v neobvyklé formy úřední praxe pro překážky kladené jim v cestu od správních úřadů vládních, kterým protivil se každý stín autonomie. Z toho pocházely okresním zastupitelstvům mnohé nesnáze, a nezřídka přicházelo k tuhým sporům mezi oběma stranami, ve kterých arcit sbory samosprávné, nemajíce krom práva svého žádného zastání, podlehaly všemohoucí bureaukracii. Nejedno okresní zastupitelstvo (Slanské, Novostrašecké a jiná) rozpuštěno jest tímto spůsobem a nahraženo vládní komisí.

Prosincovými zákony dopřána občanům značná svoboda spolčování u shromažďování se, té jala se oposice česká vydatně užívati pořádáním valných schůzí lidu čili tak zvaných táborů. Ale jakož v poslední době bylo se obyčejem,

ano pravidlem stalo, že zákony říšské měly platnost pro všecky jiné národy rakouské, jenom ne pro Čechy, tak i v této záležitosti dálo se, že odbývání táborů zakazováno jest pod rozličnými lichými zámínkami,*) povolené pak tábory z příčin malicherných rozpouštěny, ano násilně rozháněny, a účastníci jich k zodpovídání potahováni. Tím ještě více popouzena jest vzdornost lidu, a čím více táborů jest od úřadů překa-ženo, tím více jich znova opovídáno, někdy ovšem s patrným účelem pouhého dráždění úřadů. Bylit při tom činni též tajní agenti policejní, z nichž jeden, vylíčený již od nás Sabina, vzdor výstrahám před ním udělovaným, směl vystupovati co radikalní řečník při táborech; jiný byl jistý Kopp, bývalý theolog a později akademik Šťávnický, pověstný dobrodruh a podvodník.**) Při působení takových živlů nemůžeme se diviti hrubým výtržnostem, k jakým někdy o táborech docházelo, nezřídka ovšem také neobratností a nešetrností organů bez-pečnosti. Takové výtržnosti udály se jmenovitě o táboře na Žižkově v den sv. Václava, kde tělesně ztýráni jsou někteří zřízenci policejní; pak 4. října o táboře na Pankraci, kde jednotliví vojáci užili palné zbraně proti lidu. Zatčení při těch příležitostech výtržníci jsou pak odsuzováni k menším neb větším trestům.

Nejenom však politické tábory, i slavnosti zcela nevinné, ano i společné výlety pouze zábavné jsou zapovídány;***) při tom slíděno po tajných spolcích, každý národní projev hned vykládán za demonstraci protivládní, osoby zcela bezúhonné a pokojné z ničemných příčin obsílkami k výslechům obtě-žovány, tak že ani sebe lojalnější a mírnější občan neby bezpečen před svévolným týráním roztahující se bureaukracie.

*) Na příklad, že prý oznámený program: „Jak možná obě národnosti naši vlasti spolu smířiti?“ není dosti jasný.

**) Nemýlíme-li se, jest to týž „policejní udavač“, jehož některé zápisky přinesly Národní Listy v č. 56 a sled. ročníku 1868. Člověk ten zemřel později v trestnici.

***) Při trestném stíhání zapovězených táborů a výletů mnozí občané, často i dámy, sami se u soudů přihlašovali, že tam též byli přítomni.

Tak na příklad sám Palacký povolán byl k městskému delegovanému okresnímu soudu v Praze za příčinou adresy, kterou mu Pražští sladovničtí k jeho narozeninám byli podali.*)

Mezi tím svolán byl zemský sněm ke dni 22. srpna. Poslancové národu Českého nedostavili se naň, nýbrž pět jich, kteří byli státní úředníci, složili mandat, ostatní, počtem 81, podali předsednictvu sněmu pověstnou deklaraci, Riegrem sepsanou. V ní vyložen ostrými rysy politický program národu Českého vůči nově nastalým poměrům rakouským, i vytknuto, kterak po právu nelze, aby koruna Česká přestala býti samostatnou státoprávní individualitou, a proti vůli národu Českého byla přivtělena k neoprávněnému nějakému státu Cislajtanii; kterak na říšské radě cislajtanské, v nížto živlové národu Českému nepřízniví nepřirozenou většinou vladnou, a kde národ Český ani není dostatečně a spravedlivě zastoupen, nemůže býti platně rozhodováno o právech národu Českého, k němuž výhradně a jedině kompetentní jest řádný sněm český; z těch příčin že poslancové čeští nevykonají žádných voleb do této nové říšské rady.

Jádro celé deklarace uloženo ve větu, že „právní poměr království Českého k jiným zemím říše a k nejvyšší dynastii, vůbec celé státní právo koruny České může se upraviti trvale a pro blaho země i prospěch dynastie bezpečně jedině úmluvou mezi nejjasnějším králem a politickohistorickým národem Českým, zastoupeným na základě právním a spravedlivém". Desátý pak a poslední článek deklarace zní: „Za zastoupení spravedlivé pokládáme zastoupení založené na volebním řádě takovém, při němž by stejným všude užitím týchž pravidel rovné právo obou národností naší vlasti také prakticky provedeno bylo, a přejeme si shodnouti se s německými krajany svými o instituce takové, které by zabránily všelikému skracování jedné nebo druhé národnosti zemské mocí pouhé většiny."

*) Naše Listy, číslo 20.

Zároveň přísedící zemského výboru doktorové Rieger a Sladkovský, jakož i náhradníci jejich dr. Škarda a Otakar Zeithammer, oznámili sněmu, že vzdávají se hodností svých v tomto výboru. Také členové tak zvané historické šlechty nevstoupili do sněmu.

Ze všech stran vlasti docházely adresy souhlasu s deklarací co patrný důkaz, že celý národ jest jedné mysli se svými poslanci. Od té doby stala se deklarace heslem celého národu Českého, i nepřestává jím býti dosavad, třeba na ten čas, nechávaje odpočívati otázku státoprávní, přestával na hájení pouze svých přirozených práv národních.

Také na moravském sněmě poslanci strany národní podali „osvědčení", podepsané též od arcibiskupa Olomouckého, biskupa Brněnského a některých šlechticů (všech podpisů bylo 28), v němž vykládajíce důvody, proč přítomného sněmu se súčastniti nemíní, vedle dovolávání se historického práva země vytýkali vládě celou řadu hříchů, jakých se dopouští na lidu moravském. Praví „osvědčení" mimo jiné doslovně:

„Soudní a političtí úřadové úřadují posud nejvíce po německu. Při poslední organisaci politických úřadů a soudních zasloužilí úřadníci, jenž svou českou národnost nezapírali, buď neobdrželi žádného úřadu, anebo byli při úplné znalosti jazyka českého přesazeni do krajů německých, kdežto v českých okresích byli ustanoveni úřadníci řeči těchto okresů neznalí. Tábory lidu a jiná shromáždění svolaná k rokování o panujících zlořádech zapovídají se. Svoboda tisku jest jen pro organy strany vládnoucí.*) Přesahovalo by to daleko meze tohoto vyjádření, kdybychom chtěli vypočísti všecky skutky nynější vlády, které naplňují zem velikou hořkostí. Tyto poměry, utvořené následkem nepřirozené vlády strannické, musí se nutně zjinačiti. Vzdalujíce se pro tentokráte jednání sněmu chceme takto dokázati, že nesouhlasíme s nynější soustavou a vládou, a vyjádřiti své přesvědčení, že na cestě nastoupené nemožné jest zdárné na-

*) Vše jako v Čechách.

rovnání našich státoprávních poměrů... V poradách nynější říšské rady se nikdy nesúčastníme, nicméně jsme vždy ochotni vstoupiti do sněmu zemského, jakmile se přesvědčíme, že narovnání mezi sněmem zemským a korunou povede k uznání historického práva a k zabezpečení životních podmínek říše.“

Rozhodněji nemohl opovězen býti boj proti vládě, nežli se stalo českou deklarací a moravským osvědčením; aby pak boj ten veden býti mohl s náležitým důrazem, bylo potřebí úplné jednomyslnosti a dokonalé svornosti národu, které se pohříchu vždy ještě nedostávalo. Z četných varujících hlasů v tom smyslu se ozývajících zasluhuje připomenuto býti vážné napomenutí, vyličující tyto neutěšené poměry naše bez obalu dle holé pravdy.*)

„Stará jest stížnost na slovanskou nesvornost, která celé kmeny k pádu přivedla; jmenovitě i dějiny našeho národu plny jsou příkladů, kterak vždy jenom vnitřní roztržky byly příčinou, kdykoli těžké neštěstí stihlo naši vlast, kdežto naopak národ svorný a sjednocený nebál se celé Evropy a vítězně odrážel její útoky. Skutky ty měly by nám Čechům býti naučením pro všecku budoucnost. Bohužel musíme se vyznati, že tomu tak není, ano právě v nejposlednější době ztrpčovány byly národu velikolepé projevy jeho příměsky malicherných hádek.

„Tážeme se: *co* jest, jenž nás rozdvojuje? Jest to různost účelu, ku kterémuž pracujeme? Nikoliv, ten jest nám všem společný: dobyti vlasti a národu našemu v Rakousku i v Evropě onoho postavení, které jim po právu lidském a božském náleží. Či rozdvojuje nás různost prostředků k dosažení našeho cíle, o kteréž nemůžeme se sjednotit? Ani tomu není tak, přesvědčení, která cesta jediná vede ke spáse, jest v celém národu totéž. Naše zbraň není hmotné násilí, jenž ničí životy lidské, nýbrž moc ducha, jenž probuzuje k životu. Čeho násilím se dobývá, toho i pozbývá se

*) Národní Pokrok, 1868, č. 181.

násilím; vydobytosti ducha trvají na věky... Pravda, že tato cesta jest delší, namáhavější nežli cesta hrubého násilí, které často jedinou ranou rozhoduje nad nejbližší budoucností: ale za to jest výsledek jistější a trvalejší. Při známé tichosti, trpělivosti a vytrvalosti našeho národu nemůže býti žádné pochyby o konečném našem vítězství na této cestě. Tedy ani prostředky k dosažení našeho cíle nejsou to, co nás dvojí; a medle což?...

„Křehcí, malicherní jsme co jednotlivci, podrobeni až příliš slabostem lidským. Buďme přísni sami k sobě a mluvme si upřímně pravdu do očí: my dosavad neuměli se dosti povznášeti nad obmezenost osobního soupeřství, nad nedůtklivost své ješitnosti, neumíme přemáhat svou domýšlivost, nezvykli jsme snášelivi býti cizích názorů, byť se i týkaly věcí sebe nepodstatnějších, nedovedeme se stavěti na stanovisko jiných, s kteréhož jedině možná si utvořiti o nich spravedlivý úsudek, družíme se výhradně podle osobní chuti neb přízně, hradíce se proti jiným kruhům neoprávněnými předsudky, a podkládajíce každému, kdo s námi ve všem všudy nesouhlasí, úmysly nekalé, udržujeme tak mezi sebou nedůvěru jednoho k druhému, která nikdy nemůže prospívati snaze tak vysoko se nesoucí, jako jest naše, při níž nevyhnutelně potřebí jest k žádoucímu zdaru úplné solidárnosti všech. To jest ten malicherný duch koterií, jak právem jej nazval Rieger,*) i jest svrchovaný čas, abychom se z něho vybavili...

„Máme ještě dlouho zavdávati neblahými vnitřními různicemi nepřátelům svým příčinu k úštipkům? máme i dále ještě svým rozštěpenstvím kojiti v jich prsou naději, že konečně přece odvěká slovanská nesvornost přivede národ náš k pádu? To se nesmí státi! Naopak, podejme světu povznášející příklad řídko vídané svornosti národní, ukažme, že jsme jedna mysl a jedna duše, že silni jsme tou jednotou, o niž veškerý vztek nepřátel našich nevyhnutelně se rozbiti musí.

*) O hostině Svatobora.

„To však státi se musí skutkem zjevným, jímž by se okázale osvědčilo upřímné smíření všech živlů dosavad sobě odporných a pominutí veškeré kyselosti mezi námi až posud panující, osobním se sblížením mužů sobě do těch dob z malicherných příčin odcizených, ač stejně horlivých dělníků na vinici národní.“

Sblížení takové bohužel se nestalo, napomenutí „Národního Pokroku“ zůstalo hlasem volajícího na poušti.

VII.

Deklaranti mandatů zbaveni. Změna v ministerstvě cislajtanském. V Praze stav výminečný, generál Koller místodržitelem. Padesatiletě jubileum Rukopisu Zelenohorského a profesora Purkyně. Nekrology.

Poslancové čeští, kteří byli podepsali deklaraci, prohlášeni jsou od sněmu za zbavené mandatů svých; rovněž tak dálo se poslancům moravským podepsavším osvědčení. Tak v Čechách i na Moravě sněmovali Němci sami. Český sněm pospíšil sobě s odstraněním zákona, dle kterého byli Němci na gymnasiích a realkách povinni učiti se jazyku českému; dále uzavřel rozdělení techniky Pražské na dva ústavy, český a německý. V tom spatřován nebezpečný krok k dalšímu sobě odcizení obou národností v zemi, pročež obec Pražská podala císaři zvláštní petici, aby usnešení tomu odepřel stvrzení své; žádost ta byla však marná, a císařské stvrzení jest uděleno.

Ministerstvu cislajtanskému byla tuhá oposice Čechů velmi nepohodlna, k tomu nebylo ani samo v sobě svorné, a ze všeho toho vzrůstaly mu mnohé nesnáze. Zatím i ostatní Evropa začala si všímati věcí, které se dály v zemích koruny České, a cizozemské noviny německé, francouzské i anglické věnovaly zvláštní pozornost svou těmto vnitřním zápletkům Rakouska, berouc jmenovitě státní právo Čech v úvahu svou, tak že se zdálo, jakoby otázka česká měla se státi záležitostí evropskou. Zatím rozpor v lůně ministerstva dospěl tak daleko, že ku konci měsíce září dosavadní předseda mini-

sterstva kníže Karel Auersperg odstoupil, načež císař předsednictví v radě ministerské vznesl na hraběte Taaffea.

V Čechách nemohly rozechvěné mysli lidu přijíti tak snadno k upokojení, když nepřestávalo svévolné jich dráždění upíráním mu spravedlnosti, beztrestným jej tupením a hanobením v listech německých, i vládních organech, čím dále tím vyzývavějším se chováním drzých buršáků k národnosti české, i jinými urážejícími nešetrnostmi, jakých se každodenně dopouštěli naproti Čechům spupní nepřátelé jejich. Což divu, jestliže ustavičné popouzení takové neslo žádoucí ovoce, jakož stalo se zejména, když lid z tábora Pankrackého rozehnaný hlučně vraziv do Prahy páchal hrubé výtržnosti a mezi jiným u jesuitů a u německého kasina okna vytloukl. Za to jest dne 11. října pro Prahu a okresy Karlínský a Smíchovský prohlášen výminečný stav, zároveň na místě barona Kellersperga jmenován místodržitelem podmaršálek svobodný pán Koller, a policie v Praze, která od okupace pruské nalézala se v rukou obce, přešla zpět ve správu vlády.

Tak octla se Praha opět v těch neblahých poměrech, jaké ji od máje 1849 po více let byly svíraly, když zastavena jest působnost zákonů o tisku, o spolčování a shromáždování, a jmenovitě trestní skutky spáchané tiskem podrobeny obyčejným soudům trestním. Tu nastala ještě krutější persekuce oposičních novin nežli dříve, a co někdy vypudilo Havlíčka z Prahy do Kutné Hory, to nyní znova se opakovalo, když časopisy politické, nemohouce pro přísnost soudů k nim obstáti v Praze, utíkaly se do jiných míst. Tak místo „Pokroku“ vycházel v Chrudimi denní list „Koruna“, ve Vídni pak založeny jsou „Hlasy“ a v Pešti „Obrana“. Vůbec dálo se zavírání a pokutování redaktorů v nejrozsáhlejší míře, a vypočítáno, že v posledním půldruhém létě odsouzeni jsou dohromady na 64 let do žaláře, z kauce pak novin jejich že propadlo k 66.000 zl.

V říšské radě nalezli se pouze dva mužové, kteří měli tolik odvahy, aby se ujali pronásledovaných Čechů, Slovinec Svetec a Němec Greuter. Obzvláště první ostře vytýkal vládě

její nespravedlivé jednání naproti národu našemu, který se domáhá jenom práv ústavou mu zaručených; zejména ukazoval na to, kterak dosavad není proveden §. 19. prosincovky, jednající o rovnoprávnosti národní, a připomínal nebezpečenství spojené se suspendováním základních zákonů, neboť prý, když odejmou se straně opoziční prostředky a cesty, aby svá přání spůsobem zákonním přednésti mohla, jest pak nucena, dodělávati se účelu svého po cestách křivých a tajných. Slova ta nenalezla však ani sluchu u ministerstva, ani valného ohlasu na lavicích poslaneckých.

Z dalších projevů života národního v užším smyslu zaznamenáváme padesátiletou památku nalezení Rukopisu Zelenohorského čili Libušina soudu, která 6. září odbývána v Nepomuku. Nad míru četné účastenství lidu v slavnosti té, jak při podobné lonské slavnosti v Králové Dvoře, svědčilo zřejmě o pokročilé duševní dospělosti národu Českého.

Dne 10. prosince slavil patriarcha české vědy, slavný Purkyně, padesátileté jubileum své doktorské hodnosti. Ovací jemu na počest spůsobených účastnily se všecky třídy národu, pyšného vším právem na rodáka tak vysoce proslulého. V sále fysiologického ústavu slavně odhalena od jeho posluchačů podobizna milovaného učitele, která tam zavěšena zůstati měla na věčnou jeho památku; četné deputace spolků a sborů pozdravily churavého kmeta v bytu jeho, mezi nimi deputace obecního zastupitelstva Pražského se starostou Klaudym v čele, pak deputace amerického klubu dám, která Purkyňovi odevzdala věnec vavřínový; slavnost ukončena hostinou, spořádanou Spolkem českých lékařů, s mnohými vlasteneckými řečmi a přípitky. Na sta telegrafických pozdravů došlo z blízka i z daleka, z vlastí slovanských i z ciziny, jak od spolků národních a vědeckých, tak od osobních přátel a ctitelů oslavence.

V Praze dostalo se společenskému životu českému nového středu v Měšťanské besedě Malostranské, otevřené 2. května; počet vyšších vyučovacích ústavů národních rozmnožen jest českým gymnasiem Budějovickým, založeným

vlasteneckou obětavostí biskupa Jirsíka; po celých Čechách i v družné Moravě duch národní tužil se a ku právu svému se hlásil celou řadou obvyklých příležitostních slavností, a kulturní snahy své osvědčoval zakládáním četných společenských i vzdělavacích spolků a ústavů. Jednotlivě vypočítávati tyto skutky národní probudilosti nelze; dosti bude, řekneme-li, že každým dnem zmáhala se v lidu českém uvědomělost a osvěta, opravňující k nejutěšenějším nadějím pro budoucnost.

Z darů, obětovaných na oltář vlasti od šlechetných synů národu Českého, sluší zaznamenati odkaz městského fysika ve Svatém Mikuláši na Slovensku, dra. Antonína Slezáka, rodáka z České Třebové, který v závětu svém věnoval 20.000 zl. ve státních úpisech Museu českému a Svatoboru na polovic, z kterézto sumy 10.000 zl. mělo vyplaceno býti hned, druhých 10.000 zl. po smrti vdovy jeho. Mimo to měl po smrti této dům jeho se zahradou, v jehož držení ona měla zůstati doživotně, připadnouti akademickému senatu Pražské university, aby z výtěžku za něj zřídilo se stipendium pro studující lékařství národnosti československé.

Hmotným potřebám, životním to podmínkám veřejného blahobytu, hověno založením Živnostenské banky a pojišťovací banky Slavie, neméně sjezdem záložen česko-moravských v Praze k důraznému hájení jich ohrožených zájmů; v září otevřena železnice z Plzně do Budějovic.

Během roku 1868 želeti bylo národu našemu ztráty četných zdárných synů. Dne 25. května zemřel v Praze v plné síle mužského věku 40 let Jan Staněk, profesor chemie na polytechnice Pražské, stejně proslulý co důkladný učenec jako co statečný parlamentarní hájitel práv národu svého na sněmě zemském i v říšské radě. Dne 1. června odešel na věčnost v Bystřici pod Hostýnem Moravan František Sušil, profesor na theologickém ústavu Brněnském, jeden z prvních buditelů národního ducha na Moravě, proslulý básník, ale ještě zasloužilejší co sběratel moravských národních písní. Dne 11. července povolán k otcům na svém zámku Petrš-

purce Karel Eugen Černín, stár 72 let. Hrabě Černín byl jeden z málo četných šlechticů českých, kteří upřímně a s chloubou hlásili se k národu svému, podporovali štědře jeho snahy a hájili neohroženě jeho práv. O tomto posledním dal skvělý důkaz nedlouho před smrtí svou, vydav ve Vídni spis na obranu státního práva koruny České, po jehož zabavení sám přihlásil se co jeho autor. V Hradci Králové zemřel 8. října všeobecně vážený knihtiskař a nakladatel Jan Hostivít Pospíšil u vysokém věku 85 let. Pospíšil získal sobě nehynoucích zásluh o první vzlet moderní literatury české podněcováním spůsobilých sil ku pěstování národního písemnictví, a rozsáhlou nakladatelskou činností svou učinil Hradec Králové zvláštním středištěm literarního ruchu závodícím se samou Prahou. V Břevnově u Prahy zesnul 10. listopadu pověstný z roku 1848 Petr Faster, jehož statečnost občanská došla všeobecného uznání, ale malé odměny. Citelnou ztrátu utrpěla literatura česká úmrtím Karla Boleslava Štorcha, rady při státní účtárně a člena sboru matičního. Štorch byl jeden z tichých, ale pilných pracovníků na poli národního písemnictví, muž důkladného a všestraného vzdělání; zemřelť 21. listopadu, 56 let stár. Na samém sklonku roku, dne 29. prosince, rozžehnal se s tímto světem někdejší poslední nejvyšší purkrabí Pražský Karel hrabě Chotek, jehož neocenitelné zásluhy o Čechy dosavad v živé paměti trvají. Výtečný muž ten dožil se řídkého stáří 85 let.

VIII.

1869. Persekuce národa Českého. Dr. Rieger v Paříži. Výminečný stav v Praze zrušen. Výbuch petardy. Porotní soudy. Slovanská Lípa. Slavnost Husova.

Rok 1869 důstojně vstoupil v šlépěje svého předchůdce, v persekuci národu Českého pokračováno za výminečného stavu horlivě dále, tak že noviny té doby téměř výhradně naplněny byly samými jen zprávami o konfiskacích časopisů, o nepovolování neb rozhánění táborů, o trestném stíhání

občanů pro vyslovený souhlas s deklarací, o pokutování bezúhonných osob pro nevinné projevy vlasteneckého smýšlení, o nepotvrzení neb sesazení obecních neb okresních zastupitelstev, o nešetrném nakládání s politickými vězni, jichž nikdy před tím tak veliké množství nenaplňovalo české a moravské žaláře, a jiném podobném řádění bureaukracie cislajtanské. Nenáviděné samosprávě kladeny všemožné překážky, na žádosti o slevení daní následkem neúrody minulého roku odpovídáno vysíláním vojska na exekuce a prodáváním dražbou majetku hospodářů, kteří nemohli zapraviti daně, a při tom dopouštěno nejsurovějším spůsobem tupit a hanobit v organech vládních národ Český, ano i hanobitelé jeho čestně jsou vyznamenáváni. *)

To vše bylo pernou zkouškou trpělivosti lidu, v níž on celkem obstál výborně, nedada se strhnouti, jakož bylo nejvřelejším přáním našich nepřátel, k nezákonnému činnému odporu, ovšem pak, kde mu příležitost dána, neohroženě projevoval svou statečnost občanskou, svědčící o jeho politické dospělosti. Tak na více místech k exekutivní dražbě nedostavovali se žádní kupci, ministr spravedlnosti dr. Herbst interpelován veřejně v novinách pro nesprávné jednání soudů, a ve mnohých případech bylo následkem důrazného hájení svého práva se strany občanů příliš horlivým úřadům mírniti se ve svém počínání.

Toho času nebylo pochybnosti o blízké válce Francie s Pruskem, ku které patrně všecko se schylovalo, a v takové situaci ohlížel se Napoleon III. po mocném spojenci. Takové snaze císaře Francouzského přicházel ochotně vstříc ředitel zahraničné politiky Rakouska, za hraběte povýšený Beust, dychtiv jsa pomstiti se Prusku, a také náš národ přáti musil této kombinaci, kterou měl odvěký jeho nepřítel učiněn býti pro budoucnost neškodným. Ve směru tom neváhal Rieger učiniti smělý krok. Navštíviv na jaře (v březnu) opět Paříž,

*) Z více příkladů budiž zde uveden jenom jeden. Pověstný Žid Markus Teller, Pražský dopisovatel do Vídeňských novin a nestydatý tupitel všeho českého, vyznamenán zlatým záslužným křížem s korunou. (Pokrok, č. 115.)

kde především představil se rakouskému vyslanci knížeti Metternichovi, stýkal se důvěrně s předními státníky a publicisty francouzskými, ano měl slyšení u samého císaře Napoleona, do jehož rukou odevzdal memorandum, objasňující neznámé jemu pravé vnitřní poměry Rakouska a ukazující na důležitost jejich při nepochybném již boji se spupným Pruskem. Vykládal v něm, jak prospěšno by bylo Francii, míti naproti sjednocujícímu se Německu spolehlivého přítele v mocné říši Rakouské, vedené jiným duchem. Při tom dokazoval Rieger, kterak Rakousko může se státi opravdově mocným jen tenkráte, učiní-li po právu všem národům svým, i radil Napoleonovi, aby vlivem svým přičiňoval se k tomu, by se skutečně tak stalo. Dobře míněná tato rada došla u Napoleona příznivého pochopení, zároveň pak žurnalistika francouzská téměř o závod přinášela úvahy o Rakousku a o státním právu českém; ba jeden takový článek v Revue des deux Mondes končil prorokujícími slovy: „Rakousko buď bude federací, anebo nebude žádného Rakouska více.“ O alianci rakousko-francouzskou skutečně bylo jednáno, ale, jak známo, překazilo ji rozhodné veto Ruska, které tehdejšímu spojenci svému Prusku zjednalo tím volnou ruku proti Francii.

Tento krok Riegrův byl od nepřátel jeho vykládán jakožto čelící proti Rakousku; ale každému nestrannému patrno jest, že směřoval jenom k tomu, aby Rakousko přivedeno bylo ku poznání pravých zájmů svých, a tak vnitřní politika jeho srovnána s prospěchem jeho národů vyplněním spravedlivých jejich požadavků.

V dubnu jmenován hrabě Taaffe definitivně předsedou ministerstva cislajtanského mezi sebou nesvorného, které nejsouc ani v říšské radě dosti vydatně podporováno svými stranníky, jimž více na srdci leželo využitkování svého postavení pro své osobní hmotné zájmy, nežli prospěch státu, nemohlo se vybaviti z nesnází na ně doléhajících. Jmenování to alespoň na nějakou dobu sjednotilo nesvorné dosud živly ministerstva společným positivním programem.

Ku konci téhož měsíce zrušen jest výminečný stav, jímž Praha i okolí její byly stíženy, a tu znova obživl ruch politický v národě, dosavad jen stěží dušený, když opět mu propůjčena větší volnost. Jmenovitě pořádány zase u větším rozměru tábory lidu, s programy politiku větším dílem vylučujícími a obmezujícími se na otázky čistě hospodářské anebo vzdělání obecného lidu se týkající. Na těch opět, obzvláště při shromážděních tak zvané „omladiny“ a dělníků, blýskal se Sabina co řečník, ale zároveň co agent-provocatér, jakých tu více provozovalo své nekalé řemeslo, hledíce lid sváděti k ničemným demonstracím proti vládě. Následky těchto rejdů brzy se objevily opětným rozháněním a zapovídáním táborů, čímž lid udržován v ustavičném rozčilení.

V noci na 11. června udál se politování hodný klukovský kousek, že před budovou policejního ředitelství v Praze vypálena petarda beze všeho zvláštního účelu, což mělo býti jen vůbec jakousi politickou demonstrací. Z toho povstalo dlouhé vyšetřování, až konečně svezla se vina na mladého nezbedníka V. K., člena tajného spolku „Blaník“, v němž nezkušení výrostkové hráli si na spiknutí. Pro skutek ten, jakož i pro jiné ještě zločiny jest V. K. odsouzen k delšímu žaláři.

Při větší svobodě spolčování učiněn v květnu pokus, obnoviti známý z roku 1848 spolek „Slovanská Lípa“, jehož účelem bylo, jako tehdáž, vzbuzovati a síliti v lidu vědomí práv národních i svobod politických na základě demokratickém a zjednati jim prostředky zákonními úplnou platnost v životě veřejném. Zvučné jméno „Slovanské Lípy“ a neméně i starosty jejího dra. Sladkovského přivábilo četné účastníky obnovenému spolku, jenž ihned jal se vyvíjeti bujarou činnost jmenovitě vyzýváním lidu k odbývání táborů, na nichž dával by výraz tužbám a oprávněným žádostem svým. Avšak nová „Slovanská Lípa“ neměla dlouhého trvání. Když vypsány nové volby do sněmu zemského na místě deklarantů mandatů zbavených, vydala provolání k voličům, vybízejíc je, aby volili opět jen staré své poslance, a prohlašujíc každého

za zrádce národu, kdo by volil poslance jiného, než kterého navrhují důvěrníci národu. Pro toto provolání zrušena jest vládou „Slovanská Lípa“, a starosta její, dr. Sladkovský, s celým výborem spolku*) dáni v obžalobu.

Mezi tím byly konečně zákonem 9. března vydaným zavedeny porotní soudy ve věcech tiskových, a takový soud, první opět po 20 letech, odbýván dne 6. a 7. září v Novoměstské soudnici Pražské. Obžalován byl A. Polák, redaktor novin „Pokrok“, pro článek nadepsaný „Podstata cislajtanismu“ v č. 48., v němž státní zástupce shledával zločin rušení veřejného pokoje. Vylosovaní porotci byli pánové: J. Černoch, obchodník, A. Güttling, továrník, Kr. Hain, truhlář, J. Jech, kovář, A. Klecanda, obchodník, J. Netušil, kartáčník, J. Podhorský, obchodník s rybami, J. Pospíšil, knihkupec, B. Pštros, sládek, a R. Schindler, vlásenkář; náhradníkem byl R. Linha, dr. práv. Po řečech žalobníka i obhájce vzdálili se porotcové do vedlejší jizby ku poradě, po kteréž opět do soudního sálu vstoupili, a vrchní porotce od nich zvolený, J. Pospíšil, ohlašoval při všeobecném napnutí a obecném tichu povýšeným hlasem: „Porotcové odpověděli k otázkám, které jim byly dány, dle přísahy a svědomí svého jednohlasně: Ne.“ Výrok poroty spůsobil radostné pohnutí v četně shromážděném obecenstvu. Soudní dvůr prohlásil obžalovaného za nevinna a zbavil jej soudních útrat. Rovněž i při druhém, třetím, čtvrtém i dalších soudech porotních vyřkli porotcové jednohlasně „Nevinen.“

Když takto soudům odňato rozhodování o zločinech tiskem spáchaných, jali se tím horlivěji pěstovati procesy pro všelijaké „poklésky tiskové“, které vyňaty byly z kompetence soudů porotních, i nepřestávali k odpovědnosti potahovati redaktory opositičních novin pro formalní zanedbání a jiné

*) Ve výboru Slovanské Lípy zasedali následující pp: dr. Škarda, zemský advokát, poslanec a přednosta Umělecké besedy; dr. Kučera, zemský advokát a poslanec; Jos. Huleš, náměstek purkmistra Pražského; dr. Ed. Grégr, zemský poslanec; dr. Tyrš, náčelník Sokola; J. Skokánek, továrník; dr. Čížek, zemský poslanec; S. Heller, spisovatel, a G. Žižka, obecní starší.

menší „přečiny“ a odsuzovati je k citelným peněžitým pokutám, a když tito se z rozsudku jejich odvolávali k vyšší stolici, nebyl nikdy nedostatek tiskových pří a soudcové nevycházeli z cviku.

Jako minulého roku putovali Čechové do Kostnice ku pomníku Husovu, tak letos oslavovali 500letou památku narození svého národního mučedníka, v Praze i v jeho rodišti Husinci, způsobem velikolepým. Slavnosti té účastnili se i četní hosté ze vzdálených vlastí slovanských, Poláci, Rusové a Jihoslované. Začátek slavnosti učiněn dne 4. září provedením velikého oratoria „Hus“ v Novoměstském divadle od půl třetího sta zpěváků a zpěvaček. Téhož dne na Betlemském plácku za nesmírného návalu lidstva odhalena pamětní deska zasazená do domu, v kterém dle pověsti Hus někdy bydlel. Na místě pak, kde stávala před časy pověstná kaple Betlemská, v níž Hus kázával, vystavěno bylo ozdobné lešení, s něhož několik řečníků mluvilo k shromážděnému lidu, který dojímavé řeči jejich přijal s jásavým nadšením. Večer bylo v zemském divadle českém slavnostní představení, provozován Tylův „Hus“.

Den na to ubíral se hlučný a okázalý průvod cizích i domácích účastníků slavnosti, četných banderií a deputací vlasteneckých spolků, podobný jak o lonské divadelní slavnosti, z Václavského náměstí na Smíchovské nádraží, odkud zvláštním dlouhým vlakem odjeli do Husince. Cestou byl vlak na všech stanicích, ba i mezi samou jízdou srdečně a hlučně od lidu vítán.

V Husinci shromáždilo se z blízkého i vzdálenějšího okolí k 50.000 lidí. Vlastní slavnost odbývána 6. září. Před domnělým rodným domkem Husovým měl Sladkovský vzletnou slavnostní řeč, též někteří jinoslovanští hosté mluvili k lidu, který srdečná jejich slova provázel nekonečným jásotem. Mezi tím strženа byla rouška s podobizny Husovy na rodném domě jeho, okrouhlého to bronzového medalionu s nápisem:

V tomto domě
spatřil světlo světa
mistr
Jan Hus
dne 6. června 1369.

Dům ověšen věnci věnovanými od rozličných spolků.

Dne 7. září skončila se slavnost v Praze velikolepou hostinou na Žofíně, kdež opět mluveny ohnivé řeči v rozličných jazycích a připíjeno na svornost i bratrství národu. Telegrafických pozdravů došlo k slavnosti Husově na sta z blízka i z daleka, jmenovitě ze všech končin Slovanského světa.

Avšak nejenom v Čechách slavena památka Kostnického mučedníka, dne 5. září oslaveny 500leté narozeniny Husovy také dobročinným výborem slovanským v Moskvě v sále universitní bibliotéky, při kteréž příležitosti odeslán dr. Sladkovskému, předsedovi výboru pro slavnost Husovu, skvostný kalich s nápisem: „Bratam Čecham od Moskovskich Slavjan k 500lětnému jubileju Jana Husa“. Spolu přiložena báseň F. L. Tutčeva, známého někdejším poutníkům k výstavě Moskevské pro svou horlivost slovanskou. Kalich, vzácná to umělecká práce zlatnická, zakoupen byl za 1000 rublů ze soukromé sbírky Pogodinem zavedené, a byl na to veřejně vystaven na Pražské radnici za skrovné vstupné, kteréž věnováno důstojnému upravení rodného domku Husova; konečně pak odevzdán do Českého Musea. Dále ustanovil tentýž dobročinný výbor slovanský ze svých prostředků cenu 500 rublů na sepsání nejlepšího díla o životu a působení Jana Husa buď v českém nebo v kterémkoliv jiném jazyku slovanském, i zaslal peníze ty Palackému, který o tom vydal řádné provolání ke spisovatelům.

Z četných táborů, toho roku s úředním povolením odbývaných, zasluhuje zvláštní zmínku tábor Malínský blíže Kutné Hory dne 26. září, navštívený asi 25.000 lidu, mezi nímž byl valný počet kněžstva katolického. Na táboře tomto uza-

vřeno bylo podati žádost k biskupům českým, aby na koncilu, papežem Piem IX. do Vatikanu svolaném, nepřidávali se k zásadě o neomylnosti papežské a neschvalovali jisté články tak zvaného syllabu (seznamu bludných učení od papeže zavržených), hlavně pak aby zasadili se o to, by výkony a slavnosti církevní odbývány byly v jazyku mateřském na místě dosavadního, lidu nesrozumitého latinského. Byl to zřejmý důkaz vysoké pokročilosti lidu českého v osvětě.

IX.

Volby do sněmu. Pasivní oposice. Národní třenice a výtržnosti. Neutěšené poměry a nesnáze ministerstva. Resignace dr. Klaudyho. Roztržka v ministerstvu.

V srpnu rozepsány jsou doplňovací volby do zemského sněmu na místa deklarantů mandatů svých zbavených. Ve všech krajinách českých nastal nový politický ruch, neboť s obou stran agitováno co nejusilovněji.

Vládě záleželo na tom, aby zvoleni byli takoví mužové, kteří by do sněmu skutečně šli a také do říšské rady zvoliti se dali, neboť potom mohla říci, že v ní zastoupen jest i národ Český a ústava prosincová v celé Cislajtanii uznávána. Národní strana zase navrhovala opět deklaranty, a provoláními jakož i osobní činností působila v tom směru na voliče.

Od místodržitelství vycházely veřejné i tajné cirkuláře k okresním hejtmanům, nařizující jim, aby užili všeho vlivu svého ve prospěch kandidatů vládních. Mezi důvody, jaké v nich uváděny proti důvěrníkům národním deklaranty navrhujícím, vytýkána jim nedůslednost, kterou měli hejtmani voličům náležitě vykládati. Nešťastněji nemohl volen býti žádný důvod, neboť obrácen jest ihned s plným právem proti vládě samé. „Kdo chce jinému nedůslednost vytýkati," odpověděly na to „Národní Listy", „musí sám býti důsledným... Či nezaručila vláda Vídeňská roku 1848 ústavu, kterou by vypracoval říšský sněm? a či ho nerozehnala? Či nedala ústavu

březnovou? či jí zas nezrušila? Či nezaručila na to rovnoprávnost? a či nezavedla germanisační absolutismus? Či nevydala říjnový diplom? či nezrušila ho únorovkou? Či nezastavila únorovku? či jí zase neobnovila? Či nezavedla dualismus?"

Jak bylo předvídati, dobyla při tom zápase národní strana, — vzdor horečnému pachtění se bureaukracie, používající proti ní všech dovolených i nedovolených prostředků — skvělého vítězství, všude zvoleni jsou deklaranti. Český sněm bez Čechů zahájen 30. září; co nejvyšší maršálek předsedal mu kníže Adolf Auersperk, jehož náměstkem byl dr. Banhans. Deklarantům dána 14denní lhůta, aby se dostavili; rozumí se, že toho neučinili, a následkem toho na novo zbaveni jsou mandatů svých. Ostatně si sněmu národ nevšímal. Podobně dálo se také na Moravě.

Jakož pak národ neúčastnil se prací zákonodárných za vlády nepřátel svých, tak i důsledně vzdaloval se všeho, cokoliv od vlády té i od zákonodárných sborů jejích vycházelo. Jeden z předmětů, ku kterým cislajtanské zákonodárství před jiným svůj zřetel obracelo, bylo národní školství, které znova jest zorganisováno podle cizího vzoru, ale dle jednostejné šablony pro všecky země bez rozdílu. Tak byl i český sněm Němců minulého roku vypracoval na základě zásad od ministerstva přijatých zákon o školní dohlídce, dle něhož vedle okresních inspektorů od vlády jmenovaných zavedeny měly býti zvláštní školní rady místní a okresní, podřízené školní radě zemské co nejvyšší instanci. Členy zemské školní rady měla jmenovati vláda, místní a okresní školní rady vycházeti měly z voleb učitelů a dotyčných zastupitelstev, ale v oboru kompetence své neodvislé býti od těchto. V tom spatřováno protizákonní obmezování obecní i okresní autonomie, proti němuž třeba se opříti vší mocí. Obec Pražská obrátila se k samému císaři s peticí proti zákonu školnímu. V straně národní vydáno heslo: „Nevolit!" a obce, okresy i učitelstvo, jak daleko sáhala autorita národních vůdců, jednosvorně odepřely volby do školních rad.

Někde sice podařilo se úřadům mocným nátlakem vynutiti volby — k čemuž místy používáno divných prostředků, v Lounech na příklad povolaných husarů —, ale v celku národní strana do školních rad nevolila. Proto však nicméně bylo dosti míst, kde volby vykonány od menšin vládě povolných, a v takových školních radách zůstala, tak jako na sněmě, národní strana nezastoupena. Neméně rozhodná oposice prováděna od vlasteneckého učitelstva proti neoblíbeným inspektorům, i bylo se obávati, aby ve školství českém nezavládla úplná anarchie.

Tuhý boj národu Českého s vládou nezůstával bohužel obmezen na vyšší kruhy společenstva, nýbrž vnikal pomalu i do nižších vrstev lidu obojí národnosti, a to následkem zlomyslných štvanic, jimiž zuřiví germanomani, namnoze cizozemští přistěhovalci, jali se popouzeti německé obyvatelstvo venkovské proti českým sousedům jeho, s nimiž tak dlouho bylo živo v dobrém přátelství a míru. Poštívání toto neslo brzy žádoucí ovoce. Lid německý v Čechách, jenž odjakživa méně byl všímav záležitostí veřejných nežli probudilejší lid český, a tedy snadněji dal se od jiných balamutiti, uvěřiv svůdným hlasům počal najednou chladně a nedůvěřivě chovati se k svým krajanům druhé národnosti, hanebně u něho osočovaným, a tak vznikala a čím dále tím více vzrůstala nepřízeň a kyselost mezi oběma národními stranami, která brzy jevila se i násilnými skutky. Tak v německé vesnici Veliké Borovnici (v Jičínsku) Novopačtí občané, vracejíce se z tábora na vrchu Zvičínském dne 6. června odbývaného, napadeni jsou krupobitím kamení, jímž několik osob dosti značně jest poraněno; ostatní jen stěží ujeli dalším úrazům.

Horší, alespoň v následcích, byla srážka Brněnských turnérů s venkovským lidem moravským. Turnéři, větším dílem Židé, dostali se na jednom výletu svém ve vsi Bystrci do nemilého styku s tamější nadějnou mládeží, při čemž prý nějaké „dítko“ do krve jest na hlavě raněno kamenem. Tu venkované shrnuvše se na turnéry pořádně jim natloukli, ano pronásledovali je až do jiné vsi Komín zvané. Tam

skryli se turnéři u jednoho Žida. Jakkoliv obecní starosta zaručoval se za jejich bezpečnost, aby jen pokojně vrátili se do Brna, turnéři neuposlechli rady té, nýbrž poslali do Brna oznámit věc úřadům a vyžádat si na ochranu vojsko. Té žádosti ochotně jest vyhověno, i poslány do Komína dvě setniny, v jichž průvodu turnéři dostali se šťastně domů.

Obyčejná tato pračka, jaké při podobných příležitostech nejsou nic vzácného, měla za následek dlouhé trestní vyšetřování, a nepřátelské nám německé noviny neopominuly vytloukati z ní politický kapitál proti české opposici. Ano věc ta přiváděna i v souvislost s dělnickými nepokoji v Brně, kde v týchž dnech udály se byly hrubé výtržnosti, k jichž potlačení vysláno bylo vojsko, které užilo palné zbraně, tak že na straně sroceného lidu čítáno několik mrtvých a mnohem více raněných.

Tak pokračováno v národní štvanici, která v některých krajinách rozdráždila obyvatelstvo německé v takové míře proti Čechům, až i obecní úřadové dovolovali si hrubě porušovati ústavně zaručenou rovnoprávnost národní, nechtějíce přijímati české dopisy jiných obcí. —

Úřední týrání opposice české stávalo se čím dále tím nesnesitelnějším, což platilo zvláště o Pražské obci, kterou si ústaváčtí místodržitelové vyhlídli za oblíbený terč svévolného dráždění, jmenovitě všemožným obmezováním její samosprávy, ano i bezsprávným sáháním na její majetek.*) Pozornost, jakou ve směru tom věnovalo místodržitelství české Pražské obci, byla tak rozsáhlá, že v archivu městském založeno býti musilo zvláštní oddělení pro výnosy místodržitelské vyšlé ke skrácení práv obce. Jakož pak neustálým týráním takovým dohnán byl předešlý purkmistr Bělský k složení úřadu svého, tak i nástupce jeho Klaudy k témuž kroku se pohnuta viděl, když míra týrání toho dovršena byla. To stalo se, když v době voleb sněmovních místodržitel baron Koller nařídil mu, aby vydal volební lístky jistým osobám, jež on

*) Tak mimo jiné upíráno jí právo vlastnické na ulice ve městě a na řečiště Vltavy v obvodu města.

dle volebního zákona za oprávněné k volbě nepovažoval; pročež nehodlaje podrobiti se rozkazu tomu vzdal se Klaudy dne 23. září úřadu purkmistrovského. Jeho náměstek Josef Huleš, jemuž připadlo nyní prozatímní zastávání úřadu starosty obecního, ovšem vydati musil volební lístky dle nařízení místodržitelského.

Provisorium Hulešovo trvalo neobyčejně dlouho. Zastupitelstvo městské, dávajíc na jevo úplný souhlas s jednáním Klaudyho, zvolilo jej sice znova za purkmistra, on však nepřijal více úřadu toho; taktéž poděkovali se po něm volení dr. Bělský a měšťan Bedřich Hanke (tento pro churavost), načež zvolen zastupitelstvem obecním dr. Brauner, který volbu přijal, ale co deklarant potvrzení císařského nedosáhl. Konečně, teprv dne 28. února 1870 za purkmistra zvolen a císařem potvrzen zasloužilý měšťan Pražský František Dittrich, známý již z roku 1848.

Neblahé veřejné poměry v Čechách a na Moravě panující naplňovaly rozvážlivější státníky rakouské oprávněnou obavou o budoucnost státu, kdyby ještě déle měly zůstati neupravenými, i počali pomýšleti na prostředky, jak by opět mohly uvedeny býti do zákonní koleje. Snahy tyto byly pramenem obnovujících se ob čas pověstí o nastávajícím vyrovnání s Čechy; ale dokud při veslu trvalo nynější ministerstvo, nebylo na nic takového ani pomyšlení. Zatím i v samém lůně ministerstva utvořily se dvě strany sobě odporné, z nichž jedna, totiž menšina (Taaffe, Potocki a Berger) radila k povolnosti a přátelskému se dorozumění se státoprávní opposicí, ostatní ministři však, tvořící většinu (Giskra, Herbst, Plener, Hasner a Brestel), stavěli se proti všemu narovnání se s touto opposicí. Většina, vidouc postavení své již ohrožené, podala císaři pamětný spis, v němž vykládala příčiny chování svého a nutnost zavedení přímých voleb do říšské rady, rozhodně vyslovujíc mínění své v ten smysl, že vzdor opposice třeba zlomiti mocí. Leč i menšina ministerstva podala k vyzvání samého císaře své memorandum, kladouc v něm hlavně důraz na dorozumění se s národy, neuznávají-

cími dosud ústavu prosincovou. Rozhodnutí sporu toho stalo se teprva v prvních dnech roku 1870, císař propustiv menšinu ministerstva uložil většině, aby nastalé tím mezery jeho vyplnila.

X.

Život národní, slavnosti, spolky. Oul. Vnitřní roztržky. Pomník Žižkovi. Husova třída. Poměr obojí národnosti v Čechách. Zájmy hmotné. Zvelebování Prahy. Nekrology.

Život národní jevil se i v tomto roce vedle působení politického ve všech oborech veřejné činnosti spůsobem okázalým, jenž vydával zřejmé svědectví o neumořitelné síle ducha českého. Především jevil se pořádáním hlučných slavností, k nimž zavdávaly častou příležitost historické upomínky, památné výroční dni, svěcení spolkových praporů, ovace zasloužilým vlastencům, odhalování pomníků zemřelých výtečníků národních i jakékoliv jiné oslavování jich paměti, otvírání vzdělavacích i jiných národních ústavů atd. K takovým slavnostem býval veliký shon lidu, a nezřídka vybírány při nich peněžité příspěvky k účelům vlasteneckým, nejčastěji na veliké národní divadlo. Z takových slavností mimo již připomenuté byla nejhlučnější odhalení velikolepého pomníku Fügnerova na Volšanském hřbitově, jejž Pražský Sokol byl z vděčnosti postavil někdejšímu náčelníku svému.

Velmi oblíbeno, jak z dosavadního vypravování našeho vidno, bylo za nové doby ústavní zakládání spolků k nejrozličnějším účelům: politických, vzdělavacích, společenských, zábavných, pomocných, podnikatelských, úvěrních a j. Jestiť všeobecně uznáno, že působení spolků jest v moderním životě národů mocným faktorem jich všestranného vývoje, čehož nejpatrnějším důkazem jest právě národ Český; neboť ty podivuhodné výsledky, kterých za posledních dob se dodělal na dráze všeobecného pokroku světového, jsou s největší části výsledkem jeho činnosti spolkové. Avšak i nejvýbornější věc má jisté meze, jichž nesmí překročiti, nemá-li prospěšnost její státi se pochybnou anebo dokonce převrhnouti se v opak.

A do takových přílišností skutečně zabíhalo se u nás, když mnohé spolky, mající sloužiti účelům praktickým, staly se pouhou záminkou k zevnější okázalosti, pořádáním zbytečných slavností, zjednáváním si drahých praporů, zaváděním zvláštního nádherného kroje atd., čímž vším se mařily prostředky spolku na pouhé marnosti a ujímaly vlastnímu účelu. Také v tom překračována slušná míra, že zakládány ustavičně nové spolky a jednoty k účelům často pramalicherným a nepatrným, které národní organisaci nejenom v ničem neprospívaly, nýbrž naopak síly národní rozdrobovaly a vydatné činnosti spolků důležitějších na újmu byly. Ano horečná snaha po spolčování šla tak daleko, že pro jednu a tutéž věc, která často měla pramálo váhy, zakládalo se v jednom místě hned několik spolků, které napotom jeden druhému překážely a následkem toho zase jeden po druhém se rozpadávaly, kdežto síly tyto v jedno spojené byly by mnoho prospěšného spůsobiti mohly. Proti tak nerozumnému počínání, jímž jednak národní jmění zbůhdarma se mařilo, jednak i národní snahy samy zevšedňovaly a v lehkost se uváděly, nad to pak neblahá příležitost se poskytovala ku podněcování osobních sporů následkem ješitného soupeřství a křižujících se sobeckých zájmů, pozdvihovaly se varovné hlasy, jmenovitě v „Pokroku“, ukazující na potřebu jednotné organisace a spojení všech sil k jedinému cíli.

Jeden z nejmladších spolků, ale nad jiné důležitý, byl Oul, podnikatelský spolek dělníků českých, do jejichžto kruhů také již byla přístupu nalezla otázka socialní. Obsáhlá a působivá činnost jeho hned na samém začátku vzbuzovala veliké naděje, ale brzy také on zasažen byl kletbou lpějící na národu našem, zlopověstnou nesvorností slovanskou, že vznikla v něm roztržka mezi samým zakladatelem spolku, drem. Chleborádem, a jistou stranou jemu odpornou, která ovšem nepřispívala k jeho žádoucímu zdaru. Spor ten přenesen jest i do žurnalistiky, v kteréž příčině ostře proti sobě se postavily „Národní Listy“ s jedné a „Pokrok“ i „Politik“ s druhé strany, což vedlo jenom k novému rozjitření myslí.

Vycházelyť různice tyto z podnětů čistě osobních, hlavním pak žurnalistickým štváčem byl mladý Šembera, nehodný syn zasloužilého spisovatele profesora Šembery, vydavatel Vídeňských „Hlasů“, který jal se kydati nejsprostší hanu na osoby veřejné, nemilé lidem, jimžto sloužil.

Všeobecnému přání vycházel vstříc výbor Sokola Pražského pro postavení důstojného pomníku Žižkovi na poli u Přibislavi, kde národní rek ten vypustil hrdinného ducha svého. Návrh k sestoupení se výboru toho pocházel od Jana Otty, pod jehož předsednictvím vyvíjel rozsáhlou činnost, směřující k tomu, aby se všech končin vlasti sváženo bylo kamení na velikolepou mohylu slepého vojevůdce.

Též obec Pražská dala zřejmý důkaz národního smýšlení svého, když dne 13. prosince sbor obecních starších proti návrhu městské rady a proti oposici horlivějších katolických členů svých vyhověl žádosti naň vznešené a více nežli 4000 podpisy občanů Pražských opatřené, aby dosavadní Dominikánská ulice přezvána byla Husovou třídou.

Číselný poměr obou národních živlů v Čechách došel pravého výrazu svého, když po rozdělení polytechniky na českou a německou vykazovala onano okrouhlý počet 500, tato 200 posluchačů, při čemž nesmí se zapomenouti, že mezi posluchači německé techniky vždy nacházel se jistý počet Čechů, kdežto na techniku českou sotva dal se zapsati který Němec. Naproti tomu viděla se národní strana pohnuta, upustiti od dalšího kandidování do Pražské obchodní komory, pokud bude mezi fabrikanty a velkoobchodníky k ní příslušnými trvati dosavadní převaha německých firem.

V pěstování zájmů čistě hmotných nezůstal rok 1869 pozadu za posledními předchůdci svými: české záložny také letos v Praze sněmovaly; tamtéž vstoupila do života nová, tak zvaná „První občanská“ záložna, zdárně po tuto dobu kvetoucí; v Plzni odbývána průmyslná výstava; síť železniční rozmnožena drahou Františka Josefa.

Ve zvelebování Prahy neunavně pokračováno, dílem rozšiřováním jí za meze dosavadního obvodu jejího, a tu jmeno-

vitě vznikla za Žitnou branou „Nová Praha“; dílem starostlivou péčí o pohodlí obyvatelstva, jemuž sloužiti měly nové projekty konské dráhy a řetězové lávky přes Vltavu.

Ztráty, jaké národ Český roku toho utrpěl úmrtím vynikajících synů svých, byly četné a namnoze velmi bolestné. Dne 4. ledna zemřel v chorobinci Pražském, 69 let stár, Emanuel Arnold, bratr faráře Jana Arnolda, známý již před rokem 1848 radikalista a nepřítel jesuitů, proti nimž vydal necensurovaný spis. Roku 1848—9 vydával po nějaký čas „Občanské Noviny“ ve směru výstředně radikalním. Po svatodušních událostech uprchl sice z Prahy, ale později ve Vinoři zatčen a nějaký čas na Hradčanech vězněn. Když pak dne 10. května 1849 v Praze stav obležení prohlášen, prchl Arnold jakožto účastník spiknutí do Lipska, tam byl ale zatčen, rakouské vládě vydán a vojenským soudem na smrt odsouzen, kterýžto trest však proměněn mu na dvacetiletý žalář. Roku 1857 amnestován byl pak v Celovci a v Běláku internován. V žaláři zanášel se spisováním hospodářským, a některé z těchto prací jeho vyšly tiskem. Teprv po desíti letech propuštěn vrátil se do Prahy, kdež pro nezhojitelný neduh opatřen mu útulek v chorobinci; tam až do smrti své nepřestal horlivě sledovati postup národního vývoje. Arnold, jakkoli blouznivě sháněl se za nedosažitelnými ideály, byl muž naskrze poctivý a ctihodný, pro kteroužto ryzí povahu svou, jakož i pro horoucí, nezištnou lásku k národu svému vším právem toho zasluhuje, aby památka jeho zachována byla potomstvu.

V rodišti svém Kralupech zemřel 28. ledna v 78. roce věku svého profesor Jan Jodl, žák Dobrovského, soudruh Jungmannových literarních snah v Litoměřicích, později ředitel veškerého školství ve Vojenské Hranici Slavonsko-Sremské, roku 1848 člen Slovanského sjezdu, posléze krátký čas profesor na universitě Pražské, od roku 1851 ve výslužbě žijící, spisovatel výborného, ale málo všímaného díla „Děje-, národo- a mluvopisný obzor československý“.

Jeden ze starších buditelů ducha národního, klasický překladatel Virgiliův, nevyrovnaný mistr formy antického

básnictví, Karel Vinařický, někdejší přítel Čelakovského a Chmelenského, skonal 3. února na Vyšehradě co kanovník tamější kolegiatní kapitoly, doživ se věku 66 let. Jím utrpěla literatura česká ztrátu nenahraditelnou.

Jiný básník téhož kruhu, František Vacek Kamenický, duše nad jiné ušlechtilá, jeden z oněch osvícených kněží, kteří byli v první polovici tohoto století ozdobou a chloubou českého duchovenstva, zemřel 23. března co děkan v Blovicích, překročiv 63. rok svého věku. Vacek byl šťastný napodobitel básnictví národního, a jeho písně, namnoze v hudbu uvedené, žijí podnes v ústech lidu.

Dne 19. května zachvátila v Praze smrt universitního bibliotekáře Ignáce Hanuše, od nás v tomto díle již připomenutého. Zemřel náhle, 56 let stár, zůstaviv po sobě citelnou mezeru ve vědecké literatuře české.

Jiný spisovatel český, z kruhů jinak národu našemu málo nakloněných, podplukovník Moric Fialka, skončil život svůj, nezcela 60 let stár, dne 13. června v Krakově. Fialka byl upřímný národovec a muž všestranně vzdělaný. V osudných červnových dnech roku 1848 zachránil s osobním nebezpečenstvím v Běchovicích životy mnohých dobrovolníků z Prahy se vracejících před zuřivostí řítící se na ně rozlícené soldatesky; téhož i následujícího roku 1849 podával do Národních Novin zprávy z uherského bojiště. Z ostatních jeho literarních prací nejznámější jsou překlady některých povídek Dickensových.

Nejbolestnější ztrátu utrpěl národ Český úmrtím Nestora české vědy Jana Ev. Purkyně, jenž zemřel v Praze dne 29. července, 81 roků stár. Purkyně požíval světové slávy co první fysiolog své doby, ale uznání vědeckých zásluh svých došel teprva v cizině. Hlásiv se marně o profesuru ve vlasti své obdržel takovou roku 1823 ve Vratislavi, kdež potom vyvíjel rozsáhlou činnost vědeckou. Mnohé důležité vynálezy z oboru anatomie a fysiologie (po něm nazván měchýřek zárodkový, jím objevený, měchýřkem Purkyňovým), četné spisy latinské a německé z oborů těch (za jeden z nich obdržel od

Akademie francouzské Monthyonovu cenu) a rozsáhlá činnost učitelská, jíž vychoval celou řadu slavných žáků, rozhlásily jméno jeho po celém učeném světě. Zřízením zvláštního fysiologického ústavu při universitě Vratislavské uvedl vědu svou ponejprv na půdu praktickou, kteréhož příkladu potom i jiné university následovaly. Vedle toho nezapomínal však na mateřský jazyk svůj, jejž pěstoval překládáním Tassova „Osvobozeného Jerusaléma“ a básní Schillerových; do polštiny pak spolu se Szukiewiczem přeložil Čelakovského „Ohlas písní českých“. K návrhu jeho stalo se povolání Čelakovského na universitu Vratislavskou; s ním pak zároveň vrátil se roku 1849 do Prahy, kdež udělena mu uprázdněná stolice fysiologie. Od té doby pěstoval Purkyně vědu výhradně jazykem českým, jmenovitě založil při Matici České, jejímžto kuratorem byl jeden čas, přírodovědecký časopis „Živu“. Také jiných spolků vlasteneckých byl Purkyně dílem předsedou, dílem členem; i nejpřednější cizí učené společnosti, jako Vídeňská i Berlínská akademie, Královská společnost Londýnská, honosily se jím co slovutným členem svým. Purkyně byl ze souvěkých učenců českých bez odporu v cizině nejproslavenější. Do praktického života neuměl se však nikdy dle potřeby vpraviti, a ve mnohém ohledu byl podivínem často velmi naivním.

Na konci třeba ještě zmíniti se o Václ. Jaromíru Pickovi, který taktéž toho roku opustil pozemské jeviště svého klidného působení, zemřev 26. listopadu, 56 let stár, co okresní hejtman v Nových Benátkách. O něm podali jsme zprávu již na jiném místě svého spisu; charakteristiku jeho naznačíme krátce, povíme-li, že byl člověk dobrák, krotký vlastenec, snesitelný veršovník, v politice pak nevinňátko. I takových lidí potřebuje někdy národ.

XI.

1870. Ministerstvo Hasnerovo. Giskra chce vyjednávat s Čechy. Přechodní kabinet Potockého. Potocki v Praze. Nový sněm český. Smiřlivý krok českých poslanců. Adresa sněmu a jeho odročení. Národní Listy před nejvyšším soudem ve Vídni. Proces Kerberův. Dělnické nepokoje ve Svárově. Vatikanský koncil a české duchovenstvo. Českoněmecké tábory. Sabinův triumf.

Nového ministerstva cislajtanského, které se utvořilo doplněním většiny odstouplého kabinetu, stal se předsedou Hasner; ale ministerstvo toto nemělo dlouhého života. Přišlot záhy ku poznání, že dosavadní cestou „lámání oposice krok za krokem“ — jak se vyjadřovalo zmíněné memorandum většiny předešlého ministerstva — déle pokračovati nelze, a má-li konečně dojíti k žádoucímu trvalému uspořádání Cislajtanie, že k tomu nevyhnutelně potřebí dohodnutí se s národní oposicí. Tu z nenadání počátkem března 1870 došel místodržitele barona Kollera list ministra nitra Giskry, jímž uloženo mu pozvati Riegra a Sladkovského, jakožto domnělé vůdce národu Českého, aby přišli do Vídně dohodnout se s vládou o možné narovnání. Muž jako Giskra, jenž do nedávna se byl vášnivě zpíral všemu vyrovnání se státoprávní oposicí, a jehož sprosté potupení koruny svatováclavské na říšské radě bylo všem Čechům ještě v dobré paměti, byl poslední, s kterým mohli Čechové vyjednávati o historická práva svá. Rieger projevil se ihned ústně místodržiteli, že oni dva vyzvaní nezastupují celou oposici státoprávní, že tu jest ještě tak zvaná konservativní strana (historická šlechta) a oposice moravská, s kterými by bylo zároveň a současně vyjednávati. Napotom odmítli oba pánové zdvořilými dopisy pozvání do Vídně, což mělo za následek vystoupení Giskrovo z ministerstva (dne 22. března). Když pak brzy na to (31. března) také Poláci, Slovinci a poslancové bukovinští z říšské rady odešli, bylo 4. dubna celé ministerstvo Hasnerovo propuštěno, a hraběti Potockému uloženo sestavení nového kabinetu. Říšská rada byla odro-

čena. Radostná zvěst o pádu nenáviděného Giskry oslavována zde onde v Čechách pálením ohňů na vrších, iluminací, hudbou a jinak.

Na Giskrovo místo co ministr vnitra povolán do nového kabinetu hrabě Taaffe, člen někdejší menšiny ministerské. První kroky ministerstva Potockého dály se ve směru smířlivém: žurnalistům odsouzeným před zavedením porot pro přečiny tiskové udělena jest amnestie, místodržitelem pak na místě barona Kollera jmenován kníže Mensdorff Dietrichstein, bývalý ministr zahraničných záležitostí, též sice voják, ale smýšlení mírnějšího a povahy méně příkré. Oč Giskra v poslední době vlády své marně se byl pokoušel, to podařilo se Poláku Potockému, k vyrovnání s Čechy ochotnému, že vůdce české pohnul přijíti do Vídně, kde nejprv Rieger sám, pak spolu s hrabětem Klam-Martinicem s vládou vyjednával.

S obou stran projevována dobrá vůle, a Potocki, aby začaté vyjednávání dokončil, odebral se sám do Prahy, kde měl porady s Riegrem i jinými čelními muži našimi, jmenovitě s hrabětem Jindřichem Klam-Martinicem a knížetem Karlem Švarcenberkem co representanty historické šlechty české, která té doby formalně přistoupila k deklaraci, s důvěrníkem Moravanů, drem. Pražákem, a polským federalistou drem. Smolkou, schvalně k tomu konci do Prahy přibylým. Hrabě Potocki uznával spravedlivost požadavků českých, i očekávalo se již všeobecně, že vláda učiní koncese federalistům a jmenovitě rozšíří kompetenci zemského sněmu. Ale neodhodlanost Potockého, u něhož měla slyšení také deputace německého kasina s drem. Schmeykalem v čele, a strach jeho před stranou ústaváckou, k vůli níž trval na tom, aby Čechové opustili své státoprávní stanovisko a podrobili se většině říšské rady, zmařily také tenkráte vyjednávání.

Po návratu Potockého do Vídně rozpuštěny jsou 21. května všecky sněmy zemí neuherských, vyjma jediný český, což způsobilo nemalou rozhořčenost v národě. Vždyť byl to přede všemi jinými právě český sněm, jenž potřeboval obnovení,

jaké se nyní mělo díti ve všech zemích předsevzetím nových voleb, aby vyšlo na jevo, jak dalece souhlasí obyvatelstvo s počínáním svých posavadních zástupců na sněmích. Ovšem bylo by se v Čechách posud opět volilo dle řádu české národnosti křivdícího, ale byla naděje, že v kurii velkostatkářské, kde vždy rozhodoval vítr s hůry vanoucí, opět nabude převahy historická šlechta, jejíž pomocí by práva koruny České uznání došla. Rozhodovalať v té věci obava Potockého, že by takto sestavený sněm český odepřel obeslání říšské rady. Ale vždy musily předsevzaty býti doplňovací volby na uprázdněná poslanecká místa deklarantů, a ty vypadly jak v Čechách tak i na Moravě docela ve smyslu národním: všude opět zvoleni jsou deklaranti.

Zatím však byla vypukla válka francouzsko-německá, a vláda rakouská, jakkoli nevystupovala z neutralnosti, nicméně z opatrnosti musila pro možný případ pomýšleti na prostředky obranné, a tu nemohla postrádati pomoci národu Českého ve věrnosti osvědčeného. Z čista jasna tedy vyšel císařský patent, jímžto rozpuštěn jest český sněm, vypsány nové volby a sněm svolán ke dni 27. srpna. Zároveň s patentem dovolával se Potocki zvláštním přípisem rakouského vlastenectví národu Českého. Rozhodnutí to, které by Čechové svého času radostně byli uvítali, přijato nyní zcela chladně, když pohnutkou k svolání nového sněmu nebyly vyrovnací záměry Vídeňské vlády, nýbrž obeslání říšské rady také od národu Českého, který se jí doposavad byl vzdaloval.

Nové volby konány v celé zemi s horečným napínáním všech sil obou stran, agitace byla nad míru čilá. Deklaranti opět všude prorazili, ano získali si o dvě místa více, kde dříve němečtí poslanci byli voleni. V Praze až na Židovské město všude s větší ještě nežli jindy převahou voleni kandidati čeští. Kandidati německého kasina propadli ve dvaceti okresích, z čehož patrné bylo ubývání vlivu kasina na německé obyvatelstvo venkovské, které se bez obalu vyslovovalo, že dosavadní zástupci jejich zanedbávali jejich hmotné

prospěchy. Také v kurii velkostatkářské zvítězila strana historická, a tvářnost sněmu byla tím podstatně změněna.

Několik dní před zahájením sněmu stal se významný krok se strany českých poslanců, svědčící o poctivé jejich snaze k vyrovnání neblahých národních rozporů v zemi. Dle usnesení klubovního odebrali se Rieger, Klaudy a Bělský do německého kasina, když tam shromážděn byl klub německého kasina, a přednesli tam ve jmenu strany své smiřlivou žádost, aby si obě národnosti v Čechách ruce podaly k svornému spolupůsobení pro blaho společné vlasti, navrhujíce německé straně úplné zabezpečení stejného postavení jejich národnosti zákonem zemským, který by jim podával takových garancií, jaké by jen sami chtěli. Dokud Čechové na sněmě v menšině byli, dotud že nemohli krok ten učiniti, aby se nezdálo, že se dožebrávají svých práv; nyní však, jsouce ve většině, že osvědčiti hodlají svou mírumilovnost a proto navrhují, aby z každé strany vyvoleno bylo několik mužů, kteří by společně se uradíce o prostředcích ke smíření návrhy své napotom ostatním ve známost uvedli. Ale Němci jakožto beati possidentes, kterým nešlo o pouhou rovnoprávnost — o níž věděli, že se jim ani tenkráte nebude moci odepříti, kdyby v trvajícím sporu politickém byli konečně poraženi — nýbrž o udržení posavadní nadvlády, ačkoli nesměli pro zachování slušnosti zamítnouti hned příkře návrh takový, ano na oko k němu ochotně přistoupili; ale v průběhu skutečného jednání o smír zmařili zarputilou neustupností svou jeho provedení. Tento důkaz české smiřlivosti uvítán byl v celé zemi s radostným jásotem, neboť přicházel vstříc všeobecnému přání, aby po ukončení neblahých svárů národních opět zavládl dávný mír mezi krajany různého kmene, a četné telegrafické souhlasy přicházely do Prahy z venkova i od samých Němců. Pohříchu bylo plesání toto předčasné.

Dne 30. srpna zahájen sněm, na kterýž se po dlouhém vzdálení opět i čeští poslanci dostavili. Císařské poselství vyzývalo v době této válkou německo-francouzskou ohrožené k neprodlenému obeslání říšské rady. Co se týkalo žádostí

Českého národu, pravilo císařské poselství: „Přání, kteréž veliká část obyvatelů našeho království Českého na jevo dává, aby se předsevzala revise postavení jeho k veškeré říši, jest předmětem bedlivého uvažování.“ Na to čteno o vědčení velkostatkářů, kterýmžto vedle ochotné vůle své k vyrovnání státoprávních otázek vyslovovali se spolu rozhodně pro práva koruny České. Čeští poslanci pak podali následující vyjádření: „My níže psaní uvádíme v známost, že setrváváme na základech osvědčení dne 22. srpna 1868 sněmu předloženého.*) Béřeme-li účastenství v tomto sněmu, činíme to k důtklivému pozvání, abychom vyslyšeli poselství královské a neuzavřeli cestu k oboustrannému dorozumění.“

Ale toto poselství nikoliv nebylo takové, aby zástupce národu Českého mohlo vábiti do Vídně. Odpověď na jeho spravedlivé žádosti, že jsou „předmětem bedlivého uvažování“, byla jalová banalní formule, jakou bureaukracie rakouská byla zvyklá odkládati ad infinitum všecky záležitosti jí nemilé, nemajíc žádného významu, neřkuli aby obsahovala nějaký určitý slib u věci tak veliké politické váhy. Takovým způsobem nemluví se k národu hluboce uraženému, jehož pomoci se vláda ve své nesnázi dovolává. Byl to patrný důkaz, že vláda rakouská ani po tolika trpkých zkušenostech ještě nezmoudřela. Naproti tak malé ochotnosti, učiniti národu po právu, nemohl národ býti ochotnější učiniti po vůli vládě, obzvláště u věci, kde se na něm žádalo, aby opustil své právní postavení, jedinou to bezpečnou oporu ve svém těžkém zápasu o bytí a nebytí. Veliká většina sněmu tedy usnesla se dne 14. září o adrese ku králi, v níž trvajíc na svém státoprávním postavení odpírala sice obeslání říšské rady, ale vyslovovala ochotu, v mimořádných nynějších okolnostech zvoliti několik poslanců do společné delegace rakousko-uherské, a mimo to, kdyby to císař pán uznával za důležité, též několik důvěrníků k dorozumění se se zastupiteli ostatních sněmů. Po přijetí adresy té německá menšina vyšla

*) t. deklarace.

ze sněmu. Dokud by nedošla odpověď královská na adresu, uzavřel sněm nepouštěti se do žádného rokování. Adresu odevzdala císaři do vlastních rukou deputace sněmu, v jejímž čele byli nejvyšší maršálek Albert hrabě Nostic a jeho náměstek dr. Bělský, zároveň se zvláštním pamětním spisem, objasňujícím státní právo koruny České a stanovisko sněmu. Císař odpověděl na adresu reskriptem, jímž opětně vyzýval sněm k obeslání říšské rady. Sněm setrval při svém odepření, načež dne 5. října následovalo odročení sněmu na neurčitou dobu a vypsání přímých voleb do říšské rady, při kterých by sami voličové, a nikoliv sněm, volili své zástupce do říšského parlamentu z určených skupin volebních okresů. Na Moravě národní poslanci opět se na sněm nedostavili. Přímé volby do říšské rady jsou sice v Čechách na začátku listopadu provedeny, ale od strany české zvoleni jsou samí deklaranti, kteří na říšskou radu nešli. Ostatně zůstávaly v obou zemích veřejné poměry nezměněny, a bureaukracie cislajtanská řádila proti národu Českému za Potockého tak dobře jako před tím.

Z četných tiskových pří toho roku odbývaných jedna stala se zajímavou tím, že dostala se až k nejvyššímu soudu do Vídně, když Pražské státní zastupitelství proti výroku poroty zadalo zmateční stížnost. Obžalovaný redaktor Národních Listů i soudní obhájce jeho pokládali za své právo, aby pře českého žurnálu, v první stolici jazykem českým provedená, byla týmž jazykem projednána také před nejvyšším soudem, což však předseda tohoto rozhodně zamítl, tvrdě, že jednací řeč nejvyššího soudu jest podle statutu německá. Žalovaný i obhájce jeho, nechtíce se podrobiti jednání německému, odešli ze soudní síně, a soudní dvůr jednal v jejich příčině bez slyšení jich. Zmateční stížnost jest zamítnuta.

Po celý čas trvání národní persekuce v Čechách slídila policie po jakémsi tajném spiknutí, bez kterého neuměla si vláda vysvětliti sílu a vytrvalost národní oposice. Dlouho bylo všecko pátrání a slídění jejích organů marné, až ko-

nečně při vyšetřování zmíněného svrchu výbuchu petardy před budovou policejního ředitelství podařilo se jim přijíti na stopu tajnému spolku, jejž utvořilo bylo několik horkokrevných výstředních mladíků pod jménem „Blaník“ k účelům revolučním. Věc podobala se spíše dětské hře bujných hochů na vojáky, na loupežníky a pod., nežli opravdovému spiknutí, jakkoliv upříti se nedá, že to, co při tom lehkomyslní mladíci provozovali, páchlo do jisté míry kriminalem. Snadno si lze pomysliti, že byl to pro vládu nález vítaný, a že vše bylo vynakládáno, aby z komára byl učiněn velbloud. Před soud postaveno pět jinochů asi dvacetiletých aneb o málo starších, mezi nimiž byli dva bratří Kerberové, Vilém a Čeněk, a jeden muž dospělejšího věku ale minulosti velmi dobrodružné, obžalováni jsouce z velezrády, veřejného násilí, padělání peněz a jiných více zločinů. Přelíčení trvalo více dní, a soud, proveden i v druhé instanci, skončil odsouzením čtyř obžalovaných k těžkému žaláři na 10, 6 a 3 léta, dva pak uznáni za nevinny, mezi nimiž byl také onen již letitější muž, kterému nemohla se více přičítati mladická unáhlenost. V táboře ústavověrném panoval jásot, národní pak strana mohla jenom litovati neopatrné mladíky, patrné to oběti zlomyslného nějakého svůdce dosavad se skrývajícího.

Na samém sklonku roku učinili poslancové čeští krok opravdu státnický, zaslavše hraběti Beustovi, říšskému ministru zahraničných záležitostí, pamětní spis, v němž vykládali, kterak nynějšími poměry „učiněno národu Českému nemožným povznésti hlasu svého v zastupitelstvu veškeré říše“, nicméně však že „cítí potřebu, ba povinnost, vysloviti mínění své o změnách, ježto za našich dnů nastávají právům národův uvnitř i vně Rakouska“. Na to prohlásivše se pro svobodné sebeurčení každého národu ukazovali na potřebu provedení zásady té jak ve vnitřní tak i vnější politice říše. Jmenovitě co se této týkalo, vyslovovali svou nejvřelejší soustrast s velikým národem Francouzským, který bojuje toliko ještě „za právo své vlády a obranu vlasti“; netajili svých sympatií s příbuzným národem Ruským, konečně vy-

jádřili přání své, aby nebylo bráněno neštastným národům slovanským na poloostrově Balkanském ve snaze jejich svrhnouti se sebe turecké jho.

„Tímto," pravili, „vyslovili jsme zásady, jež dle přesvědčení našeho vyznává národ Český a jež ku platnosti přiváděti by si kladl za právo i za povinnost, kdyby mu bez obětování vlastní státoprávní osobnosti bylo přáno působiti tak, jak mu přísluší, na chování se Rakouska vzhledem otázek mezinárodního práva, kteréž brzy k rozřešení dospějí. Pronášejíce za národ Český, jehož rozhodná většina učinila nás mluvčími, tento úsudek o mezinárodních otázkách tak velikého dosahu, máme za to, že jsme k tomu zvláště oprávněni vědomím veliké důležitosti, kterouž má národ náš v této Rakouské říši národův, rovněž tak slávou minulosti své, státoprávním postavením a mocným duševním i hmotným vyvinutím svým, jakož neméně nepoměrně velikým podílem daně na krvi i na statcích, kterouž pro tuto říši nese."

Na toto důstojné vystoupení národu Českého dostala se od Beusta odpověď Riegrovi, jemuž ten pamětní spis vracel s okázáním poslanců českých na zákonní cestu říšského zastupitelstva, při čemž neopominul úšklebně vytýkati Čechům, „zemězrádnou" pouť do Moskvy roku 1867.

Poslancové čeští vykonali krokem tím jenom povinnost svou co zástupcové národu, který, jakkoli malý počtem a na ten čas utlačený, nechtěl zapomenouti se nad slavnými dějinami svými, aby nepovznesl hlasu svého proti patrnému bezpráví, byť i vystupovalo s jakoukoli přemocí.

Ruch dělnický, jenž minulého roku byl v Moravě zavdal podnět ku krvavé srážce lidu s vojskem, zmáhal se povážlivou měrou i v Čechách, kde v Liberci, v Strašecím i jinde počali se dělníci rotiti, chtíce dosáhnouti lepší odměny za svou práci, nežli byla dosavadní nepostačující na jejich výživu, a vedouce mnohé stížnosti na své zaměstnavatele. Z takovýchto výtržností udála se nejhorší ve svých následcích ve Svárově u Tannwaldu, kde známý fabrikant Liberecký, baro-

nisovaný Liebich, majitel tamější rozsáhlé přádelny, velmi bezohledně nakládal s pracovným lidem svým. V poslední době činěna tomuto i neoprávněná srážka ze mzdy beztoho až příliš nízké, proti čemuž uboří zkrácení dělníci jali se protestovati a vyjednávati s ředitelem továrny, který na to beze vší podstatné příčiny vyžádal si proti nim na pomoc vojsko. Mezitím Liebig sám přijel do Šrárova a rozhodně zamítl žádosti dělníků, kteří u větším počtu shromáždění očekávali netrpělivě rozhodnutí fabrikantovo, chovajíce se docela pokojně. Tu bez dostatečného vybídnutí davů k rozchodu a náležitého varování jich před následky neposlušnosti vojsko se na dělníky obořilo, používajíc proti nim bodáků i zbraně střelné. Srážka ta vyžadovala četné oběti, s části, jak při takových příležitostech bývá, docela nevinné, mimo několik osob mrtvých čítáno přes třicet raněných. Politování hodná tato událost byla křiklavou ilustrací žalostných poměrů dělnických ve fabričních okresích Čech, vymáhající všeobecnou soustrast, a ve prospěch rodin zabitých i raněných zaváděny sbírky po celé zemi.

Jiné sbírky dály se ve prospěch četných politických vězňů a rodin jejich, zbavených svých živitelů. O vězních samých dostávaly se do veřejnosti zprávy ze žalářů velmi smutné, dle kterých zacházelo se s nimi nedůstojně, jako se sprostými zločinci, ba ještě hůře. Mužové ti považováni jsou vším právem za národní mučedníky, a ulevování osudu jejich za svatou povinnost.

Toho roku zasedal, jak známo, v Římě pověstný koncil Vatikanský, svolaný od Pia IX. ku prohlášení dogmatu o neomylnosti papežské, v kteréž příčině nesmíme odepříti ctihodnému duchovenstvu národnímu chvalného svědectví, že ohromnou většinou stálo po straně zdravého rozumu, v úplné shodě se svým arcipastýřem kardinálem Švarcenberkem, který v Římě stál v čele oposice proti dogmatu tomu. Důkazem takového smýšlení českého kněžstva bylo jednak valné účastenství jeho v táboře Malínském, od nás na svém místě zmíněném, jednak četné, energické projevy jeho ve veřejných listech.

Myšlénka národního smíru nerodila se pouze v hlavách vůdců českých ve výhradní snad prospěch jenom jejich strany; mělať ona kořeny své zapuštěné hluboko v lidu samém jak českém tak německém, kteryžto nebyl nepřístupný rozumným důvodům o potřebném obnovení bývalého dobrého sousedství obou kmenů. Snahy tyto vedly k pořádání táborů Čechům i Němcům společných, na kterých by obě strany přátelsky se dorozumívaly. Tábory takové odbývány jsou jmenovitě na Ještědi, na Bezdězi a u Bělé, přes všeliké usilování protivníků našich o jich zmaření, při čemž tito neštítili se ani nejpodlejších prostředků k dosažení svých záměrů, líčíce obyvatelstvu německému nejčernějšími barvami domnělé snahy Čechů na utlačení jeho. Na táboře Bělském jednohlasně přijata resoluce, jejíž jádro spočívalo hlavně ve dvou článcích: 1. že státní právo království Českého, oběma národům společné, jest ona půda, na níž národní síly obou kmenů sloučiti se mohou, a 2. že v království Českém nemá panovati jeden národ nad druhým. Ale pohříchu nepanovalo takové smířlivé smýšlení všudy mezi nižšími třídami lidu, na mnohých místech obecný lid německý až příliš podlehal vlivu nesvědomitých štváčů, jichž osobním interesům nejvíce na překážku byla národní svornost, pročež neustávali v jizlivém popuzování proti sobě obou stran. Následkem toho na nejednom místě opakovaly se louské srážky mezi obyvatelstvem českým a německým, jakož jmenovitě stalo se v Broumově a v Liberci.

Tou dobou počala se odhalovati rouška s osoby, o které jsme již vícekráte příležitost měli se zmíniti, totiž se Sabiny. Vídeňský časopis „Vaterland“ totiž přinesl dopis z Prahy, ve kterém za vlastního zosnovatele onoho „velezrádného spiknutí“, pro které bratří Kerberové a soudruhové jejich odsouzeni byli, prohlašuje se jistý policejní špicl, jehož osobnost líčena těmito slovy: „Dotčený v tajnosti chovaný udavač, pokud se týče spoluzasvěcenec, jest osoba v Čechách od 22 let dosti známá, vyznačuje se všude vybraně demokratickým a národním radikalismem, jest zasvěcen v redakční ta-

jemství všech oposičních listů jako nikdo jiný v Praze, ve všech spolcích a při všech shromážděních, kde tu i tam mají také agitační účely, tlačí se v popředí, při čemž panuje bezvýminečná podivuhodná náhoda, že nestane se mu nikdy nic podobného co stům jiných osob, které z takových příčin velmi pilně se stíhají. Při tom jest od několika let tichým navštěvovatelem budovy policejního ředitelství, které ho používá ve vyšším oboru vlasteneckého vyzvědactví, čemuž ovšem nic jiného nelze vytýkati, nežli že za své nenahraditelné výkony přece jen bídně jest placen. Tento nejvznešenější agent provocateur cislajtanského úřadu bezpečnosti v Praze udržoval, jako všude kde se jedná o něco ‚radikalního', také s obžalovanými srdečnou známost, jejíž ovoce částečně uloženo jest v tajném protokole, který zdělán byl s tímto ultranárodovcem v německém jazyku. Dle toho, co tuto napověděno, a co dle potřeby může rozmnoženo býti, dovedete již posouditi, v čem vlastně spočívá politická stránka Kerberovského procesu."

Tento popis osoby nehodil se na nikoho jiného nežli na Sabinu, jenž u vylíčení tom byl také všeobecně poznán, tak že jméno jeho nacházelo se v ústech všech, kdož byli v jakémkoli styku se stranou národní. I ve veřejných listech o něm psáno, mezi jiným také v Augšpurské ‚Allg. Ztg.', kde Sabinovy literarní zásluhy velice jsou přeceňovány, a Hálek, Neruda, Pfleger a jiní jmenováni v jistém ohledu jeho žáky.

Takové nařknutí nemohl pověstný Sabina nechat na sobě lpěti, i žaloval redaktora „Vaterlandu" z uražení na cti. Veřejné přelíčení dálo se dne 13. a 14. června ve Vídni před porotou, k němuž dostavil se žalobník s obhájcem svým dr. Čížkem a čtyřmi svědky: Barákem, Hálkem, Šemberou a Švagrovským. Obžalovaný snažil se dokázati, že vylíčení osoby ve „Vaterlandu" obsažené může vztahovati se také na někoho jiného nežli na Sabinu, ale jmenovaní svědkové odporovali tomu, tvrdíce, že uvedené tam známky nehodí se úhrnkem vzaty na žádnou jinou osobu kromě Sabinu. Když pak obžalovaný redaktor proti Sabinovi důkaz pravdy nenastoupil, jest

výrokem poroty (8 hlasy proti 4) uznán za vinného a odsouzen k dvouměsíčnímu vězení, přiostřenému 48hodinnou samovazbou na začátku a ku konci trestu, ke ztrátě 150 zl. z kauce, k zapravení soudních útrat 482 zl. a k vytištění rozsudku v čele listu.

Tenkráte ještě Sabina triumfoval, ale naposledy; jeho přítelíčkové pak jásali nad vítězstvím nevinnosti.

XII.

Život spolkový. Národní slavnosti. Staro- a Mladočeši. Literatura. Hmotné zájmy země, zvelebování Prahy. Nekrology.

Při vší persekuci národu Českého, jejíž podstatnou částí bylo všemožné obmezování práva spolkového a shromažďovacího, vyvíjena nicméně ve směru tom činnost podivuhodná. Spolkový život zkvétal utěšeně, nejenom že spolkové starší (Sbor k vystavění Národního divadla, Umělecká Beseda, Merkur, Svatobor a j.) zdárně v působnosti své pokračovali, nýbrž i noví jsou neustále zakládáni k účelům nejrozličnějším, o čemž tuto podrobněji se šířiti nelze. Též odbývány časté schůze a sjezdy jednotlivých tříd obyvatelstva ku poradám o společné zájmy. Takové byly jmenovitě schůze dělníků, rokujících o prostředcích k zlepšení hmotných poměrů a k potřebnému vzdělání svému. Obzvláštní zmínku zasluhuje sjezd učitelský v Praze, dne 30. srpna odbývaný, k němuž dostavilo se okolo 1600 osob, učitelů a kněží, mezi nimi asi 200 Moravanů. Účel sjezdu byl, vysloviti se o přáních a zásadách stavu učitelského v koruně České. Hlavním, jednohlasně pronešeným přáním bylo, aby veškeré školství stalo se záležitostí zemskou. Z toho nejlépe viděti, jak všeobecný byl odpor proti nenáviděným zákonům školním. — I záložny českomoravské letos opět sněmovaly, ano v srpnu odbýván v Praze také sjezd přátel věd přírodních, mathematiků a fysiků, první toho druhu — důkaz to, jak širokých rozměrů nabýval český život spolkový. Za to známý americký klub dám, vydatně od pěti let ve směru humanitním

působící, přinucen byl zastaviti na nějakou dobu činnost svou, když na něm od úřadů žádáno, aby předložil stanovy své, kdežto žádných neměl.

Měšťanská Beseda Pražská, střed společenského života uvědomělého měšťanstva, vystavěla sobě nový velikolepý dům a zřídila při něm zahradu. V domě tom umístěny i Umělecká Beseda a český obchodnický spolek „Merkur".

Z národních slavností toho roku připomínáme pouze některé, ježto měly význam všeobecný. Sem náleží především slavnost Havlíčkova, odbývaná 15. května, v kterýž den zasazena památní deska na dům, kde Havlíček zemřel (v Jízdecké ulici naproti státnímu nádraží), a na Volšanském hřbitově odhalen důstojný pomník, jejž tam postaviti dal mučedníku národnímu Svatobor. Slavnost ta rovnala se v každém ohledu nejskvělejším slavnostem, jaké kdy v Praze odbývány byly. Velikolepého průvodu, sestávajícího z ozbrojených sborů měšťanských, četných banderií, spolků pod prapory a s hudebními sbory, deputací atd., jenž ubíral se ozdobně vykrášlenými ulicemi, účastnilo se obecní zastupitelstvo hlavního města s purkmistrem v čele, přední vůdcové národu, četní poslancové a tisícové lidu z blízka i z daleka do Prahy přišlého. Před domem, do něhož zasazena památní deska, měl dr. Eduard Grégr vzletnou řeč ke shromážděnému lidu, který pak odtud ubíral se na hřbitov. Tam nejprv zpěváčtí spolkové zapěli smuteční sbor, načež Volšanský farář Kareš měl k lidu přiměřenou řeč, v níž líčil zásluhy Havlíčkovy o vlast a napomínal národ k vytrvalosti na dráze nastoupené. Na konec jeho řeči odhalen za bouřlivého volání slávy pomník, a na hrob Havlíčkův položeno asi půl druhého sta skvostných věnců.

Dne 29. května odbývána na výšině Lipanské slavnost ku poctě nehynoucí paměti velikého vůdce táborského Prokopa Holého, i byltě ten den pravým národním svátkem pro šíré okolí. I té slavnosti účastnili se přečetní zástupové uvědomělého lidu, drženy vlastenecké řeči a přijímány četné telegrafické pozdravy.

Nelze tu pomlčeti ještě o dvou jiných slavnostech rázu všeobecně vlasteneckého, z nichž jedna se odbývala v Žebráce dne 29. června na památku stoletých narozenin Šebestiana Hněvkovského, jednoho z prvních buditelů národního ducha, při kteréž příležitosti Sladkovský znova osvědčil svou výmluvnost řečnickou; druhá v den sv. Václava v Rychnově nad Kněžnou při odhalení pomníku Pelclova.

Roztržka v straně národní, která vlastně nikdy nepominula, jenom že někdy méně, jindy více zřejmě na veřejnost vystupovala, tímto rokem znova se přiostřila mezi tak zvanými Mlado- a Staročechy. V principu samém nebylo žádné různosti mezi oběma těmito frakcemi, rozdíly ve smýšlení politickém byly spůsobu jen podřízeného, zakládajíce se na individualní různosti povah; nicméně musily osobnímu soupeřství sloužiti za zámínku vášnivého boje, kterému přičítána Bůh ví jaká důležitost, jíž skutečně neměl. Což divu, že takovým deklamacím šla na lep valná část horlivých, ale krátkozrakých národovců, kteří v upřímném přesvědčení, že tím slouží dobré věci, přidávali se k jedné neb druhé straně, kdežto v pravdě sloužili jenom ctižádostným záměrům jednotlivců. Tím spůsobem vznikla náruživá polemika mezi nepřátelskými koteriemi, která musila každého pravého vlastence naplňovati největším zármutkem, an viděl, kterak navzájem potírají se statné síly, jichž svatou povinností bylo, sjednocenou mocí čeliti proti společnému vrahu. Ano mnohdy činila polemika ta, překračující všecky meze slušnosti, dojem nanejvýše odporný.

Vedle hlavních velikých listů, v nichž bojován tento pravý „boj bratrů s bratry“, vznikalo i zanikalo hejno menších plátků co pomocníků té neb oné strany, a takto bujela žurnalistika česká až přes potřebu. I vláda užívala takových menších lístků za své organy, a bohužel že vždy nacházely se odrodilci, kteří se jí za bídný žold zaprodávali. Takovými plátky byly jmenovitě „Pražský denník“ a „Morava“, jejížto redaktor Crha, Čech, jenž ve vlastní otčině nemožným se byl učinil, na krajany své nejsprostší hanu kydal a Moravany

co nejzuřivěji proti Čechům popuzoval. Naproti tomu „Opavský Týdenník“ statečně a s velikou obětavostí hájil práv koruny České a českého obyvatelstva v Slezsku proti mocnému tam živlu německému.

Do jak specialních oborů se žurnalistika česká rozprostraňovala, o tom svědčí nejlépe ta zajímavá okolnost, že se zmohla i na vojenský časopis „Žižka“, jehož vydavatel Rüffer byl rozený Němec v Praze usedlý, který přilnuv se vřelou láskou k snahám národu našeho, a stejně obratně vládna jazyky německým, českým a francouzským, již roku 1868 byl založil v Praze francouzský časopis „Correspondance slave“, po celý ten čas pak byl stálým spolupracovníkem novin „Politik“.

I nepolitická literatura dosti zdárně prospívala. Jmenovitě v oboru vědy historické započata jsou dvě díla velice rozsáhlá i nad míru důležitá, totiž „Pozůstatky desk zemských“, na jichžto vydávání hrabě Jindřich Klam-Martinic velikomyslně značnou část peněžitou věnovav veškeren výtěžek z prodeje Museu Českému vykázal; pak „Prameny českého dějepisu“, vydávané z nadace Palackého. V oboru pěkné literatury obzvláště utěšeně zkvétalo básnictví dramatické, v němž vynikali nad jiné František Jeřábek a Emanuel Bozděch, jichž duchaplné plody docházely zaslouženého uznání i za hranicemi.

Tuto zasluhují též býti zaznamenány vlastenecké odkazy na stavbu nového Musea, jaké učinili světicí biskup Pražský Petr Krejčí († 4. července) v sumě 4000 zl., pak poštovní oficial Jan Jelen († 21. dubna) v sumě 800 zl.

Hmotným zájmům země hověno i letos četnými stavbami nových železnic; v nejbližším okolí Pražském prokopáván velikolepý tunel železnice spojující staré nádraží Pražské s nádražím Smíchovským, jenž začínaje hned za Koňskou branou ústil by se do údolí Nuselského. Téže potřebě pohodlnější komunikace sloužiti měl projekt nového mostu mezi Smíchovem a Prahou (nynějšího mostu Palackého). O rozšíření Prahy ve směru bouraných hradeb horlivě pečováno.

Nových ozdob mělo se dostati hlavnímu městu budovou pro českou techniku na Karlově náměstí a upravením zrušeného chrámu svatého Mikuláše na Starém městě na kostel pravoslavného obřadu ruského.

Ani tento rok neuplynul, aby z řad statečných bojovníků pro práva národu Českého aneb jinak proslulých Čechů nebylo vyrváno více mužů vynikajících k nemalému zármutku všech upřímných přátel vlasti. Dne 10. února zemřel 76 let stár Jan Dobromil Arbeiter, měšťan Pražský a majitel domu Kajetanského na Malé Straně, v němž byl druhdy popřál útulek Thalii české, nemající vlastního přístřeší. Arbeiter byl horlivý národovec a štědrý podporovatel domácí literatury; bohatou knihovnu svou odkázal městu Táboru.

Dne 21. března Josef Dastich, profesor filosofie s vyučovacím jazykem českým na universitě Pražské, zmařil předčasnou smrtí svou mnohé pěkné naděje v něj do budoucnosti kladené. Dastich překročil sotva 35. rok věku svého, ale již byl proslul svými vědeckými spisy, mezi nimiž neposlední místo zaujímá rozbor filosofie Tomáše ze Štítného.

Dne 23. března vykročil z tohoto světa v Králově Dvoře u Berouna Josef Macháček, jeden z nejšlechetnějších a nejvěrnějších synů národu Českého, poslanec na sněmě českém a v minulých letech také na říšské radě, v nejlepší síle mužného věku. On byl roku 1860 spolu podepsal a s dr. Riegrem císaři podal známý pamětní spis, v němž vylíčena byla veškerá tehdejší přežalostná politická situace v Čechách, a žádáno za povolení k vydávání samostatného politického listu českého. Od té doby až téměř do skonání svého byl statečným a věrným účastníkem všech zápasův národu našeho za právo a svobodu.

Dne 30. dubna ztratily vlast a umění Václava Levého, slavného sochaře, žáka Schwanthalerova, jenž zemřel v Praze nezcela 50 let stár. Levý, jenž byl zdokonalení svého dosáhl v Římě, provedl četná krásná díla plastická, jsa co umělec jedním z prvních vytečníků svého věku, co člověk pak byl

pomilování hoden pro šlechetnou prostotu svého ducha, a při tom upřímný, horlivý národovec.

Jiný vynikající umělec český, malíř Karel Svoboda, rozžehnal se s tímto světem ve Vídni dne 13. září, teprva v 47. roce svého věku. Svoboda byl bratrovec známého profesora Václava Svobody, který se ho jakožto sirotka byl ujal, a jeden z nejvýtečnějších žáků Pražské akademie. Zvoliv si za obor výhradně malbu historickou provedl mnoho pěkných obrazů z dějin českých, jmenovitě pro Pražské Belvedere, a četné krásné ilustrace k obrázkovým a jiným spisům, mezi nimi k Rukopisu Kralodvorskému. Od roku 1851 usedlý byl Svoboda ve Vídni.

Nad jiné bolestnou, ano nenahraditelnou ztrátu utrpěla literatura česká smrtí Karla Jaromíra Erbena, ředitele archivu města Prahy, stejně výtečného učence i básníka, jenž zemřel dne 24. listopadu, ukončiv nedávno 59. rok svého službě vlasti posvěceného života. Vysoké jeho zásluhy spisovatelské jsou vůbec známy, pročež o nich tu šířiti se netřeba. Dostaloť se jim mnohostranného uznání, neboť byl Erben výborem společnosti Českého Musea, členem Sboru matičního, řádným členem král. České společnosti nauk, čestným členem Jihoslovanské akademie v Záhřebě, místopředsedou Historického spolku v Praze a čestným členem mnohých učených společností zahraničných, jakož i rytířem ruského řádu sv. Anny a černohorského řádu Danilova. Co člověk byl Erben muž nad jiné zpanilomyslný a nestranný, v obcování milý a k službám přátelským vždy ochotný. Pochován jest na hřbitově Košířském.

Konečně truchliti bylo vlasti nad hrobem jednoho z nejšlechetnějších synů svých, hraběte Františka Thuna mladšího, náhle zemřelého v Praze dne 22. listopadu. Muže toho vzácných občanských ctností s chloubou pokládati můžeme za našince, neboť on sám i s celou rodinou hlásil se upřímně k národnosti české. Ač rodem Němec, ale syn velmože vynikajícího duchem osvíceným a svobodomyslným, horlivého milovníka vlasti své a šlechetného dobrodince člově-

čenstva, hraběte Františka Thuna staršího na Děčíně, přilnul záhy s takovou láskou k jazyku českému, že si jej ne bez mnohého namáhání dokonale osvojil v řeči i v písmě. Když od otce mu svěřena správa panství Peruckého, dosadiv na ně úředníky české zakázal přísně přijímati od poddaných, jak dosavad obyčejem bylo, zadání německá. Zároveň začal vyvíjeti horlivou činnost v humanitních a uměleckych spolcích, a jmenovitě jeho působením založena jest r. 1839 Umělecká jednota pro Čechy. Výtečně působil hrabě Thun co předseda vrchního ředitelství spojených chudinských ústavů Pražských po více let. Byv již dříve co člen stavovského sněmu horlivým obhájcem státního práva koruny České též událostí roku 1848 horlivě se účastnil, ovšem způsobem střízlivějším než horkokrevným radikalistům se líbilo, jichž výstřednosti on ne bez důvodu se obával. Tím octnul se v neshodě s pokročilejšími národovci, což vedlo k nedorozumění. Stav se členem Národního Výboru zhrozil se zámyslu německého kasina, vztyčiti v německých krajinách země trikolor německý a nositi barvy tyto co znak, i odebral se osobně do řečeného kasina a výmluvností svou způsobil, že od úmyslu toho upuštěno. Za událostí svatodušních, sám boje po žádné straně se neúčastniv, působil s praporem národní obrany, jehož velitelem byl, všemožně k utišení bouře. Roku 1850 povolán jest hrabě Thun do Vídně za referenta v záležitostech umění se týkajících při ministerstvě kultu, i působil v úřadě tom vydatně až do roku 1861, v kterémž se ho vzdal a vrátil se do Čech. Tam na sněmě zemském vynikal po straně národní co obratný řečník jazykem českým i německým za práva koruny České. Roku 1862 jmenován jest hrabě Thun konservatorem historických památek stavitelských pro celé Čechy. Hned po svém návratu do Prahy obnovil hrabě Thun také spolkovou svou činnost, jmenovitě ve Společnosti vlastenských přátel umění a spojené s ní Jednotě umělecké, nejdřív co jednatel, pak co předseda. Již roku 1842 byl se hrabě František k žádosti kanovníka Pešiny postavil také v čelo spolku mužů, kteří se

zasazovali o založení jednoty k dostavění Svatovítského chrámu. Tato jednota mohla po přemožení mnohých překážek působnost svou započíti teprv roku 1859, a přijavši jméno Jednoty Svatovítské zvolila hraběte Františka Thuna svým předsedou. Těmto dvěma spolkům věnoval hrabě v posledních letech svého života všecku svou usilovnou činnost, i byloť jmenovitě zdárné působení Jednoty Svatovítské s největší části jeho zásluhou. V uznání za to dostalo se mu po jeho smrti té vzácné pocty, že jeho pohřeb odbýván se slávou církevní nevídanou v Praze od pohřbu otce vlasti Karla IV., neboť provázel jej ke hrobu sám kardinál arcibiskup Pražský v čele celé metropolitanské kapitoly.

XIII.

1871. Ministerstvo Hohenwartovo, nedůvěra v ně. Vyjednávání s důvěrníky českými o vyrovnání. Obrat situace ve prospěch Čechů. Korunní princ na cestách v zemích českých. Hrabě Bohuslav Chotek místodržitelem v Čechách.

Na počátku roku 1871 dosáhly ústavní zmatky v Rakousku stupně vskutku již povážlivého. Nejenom že v Čechách trvala státoprávní opposice nezvratně na svém stanovisku, nýbrž i jiné země, obzvláště Halič a Tirolsko, nebyly se stavem věcí uvnitř říše ve mnohém ohledu spokojeny, ministerstvo Potockého pak nemělo se k tomu, aby neblahým těmto poměrům konec učinilo a vnitřní zřízení mocnářství na zdravém a pevném základě upravilo. Pověsti o nastávající změně ministerstva nepřestávaly, i vyskytovaly se v nich nejrozličnější kombinace, někdy dosti podivné, ano i jméno Schmerlingovo znova vystupovalo na povrch. Všeobecná nejistota spolu s přesvědčením, že věci takto déle jíti nemohou, působila nemalé rozechvění myslí, a veřejné mínění dávalo panující netrpělivosti bezohledný výraz.

Tu na začátku února z nenadání připravil úřední „Wiener Zeitung“ veškerému obyvatelstvu říše nemalé překva-

pení zprávou o propuštění kabinetu Potockého a oznámením jmen nově povolaných ministrů. Předsedou ministerstva a spolu ministrem nitra jmenován od císaře hrabě Karel Hohenwart, dosud místodržitel v Horních Rakousích; soudruhové jeho byli: profesoři na Vídeňské universitě dr. Schäffle pro obchod a orbu a dr. Habětínek pro spravedlnost, Josef Jireček, dosavadní ministerský rada, pro osvětu, svobodný pán Scholl pro zemskou obranu, ministerstvo financí podržel Holzgethan. Podle všeho byl nový kabinet již dávno připravován, ale věc přísně co tajemství chována. Jména nových ministrů byla velikému obecenstvu namnoze neznáma, a proto podivení tím větší. Ale slova císařova, jimiž, jak rozhlašováno, vytknul novému ministerstvu jeho úlohu: „Zjednejte mír mezi mými národy“, naplňovala důvěrou.

Ministerstvo Hohenwartovo přineslo do kabinetu dobrou vůli, učiniti po právu všem národům rakouským rovnou měrou. Při tom však prohlásilo, že zamýšlí úplně nad stranami státi a provozovati především politiku rakouskou, totiž k zachování a utužení Rakouska směřující. Úkol tento byl vznešený, ale nesnadný; celý dosavadní úřední i parlamentarní aparat byl povolným nástrojem Giskrovsko Herbstovské strany, která přála jedině nadvládě Němců Strana ta nasadila všecky páky na zmaření vyrovnacích snah nové vlády. Ústavověrci a jejich organy spustili nevídaný před tím novinářský hluk, nejen proti celému kabinetu, jejž vyhlašovali za zpátečnický a ultramontanní, nýbrž i proti jednotlivým osobám ministrů, obzvláště proti Čechům Habětínkovi a Jirečkovi, z nichž tropili si nejsprostší posměch. Již napřed pak odsuzovali veškeré budoucí kroky ministerstva, jemuž přezdili „ministerstvo masopustní“.

V samých Čechách byl dojem nejnovější změny kabinetu smíšený. Radost, že konečně odhodláno se k rozhodnému kroku, o němž nebylo pochybnosti, že uvede vnitřní politiku říše na jinou dráhu, nemohla býti úplná, když mezi novými ministry nenacházel se žádný z uznaných vůdců národa, ti pak dva Čechové, kteří zuřivým Vídeňákům byli tak pro-

tivni, nenaplňovali národ přílišnou důvěrou. Habětínek sice byl co bývalý advokát a profesor v Praze, svém rodišti, znám, ale o jeho vlastenecké horlivosti málo bylo povědomo; Jireček zase požíval sice slovutného jména co učenec a spisovatel český, ale vytýkáno mu, že druhdy za Bacha dával se příliš unášeti proudem při tehdejší vládě panujícím. Národ Český tedy prozatím očekával nejprvnějších skutků ministerstva, nežli by smýšlení své o něm ustálil.

První čin nového ministerstva bylo vydání rozsáhlé amnestie pro politické a tiskové přečiny, následkem kteréž četní odsouzenci jsou na svobodu propuštěni a neméně četné procesy zastaveny. Amnestie sice s uspokojením jest přijata, ale poněvadž při změně systemu vládního takořka sama sebou se rozuměla, nepostačovala k získání ministerstvu důvěry národu v takové míře, aby mu byl spolehlivou podporou v další jeho akci. Lid byl po tak dlouhé době trpkého utrpení nedočkavý té chvíle, až bude zproštěn tísně, která dosavad jej skličovala, vyhověno spravedlivým jeho stížnostem a navrácena mu ona svoboda politického a národního vývoje, která mu náležela dle zákona, jíž ale dosavadní ústaváckou vládou byl pozbaven. Dokavad by se to nestalo, nemohl po tolika zklamaných nadějích a po tolika jemu nezdržených slibech upustiti od své pochybnosti, zdali nová vláda má skutečně nejenom upřímnou vůli, nýbrž také dostatečnou sílu, napraviti úplně křivdy, jež předchůdcové její na národu spáchali. K takové pochybnosti čerpány podstatné důvody ze samého vyjádření ministerstva, že „chce na půdě ústavy všem oprávněným přáním vycházeti vstříc a domáhati se důsledně smíření tím, že přivede státní základní zákony, netoliko co do písmeny, ale i co ducha k plné platnosti“. Vždyť právě tuto ústavu neuznával národ Český za základ možného upravení svých státoprávních poměrů k říši; nad to pak nespatřoval v dosavadním vystupování vlády oné ráznosti, jaké nevyhnutelně bylo potřebí ku přetvoření celého aparatu správního, bez něhož nebylo žádoucího zdaru očekávati od sebe upřímnější snahy ministerstva.

Vším právem odpovídáno mu: „Stačí ještě dnes pouhá dobrá vůle a mysl smířlivá na odčinění všech těch hlubokých příčin nynější rozervanosti Rakouska? Nechť se ministři neklamou. Kdo by chtěl monarchii Habsburskou ještě zachránit, tenť musí smělou a silnou rukou sáhnouti až na samy kořeny všeho toho zla, jež po ní se rozplemenilo .... Celý ten system nemravný, založený na nespravedlivých volebních řádech a vypočítaný na věčné panství menšiny nad velikou většinou národův, celý ten system nutící veškeré Slovany Rakouska k věčnému, zoufalému zápasu na obranu nejdražších statkův svých: celý ten system musil by se ze základův vyvrátit a na zříceninách jeho postaviti zákonník práva, lásky a svobody. A jako system sám i nástrojové jeho musili by se rozlámat. Neboť vedle bureaukracie nemůže nikdy obstáti svoboda, dokonce pak vedle bureaukracie takové, jakou si odchovalo Rakousko .... Nuže, troufá si toto všecko nynější vláda provésť? jest si vědoma takové síly a moci?“ *)

Takovémuto připomenutí dodávala váhy výstraha kabinetu Belcrediova, který se rozpadl o tutéž překážku, již zanedbal odstraniti v čas, o zatvrzelý odpor bureaukracie; ale ministerstvo Hohenwartovo poraženo bylo stejnou zaslepeností jako někdy Belcrediovo, ponechávajíc veškeré úřady v rukou zarytých ústavákův. Při takovém stavu věci, a když od vlády nevycházela žádná iniciativa ku provedení slibovaných oprav, ano bureaukracie cislajtanská neustávala ve svém nepřátelství k Čechům, což divu, že ozývaly se veřejné stesky, kterak za Hohenwarta děje se totéž jako za Giskry, a že národ sám chopil se iniciativy četnými žádostmi kompetentních sborů a spolků k jednotlivým ministrům, jmenovitě k Jirečkovi, za odstranění nenáviděných zákonů školních a zavedení rovnoprávnosti na universitě Pražské, k Habětínkovi za rovnoprávnost u soudů, k Schäffleovi v záležitostech českého průmyslu a obchodu. Žádosti takové docházely mini-

*) Národní Listy, č. 39.

sterstva nejenom z Čech, nýbrž i z Moravy a Slezska, jmenovitě z Opavska podána petice o jazykovou rovnoprávnost vůbec, opatřená asi 1500 podpisů tamějších občanů, s větší části členů obecních výborů.

Ministerstvo zatím nikterak nezahálelo, třebas akce jeho byla váhavější nežli přání netrpělivých horlivců národních, nýbrž vyjednávalo cestou soukromou s předními vůdci národu o vyrovnání se s českou státoprávní oposicí, zároveň pak svolalo důvěrníky ku proskoumání stížností proti nově zavedenému řádu školnímu. Při tom bylo ministerstvu vésti tuhý zápas s říšskou radou, v níž ústaváci měli většinu, která urputně postavila se proti předloženým jí návrhům o rozšíření kompetence zemských sněmů. Návrhy ty jsou zamítnuty, a když později Hohenwart netajil se s úmyslem svým, učiniti Čechům za právo, přijata Herbstem navržená adresa k císaři, kterou projevena byla ministerstvu nedůvěra. Císař odpověděl, že ministerstvo požívá jeho úplné důvěry, načež dne 11. července obě sněmovny říšské rady jsou odročeny, 12. srpna pak poslanecká sněmovna rozpuštěna. Zároveň svolán sněm český na den 14. září.

Vyjednávání s kabinetem Hohenwartovým ve jménu národu Českého vedli Rieger a hrabě Jindřich Klam-Martinic, tento co náčelník historické šlechty české; pozváni opět a opět do Vídně měli opětné porady s ministerstvem o to, jakým spůsobem by se žádoucí vyrovnání provésti dalo k obapolnému spokojení bez ujmy práv jiných zemí, nabytých dosavadní ústavou. Výsledek těchto porad byly hlavně předlohy zákonů pro sněm český i pro radu říšskou, do které měli Čechové vstoupiti jen k vůli vyrovnání a zákonnímu změnění ústavy, avšak s náležitou výhradou proti všemu praejudikatu.

Mezi tím jalo se konečně ministerstvo i skutkem jeviti upřímnou vůli svou všemožným odčiňováním křivd od předchůdců svých na národu Českém páchaných, dílem instrukcemi úřadům vydávanými, dílem vyhovováním oprávněným žádostem na ně vznášeným, což mělo za následek vzrůstání k němu

důvěry národu, jemuž otvírala se vyhlídka v utěšenější budoucnost.

Příznivý Čechům obrat ve smýšlení samého dvora jevil se i v cestování po Čechách a Moravě mladistvého korunního prince arciknížete Rudolfa, který byl od obyvatelstva srdečně vítán, sám pak svým prostomilým vystupováním, obzvláště známostí jazyka českého všudy sobě mysli obecenstva naklonil.

Jiným důkazem úplně změněné politické situace bylo jmenování nového náměstka království Českého na místo zemřelého v únoru knížete Mensdorff Dietrichsteina. Tenkráte povolán za zeměsprávce Čech opět, jak od starodávna až do r. 1844 obyčej býval, vynikající člen vysoké šlechty české v osobě Bohuslava hraběte Chotka, syna nezapomenutelného nejvyššího purkrabího Pražského hraběte Karla Chotka.

XIV.

Státní právo koruny České uznáno. Fundamentalní články. Vyrovnání v poslední chvíli zmařeno. Odstoupení Hohenwartovo. Koller opět místodržitelem. Dojem v národu.

Dne 14. září zahájen český sněm, jehož předsedou co nejvyšší maršálek jmenován na místě Alberta hraběte Nostice, na začátku téhož roku zemřelého, vlastenecký kníže Jiří Lobkovic. Tu byl čten reskript císařský ze dne 12. září, v němž král mluvil k sněmu takto:

„Majíce v paměti státoprávní postavení koruny České a jsouce Sobě povědomi slávy a moci, kteréž tato koruna Nám a předkům Našim propůjčila, mimo to jsouce pamětlivi neoblomné věrnosti, s kterou obyvatelstvo země České každé doby trůn náš podporovalo, **uznáváme rádi práva tohoto království a jsme hotovi, toto uznání přísahou Naší korunovační obnoviti.**

„Avšak my nemůžeme se s druhé strany vytáhnouti ze slavných závazků, v které jsme naproti Našim jiným královstvím a zemím vešli diplomem Naším daným dne 20. října

1860, základními zákony státními, vydanými dne 26. února 1861, a přísahou korunovační vykonanou Našemu království Uherskému. S uspokojením tedy u vědomost béřeme ochotnost vyslovenou v nejponíženějších adresách sněmu Našeho království Českého, jichž datum 14. září a 5. října 1870, uvésti práva, k nimž tato země se táhne, ve srovnalost s tím, čeho vyhledává mocnost říše, a s právy jiných království a zemí.

„Vyzýváme tedy sněm, aby s touto myslí práci započal, aby mírně a smiřlivě vzal v poradu, kterak by státoprávní poměry Našeho království Českého, jak toho čas žádá, se uspořádaly, a aby učinil, bychom bez porušení práv jiných Našich království a zemí ukončiti mohli spor ústavní, kterýž, kdyby déle ještě trval, blaho Našich věrných národů v nemalé nebezpečenství by uvedl.“

Zároveň předloženy sněmu návrhy vládní na změnu volebního řádu, tak velice nutnou a naléhavou, pak návrh zákona k ochraně obou národností zemských. Změnou volebního řádu mělo napraveno býti bezpráví činěné národu našemu tím, že chytrácky vymyšlenými ustanoveními dosavadního řádu toho přirozená veliká většina českého obyvatelstva v zemi uváděna jest v menšinu zastupitelstva svého na sněmě. Změny této nepřestal se národ Český dovolávati po celé desetiletí bez prospěchu. Zákonem o národnostech měla zase německé menšině obyvatelstva dána býti záruka, že národnost jejich nikterak nebude naproti národnosti české v právech svých skrácena, nýbrž úplně na stejno postavena s touto.

Uznání státního práva českého, obsažené v posledním reskriptu císařském, radostným plesem naplnilo veškerý národ Český, který konečně spatřoval se u cíle svých tolikaletých snah o dosažení toho postavení, jaké mu náleží dle práv božských i lidských, i nebylo nikoho, komu by po tak slavném osvědčení se koruny připadlo na mysl, že i to může býti klamným přeludem, podobným tak mnohým předešlým. Srdce všech věrných národovců jásala, že obnovena bude dávná sláva milované vlasti, a tato sama přijala na se vese-

lejší tvářnost. Všude okázalým způsobem slaven šťastný obrat, a královský reskript rozšířen v tisících skvostných výtiscích, aby ve více neb méně drahém rámci zavěšen zdobil nádherné i skrovné příbytky plesajících vlastenců.

Ale němečtí poslancové na sněmě zadali hned na počátku protest proti uznání historických práv království Českého a opustili sněmovnu.

Na to vyvolil sněm komisi, která měla vypracovati návrhy, jakým způsobem by obnovení práv zemských a zákonodárná samostatnost království uvedena býti mohla ve shodu se zřízením ostatních zemí říše Rakouské. Prací těch účastnili se na prvním místě Rieger a Klam-Martinic, a komise přijala po nepatrných změnách tak zvané fundamentalní články, před tím již od těchto dvou vůdců českých v poradách s ministry Hohenwartem a Schäfflem ujednané a na vyšších místech soukromě schválené.

Hlavní obsah fundamentalních článků byl následující. Království České uznávalo za věci všem královstvím a zemím říše společné: záležitosti zahraničné, vojenství a záležitosti finanční, pro něž má býti výkonným organem společné ministerstvo říšské, zákonodárnými sbory pak delegace uherského sněmu a delegace sněmů ostatních zemí, do kterýžto poslední má sněm český vysílati 15 delegatů a 8 náhradníků. Dále uznávalo království České všecky smlouvy uzavřené s královstvím Uherským. Všecky záležitosti týkající se království Českého, které nejsou prohlášeny za společné záležitosti celého mocnářství, náležejí v zásadě co do zákonodárství českému sněmu, a pokud se týče správy, české vládě zemské. Mimo to obsahovaly články fundamentalní podrobná ustanovení o tom, jakým způsobem se má dohodovati království České s jinými zeměmi neuherskými v záležitostech, které sice nejsou vyhraženy za společné vší říše, ale nicméně dotýkají se společných zájmů některých jednotlivých zemí. Dále ustanovena kvota, kterou má království České přispívati na potřeby říšské. Konečně bylo království České ochotno přivoliti, aby k vyřizování jistých záležitostí, méně příhodných

k tomu, aby se o nich jednalo v jednotlivých sborech zastupitelských, zřízen byl zvláštní nezávislý sbor, senat. Sbor ten měl se skládati z členů dílem dědičných, dílem od císaře z osob, jež by mu jednotliví sněmové navrhli, doživotně jmenovaných. V senatu takovém měly jednotlivá království a země zastoupeny býti poměrně k své důležitosti. Kompetence jeho měla se vztahovati na státní smlouvy, které by říši anebo jednotlivým částem jejím ukládaly nějaké břemeno neb závazek; na rozhodování vnitřních ústavních neb státoprávních sporů, a na podávání dobrého zdání v jistých vytknutých záležitostech. Při tom ve všech věcech, které by se týkaly státoprávního postavení království Českého neb koruny České, vyhraženo přivolení českého sněmu. V těchto fundamentalních článcích, které měly činiti základní zákon zemský království Českého, směly se státi změny jenom s přivolením českého sněmu.

Patrno, že tu se strany české činěny říši znamenité ústupky, jednak bezvýminečným přijetím uherského vyrovnání, které se bylo stalo bez přičinění Čechů, jednak upravením poměrů k říši a jednotlivým jejím částem.

Fundamentalní články přijaty jsou sněmem jednohlasně, taktéž nové vládou předložené zákony o volení do sněmu českého a ochraně obou národností. Usnešení sněmu spolu se zvláštní adresou odevzdala císaři deputace, vedená nejvyšším maršálkem zemským. Rokováno potom ještě o zákonu školním z říšské rady vyšlém, proti němuž tak mnohé a veliké stížnosti byly vznikly, i přijat od sněmu návrh, aby proskoumány byly zvláštní komisí a školství v Čechách odkázáno zákonodárství domácímu. Další jednání své odložil sněm až k době, kdy jej dojde císařské rozhodnutí o článcích fundamentalních.

Když takto naděje Čechů na konečné vyrovnání s říší cíle blízkými býti se zdály, napínali nepřátelé národa našeho tím usilovněji veškeré síly své; uveřejnění českých vyrovnavacích návrhů spůsobilo divokou bouři nejen v žurnalistice

lejší tvářnost. Všude okázalým spůsobem slaven st
a královský reskript rozšířen v tisících skvostný
aby ve více neb méně drahém rámci zavěšen zdo
i skrovné příbytky plesajících vlastenců.

Ale němečtí poslancové na sněmě zadali
čátku protest proti uznání historických práv k
ského a opustili sněmovnu.

Na to vyvolil sněm komisi, která měla vy
vrhy, jakým spůsobem by obnovení práv ze
konodárná samostatnost království uvedena b
shodu se zřízením ostatních zemí říše Rakous
účastnili se na prvním místě Rieger a Klam-M
mise přijala po nepatrných změnách tak zvan
talní články, před tím již od těchto dvou
v poradách s ministry Hohenwartem a Schä
a na vyšších místech soukromě schválené.

Hlavní obsah fundamentalních článků
Království České uznávalo za věci všem králo
říše společné: záležitosti zahraničné, vojens
finanční, pro něž má býti výkonným organe
sterstvo říšské, zákonodárnými sbory pak del
sněmu a delegace sněmů ostatních zemí, do
má sněm český vysílati 15 delegatů a 8 n
uznávalo království České všecky smlouvy u
stvím Uherským. Všecky záležitosti týkající
ského, které nejsou prohlášeny za společné
mocnářství, náležejí v zásadě co do zákon
sněmu, a pokud se týče správy, české vlá
to obsahovaly články fundamentalní pod
o tom, jakým spůsobem se má dohodovat
s jinými ze[illegible] neuherskými v záležitost
jsou vy[illegible] společné vší říše, a
se sp[illegible] ých jednotliv
[illegible] království Če
[illegible] království
[illegible] tých záleží

Vídeňské, nýbrž i u takových rakouských diplomatů, kteří živlu německému nadržovali. Ústavověrci na všech stranách ucházeli se o mocné spojence, Giskra odebral se do Pešti hledat pomoci u Maďarů, na sněmích cislajtanských pak, vyjma sněm tyrolský, prohlašovali se Němci proti článkům fundamentalním, a k tomu ke všemu pojil se rozhodující vliv Pruska. I říšský kancléř hrabě Beust a předseda uherského ministerstva hrabě Andrassy usilovali na rozhodujícím místě o zmaření českého vyrovnání. Ve veliké radě korunní, v níž zastoupena byla všecka tři ministerstva, pod předsednictvím samého císaře, prohlášeny jsou fundamentalní články za nebezpečné říši, a Čechové měli býti vyzváni, aby zřeknouce se jich podrobili právo koruny České platnému rozhodnutí říšské rady. Rieger a Klam-Martinic povoláni opět do Vídně a předložen jim návrh ten, k němuž oni arciť nesvolili. Hohenwart, jemuž předložen byl ku podpisu nový reskript ze dne 30. října, kterýmž předešlý reskript od 12. září byl v podstatě své zrušen a sněm český vyzván k bezvýminečnému obeslání říšské rady, odepřel podpis ten a zadal se všemi kolegy svými, vyjma Holzgethana, za propuštění, kterého se jim také dostalo. Tak stalo se, že k úžasu celého Českého národu a k nemalému podivení politického světa vyrovnání již bezmála hotové na zmar přišlo.

Dne 4. listopadu čten byl na sněmě českém nový reskript císařský, i zvolena jest komise třiceti členů, aby se uradila, jakou by sněm dáti měl na něj odpověď, a již dne 8. listopadu přečetl kníže Karel Švarcenberk návrh její, který zněl takto: „Sněm, maje v paměti, že státoprávní postavení království Českého bylo uznáno, a uvažuje, že státoprávní postavení tohoto království vylučuje rozhodování každého jiného sboru zákonodárného, prohlašuje, že setrvati chce na svém náhledu právním o samostatnosti království Českého ve spolku států rakouských, že státoprávní postavení nemůže jinak upraveno býti, než úmluvou mezi sněmem a legitimním králem, a usnáší se tedy odepříti volby do říšské rady neuherských království a zemí.“ Návrh ten byl jednohlasně přijat,

ale hned na to sněm z nařízení vlády zavřen. Zároveň poděkoval se hrabě Chotek z úřadu místodržitele.

Též na Moravě obdržela roku 1871 ve sněmě národní strana vrch, sněm moravský projevil na to souhlas s fundamentalními články sněmu českého a vyslovil přání, aby pro země koruny České byl zřízen při osobě panovníkově společný kancléř co hlava vlády těch zemí. Po obratu však, jenž nastal v politické situaci koncem října, byl moravský sněm rozpuštěn a nastaly neblahé poměry dřívější.

Sestavení nového kabinetu svěřeno knížeti Adolfu Auersperkovi, bratru bývalého předsedy ministerského knížete Karla, jenž povolal k vládě muže smýšlení rozhodně ústaváckého. S opravy volebního řádu a se zákona k ochraně obou národností sešlo docela, a vyjednávání o fundamentalních článcích bylo přetrženo. Místodržitelem v Čechách jmenován opět generál Koller, a v prosinci vypsány jsou do říšské rady přímé volby. V českých městech a okresích zvoleni jsou opět deklaranti a v kurii velkostatkářů zvítězila opět strana historického práva, tak že jen poslancové z německých okresů do Vídně se dostavili. V Moravě při nových volbách do sněmu přidala se většina velkostatkářů opět na stranu vlády, a tím Němci znova obdrželi vrch, načež poslanci národní, počtem 35, ze sněmu se vzdálili.

Jaký dojem učinil zmar vyrovnání na národ Český, snadno sobě pomysliti. Každého srdce českého zmocnil se cit nevýslovné hořkosti, toto nové zklamání bylo trpčí nad všecka předešlá. Nezbývalo nic nežli tichá resignace, a té se také národ na ten čas oddal; ale tato resignace nebyla ještě zoufáním. Kdo pozorně sledoval běh událostí, musil pozorovati, že vláda vždy jenom tenkráte ukazovala Čechům tvář přívětivou, kdykoliv bylo zle a ona pomoci jejich potřebovala; i zbývala ještě jedna čáka, ovšem čáka zoufalá, ale čáka jediná — válka. Ne snad, že by od té byl národ očekával spásu změnou státní příslušnosti své — tak zpozdilou myšlénkou bavili se pouze jednotliví přemrštěnci, — ale v nesnázi takové bylo by Rakousko musilo vzít opět útočiště své k osvědčené věrnosti

české, a tenkráte nemínili Čechové prodati svou pomoc tak lacino. Od té doby počal národ Český spoléhati se na zápletky zahraničné a prozatím zdržoval se vší samostatné akce; brzká možnost případu takového nebyla při zaslepenosti vnější politiky rakouské, která byla i pruskou válku zavinila, vyloučena z kombinace.

Jakkoli vyrovnání bylo zmařeno, národ neosvědčil se nevděčným těm mužům, kteří byli usilovali o jeho provedení. Když Rieger posledně vrátil se z Vídně do Prahy, vyšly mu davy lidstva vstříc k nádraží, když pak do povozu svého sedal, vypřaženi z něho koně a vůdce národu vezen jest od českých studujících přes Václavské náměstí do svého bytu za nepřetrženého provolávání slávy. Klub českých poslanců podal Riegrovi a hraběti Klam-Martinicovi adresu díků jménem vlasti za jejich snahu k docílení vyrovnání, a zároveň množství měst udělilo čestné občanství bývalým ministrům Hohenwartovi, Schäfflemu, Jirečkovi a Habětínkovi.

Tak skončila památná episoda Hohenwartova.

XV.

Život národní. Známky smířlivosti německého lidu v Čechách. Národní rvačky. Montagsrevue. Zájmy hmotné. Nekrology.

I tohoto roku život národní vedle politického ruchu bujně se rozvíjel, obzvláště za příznivější doby Hohenwartovy, o čemž svědčily nezbytné příležitostné slavnosti národní, z jichž velikého počtu zde alespoň o nejpřednějších se zmíníme. Nejhlučnější všech byla bez odporu slavnost svěcení praporu Brněnského Sokola, odbývaná dne 29. května. Dostavily se k ní nejenom četné Sokolské spolky z Čech a z Moravy, ale i větší počet jiných spolků z obou zemí se svými prapory, dohromady 107, pak 12 hudebních kapel; pouhý průvod veškerých těch spolků páčen přes 12 tisíc osob, mezi nimiž bylo ke 200 jezdců. Mimo to dostavil se veliký počet diváků z města i z venkova, i byla veliká nouze o byty pro hosti. Slavnost zahájena byla daleko se rozlehající písní husitskou

„Kdo jste boží bojovníci“, a ukončila se sborem „Svoji k svému“. Při hostině pronášeny vlastenecké přípitky, mezi jinými od dr. Pražáka, tehdejšího národního vůdce Moravanů, Zeithammera a hraběte Egberta Belcrediho. Památný den ten přispěl mocně k utužení bratrského svazku mezi Čechy a Moravany. Téhož roku, taktéž v měsíci květnu, začala v Brně na akcie stavba Besedního domu, určeného pro rozličné národní spolky.

Významem svým vynikaly dvě slavnosti na počest národního našeho paedagoga Komenského. V Brandejse nad Orlicí byla dne 15. srpna odhalena pamětní deska na domě, v němž oslavenec druhdy sepsal svůj „Labyrint světa“, za velikého účastenství obecenstva, načež shromážděné tam přečetné učitelstvo odebralo se ke sjezdu učitelskému do Přerova na Moravě. Dne 18. listopadu pak slavena byla v Praze i na mnohých jiných místech, hlavně návodem učitelstva, důstojným spůsobem 200letá památka úmrtí téhož nesmrtelného našeho krajana. Ve veškerých městských školách Pražských vykládali učitelé žactvu ve stručnosti život Komenského a jeho zásluhy o vzdělání člověčenstva. Večer byly městské školy slavnostně osvětleny, mezi okny jejich vystavena ověnčená poprsí oslavence; na školním domě Pražského předměstí Smíchova zasazeno bylo k trvalé památce kovové poprsí Komenského.

Dne 2. února okázale slaveno jest 25leté trvání Měšťanské Besedy Pražské, spolku v národním i politickém životě Pražském tak velice důležitého. Při hostině řečnili zejména Palacký, Brauner, Rieger, Sladkovský a Dittrich, i provolávána s nadšením sláva měšťanstvu Pražskému a celému Českému národu.

Ku konci května odbýván v Praze sjezd českých přírodozpytců, mathematiků a inženýrů, druhý toho druhu a mnohem hlučnější než lonský, neboť napočítáno přes 200 účastníků. Hlavně na něm jednáno bylo o potřebném rozšíření vyučování přírodním vědám na středních školách. Na venkově

svolávány oblíbené tábory nejenom ku politickým, nýbrž i k národním a kulturním účelům.

Ani za vyrovnavací akce ministerstva Hohenwartova nescházelo v táboře našich nepřátel zlomyslných štváčů, hledících proti sobě popouzeti obě národnosti v zemi. Jeden z takových byl cizozemec profesor Linker na universitě Pražské, který vyzývavými velkoněmeckými demonstracemi pobouřil české studentstvo až ke shluknutí a veřejným výtržnostem, proti nimž byla policie nucena zakročiti. Pohoršení tím na universitě spůsobené bylo takové, že vláda musila Linkerovi zakázati další přednášky.

Takových popuzovatelů i na venkově byla hojnost, ale přes to všecko zmáhaly se snahy o národní smír v zemi mezi obyvatelstvem německým v potěšitelné míře, i docházely z krajů německých četné souhlasy se směrem od vlády nastoupeným. Tak německé obce okresu Novopackého zaslaly místodržiteli adresu, v níž radostně vítaly jednání vyrovnací od vlády započaté, „které oběma národnostem království Českého vrací jich práva a jest s to, aby na všecky příští časy mír i svornost v zemi pojistily“, káraly německé poslance pro vystoupení ze sněmu a končily vřelou prosbou: „Bůh račiž J. C. M. osvíti, aby se nijakými úklady podskočných nepřátel země a říše, kteří jenom sváry rozsévati chtějí, másti nedal a na cestě nastoupeného vyrovnání setrvati ráčil.“ Rozličné katolicko-politické spolky německé, mezi nimi jmenovitě Kadaňský, zaslaly sněmu osvědčení svá pro vyrovnání. Poslanec Jan hrabě Harrach obdržel přípis od 48 německých voličů Rokytnických, vyzývajících jej, aby na sněmě působil ve smyslu vyrovnání. Skrze okresní úřad Nýřský zaslalo 37 německých obcí pošumavských vládě osvědčení, v němž vyslovovaly přání, aby konečně odstraněno bylo ono „napnutí, jež po více již let mezi oběma národnostmi v Čechách trvá a všelikému blahodárnému rozkvětu překáží“. Kárajíce vystoupení ze sněmu poslanců německých končily slovy: „Jsme nuceni veřejně a rozhodně prohlásiti, že vnitřní mír a vyrovnání mezi oběma národnostmi... bez ohledu si přejeme,

a že k jeho dosažení dle nejlepších sil svých se přičiniti hotovi jsme.“ Zastupitelstvo smíšeného okresu Manětínského, skládající se z 9 českých a 9 německých členů, vyslovilo jednohlasně svou „úplnou důvěru vládě a úplný souhlas s jednáním jejím v díle míru“, a uzavřelo poslati adresu důvěry předsedovi ministerstva hraběti Hohenwartovi. Zároveň usnešeno, že členové zastupitelstva budou k tomu působit, aby obce celého okresu (30 českých a 30 německých) přiměli k stejným usnešením. Také německé obce Jezová a Vrchbělá okresu Bělského projevily nesouhlasení své s vystoupením ze sněmu německých poslanců. Neméně proti zákonům školním docházely četné protesty německých obcí.*)

Mohli bychom zde uvésti podobná osvědčení ještě celé řady jiných německých obcí z nejrozličnějších krajů Čech, ve kterých vyslovována solidarnost se snahami obyvatelstva českého, neobmezená důvěra ve vládu a vroucí přání, aby započaté vyrovnací jednání šťastně bylo ku konci přivedeno; avšak již z těchto nečetných ukázek viděti, že docílení národního smíru v zemi bylo na nejlepší cestě, a že při delším trvání v úřadě kabinetu Hohenwartova zajisté byl by došel žádoucího uskutečnění. Avšak zmařením vyrovnání, když s hůry zavál protivný vítr, nejenom zastaven jest smířčí ruch mezi Němci v Čechách, nýbrž nastalo i nové štvaní národností proti sobě, zuřivější ještě než před tím.

Zatím neblahá roztržka v straně národní čím dále tím více ještě se přiostřovala, ano vzavši na sebe tvářnost již ne počestného boje o zásady, nýbrž divokého zuření slepé osobní vášně dosáhla stupně přímo úžasného. Ve Vídni stal se nový německý časopis „Montagsrevue“ organem roty škandálů žádostivé, napadající po uličnicku nejzasloužilejší muže národu Českého,**) jichž i soukromé a rodinné poměry drzým způsobem vynášeny na světlo. Prvním faktorem při tomto

*) Pokrok, č. 272, 274, 276 a sled.

**) Pokrok (č 137) konstatoval, že v Montagsrevue s jedinou výminkou Nebeského, Nerudy, Sabiny a Tůmy tupeni jsou všickni spisovatelé čeští.

počínání, pro něž těžko nám nalézti pravého jména, byl Vratislav (vlastně Karel) Šembera, ctihodného muže nezdárný syn; ale brzy usvědčeni jsou i jiní žurnalisté čeští,*) že tomuto hanebníku propůjčovali se co pomahači. Pohoršení bylo v celém národu nesmírné, a polemika, vzniklá z toho mezi Národními Listy s jedné a Pokrokem i Politikou, v kterýchžto časopisech neplechy ty byly odhaleny, s druhé strany, nabyla rázu tak bohopustého, že obecenstvo samo veřejně vyslovovalo svou ošklivost nad řáděním takovým a obě rozkacené strany k míru napomínalo. Věci došly tak daleko, že s obou stran dovoláváno se soudu, ovšem s malou ctí. Aby sporu tomu alespoň částečně odňat byl osten jizlivého sváru osobního, přijat jest Pokrok, až dosavad majetek Skrejšovského, proti němuž v první řadě čelily zuřivé tyto útoky, od 1. července v majetek Palackého a Riegra, čímž stal se prohlášeným organem vůdců národních.

O hmotné zájmy pečovaly vydatně četné spolky buď již starší anebo k účelu tomu nově zakládané. Byltě právě roku toho ruch spolkový neobyčejně čilý, ano v průběhu jeho potvrzeny místodržitelstvem českým stanovy více nežli 550 nových spolkův, z nichž arciť mnohé, jak dříve již od nás pověděno, byly dosti zbytečné. Spolkovou činností založena jest v Praze česká obchodní škola, v Budějovicích ústav pro hluchoněmé, o nějž dobyl si zvláštní zásluhy velikomyslný biskup tamější Jan Valerian Jirsík. Ze spolků nově založených jmenujeme před jinými Spolek pro vývoz a přívoz, hlavně do východních zemí slovanských, kterýžto hned s počátku rozsáhle působiti se jal, založiv jmenovitě v Petrohradě a v Moskvě filialky; dobročinný Ženský výrobní spolek a Matici průmyslnickou k vydávání spisů odborně prakticky anebo všeobecně poučných. Záložny také letos odbývaly sjezd. V Praze spořádána v měsíci květnu výstava průmyslní a umělecká na Střeleckém ostrově. Dávnému přání obchodnictva

*) Redaktor Pokroku, žalovaný od nařknutých pro urážku na cti, jest od porotního soudu jednohlasně uznán za nevinna.

vyhovělo ministerstvo Hohenwartovo povolením Praze zvláštní bursy.

I letos utrpěl národ náš citelné ztráty úmrtím. V noci na 1. ledna zemřel 58 let stár profesor Karel Vladislav Zap, jeden z nejpilnějších spisovatelů českých, jenž oblíbiv sobě záhy studium země- a místopisu vydal roku 1836 první českou topografii Prahy, později pak více jiných prací z oborů těch, vyšlých částečně nákladem Matice české, částečně ku potřebám školním. Na slovanském sjezdu v Praze roku 1848 byl spolu se Štulcem prostředníkem mezi odborem českým a polským. Nemalou zásluhu získal si co redaktor obrázkového časopisu „Poutník“ a později co redaktor vydávaných od Matice „Památek archaeologických a místopisných“, největší však co spisovatel důležitého díla národního „Českomoravské kroniky“. Mimo to byl Zap jedním z nejčinnějších údů Jednoty Svatovítské. Roku 1861 zvolen byl také za poslance do sněmu českého. Povahy byl přímé, poctivé a rázné, nepřítel všech malicherných ohledů.

Od vlastenců obou národností želen byl upřímně nejvyšší maršálek zemský hrabě Albert Nostic, jenž zemřel 25. ledna v 64. roce svého věku. Slynultě vznešenou šlechetností povahy a vřelým vlastenectvím, a jakkoliv nepřiznával se k národnosti naší, byl stejně spravedliv k Čechům i Němcům. Již před rokem 1848 účastniv se v první řadě všelikých snah k zvelebení vlasti byl buď předsedou, jednatelem nebo členem správního výboru četných spolků a ústavů vlastenských, a také v oboru humanitním a dobročinném působil blahodárně. Po roce 1848 pak, jakož ve spise našem na svém místě povědíno, vynikal v nejedné akci politické co horlivý obhájce státního práva českého. Hrabě Albert Nostic byl bez odporu jedním z nejzdárnějších synů a pravou ozdobou české vlasti.

K starším vlastencům náležel dr. lékařství Václav Staněk, spisovatel z oboru přírodovědy, jenž zemřel v Praze 19. března 67 let stár. Od něho jsou „Základové pitvy“ (1840, s atlasem) a „Přírodopis prostonárodní“ (1843), část

Malé encyklopedie, vydávané Maticí českou. Roku 1848 zvolen do říšského sněmu setrval v něm až do jeho rozpuštění; roku 1851 byl členem komise k ustanovení české terminologie vědecké; roku 1862 pomáhal zakládati Spolek českých lékařů, jehož stal se místopředsedou a později jednatelem, roku 1865 členem redakce časopisu od něho vydávaného. Několikráte byl Staněk také členem Sboru matičního.

Dne 16. září, skončiv 68. rok života svého, rozloučil se s ním Jan Erazim Vocel, slovutný básník a učenec, jehož „Přemyslovci“, „Meč a kalich“, „Labyrint slávy“ pojišťují mu čestné místo mezi vynikajícími básníky českými, vědecké pak práce, spadající hlavně v obor starožitnictví českého, jmenovitě „Pravěk země České“ (za kteréž dílo universita Petrohradská udělila mu diplom doktora slovanské filologie), řadí jej do prvního šiku českých učenců. Mimo to redigoval Vocel po celou řadu let Časopis musejní s chvalitebnou péčí a obezřelostí, sám obohativ jej četnými výtečnými pracemi. Pohnutého roku 1848 zvolen byl Vocel za setníka známého sboru Svornosti, pak do Národního Výboru, později za poslance do říšského sněmu, na kterém ve Vídni i v Kroměříži věrně se držel pravice. Roku 1850 jmenován jest profesorem archaeologie české a historie umění na universitě Pražské, kteréž místo zastával až do smrti. Vocel byl také členem sboru matičního, a nejdříve jednatelem, později pak předsedou archaeologického sboru musejního. Také „Slovník Naučný“ čítal jej mezi své nejdůkladnější spolupracovníky, jmenovitě v oboru právnictví Českého a slovanských starožitností.

V síle mužného věku, 50 let stár, skonal v Praze 10. prosince jeden z předních umělců českých, malíř Josef Manes. Co syn profesora na umělecké akademii Pražské byl sám žákem ústavu toho, dalšího pak zdokonalení dosáhl v Mnichově. Vrátiv se odtud usadil se stále ve svém rodišti Praze, a stejně národu svého jako umění miloven stal se roku 1848 výborem Slovanské Lípy a jedním ze zakladatelů Jednoty výtvarných umělců, bohužel brzy zaniklé. Od těch dob žil

v Praze až do své smrti co praktický umělec a provedl mnohé práce nevšední ceny. Z historických obrazů jeho vynikají obzvláště Petrarka a Laura, Albrecht Dürer na cestě do Italie a Smrt Lukáše van Leydena. Neméně výtečný byl v malbě životní a v podobiznictví, též podal překrásné ilustrace k Rukopisu Kralodvorskému. V posledních letech zanášel se Manes nejvíce nákresy ornamentními, z nichž jmenujeme dvéře ke chrámu Karlínskému a velezdařile alegorické malby dvanácti měsíců na starožitném orloji staroměstském v Praze. Práce Manesovy vynikají vesměs poetickým, důstojným ponětím, nejbedlivějšími studiemi a skvělou technikou, ale především vyšším směrem, jenž pohrdá každým šarlatánstvím.

XVI.

1872. Nová persekuce. Mizerie školní. Exekuce a sekvestrace, uvěznování žurnalistů. Obmezování ústavních práv. Zápověď češtiny u vojska. Poměry moravské. Pronásledování tisku, delegování německých porot, objektivní řízení. Vytrvalost národa. Osudy královského reskriptu.

Za ministerstva Auersperka II. a druhého místodržitelství Kollerova vrátily se do Čech a do Moravy tytéž trudné poměry, kterým sotva byl kabinet Hohenwartův s velikým úsilím jenom nedostatečně konec učinil. Za krátkou dobu, ve které bureaukracie cislajtanská byla nucena držeti jakž takž na uzdě obvyklou svou libovolnost, tím více jí nyní pouštěla vůli, a persekuce národu Českého slavila nové a tím slavnější triumfy. Stíhání tisku, konfiskace, obmezování samosprávy i všelikých svobod ústavních, pronásledování učitelů odpírajících volby do školních rad, exekuce a sekvestrace pro nezapravené daně, všemožné týrání vlasteneckých spolků, vylévání si sprosté pomsty na jednotlivých vynikajících národovcích, všemožné urážení národnosti české bylo na denním pořádku.

Zemská školní rada, nejvyšší to úřad pro záležitosti školní v Čechách dle nových zákonů, které se potkávaly se všeobecným odporem v národě, požadovala od zemského vý-

boru z pokladnice zemské přes milion zlatých k uhražení výdajů školních za minulých patnáct měsícův, kteréžto nadobyčejné výlohy spůsoboval hlavně nynější složitý dozor nad školami. Zemský výbor odepřel ten požadavek jakožto zákonitě neodůvodněný, načež místodržitelství zabavilo výplaty zemských peněz (totiž přirážek k císařským daním a platů vyvazovacích) přes všeliké protestování zemského výboru proti takovému neoprávněnému jednání.

Při tom všem nedostávalo se peněžitých prostředků na příliš složitý aparat školní, a ve mnohých okresích nevypláceno po více měsíců žádného služného učitelům, kteří tím uváděni jsou v největší nesnáz. Což divu, že nová organisace školní potkávala se všude s nejtužším odporem, a jak obce tak i učitelstvo nepřestávali se vzdalovati voleb do školních rad, což mělo za následek užívání všelijakých prostředků donucovacích (čehož příklady jsme již uvedli), ano i disciplinarní trestání učitelů. Tím vzrůstala v míře povážlivé nechuť k učitelskému stavu, a zde onde jevil se skutečný nedostatek spůsobilých sil učitelských, tak že na výpomoc musily z nouze povolávány býti osoby k tomu nikterak se nehodící, řemeslníci, vysloužilí vojáci a j.

Daně a jiné poplatky vymáhány jsou s krutou bezohledností exekucemi a sekvestracemi. Tak městské radě Pražské pohroženo sekvestrací obecních důchodů, nezapraví-li v osmi dnech dlužný příspěvek na císařskou policii; v Klatovech pak skutečně uvalena sekvestrace na obecní příjmy a na jmění tamější záložny a provedena exekuce mocí. Podobně dálo se na více jiných místech.

Pro nezapravení v čas poplatku z novinářských insertů vzati do vazby vlastenci neb redaktoři novin, mezi nimi v první řadě Jan Skrejšovský a Julius Grégr, poslancové zemští, s nimiž nakládáno neobyčejně přísně, ano ke Skrejšovskému nedovolen přístup ani jeho přátelům. Když po sejití se sněmu oba dva dovolávali se své poslanecké imunity, kusý sněm, v němž samotní pouze Němci zasedali, svolil k jich další vazbě. Jeden z uvězněných redaktorů, Hodek, o němž

později vyšlo na jevo, že byl zcela nevinně zatknut, pominul se z toho smysly a musil odevzdán býti ústavu pro choromyslné. A přece to byla záležitost taková, která patřila před soud občanský a nikoli trestní.

Obmezování samosprávy dálo se bez všelikého zřetele na právo, bureaukracie míchala se zcela libovolně do záležitostí obcí a okresů vykonáváním nezákonitého dozoru na jich zastupitelstva a překážejíc jim všemožně v pěstování svých interesů, ano vůbec v každém volnějším pohybu. Obzvláště svrchu měli političtí úřadové na obec Pražskou, do jejíž kompetence směle se pletla policie, majíc oporu v místodržitelství, na ujmu a škodu její; ano ministerstvo odepřelo svolení své k pětimilionové půjčce, již chtělo učiniti město ku provedení rozličných podniků obecně prospěšných. Jak málo samostatně směla se obec Pražská i v nejnevinnějších věcech pohybovati, o tom vydává nejlepší svědectví zákaz místodržitele Kollera, účastniti se zvláštní deputací slavného nastolení mladého knížete Srbského Milana, k níž pozvána byla od obce Bělehradské. Rozpouštění obecních a okresních zastupitelstev pod zámínkami dosti malichernými nebylo nic neobyčejného, a proti takovým skutkům úřednické libovůle nebylo žádné odvolání platné.

Podobně bylo i právo asociační činěno úplně ilusorním nesnesitelnou policejní dohlídkou a svévolným týráním všeho druhu, a to netýkalo se jenom politických, nýbrž i zábavných a pospolitý život zpříjemňujících spolků, ano i jednot majících účely praktické, k zvelebování veřejného blahobytu čelící, jako jsou záložny a jiné spolky podnikatelské; ba neušetřeno ani spolků vědeckých, pokud byly v podezření, že v nich se horlivěji pěstuje živel národní. Tak rozpuštěna byla jmenovitě Občanská beseda Karlínská co „státu nebezpečná“.*) i mnohé jiné vlastenecké spolky na venkově, obzvláště Sokolské; záložny podrobovány nejpřísnější kontrole, zamykány a rozpouštěny; Královská česká společnost nauk

*) Pokrok, č. 182.

zbavena dosavadního práva svého, že činní členové její směli míti přednášky na universitě Pražské. Slovem, národ Český měl ve hmotném i duševním ohledu systematicky přiváděn býti na mizinu.

Nenávist všeho českého dosáhla při vládě cislajtanské pomalu takového stupně, že až podobala se slepé zuřivosti, přenášena jsouc do oborů, kde přímo nebezpečno bylo dráždíti cit národní. Tak vojákům českých pluků zakazováno držeti české noviny, a baron Koller zapověděl tajným cirkulářem důstojníkům posádky Pražské mluviti česky na veřejných místech a navštěvovati hostince, kam chodí „státu nebezpečná oposice česká“.*)

Tak jako v Čechách, ano mnohem hůře ještě dálo se na Moravě za místodržitelů ústaváckých, nejprv hraběte Sigmunda Thuna, syna známého našeho přítele hraběte Josefa Matiáše, pak barona Webra, dobré paměti někdy policejního rady v Praze a dozorce nad známým policejním ředitelem Sacher Masochem, později místodržitele českého.**) Bylyť vůbec národní poměry na Moravě mnohem neutěšenější nežli v Čechách, jakkoli tam živel český co do počtu mnohem více převládá nežli v Čechách samých.

Hlavní příčinou toho byla poněmčilost měst, která měla velmi neblahý vliv na obyvatelstvo venkovské, jež co do národní uvědomělosti bylo daleko pozadu za venkovany v Čechách. Nemělať Morava žádného takového národního středu, jakým byla Čechám Praha, odkud by osvěta i vědomí národní šířily se jako světlé paprsky na všecky strany; neboť hlavní město její Brno, ač s dobré polovice české, bylo nicméně od dávna již odcizeno národu a ve vyšších vrstvách svých úplně poněmčeno. Druhou příčinu hledati třeba v historické takořka řevnivosti mezi Moravany a Čechy, jaká se spatřuje všude u pokrevních sousedů, tuto pak ještě podporována byla státo-

*) Pokrok, č. 107.

**) Sacher Masoch sám pravil spisovateli tohoto díla výslovně, že policejní rada Weber ustanoven nad ním za špehouna. Zajisté charakteristické to pro vládu, když dává špehovat své vlastní policajty.

právním postavením k sobě obou zemí. Této tradicionalní nepřízně mezi Čechy a Moravany*) uměli výborně používati nepřátelé národu našeho, vyhýbajíce se všemožně názvu český pro mluvu lidu na Moravě, již nazývali buď moravskou anebo vůbec slovanskou, aby nepřipomínali na solidarnost obou kmenů, a dávnou nedůvěru obecného lidu k Čechům ještě více podněcujíce předstíráním, jakoby Čechové zamýšleli si osobiti panství nad Moravany k jich utiskování a vydírání. V tom směru působil zejména zaprodaný zpronevěřilec Crha ve vládním plátku „Morava“ zvaným, vydařeným to blížencem „Pražského denníku“.

Jestliže v Čechách vláda vždy přece v jisté míře musila šetřiti veřejného mínění, na Moravě zproštěna byla i tohoto posledního ohledu, neboť národní živel měl tam až posavad příliš málo váhy, německé organy pak byly jednosvorny v tupení a snižování oposice. Na Moravě směli si dovoliti a dovolovali si úřadové nepravidelnosti a přechmaty jako nikde jinde na světě, odkud i povstalo významné pořekadlo, že na Moravě jest všecko možná. V takových okolnostech měli buditelé národního ducha mnohem nesnadnější postavení nežli v Čechách, ale obtížím těm úplně rovnala se horlivost a obětavost jejich, a vlastenecké jejich snahy korunovány byly žádoucím zdarem. Nebylo-li v Moravě národní vědomí co do prostranství tak rozšířeno jako v Čechách, bylo za to tam, kde se ujalo, tím vroucnější, a státoprávní oposice moravská, ačkoliv postrádala vydatné podpory historické šlechty, které tam hrubě ani nebylo, nezůstávala pozadu za Čechy u veřejném projevování svého politického smýšlení.

Proti násilí vládnímu byl národ Český úplně bezbranný; spravedlnosti mu nebylo možná se dovolati, any všeliké apelace k vyšším instancím byly marné, kdykoli pak uleviti chtěl tísni své veřejným posteskem, hned byla tu po ruce kon-

*) Zdánlivé toto jich nevření na sebe může vhodně přirovnáno býti ke škádlivému hašteření se mezi sebou jednotlivých členů rodiny; pročež také pořekadla obou stran: „Čech neplech“ a „Moravec nemravec“ nesměji se bráti příliš do opravdy.

fiskace a tiskový soud. Až dosavad byla vláda s českými porotami při tiskových soudech nepochodila, neboť ani jedna z nich neuznala obžalovaného redaktora vinným, pročež připadla vláda na ten prostředek, delegovati pro české tiskové pře poroty německých měst Chebu, České Lípy, Litoměřic, Mostu a j. Marné bylo ohražování se obžalovaných, marné rázné proti tomu osvědčení advokátského sboru Pražského, marný sám odpor Němců. Ani však německé poroty nebyly příliš ochotny k odsuzování českých žurnalistů, kteří s větší části prohlašováni jsou za nevinné.

Jiný spůsob postupování proti novinářstvu českému bylo tak zvané řízení objektivní, zavedené dle návrhu Vídeňského vrchního státního zástupce Lienbachra, dle kterého zakročoval soud pouze proti závadnému článku konfiskováním dotyčného čísla novin bez stíhání redaktora. Tomu sice dáno na vůli, přednésti proti tomu námítky před soudem, ale kde rozhodoval ten a nikoliv porota, rozumí se samo sebou, že dovolávání se práva bylo marné. Nebyloť soudců tak odvážlivých, aby si troufali pronésti výrok vládě nemilý, neboť v takovém případu mohli s jistotou nadíti se brzkého přesazení někam do Rudohoří.*)

Jak vidět, scházelo již málo k tomu, aby stavěny byly šibenice pro všecky Čechy, kteří nechtěli zapříti národnost svou; ale mýlil by se, kdo by se domníval, že národ se dal tím odstrašiti od dalšího setrvání na svém právu anebo jen ochabl v odporu proti nepřátelské jemu vládě. Opět skvěle se osvědčila tuhost povahy jeho, že okamžitý nezdar jeho snah vždy jenom více jej v nich utvrzoval, a pružný jeho duch po každém zklamání v krátce nanovo se sbíral k dalšímu úsilí. Všeliké příkoří, jaké mu bylo snášeti, jen k tím větší vytrvalosti jej podněcovalo, která ovšem nemohla býti prosta trpkého pocitu. Tato nálada jevila se patrně v „osudech“ památného královského reskriptu od 12. září, jímž císař výslovně uznával státní právo koruny České a koruno-

*) V Pokroku č. 290 takový případ uveden.

váním svým je stvrditi sliboval. S reskriptem tím tropeny jsou všelijaké demonstrace, i tištěn jest v rozličných vydáních velikého i malého formatu, hned zlatým hned černým písmem, na tuhém i měkkém papíru, rozvěšován přes noc na veřejných místech anebo rozhazován po ulicích, načež policie a četnictvo mělo nemalou práci s jeho strhováním a sbíráním, jakož i s pátráním po pachatelích, což mělo za následek mnohá vyšetřování a potahování vinných i nevinných osob k soudu. V četných veřejných místnostech (i v úřadovnách obecních), kde reskript co vzácná záruka lepší budoucnosti národu a z úcty k císařskému slovu zavěšen byl ve skvostných rámcích, sundaván a zabavován jest od policejních organů, což bezděky vybízelo k podivným úvahám. Ani v tak osudné situaci, kde takořka jednalo se o bytí a nebytí, nezapřel národ Český přirozený svůj humor, který ho neopouštěl ani v nejsmutnějších jeho dobách.

XVII.

Sněm rozpuštěn. Nové volby, vládní agitace, chabrus. C. k. vlastenskohospodářská společnost rozpuštěna. Odpor ve školní otázce zlomen.

V březnu rozpuštěn jest zemský sněm, ve kterém měla národní strana většinu, a nové volby vypsány na 18., 20. a 22. dubna. Volby tyto byly ze všech dosavadních sněmovních voleb nejpamátnější. Oběma stranám, národní jak vládní, záleželo tenkráte více nežli kdy dříve na tom, aby o novém sněmě obdržely většinu, neboť ta rozhodovala o další politice cislajtanské, pročež nastala s obou stran agitace nad míru čilá. Obzvláště strana německá, s vládou spojená, všecky své síly napínala. V kurii měst a venkovských obcí obě národní strany držely sobě jakž takž váhu, tak že pokaždé rozhodovala kurie velkostatkářů o tvářnosti sněmu. Tu pak jest jedna z nejhlavnějších vad dosavadního volebního řádu ta, že volební boj v kurii té neděje se o jednotlivá místa poslanecká, nýbrž o všecky poslance šmahem, tak že vždy zvoleni jsou v š i c k n i kandidati buď jedné neb druhé strany a

jediný hlas může rozhodnouti o většině celého sněmu. Od roku 1861 zvítězila při volbách kurie té nejdříve strana ústavověrná, postupem času však nabývala vždy více půdy historická šlechta, až konečně se domohla většiny. Při tom však sluší uvážiti tu okolnost, že v žádné z ostatních kurií nepožívá vláda takového vlivu na voliče, jako v kurii velkostatkářské, kde vždy značná část šlechty z obvyklé lojalnosti ochotna jest voliti dle pokynutí s hůry. Šlo tedy o vítězství ve sboru tom, a k tomu jali se s nebývalým úsilím pracovati jak vláda tak i Němci.

V čelo agitace vládní postavil se sám místodržitel baron Koller, který ještě před rozpuštěním sněmu objížděl po celé zemi ony velkostatkáře, kteří buď až dosavad byli hlasovali se státoprávní oposicí anebo hlasování se zdržovali, vynakládaje všecku váhu své autority na získání jich pro stranu ústavověrnou. Zároveň agitováno z presidialní kanceláře místodržitelské dopisy k okresním hejtmanům, aby v obvodu svém všemožně hleděli působiti na velkostatkáře vlivům úředním přístupné k obdržení od nich volebních plnomocenství.*) Jak málo vybíravá byla vláda ve shánění voličů, o tom stačí uvésti zajímavý případ, že jistému šlechtickému statkáři, který nálezem vojenského soudu zbaven byl pro podvod hodnosti důstojnické i šlechtictví, prominuty jsou následky odsouzení toho — avšak s vyloučením schopnosti k opětnému dosažení místa důstojnického — jen k tomu účelu, aby nabyl práva voličského.

Naproti takové agitaci vlády nezůstávala národní strana nečinná. Ze mnoha míst na venkově sbírali se občané v deputace k okolním velkostatkářům, přimlouvajíce se u nich, aby volili se stranou národní. To mělo za následek přísné zakročení vlády proti takovým obcím, jmenovitě proti Kolínu,

*) Někdy kancelář místodržitelská obracela se bezprostředně k velkostatkářům samým, jakož o tom svědčí pověstné psaní presidialního sekretáře ke Gustavu Pabstmannovi, držiteli Mladějova, o jehož uveřejnění získal si zásluhu dr. Jan Jirčák, na ten čas advokát v Sobotce. (Památník Soboteckých a okolních rodákův. Uspořádal Vac. Jar. Černý. Str. 131.)

kde byl jakýsi střed této agitace. I posláno tam vojsko, jež musilo město vydržovat a které mnoho měsíců zůstalo v Kolíně, a mimo to zavedeno trestní vyšetřování s původci té agitace. Zastupitelstvo městské podalo zvláštní památní spis v té věci do rukou samému císaři, když na cestě z Berlína v Kolínském nádraží se zastavil; panovník jej milostivě přijal, ale potom k vyřízení odevzdal ministerstvu nitra, které, jakž nebylo jinak očekávati, rozhodlo o něm v neprospěch Kolínských.

Jest velice pochybno, zdali by všecky vládní prostředky (jmenovitě zkušenosti barona Kollera z objížďky jeho nebyly vždy nejpříjemnější) byly postačily ku pojištění straně ústavácké většiny ve volebním sboru velkostatkářském, kdyby sami Němci nebyli se vydatněji o to přičinili zavedením pověstného chabrusu. A tu rozvíjí se před námi obraz nejhlubší mravní zvrhlosti, jaká sotva má rovného sobě příkladu v dějinách kterékoliv kulturní společnosti lidské. Chabrus jest slovo hebrejské, znamenajíc spolek Židů při veřejných dražbách k odehnání jiných licitantů, aby věc obdrželi co možná lacino, načež o zisk společně se rozdělí. Odtud přeneseno jest na manipulaci ku přeplácení velkostatků, kupovaných od majitelů pochybného politického smýšlení k nabytí volebního práva. K tomu konci založen zvláštní bank „Credit foncier pro království České" s vyřknutým v první řadě účelem kupování a prodávání nemovitých statků, kterémužto peněžnímu ústavu, spočívajícímu na základu sypkém, žádné bezpečné záruky nepodávajícím, dostalo se od vlády neobyčejných výhod, ano i sirotčí peníze v něm ukládati dovoleno. Mezi menšími velkostatkáři, i takovými, jenž dosavad hlasovali s národní stranou, nacházeli se mnozí, kteří buď z nouze anebo jen z pouhé ziskuchtivosti nezamítali značný výdělek, jaký jim kynul z prodání statku svého, ať jest kupcem kdokoliv. Takové prodeje a koupě na jména ústaváckých stranníkův k nabytí hlasu prostředkoval Credit foncier,*) nabízeje

*) Činily tak i jiné peněžní ústavy, jsouce k tomu výslovně od vlády vyzvány, jako jmenovitě Österreichische Creditanstalt für Industrie und Handel, dostavši k tomu zvláštní nařízení od vlády. Národní Listy, č. 82.

prodavačům sumy nepoměrně vysoké. Naproti tomu národní strana mezi velkostatkáři, nechtěla-li ztratiti hlasy, přinucena byla sáhnouti ku podobnému prostředku a konkurovati s chabrusovým bankem, a tak se stávalo, že přeplacováním obou stran prodán byl mnohý statek za cenu třeba dvakrát tak vysokou, než jaká byla skutečná hodnota jeho. Vedle toho pomáhala si každá strana k rozmnožení hlasů dělením větších statků, jež byly povstaly spojením více menších v jeden, mezi členy rodin, a brzy stala se celá země jevištěm takových podobných operací a manipulací, na mnoze podvodných. Nescházelo totiž ani příkladů, že prodej dál se jenom na oko s výminkou, že po vykonané volbě zase navrácen bude prodavateli, ovšem za přiměřenou, rozumí se že vysokou odměnu. Často stávalo se, že ten, na jehož jméno statek byl koupen, ani nevěděl kde leží, aniž ho kdy spatřil.

Nicméně ani to všecko snad nebylo by pomohlo německé straně k vítězství, kdyby nebylo bývalo pověstného dvojího lokte, jímž vláda měřila stranám při sestavování seznamu voličů, vylučujíc z něho přívržence státoprávní oposice pod lichými zámínkami, na které se v podobném případu při ústavích neohlížela, a vřaďujíc do seznamu známé ústaváky z důvodů, jichž platnost při druhé straně neuznávala. Provolání k voličům, jež vydal výbor strany historického práva, jest zabaveno, kdežto provolání strany protivné bez překážky jest rozšiřováno. Vůbec nadržovala vláda ústavákům tou měrou, že historická šlechta i celá její strana, vidouce patrný neprospěch svůj, voleb se nesúčastnily, zadavše protest proti nesprávnostem, jaké se dály jmenovitě při sestavování seznamu voličů. Protest ovšem nic nepomohl, strana ústavácká ve sboru velkostatkářů zvítězila, a Němci s vládou spojení měli na sněmě většinu. Kníže Jiří z Lobkovic vzdal se ihned hodnosti nejvyššího maršálka.

Tento nerovný zápas, vedený prostředky nemravnými, stál obě strany ohromné sumy, jež strana historického práva obětavě zaplatila z vlastních kapes, ale strana ústavácká z kapes cizích, když následkem chabrusu, jímž jednotlivci se

obohatili, Credit foncier v krátké době vzal za své, čímž oloupeni jsou o jmění své podílníci jeho, mezi nimi nemalý počet sirotků. Bohužel, že nejeden kavalír ctihodného starožitného rodu poskvrnil čest svou co spoluzakladatel ústavu na podvodu založeného.

V Praze dály se volby do sněmu za asistence vojska, které dílem obsazené drželo jisté domy, jako Kasino německé, Měšťanskou besedu, německé divadlo, budovu policejního ředitelství a j., dílem vyklízelo ulice od lidu, který nikde se nesměl stavět, dílem na zavolání pohotově čekalo v kasárnách. Patrně bála se vláda, Bůh ví jakým tajným udáním polekána, nějakých nepokojů v Praze; ale v tom se důkladně mýlila, neboť obyvatelstvo Pražské, nad to vystříháno národními organy, mělo dosti taktu, že zdrželo se všelikých výtržností, k nimž nebylo žádné příčiny, a volby konány jsou v úplném pořádku.

Na sněm, který ku konci dubna jest zahájen, čeští poslanci se nedostavili, kteréžto jednání své ospravedlnili tím, že předešlého sněmu se účastnili jen proto a v tom smyslu také roku 1870 se vyjádřili, „aby nezavírali cestu k oboustrannému se dorozumění“; za nynější situace však že ten důvod odpadá. Sněm, na němž byli sami Němci páni, vykonal volby do zemského výboru a do říšské rady, načež se odročil. Podruhé sešel se toho roku dne 5. listopadu, a když poslanci čeští opět nepřišli, vyzváni jsou k tomu předsednictvím sněmu, odepřevše však účastenství v něm zbaveni jsou svých mandatů.

Pro rok 1873 chystala se ve Vídni světová výstava, která velikolepostí svou měla překonati všecky dosavadní podobné výstavy. V ní mělo na základě panujícího dualismu zastoupeno býti Uhersko samostatně co zvláštní celek, kdežto pro království České nebylo vyhraženo žádné zvláštní oddělení pro sebe, nýbrž české věci měly vřaděny býti společně s věcmi ostatních zemí do jednotlivých výrobních oborů. Takovým způsobem by průmysl český, v říši Rakouské první místo zaujímající, nebyl mohl přijíti k žádné osoblivé platnosti, nýbrž

skrýval by se byl pod všeobecnou firmou průmyslu rakouského. Tomu vším právem odporovali vlastenečtí průmyslníci a hospodáři, a než by se podrobili tak ponižující výmince, raději umínili si výstavu neobeslati. K tomu přistoupila ještě neshoda mezi vládou a členy od ní do zemské komise výstavní povolanými, týkající se spůsobu porad. Při takovém stavu věci nebylo arcit veřejné mínění v Čechách Vídeňské výstavě tuze příznivé.

Tomuto všeobecnému smýšlení dán bez obalu výraz i v c. k. Vlastensko-hospodářské společnosti české, a při horlivějším rokování o té věci octnul se předseda její kníže Karel Švarcenberk ve sporu poněkud prudčím s vládním komisařem schůzi přítomným. Příhoda ta stala se společnosti osudnou. Dne 27. března o druhé hodině odpolední dostavila se do místnosti její politická komise, sestávající z jednoho místodržitelského rady, policejního ředitele dvorního rady Marxe, jednoho účetního rady a jednoho komisaře policejního se slušným počtem policajtův a tajných, aby prohlásila c. k. vlastensko-hospodářskou společnost za rozpuštěnou, zároveň pak aby předsevzala úřední prohlídku v místnostech a zapečetila všecken majetek společnosti. Zároveň se společností rozpuštěny jsou všecky její odbory. Ke spravování jejího jmění ustanoveno kuratorium, a teprv později pojata myšlénka, zříditi na jejím místě zemědělskou radu. Tak vzala za své společnost, která od r. 1767 po více než sto let blaze působila v zemi, právě v době nejnadějnějšího rozkvětu svého, zuřivou zlobou nepřátel našeho národu. Vídeňská světová výstava zůstala od veliké části českých průmyslníků a hospodářů neobeslána.

Tou dobou se počal díti obrat v mínění veřejném, týkající se dosavadního odporu proti volbám do školních rad, když střízlivým uvažováním se ukázalo, že další vzdalování se voleb, an pouhým bezmocným vzdorem ničeho docíliti nelze, musilo by školy přivésti do rukou našich nepřátel ke zkáze mládeže naší. Tu vznešena jest otázka ta na sbor českých poslanců, který po zralém uvážení všech okolností

vyjádřil se v ten smysl, že pasivní odpor ve věcech školských není žádným článkem státoprávního programu, a že tedy korporace, jichž se týče, mohou jednati dle vlastního uznání. Tak jest konečně odklizena ze světa palčivá otázka, která svého času tolik hluku působila, ve smyslu praktického rozumu; neb od té doby vpravovaly se obce i sbory učitelské v nevyhnutelnost, a odpor proti školním radám čím dále tím více ustupoval moudré povolnosti, až konečně docela utuchl. Průběh celého toho sporu o školy zavírá v sobě vážné naučení, kterak v jistých případech třeba přispůsobiti jednání své nezměnitelným okolnostem.

XVIII.

Sabina zrádce národu. Život národní. Zájmy hmotné. Pohromy živelní a veřejná dobročinnost. Nekrology.

Konečně stihla dlouho pokulhávající Nemesis padoucha, jemuž dosavad v národě našem podobného nebylo a který jemu tajnou zrádnou činností svou nesmírně více uškodil, nežli sto zjevných nepřátel. Slova tato týkají se hanebníka Sabiny od nás již vícekráte připomínaného, jenž po dlouhou řadu let sloužil co tajný vyzvědač policii, které z kruhu vlasteneckých donášel zprávy pravdivé i lživé, čímž namnoze vysvětliti se dají tak mnohá policejní i vojenská opatření proti domněle zamýšleným revolučním výbuchům. Člověk ten dosti nadaný, ale mravně naskrze zvrhlý, již před rokem 1848 vyloučen byl jakožto vůbec známý sprostý podvodník z obcování se všemi lepšími kruhy vlasteneckými, a teprv jmenovaného roku octnul se za tehdejšího všeobecného pobouření myslí v pravém svém živlu mezi politickými utopisty a ultrademokraty, jichž kruhy, hlavně z mladší generace se skládající, dovedl sobě nakloniti výstředním radikalismem svým, jejž hlásal s bombastickou výmluvností přepiatců svého druhu. Což divu, že v očích těchto upřímných horlivců pro svobodu a národ svůj, kteří minulost jeho ne-

znali, stal se Sabina prorokem, v jehož výroky věřili slepě; a což teprv, když amnestován se vrátiv ze žaláře, ku kterémuž pro velezradu odsouzen byl na více let, považován jest vůbec za politického mučedníka.

Obzvláště kruhy nejmladší školy českých literatů, která ve spupném sebevědomí odtrhši se od směru starších spisovatelů ustanovila se kráčeti svou vlastní cestou, uvítaly s otevřeným náručím Sabinu, buď skutečně neznajíce předešlý jeho nečestný život, anebo v zaslepenosti své nedbajíce výstrah mužů starších, jichž autorita u nich neplatila. Těmto domnělým reformatorům písemnictví českého, jichž marnivosti uměl lichotit, stal se Sabina brzy vůdcem, a když později nastala větší volnost života spolkového a jmenovitě Umělecká Beseda všecky téměř mladší kapacity národní ve středu svém shromažďovala, vedl v ní Sabina veliké slovo, jsa zvláště od naivních nováčků považován za pravé orakulum vší moudrosti, obzvláště co se týkalo radikalismu. Zároveň uměl se dotříti v kruhy dělnické, u kterých rovněž zmáhal se nový svěží ruch a jež dovedl mnohomluvností svou omámiti v takové míře, že takořka pokládali jej za svého spasitele, a úcta jich k němu dosáhla takového stupně, že mu při jakési příležitosti věnovali v dar zlaté péro.

O činnosti Sabinově v květoucí době táborů zmínili jsme se na svém místě, kterak při nich konal úlohu dvojí, co radikalní řečník a spolu co agent provocateur, a již ta okolnost, že Sabina — jenž odvažoval se mluviti mnohem ostřeji nežli jiní řečníci, kteří za to byli před soud voláni a trestáni — nikdy nebyl pro řeči své stíhán, mohla pořadatelům táborů otevříti oči, i kdyby nebylo bývalo přímých výstrah, jakých se jim dostalo nejednou před tím člověkem. Skutečně již také začaly proskakovati o něm pověsti vrhající na něj mnohé podezření, a že v některých kruzích vznikala již nedůvěra k němu, toho důkazem bylo propuštění jeho z rozličných redakcí, jichž po sobě byl členem. Provozovalť Sabina nekalé řemeslo své čím dále v tím větších rozměrech, sváděje nezkušené mladíky ke skutkům nerozváženým, tu k účast-

nictví v povstání polském, tu k zakládání tajných spolků, tu k nesmyslným politickým demonstracím, ano vyšlo na jevo, že byl návodčím jak při vypálení petardy u policejního ředitelství, tak i při pozdějším jakémsi atentatu na místodržitele Kollera. Při tak rozsáhlé činnosti Sabinově bylo by divno bývalo, aby zůstalo všecko tajno, až pověsti o něm se množící nalezly konečně místa i ve veřejném organu, ale dokázati mu něco nebylo lze. Vypravovali jsme o jeho soudu s „Vaterlandem“, jehož redaktor byl odsouzen, an Sabina z něho vyšel očištěn — avšak ne na dlouho.

Dne 10. srpna přinesly Národní Listy v čele denních zpráv toto vyjádření: „Pan Karel Sabina stal se zrádcem svého národa. Byv překonán nezvratnými důkazy přiznal se sám, že byl ve službě tajné policie. Političtí přátelé naši postarali se o to, aby jej na půdě domácí učinili neškodným. Sabina volil dobrovolné vyhnanství, opustiv ve středu ráno Čechy navždy.“ Jaké byly ty „nezvratné důkazy“, na tom nezáleží; dostačuje úplně přiznání se ničemníkovo. Bližší zprávu o té věci přinesla „Koruna Česká“: „U dr. Kučery sešlo se 30. července osm mužů českých, jimž stál Sabina blíže, aby vykonali na něm soud. Ti, kdož domýšleli se, že Sabina není přece skrz naskrz ničemník, doufali, že tam nebude chtít dívat se na hanbu veřejnou a že zvolí dobrovolnou moralní smrt. Zklamali se, v Sabinovi odumřelo dávno každé ušlechtilejší hnutí úplně, nemáť smysl pro čest a hanbu. Nejevil ani dost málo lítosti, ba nebyl ani překvapen, jakoby jednalo se o nepatrnou nějakou hříčku. Po několikadenním rozmýšlení přijal Sabina návrh, že vystěhuje se z vlasti své, a minulou středu doprovázen ku hranicím saským.“

Nyní teprv následovalo po sobě odhalení za odhalením, z nichž vycházelo na jevo, že Sabina od samého roku 1849 po celou dobu svého vězení na pevnosti Olomoucké byl nástrojem policie, které pomáhal plniti žaláře politickými zločinci, od roku 1857 pak nepřestal z táboru národního podávati policii tajné zprávy s podpisem „Roman“. Jeho působení jmenovité přičítáno internování Josefa Friče do Déše

v Sedmihradsku roku 1858; v jeho bytu shromažďovali se ohniví mladíci, jež napájel podvratnými naukami svými, mívaje k nim řeči, které „naplňovaly posluchače úžasem, neboť v nich tekla proudem krev, v nich kat a šibenice hrály největší úlohu“; on osobně byl při vypálení petardy před domem policejního ředitelství; on vyzradil místnosti tajné tiskárny, v níž Kerber byl zatčen; následkem udání jeho rozpuštěna byla Malostranská dělnická beseda, čehož vina svezla se pak neprávem na redaktory dělnických listů Petra a Tůmu, kteří dáni jsou od svých soudruhů do klatby; on konečně zosnoval spiknutí proti životu místodržitele barona Kollera, jehož rekové, nedospělí hoši, byli žáky jeho, „kteří v bytu jeho čerpali jeho učení“. Takové a mnohé jiné hanebné kousky pronášeny jsou na Sabinu, a žaloba přes žalobu hrnula se na jeho hlavu.

Vzav na cestu peníze od někdejších přátel svých odjel Sabina skutečně do Drážďan, ale za nedlouho se objevil ve Vídni, kde se ho i sám Vratislav Šembera odříkal; konečně nepamětliv daného slibu — čehož bylo se od něho nadíti — vrátil se již na začátku listopadu zase do Prahy. Pokusiv se marně ve zvláštní brošurce dokázati nevinnost svou došel té slávy, že ještě za živobytí svého stal se hrdinou Rüfferova sensačního románu „Zrádce národu“. Žiltě napotom Sabina ještě několik let v zasloužilém zapomenutí a v okolnostech stísněných; po jeho smrti pak dostalo se mu věnce na rakev — od jeho ctitelů dělnických, kteří nemohli zapomenouti na svého někdejšího mistra a učitele, ctíce tím více sebe nežli jej.

Takový byl život a konec muže nevšedních darů, všestranného vzdělání a péra i jazyka obratného, ale prázdného veškerého mravného citu, který, moha býti vlasti ozdobou, užíval schopností svých národu svému na škodu a sobě na věčnou hanbu.

Život spolkový neochabl ani pod přísnou vládou vojenského zeměsprávce. Ke spolkům starším, pokračujícím zdárně v prospěšné činnosti své, přibývalo vždy nových, z nichž buďtež tuto jmenovány dva nejdůležitější. V Praze na za-

čátku měsíce února povstal nový spolek, Český klub zvaný, jenž obral si za úkol, šířiti v národě politické a vlastenecké vědomí a podporovati zájmy veřejné a společenské. Byl to důležitý krok ve vývoji národní organisace, a klub ten, mezi jehož členy hned od samého začátku nacházejí se přední mužové národní strany, jest na ten čas mohutným faktorem politických snah našich.

Také v Brně ustavil se nový Český politický spolek, jenž 1. září odbýval svou první valnou hromadu. Hned s počátku přihlásilo se k němu asi 300 členů, mezi nimi také Němci moravští, což považováno za dobré znamení. Téhož roku dokonána též stavba Besedního domu, jenž odevzdán účelu svému co středisté vlasteneckých spolků Brněnských.

Počet úvěrních ústavů národních rozmnožen tímto rokem o novou záložnu v Praze, nazvanou Svatováclavskou, která od doby založení svého blahočinně působí obzvláště ve prospěch menších živnostníků.

Sjezd záložen odbýván také toho roku, a to v Mladé Boleslavi. V Drážďanech sešli se v květnu zástupcové českých spolků v Německu, aby porokovali o společných zájmech svých. Byl to již čtvrtý sjezd toho druhu, a tenkráte účastnilo se ho i více spolků Pražských, jmenovitě podnikl Hlahol při té příležitosti výlet do Drážďan, kde v celku se shromáždilo v těch dnech asi sedm set českých hostů.

Práva shromažďovacího užíváno jen v míře obmezené; jednak byl se lid sám četných táborů již dokonale nasytil, jednak vláda, hledíc zameziti všeliké agitace oposice, činila je zákazy svými ilusorním. Nicméně třeba zaznamenati schůzi lidu v Budějovicích, odbývanou dne 26. prosince v sále tamější Besedy, kde předmětem jednání byla hlavně záležitost školství českého, kterému v Budějovicích zápasiti bylo se zarputilým odporem tamějších Němců. Valná část přítomných, kteří nebyli ještě členy Matice školské, přistoupila k tomuto spolku se značným příspěvkem ročním.

Ani toho roku nebylo bez hrubé srážky surovějších živlů obou národností u příležitosti jakéhosi výletu německých turnerů ve Výškově na Moravě, s kteroužto výtržností organy ústavácké činili nesmírný hluk, jakoby ani životem svým bezpečni nebyli před Čechy. Věc ta došla ukončení svého před soudem, od něhož všickni obžalovaní uznáni jsou za nevinné zločinem veřejného násilí, z něhož měli se zodpovídati, a jen pro lehčí přestupky odsouzeni jsou k menším trestům.

Na říšské radě povolena byla kněžím v duchovní správě ustanoveným, jichž příjmy nedosahovaly výše zákonem vyměřené kongruy, ze státní pokladnice jistá suma na přilepšenou, o kteroužto podporu jednotlivci měli se hlásiti. Při jejím udělování byl arciť přede vším zřetel brán na politické smýšlení uchazečů; ale vlastenecké kněžstvo české, nežli by přijímalo milosti od utiskovatelů národu, raději odříkalo se podpory, i když vyzýváni jsou, aby o ni žádali. Tu duchovenstvo české znova šlechetně osvědčilo národní smýšlení své, jímž slynulo ode dávna.

Jiný potěšitelný, ano dojemný zjev byla velikolepá obětovnost národu našeho, osvědčená při kruté živelní pohromě, která velikou část země zasáhla zhoubnými povodněmi. Nad míru skvělý výsledek sbírek, zavedených po vší vlasti ve prospěch vytopenců, ukázal v jasném světle velikomyslnou dobročinnost obyvatelstva Čech i Moravy bez rozdílu národnosti.

V jiném ohledu vyhovovala hmotným zájmům i letos bohatá průmyslová výstava v Praze na Střeleckém ostrově.

Úmrtím odňati jsou národu našemu během roku 1872: Arnošt Vysoký, známý spisovatel „Slovníka technického“, zemřelý 23. dubna ve Varvažově v Písecku, nedokončiv ani 50. rok věku svého. Dr. František Cyril Kampelík, jeden z prvních křísitelů Moravy k národnímu životu, co člověk muž bez odporu šlechetný, co vlastenec však více ohnivý než praktický, původce rozličných spisů mluvnických a publicistických. Zemřel v Kuklenách, kde co lékař usazen byl, dne 8. června, 66 let stár. Hrabě Hanuš Kolovrat

Krakovský, štědrý podpůrce všech podniků čelících ku pozdvižení národu a zvelebení vlasti české, po delší čas kurator Matice české a horlivý přívrženec státoprávní strany mezi šlechtou českou. Dosáhnuv vysokého stáří 76 let zesnul dne 16. června. Hrabě Hanuš byl jeden z řídkých šlechticů, kteří se upřímně a s chloubou hlásili k národnosti české. Dále odešli na věčnost profesor pathologické anatomie na vysokých školách Pražských dr. Václav Treitz († 27. srpna 53 let stár), upřímný národovec, jenž ve vědě požíval jména světového; pak Zdeňka Havlíčková († 20. září), sirotek po nezapomenutelném Karlu Havlíčkovi, po níž stal se Svatobor dědicem pozůstalého jmění jejího, jež národ Český byl nasbíral pro dceru svou.

XIX.

1873. Ruch proti přímým volbám do říšské rady. Zákon o nich a volby. Spor Staro- a Mladočechů o vstoupení do sněmu. Zasedání sněmu českého, spravedlivý Němec. Moravský sněm. Císařské jubileum.

Když v říšské radě učiněn byl návrh dávno připravovaný, aby přímé volby do shromáždění toho — které v Čechách byly se již výminečně konaly — zavedeny byly pravidelně ve všech zemích neuherských, a tím rada říšská neodvislou učiněna od sněmů zemských, národ Český, beztoho ze zásady jim nepřející, shledával v nově navržených okresech volebních skrácení živlu svého naproti německému, i nastal v něm nový mocný ruch proti návrhu tomu a sepsána jest rázná petice k císaři, aby zákona takového nepotvrzoval, která přes všecky překážky a výhrůžky úřadů hojně jest ve městech i venkovských obcích od občanů podpisována. Petici tu odevzdal kníže Jiří z Lobkovic dne 20. února 1873 mocnáři ve veřejné audienci, císař pak odkázal ji ministerstvu k vyřízení, čímž osud její zpečetěn jest jako všech jiných petic, které šly touž cestou. Zákon o přímých volbách přijat jest na říšské radě a od císaře potvrzen.

V Čechách vykonány jsou tyto volby v měsíci říjnu, ale poslancové od obyvatelstva českého zvolení do říšské rady

nešli, odeslavše předsednictvu osvědčení, z jakých příčin se nedostavují, z nichž hlavní byla ta, že přímé volby odporují říjnovému diplomu.

V té době roztržka mezi Staro- a Mladočechy, v posledním čase více skrytá, obživla znova, ano vzala na sebe ráz zásadní, jakého doposavad byla postrádala. Jak známo, tvořil jádro strany mladočeské hlouček radikalistů z roku 1848, jichžto demokratickým snahám nemohla upírati se oprávněnost v době, když po překocení starého řádu jednalo se o zavedení nového na základě jiném a nebyla vyloučena možnost jich praktického provedení. Nyní však základ nového státního zřízení nebyl již problematický, on byl skutečně položen, ale do jeho rámce nehodily se výstřední protivy ani převratného radikalismu ani feudalního ultrakonservatismu, pročež ani jeden ani druhý z těchto směrů nemohl býti sám o sobě programem oprávněné politické strany. Oprávněnými faktory při rekonstrukci Rakouska byly výhradně dvě veliké strany centralistů a federalistů, jaké byly na kolbiště vystoupily již roku 1860 v tak nazvané rozmnožené radě říšské a od té doby vedly boj urputný, v němž hned jedna hned druhá strana dostávala vrch, který však dosavad nebyl platně rozhodnut. Jak radikalisté tak feudalové, ač nechtěli-li se vzdáti vší politické činnosti, musili se přidati k jedné z těchto stran, a tak stalo se, že Němci stali se centralisty, Čechové zase federalisty, kteřížto poslední tvořili tak zvanou státoprávní oposici, jejímž heslem byla samostatnost koruny České. Šik její skládal se velikou většinou z přátel mírného pokroku s dvěma krajnými křídly feudalů a demokratů.

K těmto přidala se i nejmladší generace českých literatů, která, jak jsme viděli, odtrhši se od směru dosavadních snah zavrhovala všecky tradice starého vlastenectví, a založivši novou školu kráčela cestou, jak se domýšlela, moderní a jedině spasnou. Dále strana ta rozmnožena jest dorostem žáků a jiných mladších stoupenců starších radikalistů, a kdežto bujná, ohnivá mládež vždy přístupnější jest idealistickému blouznění nežli chladné rozvaze, byl téměř celý mladší svět

český získán theoriím strany, jejíž vůdcové chlubně se pyšnili svou svobodomyslností. Tak v samém lůně federalistů českých povstaly dvě frakce sobě odporné, které, spojeny jedním společným programem, nerozcházely se v zásadě samé, než toliko větším neb menším výměrem politické svobody, jejž chtěli ku platnosti přivésti uvnitř mezí toho programu. Nelze o tom pochybovati, že mezi Mladočechy byla většina takových, jimž upřímně jednalo se o prospěch dobré věci; avšak leží v přirozenosti lidské, že všude, kde v jakékoli příčině utvořují se různé strany, každá z nich snaží se opanovati nad druhou a dostati se na vrch. V státoprávní oposici měli doposavad vrch Staročeši čili strana mírného pokroku, jednající v dorozumění s historickou šlechtou, jíž spíláno feudalů; jakmile tedy Mladočeši postavili se na odpor Starým, a byť to bylo ve věci sebe nepodstatnější, nemohlo býti jinak, nežli že domáhali se získati smýšlení svému a tedy samým sobě moc na ujmu svých odpůrců, čili jinými slovy, že z otázky věcní vznikla otázka osobní, která živena ctižádostí jednotlivců brzy vstoupila do popředí u obou stran.

Za nejposlednější doby spor ten poněkud utuchl, an nebylo nového podnětu k různici; nyní však dán takový podnět, když sněm český svolán opět na měsíc listopad. Jak známo, vzdalovali se poslanci čeští od vydání deklarace sněmu českého, do něhož pouze za Hohenwarta výminečně vstoupili, později však jeho zasedání opět se nesúčastnili, náležitě se ohradivše. Tu arciť byli na sněmě zemském Němci páni, mohouce vydávati zákony dle libosti své bez všeliké oposice. Poslední sněmové sice trvali příliš na krátko, aby na nich mohlo býti vyřízeno něco důležitějšího; ale pro budoucnost bylo se obávati nejhoršího. Jak to vypadá s prospěchem národnosti české, když v nějakém samosprávném sboru jsou Němci výhradně pány, to ukazovala zkušenost ve školní otázce nabytá, kde z důvodů prospěšnosti upuštěno býti musilo od pasivní politiky s výslovným schválením samého sboru poslaneckého. Ve školních radách nebyly arciť předmětem jednání otázky státoprávní, nýbrž otázky týkající se důležitých zájmů

praktických; ale taktéž na sněmě nebylo ustavičně na denním pořádku státní právo koruny České, ovšem pak rokovalo se o věcech, týkajících se hmotného blahobytu celé země. Tu sama sebou naskytovala se otázka, zdali by také co do sněmu čistě ekonomické záležitosti neměly vyloučeny býti ze státopravního programu pasivity, a poslancové čeští zdali by s náležitým ohražením práv koruny České neměli opět vstoupiti do sněmu. Mínění toto rozšířilo se ve sboru poslanců českých tou měrou, že již v měsíci dubnu 1872 většina klubu jejich rozhodla se pro vstoupení do sněmu, který měl právě zahájen býti; ale následkem rázného vystoupení Palackého a Riegra upustila od uzavření svého. Když však v listopadu 1873 před novým zasedáním sněmu opět sešel se klub poslanců k soukromé poradě, tu z 82 jeho členů 47 prohlásilo se pro nevstoupení, 35 pro vstoupení do sněmu. Tito poslední podrobili se sice většině a nešli na sněm, ale 28 z nich složilo své mandaty. O těchto posledních, o nichž pokládati se musilo, že by znova jsouce za poslance voleni ochotni byli do sněmu vstoupiti, prohlásila většina klubu, že jich při nových volbách sněmovních za kandidaty navrhovati nemůže.

To vyvolalo novou, nad předešlé možná-li ještě prudší polemiku mezi Národními Listy, organu Mladočechů, s jedné, a Pokrokem i německou Politikou, organy Staročechů, s druhé strany, která vedena jest s takovou náruživostí a nešetrností osob o národ nejzasloužilejších, že to bylo k veliké žalosti upřímných vlastimilů a k nemalému pohoršení čtenářstva, z čehož arcit národní naši protivníci měli škodolibou radost. Staročeši tvrdili, že deklarace zavazuje k neobeslání sněmu, pokud nebudou vyslyšeny stížnosti v ní obsažené, a berouce si příklad z Uhrů, kteří důsledným prováděním trpného vzdoru přinutili konečně vládu ku povolnosti, napomínali k vytrvání v pasivní politice. Při tom však nepovážili, že poměry v Čechách nikterak nedají se přirovnati ku poměrům v Uhrách, kde všecka šlechta bez výminky stojí při národu a celá země jedné mysli jest v hájení státní samostatnosti své, kdežto v Čechách polovice šlechty, namnoze původu cizího, a všickni

téměř Němci, tvořící dobrou třetinu veškerého obyvatelstva země, stojí nepřátelsky naproti národu Českému a státoprávnímu jeho programu co přívrženci tuhého centralismu vládního. Proto také Mladočeši nevěřili tomu, že by setrvání národu Českého při dosavadní politice zdrželivosti přinutilo konečně vládu k vyplnění jeho žádostí, nýbrž naopak tvrdili, že se tím národ uvede v postavení ještě horší, než v jakém se dosavad nachází. Pravili, že také oni setrvávají při deklaraci, že však nikoliv nezadají práva koruny České, vstoupíce s ohražením opět do sněmu, aby v něm hájili zájmů a potřeb hmotných národu a země, jako jsou: upravení školství, nové vyměření daně z pozemků, místní potřeby obecní a okresní, silnice atd., kteréžto záležitosti vyřizovány jsou nyní na sněmě pouze od zastupitelů obyvatelstva německého, jednak neznalých zvláštních potřeb krajin českých, jednak národnosti české nepříznivých.

Jedno i druhé mínění podporováno bylo vážnými důvody. Důstojnost národu přimlouvala se za setrvání v trpném odporu, i nebyla zcela neoprávněna naděje, že kompaktní oposice tak důležitého státního faktora, jako jest národ Český, jehož podstatná síla nespočívá v šlechtě jako u Maďarů, nýbrž v stavu rolnickém a měšťanském, posléze přece donutí vládu k tomu, aby učinila mu za spravedlivé. Avšak nežli by k tomu došlo — a že tak brzy se to nestane, za to ručila houževnatost ústavácké strany, která byla při vesle — mohly, ano musily materialní zájmy národu zanedbáním hájení jich utrpěti škodu nenahraditelnou a tak národ sám ve hmotné síle své oslaben býti. Proti Mladočechům zase namítáno, že vstoupení do sněmu znamenalo by samovolné se ponížení národu, a že přítomnost českých poslanců na sněmě, kde budou v menšině, nezabránilo by většině usnášeti se o věcech na ujmu národu Českého namířených. Bylo věru těžko rozhodnouti se pro jednu neb druhou stranu a poznati, která z obou cest bezpečněji vede k cíli, když námítky proti oběma byly stejně závažné. Proti politice Staročechů, která nacházela nemalé podpory v hrdosti národní, stavěla se ostatně ještě jedna ne-

příznivá okolnost. Národ Český totiž, po tolik věků přímo nohama šlapaný, byl teprv nedávno v celku svém probuzen k novému životu, a jakkoliv jednomyslně následoval prohlášených vůdců svých, nicméně národní uvědomělost nebyla ještě pronikla všecky jeho vrstvy tou měrou, aby se dalo očekávati, že s vypočítanou resignací podrobí se velikým obětem hmotným, jakých vyžadovala politika abstinence, i kdyby konečný prospěch její byl nepochybný. Vzkříšení národního ducha českého bylo vždy ještě příliš mladé, aby dostatečně byl utužen pro tak tuhý a dlouhý boj. Jinak bylo u Maďarů, nepřetržitostí práva po dlouhou řadu let na boje ústavní zvyklých a nezdarem branného povstání tím více ještě ve vzdoru svém utvrzených. Jak z vylíčení tohoto zřejmo, netýkal se spor mezi Mlado- a Staročechy principu opposice jejich, než toliko taktiky jich postupování v ní; on však nezůstal obmezen na otázku politickou, nýbrž přenesen pomalu i do všech ostatních oborů veřejného života, jmenovitě v obci Pražské, tak že občanský ten svár zuřil brzy na celé čáře. Při tom nenáležitě pletena do toho sporu otázka svobodomyslnosti, kterou Mladočeši výhradně sobě osvojovali, vytýkajíce Starým jich spolek s feudaly a ultramontany, jak nazývali nově povstalou tak zvanou „stranu práva“,*) tak že hádka původně podřízená vytočena uměle na spor skutečně zásadní, ohrožující jednotu opposice.

V listopadu opět sešel se český sněm, ale poslancové čeští neúčastnili se ho,**) začež, jak obyčejně, zbaveni jsou mandatů svých a na jejich místa vypsány nové volby. Dále zbaven mandatu Skrejšovský, mezi tím na rok do vězení od-

*) Strana tato sestoupila se po zrušení světské moci papežovy nejprve v arcikníže ctví Rakouském, Salcpurku a Štýrsku ze členů hierarchie kněžské, k nížto přidala se valná část vysoké šlechty. Strana ta založila v těchto zemích a později též v Čechách a na Moravě na více místech „jednoty katolicko-politické“, které přilnuly ke straně staročeské, majíce za organ svůj časopis „Čech“ v Praze vycházející.

**) Na začátku prosince Palacký a Rieger vydali obšírný spis, vykládající příčiny, proč poslanci čeští do sněmu vstoupiti nemohou; ten však jest skonfiskován a odsouzen jakožto způsobilý, popouzeti voliče k neposlušnosti a k odporu proti zákonům.

souzený. Z ostatních uzavření toho sněmu nejdůležitější byla žádost k vládě, aby ve správu státní přijala oba technické ústavy Pražské, český a německý, což skutečně se také stalo.

Opravdu památným pak stalo se toto zasedání sněmu tím divem, že se v něm nalezl spravedlivý Němec (Heinrich), jenž neostýchal se přesvědčení svému výraz dáti slovy: „Rozpuštění Vlastensko-hospodářské společnosti musím prohlásiti za opatření, jež nedá se ospravedlniti. Vůbec se mně zdá, že se u nás v Čechách nyní dějí věci, o nichž někdy dějiny přísný soud vynesou. (Hlasy: Oho!) Vyslovuji toliko své přesvědčení, poněvadž nikdy nemohu souhlasiti s některými opatřeními vlády, jako je na příklad delegování soudů, rozpuštění Vlastensko-hospodářské společnosti, vložení vojenské posádky do Kolína To jsou věci, které dle mého mínění spravedlnosti se příčí. A když Jeho Excelence ministr nitra onehdy ve sněmovně poslanecké vyjádřil přání, aby pan místodržitel ještě dlouho vládl mečem války a spravedlnosti, jsem já toho skromného náhledu, že Jeho Excelence pan místodržitel vládne sice mečem války, zdali však také mečem spravedlnosti, to se mi nezdá.“ Bílá vrána!

Na Moravě národní poslancové, kteří se posud v souhlasu s českými sněmu zemského byli vzdalovali, tenkráte (též v listopadu) k němu se dostavili, a to k výslovnému přání voličů svých. Učinili to se slavným ohražením práv zemských podaným předsednictvu, ve kterémžto spise, žádajíce za veřejné přečtení jeho ve sněmě, přednesli zároveň veliký počet stížností na ukřivdování živlu národnímu. Ale sněm odepřel přečtení spisu toho přes všecko dovolávání se zásad a pravidel konstitučních, vůbec přijatých a zachovávaných. Odepření to mělo za následek, že jednotliví poslancové národní, zejména dr. Pražák, hrabě Egbert Belcredi, dr. Kusý a dr. Fandrlík, s velikou prudkostí pronášeli a doličovali stížnosti v onom spise obsažené; zároveň docházely houfně žádosti četných obcí ke sněmu za odstranění rozličných nešvar a křivd, obzvláště křiklavého zkracování českého jazyka na veřejných školách a poněmčování těchto.

Druhá veliká stížnost vedena byla na zrušení živnostenských záložen v Prostějově, ve Výškově, v Kroměříži, v Třebíči a v Lošticích. Zrušení to nařízeno bylo místodržitelem pro jakési překročení stanov. Mohlo to — jak trefně v řeči své vyložil poslanec dr. Kusý, poukázav na podobné případy a opatření místodržitelství v Čechách — napraveno býti jinými prostředky než úplným rozpuštěním ústavů, s jichž trváním byla srostla hospodářská bytost velikého počtu malých živnostníků, zrušením záložen bez vlastní viny v těžké svízele přivedených. Ale přetěžké tyto stížnosti nenalezly slechu u německé většiny sněmu. — Byl to obrázek toho, čeho se bylo českým poslancům nadíti od svého sněmu. Po uzavření zemského sněmu poslanci moravští k výslovné žádosti voličů svých vstoupili také do říšské rady, zahájené dne 4. listopadu; ale byli tam tak málo platni jako na sněmě svém domácím.

Na den 2. prosince připadalo 25leté jubileum nastoupení vlády císaře Františka Josefa. Slavnosti za tou příčinou odbývané měly ráz ponejvíce úřední s obligatním osvětlením. V Praze a v rozličných jiných místech dálo se podělování chudiny z dobročinných sbírek. Při té příležitosti udělil císař milost všem pro uražení Veličenstva nebo členů císařské rodiny odsouzeným, jakož i mnoha jiným věznům.

XX.

Život veřejný a národní, úřední persekuce. Slavnost Jungmannova a Palackého. Devítistyleté jubileum biskupství Pražského. Žižkův pomník u Hořic. Zemědělská rada pro království České. Vídeňská světová výstava. Bursovní poprask a jeho následky. Kuchařská výstava. Zvelebování Prahy. Nekrology.

Činnost spolková jak v Čechách tak i na Moravě přes všecku nepřízeň vlády nabývala vždy větších rozměrů; ze spolků nově založených uvádíme politické spolky v Plzni, v Olomouci a v Přerově, Slovanskou Lípu ve Frenštátě a konečně Katolicko-politickou jednotu pro království České. Na-

proti tomu založení nové „Hospodářské společnosti pro království České“ na místo zrušené „Vlastensko-hospodářské společnosti“ vláda nepovolila, poněvadž prý by překážela činnosti Zemědělské rady od ní k témuž účelu zřízené; politický spolek v Prostějově pak zrušen jest od ní. Taktéž během roku toho rozpuštěna jsou četná obecní a okresní zastupitelstva. Zvláštní pozornosti vlády těšily se záložny, nad nimiž vykonávána nejpřísnější kontrola, ano některé, jmenovitě na Moravě, rozpuštěny jsou bez dostatečných příčin k nemalé hmotné škodě svých účastníků, většinou malých hospodářů a živnostníků.

Právo shromažďovací taktéž co nejvíce jest obmezováno, z ohlášených táborů málokterý povolen. Stýkání se rozličných spolků zamezováno nejbedlivěji, ano horlivost v tom šla tak daleko, až úřadové někdy sami sobě odporovali. Tak stalo se v Žižkově, kde v době panujících neštovic a cholery tamější zkušený lékař dr. Drozda vyzván byl jak od místodržitelství tak i od okresního hejtmanství Karlínského k odbývání veřejné poučné přednášky o zdravotnictví; když však pozvány jsou ku přednášce té také spolky tamější Občanská beseda a Sokol, zmíněné hejtmanství přednášku zakázalo pro „nedovolené styky spolků“. A tento příklad úřednické moudrosti nebyl nikoliv osamotnělý.

Nově zvolení obecní a okresní starostové, o kterých předpokládáno neb známo bylo, že náležejí k státoprávní opposici, nedocházeli potvrzení ve svých úřadech, jakož jmenovitě stalo se dr. Bělskému, proslulému z doby pruské okupace Prahy, když po Dittrichově odstoupení zvolen opět za purkmistra Pražského. Z nové volby vyšel Huleš, až dosavad politicky nekompromitovaný, který potvrzen jest. Vůbec měly organy samosprávy nad míru těžké postavení naproti politickým úřadům na ně žárlivým, jimž každé samostatnější jich vystupování zavdávalo podnět k nedůvěře a podezření.

Žurnalisté čeští nepřestávali souzeni býti od porot německých, jsouce krom toho i jinak všemožně pronásledováni. Nejkrutěji dotkla se tato persekuce Skrejšovského, který,

když věc jeho prošla všemi instancemi, od nejvyššího soudu na rok do vězení jest odsouzen, kterýžto trest bylo mu nastoupiti po těžké nemoci, z níž nebyl ani ještě úplně pozdraven. Neprospěly mu ani petice za udělení mu milosti, po celé zemi hojně podpisované. Julius Grégr a Ferdinand Schulz, z téže příčiny uvěznění a soudně stíhaní, uznáni za nevinné a propuštěni na svobodu.

Zajímavá byla dohra k vojenské okupaci Kolínské, že útraty její zapraviti musila sama obec jí stížená.

Četné petice o slevení daní, zasílané vládě ze všech krajin země následkem lonských pohrom živelních a všeobecné skoro neúrody, měly jak obyčejně ten účinek, že k dobývání daní vysílány vojenské exekuce.

A při tom všem bezohledně upírána jsou národu práva ústavou jemu zaručená, jichž všude domáhati se musil s největším úsilím proti neomalenosti německé, podporované vládou. Tak jmenovitě Budějovičtí Čechové, kteří ve městě tom tvoří velikou většinu, bojovati musili těžký boj se živlem německým v záležitostech školských i vůbec obecních. Nejhůře však utiskována byla národnost česká v Slezsku, kde ve všech oborech veřejného života provozovala němčina nepopíratelné panství, proti němuž všeliké namáhání a všecky stížnosti byly naprosto marné.

Čím větší však bylo protivenství, jaké národ snášeti musil, čím krutější nátisk naň činěný, tím více osvědčoval duch český pružnost svou mohutnými, úctu vyžadujícími projevy své životní síly. Byly to přede vším slavnosti pořádané na poctu dílem zasloužilých živoucích předáků, dílem zvěčnělých heroů národních, z nichž první místo zaujímalo stoleté jubileum narozenin Josefa Jungmanna, slavené po všech vlastech českých, nejokázaleji v Praze dne 12. a 13. července. Nevidělať Praha od položení základního kamene k velikému divadlu národnímu tak četných hostů, shromážděných v ní ze všech krajů československých k oslavení památky celému národu stejně drahé a čestné. Hlavní momenty velikolepé slavnosti byly tyto: Dne 12. měl gymnasialní ře-

ditel Václav Zelený v přeplněném ozdobeném sále Měšťanské besedy přednášku o životě a působení nesmrtelného oslavence; téhož dne večer byl průvod pochodňový, jenž vyšed z Klementina, kde Jungmann co profesor a prefekt byl úřadoval, ubíral se na Františkánský plácek, kde postaven prozatím model pomníku dosavad nehotového. Počítalo se při tom smolnic, voskovic a lampionů přes 6000. Dne 13. ubíral se ohromný průvod z Letné, kde se byl shromáždil nekonečný počet spolků, s pravým lesem praporců, mezi nimiž mnohé přeskvostné, opět na Františkánský plácek, kde Rieger s tribuny měl slavnostní vzletnou řeč k nesmírnému davu lidstva, jež odpovědělo na ni hřímavým jásotem. Téhož dne byla skvostná hostina asi čtyr set účastníků v Měšťanské besedě, kde pronášeny nadšené přípitky. Byla tu zastoupena i historická šlechta předními representanty svými, jakož i všickni kmenové slovanští vynikajícími muži schvalně v tom úmyslu do Prahy vyslanými, ano i z Ameriky dostavil se zástupce tamějších Čechů. Také v divadlech a jiných veřejných místnostech byla památka tichého genia oslavována.

Na venkově sice potkávala se slavnost stoletého jubilea Jungmannova s mnohými překážkami se strany úřadů, které zde onde v přílišné horlivosti své i zakazovati ji se jaly o své ujmě; ale nicméně i venkovští národovci slavili památku patriarchy novočeské literatury ve všech poněkud větších místech důstojně. Při tom čistý výnos všelijakých zábav, divadelních představení i přímých sbírek skoro naskrze obětován k dostavění velikého národního divadla, o němž pilně se pracovalo.

Jiná významná slavnost národní byla 50letá památka příchodu Palackého do Prahy jakožto důležitého momentu a rozhodného obratu k vyšším směrům písemnictví českého; památka ta však slavena pouze v užších kruzích literarních.

Ne tak všeobecnému souhlasu těšilo se 900leté jubileum založení biskupství Pražského, kterážto důležitá historická událost na všechen způsob zasluhovala, aby

celý národ měl podíl v její oslavě. Příčina té chladnosti byla ta, že slavnost měla ráz výhradně katolický, kdežto v nejnovější době snahy církve Římské stavěly se v křiklavý odpor proti duchu novověkého pokroku, jemuž národ Český v nesmírné většině své byl oddán. Smýšlení tomu zvláště od organů mladočeských dáván výraz příkrý, čehož následek byl, že kromě četných procesí ze všech krajin zemí českých, duchovenstva světského i řeholního a jiných korporací nábožných, pak ozbrojených sborů měšťanských jen skrovný počet obecného lidu se účastnil slavného průvodu, vedeného světicím biskupem Průchou z Karlínského kostela na hrad Pražský do metropolitního chrámu sv. Víta, kde pontifikalní mši sloužil kardinál arcibiskup kníže Švarcenberk, slavnostní pak kázání německé měl v kostele samém arcibiskup Olomoucký landkrabě Fürstenberk a venku na dvoře české probošt Vyšehradský Štulc. Že slavnosti té účastnil se proti panujícímu předsudku také historiograf království Českého protestant Palacký, za to bylo mu odrážeti ostré útoky, činěné naň od jeho spoluvěrců.

Mnohem mocněji mluvilo k srdci národu jiné upamatování na slavné dějiny jeho oslavením prvního vojevůdce českého Jana Žižky, jemuž postaven pomník na vrchu sv. Gotharda u Hořic, kde roku 1423 dobyl slavného vítězství nad pány českými strany Sigmundovy. Byl to první pomník národnímu reku od vděčného potomstva postavený; odhalení jeho dálo se slavně 6., 7. a 8. září při hlučném shonu lidu z blízka i z daleka. Jiný pomník postaven důstojnému nástupci Žižkovu, Prokopu Velikému, u Lipan na bojišti, kde s ním navždy klesla moc demokracie české a lid vydán pánům v porobu. —

Pro hmotné zájmy národu největší důležitost mělo zřízení tak zvané „Rady zemědělské pro království České“ na místě zrušené Vlastensko-hospodářské společnosti. Rada ta, přidělená k místodržitelství, sestávati měla ze dvou předsedů, z místodržitelského odborního referenta, ze zástupce zemského výboru, z c. k. lesního inspektora, c. k. zemského zvěro-

lékaře, z přednosty kanceláře pro hospodářskou a lesní statistiku, a ze dvanácti v zemi usedlých znalců polního a lesního hospodářství i průmyslu. Jednu polovici znalců měl ustanovovati ministr orby, druhou zemský výbor; působnost jejich měla trvati šest let. Byl to těžký ústroj kancelářský, zcela podřízený organům vládním, jenž nikdy nahraditi nemohl sbor samosprávný, pracující s plnou chutí a s neunavnou horlivostí.

Dne 1. května otevřena jest ve Vídni světová výstava s velikým nákladem připravovaná, která velikolepostí svou ještě překonati měla poslední Pařížskou, aby světu podán byl důkaz o vysokém stupni průmyslového vývoje a blahobytu Rakouska za oblažující vlády centralismu. Na výstavu tu zakládali Vídeňané veliké naděje, chtíce těžiti ze shonu cizích hostů, kteří dle domnění jejich pohrnou se k nim ze všech končin světa. Ale spekulace tato nezdařila se, a to dílem vlastní jejich vinou, když totiž ceny bytů i vůbec všech potřeb, chtíce příliš rychle zbohatnouti, vyhnali do tak báječné výše, že tím cizince od návštěvy odstrašili, dílem za příčinou jiných nahodilých nepříznivých okolností. Z těch v první řadě sluší jmenovati strašnou pohromu, jež stihla Vídeň popraskem bursovním následkem ohromného švindlu, provozovaného po delší řadu let s nesolidními akciovými podniky, namířenými na vyprázdnění kapes nezkušeného obecenstva ve prospěch podvodných zakladatelů takových spolků. Švindlu toho se účastnili přední korifeové strany ústavácké, používajíce vlády své strany k nesvědomitému obohacování se na cizí útraty. Tak nesolidní počínání nemohlo míti dlouhého trvání, příliš napiatá struna musila konečně prasknouti, katastrofa pak uspíšena jest všeobecnou krisí obchodní, v Evropě i v Americe nastalou. Rána ta zasáhla Vídeň jako blesk z čista jasna, když akcie švindlířských podniků najednou klesly a veliké množství lidí, kteří se byli oddali lehkomyslné hře na burse, připraveno jest o veškeré jmění své. Jediné diference na burse obnášely k 1000 milionům zlatých, na sta podniků akciových přišlo v úpadek, veliký počet zámožných rodin

uveden na mizinu, nejeden milionář stal se přes noc žebrákem, mnoho tisíc úředníků padlých spolků zbaveno výživy, a četní nešťastníci zoufalstvím dohnáni k samovraždě. Katastrofa ta zachvátila mnohé banky a spolkové podniky zakladatelů ústaváckých, kteří v tísni té ucházeli se o státní pomoc. Ta jim ochotně byla poskytnuta spůsobem mimořádným, o němž tuto rozpisovati se nemůžeme, kterým však podpory té nedostalo se závodům solidním a potřebným, aby záhubné následky bursovní krise byly umírněny, nýbrž ona stranicky udělována jest stoupencům vlády v náhradu jejich škod.

Následkem zmíněné všeobecné obchodní krise, zvláště pak ohromného bursovního poprasku Vídeňského přivedeny jsou k úpadku též mnohé obchodní a průmyslové podniky, obzvláště akciové, v Čechách i na Moravě. U mnohých z nich přispěly k tomu kromě již zmíněných ještě jiné příčiny, jmenovitě chybné, nezkušené, někdy příliš velikolepé vedení závodu a přílišné použití úvěru peněžitého, čímž vedle základu akcionářů nadělány nepřiměřeně veliké dluhy, které, když byly při všeobecném postrachu vypovídány, nebylo možná uplácet i musil ohlášen býti konkurs. Byla to pro národ náš i v ohledu hmotném dvě nešťastná léta, rok 1872 živelními pohromami a rok 1873 katastrofou obchodní, jimiž jmění četných rodin přišlo na zmar a obecný blahobyt utrpěl těžké rány.

Z domácích výstav toho roku pořádaných zasluhuje zmínku výstava kuchařská, u nás první toho druhu, odbývaná na začátku února na Střeleckém ostrově v Praze pod protektoratem knížete Hugona Thurn-Taxise. Navštívena byla výstava velmi hojně, obzvláště od dám; dostavili se však i znalcové z ciziny, jmenovitě z Berlína, z Drážďan a z Vídně.

O zvelebení a okrášlení Prahy vedena chvalitebná péče. Za příkladem Vídně pomýšleno na rozšíření města po zbourání hradeb Novoměstských, které nejvyšším rozhodnutím ze dne 31. října 1866 byly obci Pražské darovány. Nežli však skutečně mohlo přikročeno býti k dílu, musila obec darované tyto hradby po dlouhém vyjednávání teprv za drahý peníz koupiti od vojenského éraru. K novému mostu přes Vltavu

z Podskalí na Smíchov činěny pilné přípravy, vedle toho statečně pokračováno v stavbě české polytechniky na Karlově náměstí, která nyní náleží mezi přední ozdoby Prahy. Znamenité pohodlí chystalo se obyvatelstvu hlavního města zřízením koňské dráhy z Karlína na Smíchov, k jejížto stavbě též přikročeno již tímto rokem.

Z mužů o národ zasloužilých, kteří mu během toho roku odňati jsou, želeni nad jiné: František hrabě Thun z Hohenšteina starší, šlechetný vlastimil a otec neméně šlechetných synů, hrabat Františka mladšího, Fridricha a Lva, zemřelý 18. ledna v Děčíně u vysokém věku 87 let. Spisovatel český Prokop Ondrák, děkan Příbramský, vynikající horlivým vlastenectvím a všestrannou vzdělaností, jenž v 63. roce věku svého zemřel dne 3. května. Profesor Václav Zikmund, stejně výtečný co paedagog i co mluvozpytec, mimořádný člen král. České společnosti nauk, od roku 1862 člen správního sboru Matice české, kněz osvícený a miláček studující mládeže, jenž skonal 5. října v Praze, v plné síle mužného věku, 57 let stár. Konečně Anna Náprstková, proslulá dobroditelka lidu, matka zdárných synů Vojtěcha a Ferdinanda Náprstků, která život svůj, šlechetným skutkům zasvěcený, skončila 19. října u vysokém stáří 85 let, odkázavši poslední vůlí dům svůj u Černého orla na Poříčí v ceně 150.000 zl. k účelům Průmyslového musea, o jehož založení syn její Vojtěch všemi silami se zasazuje.

XXI.

1874. Nové volby do říšské rady. Na místo Kollera jmenován místodržitelem v Čechách baron Weber, a na místě tohoto místodržitelem v Moravě Possinger. Císař v Praze. Sedm Mladočechů na sněmě, zuřivá polemika mezi Starými a Mladými. Císařští manželé v Pardubicích. Sjezd „strany svobodomyslné“. Návrh adresy k císaři na sněmě moravském. Politické utišení.

Rok 1874 byl na politické události neobyčejně chud. Když poslanci národní z Čech do říšské rady zvolení nedostavili se do ní, následkem čehož jsou mandatů svých zba-

veni, vypsány v lednu volby nové, ale všude zvoleni opět mužové titéž, kteří arciť ani nyní do říšské rady nešli.

V červnu stala se nová změna v úřadě místodržitelském, z něhož odvolán jest baron Koller a jmenován ministrem vojenství. Na jeho místo dosazen svobodný pán Filip Weber, posavadní místodržitel moravský, Pražanům dobře známý z úřední činnosti své při policejním ředitelství Pražském. Za příkrého vojína vyměněn hladký bureaukrat, ale v systemu nenastoupila tím žádná změna; baron Weber, jakkoliv rodilý Čech, nejenom byl tělem i duší úředník vlády ve všem poslušný, nýbrž i vlastním smýšlením svým centralista a ze zásady odpůrce snah svého národu. Do Moravy dostal se na jeho místo baron Possinger, jenž dosavad byl spravoval úřad místodržitelský ve Lvově.

Též do sněmu českého vypsány jsou v červenci nové volby, ku kterýmž Staro- i Mladočeši navrhli zvláštní své kandidaty. Ale Staročeši prorazili velikou většinou, čímž podán důkaz neobmezené důvěry národu v osvědčené dosavadní vůdce své, v jichžto smyslu hlasovali též přemnozí z těch, jichž osobní přesvědčení klonilo se k Mladočechům. Z 28 kandidatů mladočeských zvoleno pouze sedm.

Důležitou událostí toho roku byla návštěva císařova v Čechách a jmenovitě v Praze na začátku měsíce září. Již dávno před tím oznamovaly úřední noviny, že přijde císař do Čech k vojenským manévrům u Brandejsa, dříve pak že navštíví Prahu. Poněvadž mezi tím napořád se množily nesnáze vládnoucího centralistického systemu, jemuž mimo Čechy rozhodně stavěly se na odpor také Tirolsko a Halič, ano polští poslanci této poslední země dokonce vystoupili z říšské rady, což nebylo nic divného, jestliže od návštěvy této se očekával nějaký příznivý obrat v politickém poměru vlasti naší, pročež české obyvatelstvo chystalo se k uvítání panovníka co možná nejslavnějšímu po celé jeho cestě. Císař opustiv 7. září Vídeň jel přes Budějovice a Plzeň, a při hřímání děl a zvonění všemi zvony přibyl odpoledne do Prahy, oděné rouchem slav-

nostním. Na všech stanicích, kde císařský vlak zastavil, vítán byl srdečně a hlučně četnými spolky, zastupitelstvy obecními a okresními, deputacemi, banderiemi a nesčíslnými davy obecného lidu. Ještě velikolepější bylo uvítání v samé Praze. Císař všude velmi vlídně děkoval a na mnoha místech vítající po česku oslovoval. Večer bylo slavné osvětlení města, císař pak přítomen byl českému divadelnímu představení. Dne 8. září dával audience, potom navštívil opravní stavbu chrámu sv. Víta, načež odebral se ku Pořícké bráně, aby zhlédl návrhy k upotřebení prostranství získaného zbouráním hradeb, odtud zajel k nové zemské porodnici, dále k nové české polytechnice na Karlově náměstí, a konečně k staveništi velikého národního divadla. Večer navštívil císař německé divadlo. Na staveništi národního divadla pravil ku předsedovi Sboru divadelního: „Buďte ubezpečen, že národní tento podnik váš dle možnosti budu podporovati.“ Vůbec byl císař s uvítáním Pražanů velmi spokojen, a při odjezdu svém dne 9. září do Brandejsa ke cvičením vojenským nařídil místodržiteli, aby oznámil obyvatelstvu vděčné uznání jeho. Chudině Pražské věnoval císař 5000 zl., na stavbu národního divadla 3000 zl.

Mezi poslední návštěvou císařovou v Praze roku 1868 a nynějším jeho pobytem v hlavním městě Čech byla veliká protiva; tenkráte utvořena byla umělá mezera mezi panovníkem a věrným jeho národem, nyní srdce obou se opět v důvěře k sobě sblížila. Národ náš sice dosavad bolestně cítil v prsou svých osten zklamané naděje v žádoucí vyrovnání, maje však na paměti slova císařova k nově povolanému ministerstvu Hohenwartovu: „Zjednejte mír mezi mými národy“ oceňoval v plné míře dobrou vůli císařovu, zmar pak vyrovnání již tak daleko pokročilého kladl na vrub cizích vlivů, jimž vymknouti se nebylo císaři na ten čas možná. K tomu kynuly nové naděje, které potvrzovati se zdála patrná přízeň, již prokazoval císař snahám českým; což divu tedy, že národ náš v přirozené dobromyslnosti své s novou důvěrou pohlížel

k svému panovníku. Pohříchu naděje tyto neměly se ještě vyplniti.*)

Dne 15. srpna zahájen jest sněm, staročeští poslancové, počtem 77, jak obyčejně vzdalovali se ho, a neuposlechše vyzvání předsednictva, aby se dostavili, zbaveni jsou svých mandatů. Ale sedm z posledních voleb vyšlých Mladočechů vstoupilo do sněmu, podavše osvědčení, že „stojí pevně při státním právu českém". Dále pravili v osvědčení tom: „Jsouce zároveň přáteli svobody a novověkého pokroku, a proniknuti přesvědčením, že jedině na dráze této národové dojíti mohou lepší budoucnosti, chceme v tom směru přičiniti se také ve sněmě království Českého. Na této půdě najíti doufáme více spolupracovníků, kteří, jsouce stejně nadšeni pro pravou svobodu občanskou, po mnohé trpké zkušenosti budou s námi sdíleti přesvědčení, že jen svornou snahou všech živlů svobodomyslných bez rozdílu národnosti lze provésti opravdový pokrok a zabezpečiti pravou trvalou svobodu národů." Z osvědčení toho, které bylo ve sněmovně přečteno, vidno jest, že Mladočeši, kteří sami se počali nazývati stranou svobodomyslnou, také hlavní svou naději skládali na svobodomyslnou frakci svých německých spolusněmovníků, při čemž arciť zapomínali, že tito němečtí tak zvaní svobodomyslníci jsou přede vším Němci, kteří tu svobodu, k níž se přiznávali, chtějí míti výhradně pro sebe.

Z toho vstoupení Mladočechů do sněmu obnovena jest vášnivá polemika žurnalistická mezi Starými a Mladými, která bohužel vybočila daleko z mezí slušnosti; v národě samém pak spůsobovaly rvačky tyto největší pohoršení.

Výsledek sněmovní činnosti sedmi Mladočechů nepřekvapil nikoho kromě jich samých, kteří k největší mrzutosti své musili uznati, že tam nebyli nic platni, když každé jich ozvání znělo k hluchým uším a Němci na sněmě českém

*) Z předčasných těchto nadějí vzal původ svůj také pravý příval adres k císaři ze všech krajin země, přimlouvajících se za vyrovnání na základě reskriptu ze dne 12. září 1871; k demonstraci takové nebyla doba příhodně volena.

provozovali tak bez ostychu vůli svou, jakoby jich tam nebylo. Této jich rozmrzelosti dal ve schůzi dne 10. října sám dr. Eduard Grégr výraz slovy: „Chtěl jsem činiti návrh, ale odpadá mi chuť v této sněmovně činiti nějaký návrh, když sebe nepatrnější návrh českých poslanců padne pod stůl.“ Po skončeném sněmování byli mladočeští poslanci o trpkou zkušenost bohatší.

V říjnu po uzavření sněmu znova vypsány jsou volby do říšské rady, i zvoleni jsou všickni kandidati výborem českým navržení, kteří opět do říšské rady nešli.

Na začátku listopadu císař podruhé navštívil Čechy, tenkráte se vznešenou chotí svou, která od roku 1854, když novomanželé císařští slavili vjezd svůj do královské Prahy, tedy po celých dvacet let, nebyla vkročila na českou půdu. Přijeli tenkráte ke štvanicím do Pardubic, při kteréž příležitosti také, ale jenom na den, zavítali do Prahy k návštěvě stařičkého císaře Ferdinanda a manželky jeho císařovny Marie Anny. Všudy na cestě své jsou císařští manželé od lidu českého co nejsrdečněji vítáni, a oba navzájem k němu se chovali co nejpřívětivěji, všude mu dávajíce neomylné důkazy panovnické své přízně. Obzvláště císařovně líbilo se v Čechách, jmenovitě v Praze, i slibovala brzy opět navštíviti krásné Čechy.

Na konci roku, na den 27. prosince, svolán do Prahy sjezd „strany svobodomyslné“, jenž odbýval se v sále Konviktském. Tu měl veliké slovo dr. Sladkovský, prohlášený vůdce Mladočechů, a strana ta formalně se zorganisovala, zvolivši ze sebe 21členný výbor.

Z ostatního politického ruchu v zemích českých třeba zaznamenati krok, ku kterémuž zmohli se poslancové čeští na sněmě moravském, předloživše mu dne 9. října návrh adresy k císaři, v němž vypočítávajíce všeliké bezpráví, jaké se od roku 1861 obyvatelstvu českému na Moravě děje nespravedlivými volebními řády, obzvláště dotyčnými zákony za posledních let vydanými, praví ku konci: „Zájmy duševní i hmotné slovanského lidu na Moravě zanedbávají se nyní

citelněji než před rokem 1868, zejména ve věcech školských a vyučovacích. Jest toho naléhavá potřeba, aby nynější volební řád byl odstraněn a zjednáno bylo Moravě zastupitelství, v němž by obyvatelé země dle svých skutečných poměrů zastoupeni a skuteční činitelé v zemi zobrazeni byli. Z důvodů těchto má nejvěrněji oddaný sněm za svou povinnost, jménem země Moravské Vaše Veličenstvo v důvěře prositi, aby se péči Vašeho Veličenstva o blaho národů podařilo, těmto stížnostem odpomoci a taková opatření zaříditi, která by vedla k dorozumění a k státoprávnímu usmíření všech národů této říše.“ Návrh ten, jak ani jinak nebylo se nadíti, jakkoli drem. Pražákem důkladně odůvodněn, zamítnut jest většinou sněmu.

V Čechách zůstávaly veřejné poměry tak neutěšené jako dříve, národnost česká úpěla pod stejným útiskem bureaukracie tak dobře za Webra jako před tím za Kollera, jenom že útisk ten provozován méně krutě nežli pod vojenskou správou přísného generála. Následkem toho také ochabl odpor proti němu, a to tím více, když vůbec poznána jeho neprospěšnost, sama bujnost lidu zkrotla z nedostatku agitace, an dosavadní podněcovatelé byli větším dílem zmizeli z jeviště, i nastávala opět doba, že národ s resignací počal se odevzdávati v osud svůj, čekaje v trpělivosti lepších časů, v něž nepřestal doufati. Tím i úřadům odňata zámínka k zakročování proti vzdorným nespokojencům a k stíhání a pokutování jich. Čechy byly na nejlepší cestě, aby zahostilo se v nich opět prázdné mrtvo předbřeznového absolutismu anebo děsné ticho dusného bachismu.

XXII.

Snahy národní. Záležitosti divadelní. Dary Museu. Jednota českých spisovatelů. Pomníky: Jungmannův, Žižkovy, Klicperův, Smetanův. Památní slavnosti. Zájmy hmotné. Zvelebování Prahy. Africká výstava. Nekrology.

Mezi snahami národními stála v popředí záležitost divadelní, která pro vážnost kulturní stránky své zajímala veškeré třídy národu. Jednalo se při tom o věc dvojí, o stavbu

velikého divadla národního a o důstojné vedení českého zemského divadla jakožto ústavu národního. Co se prvního týče, neochabovala péče Sboru ve sbírání příspěvků po vší vlasti, aniž obětavost národu samého. Tak jmenovitě tombola v Měšťanské Besedě Pražské zavedená poskytla čistého výnosu 5100 zl., kteréž odevzdány pokladně Sboru. Ale to všecko nevystačovalo na veliké potřeby stavby, v které se neustále pokračovalo, pročež Sbor přinucena se viděl, uchýliti se o půjčku k České spořitelně v sumě 200.000 zl., která na divadelní budově pojištěna.

Co se týče správy českého divadla zemského, to, jak známo, bylo se octlo v rukou družstva, proti jehož hospodaření ozývali se z obecenstva četní a závažní hlasové, kteří nemohli zůstati nepovšimnuti. K tomu v lůně samého družstva vznikly křiklavé nepořádky, jež nutně vyžadovaly nápravu. K jejímu docílení zvolena jest komise, která měla proskoumati hospodářství dosavadní správy divadelní, a též učiněna změna v osobě artistického ředitele divadla, jímž stal se nyní dosavadní kapelník českého divadla Jan Nep. Mayr, s kterým uzavřena jest řádná smlouva.

Museu českému dostal se toho roku skvělý dar, totiž pavillon neobyčejné velikosti v ceně více tisíců zlatých, jenž určen původně pro Vídeňskou světovou výstavu věnován byl od Smíchovského továrníka barona Františka Ringhoffera. Pavillon ten postaven jest nyní v zahradě musejní, a umístěny v něm sbírky přírodnické, pro něž v samé budově musejní místnosti již nestačily. Jiný skvělý dar učinil Museu farář Buchtele v Kyšperku sbírkou starožitných nástrojů hudebních, velmi drahocenných.

Ani toho roku nescházelo slavností historických, k nimž v první řadě náleželo stavení pomníků proslaveným národovcům. Zvláštního povšimnutí zasluhuje vyzdvižení pomníku Jungmannova v nepatrné obci Volovicích u Velvar jakožto velepotěšitelný úkaz, až do jakých vrstev lidu našeho dosahuje smysl pro vyšší duševní snahy. Slavnost odkrytí jeho, odbývaná dne 13. září, měla sice význam více jen lo-

kalní, ale proto nicméně ráz dojemný. Také Klicperovi dostalo se zaslouženého pomníku v jeho rodišti Chlumci nad Cidlinou, jenž tam odhalen byl v měsíci srpnu, kterézto slavnosti účastnil se veliký počet jeho ctitelův. Plzeň dne 12. listopadu oslavila důstojně památku profesora Josefa Františka Smetany, který tam po dlouhou řadu let blahočinně byl působil co výtečný učitel mládeže, odhalením jeho sochy životní velikosti, díla to Pražského umělce Tomáše Seidana. Plzeň oblékla se toho dne v roucho sváteční, jsouc shromážděništěm četných ctitelů zvěčnělého a milovníků literatury české z bližšího i vzdálenějšího okolí.

Ale nade všecky podobné slavnosti vynikala Přibislavská. Již roku minulého, jak jsme viděli, zřízen přednímu národnímu hrdinovi Žižkovi první pomník u Hořic, letos i město Tábor zaplatilo povinnou daň vděčnosti zakladateli svému postavením jemu sochy na náměstí (kterou pohříchu, jak známo, stihla později žalostná nehoda); avšak na pravou národní slavnost vydařilo se dne 20. září odkrytí velikolepého pomníku Žižkova u Přibislavi na poli, kde veliký válečník a vlastenec ten vypustil rekovného svého ducha. To místo, jakkoli leží uprostřed polí, zůstalo do dneška nezoráno, a lid je měl vždy u veliké úctě. O slavnosti Havlíčkově v Borové roku 1862 zakoupil je dr. Julius Grégr a daroval Pražskému Sokolu. Později, jak od nás na svém místě připomenuto, sestavil se působením Jana Otty výbor ku postavení na místě tom důstojného pomníku slepému vojevůdci, což hlavně přispěním všech jednot sokolských v Čechách a na Moravě jest provedeno. Na mohutném krychlovém podstavci, sestaveném z kamenů věnovaných od spolků a obcí českých, z nichž každý opatřen jest nápisem odkud pochází, vypíná se do sedmi sáhů výšky ve dvou, římsou od sebe oddělených částech imposantní žulový kužel, na jehož vrcholu vztýčen obrovský kamenný kalich. Základ pomníku zaujímá půl čtvrta sáhu. Pod římsou hlásají pozlacené nápisy letopočty a místa Žižkových vítězství. Na straně severní skví se v zlatě veliký nápis: „Zde zemřel Jan Žižka z Trocnova dne

K slavnosti dostavily se četné jednoty sokolské s třiceti praporci, mezi nimiž byla také deputace Sokola Clevelandského z Ameriky; mimo to přítomno bylo mnoho jiných spolků s patnácti prapory; všech účastníků počítáno na 30.000. Městečko Přibislav i sousední Německý Brod byly již den před tím skvostně okrášleny, na náměstí i v ulicích vlály se všech domů prapory. Večer po 6. hodině počala za Přibislaví hlučná střelba z moždířů, čímž dáno znamení k osvětlení města. V touž dobu procházela hudba městem. Velikolepé divadlo poskytovaly ohně, které nejenom na okolních kopcích, nýbrž i na výšinách přes tři hodiny vzdálených vzplanuly. Den skončil slavnostní akademií v přeplněných místnostech besedních. Druhého dne časně ráno budila kapela městem se procházející obyvatelstvo Přibislavské, četné rány z moždířů oznamovaly slavnostní den. Po 11. hodině hnul se slavnostní průvod uprostřed nepřehledných davů lidstva ku pomníku, kamž dorazil ve čtvrt na jednu. Pomník byl dosud plátnem zastřen. Kolem něho utvořili Sokolové kruh, a rovněž seřadily se veškeré prapory kolem pomníku. Zpěvácké spolky zapěly sbor „Kdož jste boží bojovníci“, načež dr. Eduard Grégr měl vzletnou slavnostní řeč. Po skončené řeči za nekonečného volání slávy Žižkovi strženo plátno zakrývající dosud pomník. Pohled naň učinil mocný dojem na shromážděné obecenstvo. Na pomník kladeny nesčíslné věnce načež spolky rozcházeti se počaly. Některé rozložily se v blízkém lese, hledajíce v chládku útočiště před vedrem. Slavnost byla skončena.

Méně hlučné, ale vroucně dojemné bylo zasvěcení pomníku jiného slavného národovce našeho, který svých vítězství nedobýval na krvavých bojištích, nýbrž na poli neméně usilovného zápasu duševního, evropského paedagoga Jana Amosa Komenského dne 24. srpna v Přerově. Ku poctě nejslavnějšího zemřelého Moravana přispěl telegrafickým pozdravem největší žijící Moravan Palacký.

Z ostatních slavností vlasteneckých významem svým nejdůležitější byla odbývaná dne 23., 24. a 25. května 25letá

památka založení českého akademického čtenářského spolku v Praze, který v průběhu té doby získal si byl přímo neocenitelné zásluhy o probuzení k národnímu a vědeckému životu českého studentstva na vysokém učení Pražském, a nyní právě v nejutěšenějším svém rozkvětu se nalézal. Ze všech končin vlasti sjeli se tu bývalí soudruhové na poli věd a umění, aby v upomínce na první zábřesk svobodnější doby bratrsky sobě pravice podali. K slavné hostině na Žofíně odbývané došlo veliké množství blahopřejných telegramů netoliko z Čech, nýbrž i z jiných slovanských zemí, z Ruska, z Italie a z Německa.

Konečně nesmí býti zapomenuto na slavnost otevření Hankova domu a divadla v Králové Dvoře dne 27. září. Dům ten vystavěn byl na počest Hankovi jakožto šťastnému nálezci nejdražšího našeho literarního pokladu, Rukopisu Kralodvorského. Mimo divadelní sál obsahuje v sobě místnosti pro záložnu a zasedací síň městského zastupitelstva. Sál divadelní jest velmi akusticky stavěn a může zařízen býti také ku plesům. Pod divadlem nacházejí se lázně. Všecky místnosti jsou velmi pohodlně zařízeny, ornamentika skvostná a vkusná. Slavnost, ku které sjelo se hojně účastníků, vydařila se výborně. V kostele bylo vlastenecké kázaní, v divadle dávána příležitostná hra „Jaroslav, vítěz nad Tatary“, v zahradě Hankově byl koncert, při banketu vynikli mezi četnými řečníky Otakar Zeithammer a žurnalista Zajíček. Slavnost zakončena plesem.

V pěstování hmotných zájmů předcházela Praha skvělým příkladem. Po delším vyjednávání s vládou podařilo se zastupitelstvu městskému dostati povolení k výpůjčce pětimilionové, která měla obrácena býti na nové podniky, dílem k vyhovění nutným potřebám obce, dílem k rozmnožení pohodlí obyvatelstva. Přede vším po dohodnutí se s vojenským érarem přikročeno k bourání hradeb, od Pořické brány počínaje, a pokračováno v práci té statečně, tak že během roku toho pobořen celý kus až k Hibernácké ulici. Získané místo určeno dílem pro městský park, jenž měl nahraditi Pražanům ně-

kdejší sady na hradbách, dílem ku potřebnému rozšíření města za meze, ve které bylo až dosavad hradbami sevřeno. Nové ozdoby nabyla Praha vysvěceným v měsíci srpnu ruským kostelem, který nákladem ruských soukromníků nádherně upraven z někdejšího chrámu sv. Mikuláše na Starém městě za radnicí.

Toho roku poskytnuta obyvatelstvu Pražskému obzvláště zajímavá podívaná výstavou africkou na radnici Staroměstské (od 1. do 8. listopadu). Podnět k ní zavdal mladý lékař český dr. Emil Holub, který již třetí rok v jižní Africe meškal a z cest svých velikou sbírku věcí přírodnických a ethnografických do Prahy zaslal. Sbírka ta rozmnožena od pana Fialy, ředitele společenské zahrady, živými rostlinami jihoafrickými, od pana Vojty Náprstka pak z bohaté bibliotéky jeho vzácnými spisy, mapami a obrazy o Africe, což on vše sám v pořádek sestavil. Výstavou tou, která se těšila přehojné návštěvě, ponejprv do veřejnosti vystoupil mladý učenec český, proslulý od těch dob dr. Holub, jenž na ten čas velmi čestné místo zaujímá mezi odvážnými muži vědy, kteří si za úkol života vytkli, prozpytovati zevrubně tento až na naše časy nejméně známý díl světa.

Z řady statečných bojovníků za národ a jeho práva odešli během roku toho do lepší vlasti:

Tomáš Burián, c. k. major a bývalý profesor jazyka českého na vojenské akademii v Novém Městě za Vídní, jeden z nejšlechetnějších synů národu svého a nad mnohé jiné o vlast zasloužilý, jenž v 72. roce věku svého zemřel dne 22. ledna v řečeném Novém Městě, kde od roku 1857 žil na odpočinku. Muž ten, po 26 let výtečně působiv co učitel na vojenské akademii, získal vlasti mnohého nadějného mladíka, který by jinak jí byl odcizen býval v povolání svém. V literatuře proslul velmi dobrou českou mluvnicí pro Němce a pojednáním o českém puškářství v Musejníku.

Dne 9. února skonal v Praze, nezcela 60 let stár, Vincenc Bradáč, kanovník metropolitního chrámu Svatovítského, na slovo vzatý spisovatel theologický a ředitel Svato-

janského dědictví, jenž od volebního okresu Hradčanského zvolen byl opětně do sboru obecních starších města Prahy, jakož i do sněmu zemského, kdež věrně stál v řadě deklarantů.

V rodišti svém Novém Strašecí náhlou smrtí sešel dne 14. září, 72 let stár, Josef Alexander Dundr, od roku 1842 skriptor v bibliotéce Českého Musea. Muž ten, žádnými skvělejšími vlastnostmi ducha nevynikající, jehož největší zásluhou bylo mozolné, dosti nesprávné přepisování starých rukopisů, nicméně plnou měrou toho zasluhuje, aby jméno jeho zachováno bylo u vděčné památce potomstva. Jsa neženat a maje toliko velmi skrovné potřeby, na něž úplně vystačovalo jeho nepatrné služné, věnoval za živobytí svého Matici české darem 500 zl., téměř veškeré jmění své, začež jmenován jest činným údem společnosti Českého Musea. Při něm v neúhledné, drsné skořápce skrývalo se výborné ušlechtilé jádro vřelého, obětavého vlastenectví.

Nejbolestněji želena byla ztráta Vítězslava Hálka, nejoblíbenějšího z žijících básníků českých, zemřelého v Praze dne 8. října v plné síle mužného věku 39 let. Hálek byl rozený básník, přístupný nejčistšímu idealismu, ale při tom charakter ryzí a přímý, který čím byl sám za to i jiné pokládal, bera vše vážně a do opravdy. Z této povahy vysvětliti lze všecky zjevy jak literarního jeho vývoje tak i postupu v praktickém životě: kterak se co mladík dal unésti panujícím směrem jalového kosmopolitismu, proč podlehl tak snadno vlivu svých pochlebníků, proč nejdéle věřil v poctivost Sabinovu. Octnuv se v kruhu „epigonů“, kteří všecky předešlé reminiscence zavrhše vytkli sobě za účel raziti novou dráhu básnictví českému, poddal se též on proudu tomu; když pak jeho druhové poznavše v něm vzácného genia ihned jej vyzdvihli na štít, aby se jím honosili co první hvězdou své nové školy, což divu, že roznětlivý mladý poeta, omámen takovým jej přeceňováním, uvěřil sám v sebe, a jakkoli časem, poznav bludnost dosavadního směru svého, vrátil se s tužbami a sympatiemi svými k vlastnímu národu, přece

již na půl cestě se zastaviv nedospěl nikdy ku plné výši uměleckého tvoření. Z Hálka mohlo a bylo by se stalo mnohem více nežli čím skutečně byl, kdyby vlastní přátelé jeho nebyli ho příliš vyhýčkali. Možná, že déle živ jsa byl by dospěl i k tomu dalšímu poznání, co ještě mu schází, a hleděl zdokonaliti se v pravého básníka umělce. Zatím i tak nehotový, jaký jest, vyniká Hálek nade všecky sobě současné básníky české nejnovější školy, nejinak než jako samorostlá přirozenost nad nucenou dělanost. Básnické plody Hálkovy jsou známy. Jestiť on výhradně básník lyrický, kterýžto živel i v epických a dramatických jeho výtvorech převahu má na újmu zamýšleného efektu; v čisté lyrice však nemá tak snadno sobě rovného v novější české literatuře.

Jinou citelnou ztrátu utrpěla literatura, jmenovitě žurnalistika česká úmrtím Františka Kořínka dne 20. listopadu v nejlepším věku 43 let. Věnovav se povolání učitelskému stal se Kořínek roku 1858 profesorem gymnasialním ve Varaždině, odkud přesazen jest do Štýrského Hradce a později do Záhřebu. Roku 1866 zvolen jest za poslance českého sněmu pro okres Novoměstský, Náchodský a Dobrušský. Roku 1867, když v Charvátsku bánem se stal baron Rauch, jest Kořínek s jinými soudruhy pro slovanské smýšlení své propuštěn ze služby, načež odebrav se do Prahy vstoupil do redakce Národních Listů. Roku 1870 redigoval po nějaký čas v Brně „Moravskou Orlici“. Roku 1871, když jmenován bánem Charvátským Bedeković, jest Kořínek rehabilitován a volán zpět do Záhřebu, on však raději přijal místo profesora na realním obecním gymnasiu Malostranském v Praze, kterýž úřad zastával až do své smrti. Kořínek byl obratný žurnalista a svého času pilným spolupracovníkem Lumíra, Pražských Novin, Hlasu a Slovníka naučného, do něhož přispěl četnými články z dějepisu jihoslovanského. Ze spisů jeho vyšlých o sobě uvádíme „Věk Albrechta Valdštýna“ a „Obraz slovanského světa“ (v Matici lidu). Smrt překvapila jej uprostřed pilné práce o historii středověku v jazyku charvátském pro vyšší střední školy charvátské.

Dne 18. prosince zemřel ve Vídni, 49 let stár, známý po vlastech slovanských hudební skladatel Arnošt Förchtgott (sám psával se nejraději Arnošt Bohaboj Tovačovský po svém rodišti moravském), jenž tam žil již od roku 1851 co učitel hudby. Znám po celé Vídni co výtečný zpěvec balad býval zván do nejvznešenějších rodin, i ve dvorských koncertech zpíval, a též arcikníže Ferdinand Maximilian zvával jej do Miramare. Když roku 1862 zakládán byl zpěvácký spolek slovanský, stál on v čele toho podniknutí a zůstal sbormistrem jeho až do své smrti. Jeho působením dospěl ten spolek k vysokému stupni dokonalosti. Avšak nejen o tento spolek, nýbrž o všecky slovanské spolky ve Vídni, jmenovitě o Slovanskou besedu, jejímžto spoluzakladatelem byl, získal sobě Förchtgott obětavostí svou veliké zásluhy. Roku 1864 stal se ředitelem kůru v kapli ruského vyslanectví, a za své zásluhy o upravení a řízení staroruských církevních zpěvů obdržel zvláštní vyznamenání od císaře Alexandra II. Vedle toho propůjčoval se Förchtgott co nejochotněji při každé národní slavnosti, a hudebního ruchu slovanského ve Vídni byl on pravým náčelníkem a šiřitelem. Co skladatel hudební jest Förchtgott znám u všech kmenů slovanských, ano i Němci rozličným jeho sborům německé texty podložili. Skladby jeho vyznačují se vedle původnosti důkladným propracováním a živostí takořka dramatickou. Jmenovitě jeho písně vynikají ryze národním duchem, pročež také téměř všecky znárodněly.

XXIII.

1875. Zasedání sněmu českého, říšské rady a moravského sněmu. Bureaukracie proti historickému svazku koruny České. Rvačky mezi Staro- a Mladočechy. Smrt císaře Ferdinanda Dobrotivého. Schůze císaře Rakouského s Ruským.

Rok 1875 byl co do ruchu politického možná-li ještě klidnější nežli jeho předchůdce, boj zuřil jen v lůně státoprávní oposice, mezi ní samou a vládou panovalo mrtvé pří-

měří, přerývané pouze v době svolání sněmu pravidelným ohražením Staročechů proč se ho vzdalují, načež následovalo rovněž tak pravidelné zbavení jich mandatů. Tak stalo se i při letošním zahájení sněmu dne 6. dubna, ač tenkráte průběh věci nebyl tak hladký jako jindy. Nejvyšší maršálek kníže Karel Auersperk totiž nechtěl tenkráte dát přečísti v sněmovně spis od staročeských poslanců jemu zaslaný, za příčinou prý velmi příkrého znění jeho. Mladočeši naproti tomu, jichž tenkráte bylo ve sněmě devět — neboť byli při posledních doplňovacích volbách získali dva nové mandaty —, navrhovali, aby spis ten odkázán byl komisi patnácti členů, které by sněm ze svého středu vyvolil. Vzdor horlivé přímluvě mladočeských poslanců sněm návrh jejich zavrhl a vyřknul opětné zbavení mandatů.

Jakkoliv zdálo se, že veliká většina národu souhlasí s pasivní politikou staročeských vůdců, nicméně nutná potřeba přemnohých oprav a nezbytných opatření, týkajících se zájmů veřejných, hospodářských, školních a jiných tak všeobecně byla cítěna, že ze všech konců země hrnul se do sněmu pravý příval nejrozličnějších petic za vyhovění té neb oné žádosti, za odstranění té neb oné nepřístojnosti, za provedení toho neb onoho zákonu, za přiměřenou změnu toho neb onoho zařízení, za udělení podpory k tomu neb onomu všeužitečnému účelu. Největší částka těch petic týkala se změny volebního řádu na sněm, což bylo důkazem, jak všeobecně bylo se v národu zakořenilo přesvědčení, že hlavní překážkou, proč národ Český nemůže dodělati se práva svého, jest nespravedlivý volební řád sněmovní, jenž nedopouští, aby pravá většina obyvatelstva země nabyla výrazu také většinou ve sněmě. A skutečně byla mnohá ustanovení dosavadního volebního řádu tak křiklavě nespravedlivá, že ani sami Němci, kteří výhradně na sněmě rozhodovali, nemohli neuznati tu pravdu, pročež sněm všecky tyto stížnosti odevzdal zemskému výboru, uloživ mu, aby je proskoumal a vypracoval vhodné návrhy k budoucímu zasedání. Jiné petice týkaly se zřízení české university, zrušení školního platu v niž-

ších třídách, zlepšení stavu učitelstva, naložení s kontribučenskými fondy i jiných věcí, které s veliké části také odkázány jsou zemskému výboru, aby o nich podal své dobré zdání.

Mimo vyřízení rozličných vládních předloh více podřízené a lokalní povahy vykonal německý sněm do jisté míry jen povinnost svou, povoliv ze zemské pokladnice příspěvek 60.000 zl. na dostavění českého národního divadla a vysloviv ochotu k další vydatnější pomoci k témuž účelu.

Při jiné otázce, která v tomto zasedání sněmovním dostala se na denní pořádek, zřejmě se ukázalo, jak prospěšno bylo by, kdyby čeští poslancové sněmu se nevzdalovali, neboť ve mnohých věcech, stejně důležitých pro obě národnosti v zemi, mohli hlasy svými rozhodovati ve prospěch obecného lidu proti partikularním zájmům privilegovaných tříd. Hospodářské jednoty jakož i rozličné obce, ukazující na zmáhající se v zemi neúrodu nedostatkem vláhy, žádaly, aby zvláštními zákony upraveno bylo zachovávání lesů, vysazování nových lesů a udržování vod. Komise k uvažování toho ustanovená navrhovala, aby se zřídila komise zemská, která by prováděla rozsáhlé zalesňování pustých pozemků. Českých devět poslanců a zástupcové měst a venkova německého byli rozhodně proto; ale velkostatkáři němečtí a továrníci, nechtíce aby přihlíženo bylo k jich hospodaření v lesích, byli proti tomu. Pro návrh onen bylo 61, proti němu 68 hlasů; scházelo tedy pouze osm hlasů, jimiž by se byla docílila většina u věci tak důležité. Uzavřen byl sněm v polovici měsíce května.

Usnešení lonského sněmu, aby oba technické ústavy v Praze, český a německý, ze správy země přešly ve správu státu, bylo vládou schváleno a vstoupilo ve skutek prvním lednem 1875.

Co každoročně na sněmě českém se dálo, to taktéž opakovalo se při každém zasedání říšské rady, že poslancové čeští, vyzváni aby se dostavili, odpovídali spisem, v němž odvolávajíce se na státní právo koruny České a na dřívější

svá vyjádření o té věci, jmenovitě na deklaraci, odpírali účastenství své ve sboru tom. Následek byla vždy ztráta mandatů a vypsání nových voleb, z kterých vždy opět vyšli vyloučení poslanci. Tak stalo se i letos, kde říšská rada se již v lednu sešla. Docela však bez zastání na říšské radě tenkráte Čechové nezůstali, z moravských poslanců, kteří, jak nám známo, opět zasedali v ústředním parlamentu, ujal se jich dr. Mezník ráznou řečí, provázenou pochvalou pravice, ovšem bez výsledku.

I na moravském sněmě národní poslancové marně dovolávali se práva pro velikou většinu obyvatelstva slovanského, které v té zemi tvoří celé tři čtvrtiny naproti pouze jedné čtvrtině Němců. Hlavně přimlouvali se za změnu volebního řádu do sněmu a za rozmnožení škol českých, z nichž jedno gymnasium připadá teprv na 300.000, jedna reálka na $1^1/_2$ milionu obyvatelů českých, kdežto již na 35.000 obyvatelů německých připadá gymnasium a na 50.000 realka. Ale německá většina sněmovní nedala se oblomiti ani právními důvody ani křiklavým nepoměrem čísel, a všecka výmluvnost národních poslanců, podporovaná celými haldami petic na sněm zasílaných, zůstávala hlasem volajícím na poušti. Jak daleko šla horlivost cislajtánských úřadů v odklizování všeho, cokoliv upomínalo na politickou souvislost zemí koruny České, nejlépe vidno z honby, zavedené na Moravě proti mapám představujícím Čechy, Moravu a Slezsko na jednom listě. Takové mapy jsou ze všech škol odstraňovány, a když národní poslancové moravští učinili o tom na říšské radě interpelaci k ministru vyučování, z odpovědi jeho vysvitalo, že vláda nechce ony země považovány míti za historický celek. Brzy následováno příkladu toho i v Čechách, a tak stalo se, že i mapy nedávno pro školní potřebu schválené, jako na př. mapa Studničkova, najednou zapovídány jsou a ze škol vyhazovány.

Vůbec neumírnily se vládní organy ani dost málo v přísném postupování proti nenáviděné jim národnosti české ve všech oborech jejích snah, což jevilo se hlavně upíráním jí

rovnoprávnosti jak v úřadě tak i ve škole,*) jen že to vše nyní dálo se bez velikého hluku, jakož i veřejné demonstrace oposice na větším díle pominuly, a ruch národní jevil se méně v okázalých slavnostech, za to pak tím více v tiché, vydatné práci, nepozbyv proto nikterak síly své. Při tom všem neutuchly zuřivé rvačky mezi Mladými a Starými, ano spor ten čím dále tím více se přiostřoval. Naprosto škoda bylo vážného „Slova o roztržce v národě Českém,“ **) jež do těchto čistě osobních invektiv promluvil ctihodný kmet Palacký; onoť úplně se ztratilo ve větru, a štvanice trvala dále k všeobecnému pohoršení, plodíc neslýchané škandály a nezřídka i soudů se dovolávajíc.

V hluboký smutek zahalil se národ Český nad úmrtím Ferdinanda Dobrotivého, posledního korunovaného krále Českého, který dne 29. června, 82 let stár, na hradě Pražském vypustil šlechetného svého ducha. Dne 2. prosince 1848, jak známo, zřeknuv se v Olomouci trůnu ve prospěch bratrovce svého, nyní panujícího císaře Františka Josefa, odebral se ihned se vznešenou choti svou do Prahy, již vyvolil za své budoucí sídlo, a od těch dob neopustil více Čechy. V letě trávil vždy několik měsíců na svých zámcích v Ploskovicích a v Zákupech, v zimě pak meškal stále v Praze, kdež srdce všeho lidu sobě získal svou dobročinností. Toliko za pruské okupace odebral se do Inšpruku, odkud po skončené válce hned zase vrátil se do svých zalíbených Čech. Do nevděčné Vídně, která se k němu tak nešlechetně zachovala, od roku 1848 ani krokem více nepáchl.

Podán zde budiž výjimek z úvahy, již pronesl Pokrok (č. 180) nad rakví krále Ferdinanda V.

„Od smrti císaře Rudolfa II. nebyla Praha svědkyní posledních okamžiků korunovaného Českého krále, jenž by byl po dlouholetém přebývání v královském sídle Hradčanském

*) Nad jiné křiklavé bylo odepření obci Smichovské žádaného povolení ke zřízení českého realního gymnasia, kdežto táž obec nedávno přinucena byla ve 14 dnech opatřiti místnosti pro gymnasium německé.

**) Pokrok, č. 130.

skonal uprostřed národu Českého. Roku 1612 stály Čechy na pohled v plnosti politického a národního rozkvětu. Avšak mezi Prahou tehdáž a nyní, mezi Čechami roku 1612 a 1875 jaký to rozdíl! Co naši nepřátelé ani po bitvě Bělohorské nemohli dokázati, to je dnes zdánlivě provedeno, Čechy jsou provincie německá, sněmu českého není, a jazyk český nepožívá ani přibližně rovnoprávnosti s německým. U dnešních držitelův moci jest to jaksi již rozhodnuto, že zemřel nejenom poslední korunovaný, ale poslední král Český vůbec, a že koruna, která dle nedávného vyznání panujícího císaře Františka Josefa tolik slávy a lesku propůjčila domu Habsburskému, nemá nadále jiného účelu, než zdobiti prostory některého dolnorakouského musea.

„Avšak, jakož při smrti předposledního krále, jenž v Praze umíral roku 1612, lesk Čechie byl jen zdánlivý, není dnes naše opuštěnost, skleslost naší vlasti také jen zdánlivá, prozatímná? Jeden zákon dějin jest nezvratný, vepsaný do knihy člověčenstva písmenami do očí bijícími, jest to proměnlivost losů lidských, na vůli, ba i zraku lidském nezávislá. Když zdá se nám, že dílo rukou lidských je přepevně založeno, přijde bouře a zvrátí je v zříceninu. Avšak také strasti a útrapy nejsou nekonečné, a když zdá se, že jedna svízel stíhá druhou, že štěstí tvář svou od nás odvrátilo úplně, že nic se nám nedaří, jest to nejjistější známka obratu k lepšímu.

„Vzdor na pohled smutným vyhlídkám jest bilance našeho politického a národního stavu dnes příznivější než roku 1612, kde podobně po složení koruny, jako dnes Ferdinand V., Rudolf II. v Praze umíral. Jest to nejen naděje všech patriotův, která silou téměř zázračnou vzpružuje a tuží naše nervy, že přese všecky útisky tolika spojených nepřátel nenecháváme a nenecháme klesnout prapor královský s tím starým pověstným českým lvem, jest to nejen naděje, nejen fata morgana blouznivé iluse, jest to duch moderní, duch dějinný celého našeho století, viditelný a neodčinitelný, jenž nám více než naději, jenž záruku nám dává lepší budoucnosti.

Roku 1612 byla to šlechta, jež byla rozhodujícím faktorem veřejného státního života, a katastrofa, která roku 1620 šlechtu v Čechách potkala, byla jen předehrou všeobecného úpadku, jemuž šlechtické státy v celé Evropě, jedinou Anglii poněkud vyjímaje, podlehaly průběhem celého osmnáctého století. Jiné vrstvy socialní, než roku 1612, tvoří však dnes politický národ, jest to lid, jenž dnes hraje první roli v dějinách, a veškerá historie moderní od roku 1789 není než jedinou řadou následujících po sobě vítězství tohoto lidu, než postupující triumf pracujících naproti pouze požívajícím. I militarism novější, toto nejhorší zlo nynější Evropy, jest v poslední instanci závislý na velikých elementarních silách, skrytých v lidu. Pád starého šlechtického státu vzal v Čechách svůj začátek, snad že budova moderního národního státu v soustátí Rakouském, na všech stranách buď již dohotovená nebo rozestavěná, dojde teprv v Čechách k úplnému harmonickému zakončení.

„Není to poslední král Český, jenž umírá; avšak že nový, až bude korunován, bude nastolen dle jiného řádu, než jaký byl v užívání roku 1836, to arci leží v duchu doby výše vysvětleném."

Končíť pak úvaha ta slovy napolo prorockými: „Královský hrad Pražský nezůstane snad prázdný. Smíme-li pak také nějaké přání připojiti zde, tož jsme přesvědčeni, že v souhlasu s celým národem pronášíme votum, aby korunní princ Rudolf zavítal na delší dobu do tohoto královského hradu, a jako vznešený otec jeho císař František Josef se měl co guvernér Čech připravovat na budoucí panovnický úkol, tak aby korunní princ, jehož před čtyrmi lety celé království s tak všeobecným nadšením uvítalo, v Čechách, v hradě Pražském, v sídle žehnaného dobrotivého předka svého nastoupil politické své prvotiny."

Dne 30. června již časně ráno stály zástupy lidu před expedicemi novin, všecky časopisy, které vesměs vyšly s černou obrubou, byly v okamžení rozebrány ještě mokré a lisy nepostačily tisknouti. Po ulicích mezi tlupami lidu hlasitě

předčítána smutná zvěst, při čemž mnohé oko zarosilo se vřelou slzou zpomínky na laskavého krále a dobrodince. Zatím oděla se Praha rouchem smutečním, množství černých praporů, vyvěšených na budovách soukromých i veřejných, bylo výmluvným znamením té vroucí lásky a příchylnosti, jež k zesnulému králi chovalo v srdcích věrné obyvatelstvo hlavy království Českého. Staroměstská radnice jest celá černými draperiemi dekorována. Každodenně dvakrát, od 12 do 2 hodin v poledne a od 6 do 8 večer zvoněno všemi zvony, zastupitelstvo městské zvolilo ze sebe deputaci, která by císaři Františku Josefovi, jenž očekáván do Prahy, jakož i ovdovělé královně vyslovila lítost a soustrast obyvatelstva Pražského. Stejné usnešení učinil zemský výbor. Ve mnohých školách Pražských, v ústavech humanitních a klášteřích konány modlitby za zesnulého krále. Obě divadla zemská jsou zavřena až do vykonání pohřbu královského.

Na hradě královském počaly práce dekorační. Komnaty a hradní kaple jsou černým suknem potahovány, v hradní kapli postavena smuteční estrada a parádní lože úmrtní. Vykonány obdukce a balsamování mrtvoly královské, k čemuž povolán proslulý anatom profesor Bohdálek. Balsamované tělo vystaveno pak veřejně ve dvorské kapli uprostřed několika set voskových svíček. Čestnou stráž při katafalku měli členové c. k. arcierní a uherské tělesní gardy a důstojníci dragonského pluku, nesoucího jméno vznešeného nebožtíka.

K věčnému odpočinku uložen měl býti císař Ferdinand do rodinné hrobky u kapucínů ve Vídni, pročež vlastní pohřební slavnosti teprv konány v sídelním městě říše, kamž mrtvé tělo dne 4. července z Prahy odvezeno. Odvezení toto dálo se s větší okázalostí se strany obyvatelstva nežli se strany úřední; jediný průvod, jenž připuštěn byl, tvořilo dvojí slabé oddělení vojenské, jedno pěší a jedno jízdné, vůz umrlčí pak s rakví krásnými věnci pokrytou, z nichž dva ozdobeny byly slovanským trikolorem, a povozy s komonstvem nebožtíka krále jely tak rychle, že pěchota je provázející musila běžeti klusem, aby jim postačila. Ale od králov-

ského hradu až k státnímu nádraží rozestaveny byly po obou stranách vojsko v parádním obleku, ozbrojené měšťanské sbory, řemeslnické pořádky a jiné korporace obecní jakož i všecky spolky Pražské pod svými praporci, majíce sobě vykázaná místa. Mimo to vlnili se po všech ulicích zástupové lidu, a podél domů improvisovány pro diváky tribuny z vozíků, lavic, beden, prken a jiných věcí, a magistratní úředníci s černými praporečky v rukou pečovali o zachování pořádku. Od osmé hodiny ranní až do dvanácti hořel po celé Praze plyn ve svítilnách.

Na zámecké věži odbilo právě deset hodin, když královská mrtvola vezena byla hradní branou. Na nádraží smutečně ozdobeném scházely se zatím autority světské i duchovní, civilní i vojenské, v jich čele místodržitel Weber, kardinál arcibiskup a generalní velitel zemský, pak četné deputace obecních a okresních zastupitelstev, spolků a korporací. V obzvláště hojném počtu dostavila se česká šlechta, všickni v uniformách svého důstojenství dvorského neb vojenského. Celkem připuštěno do nádraží asi 600 osob. Když dojel průvod k nádraží, sundána rakev s vozu a nesena od komorníků dvorských do vagonu již čekajícího, an kardinál arcibiskup intonoval „Miserere mei Domine“, a za ním veškeré přítomné duchovenstvo říkalo tutéž modlitbu. To trvalo asi půl hodiny, načež lokomotiv zapískl, a již unášel vlak mrtvolu královskou z Prahy. Bylo právě dvanáct hodin, když začalo se nádraží vyprazdňovati. Lid před nádražím u velikém počtu shromážděný v tichosti, ale s těžkým srdcem loučil se s posledním korunovaným králem Českým, v takovém spěchu odváženým, po němž koruna zůstávala na ten čas — osiřelá.

Císař Ferdinand zanechal veliké jmění, jehožto hlavním dědicem stal se panující císař František Josef. Ten na památku Ferdinandovu daroval k rozdání mezi Pražské chudé 20.000 a dobročinným ústavům Pražským 80.000 zl. Vdova po Ferdinandovi, císařovna Marie Anna, podržela i dále hrad Pražský za sídlo své.

Důležitou politickou událostí toho roku byla schůze císařů Rakouského a Ruského v Chebu dne 28. června. Na zpáteční cestě odtud přijel císař František Josef do Bubenče, odkud vykonal krátkou návštěvu na hradě Pražském u císařovny Marie Anny, manželky na smrtelné posteli ležícího císaře Ferdinanda, kterého neměl více spatřiti za živa. Odbyv návštěvu odjel bez odkladu do Vídně.

Opětované v měsíci říjnu volby do říšské rady měly týž výsledek, jako doposud vždy.

XXIV.

Národní štvanice. Tábory lidu. Milostivé léto a slavnost Husova. Roztržka v národu. Sbírky. Odkaz Lauterbachův. Úpadek Oulu. Zvelebování Prahy. Nekrology.

Patrná nepřízeň vlády k národu Českému dodávala německé, Čechům nepřátelské straně zvýšené chuti ku provozování národní štvanice. Popuzováním obyvatelstva německého proti českému rušen jest na nejednom místě v povážlivém stupni obecní mír. V Praze měla tato agitace dvojí střed, jeden v německém kasině, kde ústavákům propůjčovali se za nástroj hlavně Židé co nejhorlivější podpůrcové němectví; druhý na universitě, kde z ciziny přivolaní profesorové prušáckého smýšlení ve spojení s nezbednou rotou buršáků neostýchali se s katedry i na ulici nejdrzejším spůsobem urážeti národnost českou. V Budějovicích, v jichž obyvatelstvu živel český má rozhodnou převahu, obecní zastupitelstvo, většinou německé, nadužívalo moci své k bezohlednému utiskování druhé národnosti; v Plzni, kde Němci tvoří jenom skrovnou část obyvatelstva, německá menšina ve sboru starších obecních činila většině všemožné překážky ve správě hospodářství obecního, z čehož vyvíjely se poměry velmi neutěšené. Podobně dělo se ve mnohých jiných městech, ano někde strannická zuřivost ovládla i většinu samého lidu. Tak jmenovitě stalo se v Chebu, kde obecenstvo přinutilo divadelního ředitele propustiti české členy personalu svého, ač v ohledu

uměleckém úplně vyhovovali slušným požadavkům, proti výslovnému znění smluv s nimi uzavřených. Povstaly z toho mrzuté tahanice před soudem, rozumnější pak měšťané Chebští počínání takové rozhodně zatracovali.

Ani letošní rok neobešel se bez několika valných schůzí lidu čili táborů, svolaných od Mladočechů čili „svobodomyslné strany národní", jak rádi se nazývali, kterým však s nimi nehrubě se dařilo, jednak pro zmáhající se nechuť k takovým bezúčelným demonstracím, jednak z rozmrzelosti na roztržku národní, která v takových shromážděních veřejně takořka na odiv se stavěla.

Jinou demonstraci, a sice tenkráte proticírkevní, usmyslila si „strana svobodomyslná" provésti oslavením 460leté památky Husova upálení. Měla to býti odpověď na prohlášení od papeže milostivého léta s udělením odpustků za vykonání jistých pobožností, ale čas i příležitost k takové demonstraci voleny byly velmi nevhod. Husových slavností odbýváno bylo v posledně minulých letech až dosti, opakování jich bez dostatečného nového podnětu, jakého v tu dobu nebylo, musilo učiniti dojem svévolné profanace velikého momentu v dějinách Českého národu, a to tím více, čím patrnější byl úmysl, poškádliti nenáviděnou stranu klerikalní a podrážditi politické úřady, o nichž vědělo se z nejedné zkušenosti, že jakákoliv oslava Husova jest jim proti mysli. Skutečně byla také zamýšlená slavnost v Praze i s části na venkově zakázána, čímž však nebylo zamezeno zapálení v předvečer 6. července slavnostních ohňů na přečetných návrších po krajích českých.

Při politické roztržce v národu nejvíce litovati bylo, že neobmezovala se na pole, na kterém původně povstala, zasahujíc pomalu do všech oborů národní činnosti, která tím na velikou škodu společné věci jest ochromována a mařena. Nejpříkřeji vystupoval ten rozbroj na veřejnost v záležitosti divadelní, a to jak v soupeřství o správu zemského divadla českého, kde proti sobě stála dvě podnikatelská družstva, tak v příčině stavby velikého národního divadla, kteroužto

řídil výbor mladočeský, jenž při vší horlivosti v pořádání sbírek a největší pečlivosti o práce na staveništi nemohl dodělati se takových výsledků, které by podávaly naději k brzkému ukončení díla, když kruhy staročeské začaly odpírati své spolupůsobení, tak, že bylo se obávati, aby národní podnik ten, s takovou horlivostí a okázalostí započatý, neuvázl co nejdříve v bahně netečnosti.

Vedle sbírek na stavbu velikého divadla, které neustále před se šly, osvědčil národ Český obětavost svou hojnými příspěvky na slovenské gymnasium v Turčanském Svatém Martině v Uhrách. Ubozí Slováci, pod krutým útiskem Maďarů úpící, dovolávali se pomoci svých spolukmenovců českých k založení první střední školy s vyučovacím jazykem mateřským pro mládež svou, a Čechové, nepřipomínajíce jim neblahé jich odštěpenství, ochotně snášeli dary k účelu vlasteneckému, pokládajíce za povinnost svou, podporovati bratry v kulturní jejich snaze. Jiný důkaz vřelých svých sympatií slovanských dal národ Český sbírkami na podporu rodin padlých povstalců v Hercegovině, kde obyvatelstvo po půl tisíciletí od barbarských Turků utiskované, bylo se pozdvihlo proti svým tyranům. K čistě lidské útrpnosti s bídou nešťastných obětí krvavé války družil se tu soucit s bojovníky pro svobodu a národní samostatnost, který byl tím vroucnější, an týkal se slovanských soukmenovců.

Jakožto vzácný příklad vlastenecké štědrosti zasluhuje připomenut býti zpanilomyslný skutek Pražského měšťana Lauterbacha, který jsa bezdětek v závětu svém ustanovil hlavními dědici svého jmění, na 75.000 zl. páčeného, Matici českou a Svatobor, odkázav mimo to značnější částky Akademickému čtenářskému spolku a rozličným jiným ústavům vlasteneckým a dobročinným, jímž odkazy ty měly vyplaceny býti po smrti jeho již stařičké vdovy.

Naproti tomu zaznamenati třeba politování hodný úpadek Pražského „Oulu“, spolku to dělnického, založeného před málo lety s velikými nadějemi v domnělý jeho zdar. Úpadek ten byl následkem jednak pochybené organisace spolku, je-

dnak všeobecné krise národohospodářské, které v oběť padla celá řada podobných podnikatelských spolků dělnických domácích i zahraničných.

Praha neustále se zvelebující nabývala vždy víc a více tvářnosti velikého města. Těsný kruh pevnostních hradeb, jímž doposavad byla sevřena, pomalu padal, a na jich místě povstávaly nové části města ozdobné výstavnosti a zakládán pěkný park co skvělá náhrada někdejších sadů na baštách, oblíbené to svého času procházky Pražanů. Naproti někdejší Koňské bráně vyhlídnuto místo pro novou budovu Musea, pro jehož každým rokem hojně se množící sbírky nynější místnosti v Kolovratské třídě dávno již nepostačovaly. Téhož roku konány pilné přípravy k stavbě nového vodovodu podél pravého břehu hořejší Vltavy, nového kamenného mostu z Podskalí na Smíchov, pak úpravného nábřeží od starého kamenného až k novému řetězovému mostu pod Letnou. Dne 23. září konečně otevřena koňská dráha z Karlína nejživějšími ulicemi města až k Smíchovskému nádraží, kterouž dostalo se obyvatelstvu Pražskému pohodlí, jakého za našich dnů již nepostrádá žádné poněkud větší moderní město Evropy.

K nemalé nové okrase Prahy položen základ Společností české spořitelny, která u příležitosti padesátiletého jubilea své působnosti uzavřela vystavěti zvláštní „dům umělců“ (nynější Rudolfinum), ku kterémuž účelu zakoupen na tak zvaném Rejdišti pozemek, kde dříve stávala Broscheova továrna sanitrová. Budova ta, která měla se státi důstojným stánkem umění, obsahovati měla: hudební konservatoř, umělecko-živnostenské museum, obrazárnu Spolku vlastenských přátel umění, místnosti pro výstavy Krasoumné jednoty a sály pro koncerty. S projektem tím spojena myšlénka upravení nového náměstí ve čtvrti města nedávno ještě velice zanedbané, ano pusté.

Roku 1875 neúprosná smrt spůsobila značné mezery v řadách vynikajících mužů národu Českého. Ze starších vlasteneckých spisovatelů zemřel 11. ledna dr. Karel Špot v Panenském Týnci, kde byl okresním lékařem, u věku 63 let.

Špot náležel ještě k vlastencům předbřeznovým, jichžto smýšlení a snahy věrně sdílel. Za mládí svého přispíval do Pospíšilových „Květů“, později obmezoval spisovatelskou činnost svou na obor povolání svého, přispívaje jmenovitě do „Živy“, do „Rolníka nového věku“ a do „Časopisu českých lékařů“. Roku 1865 zvolen byl za člena odboru pro zoologii v komitétu přírodovědeckého výskumu Čech. Špot měl velikou sbírku domácího hmyzu všeho druhu. Jakožto člověk byl to muž naskrze šlechetný, v obcování všem milý.

Dne 19. února rozžehnal se v Praze s tímto světem šlechetný zakladatel Řemeslnické záložny Emanuel Zdekauer, o němž na svém místě podali jsme širší zprávu, stár jsa 73 léta. Poslední čest prokázána vzornému občanu slavným pohřbem, při němž po celé Praze hořel plyn ve svítilnách.

Dne 18. března ztratilo České Museum svého druhého bibliotekáře doktora lékařství Josefa Rudu v 68. roce jeho klidného, tiché práci posvěceného života. Ruda byl jedním ze skrovného počtu mužů, kteří nadšeni horlivou láskou k vlasti a národu, bez hluku a nežádostivi odměny, vedle svědomitého konání povinností svého povolání věnovali čas i síly své činnosti vědecké a literarní ve specialních svých oborech, jakož o tom svědčí jeho četné články v Musejníku, v Památkách, v Časopise českých lékařů, v Živě, v Hlasu a v jiných časopisech. Roku 1872 podařilo se Rudovi vypátrati několik zajímavých lékařských prvotisků českých, o nichž podal zprávu učenému světu. Jakožto člověk byl Ruda muž naskrze šlechetný, požívající úcty a lásky všech, kteří jej blíže znali.

V nejlepším věku 43 let zemřel u Bolsana v Tirolsku dne 18. března tak zvaný král houslí Ferdinand Laub, rodem z Volovic u Velvar a umělec po celé Evropě proslulý, komorní virtuos císaře Německého, jejž i nebožtík císař Ferdinand Dobrotivý často zvával ke dvoru svému. Laub vynikal též co skladatel, hlavně fantasiemi na české národní písně.

Citelnou ztrátou pro literaturu českou byla smrt Václava Zeleného, ředitele obecního realního gymnasia Malostranského v Praze, jenž skonal dne 5. dubna, nedokončiv ani 50. rok svého účinlivého života. Zelený vyvíjel značnou činnost politickou i literarní. Zajímaje v řadě deklarantů místo vynikající byl od samého počátku jedním z důvěrníků klubu poslanců českých, na domácím sněmě pak působil vydatně hlavně v oboru školství. Na poli českého písemnictví předčil nad mnohé jiné co muž všestranně vzdělaný a jeden z nejlepších stylistů. Z jeho prací sluší na prvním místě jmenovati životopis Jungmannův a mistrovský překlad Macaulayových dějin Anglie; mimo to byl Zelený jedním z nejdůkladnějších spolupracovníků Slovníka naučného. Též byl členem Sboru matičního a v letech 1861—65 členem Sboru obecních starších Pražských.

Dne 18. června zemřel na Smíchově vynikající průmyslník Tomáš Novotný, teprv 50 let stár, ředitel záložny Smíchovské a spoluzakladatel Živnostenské banky, jenž co člen městské rady a od roku 1873 náměstek purkmistrův získal si podstatné zásluhy o Smíchovskou obec. Mimo to byl členem četných vlastenských spolků, jmenovitě prvním jednatelem a později předsedou Měšťanské besedy Smíchovské. Novotný byl s tělem a duší národovec, a při tom vzor výtečného hospodáře a řádného občana.

Ve Lvově zemřel dne 9. července u věku 67 let jiný výtečný hudebník český, Josef Vašák, proslulý svým časem skladatel nápěvů k českým písním, mezi nimiž jedna z nejoblíbenějších jest Čelakovského „Ó radostné cestování“. Vašák žil od roku 1833 v Polsku a Rusku, kdež zakusil rozmanitých proměn osudu.

V plné síle mužného věku, teprv 49 let stár, odňat jest dne 29. července vědě a universitě Pražské profesor Vilém Ignác Petters, na slovo vzatý lékař a spisovatel český. Petters byl první autoritou v oboru kožních nemocí, a při tom vlastenec upřímný a horlivý.

Jindřich Niederle, profesor na akademickém gymnasiu Pražském a spisovatel český, odňat příliš záhy povolání svému, zemřev dne 8. září v Nové Pace, nezcela teprv 35 let stár. Pěstovav s obzvláštní láskou a pilností studia klasická sepsal výtečnou mluvnici řeckou a vydal některé překlady ze Sofokla. V poslední době života svého zanášel se překládáním Homera.

Mladší škola básnická utrpěla citelnou ztrátu úmrtím jednoho z nadanějších svých druhů, Gustava Pflegra (Moravského), jenž dne 20. září podlehl dlouho trvající chorobě v nejlepší mužné síle, 42 let stár. Z jeho spisů vynikají: delší výpravná báseň „Pan Vyšínský“, romány „Ztracený život“ a „Z malého světa“, pak veselohry „Telegram“ a „Ona mne miluje“, s pochvalou na jevišti provozované. V letech 1861—62 zastával Pfleger místo dramaturga při zemském divadle českém.

Neméně želen byl jiný plodný beletrista český Bohumil Janda, zemřelý v Poděbradech 29. září u věku teprv 44 let. Janda sepsal pod rozličnými pseudonymy celou řadu dobrých prací, jež vyšly dílem v časopisech a sbírkách, dílem o sobě. Z nich obzvláště vynikají povídka „Boček z Kunštatu“, pak epická báseň „Jan Talafús z Ostrova“. Janda překládal též pilně z polštiny, ruštiny a francíny.

Úmrtím někdejšího purkmistra Františka Dittricha († 21. října 75 let stár) ztratila nejenom Praha velezaslouženého občana, nýbrž i vlast jednoho z nejšlechetnějších synů svých. Co zámožný obchodník se dřívím, v Podskalí usedlý, dospěl Dittrich vlastním přičiněním k vzdělanosti tenkráte v třídách těch neobyčejné. Národní vědomí probuzeno v něm roku 1832 tehdejšími učiteli na Hrádku Janem Svobodou a Frantou Šumavským. Od těch dob účastnil se všech národních podniků; obzvláštní zásluhy získal si roku 1846 co spoluzakladatel Měšťanské besedy. Roku 1848 zvolen byl za člena deputace Pražské, která 19. března odjela do Vídně, aby císaři Ferdinandovi přednesla žádosti Čechů; později do Národního Výboru, pak do sboru obecních starších a do městské rady. Od té doby až do své smrti byl členem za-

stupitelstva obce Pražské. Při povodni roku 1862 přispěl Dittrich svou zkušeností podstatně k zamezení velikých škod, začež obdržel veliký záslužný kříž s korunou. Roku 1863 zvolen jest za náměstka purkmistrova, a roku 1864 za vrchního ředitele znovu zřízeného ústavu chudinského. Roku 1865 provedl možnost paroplavby na hořejší Vltavě z Prahy do Štěchovic, jsa jedním z hlavních původců toho podniku a ředitelem jeho. Téhož roku zvolen byl za předsedu Měšťanské besedy, ale volbu za předsedu Sboru pro vystavění národního divadla nepřijal. Dne 28. února 1870 zvolen jest Dittrich za purkmistra Pražského, a brzy na to také za poslance do sněmu zemského. Ještě před úplným uplynutím zákonní lhůty vzdal se Dittrich dne 3. března 1873 úřadu purkmistrovského. Dittrich byl muž naskrze praktický, upřímný a horlivý národovec, a při tom vynikal ryzostí a poctivostí povahy.

Pěkné naděje, k jakým dosavadním literarním působením svým opravňoval dr. Karel Bürgel, zmařeny jsou předčasnou smrtí, jaká jej zastihla 18. listopadu v 35. roce jeho věku. Dr. Bürgel byl výtečný a důmyslný právník, roku 1871 stal se advokátem v Praze, a rok na to zvolen za člena výboru advokátské komory a zkušební komise pro království České. Co spisovatel přispíval do rozličných časopisů důkladnými články právnickými, ano v letech 1869—72 byl spoluredaktorem časopisu „Právník“, do něhož sám přispíval četnými pojednáními. Mimo to byl pilným spolupracovníkem Slovníka naučného v oborech právnickém a národohospodářském.

Dne 3. prosince ztratilo duchovenstvo české vynikajícího člena Josefa Ackermanna († v Litoměřicích v 73. roce svého věku), děkana biskupské kapitoly Litoměřické, předsedy tamější konsistoře a ředitele theologických studií. Zesnulý, rodem Němec, přiučiv se důkladně jazyku českému, byl po nějaký čas ceremonářem arcibiskupa Chlumčanského, pak působil co duchovní správce Pražské všeobecné nemocnice, a později dostal se za kaplana k rakouskému vyslanectví v Kodani, kdež vyznamenán byl od krále Dánského

řádem Danebrogským. Spisovatelsky činným byl Ackermann ve třech jazycích: českém, německém a dánském, do kteréhož posledního přeložil Svobodovu „Školku“, podle níž zakládány jsou v Dánsku opatrovny malých dítek na spůsob českých.

XXV.

1876. Zasedání sněmu českého. Solidarnost Čech a Moravy. České a německé školství. Německá vypínavost. Národní roztržka, smír v záležitosti divadelní. Sympatie s tureckými Slovany. Emilian Skramlík purkmistrem Pražským.

Také rok 1876 nevyznačoval se žádnou důležitější událostí politickou, ač nechceme-li za takovou považovati opětnou schůzi obou císařů, Rakouského a Ruského, v Podmoklí na začátku měsíce července.

Letošní zasedání sněmu českého, jehož opět se účastnilo devět mladočeských poslanců, zahájeno bylo 7. března, i odbýváno všeho všudy pětadvacet schůzí, načež sněm dne 11. dubna jest zavřen. Opakovala se na něm obvyklá procedura protestu staročeských poslanců a zbavení jich mandatů. Sezení sněmu vyplněno hlavně jednáním o hospodářských a místních otázkách. Mimo to dostala se po deseti letech opět na denní pořádek záležitost university Pražské. Jak známo, byl roku 1866 přijat na sněmě návrh Riegrův, aby na vysokém učení Pražském zavedena byla úplná rovnoprávnost jazyková, totiž pro všecky předměty zřízeny vedle německých také katedry české. Od těch dob sice nepostoupila ta věc ani o krok blíže k vyřízení svému, avšak po celý ten čas nepřestala zaměstnávati veřejnou diskusi, organy české neunavně dovolávaly se práva národu na první vzdělavací ústav zemský. Odpor německých, na mnoze z ciziny povolaných profesorů universitních, snadno toho vymohl na vládě Čechům nepříznivé, že ministr vyučování vyřídil konečně tu věc přípisem k výboru zemskému toho smyslu, že vláda na universitě Pražské rovnoprávnosti jazykové dle možnosti již úplně vyhověla. Takovým odbytím vele-

důležité žádosti poslancové čeští na sněmě přítomní spokojiti se nemohouce snažili se pohnouti sněm k další akci v té otázce, ale německá většina zamítla návrh jejich pod lichou zámínkou, že k založení dalších učitelských stolic českých na universitě Pražské nedostává se potřebných prostředků, jmenovitě učitelských sil.

Zemský výbor, uloženo maje vypracování opraveného volebního řádu pro sněm, vykonav tuto úlohu svou předložil sněmu návrh nového volebního řádu. Nespravedlivost dosavadního oktrojovaného řádu volebního byla hlavní stížností národu Českého opět a opět vyslovovanou, a napravení křivdy té hlavním předmětem jeho snah. Změna volebního řádu vyhovovati mohla skutečné potřebě jenom tenkráte, kdyby stanovila spravedlivý poměr počtu poslanců ku počtu obyvatelstva zemského obou národností. Avšak návrh zemského výboru nejen že neodstraňoval žádnou z křivd, na které národ Český vším právem sobě stížnost vedl, on jich ještě přimnožoval novým rozvržením volebních okresů ve prospěch obyvatelstva německého spůsobem až křiklavým. Nové toto zamýšlené bezpráví působilo v národě Českém dojem nejtrpčího rozhorlení, ale pro ukvapené zavření sněmu nedošlo již k rokování o tomto nejnovějším elaboratu zemského výboru. Na dostavění velikého národního divadla povolil sněm další podporu ze zemské pokladnice, 60.000 zl. pro rok 1876, a pro příští dvě léta 1877—1878 po 90.000 zl.

Také letošního zasedání říšské rady neúčastnili se poslancové čeští, ač nescházelo všelijakých lákadel, která je tam měla přivábiti, nýbrž protestujíce jak obyčejně jsou opět mandatů svých zbaveni. Proto však národ Český nebyl v ústředním parlamentě říšském nezastoupen, neboť hlásili se k němu poslancové moravští, kteří nedopouštěli, aby otázka česká na říšské radě usnula, opět a opět vytýkajíce vládě křivdy na národě Českém páchané, v čemž příležitě podporovali je i jiní členové pravice. Solidarnost svou s Čechy osvědčili Moravané okázalým spůsobem při schůzi poslanců a důvěrníků moravských na začátku srpna v Brně, prohlásivše v „Mo-

ravské Orlici", kterak „Moravan jest si vědom toho, že je členem jednoho národu Českého, a že třebas i Morava jest zvláštní politickou individualitou, národnost česká na Moravě jen v nejužším spolku s Čechami může obstáti a dále prospívati." Solidarnost tato ještě pevněji utvrzena jest schůzí přednějších poslanců z Čech a z Moravy dne 1. října v Malči.

Na domácím sněmě svém sice národní poslancové moravští, jsouce v menšině, nedovedli průchod zjednati stížnostem svým na skracování národnosti české a nešetření ústavou zaručené národní rovnoprávnosti; ale za to podrobovali panující vládní system nejpřísnější kritice, prohlašujíce jej za záhubný říši. A nejenom na sněmě odsuzován jest system ten, dostaloť se mu rozhodného zavržení také ve schůzi českého politického spolku Brněnského v Blansku dne 5. června, ve které dr. Helcelet dokazoval, kterak úpadek národního blahobytu zaviněn jest hlavně panujícím systemem vládním.

Neblahý tento system, proti němuž v nynějších okolnostech nebylo žádného platného odporu, počínal si naproti národu Českému s bezohledností přímo neslýchanou. Dovolával-li se lid marně práva jazyka svého při úřadech, pracovala vláda hlavně prostředkem škol zjevně k všemožnému poněmčování obyvatelstva českého. Kdežto českým obcím odpíráno povolení k zakládání na jich útraty škol středních (jakož dálo se jmenovitě na Smíchově a jinde), vnucovány jsou jim školy německé (v Žižkově, v Příbrami a jinde), ano německých středních škol naděláno tolik, že mnohé z nich pro nedostatek žáků musily zase býti zavřeny (v Ostrově, v Doupově a jinde), an zatím při českých musily zřizovány býti třídy paralelní. Proti nepoměru takovému vyslovoval se sám německý paedagogický list „Quintilian", v němž známý Heinrich přimlouval se za to, aby každý národ sám samostatně spravoval svoje školství. Zřejmě vystupoval germanisační záměr vlády v příčině zamýšlené státní průmyslné školy v Praze, na kterou slibovala obec přispívati pod výminkou, aby zabezpečen byl utrakvistický její ráz. Toto zabezpečení vláda

se zdráhala dáti, následkem čehož sešlo se zřízení té školy; ale za to zřídila vláda v české Plzni průmyslovou školu německou. Tytéž poměry, ano možná-li ještě krutější, panovaly na Moravě, kde právo národnosti české v pravém slova smyslu nohama šlapáno. Nejkřiklavější byly poměry tyto v Brně, kteréžto hlavní město Moravy, jehož větší polovice obyvatelstva jest česká, mělo obecní zastupitelstvo ze samých zuřivých Němců se skládající.

Což divu, že Němci, majíce mocnou oporu ve vládě, počínali se v přirozené domýšlivosti své výše vypínati a s pánovitým povržením pohlížeti na Čechy, naproti nimž dovolovali si chování takové, jaké dobrým mravem vyloučeno jest ze vzdělané společnosti. Jmenovitě v Praze výtržnosti buršácké surovým spůsobem rušily klid pokojných občanů, až i policie nucena byla v to se vkládati, cizozemští pak kulturníci pokládali sobě za hrdinství, urážeti národ, mezi nimž vyhledávali svou výživu. Tak universitní professor Woltmann, který též na Umělecké akademii Pražské přednášel historii umění, neostýchal se proti vůbec uznanému svědectví dějin upírati Čechům zvláštní domácí školu uměleckou a výtvory umělců českých prohlašovati za díla Němců. Tím dal podnět k hrubým bouřím studentským v samé koleji, které měly za následek potrestání výtržníků, ale také přednáškám jeho na akademii učinily konec.

Neutěšenost veřejných poměrů dovršovala národní roztržka mezi Mladými a Starými, která přes všecky pokusy o smír rozvážlivých a upřímných vlastenců trvala s neumírněnou vášnivostí, neštítíc se ani sprostého podezřívání ani babských klevet. Spor ten bohužel zasahoval do všech oborů národní činnosti, samovražedlně maře její zdar, což obzvláště citelně jevilo se v záležitosti divadelní. Jak víme, octla se byla záležitost stavby národního divadla již od více let v rukou strany mladočeské, a výbor výhradně z jejích členů se skládající svědomitou a horlivou péči věnoval jak sbírkám tak i stavbě samé. Ale přes to všecko jest obětovná činnost jeho všelijak podezřívána, i podkládány jí úmysly nekalé,

což mělo za následek, že mnozí Staročeši vzdalovati se počali toho podniku, sbírky vázly, a bylo se obávati, aby věc týkající se cti celého národu nepřišla konečně na zmar. Tu se výbor odhodlal ke skutku vlasteneckého sebezapření, že obrátil se ke Klubu českému i osobně k Riegrovi, aby věci té se ujmouce přiměli stranu svou k obnovenému účastenství ve společném díle národním. Nezklamali se v naději své, Rieger všecken svůj vliv nasadiv přiměl k tomu staročeskou stranu, že prohlásila ochotu svou ujmouti se věci, dostane-li se jí slušného zastoupení ve výboru. Stalo se tak, i obnovena jest svornost národní alespoň na jednom poli, čehož brzy ukázaly se prospěšné následky, neboť spojeným úsilím provedena jest loterie ve prospěch stavby národního divadla, která vynesla čistého zisku k 170.000 zl.

Slovanské sympatie národu Českého podníceny jsou ve zvýšené míře událostmi na poloostrově Balkanském, kde povstání původně v Hercegovině vzniklé bylo se rozšířilo i na ostatní slovanské provincie Turecka a také Srby k válce proti Portě dohnalo. Srbům na pomoc přicházeli četní bojovníci z pokrevného Ruska, podporovaní tamější stranou slovanskou.

V krátce rozzuřil se vražedlný boj, ve kterém znova se osvědčila pověstná hrdinnost národu Srbského. Jestliže již před tím povstání v Hercegovině a Bosně vybízelo dobročinnost českou k milodarům pro slovanské bojovníky za svobodu a jejich rodiny, nyní, když pochodeň kruté války vzplanula nad celým poloostrovem Balkanským, dostalo se dobročinnosti té tím většího podnětu, a do Srbska zasílány ze sbírek po celém národě konaných hojné dary jak na penězích tak i na věcech k ošetřování raněných a nemocných potřebných. Slovanské tyto sympatie jevily se nad to i četnými žádostmi ku politickým úřadům za povolení táborů k veřejnému jich osvědčení, které když důsledně jsou odmrštovány, tu mnohé obce o své ujmě uveřejňovaly projevy vřelého soucitu svého pro věc tureckých Slovanů. Podobné osvědčení učinili též čeští studující na Pražské universitě.

Při nové volbě purkmistra Pražského padly hlasy na dosavadního náměstka purkmistrovského úřadu Ant. Otakara Zeithammera, ale ten jakožto deklarant nedosáhl potvrzení císařského, načež z opětované volby vyšel zasloužilý měšťan Vavřinec Kriesche, který však volbu nepřijal. Voleno tedy potřetí, a zvolen Emilian Skramlík, majitel továrny na nábytek, měšťan vzácného vzdělání a muž povahy mírné i rozvážlivé. V pracích, podnikaných ke zvelebení a okrášlení hlavního města, pokračováno i toho roku pilně.

XXVI.

Úmrtí Palackého. Další nekrology.

Nejpamátnější událost roku toho byla smrt nejslavnějšího Čecha své doby, Františka Palackého, vůdce národu, jenž v citu neobmezené vděčnosti zvykl nazývati jej otcem svým. Čestné to jméno vším právem jemu náleželo, neboť probuzení národu Českého k vyššímu sebevědomí a životu politickému jest hlavně dílem jeho; bez něho nikdy by se nebyl stal oním důležitým faktorem v dějinách věku našeho, s nímž počítati dlužno. Palacký strhl závoj, jímž po dlouhé věky zahalena byla minulost vlasti naší, on věrným vylíčením slavných činů předků roznítil v jich potomcích onen hrdý cit národní důstojnosti, jenž vyplývá z vědomí důležité úlohy světodějné, již provésti velí čest; on vytknul národu svému jasný program politický, od jehož zásad nelze mu se uchýliti, aby nespáchal samovraždu. Zásluhy Palackého jsou tak ohromné, že není osobnosti v dějinách českých, ani nejslavnější panovníky nevyjímaje, která by ho v tom předčila. Bez něho by národní vzkříšení Čechů bylo zůstalo neúplné, obmezené toliko na stránku ethnografickou a filologickou, teprv on do těla z mrtvých povstalého vdechl ducha. Avšak zbytečno bylo by rozpisovati se šíře o působení muže, jehož všecky skutky a kroky celému národu v živé jsou paměti.

Po padesátileté neunavné práci blížily se Palackého „Dějiny národu Českého“ k ukončení svému až do té doby,

do které je vésti chtěl (do zvolení Ferdinanda I. za krále). V poslední době pracoval napořád churavící kmet s dvojitou pílí, a ku konci měsíce března dopsal poslední arch svého monumentalního díla. Na oslavu vykonaného životního úkolu jeho uspořádal Český klub nádhernou hostinu ku poctě Palackého, která odbývána jest 23. dubna na Žofíně a jíž účastnilo se ke 300 nejpřednějších mužů národu každého stavu a povolání. Palacký byl hluboce dojat nadšenými důkazy lásky, jakých se mu při té příležitosti dostalo, a vřele děkoval za ně poslední svou veřejnou řečí, jíž rozloučil se s drahým národem svým. Již nějaký čas před banketem povážlivě zhoršila se churavost Palackého, v den hostiny přijímal dopoledne četné deputace, což jej značně unavilo, rozčilení pak jeho při hostině samé mělo za přirozený následek zemdlenost, která jej přinutila po návratu ze Žofína ulehnouti. Ze zdánlivé však pouhé slabosti vyvinula se skutečná nemoc, z které více se nepozdravil, skonav dne 26. května. Do poslední chvíle byla mysl jeho zaujata událostmi jak domácími tak zahraničnými, jmenovitě jevil nejvřelejší sympatie s balkanskými Slovany v jejich boji proti Turkům.

Na zprávu o smrti Palackého zahalila se Praha v hluboký smutek, s radnice i s četných veřejných a soukromých budov zavlály černé praporce, a po celý den nepostačoval telegrafní úřad oznamovati žalostnou zvěst do všech končin světa. Pohřeb odbýván se slávou před tím nevídanou, a tělo zvěčnělého odvezeno do Lobkovic, kdež uloženo v rodinnou hrobku. Celý národ truchlil za svým vůdcem a otcem, ano i za hranicemi vlasti: ve Vídni, v Lublaně, v Záhřebě, v Bělehradě, v Charkově, v Moskvě, v Petrohradě, v Berlíně, ba i za mořem v Americe oslavována památka velikého Čecha a Slovana. V ruském chrámě v Praze odbývána za něj veliká panichida.

Palackého považovati třeba jednak co učence, jednak co vlastence. Jakožto učenec, ač práce jeho nepřekračovaly jistý specialní obor, náleží Palacký vědě. Postaviv do jasného světla ducha dějin českých rehabilitoval národ téměř

zapomenuty, a vykázav mu pravé místo v dějinách světových přispěl podstatně k vysvětlení novějšího postupu kulturního v Evropě V tom ohledu uznána od učeného světa jeho zásluha jednohlasně. Jakožto vlastenec řídil se Palacký po celý život svůj jedinou pouze snahou — prospěti národu svému, z té vyplývala všeliká jeho činnost jak literarní tak politická, i působení jeho v životě praktickém, které čelilo výhradně ku povznešení národu, zvelebení jazyka a rozkvětu písemnictví jeho, jakož i horlivě se účastnil zakládání všech jednot a ústavů k témuž účelu směřujících, z nichž jmenovitě nejnovější, Svatobor, jest vlastním dítkem jeho. Státnický bystrozrak osvědčil Palacký hlavně naproti Frankfurtskému parlamentu a vyslovením idey federace co základní zásady státu Rakouského.

Co člověk může Palacký nazván býti prototypem pravočeské pevnosti a vytrvalosti, neustoupiv nikdy ani o krok od úmyslu jednou pojatého. Charakterický jest v tom ohledu výrok jeho, jejž učinil co mladík, káraje Dobrovského, proč co přední muž národu svého nepíše česky, v tato slova: „Já aspoň, kdybych byl třeba cikánského rodu a již poslední jeho potomek, ještě za povinnost bych si pokládal, přičiniti se všemožně k tomu, aby aspoň čestná památka po něm zůstala v dějinách člověčenstva.“ Někdy ovšem tato vytrvalost přecházela i v zatvrzelý odpor, stavící se marně proti neodolatelnému proudu (sem náleží osamělá oposice jeho proti posledním opravám pravopisu českého), ale právě tato pevnost a nesklonnost jeho vůle byla zřídlem těch velikých úspěchů, jimiž povznesl národ svůj na onu politickou výši, na které jej spatřujeme. Z téže vlastnosti, spojené s ryzí, bezúhonnou poctivostí, vysvětluje se i přísnost, s jakou posuzoval jiné, která někdy až příkrosti se podobala; ale to byla jenom tvrdší poněkud kůra nejšlechetnějšího srdce. Nebyltě Palacký prost i jiných některých slabostí, nerozlučných s křehkostí lidskou, ale to všecko byly jenom nevyhnutelné odstíny skvělých jeho ctností; v celku byla povaha jeho založena do velikolepa, a celá bytost jeho měla nádech noblesy u nás vzácné.

Povahy takové mohutnosti a vznešenosti rodí se u národů sotva za sto let jednou.

Ztráta Palackého byla národu Českému nenahraditelna, což uznáváno všeobecně, ale proto v dosavadní organisaci strany české nezměnilo se nic. Za posledních let žil Palacký skoro výhradně svým pracím literarním, a politických záležitostí, odvolávaje se k svému stáří a nedostatečnému sluchu, se vzdaloval, tak že již ani do sboru důvěrníků volen býti nechtěl. Spočívalo tedy již za jeho živobytí a zůstalo i po jeho smrti všeliké rozhodování o politické akci v rukou klubu poslaneckého a jeho důvěrníků, kterýchžto sborů předsedou od samého počátku byl dr. Rieger, jenž úplně sdílel politické smýšlení svého tchána, jsa věrným a výmluvným hlasatelem jeho zásad. On po zemřelém i dle jména stal se vůdcem národu, jakým skutečně již byl a ku kterémuž úkolu byl přede všemi jinými způsobilým jak výtečnými vlastnosti svými tak i bohatou zkušeností.

Mimo Palackého bylo toho roku národu Českému oplakávati ztrátu ještě celé řady horlivých pracovníků na roli domácí. Z nich jmenováni buďte: Bedřich hrabě Berchtold, proslulý cestovatel a botanik, nejstarší spisovatel český, jenž v 95. roce věku svého zemřel dne 3. dubna v Buchlovicích na Moravě. Přispívav již roku 1819 do spisu „Flora Čechica", vydávaného od bratří Preslů, vydával od roku 1820 spolu s Janem Svatoplukem Preslem obšírné dílo „Rostlinář".

Dr. Josef Frič, advokát Pražský a český profesor soudního řádu na universitě Pražské, skonal v Praze dne 19. května, stár 72 léta. Frič byl muž o vlast a vědu velezasloužilý, v němž každý vlastenecký podnik nacházel horlivého podporovatele. Při Českém Museu zastával úřad právního zástupce, mimo to byl členem Sboru matičního a kasírem Matice české. Od roku 1848, jehožto hnutí účastnil se v předním šiku, byl členem Sboru obecních starších města Prahy, r. 1861 zvolen od Starého města za poslance do sněmu zemského. V jeho advokátské kanceláři prakticky se vzdělávali mimo jiné výtečné právníky naše též Štrobach a Rieger.

Dne 28. srpna zesnul v Turnově, 69 let stár, Josef Wenzig, muž o národ Český nad jiné zasloužilý. Co rodilý Němec přilnul z mládí působením přátel a spolužáků svých Antonína Hansgirga a Vacka Kamenického přízní k rozkvétající literatuře české, i jal se vynikající její básnické plody překládati do němčiny a vůbec obecenstvo německé seznamovati s Čechami, jich historií, nynějšími poměry a kulturními snahami, ku kterémuž účelu vydal značný počet spisů. Obrav si za povolání stav učitelský stal se roku 1833 profesorem na nově zřízené realce v Praze, i proslul co paedagog tou měrou, že roku 1849 povolán jest do Vídně ku poradám ministerským o školství, kdež platně přičinil se ke zřízení české realní školy v Praze, jejímž prvním ředitelem a vzorným organisatorem se stal. V tom postavení, jakož i co zemský dozorce, kterýž úřad naň zároveň byl vložen, měl Wenzig příležitost seznati zevrubně stav i poměry školství českého, mimo to pak účastnil se i mnohých schůzí učitelských v Německu, při nichž důkladně seznámil se i s tamějšími poměry školskými. Na základě bohatých zkušeností svých vydal Wenzig celou řadu spisů i pojednání o zřízení školním v Rakousku, čímž uvalil na sebe hněv zpátečnické vlády Bachovy a mnohé týrání úřední. Roku 1861 zvolen jest Wenzig za poslance do sněmu zemského a také do Sboru obecních starších Pražských, v kterémž obojím postavení působil blahodárně ve prospěch národního školství. Jmenovitě ve sněmě provedl pověstný zákon o jazykové rovnoprávnosti, od Němců Sprachenzwangsgesetz nazvaný; v obecním zastupitelstvu Pražském platně se spolu přičinil k založení vyšší dívčí školy a ke zřízení školy průmyslové. Roku 1864 za vlády Schmerlingovy dán jest Wenzig na odpočinek. Po celý ten čas nepřestal Wenzig býti literarně činným v oboru školství, a to jazykem českým i německým. Wenzig pokusil se též na poli básnickém, za mladších let v jazyku německém, za pozdější doby v českém, ale poetické plody jeho mají cenu více jen akademickou. Wenzig byl řádným členem král. České společnosti nauk, členem výboru musejního, zástupcem

kuratora Matice české, protektorem Umělecké besedy, kterou platně pomáhal povolati v život a jejímž starostou byl po delší dobu, konečně předsedou spolku Matice lidu.

U vysokém věku 79 let zemřel 3. února v Kroměříži dr. František Mošner, bývalý profesor porodnictví na někdejších vysokých školách Olomouckých a ředitel tamější všeobecné nemocnice, původce výborného spisu „Babictví“, svého času velmi oblíbeného. Mimo učitelské a literarní působení své získal si Mošner veliké zásluhy o probuzení národního života na Moravě.

Příliš záhy odňat vědě Eduard Novotný, profesor na Malostranském gymnasiu v Praze a výtečný filolog, zemřev 4. ledna v 43. roce svém. Novotný vydal dílem o sobě, dílem v rozličných časopisech četné práce z oboru klasické filologie, redigoval nějaký čas spolu s Prällem „Měsíčník Pražského spolku stenografů“ a byl členem komise, z jejíž práce pošel „Těsnopis Český“. Mimo to přispíval k Slovníku naučnému a byl spoluredaktorem „Bibliotéky klasiků řeckých a římských“.

Ve svém 63. roce zemřel dne 4. října ve svém rodišti Katusicích u Mladé Boleslavi Jan Krouský, výtečný hospodář a vzorný občan, jenž co člen obecního výboru a později co starosta znamenitě přispěl k zvelebení obce své slovem, skutkem i příkladem. Zejména byl dobrodincem školy a založil obecní knihovnu. V letech 1861—70 působil co poslanec na sněmě zemském a podepsal též známou deklaraci. Též co člen okresního výboru, v kterém měl rozhodné slovo, působil prakticky v širším oboru, obzvláště podněcováním k zakládání spolkových podniků průmyslových. Krouský byl též literarně činným, přispívav svého času do rozličných časopisů českých, a roku 1857 co jednatel Hospodářsko-průmyslové jednoty Mladoboleslavské vydal svým nákladem čtyři svazky jejích „Pojednání“.

Věrného syna ztratila vlast v Josefu Vladimíru Pelikánovi, právníku a spisovateli českém, jenž náležel ještě k staré gardě vlastenců předbřeznových a zemřel v Kostelci

nad Černými lesy dne 19. srpna, stár 68 let. Nastoupiv právnickou dráhu roku 1833 v Hradci Králové stal se syndikem v Týništi, potom magistratním radou v Sezemicích. Po roce 1848 sloužil co soudní úředník na rozličných místech, kdež všude co horlivý národovec zasazoval se o právo jazyka mateřského. Stav se tím u svých představených neoblíbeným zakoušel od nich mnohého týrání, až konečně na odpočinek dán. Pelikán psával do rozličných časopisů, podával návrhy o právnickém názvosloví českém, o sobě pak vydal dobrý spis „Tajemník soudní“.

Čestnou zmínku zasluhuje též Josef Bačkora, zasloužilý paedagog a spisovatel český, jenž chvalně působil nejdříve na opatrovně Malostranské, od roku 1848 pak na hlavní škole Novoměstské; od více let živ jsa na odpočinku zemřel dne 6. prosince, maje věku svého 73 léta. Literarně byl činným hlavně v oboru paedagogiky; mimo to vydal rozličné dobré překlady z ruštiny.

Konečně připomenut budiž Jonáš Záborský, Slovák, jeden z nejstarších křisitelů vědomí národního na Slovensku a výtečný spisovatel, který dlouho přidržev se písemní řeči české teprv později přidal se k odštěpencům píšícím v nářečí lidu. Záborský zemřel 23. ledna v 64. roce svého věku co farář Župčanský u Prešova, věnovav rok před smrtí svou 2000 zl. Matici české, z kterých vymínil si doživotně úroky. Záborský byl nadaný básník, jmenovitě sepsal řadu historických dramat značné ceny. V rukopise zůstavil po sobě četná díla hotová, z nichž hrdinskou báseň v hexametrech „Vstúpení Krista do pekel“ on sám pokládal za nejzdařilejší.

XXVII.

1877. Veřejné poměry. Sněmy a říšská rada. Sympatie slovanské. Spolky, tábory, slavnosti. Vlastenecké sbírky. Shoda v divadelní otázce. Zájmy hmotné. Zvelebování Prahy. Nekrology.

I rok 1877 byl, jako všickni předchůdcové jeho po zmařeném vyrovnání za Hohenwarta, pro národ Český politicky úplně neplodný. Tento, vyloučiv se sám z veřejné činnosti politické —

jakož učiniti velel mu hrdý cit uražené důstojnosti — musil podnikati všecky útrapy páchaného na něm bezpráví, nemaje ani té útěchy, aby mohl dáti výraz spravedlivé rozhorlenosti své a tím ulehčiti stísněnému srdci; neboť tribuna parlamentární neexistovala pro něj a svoboda tisku byla mu vyměřena tak skrovně, že naproti svým protivníkům byl téměř bezbranný. Musil tedy mlčky snášet a trpět, kterak práva jemu v ústavě zaručená se zašlapávají, kterak mateřština jeho vypuzována jest z úřadů a škol, kterak samospráva při libovolnosti úřadů jest ilusorní, kterak spolčování zákazy obmezováno a vůbec každému volnějšímu ruchu všemožné překážky kladeny, kterak marné jest všeliké dovolávání se spravedlnosti u vyšších instancí, slovem, kterak se s ním v každém ohledu nakládá nikoliv co s národem rovnoprávným, nýbrž podmaněným, a kterak nade všecko to volno jej v organech protivníků jeho urážeti spůsobem nejsurovějším. A přece byl si vědom, že dle inteligence i dle hmotné váhy své náleží mu první místo v státu, jehož byl hlavním zakladatelem a členem, jemuž nedávno ještě byl osvědčil příchylnost a věrnost tak obětavou, k jehož potřebám přispíval ochotně částí největší. Nestačilať všecka konfiskační horlivost úřadů k úplnému potlačení oprávněných stesků, ozývajících se v organech národní strany. Věru, tak nakládati smělo se jenom s národem pověstné neblahé povahy holubičí!

Také letos jak v Praze tak ve Vídni sněmováno bez Čechů, při čemž opakovány obvyklé protesty českých poslanců, zbavení jich mandátů a vypsání nových voleb se stejným výsledkem opětného zvolení předešlých. Sněm český zasedal jen kratičkou dobu, zaměstnán jsa výhradně záležitostmi pouze místními, tak že k rokování o změně volebního řádu ani nepřišlo. Zároveň s letošním zasedáním sněmu také ukončena šestiletá jeho perioda. Moravští národní poslanci účastnili se jak zemského sněmu tak i říšské rady. Na sněmě moravském sice ústavácká většina setrvávala v urputném odporu proti všelikým žádostem národní strany, ale vláda sama nemohla neučiniti jí některé koncese v oboru

školství, tak křiklavé naproti školství německému zanedbávaném. V říšské radě ozývaly se, arcit marně, rázné hlasy poslanců moravských, jmenovitě Pražáka, Mezníka a Fandrlíka, ve prospěch nejenom společných zájmů říše, nýbrž i zvláště práv národu Českého, jenž i v nepřítomnosti poslanců z Čech nezůstával přece bez všelikého zastoupení v ústředním parlamentu.

Jakkoli však vzdálen bezprostředního působení politického, národ Český nikterak se netajil smýšlením svým, dávaje mu, kde mu v tom nebráněno, volný průchod. To platilo především o jeho sympatiích s balkanskými Slovany za svobodu svou proti Turkům bojujícími, které jevily se hlavně neustávajícími sbírkami na nebohé rodiny povstalců hercegovských a bosenských, jakož i na raněné Černohorce a Srby, ku kterémuž účelu též od amerických Čechů docházely hojné příspěvky.

Když v lednu navštívil Prahu ruský generál Černajev, bývalý vrchní vůdce Srbů proti Turkům, dostalo se mu slavného uvítání od českých vlastenců, do čehož však policie se vloživši postarala se o brzké odstranění jeho z Prahy a vyprovodila jej přes hranice. Nedosti však na tom, nýbrž zavedeno vyšetřování s pořadateli uvítání toho, kteří měli pak dlouhé opletání s úřady. Pro takový spěch odstranění Černajeva nemohl mu ani za jeho pobytu v hlavním městě Čech odevzdán býti, jak zamýšleno, na ruský nový rok čestný meč, od Čechů jemu na počest věnovaný, který tedy poslán jest za ním do Moskvy s obšírným dopisem díků za služby věci slovanské prokázané.

Když později Rusko se ujalo tureckých Slovanů a vyslalo vojska svá jim na pomoc, tu po vší vlasti české nastal nový ruch ducha slovanského a na sta obcí vyslovovalo za to díky své sbratřenému národu Ruskému veřejnými osvědčeními, opatřenými mnohými tisíci podpisů; totéž učinilo i české studentstvo university Pražské, a na přemnohých místech odbývány bohoslužby za vítězství slovanských zbraní, ano jménem poslanců českých zaslán přípis tytéž sympatie vyslovu-

jící známému Aksakovu, předsedovi „Slovanského dobročinného výboru“ v Moskvě. Když pak v prosinci došla zpráva o konečném pádu Plevna, které tak dlouho bylo vzdorovalo Rusům další jich pochod zastavujíc, tu rozléhal se po celé zemi jeden jásot, a rozhodné to vítězství oslavováno všude osvětlením, hudbou i jinými hlučnými projevy radosti. To vše zavdávalo podnět k novému stíhání Čechů, všude zaváděna trestní vyšetřování, noviny, jež otiskly list k Aksakovu, jsou zabaveny, proti Riegrovi, z jehož péra byl vyšel, spůsobena divoká štvanice ve všech německých listech, a vyhrožováno mu obžalobou pro velezradu.

Život spolkový při vší nepřízni doby udržoval se ve své čilosti; byl-li méně hlučný nežli za prvního rozbřesku nového volnějšího ruchu, bylo za to působení jeho tím vydatnější, a nejlepším důkazem jeho neochabující síly byl rostoucí každým rokem počet vlasteneckých spolků; z nově založených zasluhují zvláštní zmínku „Spolek akademiků Židů“ a „Spolek českých žurnalistů“. Podrobněji stopovati činnost jednotlivých spolků naprosto již nelze, stačíť konstatovati, že vesměs horlivě a blahočinně působily ve svých oborech.

Právu shromažďovacímu přáno ještě méně volnosti nežli v letech předešlých, většina ohlášených táborů a shromáždění lidu jest zakázána, i také zamýšlený sjezd studentský; vláda patrně vyhýbala se očekávaným v takových schůzích projevům smýšlení sobě nemilého neb nepohodlného. Z té příčiny zakazovány také slavnosti jinak nezávadné (na př. odhalení pomníku Palackého v Chropini na Moravě), ano mnohdy po důstojném odbytí dovolených následovalo v patách vyšetřování pro domnělé všelijaké nepřístojnosti (jako v Táboře po odhalení dne 25. srpna sochy Žižkovy). V soukromém kruhu spisovatelů českých slavena přátelskou hostinou v Praze památka 50letého trvání Časopisu musejního.

Obětavost česká nepřestala osvědčovati se vedle příspěvků k ulevení bídy válčících Jihoslovanů i jinými sbírkami k účelům národním: na pomník Palackého, na zakoupení rodného jeho domu v Hodslavicích na Moravě, přede

vším pak na vystavění národního divadla, tento s obzvláštní láskou pěstovaný podnik, v jehož důstojné provedení kladl národ svou chloubu. Od té doby, co v záležitosti té obnovena byla svornost obou národních stran k společnému působení, pokračováno ve sbírkách s novou horlivostí, a též odbyt losů zavedené loterie dařil se, tak že svitala oprávněná naděje v brzké dokončení velikolepého díla. Brzy také v příčině správy zemského divadla českého stalo se dorozumění mezi stranami, a trojí rozličné družstvo spolu konkurující sloučilo se v jedno, které se vší potřebnou rázností ujalo se věci po dlouhou dobu tak velice zanedbávané.

Když možná bylo svorně dohodnouti se na jednom poli, proč nemohla by vůbec obnovena býti jednomyslnost v národu? Tak vyslovovalo se veřejné mínění, a vždy četnější hlasové ozývali se, napomínajíce protivné strany k žádoucímu smíru. Za něj přimlouval se sám Rieger dne 7. června o pohřbu děkana Čermáka v Libichově, kdež ukazoval na to, kterak státopravní program celému národu jest společný, a není žádné podstatné příčiny k rozkolu. Jmenovitě varoval před nemoudrým vyvoláváním roztržky mezi radikalisty a duchovenstvem českým, které vždy zůstalo věrné národu svému, o nějž sobě získalo neocenitelné zásluhy. Pročež důrazně napomínal, aby v národě co do hlavní věci svorném ve vedlejších otázkách zavládla úplná svoboda smýšlení a snášelivost, a národní strana ve shodě s duchovenstvem i budoucně pracovala svorně k společnému cíli.

Vedle vyšších kulturních a národních zájmů nezanedbávány též interesy hmotné; z činnosti ve směru tom vyvinované byl nejdůležitější sjezd českých průmyslníků v Praze. Z četných výstav, odbývaných toho roku, nejzajímavější byla výstava žurnálů a rukopisů v Pražské Besedě měšťanské, první toho druhu vůbec, uspořádána v měsíci květnu od Pražského spolku typografů. Výstava ta podporována byla s ochotností uznání hodnou z nejrozličnějších stran zapůjčením vzácných sbírek i jednotlivých věcí, které tu shromážděny ze všech dílů světa a ve všech téměř jazycích. Nejvíce pozornosti věno-

váno tu nad míru bohaté sbírce autografů, mezi nimiž nacházely se rukopisy předních novověkých spisovatelů i jiných vynikajících mužů českých.

Praha čím dále tím více přibírala na se úhlednější a přívětivější tvářnost, pevnostní hradby její padaly, a na jich místě rozkládati se počal pěkný park co nová ozdoba hlavního města, zřízený nákladem více než milionu zlatých. K témuž účelu sloužiti mělo stromořadí, zakládané na Václavském náměstí. Nalehavé potřebě vyhověti měla stavba nové vodárny na hořejším Novém městě. Stavba Podskalského mostu blížila se k svému ukončení, při něm zřizováno nábřeží a jiné pod mostem Karlovým v místech, kde povstati měla nová moderní čtvrt města od tak zvaného Rejdiště dolů kolem budoucího domu umělců. Obzvláštní péče věnována důstojné opravě památných staveb historických, mezi kterýmiž první místo zaujímá metropolitní chrám Svatovítský. Restaurace jeho dokonána pod dohledem proslulého domácího architekta Mockera, a vnitřek velikolepé budovy gotické, zbaven renaissančních přílepků a kudrlinek, objevil se znova v původní posvátné velebnosti své. Náklad na opravu tu, jenž vzrostl na půl milionu zlatých, vedl známý Spolek Svatovítský. Na útraty obce Pražské podniknuta restaurace dvou jiných gotických památek stavebních, tak zvané Prašné brány a Staroměstské věže mostecké.

Z vynikajících vlastenců toho roku zemřelých buďtež připomenuti:

Jan Karel Škoda, na slovo vzatý paedagog, jenž skonal v Praze v noci na 1. ledna, 65 let stár. Zastávav úřad katechety na české vzorní hlavní škole v Praze a spolu profesora české katechetiky pro posluchače bohosloví žil od roku 1868 na odpočinku, zabývaje se horlivě rozšiřováním českých knih mezi lid, i založil veliký počet knihoven na českém venkově. V posledních letech míval z ochoty časté, velmi oblíbené přednášky o vychovatelství. Škoda byl též literarně činným v oboru bohosloví a paedagogiky, přispívav jmenovitě do rozličných časopisů. Ze spisů jeho samostatně vy-

daných jest nejhlavnější „Katechetika“. Psával též pod pseudonymem Příbramský.

Antonín Marek, nejstarší té doby spisovatel český, vykročil z tohoto světa dne 15. února v 92. roce věku svého. Láska k vlasti a jazyku mateřskému probudila se v něm co posluchači bohosloví v Litoměřicích povzbuzením Jungmannovým, jemuž stal se pak nejmilejším přítelem. Roku 1823 jmenován jest farářem v Libuni, roku 1828 osobním děkanem a roku 1850 čestným kanovníkem Litoměřickým. Na podzim roku 1876 šel na odpočinek, i odstěhoval se na Smíchov, kdež strávil poslední dni života svého. Až do poslední chvíle podržel bodrou mysl i sledoval s vřelým účastenstvím ruch národní. Spisy Markovy „Logika“ a „Metafysika“ byly první pokusy o pěstování moderní filosofie jazykem českým. Mimo to vydal pod přijatým jménem Bolemír Izborský překlad Shakespearovy veselohry „Omylové“. V dřívějších letech přispíval Marek i do časopisů, pro Jungmanna pak pilně sbíral material k jeho slovníku. Marek pochován jest na Vyšehradě.

Dne 6. května zemřel v Turčanském Svatém Martině slovenský spisovatel Vilém Pauliny Tót, nezcela 51 let stár. Roku 1848 násilím vřaděn mezi honvedy bojoval později ve sboru slovenských dobrovolníků proti uherským povstalcům, po skončené válce pak vstoupil do státní služby. Od roku 1861 věnovav se výhradně činnosti literarní vydával časopisy „Černokňažník“ a „Sokol“. Samostatně vydal Pauliny Tót dva spisy politické, „Věk svobody“ (1848) a „Jánošík“ (1862), pro kterýžto poslední, jenž líčil živými barvami život slovenského sedláka před rokem 1848, odsouzen byl ke čtyrměsíčnímu žaláři. Mimo to dílem původně sepsal, dílem přeložil rozličné divadelní kusy. Po sobě zůstavil v rukopise tragedii „Matouš Trenčanský“.

Na svém rodinném statku Němčicích u Volyně rozloučil se dne 21. května se životem u vysokém věku 88 let František baron Chanovský Kraselovský Dlouhoveský z Dlouhé Vsi, c. k. setník, bývalý profesor na vojenské akademii v No-

vém Městě za Vídní a v letech 1845—48 ředitel Pražské polytechniky, upřímný Čech a horlivý národovec, odkázav Museu českému svou knihovnu, sbírky přírodnické i archiv rodinný.

Bolestnou ztrátu utrpěl národ Český úmrtím dne 24. června Filipa Čermáka, děkana v Libichově pod Mělníkem, v 80 roce jeho blahočinného života. Čermák byl jedním z nejosvícenějších kněží českých ze staré školy a spolu jeden z nejšlechetnějších národovců, při tom milovník umění, jenž podporoval vše co krásného a vlasteneckého a štědře účastnil se všech národních podniků. Svatoboru, jehož byl spoluzakladatelem, věnoval 16.000 zl., z nichž čtrnáct dní před smrtí svou určil 1000 zl. na pomník Palackému. Čermák získal si o národnost českou tu velikou zásluhu, že kolaturu svou, položenou na rozhraní mezi živlem českým a německým, působením svým zachránil od poněmčení, úsilně na ni od severu dorážejícího. Čermák byl také příznivcem Levého, na jehož výtečné nadání upozornil Antonína Veitha. Do „Živy“ podal Čermák roku 1854 důkladný článek „O pěstování vína v Čechách“.

Téhož dne 24. června zemřel v Litoměřicích tamější kanovník Jan Drbohlav, spisovatel český a upřímný národovec, obzvláště zasloužilý o zřizování českých škol. Přispívaje svého času do rozličných časopisů osvědčil velmi pěkné a ušlechtilé poetické nadání. Roku 1855 vydal „Katolický zpěvník“, a později účastnil se v upravování velikého kancionalu národního k tisícileté slavnosti Cyrilo-Methodějské.

Jiný, vzácným vzděláním a vlasteneckou činností vynikající člen duchovenstva českého byl Jan Karel Rojek, od roku 1862 děkan v Budyni, jenž skonal 11. srpna, 73 let stár. Působiv dříve na rozličných místech ve správě duchovní založil v Novém Městě nad Metují školní knihovnu a hudební archiv, v Bohuslavicích dívčí školu přádelní, již po delší čas udržoval a spravoval. Tamtéž v bouřlivém roce 1848 podstatně přispěl poučováním a napomínáním k zachování v celém okolí pokoje a střízlivého smýšlení. Roku 1861 zvolen

byl do českého sněmu. Rojek byl horlivým podporovatelem literatury české, i stal se členem téměř všech vlasteneckych spolků, vedle čehož věnoval zvláštní péči důstojnému okrašlování chrámů. Literarní jeho činnost nebyla rozsáhlá, nemalou zásluhu však získal si tím, že Ludvíkovy „Památky Náchoda“ v rukopise kriticky přehlédl a historické listiny k nim připojil. Při děkanství Novoměstském zůstavil rukopis třicetiletou prací nashromážděné sbírky pod názvem „Matrika vikariatu Opočenského a Náchodského“.

Antonín Hansgirg, profesor na akademickém gymnasiu v Praze a spisovatel český, zemřel 1. září, 71 rok stár. Za příkladem otcovým, jenž byl apelačním radou v Praze, přilnul záhy s láskou k národu svému, a s přáteli stejně smýšlejícími, mezi nimiž byli jmenovitě mladší Jungmann, Koubek, Vacek Kamenický, Chmelenský, Čelakovský, Tomíček, Franta Šumavský a Malý, účastnil se horlivě prvního mocnějšího ruchu literarního po roce 1830. Roku 1841 stal se suplentem a roku 1843 skutečným profesorem na gymnasiu v Litoměřicích. V postavení tom působil horlivě na povzbuzení národního citu při studující mládeži, v letech 1844—49 pak vyučoval z dobré vůle dvě hodiny téhodně českému jazyku. Roku 1851 dostal se do Prahy na gymnasium akademické, a roku 1873 dán na odpočinek. Hansgirg přispíval od roku 1834 hlavně překlady z francziny, ruštiny a polštiny do rozličných periodických a sborných spisů českých; o sobě vydal roku 1840 „Katalog českých knih od roku 1774 do 1839“, byl spolupracovníkem Slovníka naučného, a svého času psával články o slovanské literatuře do německého časopisu Glaserova „Ost und West“. Hansgirg byl mistrem správného a jadrného slohu českého.

Pro literaturu citelná byla ztráta Bernarda Guldenera, notáře v Lomnici nad Popelkou, jenž zemřel 16. září v 40. roce svém. Dramatické jeho pokusy „Sofonisba“ a „Had v růžích“, které se potkaly s čestným úspěchem, opravňovaly k pěkným nadějím pro budoucnost, které pohříchu zmařeny jsou předčasnou jeho smrtí.

Dne 10. října zemřel v Praze slovutný architekt Josef Niklas, 60 let stár. Odbyv v Praze roku 1836 studia polytechnická cestoval po Německu, Italii a Francii, roku 1849 stal se asistentem na Pražském polytechnickém ústavu, rok na to učitelem kreslení na české vyšší realce, a roku 1864 profesorem na nově zřízené technice a zkoušebním komisařem pro civilní měřiče. Ze staveb od něho vyvedených jmenujeme Novoměstské divadlo v Praze, pak zámky Dubský, Jetřichovický a Skřivanecký. Zesnulý byl upřímný Čech, jenž pracemi svými i pro cizinu konanými rozšiřoval čest národu svého, a vzorný učitel, u posluchačů svých velmi oblíbený.

Jan Hulakovský, jeden z tichých, ale neposledních pracovníků na národu roli dědičné, skonal v rodišti svém Německém Brodě dne 23. října u vysokém věku 73 let. Slouživ při gubernialním archivu, kdež se stal kancelistou, přidělen byl roku 1834 k Museu českému, kdež mu svěřeno pořádání archivu a později též potřebován při pořádání knihovny. Roku 1843 opustil službu musejní, od roku 1853 pak žil na odpočinku ve svém rodišti. Roku 1852 vydal Hulakovský důkladný spis „Zkrácení slov, užívaná v rukopisech a listinách“; mimo to přispíval do rozličných časopisů. Hulakovský byl ryzý, upřímný Čech a člověk dobromyslný. Od maličkosti byl chybný na sluch.

Zmínku zasluhuje též Bohumil Havlasa, jenž dobrodružný život svůj na bojištích černohorských a kavkazských skončil co ruský vojín dne 25. listopadu v Alexandropoli Kavkazském, maje teprv 25 let svého věku. Z potulek svých vydal celou řadu povídek a románů.

XXVIII.

1878. Rozklad strany ústavácké. Shoda mezi Staro- a Mladočechy. Sněm český od strany národní obeslán. Nesmiřlivost Němců. Poměry na Moravě. Schůze Emersdorfská. Korunní princ v Praze. Nepolitická činnost národní. Oslava Karla IV. Socha Jungmannova odhalena. Most Palackého. Nekrology.

Politické a veřejné poměry v Čechách i na Moravě trvaly sice též roku 1878 na pohled nezměněné, ale v myslech lidu

připravovala se pomalu změna. Vládnoucí mužové strany ústavověrné, nenacházejíce odporu, využitkovávali postavení své v osobní prospěch svůj takovou měrou, že tím podstatně trpěly zájmy státu, který brzy se octnul na ploše schýlené, vedoucí neodvratně k finanční zkáze. K tomu přišla doba, kde oběma polovicím říše bylo se smlouvati o další obnovení pouze na deset let platného finančního vyrovnání, a nenávist ústaváckých Němců k Slovanům, nad nimiž sobě za každou cenu pojistiti chtěli další panování v Cislajtanii, přiměla je k tomu, že narovnání od Uhrů navrhované přijali v říšské radě na dalších deset let k veliké škodě západní polovice říše. Nad takovým hospodářstvím zastavovali se i rozvážlivější přívrženci strany ústavácké, v jejímžto samém lůně počala se tvořiti oposice proti ministerstvu, která bez obalu vyslovovala, že finanční a vůbec národohospodářský úpadek státu zaviněn jest panujícím systemem vládním. Tím nastal rozklad strany ústavácké, který čím dále tím větších rozměrů nabýval. Což divu, že v takových okolnostech pohřešováno bylo při parlamentní činnosti spolupůsobení tak mohutného faktora jakým byli Čechové, a že mezi Němci počaly se ozývati hlasy o smíření s nimi ve společný prospěch státu. Odtud ty pověsti občas se opakující o nastávajícím vyrovnání s Čechy.

Avšak i v národní straně české každým dnem více zmáhala se nespokojenost s dosavadním stavem věcí. Národní rozkol nejen trval dále, nýbrž i rozmnožen jest roztržkou v táboře samých Staročechů, způsobenou osobní politikou jednoho z dosavadních předáků jejich, Skrejšovského, i bylo se obávati, aby takovým se drobením národní strana docela se nerozpadla v samé atomy. Rozhodným vystoupením Riegra jakožto přední autority v národu, jejž jmenovitě Český klub vydatně podporoval, jest odštěpenec neškodným učiněn; když pak veřejné mínění čím dále tím naléhavěji ozývalo se pro obnovení svornosti národní, které v záležitosti divadelní tak blahočinným se bylo ukázalo, také v otázce politické, tu již nelze bylo odolati všeobecnému nátlaku v době, kde před-

vídati bylo, že co nejdříve nastane národu Českému úloha, s celou váhou svou se osvědčiti co nezbytný faktor v státu. Toho arcit nebylo možná dosáhnouti, aby obě strany, Staro- i Mladočeši, srovnaly se úplně ve smýšlení a přesvědčení svém politickém tak, aby mezi nimi nebylo žádné různosti aniž jakých odstínů, ale na venek mohla vždy obnovena býti solidarnost národu naproti jeho nepřátelům. Tak se konečně i stalo po tolika urputných bojích, že obě strany shodly se v ten způsob, aby se opět sestoupily v jednotný poslanecký klub, který by rozhodoval o všech otázkách, týkajících se státního práva českého, samosprávy a národnosti. Při tom měla každá strana volně při volbách kandidovati své členy, o které by se společně dohodly.

V otázkách na ten čas podřízených, jako jsou socialní, církevní, národohospodářské a jiné, ponecháno každé straně na vůli, vystupovati o své ujmě a dle přesvědčení svého, i raditi a usnášeti se o nich ve svém zvláštním klubu. Ale ve věcech národních a státopravních, týkajících se stejnou měrou všech tříd a vrstev národa bez rozdílu, měl nadále usnášeti se a rozhodovati jediný toliko klub všech českých poslanců, a každé usnešení jeho mělo závazné býti pro poslance všechny, pro menšinu právě tak jako pro většinu. Co se týkalo obeslání říšské rady, v tom byli Staro- i Mladočeši již dříve svorni, jakož o tom svědčí stejně znějící vyjádření doktorů Riegra a Sladkovského v Pokroku a v Národních Listech ku konci března, v němž oba prohlásili, že „vzhledem k názoru a přesvědčení našemu obeslání rady říšské není mezi námi různosti nižádné, že v každém případě uznáváme za povinnost vlasteneckou, pro všecky Čechy stejně závaznou, nevstupovati do říšské rady, pokud v tom většina našich poslanců říšských i zemských neuzná zjevný prospěch národa".

V září nastaly všeobecné volby do sněmu zemského, jehož šestileté období se bylo skončilo, i vykonány jsou od strany národní v úplné svornosti, a všude zvolení osvědčení národovci. Před zahájením sněmu, které se stalo dne 24. září,

sešli se v Praze nově zvolení poslanci ku poradě, mají-li vstoupiti do sněmu anebo i dále setrvati v nečinné pasivitě. Dávnoť již a vždy naléhavěji ozývali se v národě hlasové pro vstoupení do sněmu zemského, noví poslancové pak měli o volbách nejlepší příležitost seznati smýšlení svých voličů, a pod svěžím toho dojmem po důkladné úradě, uváživše bedlivě všecky okolnosti, rozhodli se pro vstoupení do sněmu. Zároveň utvořili jednotný klub státoprávní pod předsednictvím Riegrovým, jímž zastoupen byl na venek národ Český co jeden celek nerozdílný. Uvnitř klubu toho sestoupili se poslancové ve dva kluby menší, staročeský a mladočeský, z nichž onen, čítající 68 členů, měl za předsedu Riegra, tento, 14 členů silný, dr. Sladkovského.

A jakož už dříve jednou, v otázce školní, upuštěno bylo od pouze trpného odporu, tak i nyní v ohledu tom učiněna další koncese mínění veřejnému. Spůsoben tím nový průlom do hradby abstinentní politiky, která teď obmezovala se už jenom na říšskou radu, proti jejímuž obeslání za nynější vlády státopravní klub jednohlasně se vyslovil.

Při opětném vstoupení českých poslanců do sněmu přečetl dr. Brauner osvědčení jich, v kterémž opakujíce stížnosti své krok ten objasňovali. Odvolávajíce se ku protestu již v prvním zasedání sněmu, dle únorového patentu svolaného, proti zkracování samosprávy země a nespravedlivému volebnímu řádu podanému; dále k deklaraci dne 22. srpna 1868 učiněné; připomínajíce neprovedení oprav, zaručených národu Českému královským poselstvím ze dne 12. září 1871, pak chabrusové volby do sněmu roku 1872, jichž následkem poslanci čeští odepřeli vstoupiti do sněmu na takovém základě sestaveném, vyjádřili se doslovně takto: „My zástupcové národa Českého, representující většinu obyvatelstva této země, vstupujíce do sněmu nově zvoleného pokládáme za povinnost k vlasti své a národu svému, vysloviti především, že trváme při všech zmíněných ohradách a protestech, které předchůdcové naši vyslovili, dokládajíce, že sněmu, pokud je složen na základě volebního řádu vůbec nespravedlivého a zvláště

národnosti české velice křivdícího, nepřiznáváme práva měniti cokoliv na ujmu samosprávy tohoto království, která je založena na smlouvách státních, jakož i na přirozeném i historickém právu sebeurčení... Vstupujeme do sněmu, abychom zkusili, dojdou-li v něm smiřlivé úmysly naše úspěchu, jsouce té naděje, že Jeho Veličenstvo do rady své povolá konečně muže, jenž by prostřednictvím nestranným způsobili onen panovníkem naším žádaný smír mezi národy, jehož říše v nynější vážné době tak velice potřebuje.“ Osvědčení to, podepsané všemi českými poslanci, podáno bylo nejvyššímu zemskému maršálkovi co předsedovi sněmu.

Německá většina sněmu chovala se tenkráte alespoň na oko přívětivěji k poslancům českým nežli jindy obyčej měla, v skutku samém však jevila tutéž nesmiřlivost jako vždy. Národní stranou předložen jest sněmu návrh adresy k císaři v příčině opravy volebního řádu, domáhající se pomoci panovníkovy. Adresa ta vyšla z péra Riegrova, který ji také na sněmě vřele odporučoval, ale většina sněmovní zavrhla ji,*) uloživ za to nanovo zemskému výboru, aby sněmu co možná nejdříve předložil nové návrhy k důkladné revisi volebního řádu. Pronášenyt na sněmě od českých poslanců i jiné ještě stížnosti na křivdy, páchané na české národnosti, jmenovitě ve školství; živě vytýkáno vládě zrušení velice zasloužilé Vlastensko-hospodářské společnosti, žalováno též na krátké lhůty sněmovních zasedání, tak že nelze ani důkladně vyříditi všecky předměty jednání; mimo to na sta petic, nejvíce z českých míst, odevzdáno předsednictvu sněmu. Ale všeliké úsilí národní strany, domoci se na sněmovní většině nějaké nápravy sebe křiklavějšího, od ní samé uznávaného bezpráví, bylo marné. Ba se strany německé na sněmě panující nestalo se ani nejmenšího projevení přízně národu Českému, když zamítnut i návrh na velepotřebné zvýšení dotace na České

*) Na místě zamítnuté adresy vypracoval Rieger pamětní spis, který od poslanců českých schválen měl býti jménem jich doručen císaři. Se spisem tím odjel Rieger dne 24. října do Vídně, že však té doby císaře ve Vídni nebylo, mohl své memorandum odevzdati jenom v kabinetu císařově.

Museum. Pravou sensaci učinila Kořánova interpelace k místodržiteli v příčině nezákonného obmezování svobody tisku. Dr. Trojan učinil interpelaci týkající se university Pražské, tázav se, jak daleko dospěly přípravy ke skutečnému provedení na universitě rovnoprávnosti obou národností, aneb chce-li vláda zříditi raději zvláštní universitu českou. Oběma těmito interpelacemi ovšem ničeho nedocíleno. Dne 20. října jest sněm 17. schůzí zavřen. Jak vidno, nesplnily se naděje kladené v obnovenou parlamentarní činnost národních poslanců, a národ byl o jedno zklamání bohatší; ale jakkoli neměl z tohoto sněmování žádného makavého zisku, nicméně byl mravní úspěch bez odporu na straně Čechů, jichž zástupcové osvědčili tak zřejmě dobrou vůli svou, a proti nesmiřlivosti německé většiny zachovali čestně důstojnost národu.

Na Moravě opakovalo se totéž co v Čechách. I tam byla národními poslanci na sněmě navržena adresa císaři v příčině volebního řádu, od německé většiny však prostě zamítnuta. Vůbec bylo marné všeliké usilování národních poslanců jak na sněmě domácím tak i na říšské radě, dovolati se spravedlnosti pro český lid, stenající pod těžkým útiskem a bezohledně odnárodňovaný školami.

Mezi tím co v Praze sněmováno, dály se opětné doplňovací volby do říšské rady s obvyklým výsledkem, a říšská rada opět zůstala neobeslána od národní strany české.

Do té doby padá schůze Riegrova s Etiennem v Emersdorfě u Fischhofa, mající za účel dorozumění se Čechů s německými liberaly, k němuž i sám Herbst se nakloňoval, které však zmařeno jest nesmiřlivostí německého kasina Pražského.

Naproti tak zarputilému nepřátelství německých ústaváků dostalo se národu Českému neomylného důkazu přízně panovníkovy. Dne 1. srpna totiž zavítal do Prahy korunní princ Rudolf k delšímu pobytu, takořka v náhradu za zvěčnělého císaře Ferdinanda, aby nescházel Praze lesk dvoru. Mladý následník trůnu, byv jak po cestě na všech českých stanicích, tak obzvláště v Praze slavnostně vyzdobené co nej-

srdečněji uvítán, odpověděl k českému oslovení zastupitelstva městského vlídnými slovy českými, a ubytoval se v starém královském sídle na Hradčanech. Dojat věrnou oddaností národa Českého k domu panovnickému, jaká se opětně osvědčila nadšeným přijetím korunního prince, vyslovil císař zvláštním ohlášením na rozích Pražských ulic obyvatelstvu za to své zvláštní uznání a vřelé díky. Protivníkům národu Českého bylo usídlení se v Praze korunního prince nanejvýš nemilé, i hleděli význam jeho všemožně upírati a zlehčovati.

U pěstování zájmů nepolitických, národních, kulturních neb i čistě lidských pokračováno s neunavnou horlivostí. V popředí stála tu záležitost velikého národního divadla, v jehož prospěch provedena loterie od nás již zmíněná, jejížto značný výnos možným učinil čilejší pokračování v stavbě. V Plzni dosáhla národní strana skvělého vítězství při volbách obecních, čímž v tomto po Praze nejlidnatějším městě v zemi český živel obdržel rozhodný vrch. Ku podpoře literatury vznikaly ve všech větších městech na venkově zvláštní spolky. Ani starší spolky vlastenecké neochabovaly v prospěšné činnosti své, pracujíce bez hluku, ale neunavně každý v oboru svém. Obětavost národní neustala osvědčovati se trvajícími sbírkami na balkanské Slovany, později na vojsko v Bosně bojující a na podporu rodin mobilisovaných vojínů.

Z památních slavností téhož roku platilo jich několik nezapomenutelnému otci vlasti císaři a králi Karlu IV. (I.). Dne 24. srpna oslavil Kolín 500letou památku stavby krásného chrámu tamějšího a povýšení svého za město panovníkem tím; dne 25. srpna slavně odhalena socha Karlova na Mělníce, kteréžto město zvelebil zavedením tam vinařství; dne 29. listopadu konečně v Praze i v četných místech na venkově slaven pětistyletý den úmrtí Karlova, v Praze hlavně smutečními službami božími, jež v metropolitním chrámě konal sám kardinál arcibiskup s asistencí celé kapitoly, pak u sochy panovníka toho na Křižovnickém náměstí před kamenným mostem od něho vystavěným a jméno jeho nesoucím. Této poslední části slavnosti účastnila se důstojným spů-

sobem také universita Pražská od něho založená, jejímžto jménem položil rektor její skvostný věnec na pomník; jiné věnce věnovaly obec Pražská, Svatobor a četné jiné vlastenské ústavy a spolky.

Dne 15. května dálo se slavné odhalení kovové sochy Jungmannovy na náměstí po něm nazvaném (někd. Františkánském plácku), postavené nesmrtelnému vlastenci a učenci od Svatoboru, k čemuž i sám císař přispěl darem 1500 zl. Slavnosti té účastnilo se množství lidu Pražského i venkovského s četnými spolky Pražskými a deputacemi z venkova, Rieger opět řečnil před sochou, a večer odbývána slavnostní hostina na Žofíně.

Dne 4. února oslaveny 70. narozeniny Tylovy v Praze i v přemnohých městech venkovských divadelními představeními, ověnčením obrazu jeho i jiným způsobem.

Ze živých vynikajících vlastenců slavili v tomto roce 60. narozeniny své Tomek a Rieger, jimž oběma dostalo se hojné, zasloužené pocty.

Dne 1. prosince zasvěcen v Praze nový krásný most kamenný, vedoucí z Podskalí na Smíchov, jenž nazván jest mostem Palackého.

Z vynikajících národovců toho roku zemřelých před jinými želeni byli: Josef Štětka, doktor lékařství, bývalý purkmistr Kutnohorský a poslanec zemský, starosta okresního zastupitelstva Kutnohorského, rozloučiv se s tímto světem dne 9. dubna v 70. roce svého věku. Štětka byl upřímný, horlivý vlastenec, jeho působením v letech čtyřicátých ujalo a šířilo se národní vědomí v Kutné Hoře napolo poněmčené, on založil tam v té době ochotnické divadlo, jímž mateřskému jazyku zjednán průchod v životě společenském; později co purkmistr obdařil město realními školami, opatrovnou, nemocnicí, vodním zřízením a jinými všeužitečnými závody.

Dne 23. dubna zemřel v Paříži jeden z předních umělců naší doby, malíř Jaroslav Čermák, v 47. roce svém. Pražan rodem byl žákem nejprv akademie Pražské, odkud přešel na

Antorfskou, kde zdokonaloval se pod Wappersem a Gallaitem; záhy pak usadiv se v Paříži byl tam živ až do své smrti. Čermák i v cizině zachoval úplně národní svůj ráz i vědomí. Konaje časté cesty po Evropě opětně navštívil kraje jihoslovanské, jmenovitě Dubrovník, Černou Horu a Hercegovinu, odkud přinášel bohatou zásobu motivů pro uměleckou tvorbu svou. Vůbec volil si k svým pracím nejraději předměty a výjevy z dějin vlastenských anebo ze života slovanského, a četná jeho díla toho druhu došla velikého rozšíření. Obstaráním Umělecké Besedy jest tělo Čermákovo do Prahy převezeno a s velikou slávou pohřbeno ve Volšanech.

Dr. Václav Bělský, advokát a bývalý purkmistr Pražský, svého času poslanec na sněmě českém a náměstek maršálka zemského, zemřel v Praze 22. května v 60. roce svého účinlivého života. Bělský proslul zvláště obezřelostí svou v době okupace pruské, neméně i důmyslným řízením záležitostí obce Pražské. Jemu povinnována jest Praha za druhý řetězový most, za městskou plynárnu a městskou pojišťovnu proti ohni. Za své zásluhy poctěn byl od císaře řádem Leopoldovým a povýšen do stavu rytířského.

Pražské akademické gymnasium ztratilo jednoho z nejvýtečnějších učitelů svých, Františka Šohaje, jenž 61 let stár zemřel dne 31. května. Profesor Šohaj byl co důkladný učenec všeobecně vážen, pro vlídnost svou pak byl miláčkem svých žáků. Sepsal první latinskou mluvnici jazykem českým; z řečtiny přeložil Sofokleovu „Antigonu“ a „Edipa krále“.

Nenahraditelnou ztrátu utrpěla věda úmrtím Karla Rokytanského, věhlasného lékaře a profesora ve Vídni, jenž s neméně slavným krajanem svým Škodou založil novou školu lékařskou na universitě Vídeňské, vábící k sobě posluchače z celého světa. Rokytanský propitval na 30.000 mrtvol a slavnými spisy svými učinil pathologickou anatomii základem veškerého lékařství. Rokytanský byl členem cís. akademie věd a od roku 1869 jejím předsedou; mimo to byl čestným členem četných domácích i cizích spolků a sborů. Roku 1862 obdržel titul dvorského rady, rok na to pak povolán jest do

ministerstva vyučování co referent v záležitostech zdravotních. Později povolán jest do panské sněmovny říšské rady co doživotní její člen. Ačkoliv od mládí pohyboval se v živlu německém a působil i psal jazykem německým, nicméně vždy hlásil se k národu svému a podporoval jeho snahy.

Na Moravě skonal dne 30. září, 60 let stár, zasloužilý český spisovatel kněz Karel Šmídek, profesor na německém gymnasiu v Brně. Přispívav za mládí do „Květů“ i jiných časopisů vydal roku 1847 spis „Věda, národnost a církev“, a v letech 1859—70 redigoval církevní časopis „Hlas“. K oslavení tisícileté památky uvedení křesťanství na Moravu roku 1863 vydal mezi jiným „Poutní knihu Velehradskou“.

Ne rodem sice, ale smýšlením svým upřímným Čechem byl Eduard Rüffer, zemřelý v Praze dne 16. listopadu v 43. roce svého věku. Narozen v pruské Lužici co potomek českých vystěhovalců přilnul k nám a vůbec ke Slovanstvu se vší vroucností ducha bohatě nadaného. Účastniv se r. 1860 vojenské výpravy Garibaldiho proti Neapolsku zanášel se pak pilně studiemi vojenskými. Usadiv se r. 1864 v Praze stal se spolupracovníkem německých novin „Politik“, přiučiv se pak důkladně češtině založil roku 1869 „Vojenskou bibliotéku“, roku 1870 vojenský časopis „Žižka“, a po jeho potlačení vojenský týdenník „Vlast“. Mimo to vydal jazykem českým několik románů. Rüffer psal stejně obratně německy, vlasky, francouzsky a česky, v kterýchžto všech jazycích byl literarně činným dílem na poli beletristickém, dílem ve vážných oborech.

XXIX.

1879. Ministerská krise. Hrabě Taaffe povolán do kabinetu. Nové volby do říšské rady. Vyjednávání s Čechy. Taaffe předsedou ministerstva. Čechové pod jistými výminkami vstoupí do říšské rady s ohražením státního práva koruny České. Konec trpné oposice, nová fase otázky české.

Rozhárané vnitřní poměry politické nikterak neschylovaly se k urovnání, ano čím dále tím více se zaplétaly. Na říšské radě byla strana ústavověrná rozpadlá, ministerstvo,

nemajíc pojištěnu většinu, nemohlo vyvíjeti potřebné ráznosti k ovládání nesnází, v jakých se stát byl octnul následkem vnitřních i vnějších zápletků, i bylo se obávati, aby vláda nezvrhla se v skutečnou anarchii. Což divu, že ministerstva zmocnila se rozmrzelost a že pomýšleno na odstoupení. Nastala kabinetní krise, která protahovala se celý rok, když nebylo nikoho, kdo by se chtěl uvázati v nevděčné dědictví po Auersperkovi, dokud by politická situace nebyla objasněna. Schylovalo se totiž ku konci šestileté období říšské rady, a bylo s jistotou očekávati, že parlament z nových voleb vyšlý bude jeviti zcela jinou tvářnost nežli nynější, a teprv podle toho musila býti činěna přiměřená kombinace. Zatím neumlkaly pověsti o změně ministerstva, o nastávajícím vyrovnání s Čechy, o smíru mezi Čechy a Němci, což bylo patrným důkazem, jak citelně pohřešováno bylo spolupůsobení závažného živlu českého ve společné práci státního řízení.

Ministerstvo Auersperkovo opětně žádalo za propuštění, a císař konečně žádosti jeho vyhověv povolal v únoru 1879 dosavadního místodržitele Tirolského hraběte Taaffe k sestavení nového kabinetu s tou zvláště vytknutou úlohou, aby zjednal mír mezi rakouskými národy a jmenovitě Čechy přiměl k obeslání říšské rady, kde se měla utvořiti nová strana, jenž stojíc úplně na půdě ústavy podnikla by reorganisaci vnitřních poměrů státu, nepouštějíc při tom se zřetele zájmy celé říše. K tomu však neuznával Taaffe za příhodnou dobu před ukončením nových voleb do říšské rady, pročež došlo jenom na částečné obnovení kabinetu Auersperkova, v němž Taaffe po vystouplém Lasserovi zaujal místo ministra nitra. Mezi tím, maje na paměti velikou úlohu, v kterou se byl uvázal, jal se vyjednávati s vůdci českými, jmenovitě s Riegrem, hrabětem Jindřichem Klam-Martinicem a jinými, kteří k tomu konci v březnu schvalně do Vídně přijeli. Když pak v dubnu slavena stříbrná svatba císařských manželů, a za tou příčinou dostavily se do Vídně deputace z Čech s blahopřáním, císař v děkovací odpovědi své vyslovil pevnou naději,

že stejná věrnost obou kmenů v Čechách obývajících k domu panovnickému ukáže se býti spojovací páskou ku překonání dosavadních protiv, k zavedení pokoje a míru ve všech oborech státního života a ku připoutání všech šlechetných sil k společnému působení pro blaho vlasti. Té příležitosti použili jak Rieger, jenž byl členem deputace Pražské, tak i jiní vynikající vlastenci ke styku s některými předními osobnostmi říše a k vyjednávání politickému. Tak dostalo se smlouvání s Čechy do plného proudu, i pokračováno v něm horlivě, až konečně docílena shoda.

To vidouce němečtí ústaváci a obávajíce se, aby se dohodnutí vlády s Čechy nestalo přes jejich hlavy a k jich škodě, najednou jali se projevovati ochotu ke smíru s Čechy, a sám Herbst měl o tom u přítomnosti hraběte Taaffe rozmluvu s Riegrem. Čechové, jichž nejvřelejším přáním vždy byla svornost a shoda s jich německými krajany, s radostí chopili se podávané sobě ruky. Věc dospěla tak daleko, že z české i německé strany jmenováni jsou důvěrníci, kteří měli jednati o žádoucí smíření, Čechové pak vyzváni jsou se strany německé, aby udali předměty, o kterých by se mělo dorozumění státi. Tak stalo se, a udány jsou: „1. Provedení národní rovnoprávnosti ve škole a úřadě cestou zákonní. 2. Oprava volebního řádu. 3. Jakým spůsobem dá se historická individualita a svézákonnost království Českého srovnati s ústavou.“ Při tom však také zůstalo, neboť přes všecko vybízení se strany české, aby Němci navrhli místo a den schůze důvěrníků, nestalo se to. Patrně vzala mezi tím u nich vrch zarytá nenávist k živlu českému a vůbec všemu Slovanstvu, a tu ve světle nepochybném ukázala se jejich nesmiřitelnost.

V Čechách tou dobou celým národem hýbala otázka obeslání říšské rady. Jakkoliv poslední sněmování, jehož i čeští poslancové se účastnili, nepřineslo národu ani nejmenšího zisku, nicméně nezviklalo to přívržence činné politiky v jich důvěře; uvažujíce, že nižádný strom na první ránu nepadne, nepřestávali očekávati od další vytrvalosti na cestě té lepších

účinků. Vůbec pak skládali větší naději na říšskou radu nežli na zemský sněm, neboť měli za to, že tam ve spolku s ostatní pravicí domohou se spíše většiny, které na domácím sněmě při dosavadním volebním řádu nikdy jim nebylo možná dosáhnouti. Nad to i zjevné úmysly rozhodujících kruhů i zdánlivá smiřlivost Němců podporovaly tyto naděje, čehož následkem ozývati se počali hlasové a nastala silná agitace pro obeslání říšské rady. Proti takové zdvihl se neméně silný odpor opatrnějších politiků, kteří k obeslání říšské rady nechtěli svoliti bez určitých výminek, zaručujících národu Českému ústavní jeho práva, i byl národ opět rozdvojen ve svém smýšlení. Rieger a Sladkovský, jakožto vůdcové obou stran, staro- i mladočeské, svorně a rozhodně vyslovili se pro další setrvání v politice pasivní, a dne 19. května způsobili ve schůzi poslanců českých usnešení, že za dosavadní vlády říšská rada obeslati se nemá. Následkem usnešení toho vzdal se dr. Klaudy poslaneckého mandatu svého, a dr. Eduard Grégr, jenž vydal zvláštní brošurku ve prospěch bezvýminečného obeslání říšské rady, vystoupil z klubu českých poslanců.

Mezi tím blížila se doba nových všeobecných voleb do říšské rady, a Taaffe neustával vyjednávati se stranami, z nichž jmenovitě stranu ústaváckých velkostatkářů přiměl ku kompromisu, že z 23 poslaneckých míst, která připadala na jejich kurii, postoupila 10 straně konservativní (historické šlechtě). Volby konány jsou na konci června v Čechách i na Moravě v okresech a městech českých svorně a vypadly zcela podle návrhu důvěrníků poslaneckého klubu; v jediné Praze zvolen na jedno ze tří poslaneckých míst nepatrnou většinou kandidát ústavověrný. V okresích a městech německých namnoze zvoleny jsou jiné osoby, než jaké navrhoval volební výbor německého kasina Pražského. Též v ostatních zemích propadli mnozí z dosavadních poslanců a zvoleni jsou lidé noví, tak že budoucí říšská rada jevila podstatně jiné složení než dosud, i bylo s jistotou předvídati, že němečtí centralisté octnou se tam v menšině.

Vůči příznivě změněné situaci dospělo konečně vyjednávání hraběte Taaffe se státoprávní oposicí českou, zastoupenou Riegrem a Klam-Martinicem, jež vedeno bylo s pomocí Hohenwartovou, k dohodnutí. Čeští poslanci měli vstoupiti do říšské rady pod výminkami: že budou moci s vyšším povolením a uznáním ohraditi v ústředním parlamentu státní právo koruny České; že do ministerstva přijat bude Čech Pražák s rozhodným vlivem na záležitosti české, a že ministerstvo rovnoprávnost národní ústavně zaručenou bude lojalně přiváděti ku praktické platnosti. Dne 12. srpna povolán jest v úřad nový kabinet pod předsednictvím Taaffeovým, v němž dáno místo i dru. Pražákovi co ministru bez portefeuillu. Skutek ten považován vším právem za nový obrat ve vnitřní politice Rakouska, a národ Český přinášel novému ministerstvu vstříc plnou důvěru, kterou vyslovoval hraběti Taaffovi v hojných adresách ze všech krajů vlasti. Dne 23. září klub poslanců státoprávní strany usnesl se na tom, „aby poslanci čeští nyní, když vláda Jeho Veličenstva se schválením panovníka vytkla sobě za úkol šetření práva všech národův a jich vespolek smíření, do říšské rady vstoupili.“

Dne 7. října zahájena jest nová říšská rada, na kterou tenkráte dostavili se i poslancové národa Českého. Vymíněné ohražení, státního práva českého se týkající, ještě před jejím zahájením podáno Riegrem a Klam-Martinicem ve zvláštním slyšení císaři, který je v trůnní řeči výslovně uznal. V první schůzi říšské rady pak odevzdáno jest od poslanců českých předsedovi a čteno. Jádro jeho znělo takto: „V okamžení, kde vstupujeme do sněmovny poslanců říšské rady, jsme povinni podati vyjádření: že tímto krokem a důsledky z něho plynoucími právní stanovisko své nikterak neopouštíme aniž zúžiti míníme; že tím také prejudikovati ani nemůžeme ani nechceme státopravnímu stavu království Českého a koruny České, mnohými a všelikými státními akty uznanému a zaručenému, ano že pokládáme za právo a povinnost svou, zastávati a držeti se i potom jako posud práv a nárokův, ježto se v onom stavu zakládají.“

Vstoupením českých poslanců do říšské rady zlomen byl poslední zbytek trpného odporu státoprávní oposice, jím zahájena nová fase záležitosti české. Čechové, poodloživše prozatím stranou otázku státopravní, projevili ochotnost spolupůsobiti v zastupování národohospodářských a vůbec hmotných zájmů říše, nežádajíce za to nic jiného, než co jim právem náleží dle §. 19. ústavních zákonů, jednajících o národní rovnoprávnosti. Mnohý sice od dávna osvědčený statečný bojovník za dobré právo koruny České přetěžce nesl složení zbraně, avšak obět tuto vyžadovala nezbytná nutnost, neměla-li druhá část programu českého, důstojné povznešení národu, přijíti nazmar dalším se vzdalováním práce parlamentarní, která rozhodovala o životních otázkách národu. V zásadě tím nezadáno ničeho, ta obhájena jest učiněným ohražením, kterým sobě poslancové čeští zůstavovali obnovení státoprávní otázky na příhodnější dobu. Aby doba ta co nejdříve přišla, to spůsobiti bylo úlohou obezřelé jejich činnosti na říšské radě, kde s ostatní pravicí tvořili nyní vládní většinu.

XXX.

Nepolitická činnost národní. Skramlík podruhé purkmistrem Pražským. Nekrology. Přehled a stav literatury. Umění.

Blahodějné účinky obnovené svornosti národní jevily se ve všech oborech, kde někdejší sokové působili společně; bylo však jedno působiště, z něhož v průběhu boje byla strana Mladočechů vytištěna, totiž z obecního zastupitelstva Pražského, a v příčině té nepřestávaly třenice někdy dosti bouřlivé, které však kromě rozkyselení myslí neměly žádných podstatných ani trvalých následků.

Z četných zjevů vlasteneckých snah za poslední doby zasluhují zmínku: bohatá výstava starožitností a vzácných památek po předcích našich na začátku července v Hradci Králové; schůze řemeslníků v Praze dne 9. března ku poradě, jakým spůsobem by se dalo zameziti všeobecné klesání řemesel; sjezd hospodářský, odbývaný v Praze dne 22. června;

závět rytíře Běšína z Běšin († 27. června), jenž odkázal po 2000 zl. Akademickému čtenářskému spolku, Radhošti a Svatoboru, a krom toho založil nadací pro studující národnosti české; konečně odkaz Rudolfa Šetka v Jindřichově Hradci († 3. dubna) 5000 zl. k tomu účelu, aby úroky z něho se obracely na odměny za česká díla literarní, kteryžto kapitál má spravovati Svatobor pod jménem Šetkovy nadace, začež Svatoboru odkázal ještě zvláště 600 zl. Ze slavností národních nejokázaleji odbýváno jest odhalení pomníku Palackého v Rožnově na Moravě dne 7. září.

V Praze dne 4. srpna podruhé na dobu dalších tří let zvolen jest za purkmistra Emilian Skramlík, jenž po celou dobu svého prvního úřadování co starosta hlavního města Čech byl si obezřelostí a nestranností svou získal všeobecnou důvěru a vážnost.

Z vynikajících mužů odňati jsou národu našemu v nejposlednější době: Theodor Mourek, velmi čilý nakladatel knih českých, jenž zemřel 9. února v Turnově v mladém věku 32 let.

Eduard Just, velmi plodný spisovatel a zvláště nadaný humorista, jenž sepsal celou řadu povídek, redigoval rozličné humoristické časopisy a pokusil se též na poli dramatickém, zemřel 10. února, 42 let stár, co korrektor v tiskárně Grégrově.

Siegfried Kapper, dr. lékařství, spisovatel a básník, rodem Žid, jenž za mládí svého již literarně působil k tomu, aby kmenovce své v Čechách obeznámil s písemnictvím a životem českým. Maje zvláštní oblibu v životě Jihoslovanů usadil se co lékař v Karlovci, kdež spřátelil se s předními vlastenci charvátskými. Později cestoval po slovanských zemích poloostrova Balkanského, po Italii a Německu. Na to nějaký čas pobyl co praktický lékař v Dobříši, roku 1859 co dobrovolný lékař při vojště v Italii, roku 1861 usadil se v Mladé Boleslavi, později v Praze, odkud však ze zdravotních ohledů přesídlil se roku 1875 do Vlašských Benátek, a zemřel 7. června v Píse, maje 57 let svého věku. Kapper s obzvláštním zalíbením zanášel se překládáním slovanských

národních zpěvů do němčiny (Slavische Melodien, Die Gesänge der Serben, Die Handschriften von Grünberg und Königinhof a j.); mimo to vydal pod rozličnými názvy popisy svých cest po jihoslovanských krajinách, roku pak 1851 v Berlíně důležitý spis „Die serbische Bewegung in Südungarn“. Z ostatních jeho děl sluší uveden býti ilustrovaný spis „Das Böhmerland“ s vyobrazeními od Kandlera. Již roku 1846 pokusil se Kapper též o básnění v jazyku českém, vydav „České listy“, ale nešetrný úšklebek Havlíčkův zastavil jej po dlouhý čas na cestě zdárně nastoupené. Teprv 1872—74 vydal „Zpěvy lidu srbského“ a 1876 dílo původní „Gusle, ohlasy písní černohorských“. Mimo to jest mnoho menších jeho sepsání, německých i českých, roztroušeno po časopisech.

Dne 3. července skonal v Chuchli bídou zmořen František Novotný, dr. lékařství, v 39. roce svého věku. Zesnulý býval asistentem profesora Purkyně, po jehož smrti habilitoval se na universitě Pražské co bezplatný docent fysiologie, ale profesorského místa dosáhnouti nemohl, ač výtečné jeho známosti vědecké úplně jej k tomu způsobilým činily a přátelé jeho všemožně se ho ujímali. Tak trávil nuzné živobytí své v bídě a nedostatku, odkázán na cizí podporu. Podávány mu profesury v Německu a v Rusku, Novotný však jich nepřijal, nechtěje jíti z Prahy, až vyplnil se nešťastný osud jeho. Novotný podal učenému světu rozličná důkladná pojednání z oboru fysiologie, po sobě pak zůstavil nedokončenou histologii.

Jiný výtečný lékař byl dr. Jan Boh. Cejp z Peclinovce, první lékař v Pražském ústavu choromyslných, hlavní spolupracovník a později spoluredaktor „Časopisu českých lékařů“, jenž zemřel 22. srpna, 40 let stár. Co mladík pokusil se také s dobrým prospěchem na poli básnickém, vydav zdařilé balady pod názvem „Zvuky večerní“; mimo to přispíval do rozličných časopisů písněmi v národním duchu, básněmi a novelami. Též do Slovníka naučného přispěl četnými články lékařskými. Pro mírnou povahu svou byl všeobecně vážen. —

Vylíčení rozvoje národního bylo by neúplné, kdyby nebyl dokončen obraz literarní činnosti národu, této hlavní mocné buditelky jeho vědomí, přehledem jejím za poslední doby. Činnost tato dospěla jak ve vědeckém tak i v beletristickém oboru k rozsáhlosti nebývalé. Vzhledem ku prvnímu třeba především zmíniti se o dokončení dvou v pravdě národních děl, „Slovníka naučného“ a Palackého „Dějin“.

O postupu Slovníka naučného podali jsme na svém místě zprávu sáhající až do roku 1866, zbývá ji doplniti až do ukončení díla roku 1874. Neurovnanost ekonomických poměrů nakladatelstva následkem smrti Kobrovy, hlavně pak zastavení všech obchodů nejenom v Praze, nýbrž v celých Čechách za okupace pruské vedly k rozprchnutí se redakce, která teprv po čtyrech měsících se znova sestoupila, avšak ve spůsobu změněném, jak toho vyžadoval změněný spůsob vydávání Slovníka ve lhůtách nyní třínedělních místo dosavadních čtrnáctidenních. Stále placeni byli při redakci pouze ředitel, pomocník jeho a sekretář; ostatním spolupracovníkům v redakci zaměstnaným vyplácen vždy po vyjití sešitu honorář za články jejich v něm obsažené. Tím spůsobem přibylo redakci práce, když nyní jenom tři osoby měly obstarávati vše co dříve konalo šest osob, a to za odměnu skrovnější nežli dříve; ale proto nebylo opuštěno dílo již tak daleko pokročilé, nedostatek hmotný nahražovala vlastenecká obětavost.

Roku 1871 utrpěla redakce Slovníka naučného nenahraditelnou ztrátu odchodem dosavadního věrného pomocníka ředitelova Perwolfa, jenž povolán byl za profesora slovanských jazyků na universitu Varšavskou. Nenaleznuv za něj spůsobilého náhradníka obstarával ředitel od té doby veškeré práce redakční sám pouze se sekretářem.

Nesnáze redakce rozmnoženy byly nyní ještě tou okolností, že po rozpuštění redakčního personalu, v němž byly zastoupeny hlavní obory vědecké, u větší míře než před tím učiněna jest závislou na dobré vůli mimoredakčních spolupracovníků, což mělo za následek mnohé nepřístojnosti, jichž vinu redakce nenesla.

Takovým těžkým lopotováním redakce per tot discrimina rerum dopracoval se Slovník naučný po šestnácti letech k svému ukončení. Závěrek díla tvořily tři doplňky, obsahující dílem články opominuté, dílem spracování přibylého mezi tím nového materialu dějinného i vědeckého.

Není to prázdnou chválou, řekneme-li, že Slovníkem naučným literatura česká vstoupila v řadu literatur světových. V jistém ohledu pak jest Slovník ten dílem monumentalním, že jakožto práce původní může považován býti za sklad výsledků, jichž národ Český dodělal se vědeckou snahou svou od samého začátku až podnes. Vším právem pokládá Durdík „Slovník naučný za velkolepý, epochalní zjev literatury naší a za důležitý zjev kulturní vůbec, za neodmluvnou i neodmlčnou známku života našeho v celku i života literarního zvláště“.*) A vskutku ještě během vycházení svého považován byl Slovník naučný za chloubu a přední okrasu novější literatury české.

Ale přes to všecko nesmíme se domýšleti, že Slovník naučný jest nějaké dílo dokonalé, bezvadné, vzorné. Dokonalé není žádné dílo lidské, nejméně jím býti může dílo, které, jako Slovník naučný, podniknuto bylo bez dostatečné přípravy, se silami příliš skrovnými, s materialem chudým, což vše nahraženo musilo býti obětavou horlivostí, vytrvalou pracovitostí a nejobezřelejší bedlivostí. Možná směle tvrditi, že žádné dílo encyklopedické v kterékoliv literatuře nebylo provedeno s tak malým aparatem jako Slovník naučný. Skrovnost honoraru nezabezpečovala žádnému samostatnému učenci úplné výživy při Slovníku naučném, pročež byli to hlavně jen mladí kandidáti profesury, kteří vyhledávali dočasné opatření své v redakci Slovníka, jakmile pak dosáhli někde stálého místa, zase ji opouštěli. Odtud ona nesrovnalost mezi sebou jednotlivých článků téhož oboru, majících rozličné původce, tak, že třeba všecky jednotlivé články nějaké disciplíny samy o sobě jsou správné, ale netvoří, jak by měly,

*) Osvěta 1874, č. 4., str. 267.

dohromady systematický celek. Často některý delší článek jest z péra dvou neb i více autorů. Spěch, s jakým se pracovati musilo v redakci, aby sešit mohl býti v určité lhůtě vydán, zavinil mnohé přehlédnutí v korekturách, z čehož rodily se chyby tiskové. K tomu-li připočteme omyly, jakým žádné dílo encyklopedické, čerpající z nejrůznějších pramenů, nemůže se vyhnouti, pochopíme, že ovšem Slovník naučný není prost mnohých vad, které sice oku povrchního čtenáře se tají, ale bystrému zraku kritickému ujíti nemohou. Nicméně tolik s dobrým svědomím říci můžeme, že podstatných, věcných pochybení nalezá se v našem Slovníku naučném méně nežli v kterékoliv jiné encyklopedii.

Ostatně nesmí se zapomenouti, že Slovník naučný jest u nás prvním pokusem svého druhu, a že druhému podobnému podniku mnohem snadněji bude přemoci obtíže jeho a vyhnouti se vadám Slovníka naučného. —

Palacký dovedl důležitou úlohu života svého, objasniti kriticky starší historii národu Českého a položiti pevný, nezvratný základ dalšímu badání v jejím oboru, po padesátiletém úsilí v neunavné práci krátce před smrtí svou. Úkol jeho, jak si jej sám vytknul, sáhal pouze do roku 1526, totiž do přijetí Habsburské dynastie. Doba tato málem tisíciletá byla namnoze v čirou tmu zahalena, s ostatek znešvařena hájkovinou; byl tu dol bohatých pokladů, z něhož doposavad jen pranepatrně bylo čerpáno. Domácí povídačky, učené pověry a cizí utrhačné pomluvy tvořily dlouho téměř výhradní material dějepisu jejího; tu bylo podniknouti práci docela novou — mýtiti prales. Jak Palacký práci tu vykonal, nemůže býti předmětem rozboru našeho, o tom dávno rozhodli kompetentní hlasové. Proč práci své dějepisné vytknul cíl svrchu naznačený, vysvětluje se dostatečně tím, že život jeho, jí zcela posvěcený, vystačil právě až k té době. Ostatně další pokračování v díle tom bylo by pro něj bývalo úkolem dosti choulostivým; že pak prameny k novějším dějinám českým leží mnohem více na snadě, nežli historická zřídla ku příběhům starším, tož mohl historiograf náš s upokojením zů-

staviti pokračování ve svém díle mladším silám svých žáků, v nichž vychoval sobě důstojné nástupce. Nechť pak v pozdější době jakkoliv rozmnoží se ještě známosti dějin českých, nechť i snad opraví se leckteré dosud zbylé omyly v oboru jejich, Palacký přes to vše zůstane navždy prvním dějepiscem svého národu.

Vedle vysoké ceny vědecké má však dílo Palackého i nepopíratelnou praktickou důležitost pro národ náš, neboť jest nevyčerpatelným zdrojem, z něhož všecka pokolení čerpati budou národní hrdost a nadšení vlastenecké, jakož skutečně náleží mu veliká část zásluhy o probuzení národu našeho k novému životu následkem seznání slavné minulosti jeho i odvěkého plemenného boje proti živlu jemu z dědičného záští nepřátelskému.

Majíť zajisté dějiny vlasti naší neodolatelnou vnadu pro každého uvědomělého Čecha, čímž také vysvětluje se, proč v literatuře naší nacházejí mezi všemi odvětvími vědy nejčetnějších pěstovatelů. Obzvláště za nejnovější doby dostalo se u nás domácí historii tolik vynikajících vzdělavatelů, že jimi k vysokému rozkvětu jest povznešena. Obmezenost programu spisu tohoto velí přestati na uvedení proslulých jmen Tomka, Bedy Dudíka a Brandla, k nimž v druhé řadě druží se Kalousek, Jaromír Čelakovský, Rezek, Smolař, Dvorský, Bílek a jiní Oboru historickému vůbec propůjčuje se z časopisů hlavně Musejník, výhradně dějepisu domácímu slouží za organ Památky, oba pod obezřelými redakcemi, onen Emlera, tento Smolíka.

Avšak nejenom historická, i ostatní vědecká literatura všech oborů pěstuje se na ten čas u nás v takové rozsáhlosti jako nikdy před tím, a četné specialní obory zastoupeny jsou zvláštními svými organy. Jazykozpyt a filologie, bohosloví, paedagogika, právnictví, zeměpis a statistika, přírodnictví, vůbec veškeré vědy exaktní i spekulativní honosí se důkladnými vzdělavateli, jichž práce nepřinášejí zisk pouze jedinému národu našemu, nýbrž podstatně přispívají k obohacení vědy samé. Jména Josef a Hermenegild Jireček, Perwolf, Kott,

Šercl, Hattala, Randa, Krejčí, Kořistka, Bořický, Vilém Lambl, Eiselt, Antonín Frič, František Studnička, bratří Vejrové, Feistmantl zůstanou navždy zářícími hvězdami na obzoru české vědy. Zevrubně o tom se šířiti není zde místa, toliko na to budiž ještě poukázáno, kterak za poslední doby cestopisná literatura obohacena jest vzácnými díly, mezi nimiž první místo zaujímá dílo slavného cestovatele po Africe Emila Holuba, vydané zároveň ve více jazycích.

Nejsilnější však produkce jeví se, jako všude, v oboru krásného písemnictví, této vlastní tresti každé literatury. S počátku, jak jsme viděli, nová škola básníků českých, chtíc sama o sobě státi, odtrhla se svévolně ode všech tradic překonaného již idealního vlastenectví předbřeznového jakožto oboru příliš těsného a prostoduchého, i počala se shánětí za lichým přeludem světoobčanství, míníc tím osvědčiti moderní tendenci svou, což zavdalo příčinu, že pronášeny oprávněné stesky na nedostatek národní vřelosti při nejnovějších básnících českých.*) Ale časem dospěla nová škola k lepšímu poznání, a většina jejích nadaných vychovanců vrátila se na přirozenou půdu, na které jediné může básník tvořiti díla nesmrtelná — na půdu domácí.

Vedle jednotlivých, opravdu skvěle nadaných básníků objevily se však i talenty velmi prostřední ceny, a k těm vztahovaly se uvedené od nás stesky Národních Listů o novém roce 1862, bezděčné to vyznání, co souditi třeba o květoucím tehdáž již od více let literarním kamarádství, které vrcholilo jednak v neobmezené sebechvále, jednak v stejně neoprávněném snižování a tupení snah cizích. Tak i na poli literarním stály proti sobě odporné strany, paralelní ke stranám politickým starých a mladých, které neměly nic pilnějšího na práci, než hanobiti a zlehčovati jedna druhou. Ta

*) Tak jmenovitě Kosina ve svých „Hovorech Olympických“ (str. 250) volá k takovýmto básníkům: „Nedovedli-li jste poesii českou šťastně v ty konce, že s potupou býti se vidí o slavné dějiny národa našeho jen i zavaditi? Nevystavujete-li chvástavými ústy za pravý cíl pravé poesie světovost, světovost to manifestující se potupováním všeho, což je českého, co slovanského?“

byla příčina, proč nemohlo se dařiti ani Obzoru literarnímu, ani Jednotě českých spisovatelů, v nichž měla pěstována býti nestranná objektivnost; onen, jak víme, zanikl prvním rokem, tato po svém ohlášení ani v život nevstoupila. Jak daleko v tom ohledu došlo, nejlépe vysvitá ze slov feuilletonisty Národních Listů (1867, č. 174): „Takové seškubávání všech českých osobností je bohužel právě české; je již nanejvýš nutno, abychom vedle jiných nectností odložili i tuto.“ Durdík pak ve svém spise „Kritika“ (str. 122) vyjadřuje se o tom velmi trefně, pravě: „Směšnými třenicemi a malicherným škádlením, což se u nás provádí poměrně mnohem větší měrou než kdekoliv jinde, stalo se zvykem podezřívat sebe na vzájem víc než v zdravém národě sluší; vše, co po chuti není, vykládat z motivů nejnižších; na jedné straně se bez míry kořit, velebit a k nebi vynášet, na druhé snižovat, pomlouvat a tupit.“ *)

Tyto politování hodné poměry však nemohou nikdy na újmu býti skvělým zásluhám pravých zasvěcenců Musy, a jména Eliška Krásnohorská, Karolina Světlá, Svatopluk Čech, Jaroslav Vrchlický, Alois Jirásek, Josef Durdík, Vojtěch Alois Šmilovský, Václav Vlček, František Jeřábek, Emanuel Bozděch, František Šubert a j. v. povždy skvíti se budou v nezkaleném lesku. To svědectví pak dáti se musí nejnovější škole, že v ní básnictví české vstoupilo jaksi do vyššího stadia svého vývoje, jakkoli co do formy za tímto stupněm vždy ještě pozadu zůstává. Ostatně trvale platný úsudek o nynějším stavu českého básnictví a pěstovatelích jeho dosavad vyřknut nebyl.

Obzvláště bujně rozvětvila se literatura periodická, obsahující všecky téměř zájmy společenské a vůbec všecky obory duševní činnosti lidské. Politická žurnalistika vychovala četnou řadu obratných publicistů; odborné časopisectvo slouží nejspecialnějším potřebám jak vědy tak i praktického

*) Že příčiny k takovým stížnostem doposavad bohužel nepominuly, o tom svědčí pozoruhodný článek „Quousque tandem“ v Pokroku 1881, č. 84.

života; z ostatních časopisů bez odporu první místo zaujímá Osvěta, po ní Květy a Lumír. V obor časové publicistiky padá zejména „Politická bibliotéka“, vydávaná českým klubem.

Avšak nejenom co do hmotné bohatosti, nýbrž i co do formalní dokonalosti učinilo písemnictví české pokrok znamenitý, jmenovitě co se týče správnosti a čistoty jazykové, v čemž patrně spatřuje se blahočinné působení rozličných „Brusů“, jímž mnohé nešvary, které se za posledně minulé doby následkem nedostatečného mluvnického vzdělání mladšího spisovatelstva do písemného jazyka byly vloudily, s části již docela vymizely, ostatní pak dříve neb později také se vytratí.

Za vědou a poesií nikterak pozadu nezůstává umění české; nad jiné v poslední době prosluli z výtvarných umělců genialní malíř Brožík, v hudbě vedle mistra Smetany světoznámý Dvořák a co virtuos nevyrovnaný Ondříček, v umění dramatickém udržují se podnes na výši své J. J. Kolár a Otilie Malá.

Věru, můžeme s hrdým vědomím se honositi, že národ Český v kulturní snaze své neustupuje žádnému jinému národu evropskému.

XXXI.

Závěreční úvaha.

Porovnáme-li stav a poměry národu našeho, jaké byly před padesáti lety, s nynějšími, shledáme v každém ohledu rozdíl ohromný. Tenkráte byl národ Český ve vlastním domově cizinec, utlačován, tupen, bezpráv, za nižší plémě považován, sám neuvědomělý, zvyklostí dlouhé poroby nesmělý, pokorný, až i plazivý, ale při tom i potměšilý; nyní jest v celku svém uvědomělý, statečný, hrdý v oprávněném sebevědomí co důležitý faktor v životě státním i kulturním, jenž vystupuje mužně a přímo — předmět děsných obav zlého svědomí svých nepřátel. Tenkráte nepatrný hlouček probudilých vlastenců blouznil v idealistickém snění o někdejší lepší budoucnosti, ve kterou měl jakousi mlhavou naději; nyní

dospěl národ k životu praktickému, v jehož plném proudu se nachází. Tenkráte byla veškerá samočinnost národní obmezena úzkým kruhem literatury, nyní mocně zasahuje do všech oborů soukromého i veřejného života. Jaký byl pochod tohoto v dějinách bezpříkladného vývoje, to naznačili jsme ve spise tomto, úloze té zvláště věnovaném; cesta byla velice obtížná, trnitá, ztrpčována mnohým bolestným zklamáním, poseta trapnými, ale velepoučnými zkušenostmi. Dvoje pokolení vystřídalo se, nežli národ, vybřednuv z bahna poroby, ve které byl téměř zašlapán, ucítil pod sebou pevnou půdu, po níž jistým krokem postupovati mohl v před k vytknutému cíli svého dějinného určení.

A jakým spůsobem vykonána jest tak radikalní proměna v době poměrně dosti krátké? Nebyly to žádné násilné prostředky, žádná hmotná převaha, jež spůsobily neslýchaný ten div; byla to tichá, povlovná, avšak vytrvalá práce duševní, která, jako krápěj ustavičné padající vyhlubuje kámen, neustálým dotýkáním se citu a rozumu činila mysl přístupnou dojmům vlasteneckého zápalu, jenž rozehříval věkovitým tlakem zatvrzelá srdce rodáků k horoucímu milování vlasti a národu, k radostnému se věnování jejich službě, k ochotnému obětování pro ně všech sil i celého života. Tento pak plamen nadšené lásky k vlasti, jenž dlouho plápolal na pohled jenom v prsou jednotlivých porůznu rozptýlených horlivějších národovců, jakmile vysloveno bylo kouzelné heslo „Svoboda“, mžikem vyšlehl v celém lidu co jediný ohnivý žár, a národ, jenž tak dlouho spáti se zdál, probudil se k novému, bujarému, mocně proudícímu životu. Náhlým tím projevem netušené síly vynutil národ na překvapených utiskovatelích uznání svého, tak dlouho popíraného práva, ale od uznání ku platnosti byla ještě dlouhá cesta, kterou bylo mu konati v krutých bojích za okolností nejnepříznivějších.

Vylíčení této klopotné cesty bylo předmětem našeho vypravování, cíl její není ještě úplně dosažen, a nám připadá úloha, naznačiti stadium, ve kterém na ten čas octnuly se

snahy národa našeho, jak daleko ještě od cíle jest vzdálen a co mu činiti jest, aby ho konečně dosáhl.

Když zasvitnul první problesk nové doby, připadlo mužům těm, kteří doposavad byli stáli v čele národního ruchu literarního, přirozeným způsobem také politické vůdcovství národa, a ti postavili se ihned na jediné pravé stanovisko historického práva. Koruna Česká s korunou Uherskou byly hlavní členy tak zvaných „Rakouských států“, obě pospolu byly svým časem utvořily říši Rakouskou, jim náleželo v ní, když jednalo se o její času přiměřené přetvoření, první a rozhodné slovo. Proč Čechové dali se předstihnouti od Uhrů, toho příčina, ležící v tehdejších poměrech, jest známa; nicméně i Čechy byly na nejlepší cestě k plnému uznání státního práva svého, kdyby neblahé události svatodušní nebyly překazily sejití se českého sněmu. Po přemožené episodě říšského sněmu zastavil Bachovský absolutismus všeliký další vývoj říše cestou ústavní, když pak Rakousko po nešťastné válce italské zase na ni zabočilo, zaujal i národ Český opět totéž historické stanovisko, na které se byl již roku 1848 postavil, v pevném úmyslu, neupustiti od svého práva.

Těžko jest hádati se o to, zdali bylo chybou čili nic, že z toho stanoviska ustoupil, obeslav říšskou radu, a nesetrval raději za příkladem Uhrů v trpném odporu. Pro jedno i pro druhé mluvily vážné důvody. Ostatně byly poměry české abstinenční politice mnohem méně příznivy nežli uherské, neboť scházela ona jednomyslnost smýšlení obyvatelstva zemského, v které spočívala hlavní síla oposice uherské; pak ani sám národ Český, jenž o své ujmě se byl učinil obráncem práv koruny České, nevystupoval v celosti a svorně, neboť veledůležitá, ano přední část jeho, šlechta, byla mu až na nepatrné výjimky úplně odcizena. Rovněž neprospěšné bylo by uvažování, zdali Čechové neupadli v druhou chybu, když po zavedení dualismu a dále po zmařeném vyrovnání za Hohenwarta vzdalovali se důsledně činnosti parlamentarní, zůstavivše rozhodování o hmotných zájmech národa beze všeho odporu v rukou nesmiřitelných nepřátel svých. Mohla by se

snad politice české vytýkati ještě ta neb ona jiná chyba, o tom však u nestranného posuzovatele nemůže býti žádné pochybnosti, že národ Český jednáním svým zachoval důstojnost svou, a že v daných okolnostech jinak jednati ani nemohl. Není žádné politické strany v Rakousku, která by se od roku 1848 nebyla dopustila chyb; rozdíl mezi nimi a národní stranou českou leží jen v rozličném úspěchu — na naší straně ze známých příčin dosavad neúplném.

Zatím národ Český vstoupiv poznovu do parlamentarní areny nevzdal se historického práva svého, nýbrž naopak slavně je ohradil; on poodložil ho jen prozatím, aby tím účinlivěji mohl zasazovati se o práva své národnosti jemu protizákonně zadržovaná. Až vykoná tuto nejbližší úlohu svou, pak nevyhnutelně přijde i doba k rozřešení otázky státoprávní, ona přišla by i bez ohražení; aby však doba tato byla mu příznivější nežli předešlé, o to již nyní musí pracovati co nejúsilněji.

Netajme se s tím, že vždy a všude rozhoduje moc a ne právo; když tedy ustoupiti musilo naše právo, nastoupila otázka moci. Ale moc nespočívá v násilí, toto vždy panuje toliko krátkou dobu; skutečná moc jest při té straně, která vládne největším kapitálem duševním a hmotným. Ejhle cíl našich snah! Cíl ještě sice vzdálený, ale nikoliv nedosažitelný. Uvážíme-li, kterak národ náš z nejhlubšího ponížení vlastní silou povznesl se k nynějšímu svému čestnému postavení mezi národy kulturními, nebudeme o tom pochybovati, že časem, a možná dříve nežli se nadějeme, tohoto cíle svého dosáhne statečným pokračováním cestou neunavného pěstování životních zájmů svých na základě rozšířeném dle ducha i směru časového. Budou-li všecky snahy národa obráceny na shromáždění co největší sumy duševních i hmotných statků, pak zdar ho nemine. Ve směru prvním dokázal již národ Český seč jest, i může se honositi, že mravní převaha jest na jeho straně; dle toho pak, čeho až posud dosáhl, jakož i dle ráznosti a tuhosti, jakou nepřestává osvědčovati, jest i v druhém směru jeho úspěch nepochybný.

Viděli jsme, kterak národ Český — vedle šlechetné snahy o duševní vzdělání, jevící se horlivým pěstováním domácího písemnictví, zakládáním vzdělavatelných spolků, všemožným rozšiřováním užitečných vědomostí, nade všecko pak příkladu hodnou péčí o školství, jakož o tom všem na svém místě zmíněno — počal záhy obraceti pozornost svou také k životu praktickému a cestou plodné práce i průmyslným podnikáním domáhati se zvýšeného blahobytu. Na dráze té rok co rok statně pokračoval, což jmenovitě platí o stavu rolnickém, jenž vyvazením pozemků k samostatnosti dospěv ku podivu rychle vpravil se do nového postavení svého a vydatně z něho těžiti se jal. Nač nestačily rozptýlené síly jednotlivců, na to se odvažovaly spolky, ano princip spolčováni stal se mocnou pákou v průmyslovém vývoji našeho lidu. V tom ohledu rolník český jevil mnohem větší důvtip a čilost nežli váhavější německý jeho krajan. Ovšem nemohlo bez toho býti, aby některý podnik, příliš ukvapeně a bez dostatečného fondu započatý a ne dosti opatrně řízený, neminul se s očekávaným zdarem, ale to byly jen zkušenosti nevyhnutelné na poli neobvyklém, které sloužily jiným za výstražné poučení. Ruch ten, podporovaný záložnami a jinými úvěrnými ústavy, v hojném počtu vznikajícími, uvedl nový živel do proudu průmyslového, a lid český také v ohledu národohospodářském činil pokroky netušené. Zároveň se vzdělaností do nejnižších vrstev se rozšiřující rostlo i národní jmění v progresi před tím nebývalé.

Národ vysoce nadaný, v duševním i hmotném ohledu statečně na dráze časového pokroku postupující, v nejednom ohledu nad sousedy své vynikající, jakým se osvědčil býti národ Český, směle se oddati může nadějím nejsmělejším.

Avšak každá, byť i na pohled nejvábnější věc, má také svůj rub. Národ náš při všech výtečných vlastnostnch svých má i své přirozené vady, o kterých již částečně měli jsme příležitost se zmíniti, které však jsou velmi povážlivé, tak že nemůže dosti často býti na ně upozorňován, pročež nebude na škodu, opět se k nim tuto vrátiti a poněkud ze-

vrubněji o nich pojednati. Především vytknouti třeba jakousi lehkou mysl, s kterou Čech rád oddává se prvnímu příznivému dojmu, z čehož rodívá se předčasný jásot, tak že potřebí mu teprv důkladně vystřízlivěti, nežli mysl jeho se urovná k pravé náladě, s jakou třeba pojmouti situaci. Z téhož pramene se prýští nepečlivost v štěstí, jež ráda se kochá v požívání blahé přítomnosti, pouštějíc ze zřetele nejistou budoucnost. Tato nepečlivost bývá nezřídka příčinou pokárání hodného zanedbání, jehožto záhubné následky žádným pozdějším, byť i zdvojnásobeným úsilím odčiniti se nedají. Přirozenou lehkovážností takovou vysvětluje se i známá zkušenost, že veliké jmění, přičinlivostí otcovou nashromážděné, jen zřídka přechází na více pokolení. V tom ohledu třeba nám vzíti si příklad ze šetrnějších a opatrnějších našich sousedů německých.

Jiná vada naše jest neblahý pozůstatek z doby národního ponížení našeho — nedostatek národní hrdosti na pravém místě, nedůstojná ústupnost naproti cizácké osobivosti, neomluvitelná lhostejnost k jazyku mateřskému jak v domácnosti tak i v životě společenském. Dostatečněť známo, jak mnohý jinak statečný bojovník pro věc národní má domácnost německou, jak v obcování společenském vždy ještě německá konversace osobuje si právo jí nenáležité, jaká vlažnost panuje v četných kruzích k národní literatuře, na kterou, jak jsme viděli, „Obzor literarní“ svého času tak velice naříkal. Ano doposavad každodenně slýcháme a čítáme stesky na tyto věci, ale neznamenáme, že by se lepšily. A přece, dokud národnost česká a jazyk mateřský nebudou míti úplný průchod v každém oboru lidské činnosti a života pospolitého, nebudeme se směť honositi, že národ náš důstojně jest na venek representován, nebudeme moci žádati, aby nás též ostatní svět znal a dle spravedlnosti oceňoval. Zde, když marné jsou veřejné výtky, nespomáhá nic nežli osobní působení vynikajících ráznějších národovců, vydatná agitace soukromá, aby vyhlazen byl zastaralý, nás znectívající a nám nanejvýše škodlivý zlozvyk. V tom ohledu se učme od Maďarů

Velice nám doposavad v politické akci škodil nedostatek organisace a kázně. Kapacit všeho druhu nám věru neschází, potřebí toliko postaviti každou na přiměřené místo, aby síly byly náležitě rozděleny a účelně vedeny. Nestačíť tu pouhá sjednocenost v zásadě, nýbrž nevyhnutelně jest potřebí, aby program akce byl do podrobna vytknut, aby jednotlivé úlohy dostaly se do pravých rukou, aby nic nebylo náhodě zůstaveno, nýbrž vše dálo se dle plánu napřed umluveného a v mezích jeho vše jedné vůli se podrobovalo, při čemž by pomýšleno bylo také na možné překážky a důraznou obranu proti nim i všelikým nepředvídaným případům. Toho všeho jsme posud namnoze postrádali, a nedostatek ten značně usnadňoval nepřátelům našim vítězství. To musí se důkladně změniti, a jest k tomu již svrchovaný čas, mají-li politické snahy národa našeho potkati se se žádoucím zdarem; jinak by to snadno mohlo sloužiti za nový doklad těm, kdož Slovanům vůbec upírají spůsobilost státotvornou.

Nezbytnou podmínkou úspěchu každého boje jest důvěra v osvědčené vůdce. Kdo rozsévá nedůvěru k nim, oslabuje naději ve vítězství, čímž mysl klesá, ráznost ochabuje a zdar akce již napřed pochybným se činí. Chybě podroben jest každý člověk, nechť nachází se v jakémkoli postavení, taktéž i soudu veřejného mínění, je-li postavení jeho veřejné; ale chtíť působiti na toto z jakéhokoliv stanoviska osobního, vyhlašovati za chybu a provinění, co se nesrovnává s něčím subjektivním smýšlením, to jest jednání velice opovážlivé, lehkomyslné, ne-li něco horšího. U nás děje se tak již po dlouhou řadu let, že vystupují nepovolaní samozvanci, osměleni nevčasnou shovívavostí jim prokazovanou, usilující o to, aby podkopajíce důvěru v dosavadní autority postaveni byli na jejich místo.

Daleké buď od nás, abychom odmítali oprávněnou kritiku, bez které nebylo by potřebného tříbení různých náhledů; ale kde bez ostychu vyslovuje se úmysl spůsobiti roztržku, to není více kritika, to jest zlomyslné štvaní, to jest zločin proti vlastní krvi, zrada národa. A takto skutečně spůsobena

jest ona neblahá roztržka v národu Českém, pro kterou nám s těžkým srdcem žalovati jest na pověstnou, odvěkou nesvornost slovanskou, a to tím trpčeji, an, jak jsme ukázali, hlavní úlohu zde hrají závist, osobní záští a nekalá ctižádost.

Bohužel, že dryáčnické takové hlasy vždy u nás nacházejí ochotného sluchu, a že důvěra tak mnohých, kteří nemají vlastního úsudku, přenáší se tím snadněji na křiklouny, čím drzeji sobě tito počínají. Nezbývá nám tu nic jiného, nežli poznovu vysloviti tolikrát již opětované přání, aby tak těžce zkoušený národ náš pustil mimo se všelikou nesvornost a jednomyslně, spojenými silami zasazoval se o vítězství v zápasu, při kterém jde o nejvyšší jeho statky. Jinak znamenalo by setrvání v záhubné roztržce mravní úpadek jeho, a ten by nevyhnutelně za následek měl zmaření všeho toho, čeho tak obrovským úsilím během celého století dosaženo — neodvratnou konečnou zkázu národa.

Avšak nikoliv! toho nedopustí dobrý genius národa Českého, který bohdá v čas ještě zpamatuje se z omámení svého a obnoví bývalou jednotu svou ke spáse jak vlastní tak i celé říše.

Doslov.

Dokončiv dílo víceleté práce pokládám za svou povinnost, skoumati, jak dalece dostál jsem programu jeho, v Předmluvě a v Úvodu k němu vytknutému.

Nechtěl jsem podati žádné úplné a v sobě ukončené systematické dílo historické, nýbrž pouze stručný charakterní obraz národního života českého za posledního půlstoletí, který by byl jen jakousi snůškou materialu k budoucímu takovému dílu. Hlavní můj zřetel byl tedy obrácen k tomu, co se mně zdálo býti podstatně významným pro vylíčení v pravém světle dotyčné doby a snah jejích. Z bohatého materialu vybíral jsem dle nejlepšího uznání svého, mnohou věc co méně důležitou pomíjeje, při jiné, která se mně obzvláště důležitou zdála, déle prodlévaje. Toho však nikoli zapírati nechci, že v některých nedůtklivějších věcech nezbytné ohledy kázaly mně opatrnost. Výčitky jednak mezerovitosti, jednak rozvláčnosti považovati musím za úsudky subjektivní.

Přední vlastností každého historického díla jest věrnost, tu dle nejlepšího vědomí svého zachoval jsem; v rozboru pak otázek sporných bedliv jsem byl všemožné objektivnosti, nechávaje nejraději mluviti všude sama fakta. Že přes to všecko vzbudím u mnohých nemilé upomínky, začež jak obyčejně odnesu svůj díl, toho nedbám, neboť jsa po více než třicet let terčem nejzlomyslnějších a nejsprostších útoků (zjev to, jenž v žádné jiné literatuře podobného sobě nemá!) jsem dostatečně ostřílen.

Úsudek nechť utvoří si nestranný čtenář sám; trvale platný pronese teprv budoucnost, tuším že ne příliš daleká.

OBSAH.

Strana

Část šestá. Od zavedení dualismu až do nastoupení ministerstva Taaffeova. Od roku 1867 až do 12. srpna 1879.

Úvod 7

I. 1867. Zmařené naděje. Pouť Slovanů do Moskvy. Její účinek na národ Český 11

II. Pronásledování tisku. Úplná amnestie. Navrácení do Čech koruny svatováclavské. Dualismus zaveden 18

III. Všeobecná bída, stěhování do Ameriky. Prodej státních statků. Pražské hradby. Ta rovnoprávnost. Resignace purkmistra Pražského dr. Bělského. Literatura. Padesátileté jubileum Rukopisu Kralodvorského. Stavba národního divadla. Podlipský † 23

IV. 1868. Zákony prosincové. Dr. Klaudy purkmistrem Pražským. Herbstův banket. Staro- a Mladočeši. Slavnost položení základního kamene k národnímu divadlu. Palackého sedmdesáté narozeniny. Padesátileté jubileum Českého Musea 33

V. Princ Napoleon v Praze. Nová organisace politických úřadů. Potřeba vyrovnání s Čechy. Císař v Praze. Vyrovnání zmařeno 40

VI. Pouť do Kostnice. Pronásledování národu Českého; tábory. Zasedání sněmu, deklarace. Napomínání k svornosti 45

VII. Deklaranti mandatů zbaveni. Změna v ministerstvě cislajtanském. V Praze stav výminečný, generál Koller místodržitelem. Padesatileté jubileum Rukopisu Zelenohorského a profesora Purkyně. Nekrology 53

Strana

VIII. 1869. Persekuce národa Českého. Dr. Rieger v Paříži. Výminečni stav v Praze zrušen. Výbuch petardy. Porotní soudy. Slovanská Lípa. Slavnost Husova 57

IX. Volby do sněmu. Pasivní oposice. Národní třenice a výtržnosti. Neutěšené poměry a nesnáze ministerstva. Resignace dr. Klaudyho. Roztržka v ministerstvu 64

X. Život národní, slavnosti, spolky. Oul. Vnitřní roztržky. Pomník Žižkovi. Husova třída. Poměr obojí národnosti v Čechách. Zájmy hmotné. Zvelebování Prahy. Nekrology 69

XI. 1870. Ministerstvo Hasnerovo. Giskra chce vyjednávat s Čechy. Přechodní kabinet Potockého. Potocki v Praze. Nový sněm český. Smiřlivý krok českých poslanců. Adresa sněmu a jeho odročení. Národní Listy před nejvyšším soudem ve Vídni. Proces Kerberův. Dělnické nepokoje ve Svárově. Vatikanský koncil a české duchovenstvo. Česko-německé tábory. Sabinův triumf 75

XII. Život spolkový. Národní slavnosti. Staro- a Mladočeši. Literatura. Hmotné zájmy země, zvelebování Prahy. Nekrology 86

XIII. 1871. Ministerstvo Hohenwartovo, nedůvěra v ně. Vyjednávání s důvěrníky českými o vyrovnání. Obrat situace ve prospěch Čechů. Korunní princ na cestách v zemích českých. Hrabě Bohuslav Chotek místodržitelem v Čechách 93

XIV. Státní právo koruny České uznáno. Fundamentalní články. Vyrovnání v poslední chvíli zmařeno. Odstoupení Hohenwartovo. Koller opět místodržitelem. Dojem v národu . . 98

XV. Život národní. Známky smiřlivosti německého lidu v Čechách. Národní rvačky. Montagsrevue. Zájmy hmotné. Nekrology 104

XVI. 1872. Nová persekuce. Mizerie školní. Exekuce a sekvestrace, uvězňování žurnalistů. Obmezování ústavních práv. Zápověď češtiny u vojska. Poměry moravské. Pronásledování tisku, delegování německých porot, objektivní řízení. Vytrvalost národa. Osudy královského reskriptu . . . 111

XVII. Sněm rozpuštěn. Nové volby, vládní agitace, chabrus. C. k. vlastensko-hospodářská společnost rozpuštěna. Odpor ve školní otázce zlomen 117

XVIII. Sabina zrádce národu. Život národní. Zájmy hmotné. Pohromy živelní a veřejná dobročinnost. Nekrology . . . 123

XIX. 1873. Ruch proti přímým volbám do říšské rady. Zákon o nich a volby. Spor Staro- a Mladočechů o vstoupení do

Strana

sněmu. Zasedání sněmu českého, spravedlivý Němec. Moravský sněm. Císařské jubileum 129

XX. Život veřejný a národní, úřední persekuce. Slavnost Jungmannova a Palackého. Devítistyleté jubileum biskupství Pražského. Žižkův pomník u Hořic. Zemědělská rada pro království České. Vídeňská světová výstava. Bursovní poprask a jeho následky. Kuchařská výstava. Zvelebování Prahy. Nekrology 136

XXI. 1874. Nové volby do říšské rady. Na místo Kollera jmenován místodržitelem v Čechách baron Weber, a na místě tohoto místodržitelem v Moravě Possinger. Císař v Praze. Sedm Mladočechů na sněmě, zuřivá polemika mezi Starými a Mladými. Císařští manželé v Pardubicích. Sjezd „strany svobodomyslné“. Návrh adresy k císaři na sněmě moravském. Politické utišení 143

XXII. Snahy národní. Záležitosti divadelní. Dary Museu. Jednota českých spisovatelů. Pomníky: Jungmannův, Žižkovy, Klicperův, Smetanův. Památní slavnosti. Zájmy hmotné. Zvelebování Prahy. Africká výstava. Nekrology 148

XXIII. 1875. Zasedání sněmu českého, říšské rady a moravského sněmu. Bureaukracie proti historickému svazku koruny České. Rvačky mezi Staro- a Mladočechy. Smrt císaře Ferdinanda Dobrotivého. Schůze císaře Rakouského s Ruským 156

XXIV. Národní štvanice. Tábory lidu. Milostivé léto a slavnost Husova. Roztržka v národu. Sbírky. Odkaz Lauterbachův. Úpadek Oulu. Zvelebování Prahy. Nekrology 165

XXV. 1876. Zasedání sněmu českého. Solidarnost Čech a Moravy. České a německé školství. Německá vypínavost. Národní roztržka, smír v záležitosti divadelní. Sympatie s tureckými Slovany. Emilian Skramlík purkmistrem Pražským 173

XXVI. Úmrtí Palackého. Další nekrology 178

XXVII. 1877. Veřejné poměry. Sněmy a říšská rada. Sympatie slovanské. Spolky, tábory, slavnosti. Vlastenecké sbírky. Shoda v divadelní otázce. Zájmy hmotné. Zvelebování Prahy. Nekrology 184

XXVIII. 1878. Rozklad strany ústavácké. Shoda mezi Staro- a Mladočechy. Sněm český od strany národní obeslán. Nesmiřlivost Němců. Poměry na Moravě. Schůze Emersdorfská. Korunní princ v Praze. Nepolitická činnost národní. Oslava Karla IV. Socha Jungmannova odhalena. Most Palackého. Nekrology 193

*

Strana

XXIX. 1879. Ministerská krise. Hrabě Taaffe povolán do kabinetu. Nové volby do říšské rady. Vyjednávání s Čechy. Taaffe předsedou ministerstva. Čechové pod jistými výminkami vstoupí do říšské rady s ohražením státního práva koruny České. Konec trpné oposice, nová fase otázky české 202

XXX. Nepolitická činnost národní Skramlík podruhé purkmistrem Pražským. Nekrology. Přehled a stav literatury. Umění 207

XXXI. Závěreční úvaha 216

Doslov 224

REJSTŘÍK.

(Číslice římské znamenají část čili sešit, číslice arabské stránku.)

Ackermann VI 172.
Akademický řečnický a čtenářský spolek II 157; IV 152; V 187; VI 208.
Akademie malířská VI 37.
Aksakov VI 16, 187.
Aksamit III 63.
Albrecht, arcikníže IV 87, VI 43.
Albrecht I., císař IV 44.
Alexander, císař VI 12, 16.
Allgemeine Österreichische Zeitung III 24.
Alžběta, císařovna IV 53.
Alžbětina třída VI 42.
Ambros II 24, 29; VI 28.
Americký klub dám V 45.
Amerika III 132; VI 24.
Amerling I 60, 61, 67; III 82, 85.
Andrassy III 33; VI 102.
André III 96.
Anthon I 62.
Arad III 53, 54, 55.
Aranitski II 56.
Arbeiter I 86; VI 90.
Arndt II 130.
Arnold Emanuel I 84, 85; II 156; III 36; IV 7, 69; V 73; VI 72.
Arnold Jan I 87; II 77, 106; VI 38.
Assenbaum III 90.
Auersperg II 124; V 41, 50, 121, 193; VI 7, 23.
Auersperk Adolf, kníže VI 65.
Auersperk Karel, kníže VI 43, 54, 157.
Augšpurská Allgemeine Zeitung V 115.

Babarczy III 130.
Babička IV 52.
Bačkora VI 184.
Bach II 93, 113, 134, 138; III 8, 17, 34, 40, 44, 47, 97, 108, 113, 124; IV 43; V 88, 183.
Bacháček I 72.
Bachofen von Echt V 37.
Bachovská vláda IV 10, 11, 89, 92; V 98, 128, 130.
Bachův absolutismus VI 30.
Bakunin II 69, 78, 81, 156; III 133; IV 70.
Balkánský poloostrov VI 82, 177, 208.
Balkánští Slované VI 186, 199.
Baltické moře V 150.
Banat II 147; III 53.
Banhans VI 65.
Barák VI 85.
Barrot III 51.
Bartoš III 77.
Bathiany II 76; III 54.
Baum VI 28.
Beck II 50, 56; III 45, 46.
Běchovice II 83, 86; VI 73.
Bel I 74.
Bělá VI 84.
Bělak V 73.
Bělák IV 85; V 22, 24; VI 72.

Belcredi V 8, 123, 157, 158, 161, 164, 176, 178, 181, 184, 194, 212, 213, 215; VI 96, 135.
Bělehrad III 118; VI 16.
Belgická revoluce I 26.
Belgie I 26.
Bellegarde V 94.
Bělohorská bitva I 3; III 13, 122; IV 64, 65; V 150.
Bělopotocký I 89.
Bělský V 37, 102, 141, 142, 157, 164, 201, 203; VI 25, 26, 34, 67, 68, 78, 80, 137, 201.
Belvedere VI 91.
Bem II 124, 127; III 34, 53, 54.
Benátky Vlaské VI 208.
Benátské království V 199.
Benátsko V 19.
Benátský okres V 75.
Benedek V 200.
Benedikti I 74.
Berg III 77.
Berger V 125, 175; VI 68.
Berchtold VI 181.
Berlić III 77.
Berlín V 26, 188, 198; VI 13.
Bernolák I 72.
Beseda veliká národní V 132.
Besední dům v Brně 105, 127.
Besedy V 25.
Běšín z Běšin VI 208.
Beust V 208, 212, 213; VI 35, 40, 44, 45, 58, 81, 82, 102.
Bezděka II 91.
Bezděz VI 84.
Bibliotéka historická V 109.
Bibliotéka klasiků V 109.
Bibus V 193.
Bílá Hora VI 26, 44.
Bilek VI 213.
Bílka II 50.
Bischof IV 76.
Blahoslav IV 59.
Blahověst I 67; III 32; V 109.
Blaník VI 61.
Blansko VI 175.
Blovice VI 73.
Blum Robert II 125, 132.
Boček I 88; III 76.
Bodamské jezero VI 46.
Bodjanský I 57.
Böckel I 84.
Bohdálek VI 163.
Bohemia II 38, 45; IV 25.
Bohuš III 21.
Boleslav Mladá II 122.
Boleslavan V 110, 129, 146, 147, 148, 151, 153.
Boleslavsko III 15, 94, 110.
Boleslavský okres V 75.
Bolzano V 114; VI 169.
Bořický VI 214.
Borik III 57.
Borová V 105.
Borovnice Veliká VI 66.
Borrosch II 41, 65, 110; III 11.
Bosna VI 177, 199.
Bowring I 23.
Bozděch Emanuel VI 89, 215.
Bradáč VI 153.
Brandejs nad Labem VI 35.
Brandejs nad Orlicí V 188.
Brandl VI 28, 213.
Brauner II 12, 24, 42, 65, 88, 89, 105, 106, 119, 136, 137; III 20, 21, 45, 58, 114; IV 93; V 12, 22, 37, 41, 44, 45, 102, 122, 131, 154, 158, 204, 209, 214; VI 12, 22, 105, 196.
Breier II 38, 39.
Brejle III 32, 33; IV 53; V 110, 129.
Brestel VI 68.
Brinz V 59, 120.
Brixen III 141.
Brněnští turnéři VI 66.
Brno I 5, 88; II 32, 33, 50, 52, 54, 107, 108, 124; III 31, 65, 98; V 43, 86, 138; VI 20, 67, 105, 114, 176.
Brno Staré II 54.
Brod Německý II 122.
Brodský IV 66.
Brožík VI 216.
Broumov VI 84.
Bruck II 134.
Brůna II 75, 107.
Brusel V 162.
Bubeneč II 61
Budapešt VI 23.
Budeč I 61; III 82.
Budějovice VI 108, 165.
Budějovická diécese V 86.
Budín II 147; III 42.
Budyšín IV 94.
Buchtele VI 149.
Bukovina II 137; III 124; V 19.
Bulharsko V 27.

Buol Schauenstein IV 18.
Buquoy, hrabě II 88, 106.
Bürgel VI 28, 172.
Bürger I 17.
Burián I 83; VI 153.
Buršácké výtržnosti VI 176.
Buršenšafty V 76.
Byron IV 66.

Čáchy I 24.
Cařihrad III 35.
Carské Selo VI 14.
Cecilia III 32.
Cejp z Peclinova IV 53, 209.
Celovec IV 16; VI 72.
Centralisace III 102, 104, 105; V 127.
Centralismus V 182.
Centralisté II 102; IV 92; V 50—53, 84, 186.
Cislajtanie V 213, 215; VI 11, 22, 23, 49, 64, 194.
Clam-Gallas IV 16.
Clam-Martinic IV 96; V 23, 52, 57, 59, 81, 82, 158, 160, 209, 214; VI 38, 44, 76, 97, 102, 104, 203, 206.
Cleveland VI 151.
Colloredo-Mansfeld II 64
Communalblatt III 32.
Concordia II 19.
Constitutioneller Verein II 33.
Constitutionelles Blatt III 19, 96, 126; IV 24.
Cordon II 134.
Correspondance slave VI 89.
Correspondenz VI 18, 47.
Correspondenzblatt IV 24
Credit foncier VI 119, 121.
Crha VI 88, 115.
Cukrovarnictví IV 84.
Curich V 26.
Cyrill a Method V 110. 137.
Czartoryjski III 51.
Czas III 103.

Čacká Marie I 70; IV 52; V 173.
Čamara V 22.
Čapek V 172.
Čas IV 94; V 12, 14, 73, 110, 136.
Čáslav V 95.
Časopis katolického duchovenstva V 109, 110.
Časopis lékařů českých V 110; VI 32.
Časopis musejní I 32; VI 31.
Časopis pro katolické duchovenstvo I 31, 40, 51, 52; III 32.
Časopis pro přiměřené opravy studií gymnasialních III 32.
Čech I 35; VI 134, 215.
Čechoněmci II 30, 31.
Čechoslav I 35.
Čechoslované III 137.
Čechové I 2, 6, 20, 21, 23, 27, 56, 65, 73, 74, 93; II 14, 17, 18, 23, 28, 30, 31, 34, 39, 51, 53, 55, 56, 60, 61, 63, 74, 80, 86, 94, 96, 100, 101, 107, 108, 110, 112, 114, 119; III 30, 45, 47, 48, 60, 61, 63, 117, 118; IV 24, 25, 29, 30, 33, 65, 88, 89, 92, 96; V 9, 22, 26, 36, 47, 51, 53—57, 59, 70, 75, 76, 84, 86, 102, 111, 116, 122, 125, 131, 136, 138, 141, 148, 155, 157, 158, 161, 171, 188, 189, 194, 200, 202; VI 7, 11, 12, 14, 16, 17, 20, 27, 45, 46, 67, 75, 84, 96, 97, 105, 130, 174. 187 194, 204, 206, 218.
Čechové američtí V 90; VI 27, 41, 68.
Čechy I 4, 8, 25, 27, 30, 60; II 9, 10, 21, 30, 32—34, 40, 43—46, 49—52, 55, 64, 65—67, 81, 90, 96, 104, 105, 109, 120, 124, 125, 137, 139, 144; III 22, 26, 45, 47, 55, 63, 87, 90, 102, 103, 109, 110, 112, 127, 132; IV 14, 19, 34, 64, 85—88; V 7, 13, 14, 19, 25, 28, 35, 75, 78, 79, 81, 82, 84, 105, 138, 156, 159, 161, 173, 176, 180, 185, 186, 192, 199, 200, 205, 214; VI 18—20, 24, 36, 41, 42, 45, 56, 77, 82, 97, 147, 204, 205.
Čejka II 24, 89, 91; IV 65; V 61 114.
Čelakovský I 9, 18, 19, 23, 31, 35, 36, 37, 39, 40, 43, 44, 74, 75; III 64, 77, 78, 79; IV 35—38; V 189; VI 28, 213.
Čenstochov VI 12.
Čerkaský VI 15.
Čermák I 31; VI 188, 191, 200, 201.

Černajev VI 186.
Černe V 54.
Černé moře V 150.
Černín I 56; V 82; VI 57.
Černý V 210; VI 12.
Červenák I 58.
Červená věž III 53.
Červencová revoluce I 26.
Česká beseda V 188.
Česká koruna II 22, 23, 27, 28, 32, 49, 52, 53, 73, 74, 97, 102, 108, 144; IV 86; V 11, 12, 19, 32, 40, 41, 44, 45–47, 51, 55–57, 155, 181, 182, 199, 200, 204, 213, 214; VI 17, 21, 22, 24, 25, 34, 35, 37, 39, 41, 49, 79, 80, 86, 116, 130, 133, 158, 206, 207, 218.
Česká Lípa VI 116.
Česká technika VI 90.
Česká Včela II 44.
Česká země II 118; III 27, 28; V 47, 118, 204.
České bály I 63, 64; IV 73.
České divadlo I 47, 48, 49, 81, 82.
České gymnasium v Budějovicích VI 55.
České království III 20; V 30, 33, 42, 43, 55, 57, 82, 115, 117, 124, 131, 163, 180, 193, 194, 202, 204, 209, 213; VI 19, 49, 98, 204.
České místodržitelství V 85.
České Museum IV 20, 62; V 23, 71, 72, 106, 109, 157, 191, 206; VI 40, 56, 63.
České spolky I 64.
Česko-bratrský Hlasatel III 32.
Česko-moravské bratrstvo III 134.
Česko-slovanská skupina III 101.
Český jazyk I 4.
Český klub VI 127, 177, 179.
Český král V 42, 43, 55.
Český národ I 1, 3, 4, 5, 8, 12, 19, 22, 23, 24, 26, 34, 65, 73, 77; II 7, 28, 35, 44, 90, 94, 96, 120–122, 139, 158; III 8, 9, 10, 14, 19, 24, 27, 29, 44, 46, 47, 59, 63, 66, 68, 86, 88, 92, 104, 117–120; IV 7, 10, 11, 17, 21, 24–27, 42–44, 60, 62, 63, 72, 78, 81, 88, 93, 94, 96, 100; V 7, 8, 11, 15, 18, 23, 28, 34, 45–47, 56, 58, 62, 71, 72, 74–77, 79, 82, 85, 111–114, 116, 117, 122, 130, 141, 143, 144, 148, 155, 163, 164, 171, 178, 184, 189, 192, 194, 195, 199, 204, 208, 215; VI 7–11, 16–18, 22, 27, 31, 32, 41, 42, 47, 49, 57, 58, 64, 66, 69, 75, 77, 80–82, 95, 97, 99, 102, 114, 133, 134, 157, 174, 186, 195, 196, 198, 211, 216, 220, 223.
Český politický spolek v Brně VI 127.
Čížek VI 61.
Čupr III 30, 63; IV 92; V 22, 56, 59, 124, 158.

Daily News III 103.
Dalemil III 77.
Dalibor V 110.
Dalmacie II 137.
Dastich VI 90.
Debrecin II 147; III 33.
Dedera V 88.
Dědictví Svatojanské IV 34.
Dědictví svatých Cyrilla a Methodia III 81.
Dějepis Prahy IV 56.
Dějiny národa Českého III 75.
Dejm Fridrich, hrabě I 62; II 34.
Dejm Vojtěch, hrabě II 13, 20, 25, 30, 56, 88; III 12; V 139.
Deklamovánky I 44.
Deklarace II 28; VI 8, 49, 50, 53.
Deklarant VI 65.
Dembiński II 147; III 53.
Deň V 148.
Dennice IV 69.
Deutsche Zeitung III 97, 108, 127, 136.
Didaktika III 77.
Diplom IV 96, 100; V 7, 13, 51, 53, 87, 124, 155.
Dittrich I 86; VI 68, 105, 171.
Divadelní bibliotéka III 74.
Dívčí škola, vyšší V 134.
Doblhoff II 76, 93, 97, 101, 109, 134.
Dobroslav I 35.
Dobrovský I 33, 74.
Dobrzański II 56.
Doležálek II 50.

Domácí lékař VI 32.
Domažlice VI 12.
Dormitzer V 37.
Doucha I 80, 81; II 24; III 78; IV 55.
Drážďanské povstání IV 70.
Drážďany III 36, 50, 87; V 26, 162, 188; VI 126.
Drbohlav VI 191.
Drozda VI 136.
Dualismus V 8, 10, 11, 58, 182, 213; VI 35.
Dudík VI 213.
Duch Národních Novin V 129.
Dunaj II 146.
Dundr V 135, 136; VI 154.
Durdík IV 80, 215.
Dvořáček II 50, 56.
Dvořák V 124; VI 216.
Dvorský VI 213.
Dziennik literacki V 70.
Dziennik Polski V 99.

Ebert II 24.
Eger I 88.
Ehrenberger IV 53.
Eiselt VI 214.
Eisenstein VI 38.
Emauzský klášter IV 25, 59.
Emersdorf VI 198.
Emler V 67; VI 28.
Engel IV 40.
Epigoni IV 57, 60, 74; VI 29.
Epištoly Kutnohorské V 129.
Erben Josef VI 28.
Erben K. J. I 9, 43, 67; II 24, 56; III 23, 46; IV 49, 52; V 62, 134; VI 12—14, 28, 91.
Erinnerungen IV 61.
Eszterházy II 76.
Ethnografická výstava VI 11.
Etienne VI 198.
Ettenreich IV 45.

Faltis VI 28.
Fandrlík VI 135, 186.
Fanta II 57.
Faster II 11, 12, 13, 15, 16, 17, 26, 30, 88, 106, 158; VI 57.
Federace III 102, 104, 105, 127.
Federalismus V 51, 182.
Federalisté II 102; IV 92; V 50, 53, 127, 128, 207.
Feifalík II 109.
Feistmantl VI 214.
Féjerpataky I 89.
Ferdinand, císař II 14, 27, 59, 68, 104, 113, 118, 138, 139, 140, 141, 148, 149; III 25; IV 18, 44; V 200; VI 147, 160, 161.
Ferdinand Maximilian, arcikníže II 139; IV 45; VI 156.
Ferdinandská třída VI 44.
Fiala VI 153.
Fialka I 83; II 83; VI 73.
Filcík I 31.
Filípek I 44; IV 26.
Fingerhut III 36.
Fischer II 44.
Fischhof VI 198.
Foreign Quarterly Review I 22.
Forgach V 13, 14, 39, 75, 78.
Förchtgott VI 156.
Fortner II 38.
Francesconi III 77.
Francie I 26; III 50, 64; VI 32, 58, 59.
Francouzský národ VI 81.
Frankfurt II 31, 32, 33, 54, 55, 60, 93, 99, 100, 104, 110, 136; III 47.
Frankfurtisté II 44.
Frankfurtský parlament II 28, 53, 62, 125; V 51.
Frankl I 71.
Franta Šumavský I 35, 42, 75; II 24, 91; IV 58; VI 171.
František Josef, arcikníže II 25, 26, 77, 138; císař 141; III 90; IV 53, 97, 100; V 199; VI 164
František Karel, arcikníže II 76, 138.
Františka Josefa dráha VI 71.
Františka Josefa most VI 42.
Frey III 76.
Frič II 88, 89, 106; III 36, 46, 65, 66, 141; IV 66; V 84, 191; VI 19, 31, 125, 181, 214.
Fridrich Falcký IV 64.
Fröbel II 125.
Fügner V 27, 169, 191; VI 69.
Füster II 144; IV 61.
Fundamentalní články VI 8, 100, 101, 102.
Furch III 72; IV 53.

Gabler II 24; III 126; V 62, 64.
Gaj I 57.
Gastýn V 182, 198.
Gauč I 85; III 36.

Gebauer V 67; VI 28.
George Sand IV 66.
Giuliewicz II 71
Girgl II 116.
Giskra V 43. 51. 52. 54. 55. 57. 74. 125. 167. 174. 205; VI 7. 41. 68. 76. 94. 96. 102.
Glaser I 56; II 24. 28; IV 69.
Görgey III 34. 42. 52. 53. 54.
Göthe I 22. 34.
Goldmark II 101.
Goluchowski IV 91. 93; V 13. 15.
Goriee III 109.
Gotinky V 76.
Grabensteiner V 94.
Gradiska III 109.
Granice VI 12.
Grégr Eduard V 129. 193; VI 30. 61. 87. 147. 151. 205
Grégr Julius V 20. 88. 89. 90. 150. 212; VI 12. 112. 138. 150.
Grenzboten I 84.
Greuter VI 54.
Grigorović I 57.
Groll II 39. 40.
Grünwald II 50; III 65; V 124.
Grzybowski II 56.
Guldener VI 192.
Gutt I 58; II 24, 29.

Haase I 37. 39. 41. 42; II 24; III 114; IV 59.
Habětínek VI 94, 96. 104.
Habsburská dynastie III 33; VI 212.
Habsburský dům V 100
Hafis paša III 118.
Hajniš I 44; IV 26.
Hálek V 22. 108; VI 28, 85. 154. 155.
Halič II 109, 137, 146; III 40. 124; V 19, 150, 213; VI 24, 93.
Hamburk V 26.
Hamernik II 89; IV 40—42; VI 12, 14.
Hammerstein II 94.
Hanáci VI 37.
Hanikýř I 31, 66.
Hanka I 21, 23, 39, 43, 57, 75; II 15, 24, 49. 56, 91; III 65; IV 53, 61, 62, 93; V 15, 22, 23; VI 13.
Hanke VI 68.
Hankovo divadlo V 137.
Hankův dům a divadlo VI 152.
Hansgirg VI 182, 192.
Hanuš II 51; III 64. 75; IV 38—40. 42; VI 28. 73.
Harrach Jar. hrabě V 101. 135. 170; VI 58. 103.
Hartig V 206.
Hartmann Moric I 70; II 24. 28. 29.
Hasner V 39. 50. 120. 125—128. 160. 165. 166; VI 7. 58. 75.
Hasserpflug III 129.
Hattala I 74; IV 52; V 22; VI 214.
Hauschild V 164. 193
Havel VI 59.
Havelka II 113; III 12; IV 53; V 93. 124.
Havlasa VI 193.
Havlíček František II 34
Havlíček Karel I 59. 68. 69. 71. 74. 75. 76; II 24. 25. 30. 34. 38. 43. 44. 48. 72. 87. 91. 105. 136. 156; III 18. 19. 29. 32. 37. 38. 41. 42. 44. 48. 50. 51. 94. 95. 105—107. 115—117. 120. 121. 124. 127. 128. 138. 141; IV 22. 56. 60; V 28. 105. 129. 130; VI 54. 209.
Havlíčkova slavnost VI 87.
Havlíčkova Zdeňka VI 129.
Havlík III 46
Haynau III 42, 54.
Heber I 49.
Hegel IV 39.
Heidelberk V 76.
Hein II 109; IV 96; V 52, 54—56. 89. 125.
Heinrich VI 135. 175.
Helcelet I 88; II 51; III 65; V 73; VI 175.
Helfert II 119; III 103; IV 64; V 88.
Heller V 26; VI 61.
Hellich III 118.
Hennig II 60, 61. 62; III 52.
Henniger VI 26.
Herbst V 119, 120, 121. 158, 161, 167, 193. 209. 214; VI 34. 35. 43. 58, 68, 94. 97. 198.
Hercegovina VI 167, 177.
Hesensko III 129.
Heyduk V 108.
Hickel II 24.
Hikisch IV 42.
Hildprandt Robert, svob. pán II 57.
Hilferding V 148.
Historické právo V 18, 19. 50.
Historické právo koruny České VI 43.

Historie literatury české I 22; III 77.
Hlahol V 26. 105. 188. 189; VI 45.
Hlas V 84. 119. 129. 186.
Hlas Jednoty katolické V 110.
Hlasy VI 54. 71.
Hlasy ze Sboru V 110.
Hněvkovský VI 88.
Hnojek I 51.
Hodek VI 112.
Hodslavice VI 187.
Hodža I 58. 73; III 58.
Höfler V 111. 195.
Hölzel II 51.
Hof K. V. VI 28.
Hofmann I 82; III 52. 67. 71.
Hohenwart VI 7. 94. 96. 97. 102. 104.
Holický okres V 99.
Hollar V 121. 122.
Holly I 72.
Holomoucké Noviny III 33.
Holštýn V 198.
Holub VI 153. 214.
Holzgethan VI 94. 102.
Horn Uffo II 24. 31.
Hornbostl III 12.
Horský III 90. 91.
Hospodářská jednota Písecká V 120.
Hospodářská jednota Pražská V 80—82. 120.
Hospodářské Noviny IV 83; V 24. 110.
Hospodářské školy III 90.
Hrabovský II 74.
Hradčany II 79. 87; III 25; IV 15. 16; V 35. 118; VI 21. 72. 199
Hradec-Jindřichův I 42; II 122.
Hradec Králové I 38. 42; II 122; V 82. 83. 102; VI 57. 207.
Hradec Štýrský II 124; V 188.
Hrádek I 61; VI 171.
Hronka IV 69.
Hübner III 51.
Hulakovský VI 193.
Huleš VI 34. 38. 61. 68. 137.
Humoristické Listy V 110. 129. 169.
Hurban I 58. 73; III 57; IV 33.
Hus III 124; IV 57. 62. 64; V 110. 195; VI 45. 46. 62. 63.
Husinec VI 62.
Husova třída VI 71.
Hustopeč II 54.
Hvězda V 110.
Hýbl I 39.
Hýlas I 35.
Hyrtl IV 40.

Chabrus VI 7. 119. 120.
Chanovský VI 190.
Charváti I 74; II 70. 121. 129—131.
Charvátské království II 152.
Charvátsko II 111; V 27. 70.
Chauer I 82.
Cheb V 116; VI 116. 165.
Cheskian Anthology I 22.
Chleborad VI 38. 41. 70.
Chlumecký okres V 99.
Chmela I 38. 39.
Chmelenský I 18. 23. 39. 40
Chocholoušek I 9. 68; III 73; IV 53; V 172.
Chomjakov VI 16
Chotek I 52; V 75; VI 57. 98. 103.
Chrčice Labská V 99.
Chropiň VI 187.
Chrudim V 137.

Ilyrie II 137.
Ilyrské království V 19.
Inšpruk II 59. 60. 76. 80. 100. 104. 134; V 200
Istrie II 137; III 109.
Italie II 105; III 13. 55. 94; V 199. 202.
Italský národ III 26.
Ivanický VI 14.

Jablonský I 9. 43; IV 53.
Jahn V 22. 67. 108.
Jan, arcikníže II 100. 101. 102. 104; III 59.
Jan Švábský IV 44.
Janda VI 171.
Jandečka III 30.
Jandová I 23.
Jedlička VI 28.
Jednota česko-moravsko-slezská II 49.
Jednota krasoumná VI 37.
Jednota Lip Slovanských II 156; III 22.
Jednota pro dějepis Němců v Čechách V 111.
Jednota řemeslnická v Praze V 25.
Jednota Svatovítská V 104. 136. 206; VI 37. 93.

Jednota vlastenských přátel umění III 31.
Jednoty katolicko-politické VI 134, 136.
Jehlička VI 28.
Jeiteles II 51.
Jelačić II 32, 68, 76, 81, 111, 112, 115, 120, 121, 125, 128, 133, 138, 146; III 35.
Jelen Alois I 83; III 114.
Jelen Jan VI 89.
Jelínek IV 93.
Jena V 76.
Jeřábek Frant. V 22; VI 89.
Jerusalemský král V 57.
Jesuité V 208.
Ještěd VI 84.
Jezová VI 107.
Jičín II 122.
Jihoslované II 96, 103, 105, 120, 133, 155; VI 187.
Jindy a Nyní I 35.
Jirásek VI 215.
Jirčák VI 118.
Jireček II 24, 80, 81, 97; III 72, 76; IV 53; VI 94, 96, 104, 213.
Jiří, král Řecký VI 16.
Jirovec I 83.
Jirsík V 41, 46, 86, 114, 122, 125; VI 56, 108.
Jodl V 61; VI 72.
Jonáš VI 19.
Jordan I 58, 77; II 56.
Josefov V 35, 118.
Josefské náměstí na Novém městě IV 31.
Journal des Débats III 51.
Jungmann Antonín IV 59.
Jungmann Jan V 61.
Jungmann Josef I 9, 17, 19, 23, 43, 50, 52, 53, 54, 55, 56, 78, 88; II 69; III 19, 69, 75, 79; IV 38, 67.
Jungmannovo století jubileum VI 138, 139.
Jungmannův pomník VI 149.
Jungmannův Slovník V 61.
Juridisch-politische Terminologie III 79.
Just VI 208.
Kainz I 46.
Kaiserfeld V 58, 166, 167.
Kalchberg V 178.
Kalina I 29, 71, 86; IV 65.
Kalina z Jäthensteina I 60; III 89.
Kalousek VI 213.
Kamaryt IV 36.
Kamenický I 31; VI 73, 182.
Kampelík I 29; VI 128.
Kanálka V 106.
Kapička I 63.
Kaple sv. Kříže V 171.
Kápolna II 147.
Kapper Siegfried I 71; II 50; VI 28, 208.
Karel VI., císař IV 98.
Karel Ferdinand, arcikníže II 14, 22, 73.
Karel Ludvík, arcikníže II 139; V 224.
Karlík III 30.
Karlín II 83; III 85, 86; VI 168.
Karlínský chrám IV 31; V 136, 138.
Karlova ulice III 30.
Karlovci II 74.
Karlovo náměstí III 30; V 92, 140.
Karlovy Vary I 8, 25; V 97.
Karolin II 78.
Karlštýn V 193.
Kaška I 49.
Kavka II 50.
Kde domov můj I 49, 76, 83; V 114.
Keller III 115.
Kellersperk V 78, 81, 85, 116, 120, 123, 132, 214; VI 54.
Kensingtonské museum V 132.
Kerberové VI 84, 126.
Khevenhüller II 123; 46, 56, 97, 111.
Kick VI 44.
Kijev V 148.
Kinský I 17, 31.
Kittel I 83.
Klácel II 51, 56; III 79.
Klapka V 212.
Klatovy II 122.
Klaudy II 107; V 56, 88, 89, 118, 119, 123, 125, 209; VI 34, 35, 38, 41, 44, 67, 78, 205.
Klecanský II 77, 79, 106.
Kleinert II 116.
Klementinum II 79, 81; III 11.
Klicpera I 9, 18, 34, 38, 39, 46; II 24; III 63, 73, 74; IV 20, 43, 53; VI 150.
Klíč hospodářský IV 83.
Kliebert II 31.
Klier II 44; V 209.
Klub státoprávní VI 196.

Klučák I 67; II 24; III 97, 126.
Knappel I 83; IV 46.
Knedlhans II 44.
Kničanin III 56, 118.
Kníže I 83.
Kober V 63, 64, 66, 68, 103, 109, 129, 211.
Koc (Kotz)-Kristian, baron I 62; II 35.
Kocovina II 35.
Kodym I 61, 67; IV 83; V 22, 24, 154.
Kolár I 82; III 67, 74; IV 53.
Kolár mladší V 171.
Kolář V 67, 137; VI 216.
Kolárová V 190.
Kolenatý III 65.
Kolín V 95; VI 118, 119, 135, 199.
Kollár I 9, 18, 20, 22, 23, 24, 43; II 68; III 46, 64, 117; IV 33, 34, 38.
Koller VI 54, 67, 75, 76, 113, 114, 118, 119, 125, 126, 144.
Kölnische Zeitung III 51.
Königsbrunn II 52.
Königstein III 133.
Kolovrat Krakovský Hanuš, hrabě II 57; VI 128.
Kolovrat Libšteinský, hrabě V 24, 71.
Kolovratská třída VI 39, 41.
Komárno III 52, 53, 54.
Komenský I 39; III 77; V 188; VI 105, 151.
Komers III 21, 90, 91; V 178, 180.
Komín VI 67.
Konečný I 77.
Koniáš I 79.
Konice V 99.
Konservatoř VI 37.
Koňská dráha VI 72, 143, 168.
Koňský trh II 17, 22; III 68, 69, 88.
Konstantin, veliký kníže V 100; VI 16, 40.
Konvikt II 33, 34.
Kopetz VI 19, 21.
Kopp VI 48.
Kořán VI 198.
Kořínek VI 155.
Kořistka III 65; VI 214.
Koruna VI 54.
Koruna česká, noviny VI 125.
Korunovace císaře Ferdinanda IV 53.
Korutansko II 137; III 109.
Kosina VI 214.
Kostelec nad Orlicí IV 69.
Kostelík Panny Marie Vítězné VI 44.
Kostnice VI 45, 46, 47.
Košice II 147.
Košín z Radostova IV 53.
Košut II 112, 129, 147; III 11, 33, 42, 52, 54, 117; IV 16, 24.
Kotce III 67.
Kott VI 213.
Kotzebue I 25.
Koubek I 59, 63; II 24; III 64.
Kouble V 61.
Kozí Hrádek III 124.
Kračmer III 72.
Krajina III 109; V 27.
Krajinsko II 137.
Krakov II 115; V 14.
Krakovany V 99.
Krakovsko III 124; V 19.
Kralodvorské kasárny IV 31.
Kralodvorský rukopis V 137.
Králové Dvůr V 137; VI 31, 152.
Kralupy VI 72.
Kramář V 61.
Krása V 12, 53, 59, 124, 185, 193.
Krásnohorská IV 78, 215.
Krasoumná jednota VI 168.
Kratochvíl VI 38.
Kraus II 123, 124, 134.
Krbec II 91.
Krejčí IV 53; V 22, 191; VI 89, 214.
Kreml VI 15.
Kreutzberg I 62; II 33.
Křičenský IV 53.
Kriesche VI 178.
Krimská válka IV 90.
Krok I 35, 40.
Krolmus I 86; II 106.
Kroměříž II 125, 126, 132, 134, 143, 145, 148, 149, 150; III 11, 12, 14, 75, 91; V 188; VI 136.
Kroměřížský sněm II 145, 150; III 142; V 139.
Kronberger I 42.
Kronika Česko-moravská V 109.
Kronstadt VI 16.
Krouský VI 183.
Kučera VI 61.
Kudlich II 110.
Kuh David I 71; IV 24, 62.
Kuhe III 136; IV 23.
Kucharski I 57.

Kukuljević II 55.
Kulhánek II 122.
Kuranda I 9, 84; II 33; V 52.
Kusý VI 135, 136.
Kutná Hora I 42; III 116; V 30, 105; VI 54.
Kuzmany III 46.
Květ III 73; V 173.
Květy I 9, 35, 36, 37, 44, 66, 67, 70, 71, 75, 87; III 32, 72; IV 58, 69.
Květy a Plody III 32; VI 216.
Kvičala V 109; VI 28, 29.
Kytice IV 52.

Labyrint světa III 77.
Lada V 110.
Lada Niola IV 66.
Lamberg II 118, 133.
Lambl II 121; IV 53; VI 214.
Landau II 24.
Landfrass I 42.
Langer I 35, 55.
Larisch-Mönich V 178.
Lasser V 79, 88, 178, 203.
Latour II 112, 113, 114, 117, 118, 130.
Laub VI 169.
Lauterbach VI 167.
Lažanský, hrabě II 77, 79; V 94, 163, 180, 184, 185, 194, 203.
Lebeda III 118.
Lederer II 24.
Leger VI 31.
Legis-Glückselig I 84; V 169.
Leiningen III 54.
Lepař VI 29.
Letná V 142, 201; VI 22, 39, 43.
Leuchtenberský vévoda III 42.
Levý VI 90.
Lhota I 37.
Libelt II 66, 69.
Libeňský statek V 118.
Libenyi IV 44.
Liberec II 23; V 117; VI 82, 84.
Liberečtí V 170.
Libichov VI 188.
Liblinský II 44; III 77.
Libušin soud I 20; VI 55.
Libverda III 90; IV 83.
Liebich VI 83.
Liegert V 189.
Lienbacher V 186; VI 116.
Linda I 45.
Lindava VI 46.
Linker VI 106.
Lippmann V 37.
Lipsko VI 72.
Listy živnostenské V 110.
Litava V 213.
Literatura I 5, 12, 13, 17, 18, 19, 28.
Litoměřice VI 116.
Litoměřičtí V 170.
Litomyšl I 42; II 122.
Litva V 150.
Lloyd II 135, 143; III 34.
Lobkovic Jiří, kníže V 209; VI 98, 120, 129.
Lobkovic Josef, kníže II 66, 71.
Lobkovice VI 179
Löhner II 110.
Lombardsko-Benátské království II 153.
Londýn V 162; VI 27.
Londýnská výstava V 132.
Loštice VI 136.
Lublana I 25; V 70.
Lubomirski II 56, 66.
Ludvík Filip II 10.
Ludvík Viktor, arcikníže V 177.
Lukes V 26.
Lumír III 72; IV 25, 26; V 110, 136, 216.
Lužnice III 123
Lvov II 34, 74, 76; IV 39.

Maager IV 96.
Macaulay V 109.
Macenauer I 88.
Maďaři I 55; II 37, 99, 100, 103, 110–112, 115, 129, 133 140, 155; III 11. 35, 51, 54, 56, 101, 118; IV 25, 91, 92; V 58, 182, 198, 208, 214; VI 102, 134, 167.
Maďarský národ II 140; III 55.
Maďarstvo III 58.
Magazin für die Literatur des Auslands V 70.
Magenta IV 91.
Mährischer Wanderer IV 61.
Mácha I 9, 34, 43; IV 66.
Macháček I 18, 46; III 74; IV 93; V 82, 125; VI 90.
Máj I 43; IV 66; V 107.
Majer VI 29.
Majláth V 176.
Majober I 46.
Makovička I 84; III 97, 127.
Malá Otilie V 172, 190; VI 216.

Malá Strana V 35, 118.
Maleč VI 175.
Malínský tábor VI 63, 83.
Malisz II 56, 96.
Malostranská dělnická beseda VI 126.
Malý II 24, 29; III 48, 76; V 22; VI 29.
Manes Josef VI 12, 110.
Manetínská I 81; V 190.
Marek Antonín I 21; II 156; V 6; VI 190.
Marek Jindřich I 9, 18, 115, 68.
Mareš V 22, 88, 90.
Maria Anna, císařovna VI 147, 164, 165.
Maria Louisa V 205.
Maria Teresie V 215.
Marie Antonie I 46.
Markomannia II 38; III 134.
Markova Umnice V 61.
Martinovský I 83.
Marx VI 122.
Matice česká I 9, 18, 31, 32, 59, 73, 78, 80; III 79; IV 20—22, 27, 34, 35, 46, 47, 51, 54, 65, 73; V 61—64, 135, 136, 171, 189; VI 74, 167.
Matice ilirská I 59.
Matice lidu VI 30
Matice lužicko-srbská I 59.
Matice školská VI 127.
Mayer II 109.
Mayr VI 149.
Mazzuchelli V 50.
Mecsery II 98; III 17, 99, 138; V 13, 85, 88.
Medau I 42.
Meissner II 24.
Mělnický okres V 75.
Mělník V 82· VI 199.
Memorandum VI 59.
Menel I 60; III 85, 86; V 172.
Mensdorf II 79, 106, 107; V 176, 208; VI 76, 98.
Merkur V 188; VI 87.
Messenhauser II 124, 126, 127, 128, 129, 132.
Mészáros III 53.
Měšťanská Beseda Malostranská VI 55.
Měšťanská Beseda Pražská I 10, 87, 88; II 61, 62, 84; III 56; IV 17; V 25, 73, 172; VI 39, 87, 188.
Metternich I 93; II 14; III 62; IV 9; V 75.
Meyer Rudolf V 109.
Mezník VI 159, 186.
Mickiewicz II 68 a.
Miklošič II 56.
Mikovec II 35; III 72, 74; IV 25, 26; V 109, 114.
Mikšíček I 88.
Mikuláš I 49.
Mikuláš car I 21; III 42, 54.
Mikuláše sv. chrám VI 90, 153.
Milan II 115, 146; VI 113.
Millauer I 33.
Millner V 125.
Milner V 81.
Miramare VI 156.
Mittelpartei III 114, 115, 126.
Mladá Evropa IV 69.
Mladějov VI 118.
Mladočeši V 152, 165; VI 35, 36, 88, 130, 131, 133, 134, 144, 146, 147, 157, 166, 195, 207.
Mnichov V 26.
Mňouček I 86; II 49.
Mocsónyi IV 96.
Montagsrevue VI 107.
Montenuovo, kníže V 205.
Moor II 146.
Moraczewski II 82; V 145.
Morava I 4, 12, 27, 30, 88; II 21, 44, 49—54, 105, 107, 108, 155; III 22, 38—40, 80, 109, 132; IV 28, 86; V 13, 19, 25, 28, 32, 43, 74, 84, 86; V 105, 125, 137, 138, 56, 186, 188, 192, 205; VI 19, 20, 36, 56, 68, 77, 80. 82, 88, 97, 114, 135, 147, 174, 1.6, 205.
Morava, noviny VI 115, 198.
Moravan V 110, 129.
Moravané I 73; IV 96; V 84, 122, 126, 137, 166, 188, 189, 202; VI 20, 76, 86, 174.
Morávek III 16, 17.
Moravia IV 61
Moravská národní jednota III 81.
Moravská Orlice V 129; VI 174, 175.
Moravské markrabství V 43.
Moravské Národní Noviny IV 61.
Moravské Noviny III 33; V 74, 84, 110.
Moravské pole VI 20.
Morgenpost V 170.
Morgenstern V 73.

Moser III 33; IV 53.
Moskevská výstava VI 27.
Moskva V 138; VI 11, 14, 15, 82.
Most VI 116.
Most Františka Josefa V 191.
Most Palackého VI 89, 200.
Mošner VI 183.
Mošoň II 146.
Mourek VI 208.
Mšeno III 16.
Mudrosloví národu Slovanského II 77; IV 37.
Mühlfeld V 54.
Müller Antonín I 23, 61.
Müller Bohuslav IV 92.
Müller, purkmistr II 26.
Murchison V 84.
Musejní společnost pro kraj Jičínský V 134, 187.
Musejník I 26, 35, 75, 78; II 47; III 32, 72; IV 25, 26, 45, 47—52; V 61, 71, 72, 109.
Museum české I 18, 32, 33, 34; II 78; IV 21, 22, 27; VI 168.
Muth I 64.
Nádherný IV 40.
Napoleon I 24.
Napoleon III. VI 40, 58.
Napoleon, princ VI 40, 41.
Náprstek V 12, 132, 133, 136, 191, 211; VI 153.
Náprstková Anna VI 143.
Národ V 136, 153, 154, 210.
Národní divadlo v Praze III 68; IV 27; V 98; VI 32, 36, 145, 149, 176.
Národní Jednota sv. Cyrilla a Methoda III 30.
Národní Listy V 20, 22, 30, 54, 72, 74, 84, 88, 90, 106, 107, 110, 112, 126—130, 132, 137, 145, 148, 151, 154, 155, 164, 178, 185; VI 18, 35, 36, 47, 48, 64, 70, 112, 125, 132, 195, 214, 215.
Národní museum III 118; IV 73.
Národní Noviny II 25, 38, 44, 45, 48, 50, 52, 55, 63, 72, 87, 91, 92, 93, 105, 114, 117, 136, 140, 144, 150, 151, 155, 156; III 11, 18, 20, 24, 28, 29, 33, 37, 39, 40, 43, 44, 48, 52, 59, 95, 98, 107, 115, 125; V 139; VI 18, 47, 73.
Národní Pokrok VI 24, 31, 35, 36, 39, 42, 51, 53.
Národní Výbor I 66; II 26, 28—31, 33, 35, 40, 48, 53, 57, 62, 65, 85, 88, 90, 120, 121; III 86; IV 57, 69, 139.
Naše Listy VI 47, 49.
Navrátil III 118.
Nebeský I 71; II 91—93, 105; III 38, 72; IV 24, 25, 47—50, 52; V 71, 72; VI 29, 107.
Neipperg, hrabě V 205.
Nejedlý I 17, 19, 45, 74.
Němci I 2, 12, 17, 20; II 8, 14, 17, 18, 23, 28, 29—33, 35, 38, 39, 46, 52, 55, 56, 60, 61, 74, 86, 105, 107, 108; III 35, 39, 40, 61, 64, 109, 113, 127; IV 88, 91; V 36, 37, 41, 47, 53, 54, 58, 59, 76, 83, 111, 116, 131, 136, 141, 157—159, 182, 186, 199, 208; VI 14, 17, 34, 45, 78, 84, 130, 131, 146, 176, 194, 204.
Němcová I 70; IV 52; V 113.
Německá říše I 2; II 30—32, 104; V 51.
Německo I 8; II 31, 103, 135, 144; III 59, 109, 134; IV 86; V 27, 199, 207.
Německý Brod III 141; V 64; VI 151.
Německý národ V 76.
Německý spolek III 108, 109.
Nenadović I 57.
Nepomuk V 28.
Neruda V 137; VI 30, 107.
Neubauer III 46.
Neuberk III 66.
z Neuberka Jan, rytíř II 56, 91.
Neue Zeit II 51.
Neureutter I 39, 41.
Neustadt V 169.
Niederle VI 171.
Niklas VI 193.
Norimberk II 77.
Nostic Albert, hrabě II 65, 76, 77; III 21, 66, 68; IV 40, 42, 56, 87, 141, 157, 193, 209; V 141, 157, 193, 209; VI 80, 98, 109.
Nová Paka VI 171.
Nová Praha VI 72.
Novák VI 38.
Nové Město V 35, 118.
Nové Město za Vídní I 4, 83; IV 46.
Noviny Slovanské Lípy II 155; III 24.
Novoměstská radnice V 92.

Novoměstské divadlo V 171; VI 39.
Novoměstské hradby Pražské VI 25.
Novotný VI 39, 170, 183, 209.
Nový Sad I 55, 56.

Občanské Noviny II 157; VI 72.
Obecné Listy V 110, 129
Obecní List III 32.
Obchodní komory V 30.
Objektivní řízení V 186; VI 116.
Obleženost II 79, 88.
Obrana VI 54.
Obrazy života V 110.
Obzor IV 49, 50, 51, 74.
Obzor literarní VI 28, 30, 215, 221.
O'Donnel, hrabě IV 45.
Ohéral IV 61; V 170.
Ohlas písní českých I 44; IV 36.
Ohlas písní ruských I 23.
Okresní zastupitelstva V 44.
Oktrojírka, oktrojovaná ústava I 13; II 151; III 9, 16.
Oknpace Čech V 71
Olga VI 16.
Oliva VI 38.
Olomouc I 88; II 21, 51, 54, 111, 118, 119, 125, 126, 134, 138, 147, III 64; IV 38.
Ondrák VI 143.
Ondříček VI 216.
Opava I 25.
Opavský týdenník V 110, VI 89
Oppolzer IV 40.
Osek II 147
Ost und West I 56, IV 69, [illegible]
Ostatní země V 10
Ostdeutsche Post III 38, 52, 138
Österreichische Creditanstalt VI 119.
Österreichische Zeitung V 191
Österreichischer Correspondent III 51
Österreichischer Lloyd III 91
Ostrolenka V 144
Ostrov VI 175
Osvědčení V 75, 76; VI [illegible]
Osvěta III 22; IV 76; V 61, 110, 216.
Othello IV 54
Otto VI 150
Oul VI 38, 45, 70, 167
Ozbrojení u čtatřští sborové Pražští VI 38, 44

Pabstmann VI 118.
Päumann IV 88; V 14, 73.
Pagodin I 57.
Palackého Dějiny V 61.
Palacký František I 9, 18, 21, 32, 34, 50, 55, 56, 65, 67, 74, 78, [illegible], II 24, 28, 31, 32, 42, 56, 57, [illegible], 65—67, 84, 89, 101, 116, 137, 147, 151; III 11, 12, 20, 29, 75, 76, 99—103, 134, 136; IV [illegible], 22, 47, 50, 74, 93; V [illegible], 28, 37, 41, 45, 46, 57, [illegible], 102, 116, 117, 120, [illegible], 149, 151, 153, 154, [illegible], 210; VI 12, 16, 36, [illegible], 44, 45, 49, 63, 105, [illegible], 151, 178, 181, 212, [illegible]
Palacký Jan III 76; V [illegible]
Palacký Ondřej II 50.
Palarik I 74.
Paleček I 44; IV 26.
Palkovič I 73, 74.
Památky archaeologické IV [illegible], V 109; VI 213.
Pankrací VI 48.
Pankracký tábor VI 54.
Panslavismus III 39.
Panič II 56
Pardubice V 91, 134; VI 24.
Pardubická záležitost V 131.
Pardubický okres V 99
Pardubičtí V 142
Partz III 50, 51, 97; V 26, 162, 166; VI 14, 37
Paskievič III 43, 54
Patriot VI 10
Paulin, Tol VI 100
Pazout VI 39
Pelel VI 80
Pelikan VI 160
Perczel II 146, III 60
Perly české IV 56
Perner I 86
Perwolf V 67, 310, 319
Pestoun moravský V 110
Pešina I 31, V 101
Pešt II 117, III 33, 44, 110, V 80
Pětikostelí IV 31
Petr VI 126
Petřina IV 10
Petrohrad VI 16, 10
Petrohradský dvůr V 100
Petrovaradin III 54
Petters VI 140

Pelegrin I 108. VI 17.
Penny ... 13. ... 104. 107. ... 72. ... 74.
Perm I 46. 91. VI 29.
Permiové V 110.
Pfleumlauf ... 28. 37. 39. 42. 54. 57. 59. 62—64. 68. 97. 106. 107. 109. ... 13.
Pia V 17.
Piaristé ... 17. 137. 151. 154. ... 12. 14. 27. 35. ... 109. 125: V 35.
Pierron VI 12.
Pius VI 209.
Plavecká zpráva města V 29.
Plavec ... 122. V 3.
Plzeň IV 47.
Plzeň IX V 44.
Plzeňský kanonýr Špička V 21.
Plzeňští ... 29. 37.
Plzeňští ... 47.
Plzeňští V 76. 114. 122. 124. VI 46.
Plzeňští VI 140.
Plzeň II 122. VI 12. 145. 174. 196.
Plzeňská ... V 15.
Plzeňští V 4. 41: VI 22.
Plzeňští V 146.
Plzeň V 159.
Plzeňští VI 196.
Plzeňský most VI 140.
Plzeňský I 52. 58.
Plzeňsberg III 54.
Pogorelec VI 65.
Pokorný VI 25.
Polabští II 44. 72: IV 91: VI 70. 106. 132. 192. 195.
Polabští lingvistický V 110.
Polák I 4. 26. 27: II 70. 105: III 51: V 45. 56. 59. 129. 143—145. 147. 148. 151. 164: VI 15.
Polák I 23. 43. 53: VI 61.
Polanský I 46.
Polenradský III 77.
Politická bibliotéka VI 216.
Politický spolek Brněnský VI 175.
Politik V 111. 126. 129: VI 15. 36. 47. 70. 106. 132.
Polská revoluce I 26.
Polská říše V 159.
Polské království V 109. 145.
Polsko I 26. 27: V 27. 143. 159.
Polský národ V 144. 208.
Polytechnický ústav Pražský V 121.
Popis království českého III 76.
Popov V 12.
Porubský hutmistr V 142.
Portská brána V 47.
Potrava ... 28.
Povel z Zmíře ... 42.
Povel z Ženy I 71: IV 55. 94: V 24. 187.
Poznámky české V 34.
Pozsonii I 14. 15. 36. 38. 40: II 37. ... 74. 77: IV 85. 92: IV 57. 62.
Pozsonští VI 46. 51—53. 58.
Pozsonští Slované VI 24.
Pozsonští I 42. 47. 52: III 32.
Pozsonští při straty IV 53. 54. 79. V 22.
Pozsonská VI 29.
Pozsonská V 145. 159.
Pozsonští V 99. 122. 136.
Pozsonský český semenář VI 99.
Pragae Adventicum V 35.
Pragae Nativitatem IV 41: V 12.
Prager Zeitung III 19: V 127. 165. 194.
Praha I 3. 7. 9. 11. 25. 42. 53. 56: II 20. 21. 23—27. 31. 39. 50. 52. 57. 58. 59. 62. 63. 72. 74. 76. 80. 81. 82. 85. 87. 90. 91. 93—95. 97. 101. 103. 105. 107. 108. 112. 120. 122. 123. 126. 128. 135: III 11. 12. 22—25. 35. 36. 51. 53. 54. 57. 96. 97. 112. 113. 118. 119. 124. 132. 133: IV 14. 15—18. 25—31. 37. 38. 41. 45. 70: V 14. 26. 27. 36. 65. 72. 75. 78. 84. 86. 102. 106. 117. 118. 126. 132. 142. 164. 173. 184. 186. 190—201. 206—208. 214: VI 14. 15. 18—20. 26. 27. 34. 37. 38. 40. 45. 45. 54. 145. 206.
Prachenský V 125. 154.
Prameny českého dějepisu VI 89.
Prašná brána VI 189.
Prater II 160.
Pravěvera V 79. 167.
Práva koruny České VI 77.
Pravda V 110. 151.
Pravda František III 73: IV 53.
Právník V 110.
Právo historické IV 92.
Pravopis skladný I 75.
Pravoslavná kaple v Praze VI 27.
Pražák V. 43. 51. 73: VI. 38. 76. 105. 135. 145. 186.

Pražané V 140, 202, 203, 205.
Pražská obec V 160, 190, 202, 204; VI 25, 65, 67, 71, 113, 134.
Pražská universita I 5, 10; II 46–48; V 151, 169; VI 25, 43, 198, 200.
Pražské kasino VI 198, 205.
Pražské místodržitelství V 83, 84.
Pražské Noviny I 9; II 44; III 23, 41, 94, 132; IV 23, 35, 47, 65; V 83, 84, 110, 170.
Pražský Denník V 210; VI 88.
Pražský mír V 207.
Pražský Posel V 110.
Pražský Prostonárodní List III 136, 137, 140; IV 22, 23.
Přeloucký okres V 99.
Přerov VI 105, 151.
Presl I 9, 40, 50, 54, 56, 60; III 19.
Presse III 97, 98, 125.
Přešpurk II 146.
Přibenice III 123.
Přibislav VI 71, 150, 151.
Příbram V 82, 83; VI 175.
Příbramské stříbro V 195.
Přibyl III 21
Přimoří II 137.
Přírodnický výskum Čech V 190; VI 169.
Přítel mládeže I 31.
Procházka V 61.
Prokop Holý VI 87, 140.
Prosincovka VI 23.
Prostějov VI 136.
Protichůdci IV 66.
Prousek III 23.
Průmyslová jednota I 10, 59, 62, 84; II 12, 13, 33; III 86, 87; IV 73, 85; V 133.
Průmyslová škola česká I 62; II 48.
Průmyslové Museum V 113, 132; VI 143.
Průmyslový Posel I 60; III 85.
Prusko III 59, 112, 182, 198, 200, 208, 212; VI 17, 58, 59, 102.
Prusové V 202, 205; VI 19.
Prušáci V 200, 203; VI 23.
Pštros II 63, 73; III 98; IV 93; V 37, 73; V 102, 126, 127, 139–141.
Pštroska III 52, 67.
Puchmír I 23.
Pulpan V 99.
Pulszky II 35, 127; III 51.
Purkyně IV 26, 27, 36, 93; V 22, 102, 119; VI 30, 36, 38, 55, 73.
Pust V 207.

Quadrat III 65.
Quousque tandem IV 81; VI 215.

Rab II 146; III 42.
Rabin III 90; IV 83; V 158.
Radecký II 119; III 25, 26.
Radhošť VI 208.
Radlinský I 74; II 45.
Rainer, arcikníže IV 96; V 170.
Rajačić II 68.
Rakouská říše II 32, 33, 54, 55, 57; III 16, 28, 84, 100, 101; IV, 81, 98; V 19, 82, 208; VI 82.
Rakouské mocnářství II 32, 52, 55, 56, 70, 97, 115; III 27, 59; IV 12, 85, 86, 89.
Rakouské státy VI 218.
Rakousko I 24, 28, 52, 65; II 10, 31, 32, 57, 67, 69, 70, 74, 80, 94, 102–105, 114, 118, 121, 134, 135, 137, 139, 141, 143–145, 150, 151; III 7, 12, 14, 15, 19, 29, 34, 35, 38, 42, 43, 51, 54, 55, 59, 60, 62, 97, 99, 100, 102, 103, 108, 113, 124, 125, 132, 141, 142; IV 11, 18, 24, 43, 44, 87, 90, 92, 94–96; V 7, 8, 12, 17, 18, 20, 47, 50–52, 126–128, 166, 167, 173, 178, 182, 191, 192, 198, 200, 207, 212, 215; VI 12, 19, 24, 30, 40, 53, 59, 81, 82, 94, 96.
Rakousy II 137; V 213, 214.
Rakovnicko III 15.
Rakušané III 53.
Randa VI 29, 214.
Rank IV 59.
Ranni List III 32.
Ransonnet, svob. pán IV 100.
Řecko I 26.
Recsey II 132, 133.
Regner I 31.
Řehoř I 78, 79.
Rechberg, hrabě IV 100.
Reichenberger Zeitung V 12.
Reichszeitung III 117.
Reindl IV 44.
Remenyi V 187.
Řemeslnická jednota V 133.
Řemeslnická záložna v Praze III 84; IV 82.

*

Řemeslnické Noviny III 32.
Řepeal I 84, 85; IV 69—71.
Reskript císařský VI 98.
Ressel V 137.
Řetězová lávka VI 72.
Rettigová I 39.
Revertera VI 13, 14.
Řezáč IV 93; V 22, 125, 154.
Rezek VI 213.
Riedel I 62.
Rieger I 63, 78, 86; II 49, 56, 65, 76, 77, 80, 89, 101, 105—107, 110, 112, 113, 136, 137, 145; III 11, 12, 50, 51, 65, 66, 75, 105, 106; IV 73, 92, 93; V 12, 20, 22, 28, 37, 41, 42, 44—46, 50, 52—56, 58, 59, 64, 66, 73, 79, 102, 103, 120—123, 125—127, 138, 148—154, 158—160, 194, 204, 205, 207, 209—211, 214; VI 12—15, 22, 36, 38, 39, 41, 44, 45, 50, 52, 58, 75, 76, 78, 82, 97, 102, 104, 105, 108, 132, 134, 177, 181, 187, 188, 195—198, 200, 303—206.
Řím II 145.
Ringhoffer VI, 149.
Řip V 172.
Říšská rada V 10, 32, 58, 124, 168; VI 22.
Rittersberg III 79, 102; IV 53.
Řivnáč I 42.
Rixdorf V 188.
Rodinná kronika V 110.
Rohan kníže II 14, III 66.
Rochleder V 85.
Rojek VI 191.
Rokytanský IV 40; VI 201.
Roman VI 125.
Romeo a Julie IV 55.
Rosciszewski I 57.
Roterdam V 113.
Roth III 54; V 120.
Rothkirch Panthen II 97; V 142, 157, 185, 205, 209, 214.
Rott III 36.
Roudnice V 30.
Rovnoprávnost II 45, 73, 102; III 60, 101, 117, 118, 137, 142; IV 23; V 16, 21, 30, 121, 130; VI 18, 33, 42, 43, 55.
Rozličnosti I, 35, 37.
Rozmnožená říšská rada IV 91; V 12.
Rožmitál V 82.
Rožnov VI 208.
Rubeš I 44, IV 26.
Ruda V 24; VI 169.
Rudiš VI 38.
Rudolf, arcikníže, korunní princ VI 98, 162, 198.
Rudolf II. VI 161.
Rüffer VI 89, 202.
Rukopis Kralodvorský I 17, 19, 20, 22; IV 61; VI 31.
Rukopis Zelenohorský I 17, 19; VI 55.
Rummerskirch Bedřich, hrabě II 57.
Rumuni IV 91.
Ruppert I 84.
Rus VI, 17.
Rusíni II 70.
Rusismus III 39.
Ruská pouť VI 17.
Rusko I 21; III 35; IV 90; V 143, 144, 150; VI 12, 16, 17, 39, 40, 59, 186.
Ruský národ II 29; V 150; VI, 11, 14, 16, 81.
Rusové I 8; III 35, 39, 40, 42, 53, 55; V 146, 148; VI 15, 27.
Růže stolistá I 44; IV 36.
Růžová ulice V 91.
Rybička II 50; III 46.
Rychnov II 122.
Rytíř II 84.
Ryšavý VI 29.

Sabina II 24, 44, 156; IV 67—70, 75; VI 19, 29, 60, 84—87, 107, 123—126.
Sadil V 193.
Sacher Masoch IV 21, 64; VI 114.
Salcpurk II 137, 151; III 109; V 200; VI 40.
Salm Hugo, kníže III 66.
Samo I 35.
Sand I 25.
Sardinsko III 129.
Saský král V 200.
Saský národ II 154
Sbor matiční IV 48, 55; V 62, 63; VI 170.
Sbor pro vystavění českého národního divadla IV 28, 31; V 206; VI 172.
Sborové ozbrojených měšťanů Pražských VI 25.
Sedláček I 31.

Sedmašedesátníci II 61, 74, 92, 105; III 114; IV 19.
Sedmihradské knížectví II 153.
Sedmihradsko III 34, 53, 54; V 19, 165.
Segedin III 53.
Seidan VI 150.
Seidel V 121, 162.
Selské noviny II 51; III 31, 33.
Seutter von Lötzen V 37.
Sezimovo Ústí III 123.
Shakespear I 81; IV 54, 55; V 171, 172.
Schäffle VI 94, 96, 104.
Schafgotsch, hrabě III 132.
Schiller I 17.
Schilling II 33.
Schindler III 127.
Schleicher III 64.
Schmaus V 64.
Schmerling I 6; III 47, 95, 108, 134; V 8, 15, 31, 34, 56, 57, 60, 79, 82, 83, 85, 87, 88, 119, 130, 155, 164, 166, 174—179, 186, 193, 194, 212; VI 93.
Schmeykal V 209; VI 76.
Schmitzer V 37.
Schnabel III 65.
Schneider V 114.
Scholl VI 94.
Schopf III 32.
Schrott VI 21.
Schütte II 127; III 111.
Schützenberger VI 46.
Schuller III 84.
Schulz II 88; VI 138.
Schulze Delitzsch IV 86.
Schuselka II 104, 136.
Schwanthaler I 79.
Schwarzer II 109; III 24; IV 42.
Schwechat II 128, 129, 133.
Sieber III 21.
Sicherheitsausschuss II 64, 100, 107, 109.
Sjezd českých přírodozpytců VI 105.
Sjezd učitelský VI 86.
Skokánek VI 61.
Skopalík VI 38.
Skramlík VI 178, 208.
Skrejšovský František VI 31, 134, 137.
Skrejšovský Jan V 99, 111, 159, 185; VI 108, 112, 134, 194.
Skřivan III 79; V 211; VI 29.
Skuherský V 141.
Sladkovský II 75, 107; III 36, 50; V 14, 73, 120, 186, 209, 214; VI 19, 21, 36, 38, 50, 60—62, 75, 105, 147, 195, 196, 205.
Sláma I 31, 50, 51, 52.
Sláva! I 85.
Slavie II 38, 66, 68, 86; VI 56.
Slavík I 86.
Slavín I 79.
Slavismus (der) in Böhmen I 65.
Slavoj V 110.
Slavonie II 147.
Slavonské království II 152.
Slávy dcera I 7, 20
Slawische Zeitung II 108.
Slezák VI 56.
Slezské knížectví V 43.
Slezsko I, 12; II 51, 108, 151; III 109; IV 28, 86; V 19, 32, 137; VI 97, 138.
Slováci I 72—74; II 70, 111, 120; III 56, 117; IV 33; V 122; VI 167.
Slovan III 116, 120, 124, 125, 128, 138; IV 15.
Slované I 2, 6, 21; II 37, 49, 55, 56, 66, 67, 69, 72, 74, 80, 96, 108, 110—112, 123, 155; III 30, 34, 35, 38, 39, 48, 51, 55, 60, 132; IV 24, 25, 88, 91; V 8, 51, 54, 70, 74, 154, 182, 212; VI 13, 46, 96, 222.
Slovanská beseda V 188.
Slovanská Lípa II 48, 49, 54, 105, 120, 121, 126, 156; III 15, 18, 22, 26, V 90; VI 60, 61, 136.
Slovanské bály IV 32.
Slovanské starožitnosti I, 55.
Slovanský dobročinný výbor VI, 187.
Slovanský sjezd I 66; II 56, 65, 70—72, 78, 96; IV 20.
Slovanstvo I 20, 21, 64; II 115, 121, 133; III 38, 55, 64, 118; IV 41; V 27, 43, 147, 204.
Slovenci V 70.
Slovensko I 4, 72, 73, 89; II 146; III 54, 55, 57, 58, 102, 117; IV 33.
Slovesnost I 78.
Slovinský národ V 54.
Slovník Jungmannův I 11, 54.

Slovník Naučný I 32, 55; III 86; V 60, 64—67, 70, 71, 210—212.
Smetana I 67; VI 38, 150, 216.
Smíchov VI 160, 168, 175.
Smíchovská záložna V 25.
Smolař VI 213.
Smoler III 77.
Smolík VI 213.
Smolka II 132, 134, 142; V 56.
Sokol V 27, 105, 106, 188; VI 45.
Solferino IV 91.
Soloněv VI 12.
Sommerau Beeckh, hrabě III 132.
Soustavní nástin slovesnosti III 75.
Spindler V 171; VI 19.
Společnost české spořitelny VI 168.
Spolek akademiků Židů VI 187.
Spolek českých lékařů V 187; VI 55.
Spolek českých žurnalistů VI 187.
Spolek vlastenských přátel umění VI 37, 168.
Spurný I, 39, 42; IV 59.
Srbové II 70, 111; III 39; V 114; VI 177.
Srezněvský I 57.
Stadion František, hrabě II 76, 103, 137, 143, 147; III 8, 13, 34, 38—40, 44, 94.
Stadion Rudolf, hrabě II 14, 23, 24, 26, 34, 135, 145.
Stamatović II 66, 68.
Staněk Jan VI 56.
Staněk Václav I 67; II 89; III 38; V 82, 125; VI 109.
Stanimirović III 54.
Stanko Vraz I 57; II 66.
Staré Město V 35, 118, 126.
Starobylá skládání I 22.
Staročeši VI 35, 88, 130, 131, 133, 134, 144, 157, 194, 195.
Staroměstské mlýny II 79; VI 36.
Staroměstské náměstí VI 44.
Starožitnosti a památky země České V 109.
Starý Tábor III 123.
Státní právo koruny České V 10; VI 45, 53, 59.
Steinitzův hostinec II 158.
Steinmann I 33.
Stöger I 48, 82.
Stokholm II 76.
Strana Pokroku V 37.
Strana práva VI 134.
Strana svobodomyslná VI 147, 166.
Strašecí VI 82.
Strauch V 169.
Střelecký ostrov V 113, 133; VI 21, 22.
Stromovka VI 39.
Strossmayer I 74.
Studnička VI 29, 214.
Stýblo VI 38.
Sušil I 88; III 73; VI 56.
Sv. Jilji kostel III 24.
Sv. Martin Turčanský VI 167.
Svárov VI 82, 83.
Svatek V 22.
Svátek IV 92.
Svatobor V 101—103, 137, 139, 170, 188, 189, 211; VI 39, 56, 167, 200, 208.
Svatojanská slavnost V 27, 105, 106.
Svatojanské dědictví I 66, 80.
Svatoš III 123, 124.
Svatošov III 123.
Svatoštěpánská koruna V 182, 198, 215.
Svatováclavská koruna VI 19, 22.
Svatováclavská záložna VI 127.
Svatováclavské náměstí III 68.
Svatováclavské shromáždění I 12.
Svatováclavský výbor II 13, 22, 23, 30, 40.
Svatovítský chrám VI 22, 40, 189.
Svatovítský spolek VI 189.
Svatý Mikuláš Liptovský I 89.
Svetec VI 51.
Světlá V 107; VI 215.
Světová výstava Londýnská a Pařížská IV 85.
Světová výstava ve Vídni VI 121, 141.
Světozor I 37; II 80.
Svoboda František I 52; V 172.
Svoboda Jan I 31, 61; IV 59; VI 171.
Svoboda Karel VI 91.
Svoboda Václav I 82; III 77.
Svornost II 19, 20, 58, 66, 68, 84, 86, 90; IV 20, 25; V 139; VI 25.
Syllabus VI 64.
Sylva Taroucca, hrabě II 51.
Szechen IV 96.

Šádek I 31.
Šafařík Jan (Janko) I 58; VI 16.

Šafařík Pavel I 9, 18, 37, 50, 55, 56, 57, 65, 67, 78, 79; II 47, 50, 56, 66, 67, 89; III 45; IV 39, 47, 73; V 23, 67, 73, 122, 157; VI 13.
Šafařík Vojtěch VI 29.
Šafaříkovy Starožitnosti V 61.
Ščerbatov VI 15.
Šebek V 114.
Šedivý I 46.
Šembera I 88; III 46; VI 71, 85, 108, 126.
Šercl VI 214.
Šesták IV 23.
Šetek VI 208.
Šimáček IV 85.
Šimek IV 93.
Šír I 21.
Škarda VI 50, 61.
Škoda IV 40; VI 189.
Škola a život V 110.
Školní rady VI 65.
Školník V 110.
Škroup I 76, 83; V 113.
Šlechta III 119—122.
Šleswik V 198.
Šlik II 146, 147; III 53; V 114, 115.
Šmejkal VI 38.
Šmídek I 88; VI 202.
Šmidinger I 79, 80; IV 34, 35.
Šmilovský VI 215.
Šnajdr I 23, 43.
Šohaj III 64, 76; VI 201.
Šotek III 32; V 129.
Špatný I 77; III 79; VI 29.
Špinka I 39—41, 49; IV 59.
Špot Karel VI 168.
Štěpán, arcikníže I 85; III 83.
Štěpánek I 37, 40, 46—49, 60; IV 54.
Šternberk František, hrabě I 33.
Šternberk Kašpar, hrabě I 8, 32, 33, 34.
Štětka VI 200.
Štítný III 77.
Štorch I 67, 71, 75; II 24, 91; IV 49; V 22, 68; VI 29, 57.
Štrobach I 84; II 24, 26, 34, 40, 63, 65, 77, 91, 101, 104, 113, 134, 142, 144; III 12, 20, 46, 65; IV 42, 43.
Štulc I 67; II 56, 66, 91; V 92, 110, 189.
Štúr I 58, 73, 89; II 56; III 58.
Štutgart V 26.
Štýrsko II 137; III 109; IV 86; V 19.
Šubert III 68, 215.
Šulek III 54.
Šumavský I 35, 42; III 30, 79; IV 58—60.
Švagrovský VI 85.
Švarcenberk II 134, 135, 136, 137, 138, 139, 144, 151, 152, 155; III 7, 18, 34, 38, 42, 55, 59, 89, 90, 118, 134, 139, 140; IV 18, 96; V 23, 24, 46, 47, 81, 82, 85, 101, 133, 135, 170, 191; VI 76, 83.
Švarcenberk-Stadionské ministerstvo III 12, 15.
Švýcarsko VI 46.

Taaffe V 183; VI 8, 54, 59, 68, 76, 203—206.
Tablic I 74.
Tábor III 112, 123; V 63, 67; VI 150, 187.
Táborský kraj III 124.
Tagesbote IV 24, 61, 62.
Tannwald VI 82.
Tausenau II 109.
Taussig V 195.
Taxis Rudolf, kníže IV 93; V 22, 81, 129, 147; VI 19.
Tedesco VI 21.
Technika Pražská VI 53.
Teller, Markus VI 58.
Temešvár III 54.
Teplice I 8; III 120.
Tham I 46.
Thiemann III 21.
Thinnfeld II 135; III 47.
Thomé V 189.
Thun František mladší, hrabě I 77; II 31; III 90; V 44, 104; VI 91—93.
Thun František starší, hrabě VI 143.

Thun Fridrich. hrabě II 76; V 214.
Thun Josef Matiáš. hrabě I 59. 65. 66. 90; II 34. 56. 67; III 66. 89.
Thun Leopold. hrabě II 34.
Thun Lev hrabě II 34. 35. 61—63. 65. 66. 76. 79. 87—89. 92. 97. 101. 107; III 47—50. 63. 65. 99; IV 20; V 121. 160. 214.
Thun Sigmund. hrabě VI 114.
Thurn Taxis Hugo, kníže VI 142.
Tieftrunk VI 29.
Tinti V 177.
Tirolsko II 137; III 109; V 19; VI 93.
Tisa II 147; III 33. 53.
Tkalac V 136.
Tolstoj VI 14.
Tomam V 73.
Tomášek I 83.
Tomek I 67; II 24. 44—47. 91; III 64. 76; IV 56. 65; V 124; VI 200. 213.
Tomíček Jan Slavomír I 29. 35. 36. 37; II 24. 105; IV 36; V 211.
Tomíček Karel II 89.
Tomsa I 41. 45.
Tovačovský VI 156.
Trampusch II 125.
Třebíč VI 136.
Treitz VI 129.
Trepov V 148.
Třetí most Pražský V 191.
Trojan I 63; II 12. 13. 15. 26. 30; III 20. 27. 67—69. 87. 98. 115; V 22. 120. 161; VI 198.
Tůma VI 107. 126.
Tupý I 66.
Turañský II 81. 82.
Turci I 26; VI 167.
Turecko II 70; III 54; V 75.
Tureček I 42.
Turinský I 18. 46; III 74; V 94
Tutčev VI 16. 63.
Týdenník IV 61.
Týhodník II 51.
Tyl I 9. 34. 44. 45. 48. 49. 63. 66—69; II 15. 24. 49. 88. 89; III 31. 52. 74; IV 26. 36. 56—58; V 105.
Tylové, bratří I 86.
Typografická beseda IV 37.
Typografie V 134.
Tyrš V 27; VI 61.

Uher V 159. 174
Uherská koruna II 103. 140; IV 99; V 10. 12. 19. 32. 182. 213; VI 22. 218.
Uherská revolnce V 8.
Uherské království II 148. 152; VI 23. 100.
Uhersko II 111. 132. 133; III 54. 55. 57. 94. 101. 102; V 166. 167. 198. 208. 212; VI 22.
Uhři II 111. 112; III 34. 42. 53. 54; V 45. 50; VI 132.
Uhry II 103. 105. 126. 128. 132. 141. 155; III 13. 33. 38. 42. 124. 136; IV 24; V 19. 57. 58. 213; VI 132.
U Ježků IV 28.
Ukrajina V 150.
Ullmann V 73. 194.
Umělecká akademie v Praze IV 176.
Umělecká beseda V 101. 103. 104. 134. 170. 171. 188; VI 28. 87. 124. 201.
Union III 102. 119. 121. 126.
Únorová revoluce II 10.
Únorová ústava, únorovka V 7. 8. 34. 60. 124.
Únorové patenty V 44.
Urban ze Švabenova I 88.
Urbánek VI 39.
Ústava říše V 32.

Vacek Fr. Jaroslav I 31; VI 182.
Vacek František VI 73.
Václav, arcikníže V 100.
Václav, veliký kníže V 99. 100; VI 40.
Václava sv. kaple VI 40.
Václavíček I 51.
Václavská lázeň II 11—13. 26. 49. 158; III 84.
Václavské náměstí III 30.
Vácov III 53.
Vahala V 185.
z Valdšteina Vincenc, hrabě II 56.
Vaněk I 40.
Vaňka II 73. 106. 126; III 25. 27. 29. 56. 83. 107. 111. 115; V 40. 42. 88. 157.
Varšava I 27; V 148; VI 12.
Varšavská universita V 145.
Vašák I 83; VI 170.
Vaterland VI 84. 85.

Vatikan [illegible] 4.
Vatikanský [illegible]
Vávra [illegible] I [illegible]
14. 40. 41. [illegible]
Věela [illegible]
42. 72.
Věela [illegible]
Večerní [illegible] I [illegible]
26. [illegible]
132. 138. [illegible]
Večerní [illegible]
Veit [illegible] 48.
Veith Antonín [illegible]
Vejmyb [illegible]
Veleminský [illegible]
239.
Veleslavín [illegible]
Velvarský [illegible]
Velvar [illegible]
Verein für [illegible]
[illegible] I [illegible]
Verona [illegible]
Vesna II [illegible]
Vesmír [illegible]
Věstník [illegible]
Vetter [illegible]
Vetterová [illegible]
Vetterová [illegible]
Vídeň [illegible]
[illegible]
24. [illegible] 45. [illegible]
[illegible]
[illegible] 124. 124 [illegible]
[illegible]
[illegible]
Vídeňská [illegible] V [illegible]
Vídeňský Deník III [illegible]
Vídeňský dvůr V [illegible]
Viktor Hugo IV [illegible]
Viktorin I 74
Vilagoš III [illegible]
Villani I [illegible] II [illegible]
VI 12. 16
Vilno VI 13
Vinařice V [illegible]
Vinařický I 31. [illegible] III 76, V 208; VI 73
Vinohorský III 30
Violand II 144.
Virgil III 76.
Vitásek I 83.
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] VI [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] V 113
[illegible] VI 112
[illegible] v Londýně V 113.
[illegible] V [illegible] 115.
[illegible] II [illegible], VI 128, 136.
[illegible] dívčí škola česká V 72.

Waage III 96.
Wachter II 33.
Wallerstein V 169.
Wallis I 47.
Walter III 115.
Wanderer III 128.
Weber, baron IV 23; VI 114, 144, 148, 164.

Welden III 34, 42, 97.
Wenzig III 75; V 22, 72, 121, 131, 134, 154, 160, 170; VI 38, 182.
Wesselényi II 111.
Wessenberg II 76, 93, 134.
Wiener V 161.
Wiesner II 106.
Windischgrätz II 62, 73—76, 78—82, 92, 97, 106, 107, 122—129, 133, 138; 141, 143, 146, 147; III 33, 34, 38.
Windischgrätzová, kněžna II 78.
Wippler III 111, 112.
Wolf III 38.
Woltmann VI 176.
Worte eines Čechen I 65.
Wratislaw III 77.
Wurmbrand II 65; III 66.

Zablocký V 148.
Záborský I 73; VI 184.
Zahraďník I 31.
Záhřeb II 121; V 138.
Zach. II 69.
Zajíček VI 152.
Zákupy VI 160.
Záložny IV 86.
Zap I 41, 67, 75; II 56; III 30; IV 27; V 109; VI 29, 109.
Zastoupení interesů V 17, 19.
Zátka V 125.
Zbiroh VI 24.
Zbyszewski II 145.
Zdekauer II 41; III 82—84.
Zdekauer Emanuel V 25; VI 169.
Zdekauerova zahrada V 100.
Zdenka Havlíčkova, dcera národa V 28, 106.
Zeithammer VI 50, 105, 152, 178.
Zeitschrift für das Judenthum IV 24.
Zelený IV 49, 92; V 22, 61, 78, 89, 103, 109, 121, 125, 154; VI 29, 139, 170.
Zemědělská rada VI 140.
Ziegler I 31, 38.
Zichy V 176.
Zikmund V 125.
Zítek VI 32, 39.
Zlaté dno V 110.
Zogelmann VI 46.
Zoubek VI 29.
Zrádce národu VI 126.
Züngel V 172.
Zvěst od Nežárky V 110.
Zvonař V 22, 191.

Žák V 124.
Židé I 71, 72, 85; II 20, 38, 131; III 87; V 21, 77; VI 165.
Židovské město V 77.
Živa IV 27, 48, 54; V 109; VI 74.
Živnostenská banka VI 56.
Živnostenské záložny VI 136.
Žižka III 124; IV 63, 64; VI 61, 71, 140, 150.
Žižkov V 23; VI 21, 48, 137, 175.
Žmuď V 150.
Žofie, arcikněžna II 76, 138.
Žofín V 106, 132; VI 39, 43, 63.
Žofínská akademie I 83.

DB
214
M3
V.5-

Stanford University Libraries
Stanford, California
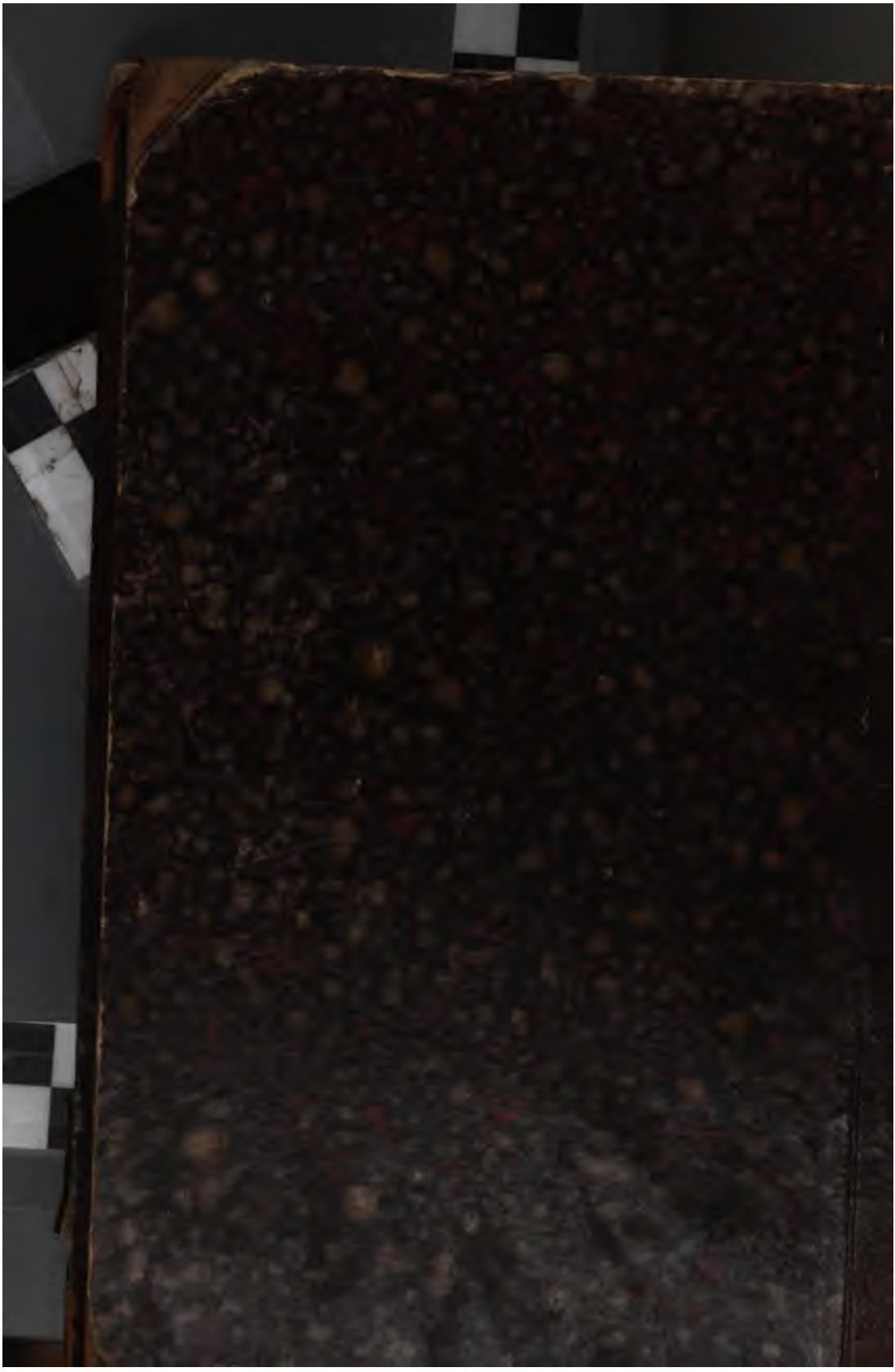
Return this book on or before date due.